[illegible]

RERUM BRITANNICARUM MEDII ÆVI SCRIPTORES,

OR

CHRONICLES AND MEMORIALS OF GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING

THE MIDDLE AGES.

THE CHRONICLES AND MEMORIALS

OF

GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING THE MIDDLE AGES.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

On the 26th of January 1857, the Master of the Rolls submitted to the Treasury a proposal for the publication of materials for the History of this Country from the Invasion of the Romans to the reign of Henry VIII.

The Master of the Rolls suggested that these materials should be selected for publication under competent editors without reference to periodical or chronological arrangement, without mutilation or abridgment, preference being given, in the first instance, to such materials as were most scarce and valuable.

He proposed that each chronicle or historical document to be edited should be treated in the same way as if the editor were engaged on an Editio Princeps; and for this purpose the most correct text should be formed from an accurate collation of the best MSS.

To render the work more generally useful, the Master of the Rolls suggested that the editor should give an account of the MSS. employed by him, of their age and their peculiarities; that he should add to the work a brief account of the life and times of the author, and any remarks necessary to explain the chronology; but no other note or comment was to be allowed, except what might be necessary to establish the correctness of the text.

The works to be published in octavo, separately, as they were finished; the whole responsibility of the task resting upon the editors, who were to be chosen by the Master of the Rolls with the sanction of the Treasury.

The Lords of Her Majesty's Treasury, after a careful consideration of the subject, expressed their opinion in a Treasury Minute, dated February 9, 1857, that the plan recommended by the Master of the Rolls "was well calculated for the accomplishment of this important national object, in an effectual and satisfactory manner, within a reasonable time, and provided proper attention be paid to economy, in making the detailed arrangements, without unnecessary expense."

They expressed their approbation of the proposal that each Chronicle and historical document should be edited in such a manner as to represent with all possible correctness the text of each writer, derived from a collation of the best MSS., and that no notes should be added, except such as were illustrative of the various readings. They suggested, however, that the preface to each work should contain, in addition to the particulars proposed by the Master of the Rolls, a biographical account of the author, so far as authentic materials existed for that purpose, and an estimate of his historical credibility and value.

Rolls House,
December 1857.

MATERIALS FOR THE HISTORY OF

THOMAS BECKET,

ARCHBISHOP OF CANTERBURY.

MATERIALS FOR THE HISTORY

OF

THOMAS BECKET,

ARCHBISHOP OF CANTERBURY,

(CANONIZED BY POPE ALEXANDER III., A.D. 1173.)

EDITED

BY

JAMES CRAIGIE ROBERTSON, M.A.,

CANON OF CANTERBURY.

VOL. I.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF THE LORDS COMMISSIONERS OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

LONDON:
LONGMAN & Co., PATERNOSTER ROW; TRÜBNER & Co., LUDGATE HILL:
ALSO BY PARKER & Co., OXFORD;
MACMILLAN & Co., CAMBRIDGE;
A. & C. BLACK, EDINBURGH; AND A. THOM, DUBLIN.

1875.

106172

Printed by
EYRE and SPOTTISWOODE, Her Majesty's Printers,
For Her Majesty's Stationery Office.

CONTENTS.

Page

LIBER SECUNDUS.

Miraculorum gloriosi martyris Thomæ, Cantuariensis archiepiscopi,

Liber I.

Liber II.

LIBER TERTIUS.

Liber Quartus.

Liber Quintus.

LIBER SEXTUS.

INTRODUCTION.

INTRODUCTION.

This publication is intended to comprise, with the exception of passages from the chroniclers, all such contemporary materials for the history of archbishop Thomas Becket as may seem important for the understanding of the subject. As compared with the collection published about thirty years ago by Dr. Giles,[1] it will contain a large addition of matter with which that editor was unacquainted, or which his plan required him to transfer to other volumes of his "Patres Ecclesiæ Anglicanæ," while it will exclude not a little that appears in Dr. Giles's pages, either as being foreign to the history of the archbishop, as being of too late a date, as being mere compilation or abridgement, or as wanting in historical character. It will also, I hope, be found to differ from Dr. Giles's edition by greater care as to the text, and by an intelligible arrangement of the Epistles.

The character and merits of the celebrated man who is the central figure in these volumes have been so much a subject of controversy, that in a work produced with the aid of public money it would be improper to obtrude opinions which might offend the convictions either of those who regard him with a religious veneration or of those who estimate him very differently. I therefore feel it my duty to content myself with setting before the reader the materials on which he may form his own

---

1 "Sanctus Thomas Cantuariensis," 8 vols., Lond., 1845–6; "Benedicti, Abbatis Petriburgensis, de Vita et Miraculis S. Thomæ" (Caxton Society), ib. 1850.

judgment, and to confine my prefatory notices to matters which are purely literary.

Any discussion as to the order in which the various lives were written, as to the sources from which they were derived, and as to the relation of one to another, will most suitably find its place in the last of the volumes devoted to biography; and such remarks as (with the limitation already intimated) I may wish to offer on the Miracles will be best deferred to the second volume, which will complete that part of the subject. A very short introduction may therefore suffice for the present volume.

William of Canterbury is one of the writers from whom the composite lives designated by the titles of "His- " toria Quadripartita" and "Quadrilogus"[1] are compiled. It was also known, from the testimony of Gervase of Canterbury, that he had written an account of the miracles of St. Thomas.[2] But it was commonly supposed that, with the exception of the passages embodied in the "Quadrilogus," the Life by William was lost, and nothing was known of his book of miracles. The first public notice of the manuscript which is now printed, was given by Mr. F. J. Baigent, of Winchester, who, in the "Journal of the British Archæological " Association" for 1855 (vol. x., p. 77), describes it as " corresponding with some of the fragments attributed " to William of Canterbury, and with two paragraphs

[1] These lives are so called as being composed from four writers, John of Salisbury, Alan of Tewkesbury, Herbert of Bosham, and William, to whom, in the account of the "Passion," is added Benedict of Peterborough. For the present, it is enough to say that the so-called "First Quadrilogus" was printed in black letter at Paris in 1495, and that the "Second Qua- " drilogus," with a collection of letters from the Vatican MS., was edited by Christian Wolf (or Lupus), and posthumously published at Brussels in 1682. It is also printed in the collection of his works, vol. x., Venice, 1728.

[2] "Aliam [vitam] quam cum " miraculis multis scripsit Williel- " mus Cantuariensis monachus." Actus Pontificum Cantuariensium, in Twysden, X. Scriptores, col. 1670.

" of Benedict of Peterborough." [1] A fuller account of the MS. (which was bequeathed by William of Wykeham to his college at Winchester,[2] and is carefully preserved there), was given in the "Dublin Review," November 1860; and, having been induced by these notices to visit Winchester, I published some extracts from the Life in vol. vi. of the "Archæologia Cantiana" (1866). But some portions still remained inedited, and of the "Mira-" cula" no part has hitherto appeared in print.

Within a few years after the death of archbishop Thomas, two collections of his miracles were produced by monks of his cathedral church.[3] The first was by Benedict, afterwards prior of Canterbury, and eventually abbot of Peterborough; the other was by William; and, although Benedict appears to have been both earlier in time, and more eminent as a member of the monastic community, it would seem that William's narration of the miracles was considered as the more important of the two, on account, probably, of its greater extent, and also of a kind of official authority which it derived from having been presented by the monks of Christchurch to King Henry II.[4] There can hardly be a doubt that the "magnus codex conscriptus" which

[1] The truth is that the copyists of the Quadrilogus were very careless as to the names of the writers from whom the materials are taken, and hence it is that passages are often wrongly ascribed. I have noted at least nine places in which words which really belong to Herbert of Bosham are given to William; while, on the other hand, the first half of book iii. c. 16, which in Lupus has no heading, and is ascribed by Dr. Giles to Benedict (Bened. p. 24), belongs to William, as does also the first chapter of the "Gesta post Martyrium" (Lupus, pp. 143–4; compare pp. 124–7 of this volume).

[2] "Lego collegio meo Winton . . " . . . librum de vita Sancti Tho-" mæ, vocatum *Thomas*." Will of William of Wykeham, in Lowth's Life of him, ed. 1, p. 389.

[3] "Exstant in ecclesia Cantua-" riensi duo volumina miraculorum ejus" (Gervas. Cant. ap. Twysden, 1417). "Scrutetur . . . . . aliam " [vitam] quam cum miraculis " multis scripsit Willielmus Cantu-" ariensis monachus . . . Legat et " miracula quæ vidit et conscripsit " Benedictus." (Id. 1670.) William's book is styled in a MS. "se-" cundum opus miraculorum." See p. xxxiii. n. 1.

[4] See pp. 137–8.

Fitzstephen speaks of as containing the miracles which were publicly recited in the chapter-house of Canterbury[1] was the work of William rather than (as Dr. Giles supposes) that of Benedict, or that William's book has a stronger claim than the other to be the "liber sig-"norum" mentioned by Herbert of Bosham,[2] and the "magnum volumen" of another contemporary writer.[3] And when Odo, abbot of Battle, sent a copy of Benedict's collection to the monastery of Igni, as a substitute for a "much better" book on the same subject, which had been already sent but had miscarried on the way,[4] it seems pretty clear that the lost book was that of William.

Of William himself hardly anything is known beyond the scanty notices which he has himself supplied. The description of him as "monachus Cantuariensis" does not necessarily imply that he was a native of Canterbury; and the horror which he occasionally expresses at "barbarous" English names[5] of places may suggest that he was of Norman rather than of English blood,—an idea which is countenanced by his bearing a name which appears to have been of all baptismal names the most popular among the Normans.[6] He tells us that he entered the monastery

---

[1] S. Thom. Cant. i. 311.

[2] MS. Lansdowne, 398. See Archæol. Cantiana, vii. 209.

[3] Liber Melorum, p. 17, ed. Giles.

[4] "Miseram quidem jam vobis "ante de ipsis miraculis librum, "isto multo meliorem, sed nuntii "fraude minime pervenit ad vos." Letter given by Dr. Giles (Pref. to Benedict,) from a MS. in Sir T. Phillipps's collection. From this letter Oudin mistakenly supposes that Odo was himself the author of the work (De Scriptoribus Eccl. ii. 1478).

[5] *e.g.* p. 176.

[6] As to the commonness of the name William, Robert of Thorigny tells us that, when the younger king Henry kept the Christmas of 1171–2 at Bur, it was ordered that no one who did not bear this name should dine in a certain room; and that, when all others had been turned out, a hundred and seventeen knights, all named William, remained, besides many other Williams who dined with the king in his hall. (Migne, Patrol. clx. 514.) We find another monk of the name at Canterbury, p. 148; and a cellarer, who was probably different from either of the others, in Benedict, ed. Giles, p. 24. William of Canterbury has often been confounded with William Fitzstephen.

of Christchurch during the exile of archbishop Thomas, who, during the short interval between his return and his death, invested the biographer with the monastic habit, and ordained him alone as deacon, while the ordination of others who had been admitted without consulting the archbishop was deferred for reasons of discipline.[1] William tells us, further, that he was present at the beginning of the scene between the archbishop and his murderers in the cathedral; until, on hearing Fitzurse exclaim "Strike! Strike!" he supposed the words to be the signal for a general slaughter, and, finding himself unfit for martyrdom, saved himself by flight.[2]

William has been described as sub-prior of Canterbury,[3] but, if he ever attained that dignity, we can hardly suppose that he was the William Brito (or Le Breton) who is addressed by John of Salisbury as sub-prior during the exile,[4] at a time when the biographer must have been very lately admitted into the monastery, if indeed he had then been admitted at all.[5] And it is reasonable to suppose that the sub-prior William, to whom jointly with prior Odo the same writer addressed another letter[6] a few years later, was the same with the sub-prior of the earlier letters. By Gervase of Canterbury, the biographer William is styled simply "Cantuariensis monachus."[7] And Dr. Giles is certainly mistaken in conjecturing that "he is probably the prior of Canterbury who occurs as "the writer of the letter in *Epistolæ Gilberti Foliot*, "vol. ii. p. 171;" for, although it is quite possible that the biographer William may have survived until the date

---

[1] See pp. 2, 119.

[2] Pp. 133–4.

[3] E. de Evesham, in S. T. C., ed. Giles, ii. 34; Rog. Croiland. *ib.* 45.

[4] Joh. Sar. Epp. 152, 205, 218, 247–8, 290, 299.

[5] The earliest of John's letters to sub-prior William belongs to 1166, and we have seen that the biographer entered the monastery during the archbishop's exile, which began in November, 1164.

[6] See p. 458 of this volume. The date must have been before the promotion of Odo to the abbey of Battle, in 1175.

[7] X. Scriptores, 1670.

of that letter, half a century after the murder of the archbishop, we find from the History of the Priors of Canterbury in the "Anglia Sacra,"[1] that the initial "W." in the heading of the letter is to be interpreted as meaning not *William*, but *Walter*.

It would seem that William held some office in connexion with the tomb of St. Thomas, as we find him receiving pilgrims and listening to their stories.[2] He was probably thus led to makes notes of the miracles which were reported to him; and when urged by his brethren to arrange his collections for publication, he tells us that he was encouraged by repeated appearances of the saint.[3] It was about seventeen months after the murder,—*i.e.* in May, 1172,—that a third vision induced him to seek the assistance of a brother monk who had already been engaged on the subject; and when the book of Miracles was completed, the writer was sent by the convent of Christchurch to present it to the king in compliance with Henry's own request.[4] The Life of the archbishop was probably composed after the book of Miracles,[5] and there is no reason for supposing that it too was presented to the king, who could not have been pleased with the ironical tone in which the writer notices his vindication of himself from a share in the guilt of the murder.[6] Nor indeed, if he looked into the "Miracula," can he have felt himself flattered by the manner in which the writer repeatedly denounces the Irish war,[7] although Henry's invasion of Ireland had been expressly sanctioned by the authority of Pope Adrian IV.

The Winchester manuscript, from which the following pages are printed, is a small folio, of the latter part of the thirteenth century, and is in excellent preservation,

---

[1] i. 138.
[2] Pp. 227, 395, 397, 524.
[3] Pp. 2, 138.
[4] Pp. 2, 137–8.
[5] See p. 2.
[6] Pp. 124–6.
[7] Pp. 180–1, 364, 378, 457, 507, &c.

although two leaves are missing in the Life,[1] and perhaps something may be wanting at the end. It seems to have been very incorrectly written at first, but has been so amended by contemporary correction that the text may now be described as in general very satisfactory. Agreeably to the plan of this series, the spelling has been brought into accordance with common usage; but some of the variations from this are collected in a note below,[2] and others are noticed where they occur.

In those passages of the Life which are included in the Quadrilogus, my transcript of the Winchester MS. has been collated with MSS. in the British Museum;[3] but the differences have been noted only in part. For as the compiler of the Quadrilogus adapted his extracts from William to his own purpose, it seemed unnecessary to record the changes which arose out of such adaptation; nor have I noticed mere varieties in the order of words, as to which every scribe appears to have been guided by his own ideas of style or euphony. The kind of cellation which is rightly applied to the Holy Scriptures or to the

---

[1] See pp. 60, 71.

[2] *hanelus* or *hanehelus* (anhelus), *honus* (onus), *honerosus*, *hostium* (ostium), *hostiolum*, *habundare*, *adhuncatus*, *harena*, *coherceri*, *cohire*;

actenus, *epar*, *ebdomada*, *esperius*, *orreum*, *exalare*, *olosericum*, *exylarare*, *ortus* (hortus), *ydrops*, *ydropisis*, *ydropicus*, *ymnus*;

optineo, *obtimates*, *aliquit*, *aliut*, *inquid*, *ammonitus*, *obprobrium*, *copellere*, *capud*, *summittere*, *adquiescere*, *dinoscere*, *substentare*, *ommittere*, *diffinire*;

cathalogus, *cathena*, *thaurus*, *choruscare*, *choriscum*, *lathro*, *thonitru*;

cyrographum, *cirurgicus*, *cisma*, *elemosyna*, *cimiterium*, *obulus*, *dissenteria*, *ewangelium*, *sinaxis*, *flebotomia*, *epilensia*, *ephilensia*;

temptare, *alumpnus*, *dampnare*, *dampnabilis*, *contempno*, *idemptitas*, *sompnus*;

cicius, *provintia*, *justicia*, *precium*, *conicere*, *deicere*, *inicere*;

cotidie, *cotidianus*, *secuntur*;

cinciput, *dumtaxat*, *jocundus*, *menbrum*, *calciamentum*, *cedula*, *cyphus*, *malivolus*, *benivolus*, *vendicare*, *ydioma*, *tybia*, *yconomus*, *ydoneus*, *paralisis*, *paraliticus*, *ylia*;

dupplicare, *repperi*, *redditus* (reditus).

[3] Cott. Vitell. C. xii. 3; Harl. 2; and in part, Cott. Nero, A. v.

ancient classics is clearly out of place in books which make no pretension either to a character of sacredness or to elegance of composition; and I believe that in noticing the variations of manuscripts I have erred rather on the side of excess than of defect.[1]

In the "Miracula" there has been no opportunity of collating the readings of the Winchester MS. with any other. I had begun printing in the belief that it was unique, when, on looking out the word *Volgonium* (p. 156) in Du Cange, I found, in an article added by Charpentier, the very sentence which had led me to consult the

---

[1] One remarkable difference from the printed Quadrilogus of Lupus, and from Dr. Giles, may be here noticed—the reading of *mater* for *uxor* in p. 128 of this volume. The change is sanctioned, not only by the Winchester MS. of William, but by all the MSS. of the Quadrilogus which I have examined, by the black-letter printed Quadrilogus of 1495, by the Icelandic translation edited by Prof. Unger (Christiania, 1869), and by Du Canda's French translation of an old Walloon Quadrilogus (La Vie de S. Thomas, St. Omer, 1618, p. 148). It is also confirmed by the words of William which follow, "Quid de *genimine* "*viperarum* speremus?" The story of Lynlf has commonly been regarded as an instance of lawless ferocity on the part of Hugh de Moreville:—"A dreadful story was "told," says Dean Stanley, "that "he ordered a young Saxon to be "boiled alive on the false accusa-"tion of his wife." (Hist. Memorials of Canterbury, ed. 1, p. 48.) But this is a somewhat mistaken view of the case. Moreville's mother contrived to make Lynlf appear guilty of a design on his lord's life,—one form of the heinous offence which was styled petty treason, and which was punished with extraordinary severity. For this the young man was "morti "addictus," *i.e.* judicially sentenced to death, after a legal trial; and the form of death, barbarous as it was, was one which was frequently inflicted in various countries for crimes of peculiar atrocity, and was for a time even sanctioned by an English statute as the punishment of poisoning (22 Hen. VIII., c. 22). On the subject of death by boiling I have been favoured with much information by Mr. H. Cunynghame, who gives references to Ducange, Art. *Caldariis decoquere*; Zedler, Universal-Lexicon, ix. 1282; Cron. del Rey Don Pedro; Annales Dominic. Colmarensium, in Urstisius, ii. p. 12; Grey Friars' Chronicle, ed. Camden Soc., pp. 30, 35, 102, &c. At Deventer is still preserved a cauldron in which a man was boiled to death for coining, A.D. 1439.

Dictionary, with a reference to "Liber MS. Mirac. S. "Thomæ Cantuar., ad calcem ejus vitæ a Joan. Sarisb. scriptæ." Hence it was clear that Charpentier was acquainted with a MS. of our book of Miracles; but there was nothing to show where this MS. had been, or whether it still existed. It was not until the whole text of this volume was in type, that I found in the catalogue of the library at Montpellier (p. 286) a notice of a MS.,[1] which, as the beginning agrees with that of the Winchester "Miracula," may be supposed to be the work of William of Canterbury, in whole or in part.[2] Perhaps I may be able hereafter to give a collation of the Montpellier MS.; but, as the catalogue appears to show that it contains the Miracles only, we cannot look to it with a hope of recovering the passages which are missing in the Life.

The attempt to identify the places which are mentioned in the miraculous narratives of William and of Benedict has cost me very considerable labour; but this labour has often been vain, and has no doubt often resulted in mistakes, for which, with many other defects, I have to beg the reader's indulgence.[3]

I beg leave to return my best thanks to the Rev. G. B. Lee, warden of Winchester College, for his great kind-

---

[1] "Incipit secundum opus mira- "culorum gloriosi martyris Thomæ "Cantuariensis episcopi" . . . "Glorioso regi Anglorum Henrico, &c.," p. 286.

[2] It is said to be in four books, whereas the Winchester MS. is divided into six. Sir T. Duffus Hardy (Catalogue, ii. 377) mentions this MS., but without giving the initial words.

[3] The difficulty of identifying the places meant is sometimes the greater because there is nothing to show in which country they were. Thus, at p. 23, I had supposed *Mons Altus* to mean Mold, in Flintshire, until an uncertainty as to the river *Heirus* turned my thoughts towards the north of France, where both a town and a river which will suit the story are found; yet, after all, this may be a mistake. So as to *Porta Clausa*, p. 457. Each part of this name denotes that some place connected with a mountain pass is meant, and the modern name is probably Chiusa. But to which of the places which bear that name are we to refer the story?

ness in allowing me the use of the manuscript; and to the Rev. C. Collier, of Winchester, the Rev. E. A. Dayman, of Shillingstone, Dorset (whose promised Dictionary of Mediæval Latin is eagerly expected), to R. C. Hussey, Esq., of Harbledown, and to J. B. Sheppard, Esq., of Canterbury, for literary assistance in various ways.

J. C. R.

Precincts, Canterbury,
Oct. 1875.

CORRECTIONS AND ADDITIONS.

Page 5, note 1, "Cujus spe," &c. This is from Alan of Tewkesbury.
„ 21, lines 10, 11, *factum*, read *factam*.
„ 30, line 1, *quidam*, read *quodam*.
„ 108, line 30, *præscisionem*, read *præcisionem*.
„ 123, line 13, read *Subintulit*.
„ 123, line 23, *de*, read *se*.
„ 146, line 10, *Anglicanum*, read *Anglicanam*.
„ 148, line 6, *carnali*, perhaps for *carnalis*.
„ 149, line 21, read *lassitudinem*.
„ 151, line 8, read *clausulam*.
„ 153. Add in margin, a reference to Bened. Petrib. ed. Giles, p. 104.
„ 184, line 24, and page 185, line 2, read *hydropim*.
„ 192, line 19, for *testimonia*, read *testimonii*.
„ 195, lib. ii. 37. This story resembles in part Bened. Petrib., l. iii. 52, ed. Giles.
„ 199, line 1, *de superaltari*, read *desuper altari*.
„ 199. *Hostorpe*, may possibly mean Hogsthorpe, in Lincolnshire.
„ 201, line 1, *obruerat*, read *obrueret*.
„ 201, line 22, *præscisores*, read *præcisores*.
„ 216, line 7, *nativa*, read *nativo*.
„ 237, line 12, *conspicatus*, read *conspicatur*.
„ 253, line 16, *quum*, read *quem*.
„ 256, line 25, read *reædificatione*.
„ 261, lib. iii. c. 4. A French metrical version of this is printed at the end of Garnier, ed. Bekker. It is in quatrains, instead of being in five-lined stanzas like the Life, and is probably by another author.
„ 262, line 17, *relatu*, read *relata*.
„ 268, line 11, read *serenaverat*.
„ 287, line 10, *aquæ*, read *agere*.
„ 291, line 18, *beata*, read *beati*.
„ 296, line 25, *parma*, wrongly changed into *palma* in MS. Winton.
„ 303. To marginal note on Roquemadour add references to R. de Monte, A.D. 1170, 1181. (Migne, clx.)
„ 314, line 24, *superi*, read *superis*.
„ 351, line 20, *presbyter*, read *presbytero*.
„ 352, line 27, *moneret*, read *monuit*.
„ 361, line 20, read *suscitantur*.

Page 374, line 7, read *annuere.*'
„ 404, line 3, *asseverarit*, read *asseveravit.*
„ 407, line 24, *desperatum*, read *desperatam.*
„ 408, line 20, *leviter*, read *leniter.*
„ 427, margin, for *Becke*, read *Perke.*
„ 430, line 17, *suum*, read *sum.*
„ 436, margin, read *Magnac?*
„ 437, line 27, *ne*, read *me.*
„ 438, line 26, read *beneficio.*
„ 439, line 32, insert ? after *prætendere.*
„ 459, line 2, *uxore*, qu. *uxoris?*
„ 506, line 10, read *hujusmodi.*
„ 515, line 12, *devotissimæ*, read *devotissime.*
„ 529, note [3], add "Quis expedivit psittaco suum χαῖρε?" Persius, Prolog., 8.
„ 543, line 2, *Si*, read *Sin*, which has been altered in MS. Winton to *Sic.*

In the Notes,—

L. means the "Quadrilogus" edited by Lupus.
G., or S.T.C., means the "Sanctus Thomas Cantuariensis," ed. Giles.
H. means the Harleian MS. 2.
V. means the Cotton MS. Vitellius, C. xiii. 3.
N. means the Cotton MS. Nero, A.V.

VITA, PASSIO, ET MIRACULA

S. THOMÆ CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI,

AUCTORE

WILLELMO, MONACHO CANTUARIENSI.

VITA, PASSIO, ET MIRACULA

S. THOMÆ CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI,

AUCTORE

WILLELMO, MONACHO CANTUARIENSI.

Incipit Prologus in Passionem gloriosi martyris Thomæ.

Quilibet pro modulo suo tabernaculum Domini donis suis exornat; alius auro, alius argento, lapidibus pretiosis, bysso, purpura, cocco, jacincto. Si nihil istorum potest, offert pelles et caprarum pilos, reputans contemptibilia sua necessaria esse, quibus tota tabernaculi pulchritudo contegatur, ut ardor solis et imbrium prohibeantur injuriæ. Hinc nostræ parvitatis admoniti, quod tempus obtulit et Dominus contulit offerimus, gloriosum martyrem Thomam, quem vidimus et audivimus et manus nostræ contrectaverunt, in medio proponentes, et propinantes non quæ in tertium vas transfusa coacuerunt, sed quæ statim de purissimo prælo commendata testæ suum saporem servaverunt. Dignus quidem ore rotundo erat et majori stylo, quia quod majus habuit impendit ecclesiæ. Sed quia qui agnum non possunt columbas vel turtures offerunt, et Dominus ignobilia mundi et contemptibilia eligit ut fortia quæque confundat, et ea quæ non sunt ut ea quæ sunt destruat, sagum nostrum ad operimentum tabernaculi conferre curæ fuit. Causa principalis Dominus

Illustration from the Mosaic tabernacle (Exod. xxxv.–vi.)

Parallel between the Saviour and Thomas of Canterbury.

est, et martyr qui Domino similis est in passione. Nam sicut Dominus imminente passione sua loco passionis appropinquavit, ita Thomas sciens futurorum ad locum quo pateretur accessit. Sicut Jesum, ita Thomam quærebant apprehendere, sed nemo misit in eum manum, quia nondum venerat hora ejus. Dominus triumphavit ante passionem suam; Thomas ante suam. Dominus passus est post cœnam; Thomas passus est et post cœnam. Dominus a Judæis triduo Jerosolymis custoditus; Thomas diebus aliquot intra septa ecclesiæ suæ custoditur. Dominus quærentibus eum occurrens ait, "Quem quæritis Ego sum;" Thomas quærentibus eum, "Ecce ego." Dominus, "Si me quæritis, sinite "hos abire;" Thomas, "Nulli circumstantium noceatis." Unus ibi, unus hic, vulneratur. Ibi milites quatuor, hic milites quatuor. Ibi participatio vestimentorum, hic jumentorum. Ibi dispersio discipulorum, hic dispersio subditorum. Ibi velum scinditur, hic machæra frangitur. Dominus propinat aquam et sanguinem ad salutem, Thomas aquam et sanguinem ad sanitatem. Dominus perditum mundum reparavit, Thomas perditos multos ad vitam revocavit. Sed et privata causa martyr scriptorem suum compellit ad obsequium. Vivens quippe in carne sacros eum dignatus est ad ordines promovere, et monachili habitu induere, vivensque in cœlo nihilominus servo suo tenetur ex promisso. Nam cum miracula ejus, quæ in schedulis occultabat incorrecta et imperfecta, rogaretur a fratribus exponere transcribenda, ait ei in visu noctis, "Elige tibi quod "vis." Hac audita voce misericordiam in se martyris intellexit, volentis laborem suum, quem ipso præmonente subierat, imo donum proprium, remunerare. Itaque gaudens et securus expectat donec optio in optatum, visio in veritatem, et labor in requiem convertatur, plenissime sciens quia quæcunque promisit potens est et facere; eo ipse securior, quod juxta dominicam admonitionem ea sola petere decrevit quæ

The author ordained by the archbishop,

and encouraged by a vision.

merentur exaudiri. Lector itaque lege certamen fortis athletæ quem tibi proponimus ad exemplum; ut, cum videris quo, quomodo, quare cucurrerit, quam dignum bravium tulerit, tu quoque, si te Dominus ad stadium vocaverit, currere non refugias.

Explicit Prologus. Incipit Passio gloriosi martyris Thomæ Cantuariensis archiepiscopi, iiij. kal. Januarii.

(1.) *De ortu et habitu corporis Thomæ.*

Beatus igitur Thomas, ex Londoniarum civibus oriundus, quasi ex myricis[1] cedrus excrevit, et majores radice sua ramos expandit. Quem secundum utrumque hominem multiplici naturalium gratia bonorum bonitas divina ditavit,[2] ut in ministerium magnum vas videretur excisum, et ex naturæ beneficiis futurus prædiceretur antistes. Nam sermone jucundus et modestus erat, quem blandum pueri, comem juvenes, gravem[3] senes metirentur. Procerus ad elegantiam, morigeratus ad exemplum, prudens ad sapientiam, facie juvenilem venustatem præferebat et virilem gravitatem. Sed ut ordinem ab exordio passionis ejus, prout Dominus dederit et ipse suffragari dignatus fuerit, attingam, postquam litterarum studio[4] traditus liberales artes attigit, quatenus lascivia[5] ætatis et angustia temporis permisit, in illis profecit. Nam matre defuncta, sibi patrique relictus, quem incendia crebra civitatis[6] attenuabant, vigesimum secundum ætatis annum, quem jam agebat, otio impendit, et tandem civi vice tabellionis adhæsit. Exinde cœpit[7] in florem sæcularis prudentiæ pubescere, et

Early life of Thomas.

[1] *mirtis*, Ner.
[2] *non cessavit ditare*, Ner.
[3] *gratum*, Ner., Vitell., Harl. 2, Lup.
[4] *studiis*, N., V.
[5] *teneritudo*, N.
[6] Omitted in N., H. 2, and Lup.
[7] *Liberalium denique disciplinarum scholas egressus* (V.; *ingressus*, N.) *ad curiales se transferens occupationes, cœpit, &c.*, N., V. (from John of Salisbury).

fructum discretionis polliceri, quamvis pro levitate curialium tum nugis tum seriis intenderet, eisque oblectaretur quæ juveniles animos capere solent. Nimirum dispensatio divina quem vocabat ad majora erudiebat et exercebat in minoribus, quasi in quibusdam futurorum præparatoriis.

(2.) *De conversatione ejus cum primate Theobaldo.*

He is admitted into the household of archbishop Theobald.

Nam quasi post biennium vel triennium translatus in curiam felicis memoriæ Theobaldi, Cantuariensis archiepiscopi, promerente sua bonitate gratisque suffragantibus obsequiis, inter primos et præcipuos ejus familiares in brevi admissus est. Qui videntes eum in necessitatibus expediendis prudenter agentem, et consilio providum, cum eo sociale fœdus inierunt, condicentes ut in petendis sibi beneficiis ecclesiasticis suffragium suum communicarent. Erant autem tres, Rogerius Neustriensis,[1] Joannes Cantuariensis,[2] Thomas Lundoniensis. Itaque pauca primas agebat quibus omnes vel unus ex istis non interesset. Qui præsentes erant, pro se vel pro absentibus agebant; qui absentes erant, in præsentibus proficiebant.

His associates there.

(3.) *De promotione ejus in archidiaconum.*

He becomes archdeacon of Canterbury. A.D. 1153.

Unde cum civitas Eboraca suo vacuaretur antistite, annitente primate, R[ogerius] ejusdem civitatis pontifex, Thomas archidiaconus Cantuariæ, creatus est; forsan ut tempore suo, gradu suo, locoque suo, archidiaconus in archiepiscopum promoveretur. Succedente post modicum

A.D. 1154.

Henrico, duce Normannorum et Aquitaniæ, Stephano regi Anglorum in regnum, elaboratum est ab eodem primate, suspectam habente novi regis adolescentiam,

---

[1] *Neutnensis*, Lup.

[2] Afterwards bishop of Poitiers and archbishop of Lyons.

quem consilia pravorum hominum et juvenum pervertere moliebantur, ut archidiaconus suus regis collateralis et cancellarius efficeretur, cujus ope et opera sæcularium hominum, in possessiones ecclesiasticas sub obtentu publicæ potestatis irrepentium, ambitionem reprimeret, et regem insolentius agentem cohiberet.[1]

He is appointed chancellor to Henry II. A.D. 1155.

(4.) *De conversatione ejus cum rege Henrico, et de castitate ejus.*

His manner of life as chancellor.

Igitur Thomas sub sui scribatus ingressu conformans se regiis moribus, pariter nugis vel seriis intendere, pariter venari, et idem cœnandi[2] dormiendique tempus observare.[3] Ad hæc curiales facetias amplecti, numerosa clientela gaudere, gloriam quærere, popularis auræ flatibus delectari. Nam, ut de supellectili taceam, frænis argenteis utens spumosis thesaurum lupatis inferebat, mensas et expensas comitum antecedebat, ut ex altero parum archidiaconi videretur[4] reminisci, ex altero maleficiis putaretur uti. In omnibus tamen lenociniis mundi blandientis, et prosperitatis arridentis applausu, memor conditionis suæ et oneris[5] sibi impositi, contra bestias curiæ pugnavit, portans necessitates ecclesiæ, et quatenus regia severitas et reverentia permisit, contra regem contendens, tanquam quodam futurorum præsagio sub pacis tempore dimicabat in acie. Postremo, quod rarius accidere solet in affluentia rerum, mirandus et imitandus erat corporis castitate, ut se-

---

[1] *Cujus ope et opera novi regis, ne sæviret in ecclesiam, impetum cohiberet, et consilii sui temperaret malitiam, et reprimeret audaciam officialium, qui sub obtentu publicæ potestatis et prætextu juris tam ecclesiæ quam provincialium facultates diripere conspiraverant.*—(*Quadril* from John of Salisbury.) The remainder of this paragraph ("*Cernebat quippe,*" *&c.*), as it stands in the printed *Quadrilogus*, and the first sentence of the following paragraph, although attributed to William, are from Herbert of Bosham.

[2] *prandendi*, N. V. Lup.

[3] *observare satagebat*, N. V. Lup.

[4] *videatur*, MS. Winton.

[5] *honoris*, Lup.

His chastity.

cundum vanitatem et castitatem derisorem beati Martini Britium videretur exhibere.[1] Et quia tempus admonuit, libet interim quod occurrit expedire. Erat in villa Staffordia usque regales delicias mulier pulchra, ad quam rex consuetudinem habuisse dicebatur, quæque cancellario transmisit exenia sæpe et multa, qui venerat eo loci. Æstimabat oppidanus, qui eum hospitio susceperat, quod mulier eum provocaret ad amplexus, novumque sibi procuraret amatorem, quia prope contemptum minus solito fruebatur amore. De quo volens certiorari, timensque sibi si apud se dominus suus offenderetur, intempestæ noctis silentio, sumpta lucerna, clam ad hospitis[2] sui cubiculum ingressus est. Quod[3] videns penitus immotum, suspicabatur quod ad eam ipse transisset. Et extollens lucem[4] videt ante lectum virum[5] procumbentem, pedes et tibias discoopertum, qui post orationes et geniculationes lapsus fuerat in somnum. Et factum est ut religiosus inveniretur qui luxuriosus putabatur; forsan ostendente Domino temeritatem nostram, qui facile judicamus hominem, nescientes quid sit in homine. Igitur aliquanto tempore elapso postquam bonæ memoriæ Theobaldus rebus humanis excessit, videns eum rex officium suum prudenter agentem, et fidelissimum sibi, primæ sedi Anglorum præficere procuravit,[6] credens ipsum talem qui tanti honoris onus portaret,[7] quem totiens magnanimum in magnis periculis expertus fuisset,[8] speransque suis hæredibus eundem[9] profuturum, si se fatalis dies immature rebus humanis eximeret, se vero per eum ecclesiastica et[10]

The king's reasons for advancing him to the primacy. A.D. 1161.

---

[1] "Qui, quanquam esset superbus "et vanus, castus tamen habebatur "in corpore." Greg. Turon. Hist Francorum, ii. 1.

[2] *hospitii*, MS. Winton.

[3] *Quem*, V. L.

[4] *lumen*, V. L.

[5] *Dei*, inserted, N.

[6] *cogitavit*, V. N. L.

[7] *tanti quidem honoris fastigio bene sufficientem*, V. N. L. (Joh. Sareb.)

[8] *erat*, V. L.; *fuerat*, N.

[9] *ad adeundum regnum eum*, V. N. L.

[10] *ut*, V. L.

sæcularia negotia pro voluntate[1] gesturum, si vita diuturniore frueretur.[2]

(5.) *De deliberatione suscipiendi archiepiscopatus.*

Vir autem experientissimus et solitus futura metiri tantæ curæ sarcinam satis acute ponderavit. Cogitabat enim onera pastoralis officii, regimen animarum, laborem, sollicitudinem, negligentiæ pœnam; ad hæc regis iram pertinacem, mores varios regum succedentium, et quicquid exosis libuisset inferre,[3] delatorum calumnias, malignantium machinationes, invidorum morsus, ambitiosorum enormitates, curiæ illius considerabat, et conferebat universa; et visum est minus esse periculi respuere sublimia, quamvis pro fragilitate humana facilius respueret humilia. Namque si oblatum subiret officium, sciebat quia regem vel regum omnium Dominum cogeretur offendere, præsertim cum nemo possit duobus dominis servire, quorum præcepta discordant. Non autem videbatur sibi integrum regem dominum suum et beneficiorum collatorem ad iram provocare, et notam ingratitudinis incurrere. Sed et maximam reputabat insaniam mandata Regis regum contemnere, sub cujus signis militaret, Dominumque diffiteri, cujus se servum profiteretur officio. Contra, sciens scriptum, "Qui episcopatum desiderat, bonum "opus desiderat," præesse desiderabat et prodesse; desiderabat non tam crescere fastigio quam humilitate decrescere. Optabat non tam delicias quibus affluebat, quam dignitatis opera, non tam honorem quam laborem quo verum consequeretur honorem.[4] Memorque professionis suæ, quia cruorem[5] curiæ sæcularis abhorrebat,

He hesitates to accept the office,

[1] *libitu*, V. L.
[2] *sperans . . . frueretur*, omitted, N.
[3] Sic MS. Winton.
[4] Here there is a reference throughout to the *Glossa Ordinaria* on 1 Tim. iii. 1. (Migne, *Patrologia Lat.*, cxiv. 628.)
[5] *clamorem? rumorem?*

vitam secretiorem appetebat, qua competentius ad Rachelem intraret, et Liam non desereret, qua vicissim in campos cum Jesu, et cum Moyse descenderet de monte. Sed et hoc cogitanti reclamabat alia scriptura,—"Locus "superior, sine quo populus regi non potest, etsi ita "teneatur et administretur ut decet, tamen indecenter "appetitur. In Deo otium sanctum quærit caritas "veritatis, negotium justum suscipit necessitas cari-"tatis."[1] Et item, "Sicut qui invitatus renuit, quæ-"situs refugit, sacris est altaribus admovendus, sic "qui ultro [ambit][2] aut importune se ingerit procul "dubio est repellendus."[3] Ob hoc quod potius sequeretur non invenit. Et eo usque dividuo animo fluctuabat, ut eligeret potius regem amicum privatus habere quam privilegiatus adversarium. Itaque ei aliisque eum promovere volentibus aliquamdiu reluctatus est.

(6.) *Quomodo suscepit archiepiscopatum.*

His reluctance is overcome.

Cæterum providens Dominus domui suæ, quam novo sole apud occidentales mundi partes illuminare disposuit, viri venerabilis Henrici Pisani, presbyteri cardinalis, apostolicæ sedis legati, spiritum excitavit, qui eum hortaretur et induceret ad regimen suscipiendum. Quo tandem tanquam vice beati Petri compulsus, qui locum regiminis, sicut desiderantibus negat, sic fugientibus offert, voluntati regis et consiliis amicorum adquievit. Igitur de voluntate ejus certioratus rex misit eum in Angliam ad expediendas regni necessitates, episcopos vero et optimates quosdam ad conveniendos fratres Cantuariensis ecclesiæ super eligendo pontifice. Quibus in medio eorum verba regis proferentibus, et allegantibus ipsi animo esse Cantuariensi ecclesiæ

He is elected archbishop, May, 1162.

[1] Aug de Civ. Dei, xix. 19.
[2] Omitted in MS. Winton.
[3] Greg. M., Ep. ix. 106 (probably cited through the medium of Gratian, Decr. p. ii., causa i. qu. vi. c. 3).

desolatæ pastorem providere, qui de electione ipsorum et de voluntate sua procederet, non aliud regno vel ipsis expedire, inito consilio archidiaconum suum postulare cœperunt, quem regi noverant acceptum, rebusque divinis et humanis expertum. Qua responsione lætati qui convenerant, cum quibusdam fratrum ad urbem Londonias profecti, clerum universum convocarunt, ut qui omnibus præesset ab omnibus constitueretur. Quorum unanimi consensu in pastorem ecclesiæ Cantuariensis electus est.

(7.) *De contradictione electionis.*

Solus tamen episcoporum Londoniensis oblocutus est. Sed quia nullis juvabatur studiis, et sua, non quæ Jesu Christi, quæsisse videbatur, ea facilitate sententia plurimorum convinci meruit, qua contradicere præsumpsit. Cautum est autem ut novo regi, filio regis, qui pro securitate successionis hæreditariæ regni nobiles sibi jam accepta fidelitate et sacramento devinxerat, electio præsentaretur, cujus auctoritate roboraretur, ne schismaticus contrairet; et ut ipse tanquam devotissimus filius in eum consentiret, quem sibi in patrem eligi videret, et ei suffragator in expediendis existeret.

Bishop Gilbert Foliot opposes the election, but finds no support.

(8.) *De absolutione a fiscalibus, et consecratione.*

A quo a publicis negotiis absolutus, post modicum, ipso et episcopis cunctis præsentibus, in Cantuariensi ecclesia consecratus est. Consecratus vero infra tres menses consecrationis suæ ad exponendam fidem suam, palliumque suscipiendum, (quia in propria persona proficisci non potuit,) mittens ad Montis Pessulani [civitatem][1] pallium transmissum accepit. Ea enim

The archbishop receives the pall from the pope, then at Montpellier.

---

[1] Written in the margin of MS. Winton.—perhaps wrongly.

tempestate pontifex Romanus Alexander, vir magnus et sanctitatis exemplum, Gallicanis in regionibus schisma Romanæ ecclesiæ declinabat.

(9.) *Quomodo post consecrationem conversatus est.*

He adopts a stricter manner of life.

Igitur consecratus, ut cum sacramento rem sacramenti consequeretur, veterem hominem renovare disposuit. Recordatusque quam ardua conscenderit, quam se curialis antea neglexerit, tempus redimere contendit. Unde tanquam transformatus in virum alterum, factus est abstinentior, vigilantior, frequentior in oratione, sollicitior in prædicatione: æstimansque rectum renovationis progressum a se ipso incipere, tunc recte se aliis dominari posse si sibi ipsi prius didicisset imperare, corpus suum servituti subjiciens docuit ancillari, spiritum dominari.

(10.) *Quomodo habitum monachilem suscepit, et quare.*

He puts on the monastic habit.

Habituque monachili cum cilicio suscepto, spiritualem hominem, quem sub honestate tamen vestium oculis hominum eximebat, meritis implebat. Paucisque conscii sub lorica fidei militabat, gaudens quia in triplici veste triplicem personam gereret: exteriori clericum exhiberet, interiori monachum occultaret, intima deserti molestias citra desertum sustineret: gaudens quia exteriori mundum falleret, interiori fratribus suis se conformaret, intima motus illicitos carnis reprimeret: gaudens quia exterius cunctis pateret, intime solitarius lateret, interius mandatum Domini compleret. Nam a quodam eremita Cantuariensis ecclesiæ, sanctissimæ conversationis, acceperat, cui Dominus in visione locutus fuerat, quod si monachum indueret, Dominum in negotiis propitium et consolatorem mereretur. Gaudens quoque quod per hujus habitus susceptionem durum dæmonum [illegible] vitaret incidium. Siquidem [illegible]

cujusdam et Elfsini: ex quibus Stigandus in clericali habitu apostolica censura dignitate privatus vitam in carcere finivit; alter autem, Alpino frigore congelatus, et scissi jumenti stercore pedes involutus, non est permissus sacra patrum monachorum sede non monachus insidere. His cum Maria sedens ad pedes Jesu epulis reficiebatur. Ad hanc mensam divitis Architriclini angelorum pane refectus, supernæ Syon melodia delectatus, et aura rosarum et liliorum afflatus, spirantium odorem vitæ in vitam, veteres mendicitatis suæ recolebat inedias. Hinc inter missarum solemnia totus in lacrymas usque in miraculum diffluebat, ut putaretur possessor irrigui superioris et inferioris.[1] Hinc dolens quia anima tædiosum cum carne sua pepigisset hospitium, cantabat cum propheta, "Quam dilecta taber-"nacula tua, Domine virtutum! concupiscit et deficit "anima mea in atria Domini." Sed et sciens quia caritas non quærit quæ sua sunt, non solum in se sed in proximo præmium venari cœpit, requiei contemplationis sarcinam activæ sollicitudinis apponens. Et quamvis sola Rachelis specie traheretur, et delectaretur amplexu, sub indice tamen populari morigerari compulsus, lippienti collaterabatur ad sobolem. Itaque lares ægrorum et debilium per suos scrutabatur et beneficiis visitabat, quamplurimos eorum victu vestituque sustentabat, quotidie tredecim pauperum per se vel [per][2] alium religiosum pedes secretius abluens,

His devotion, charity, &c.

---

[1] "Dedit itaque ei Caleb irriguum "superius et inferius" (Josue, xv. 19; Cf. Judic. i. 15) St. Gregory the Great interprets the springs as meaning the "grace of tears." "Sed quia, ut dixi, duo sunt com-"punctionis genera, dedit ei (*scil.* "Axæ) pater suus irriguum supe-"rius et irriguum inferius. Irri-"guum quippe superius accipit "anima, cum sese in lacrymis cœ-"lestis regni desiderio affligit. Ir-"riguum vero inferius accipit, cum "inferni supplicia flendo pertimes-"cit."—(Dialog. iii. 34.) Cf. Bened. Petrib. de Miraculis S. Thomæ, ii. 6:—"Videres Axæ "conferri quotidie irriguum tam "superius quam inferius, his in-"firmitates corporum, illis anima-"rum suarum vulnera deflentibus."

[2] Interlined in MS. Winton.

plena refectione et quatuor argenteorum largitione singulos exhilarabat. Quid quod aliis præferebat quos conversationis honestas efferebat? Quid quod in cognitione causarum non modo manus excutiebat ab omni munere, et a domo sua sordes corruptionis eliminabat, sed æqua lance rationes et personas ponderabat? "Ecce " fragrantia vestimentorum Jacob, sicut odor agri " pleni cui benedixit Dominus."

Gen. xxvii. 27.

(11.) *De discordia regis et archiepiscopi.*

Beginning of differences with the king.

Videns et invidens hostis antiquus novum hominem multiplici virtutum gratia pullulare, ne flores meritorum prodirent in fructus præmiorum, zizania superseminavit quæ fructum veteris amicitiæ regis et pontificis suffocarent. Et inde seminarium sumpsit: nam cum primas onere pastoralis curæ premeretur, mittens regem rogavit cancellarium sibi providere, quia ipse non[1] uni, nedum duobus, officiis posset sufficere. Secundam vero causam iræ dedit; nam publicæ potestatis ministri per regionem Anglicanam de consuetudine sibi de singulis hydis (ut verbis comprovincialium utar) pecuniam colligunt, tanquam laboris mercimonium[2] quem tuitioni patriæ impendunt. Quam quum pecuniam rex tamquam reditum niteretur in fiscum redigere, obstitit primas, dicens non oportere pro reditu computari quod suo et aliorum daretur arbitrio. Sed et tertium fuit quod iram regis accendit. Fuit quidam canonicus Bedefordensis ecclesiæ, Philippus nomine, nobilis genere. Qui, cum accusatus de homicidio fuisset, purgaverat innocentiam suam, et eo usque causam suam deduxerat ut ulterius ab adversariis non inquietaretur. Rex vero, forsan zelo justitiæ ductus, et ne flagitia præsumerentur in regno suo, per Symonem quendam judi-

(1.) Thomas resigns the chancellorship.

(2.) He resists a demand of money payable to the sheriffs.

(3.) Affair of a canon of Bedford.

[1] *vix*, V. L.

[2] *mercedem*, V. L.

cem[1] sopitam ei litem suscitavit. Sub cujus jurisdictione cum de prædicto crimine rursus accusaretur, et non sustineret judicis injurias, erupit in contumeliam ejus. Unde rex, tanquam in propria persona contumeliam pertulisset, commotus est. Primas vero, ne necandus vel mutilandus traheretur ad forum soli, clericum examinandum transumpsit in jus poli, præveniens præjudicium quod irrogari posset si traheretur ad sæculare judicium, et cavens clero in clerico. Ubi cum rursus accusatus de crimine responderet sibi respondendum non esse super hoc, quod prius in lite terminatum fuisset, pro contumelia sententiam excepit, quod canonicam suam per biennium pauperibus erogari permitteret, quod judici corpus suum cædendum virgis exponeret, juraretque per omnia, quod si ille in se deliquisset, emendationem hanc ab illo susciperet. Quam pœnam cum rex audiret, succensere cœpit quod minus severam pontifices in hominem professionis suæ sententiam dedissent.

(12.) *Convenit rex episcopos super consuetudinibus avi sui.*

Et hinc occasione sumpta, vocatos episcopos omnes interrogat, si velint avitas consuetudines suas observare. Qui respondent, "Salvo jure ecclesiæ." Replicat ille, "Illas tempore avi sui ab archiepiscopis, episcopis, "privatis et privilegiatis, observatas non oportere "tempore suo isti judicio damnari."

The king asks the bishops to observe his grandfather's customs.

(13.) *Consilium archiepiscopi super interrogatione regis.*

Tunc cum eis seorsum evocatis primas colloquium habuit de conciliatione ecclesiæ, de periclitante cleri

The bishops are disposed to resist.

---

[1] Simon Fitzpeter. See the Life by Fitzstephen (Giles, i. 214); Foss, "Judges of England," i. 242.

libertate. Postremo indicat quia vellet, si suffragio eorum juvaretur, consuetudinibus illis obviare. Illi per omnia suum pollicentur adjutorium, in eo adhuc proposito persistentes, ut in his quæ Dei sunt devote parerent, nec aliquam promissionem facerent aut obligationem cum eo inirent, nisi quatenus possent salvo ordine suo.

Arnulf, bishop of Lisieux, advises the king.

Accidit post modicum episcopum Luxoviensem[1] reconciliandi gratia regem ex transmarinis adisse; nam ab amicitia ejus exciderat. Cui, forsan ut recuperaret gratiam quam perdiderat, consilium dedit (utinam non in læsionem nominis sui), ut ad se partem cleri converteret, ne non adversus eum prævaleret,[2] dum simul quasi conserta acie starent, communicatoque suffragio[3] sibi subvenirent. Probabat cœlestis nimirum Figulus vasa sua, unum mittens in ignem quod in ministerium domus suæ transferre disponebat, et aurum a scoria separabat.

(14.) *Divisio episcoporum ab archiepiscopo.*

A division among the bishops.

Igitur laboratum est et elaboratum ut inita unitas ecclesiæ scinderetur, et in partes regis episcopi converterentur, quatenus et archiepiscopus converteretur, aut si solus staret, facile contereretur. Conversis itaque episcopis quibus ab antiquo regis odio dispendium membrorum et salutis impendere videbatur, sed et aliis, qui domum suam super arenam posuerant, et fluminis impingentis impetum non sustinebant, adiit Hylarius Cicestrensis primatem, et commendans pacem mutuamque summorum virorum concordiam, monebat ne dominum suum exasperaret, quia sibi non expediret, sed consuetudines ejus avitas confirmaret, et ipsum amicum haberet. Quem primas quærere sibi perhibebat in

[1] This (instead of Lexoviensis) is the spelling of MS. Winton. throughout.

[2] *non* omitted, and *prævalerent* for *prævaleret* in V. and Lupus, the clergy, instead of the king, being made the subject of the clause.

[3] *consilio*, V. L.

casu comitem et confusione consolationem. Adjecit ille, "Quid causæ est ut consuetudinibus obvietis, quæ non "obviant ecclesiastico juri? Quod dignoscitur legi "non refragari, quis prohibebit eum pro lege consti- "tuere? Quomodo non ad consentiendum inducet, "quibus imperare potest?" Hæc et hujusmodi prosecutus, ad propria regressus est. Sed et quadam die præsul Herefordensis Robertus, vir religiosus et in divinis apprime eruditus, comes pariter Vendomiæ, abbasque de Elemosina venerandæ memoriæ super prædictis consuetudinibus cum primate diutius sermonem habuerunt. Asserebat autem abbas se a Romano pontifice directum, qui regiis voluntatibus obtemperare persuaderet, dicens dominis cardinalibus regem[1] jurejurando cavisse quia nihil in præjudicium ecclesiæ postularet, sed honorari coram optimatibus suis duntaxat exoptaret, et per hoc postulationibus ejus vel umbratilem et qualemcunque consensum sufficere ad reformationem pacis. Si quid sic præsumeretur,[2] dominum papam sibi malle imputari quam pacem non reformari. Non credimus ambigendum viros bonos ecclesiasticæ bonum pacis optasse; cæterum minus cauti parum attendebant quia in modestia postulationis rex excederet, et in lolium[3] præsumptionis germina promissionis degenerarent. Itaque magnorum virorum gravitate persuasus archiepiscopus ad regiam præsentiam protractus est, et ad consentiendum compulsus. Unde rex lætatus, quo promissa solemniter effectui manciparentur, jussit apud Clarendonam concilium cogi. Quo cum præsules et proceres convenissent, exegit instantius ut promissa sibi solverentur.

The abbot of l'Aumône urges compliance with the king's wishes.

The council of Clarendon summoned.

[1] *dominum regem*, V. L.
[2] *presumpmeretur*, MS. Winton.
[3] *locum*, V. L.

(15). *Resilit archiepiscopus a consensu quem præstiterat regi per admonitionem quorundam.*

Council of Clarendon. Jan. 1164.

At archiepiscopus suspectam habens regis promissionem, et quia frequenter principes ad indebita manus extendunt, modum suum ignorantes, elegit potius apud regem quam in lege Dei periclitari, æneumque serpentem conterere priusquam pravitas in populo Dei pullularet. Itaque, quamvis exilium vel carcerem metuit,[1] Deum tamen pluris existimans[2] ex adverso ascendit. Ille minatur, iste refragatur; ille delirat, iste tacita prece suspirat. Interea episcopi Saresberiensis et Norwicensis, quos ab antiquo regis[3] odio pœna manebat, timentes sibi ex impacati temporis occasione, verbis archiepiscopum lachrymabilibus orabant[4] quod sui misereretur et[5] cleri, quod animi pertinaciam relaxaret, ne ille,[6] carcerem, clerus exterminium, ipsi damnationem capitis incurrerent. Sed et comites duo potentissimi in regno ipsum aggressi dicebant quod nisi ille voluntati regis acquiesceret, ex ejusdem[7] jussione ipsi ad violentiam cogendi erant, quæ regi sibique perpetuam irrogaret infamiam. Veruntamen vir invictæ constantiæ, et in petra Christo fundatus, nec blanditiis emollitus nec terrore[8] concussus gremio[9] veritatis et sinu matris avellitur, cui libertatis[10] assertor adhærebat. Sic, (ne longe petantur exempla,) decessor suus Elfegus stetit immotus dum in vinculis usque ad jactum lapidis facultates ecclesiæ tueretur, non minimum in minori causa præmium consecutus; cum enim maximam in minimis reputaret Creatoris offensam, non minimum dilexisse convincitur. Decuit autem dilectionem juxta devotionem suam trutinari. Sed ne victor in lite Thomas

The archbishop is urged to submit by the bishops of Salisbury and Norwich,

the earls of Cornwall and Leicester.

Acta Sanctorum, April 19, pp. 637–9.

---

[1] *metueret*, V. L.
[2] *æstimans*, V. L.
[3] *regis*, omitted, V. L.
[4] *exorabant*, V. L.
[5] *et*, omitted, V. L.
[6] *ipse*, V. L.
[7] *regis*, V. L.
[8] *terroribus*, V. L.
[9] *tandem a gremio*, V. L.
[10] *cujus libertati adh.*, V.

per superbiam tumesceret in mente, inde decrescens unde proficere haberet, delinquitur[1] ad horam sibi ut cadat, post casum resurgat; cadens humanam fragilitatem agnoscat, resurgens circa se divinam miserationem intelligat. Igitur cum tertio per Ricardum, magni nominis virum, de Templo Jerosolymitano,[2] et Hostium quendam, ejusdem ordinis, sibi cavere moneretur et clero misereri, non tulit ipsorum supplicationes, non lacrymas, non geniculationes. Nam tanquam in ipsius verticem vibratos gladios viderent, plangere videbantur, et tanquam funus præsens facinus futurum lugebant. Unde miseratione motus super clerum, annuit de consilio regiæ voluntati parere.

And by the Provincial and another knight of the Temple.

He is persuaded to comply.

(16.) *Iterum consentit Thomas regi per suggestionem quorundam.*

Quod etiam in verbo fidei pollicitus est, peccato peccatum adjungens. Sic, ne quis de virtute sua confidat, princeps apostolorum Petrus et David sanctus ceciderunt. Non[3] cadendi proponimus exemplum, sed si ceciderit[4] resurgendi. Attendant ne cadant pastores ecclesiastici; sit casus majorum tremor minorum. Audiant qui non ceciderunt, ne cadant; audiant qui ceciderunt, ut surgant. Audiunt male audientes, et quærunt sibi patrocinium peccandi; attendunt unde defendant quod committere paraverunt, non ut caveant quod non commiserunt, et dicunt sibi, "Si Thomas, cur non ego?" Thomas nullum sibi proposuerat ad exemplum, ut tu. Cecidit zelo pietatis, non patrocinio sanctitatis. Cecidit ut clerus surgeret; multa projiciens in mare ut navem suam salvam in portum perduceret. Stultus factus est, ut sapientes gladio destinatos lucrifaceret; stultitiam loco et tempore simulavit ut prudens, et in David

The failings of saints a warning, not an excuse for us.

[1] *derelinquitur*, V. L.
[2] *qui Templo Hierosolymitano tunc præerat*, V. L.
[3] *Non tamen*, V. L.
[4] *ceciderit quis*, V. L.

1 Sam. xxi. 13. defluentes salivas emulatus est. Post casum divino respectus intuitu, David jurantem respexit pœnituisse, Herodem juramento stantem periisse, et ex utriusque delicto profecit in martyrem. Tu tibi tanquam sanctum proponis ut pecces; non imitaris ejus sanctitatem, sed ruinam. Alii vero audientes salubriter, in casu fortis metientes infirmitatem suam, erudiuntur tanquam de vulnere contra vulnus sibi medicamentum sumere, ne illicitis consentiant, ne transeunti cervicem suam supponant, proponentes sibi casum Thomæ; et ad hoc magnum illum vident cecidisse ut parvi nolint obligari unde possint cadere. Habito itaque archipræsulis consensu, sicut et præsulum qui cadentem cadentes attendebant, "Ite," ait rex, "ætate et sapientia provectiores, " revolventes disquirite quas quondam consuetudines " avus meus secundum assentationem procerum suorum " observaverit, ut in scriptum redactæ deducantur in " medium, publiceque recenseantur." Qui cum seorsum veteres actus et retro tempora revolvissent, hic [1] in medium scripta protulerunt.

(17.) *Consuetudines avitæ regis.*[2]

The Constitutions of Clarendon. "[De advocatione et præsentatione ecclesiarum] [3] si " controversia emerserit inter laicos [4] vel inter laicos " et clericos,[5] vel inter clericos, in curia domini regis " tractetur et terminetur.

"I. Ecclesiæ de feudo domini [6] regis non possunt in " perpetuum dari absque assensu et concessione ipsius.

---

[1] *hæc ?*

[2] The real number of the Constitutions is 16, but in the Winchester MS. the first and the last two are not numbered. The text here given is in general taken from that manuscript. The variations marked L. are from the "Epp. et Vita D. "Thomæ," ed. Lupus, pp. 163–7; those marked W. are from Mr. Coxe's edition of Roger Wendover, ii. 299–302.

[3] Omitted in MS. Winton.

[4] *inter laicos*, omitted in W.

[5] *inter clericos et laicos*, L.

[6] Omitted in L.

"II. Clerici citati et[1] accusati de quacunque re, summoniti a justitia[2] regis venient[3] in curiam ipsius,[4] " responsuri ibidem de hoc unde videbitur curiæ regis " quod sit ibi[5] respondendum, et in curia ecclesiastica " unde videbitur quod ibi sit respondendum,[6] ita quod " justitia regis[7] mittet in curiam sanctæ ecclesiæ ad " videndum qua ratione[8] res ibi tractabitur; et si clericus convictus vel confessus fuerit, non debet de " cætero eum[9] ecclesia tueri.

"III. Archiepiscopis, episcopis,[10] et [claris][11] personis regni non licet exire de[12] regno absque licentia " domini[13] regis; et si exierint,[14] si domino[15] regi placuerit, assecurabunt[16] quod nec in eundo, nec in " moram faciendo, nec in redeundo,[17] perquirent malum " vel damnum domino regi vel regno.[18]

"IIII. Excommunicati non debent dare vadium ad " remanens, nec præstare juramentum, sed tantum " vadium et plegium[19] standi judicio ecclesiæ ut absolvantur.[20]

"V. Laici non debent accusari nisi per certos et legales[21] accusatores et testes in præsentia episcopi;[22] " ita quod archidiaconus non perdat jus suum, nec " quicquam quod inde habere debeat; et si tales fuerint " qui culpantur quod non[23] velit vel non[24] audeat

[1] *citati et*, omitted in W.
[2] *justiciario*, W.
[3] *veniant*, W.
[4] *regis* for *ipsius*, L.
[5] *ibi sit*, W.
[6] *et . . . respondendum*, omitted, L.
[7] *regis justiciarius*, W.
[8] *quomodo*, W.
[9] *de cætero non debet eum*, L.; *non debet eum de cætero*, W.
[10] *et episc.*, L.
[11] W.
[12] *a*, W.
[13] Omitted, W.
[14] *exire voluerint*, L.
[15] Omitted, L. W.
[16] *securum eum facient*, W.
[17] *nec in red.*, omitted, L.; *nec in redeundo vel moram faciendo*, W.
[18] *malum regi vel regno vel damnum*, L.; *malum sive damnum*, W.
[19] *plesium*, L.
[20] *ubi absolvuntur*, W.
[21] *legitimos*, W.
[22] *archiepiscopi vel ep.*, L.
[23] *nec*, L.
[24] *nec*, L.

" aliquis eos accusare,[1] vicecomes requisitus ab episcopo[2] " faciet[3] jurare duodecim legales homines de visneto[4] " seu[5] de villa coram episcopo, quod inde veritatem " secundum conscientiam suam manifestabunt.

"VI. Nullus qui de rege teneat[6] in capite, nec[7] ali- " quis dominicorum ministrorum ejus, excommunicetur, " nec terræ alicujus illorum[8] sub interdicto ponantur, " nisi prius dominus[9] rex, si in terra[10] fuerit, conveni- " atur, vel justitia[11] ejus, si extra regnum fuerit,[12] ut " rectum de ipso[13] faciat, et ita ut quod pertinebit[14] " ad curiam regiam ibidem[15] terminetur, et de eo quod " spectabit[16] ad ecclesiasticam curiam,[17] ad eandem " mittatur, ut ibidem tractetur.[18]

"VII. De appellationibus, si emerserint, ab archidia- " cono debent procedere ad episcopum, ab episcopo ad " archiepiscopum. Et si archiepiscopus defecerit in " justitia exhibenda, ad dominum regem est pervenien- " dum[19] postremo, ut præcepto ipsius in curia archi- " episcopi controversia terminetur, ita quod non debet " ulterius[20] procedere absque assensu domini[21] regis.

"VIII. Si calumnia emerserit inter clericum et lai- " cum, vel inter laicum et clericum,[22] de ullo tenemento " quod clericus ad eleemosynam velit[23] attrahere,[24] lai- " cus vero[25] ad laicum feodum, recognitione[26] duodecim

---

[1] *eos aliquis*, L.; *accusare eos*, W.
[2] *eo*, L.
[3] *faciat*, W.
[4] *i.e.* vicinia. Lupus reads *insuero*, as does also Wats's edition of Matthew Paris (Lond. 1640), where, however, the true reading is given among the variations at the end.
[5] *seu*, W.
[6] *tenet*, W.
[7] *vel*, L.
[8] *nec alicujus illorum terræ*, W.
[9] Omitted, L.
[10] *regno*, W.
[11] *justiciarius*, W.
[12] *si fuerit extra regnum*, W.
[13] *eo*, W.
[14] *pertineat*, L.
[15] *ad regis curiam, ibi*, W.
[16] *spectat*, W.
[17] *curiam ecclesiasticam*, W.
[18] *terminetur* (omitting *ibidem*), L. W.
[19] *perveniendum est*, W.
[20] *ultra*, W.
[21] Omitted, W.
[22] *vel e converso*, L. W.
[23] *velit ad eleemosynam*, L. W.
[24] *trahere*, W.
[25] *vel laicos*, W.
[26] *per recognitionem*, W.

"legalium hominum per[1] capitalis justitiæ[2] regis con-"suetudinem[3] terminabitur,[4] utrum tenementum sit "pertinens ad eleemosynam[5] sive ad feodum laicum[6] "coram ipsa[7] justitia[8] regis. Et si recognitum fuerit "ad eleemosynam pertinere, placitum erit in curia "ecclesiastica. Si vero ad laicum feodum, nisi ambo "de eodem episcopo vel barone[9] advocaverint, erit "placitum in curia regia.[10] Sed si uterque[11] advoca-"verit[12] de feudo illo eundem episcopum vel baronem, "erit placitum in curia ipsius, ita quod propter fac-"tum recognitionem saisinam non amittat qui prius "saisitus[13] fuerat [donec per placitum disrationatum "fuerit].[14]

"IX. Qui de civitate vel castello vel burgo vel do-"minico manerio domini[15] regis fuerit, si ab archidia-"cono vel episcopo de[16] aliquo delicto citatus fuerit, "unde debeat eis respondere, et ad citationes eorum "noluerit satisfacere,[17] bene licet eum sub interdicto[18] "ponere.[19] Sed non debet excommunicari[20] priusquam "capitalis minister regis villæ[21] illius conveniatur ut "justitiet eum ad satisfactionem venire. Et si mini-"ster regis inde defecerit, ipse[22] erit in misericordia "domini[23] regis, et exinde poterit episcopus ipsum[24] "accusatum ecclesiastica justicia coercere.

"X. Archiepiscopi, episcopi, et universæ personæ regni

---

[1] *juxta*, W.
[2] *justiciarii*, W.
[3] *considerationem*, W.
[4] *terminabunt*, L.
[5] *eleemosynas*, L.
[6] *laicum feodum*, W.
[7] Omitted, W.
[8] *justiciario*, W.
[9] *ambo tenementum de episcopo eodem vel barone*, W.
[10] *regis*, W.; *regis erit placitum*, L.
[11] *ambo*, L.; *utrique*, W.
[12] *advocaverunt*, L. W.
[13] *saisatus*, L.
[14] L.
[15] Omitted, L. W.
[16] *super*, W.
[17] *satisfacere noluerit*, L.
[18] *interdictione*, L.
[19] *eis sub interdicto ponere eum*, W.
[20] *debent ipsum excommunicare*, W.
[21] *loci*, L.
[22] Omitted, W.
[23] Omitted, L.
[24] Omitted, L.

" quæ de rege tenent in capite habent[1] possessiones " suas de domino[2] rege sicut baroniam, et inde respon- " dent justitiis et ministris regis,[3] et sequuntur et " faciunt omnes rectitudines regias,[4] et sicut barones " cæteri[5] debent interesse judiciis[6] curiæ regis cum " baronibus, usque[7] perveniatur[8] in judicio[9] ad dimi- " nutionem membrorum vel ad mortem.

" XI. Cum vacaverit archiepiscopatus vel episcopatus " vel abbatia vel prioratus de[10] dominicis regis, debet " esse in manu ejus,[11] et inde percipiet omnes reditus et " exitus sicut dominicos.[12] Et cum ventum fuerit ad " consulendum ecclesiæ,[13] debet dominus rex mandare " potiores personas ecclesiæ, et in capella ipsius debet " fieri electio,[14] assensu domini[15] regis et consilio per- " sonarum regni quas ad hoc[16] faciendum vocaverit;[17] " et ibidem faciet electus homagium et fidelitatem do- " mino[18] regi sicut ligio domino[19] de vita et de mem- " bris[20] et de honore suo[21] terreno, salvo ordine suo, " priusquam sit consecratus.[22]

" XII. Si quisquam de proceribus regni deforciaverit[23] " archiepiscopo vel episcopo vel archidiacono de se vel " de suis justitiam exhibere, dominus debet rex[24] jus- " ticiare. Et si forte aliquis difforciaret[25] domino regi

---

[1] *habeant . . . respondeant . . . sequantur . . . faciant*, L. W., and a later hand in MS. Winton.
[2] Omitted, L. W.
[3] *justitiis regis et ministris*, L.
[4] *consuetudines regias et rectitunes*, L.
[5] *cæteri barones*, L. W.
[6] *judices*, L.
[7] *quousque*, W.
[8] *perveniat*, L.
[9] *in judicio*, omitted, W.
[10] *in*, W.
[11] *ipsius*, W.
[12] *redditus suos*, added, W.
[13] *ecclesiam*, W.
[14] *electio fieri*, L.
[15] *ipsius* for *domini*, W.; *domini* omitted, L.
[16] *hæc*, W.
[17] *advocaverit*, W.
[18] Omitted, W.
[19] *suo*, inserted, W.
[20] *sua et membris*, L.
[21] Omitted, W.
[22] *consecretur*, W.
[23] *diffortiaverit*, L.; *disfortiaverit*, W.
[24] *dominus*, omitted, L.; *dominus rex debet eos*, W.
[25] *diffortiavit*, L.; *disfortiaret*, W.

" rectitudinem suam, archiepiscopi et[1] archidiaconi de-
" bent eum justiciare, ut domino[2] regi satisfaciat.

"XIII. Catalla eorum qui sunt in forisfacto regis[3] " non detineat ecclesia vel cœmeterium contra justitiam[4] " regis, quia ipsius[5] regis sunt, sive in ecclesiis sive " extra fuerint inventa.

"Placita de debitis quæ fide interposita debentur, " vel absque interpositione fidei, sint in justitia domini[6] " regis.

"Filii rusticorum non debent ordinari absque assensu " domini de cujus terra nati esse[7] dignoscuntur."

The archbishop refuses to seal the Constitutions.

Requiritur igitur archipræsulis sigillum ad confirmationem. Ille nullatenus tam perversis usurpationibus adquiescit. Nam revelata facie coriscum[8] contemplatur, quem coopertum nesciebat, et subæratum nummisma deprehendit, quod nitebat exterius. Unde vociferatur quia nulla promissione tenetur, ut verba quæ perfunctorie dixit in scriptum redacta confirmet, et formam characteris imprimat, sed ut regem tanquam dominum suum, juxta quod petiit, coram optimatibus suis, cui coram[9] visus est aliquando restitisse, verbo tenus honoret. Illi illius fixum in Domino propositum considerantes chirographum ei in manus dederunt. " Hoc," inquit, " testimonio malitia eorum comprobabitur, qui tanquam filii degeneres excidium matris " suæ moliuntur." In his abscedens a curia, se cum episcopis quibus timebatur, licet cum dispendio causæ, corporis eripuit periculo, pugillatori comparabilis, qui victor abit licet vulnera pertulerit.

---

[1] *vel*, L. ; omitted, W.
[2] Omitted, L. W.
[3] *regis forisfacto*, L.
[4] *justitiarios*, W.
[5] *ipsa ut*, L.
[6] *domini*, omitted, W.; *curia regis*, L.
[7] Omitted, L. W.
[8] *choriscum*, MS. Wint. See Dayman's Mediæval Latin Dictionary.
[9] A word seems to be wanting here ; perhaps *iisdem*.

(18.) *Pœnitentia Thomæ quia regiæ voluntati consenserat.*

The archbishop does penance, and begs the pope's forgiveness for his former compliances.

Et pœnitentia ductus quod temerarie consensisset illicitis, quamvis ex magnorum virorum persuasione culpam excusaret, quamvis ex cleri causa causam suam justificaret, tamen a se ipso, tanquam pro se ipso commisisset, pœnas exegit, jejunio et asperitate vestimenti corpus affligens, et se interim ab altaris ministerio suspendens, donec a Romano pontifice per confessionem et condignos pœnitentiæ fructus enormitatis tantæ veniam meruisset.

Rotrou, bishop of Evreux, labours for peace.

Isai. x. 1, 2.

The archbishop is persuaded to beg the pope's sanction for the Constitutions.

Interea elaboratum est ab episcopo Ebroicensi,[1] ut rex et archiepiscopus in gratiam revocarentur. Rex autem ad gratiam sine suarum legum confirmatione compelli non poterat, non attendens legislatorem dicentem, "Væ qui condunt leges iniquas, et scribentes "scripserunt injustitiam, ut opprimerent pauperes in "judicio, et vim facerent causæ humilium[2] populi "Dei." Unde cum episcopus ad pacem instaret, et archiepiscopus ecclesiæ profectum desideraret, qui sine pace provenire non poterat, misit ad Romanum pontificem, tanquam rogans consuetudines illas confirmari. Quæ tam subita viri mutatio, quæ tanta constantis inconstantia, ut modo roget enormia confirmari, ad quorum consensum non potuit prius inclinari? Nimirum majoris arbitrio reliquit quod per se non præsumpsit, ut a se culpam transferret, et domino suo satisfaceret.

The pope does not grant the petition.

Cæterum beati papæ religio circumveniri non potuit, qui regis et archipræsulis certamen ex ordine cognovit, et porrigenti[3] coactas preces ignovit.

---

[1] So V. L.; *Ebroracensi*, MS. Winton.

[2] *causæ* (here restored from Isaiah) is omitted in MS. Winton., and also in V. and Lupus, where the grammar is mended by reading *humilibus*.

[3] *porrigentis*, V. Lupus omits the words "et . . . ignovit."

Unde rex, quia in his quæ tentabat non procedebat, ad id ex consilio malevolorum divertit, ut ad æmulum domini Cantuariensis legationem apostolicæ sedis transferret. The king is advised to ask for the office of legate for the archbishop of York.

(19.) *Missio regis ad dominum papam pro impetranda legatione regni Angliæ.*

Quod cum missis nuntiis sibi[1] postularet,[2] et non impetraret,[3] eo quod ab antiquo Cantuariensis ecclesia legationis privilegio gaudere dignoscitur, cognovit et conjecit Romanus pontifex, tum ex nuntiorum protestatione, tum ex nota curialium crudelitate, quod vindicandum esset in archiepiscopum, nisi regi permitteretur de voluntate sua legationem cuiquam suorum conferre. Unde litteras censuit regi dirigendas, quæ legationem ei sine legationis officio[4] concederent, et gravamen[5] inferre prohiberent. Igitur qui missi fuerant, cum viri Dei sanctitatem ad aliud inclinare non poterant, cum umbratili et vana legatione reversi sunt. Quam rex suscipiens gloriabatur, ut fertur, in nominis umbra, tanquam in archiepiscopum potestatem accepisset. He is himself made nominal legate.

Porro[6] nec in his finibus lis et ira subsedit, sed progressa est alterutrum mersum[7] caput. Rex enim clericos homicidas, fures, latrones, sicarios, aut aliis flagitiis deditos, ad sæculare judicium trahebat, ut confessi vel convicti de crimine officio suo privarentur, privati curiæ traderentur. Archiepiscopus vero, quid cui judici liceat[8] in causis considerans, nihil invenit quod habeat in ecclesiastica causa criminali potestas sæcularis, quæ de divinis rebus definire non potest,

---

[1] *sibi*, omitted, V. L.

[2] *postulasset*, V. L.

[3] *impetrasset*, V. L.

[4] *sine*, omitted in Vitell., Arund., and two Harleian MSS.; *quasi legationem et legationis officium*, Lupus.

[5] *archiepiscopo*, inserted, V. L.

[6] *Sed*, V. L.

[7] *mersura*, V.; *mensura*, L.

[8] *liceret*, V. L.

Authorities for exemption of clergy from lay judgment. Gratiani Decretum, p. II., causa xi. qu. 1, c. 45. Conc. Carth. VII., A.D. 419, c. 1; Grat. II. iv. 1, c. 1. Conc. Carth. VII., c. 2; Grat. l. c.

juxta constitutionem illam, Quod clericus non est trahendus ad sæculare judicium:[1] "Si[2] crimen ecclesiasticum est, tunc secundum canones ab episcopo suo causarum[3] examinatio et pœna procedat, nullam communionem aliis judicibus in hujusmodi causis habentibus." Crimen ecclesiasticum est, de quo concilium Cartaginense statuit, dicens, "Diffinimus eum rite[4] ad accusationem non admitti, qui postea quam[5] excommunicatus fuerit, in ipsa adhuc excommunicatione constitutus, sive sit clericus sive laicus, accusare voluerit. Omnes etiam infamiæ maculis aspersi, id est, histriones aut[6] turpitudinibus subjectæ personæ, hæretici etiam sive pagani sive Judæi, ab accusatione prohibentur." Sed nec de crimine forensi judex sæcularis cognoscere potest, si clericus clericum vel laicum pulset, qui non potest accusationem proponere ante sæcularem judicem, sicut cautum est Agatensi concilio: "Clericum nullus præsumat apud sæcularem judicem episcopo non permittente pulsare; sed si pulsatus fuerit, non[7] respondeat nec proponat, nec audeat[8] criminale negotium in judicio sæculari[9] proponere." Secundum concilium Milevitanum causam perdet et a communione excludetur, videlicet: "Inolita[10] præsumptio usque adeo illicitis ausibus aditum patefecit ut clerici clericos,[11] suo relicto[12] pontifice,[13] ad judicia publica pertrahant. Proinde statuimus ut hoc de cætero non præsumatur.[14] Siquis hoc præ-

Conc. Agath., A.D. 506, c. 32; Gratian. II. xi. qu. 1, c. 17. (Rather Conc. Tolet. III., A.D. 589, c. 13. Grat. II. xi. 1. c.42.)

[1] *Ad sæcularia judicia nullus clericus est pertrahendus.*—Gratian. Decr. II., causa i. qu. 1. c. 5.

[2] *sin autem*, Gr.

[3] *causæ*, Gr.

[4] *recte*, Gr.

[5] *postquam*, Gr.

[6] *ac*, Gr.

[7] *non* inserted by Gratian; "but "in all old and good MSS. the "negative is wanting." Hefele, "Conciliengeschichte," ii. 687.

[8] *respondeat, non proponat vel audeat*, edd. Concil.

[9] *sæc. jud.*, Gr.

[10] *Diuturna indisciplinatio et licentiæ inol.*, edd. Concil.

[11] *conclericos*, Gr. and edd. Concil.

[12] *neglecto*, edd. Concil.

[13] *suos relicto pontifice suo*, Gr.

[14] *præsumpmatur*, MS. Winton.; *hoc de cætero non præsumi*, Gr. and edd. Concil.

"sumpserit facere, conventum[1] et causam perdat, et a "communione efficiatur extraneus." Est autem crimen forense, cujus examinatio et condemnatio ad sæcularem judicem pertinere solet, ut crimen læsæ majestatis, incendiorum, et hujusmodi. Si vero clericus in criminali forensi pulsetur a laico, canones ei clementius in hac causa provident, ut non trahatur ad forensem disceptationem, ut Gaius papa scribit, "Ordinarii judices publicam jurisdictionem habent ab imperatore, ut præsides. "Extraordinarii nullam jurisdictionem habent ex officio "suo, sed ex delegatione, nec delegati."

Grat. II. ii. 6, c. 33. (but not *verbatim.*)

"Nemo unquam episcopum aut reliquos clericos apud judicem "sæcularem accusare præsumat."

Pseudo-Caius, ap. Isid. Merc. (Migne, Patrol. cxxx. 207;) Gratian. II. xi. 1. c. 1.

Et item Theodosius et Archadius, "Continua lege sancimus ut nullus episcoporum vel eorum qui necessitatibus ecclesiæ serviunt "ad judicia sive ordinariorum sive extraordinariorum "judicum pertrahatur. Habent illi suos judices; nec "quicquam his publicis est commune cum legibus."

Gratian. II. xi. 1. c. 5.

Item Constantinus, præsidens in sancta synodo quæ apud Nicæam[2] congregata est, cum querelam quorumdam conspiceret, coram se deferendam,[3] ait, "Vos a "nemine dijudicari potestis, quia ad solius Dei judicium "reservabimini."[4]

Gratian. II. xi. 1. c. 5; Rufinus, Hist. Eccles. i. 2.

Idem asserit Adrianus, "Clericus "sive laicus, si crimine aut lite pulsatus fuerit, non "alibi quam in foro suo provocatus audiatur," nisi cum permissione proprii episcopi; qui quamvis permiserit, clericus tamen cogendus non est, si noluerit, sicut quorundam habet opinio. Item illud Agatensis concilii quod supra positum est.

Gratian. II. xi. 1. c. 48.

Et illud Gregorii, "Fratris et "coepiscopi nostri Felicis, et Quiriaci abbatis relatione "cognovimus quod in insula Sardinia sacerdotes a

Ep. iv. 26, ed. Bened.; Gratian. II. xi. 1. c. 40.

---

[1] Omitted in edd. Concil.; *conventus*, Gr.

[2] *Nicenam*, MS. Winton.

[3] *delatam*, Gr.

[4] *reservamini*, Grat. "Vos autem non potestis ab hominibus judicari, propter quod Dei solius "inter vos exspectate judicium, et "vestra jurgia, quæcumque sunt, "ad illud divinum reserventur examen." Rufin.

"laicis judicibus opprimantur, et fraternitatem tuam "ministri sui despiciant; dumque solum a vobis sim-"plicitati studetur, quantum videmus,[1] disciplina ne-"gligitur." Denique perpendit archiepiscopus quod cum clericus apud non suum judicem convenitur, aut invitus trahitur aut sponte vadit. Si invitus trahitur, et contra eum sententia fertur, nullas vires habet; ut Adrianus papa dicit, "In clericorum causa hujusmodi "forma servetur, ut nequaquam[2] eorum sententia a "non suo judice dicta constringat." Si autem sponte ierit, fueritque causa criminalis, deponatur, etiamsi a judice sæculari innocens pronuntiatus fuerit. Si autem civilis forensis fuerit, dabitur ei optio, ut si vicerit apud sæcularem judicem, causam perdat aut officium; quod habetur ex concilio Cartaginensi, "Pla-"cuit ut quisquam[3] episcoporum, presbyterorum, et "diaconorum, sive[4] clericorum, cum in ecclesia ei "crimen fuerit intentum,[5] vel civilis causa fuerit com-"mota, si derelicto ecclesiastico judicio publicis judiciis "purgari voluerit, etiamsi pro ipso lata fuerit[6] sen-"tentia, locum suum amittat, et hoc in criminali "actione. In civili vero perdat quod evicit, si locum "suum obtinere maluerit." Si autem contra eum lata fuerit sententia, tunc ipsa firma erit, non propter auctoritatem sæcularis judicii, sed propter odium contumacis clerici. Nihilominus tamen condemnabitur ab officio.

Gratian. II. xi. 1, c. 49.

Conc. Carth. III., A.D. 397, c. 9; Gratian. II. xi. 1, c. 43.

The archbishop takes his stand on the clerical immunities.

Hæc considerans archiepiscopus clericos infames non nisi apud ecclesiasticum judicem permittebat conveniri; ubi convicti propriæ dignitatis officio spoliarentur, non mutilarentur, quia "non judicat Deus bis in idipsum," vel ne forte duplici pœna multati laicis infamibus conditione viderentur inferiores; sed, si post degradationem

Nahum, i. 9, accord-

[1] *videtur*, ed. Gregor.
[2] *ne quenquam*, Gr.
[3] *quisquis*, Gr.
[4] *seu*, Gr.
[5] *intentatum*, Gr. and edd. Concil.
[6] *fuerit prolata*, Gr.

relaberentur in consimile flagitium, secundum publicas leges a sæculari judice punirentur. Non enim decebat, ut dicebat, quamvis inordinatos inordinate judicari. Hæc et hujusmodi regis iram accendebant. Cui complures malevoli fomitem subministrabant, ut indies augeretur, profectum suum in defectu ecclesiæ constituentes. Et jam ira præceps ferebatur per diuturnitatem temporis invalescens, et in odium vergebat. Quapropter episcopi non reminiscentes se super gentes et regna ad evellenda vitiorum plantaria constitutos, non modo non sumpserunt scutum fidei, ut starent pro domo Domini in die prælii, sed et posuerunt corpus suum in terra, ut fierent via transeunti. Nihilominus tamen vir[1] acceptæ potestatis memor Deo sibique relictus immobilis permanebat. Egerat abies in altum radices suas, et licet defluentibus ramis suis, tamen ad turbinem ventorum dejici non potuit.

ing to the Greek of the LXX.

(20.) *De fuga archiepiscopi prima.*

Vir Dei Thomas, cum de recuperanda regis gratia desperaret, interim flammæ fomitem subducere factu potissimum judicavit, quatenus interventu temporis mansuesceret ira fiscalis. Petens ergo carinam, pontum transire paravit. Sed cum processisset in altum, mussitantibus et timentibus nautis sibi, si qui regi adversabatur eo nesciente transponeretur, in littus unde venit exponitur. Revocabat quidem dispensatio divina pugilem suum ad pugnam. Duriore probandus erat agone, ut merito cresceret et claresceret exemplo. Restitutus itaque præsul littori regem lætitiæ restituit, qui fugam ejus ægre ferebat. Verebatur enim ne famæ suæ notam regnoque moliretur interdictum. Vocatus est autem Norhamtonam ad concilium.

The archbishop vainly attempts to escape beyond sea.

He is summoned to a council at Northampton.

Quo cum proficisceretur a villa sua quæ dicitur

[1] *vir Dei*, V. L.

(Harrow.) An omen.

Herga, cœpit domus ejus lignea die serenissima, quidam futurorum præsagio, quasi scatentes e vena lacrymas distillare, sudabatque lignum in stuporem æditucorum et aliorum, qui nunquam se in ea simile vidisse meminerant. Conjiciebatur autem quia malum futurum præfiguraret, et miserata lugeret dominum suum, cui de cætero datura non erat hospitium. Veniens itaque ad locum destinatum, regios ejecit armigeros, quos stabula sua repperit irrupisse.

(21.) *De vocatione Thomæ ad concilium et accusatione.*

Charges brought against the archbishop at Northampton.

(1.) Of having denied justice to John the marshal.

Postera die, primos visura tumultus, in multis accusatur. Primo, quod Johanni cuidam, quondam sub jurisdictione ejus litiganti, non condignam exhibuerit justitiam, et cum super hoc respondere citaretur a regia severitate, comparere noluerit et juri parere. Respondit Johannem[1] quidem sub se judice fundum quendam vindicasse, sed interventu judicii jus debitum sibi in possessorio non obtinuisse; se autem super hoc citatum, quia die responsionis graviter ægrotasset, per viros idoneos suam absentiam, sicut moris est, excusasse. Nihilominus tamen, cum de jure tali posset exceptione juvari, curiali judicio condemnatus, fisco quinquaginta libras argenti appendit, quod regio citatus edicto copiam sui non fecerit. Post judicium autem litem instaurant, quod prædicti viri postulationibus non satisfecisset. Verum calumniantium protervitates vir verbi potens elidit, ostendens virum prædictum sub sua jurisdictione longum litigasse, et tandem cum ad alterius judicis cognitionem controversiam transferre niteretur, quia in probationibus deficiebat, et in causa diffidebat, jurasse non propositis de more sacrosanctis evangeliis, sed præter consuetudinem quodam veteri codicello, quem de industria secum tulerat, arrepto, se judicis iniquitate

He is fined fifty pounds.

The matter carried further.

John's oath irregular.

[1] *Johannes*, MS. Winton.

a jure suo cecidisse. Instituerat siquidem rex, ut qui longo litigio vexatus fuisset, si associato sibi alio juramentum præstare potuisset, corruptionem sui judicis obsistere suis postulationibus rectis, jurisdictionem majoris judicis, qui ei judici præesset, adiret. Hac fretus auctoritate, non veritus est, de quo diximus, falsitate sacramenti veritatem judicis infamare; contemnens in codicelli vetustate conditoris majestatem, parvipendensque, dummodo judicis exosi ditionem a se transferret, super membranam perjurare, sicut ait Augustinus, "Qui super lapidem jurat falsum, per- "jurus est."[1] Unde hæc dico, quia multi et in hoc falluntur, et putant, quia nihil est per quod juravit, non se crimine teneri perjurii. Prorsus perjurus est quia per id quod sanctum non putat falsum jurat. Si tu illud sanctum non putas, sanctum putat cui juras. Non enim, quando juras, tibi aut lapidi, sed proximo, juras. Homini juras ante lapidem, sed nunquid non ante Dominum? Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus te fallentem. Sed eodem anno vir ille divina manu cum duobus filiis suis percussus jurisjurandi religionis[que][2] contemptæ Deum excepit ultorem.

John guilty of perjury.

Death of John and his two sons.

Ab his expeditus, jubetur ratiocinia reddere,[2] exigiturque pecunia quam dum scribatum ministraret expendit. Respondit [se][3] super his non teneri, eo quod die quo culmen honoris ascenderit nulla super hujusmodi quæstione pulsatus fuisset. Illi vero rationibus reddendis diem crastinum præfigunt.

(2) Accounts of money received when chancellor are demanded.

---

[1] "Qui per lapidem falsum jurat, "perjurus est." (Aug. Sermo clxxx. c. 12, ed. Bened.) The biographer probably borrowed this from Gratian, Decr. p. II. causa xxii. qu. 5, c. 10, where *super* stands for *per*.

[2] *que*, written in margin of MS. Winton.

[3] Interlined in MS. Winton.

(22.) *Infirmatio Thomæ.*

The archbishop falls sick.

Postquam vir Dei a laqueis eorum evadere non potest, nec alias inducias extorquere, ad hospitium suum reversus iliaca passione, qua sæpius laborabat, vexari cœpit, adeo ut lecto affigeretur. Facto mane ad curiam accersitur. Sævitur in absentem. Renuntiatur quod ægrotaret, et vel modicæ postulantur induciæ. Et quia putabatur ægritudo fingi, mittuntur comites duo, qui rei veritatem inquirant. Quibus quod erat reperientibus, nihilominus tamen mandatum curiæ nuntiantibus, rogavit Thomas ut vel usque ad mane diei sequentis sustineret,[1] perhibens se, sive melius sive pejus habentem, suam præsentiam exhibiturum, etiamsi in lectica transportandus esset in curiam. Adquiescentes illi ad palatium reversi sunt. Eadem die sermo percrebuit, et a nobilibus quibusdam Thomæ nuntiatum est, quod si sui copiam faceret in curia, vel trucidaretur vel in carcere teneretur. Timens igitur sibi Thomas vel peccatis suis (nondum enim se martyrio sentiebat idoneum) a religioso quodam in monitis accepit quod in honorem beati protomartyris Stephani die postera missam celebraret, ne adversariorum protervitas adversum se prævaleret. Quam cum debita devotione juxta monitus celebrasset, (nam corporalis infirmitas suam interim molestiam suspendebat,) vocatos consulens suffraganeos suos, ait :—

(23.) *Hic suffraganeos suos consulit.*

He consults his suffragans.

"Quid in tanta turbatione factu potissimum judica-
" tis, fratres et coepiscopi? Causa enim vestra agitur,
" sicut et mea; immo, matris nostræ, si filii ecclesiæ
" reputandi sumus. Quomodo enim speratis domui
" vestræ refrigerium, cum in proximo pariete videatis

---

[1] *sustinerent?*

" incendium? Scio adversum me factam conspiratio-" nem. Non effugiam manus crudelitatis, nisi de in-" dultu divinæ pietatis. Unde contra erectam securim" securitas adhibenda videtur, quam mihi Dominus" inpræsentiarum inspirare dignatur, et cavendum est" cervici suppositæ. Curiam intrabo crucem deferens" propriis in manibus, quæ mihi de more præfertur, ut" vel sic deferenti deferatur."

(24.) *Consilium episcoporum.*

Unus autem ex illis visus est hoc ei dissuadere propositum, ne tanquam gladio stricto provocaret dominum suum, et rem præsumeret quæ majoris turbationis seminarium fieret. Postremo monuit ut se vestimentis sacerdotalibus exueret, et in manu unius clericorum crucem suam præviam prætenderet, quia si gladium suum rex contra sacerdotem educeret, sacerdoti tanquam debiliori exterminium immineret. Sed intelligens vir qui spiritu Dei agebatur, quia abjectis armis hostis exponitur hosti, respondit, "Arma pacis nemini abji-" cienda sunt. Armis hujusmodi non ad bellum sed ad" pacem provocamus. Vexillum enim Dominicæ pas-" sionis belli signum non est. Nemo succenseat nobis," si velimus in manu portare quod quivis Christianus" portat in fronte. Quod vero dicitis, quia gladius ejus" materialis est, et penitus incidit, noster quoque" spiritualis est, et usque ad divisiones animæ et spi-" ritus pertingit. Quid in arcto constitutis consilium" datis?" Tunc unus ait ex episcopis, "Archiepisco-" patum in manus domini regis resigna, per quem" ascendisti. Relinquatur datum arbitrio datoris. Sic" poteris in gratiam ejus redire." Subjecit [Thomas],[1] " Non est hujusmodi consilio standum viro bono et

The bishops advise him.

[1] Written over the line in MS.

" sapienti. Unde facienda nos magni consilii angelus " et doceat et expediat."

(25.) *Portans crucem suam exponit se periculo pro defensione ecclesiæ.*

He enters the court, carrying his own cross.

Itaque concione dimissa, præcedentes episcopos subsecutus in curiam, simulac palatium ingreditur, de manu clerici crucem transsumit, et procedit ad aream certaminis spiritualiter armatus, Christum imitans, qui priusquam pateretur crucem suam tulit et ferre docuit, dicens, "Qui vult venire post me, abneget semetipsum, " tollat crucem, et sequatur me." Cui assurgentes episcopi, graviter ferentes quod ipse præter consuetudinem suæ crucis bajulus esset, eo quod temera præsumptione regiam serenitatem lædere videretur et suspectam reddere, hortantur quod uni eorum deferenda committatur. Præsul Herefordensis Robertus, vir bonæ memoriæ et illæsæ conscientiæ, petit eam sibi committi.

The bishop of Hereford entreats leave to carry the cross. The bishop of London tries to wrest it from the archbishop.

Sed et Londoniensis idem postulat, asserens hoc sibi competere, tanquam Cantuariensis ecclesiæ decano. Volensque et non valens eum de manibus bajulantis extorquere, excidit a spe promotionis ambitæ. Ambierat siquidem culmen primatiæ, et promissione delinitus tempus expectabat, et jam sperabat adesse, quo primati exauctorato substitueretur. Sed quia nemo sibi sumit honorem nisi qui vocatur a Deo tanquam Aaron,

Ambitiosarum periit spes Londoniarum,
Invitoque Chore Dorobernia pollet honore.

The archbishop seats himself, with one attendant.

Nulli itaque cruce commissa, processit, et sedens expectabat quid contra se fieret. Dilabebantur ab eo sui, ut sibi crucique relinqueretur, et unico collaterali, quem, videns curis et cogitationibus direptum, tanquam timidum compellat. "Timeo," inquit ille, "ne " nobis cadentibus hodie cadat libertas ecclesiæ, dum- " que timoris angulum quærimus et minus providemus

quibus præsumus, membra suo periclitentur in capite. Vexillum, pater, erexisti contra faciem Damasci, quo "mundum cadentem Dominus erexit. Constantinus et "complures alii, quorum memoria in generatione[1] est, in "hoc signo vicerunt inimicos crucis Christi. Tantorum "memor exemplorum viriliter age, ut et tu virtutis "merito traharis in exemplum." Rex cum familiaribus suis secretius agebat, qui primo omnium intendit a transgressionibus cleri certamen aggredi. Sed ab intentione de consilio suorum revocatur, ne forte convenientes in unum archiepiscopus et episcopi, mutuoque favore sibi suffragantes, quæstiones omnes eliderent quæ suam professionem inquietarent. Dum itaque primitias belli primas exspectat, intermeantibus aulicis qui regis ad ipsum et vicissim verba referrent, nuntiatur ei paratos esse qui capiti suo ferrum injiciant, moneturque cavere sibi. Fortasse de industria terrebat hostis hostem suum ut a recti tramite resiliret, et victas manus daret. Verum vir Dei, nesciens nescire virum, nihilominus ventis non cedit, fluminibus non impellitur, quia non arenæ sed solidæ petræ domum suum affixerat. Sed et per Eboracensem temptatus et rogatus flexibilitatis condimento rigorem suum temperare, virus in vitro[2] deprehendit a spiritu seductionis sibi propinatum, et ait "Vade retro, Sathana; non sapis ea "quæ Dei sunt."

The king changes his plans.

Roger of York.

(26.) *Convenit rex episcopos super consuetudinibus suis observandis.*

Tunc accersitis episcopis sciscitatur rex si vellent regni sui consuetudines, quod ei quondam promiserant, observare. Qui suspensa responsione primatem super hoc conveniunt, dicentes se in verbo veritatis teneri; se præcepto ipsius olim compulsos patriis legibus

The king asks whether the bishops will obey the customs.

---

[1] *veneratione?* | [2] *viro,* MS.

Their discourse with the archbishop. assensum præbuisse; ipsum modo non eis refragari debere quas præstito sacramento tenendas judicavit. Nunc fidelitatem ipsius requiri; nunc velle dominum regem de voluntate ejus certiorari.

"Fateor," inquit, "fratres, inexcusabilis sum ante "Dominum, contra Dominum præstans sacramentum, "Degenere timore compulsus, et hoste maligno circum-"ventus, vetitis adquievi. Nunc autem non immerito "judicabor infidelis, si fidem in vetitis observo. "Cæterum in male promissis rescindo fidem, temere "præstitum contemno sacramentum, legem legi divinæ "repugnantem non admitto. Prophetam David super "juramento suo pœnituisse non puduit. Herodes jura-"mento suo stetit, et periit. Satius est ad animum "redire quam perire. Propter quod præcipio quod et "vos respuatis quæ respuo, suffocantes quæ suffocant "libertatem matris nostræ. Et quia in patrem ves-"trum prævaricamini, matrique laboranti debitum

He appeals to the pope. "subtrahitis auxilium, coactus appello."

(27.) *Appellat Thomas.*

Et cum Londoniensis oraret ut sibi remitteret appellationem, subintulit, "Tibi in virtute obedientiæ cum "cæteris injungo, quatenus, si violenta manus in me "fuerit injecta, districta excommunicationis sententia "ecclesiasticas vindicetis injurias." Illo autem gravamini suo per appellationis remedium subveniente, ait Wintoniensis, "Sub tanta partis utriusque[1] dissonantia "pax in perpetuum relegatur. Ne spes quidem gratiæ "poterit æstimari. Si ergo cum eo volueris in gra-"tiam redire, de culmine dignitatis hujus tibi descen-"dendum est. Quod privilegiatus non potes, privatus "obtinebis. Resigna tradens in manus ejus quod inter "vos inimicitias parit." "Non est," inquit, "in manus

[1] So MS. Wint. and V.; *utrimque*, Lup.

"laicorum tradenda potestas ecclesiastica, sicut nec ab "ipsis accipienda." Cum itaque ad appellationis auxilium præsul confugisset, timentibus episcopis ne, si percuteretur, sibi causa percussionis imputaretur, quibus exosus habebatur, abducto seorsum Cicestrensi, Londoniensis et Eboracensis ad hoc sermonem perducunt, ne trucidaretur, fieretque quod sibi regique perpetuam irrogaret infamiam. Dicunt enim se posse videri criminis hujus reos, quos odium exulceraverat, suaque machinatione facti causam procedere, qui partes regias favore manifesto tuebantur. Itaque regi dicentes assistunt, "Gladius interim, domine rex, recondendus est. "Via hac inpræsentiarum incedendum non est. Si "consilio nostro adquiescitis, sine spe restitutionis ex-"auctorabitur. Nam perjuros nos efficit, et quantum "in ipso est gratiam vestram vestrorumque sacerdotum "rescindit. Hac quæstione in præsentia domini papæ "pulsabitur, et facile convincetur, convictus irremedi-"abiliter honore privabitur."

The hostile bishops confer.

Their advice to the king.

(28.) *Dant consilium Eboracensis et Londoniensis ut incarceretur Thomas.*

At Eboracensis et Londoniensis seorsum suggerunt, ne in tanta solemnitate et frequentia populi violentiam inferat, sed cum concilio dimisso, quando redierint ad propria, vocet eum, custodiæque carcerali sine testibus assignet. Quid aliud summi sacerdotes et scribæ fecisse leguntur, qui quærebant quomodo Jesum dolo tenerent et occiderent, dicentes "Non in die festo, ne "forte tumultus fieret in populo." Optimum sane consilium, quamvis de fonte pravitatis emerserit. Comprehensi sunt prudentes in astutia sua. Nam dum breves præstant inducias, et dolum suum expedientes machinantur insidias, cassantur insidiæ. Sic vana promissione deliniti regis modicum furor quievit, ut ad alias erumperet quæstiones. Igitur indicta pace, prohibitis-

The archbishop of York and the bishop of London advise that the primate should be imprisoned.

The accounts of the chancellorship are demanded.

que satellitibus, qui gladios suos in cervicem primatis acuerant, quasi triginta millium librarum rationes postulat.

(29.) *Exigit rex a Thoma triginta millia librarum.*

The archbishop's answer.

Ille pro minimo habens post ecclesiasticorum calliditates sæcularium calumnias, "Fratres," inquit, "in "regiis negotiis collocavi pecuniam quam postulatis. "Ratiocinia quæ dominus meus sæpius audivit, de "jure non teneor ad audiendum revocare. Sed et "cum promoverer ad hunc celsitudinis gradum, nulla "mihi super hujusmodi controversia movebatur, sed "ab his et omnium fiscalium negotiorum ratiociniis "absolutus eo præcipiente, sicut et ipsi novistis, "ascendi. Ex commotione bile,[1] non obligationis jure, "calumniam hanc dominus meus devolvit in me; unde "super his de cætero mihi respondendum non est."

Speeches of the officials and of the king.

Hoc cum rex audiret, ira totus incanduit. "Non," inquiunt publicæ potestatis ministri, "manus nostras "effugiet. Ad audientiam judicis alterius appellat. "Sentiat æquitatem jurisdictionis nostræ, cui derogare "præsumit, et quam subterfugiendo suspectam red- "dit; debito privetur honore subjectus qui debitum "domino non impendit honorem." "Euntes," ait, "judicio decernite qua sententia feriatur qui domino "suo contumaciter adversatur." Itur; decernitur uti tanquam regiæ majestatis reus in vinculis habeatur.

The archbishop's imprisonment resolved on.

(30.) *Volunt comites Thomam judicio damnare.*

Stant gemini comites, gnari decidere lites,
Athletam Christi damnare examine tristi,

Discussion between the arch-

sibi postulantes audientiam prolaturis in publicum sententiam. Tunc Christi miles in pedes exsiliens,

[1] So MS. Winton.; perhaps *commotionis* or *bilis*.

prætenso sanctæ crucis vexillo, quod in manu jugiter tenebat, "Non est," ait, "contra eum qui per appellationis remedium suspendit judicium ferenda sententia." Subjunxit Leecestrensis comes, cui dictatæ sententiæ prolatio injungebatur, "Ejus tibi juri parendum est, citationibus et judiciis assistendum, cujus nomine fundos et terras possides." "Sæcularium," inquit, "fundorum possessores fisci muneribus tenentur obnoxii; res autem ecclesiastica gaudet immunitatibus et libertatibus suis. Servitute non premimur qui Domino militamus. Eleemosynis decessorum incumbimus, a quorum liberalitate libertatem suscepimus. Hanc et ipse libertatem, pro quo statis, litteris suis confirmavit. Unde in potestate quæ mihi cœlitus collata est, tibi, comes Leecestriæ, tanquam filio ecclesiæ præcipio, ne adversum patrem et pastorem tuum pronuntiare præsumas." Juravit ille continuo quod ulterius contra eum non aperiret os suum; et convertens se astanti sibi Cornubiæ comiti proferenda reliquit; qui quod a judicibus non assumpsit sibi non præsumpsit. In his antistes de medio illorum victor erupit.

bishop and the earls of Léicester and Cornwall.

(31.) *Recedit Thomas a curia.*

Quo transeunte, probrosis insultationibus aula resultabat. Ille autem ibat gaudens a conspectu concilii, quoniam dignus habitus est pro nomine Jesu contumeliam pati. Hamelinum tamen comitem, et Randulfum quendam, præ cæteris ei maculam proditionis improperantes, tanquam mentientes refellit, vicissim improperans, quod refellere non poterant, alterum garcionem [1] et spurium,[2] nec viri reprehensione dignum;

The archbishop leaves the court.

See the "Miracula," vi. 45.

---

[1] *gartum*, L.; *esse*, inserted in V.

[2] "Spurius de patre ignobili et matre nobili nascitur. Item spurius patre incerto et matre vidua genitus; vel dicitur tantum spurii filius, quia muliebrem et natu-

alterius vero cognatum, quod in sua cognatione minime[1] contigisset, ob crimen laqueo suspensum. Pertransiens vero scurrilitatis opprobria venit ad portam. Quid faciat? Obserata tenebatur. Cæterum Dominus athletæ suo paravit egressum, Nam dum portitor quendam cædens virga officii sui curam minus diligenter expleret, erupit; irrumpensque monasterium quod ibi in honorem beati Andreæ constructum est, malitiam diei in laude Dei et corporis refectione apud fratres ejusdem monasterii terminavit, vocatis ad cœnam pauperibus, qui fugitivorum clientum loca suorum supplerent. Timentes enim quidam qui sub eo militabant regis indignationem, si cum ipso reficerentur, petita missione discesserunt. Et credimus divinitus procuratum ut ad horam januarius loco suo cederet, ne præsulem, qui carceri destinabatur, egredientem observaret. Nocte autem incumbente, lectum suum majori ejusdem monasterii substernit altari, cubicularium adhibens qui quasi dormientem prohibeat inquietari. Ipse interim tribus suorum domesticorum duntaxat consciis fugam arripit, gradariis suis in stabulo de industria dimissis. Igitur sub prima vigilia noctis egressus a vico, qua[2] vici custodiam non invenit, præmeditatum facinus declinat ad horam et perversorum molimina consiliorum, disponens ad loca tutiora migrare, juxta quod Dominus promisit et fecit, qui fugere voluit ut auctoritas fugiendi, cum ratio posceret, daretur. Fugit patriarcha noster Jacob a facie fratris sui Esau, et hoc ex consilio matris suæ, ut postmodum disponente Domino non sine benedicta et generosa sobole remearet ad propria. Fugit Paulus ut aliis ipse, quibus necessarius erat, servaretur. Fugit fortissimus David pericula præliorum, ne lucerna

Being deserted by his dependents, he entertains the poor at supper in the monastery of St. Andrew.

He secretly leaves the monastery by night.

Scriptural authorities for flight.

"ram (?) veteres spurium voca-"bant." Note in MS. Winton., agreeing with an old Glossary quoted in Ducange, s. v. *Spurius*. Hameline, illegitimate son of Geoffrey of Anjou, father of Henry II., became earl of Surrey in 1163.

[1] *minime cognatione*, V. L.

[2] *quia* altered into *qua* in MS Winton.

Israel extingueretur; quod tamen a suis petentibus sumpsit, non ipse præsumpsit. Fugit Thomas ne libertas ecclesiæ periclitaretur; fugit ut probatior et perfectior moreretur. Fugit, non ut mercenarius, qui videt lupum venientem et dimittit oves et fugit, quia non deerant qui ministerium supplerent ecclesiasticum, sed ut oves de longe tueretur quos sub lupinis faucibus tueri non poterat; fugit, non prælium sed a prælio; fugit redivivam malorum machinationem, et clamosam victorum confusionem. Petrus, quia fugere noluit, abnegavit; Johannes, ne negaret, aufugit.

(32.) [*De visione ericii, qui se in mare misit.*][1]

Ecce fugitivus ericius, de quo diaconus quidam vidit in visione. Nam rége Anglorum venante cum universitate suorum archiepiscoporum, episcoporum, comitum, procerum, priorum et abbatum in luco qui dicitur Waberghe, exsiliit ericius de medio eorum, tanquam tumultu venantium excitatus. Quem cuncti videntes agitare cœperunt, vociferationibus et insultationibus insectantes. Ipse autem multitudinem præcurrens, non in directum, sed per flexuosos calles, ad mare festinabat, portans in dorso suo librum intitulatum *Actus Apostolorum*. Nemo autem eorum qui sequebantur erat sine vitio corporis, sed aut cæcus aut luscus videbatur, aut claudus, labiis aut naso mutilatus. Cumque tandem venisset ericius ad mare, misit se in illud, et ulterius non emersit. Quod videntes, qui persecuti eum fuerant, reversi sunt. Et ecce suborta est nebula densa et tenebrosa, occupans faciem terræ, quam sequebatur imber sanguinis. Divertit autem rex in phalam[2] regiam fundatam in prædicto loco,[3] et sedit

Vision of a hedgehog.

(Wabridge Forest, Huntingdonshire.)

[1] There is no heading in MS. Winton., although this is marked as the beginning of a new chapter.

[2] *phalam* (a hall), MS. Wint.; *aulam*, marg.; *salam*, V. L.

[3] *luco*, MS. Wint., marg.

in ea, veste candida indutus linea et lata, caudisque vulpinis tanquam sertis[1] caput cinctus. Non cessabat autem sanguis super eum distillare, quia domus, utpote deserto loco,[2] sarta tecta non habebat, perque dependentes caudas vulpinas defluebat in sinum ejus. Cumque sinum et sinuosa volumina vestis[3] implevisset, refluere cœpit, et os ejus etiam abundans implevit.

(33.) [*Pervenit Thomas in fuga ad vicum S. Audomari.*][4]

The archbishop escapes to the Flemish coast, (Mardyk?)

Egressus itaque de loco certaminis, apud quendam heremitam quasi dies vii., et inde passim per monasteria delitescens, tandem in fragili scapha a portu Sandwico[5] duorum sacerdotum remigio transpositus est in Flandrias, juxta castrum quod Merc Flandrenses appellant. Unde pedestre iter arripiens mutata veste sensit primitivas exilii sui molestias.

Nuper honoratus, multa turba comitatus,
Primorum primus nunc est extorris et imus.
In pera [et] baculo, sine clitella sine mulo,
Limes anhelatur, vel sola veste gravatur.
Pastor perge pedes, superas sic itur ad ædes.
Sic meruere viri summa regione potiri.
Non solus vadis, comes est spes nescia cladis,
Nescia tormentis flecti constantia mentis.
Agmen virtutum facit exsilium tibi tutum.

Fatigatus autem ex modico itinere conducto jumento imponitur; cui suppositis comitum suorum vestimentis insidens, Christi præfert Jerosolymæ triumphantis imaginem. Et paululum progressus quosdam de more gentis illius armatos obviam habuit. Quibus percunctantibus, an archiepiscopus ipse Cantuariensis esset, vigilanti verbo respondit, "Siccine Cantuariensis archi-

---

[1] *serto*, V.
[2] *deserta in loco deserti*, V. L.
[3] *ejus* inserted, V. L.
[4] Title supplied.
[5] Inserted by a later hand in MS. Winton.

"episcopus[1] phaleratus incedit?" Et non est cognitus ab eis, quamvis de se testimonium perhiberet. Dehinc navigio vicum qui nomine sancti confessoris Audomari vocitatur advenit. Contigit eodem tempore Ricardum quendam[2] de Luci, familiarem regis, deperegre redeuntem, ad eundem vicum[3] devenire. Qui audito archipræsulis egressu a Britannia, promisit se ei gratiam regis, si rediret, reddituram. Præsul vero se non credebat ei, timens laqueos quos evaserat. Ille quem reducere non potuit, diffiduciatum dimisit, et debitam domino patrique suo reverentiam non exhibuit.

and arrives at St. Omer. Interview with the justiciar, R. de Luci.

(34.) *Petit Thomas sibi conductum dari transeunti per Flandrias.*

Exsul vero mittens significavit comiti Flandriarum causam discessus sui a Britannia, petens sibi per terram ejus transeunti conductum dari. Et accepto responso a comite quia potens est ei apud se residenti necessaria subministrare, verba posuit in corde suo, et suspectam habuit cognationem regis et comitis. Sed de consilio Tervanensis episcopi, qui se visitare venerat, tanquam deducens eum sub crepusculo noctis revertentem ad propria, de medio Flandriarum evasit. Mane vero suos, quos tristes et dubios reliquerat, Suesionem[4] venire jussit. Factum est autem, cum urbem Swesionem[4] ingrederetur, non sine divino nutu, quod et miraculo ascribi posse quidam putaverunt, rex Francorum Lodowicus et Henricus Pisanus cardinalis pariter urbem ingressi sunt. Quibus cum exsilii sui causam exsul exposuisset, jussit eum rex apud se residere, et consilium et adjutorium per omnia promisit; cardinalis, in causa patrocinium.

The archbishop asks a safe-conduct from the count of Flanders. Distrusting the count's answer, he sets out by advice of the bishop of Terouanne. At Soissons he has an interview with king Lewis and cardinal Henry.

[1] *archiep.* omitted in V. L.
[2] *quendam* omitted, V. L.
[3] *locum*, V. L.
[4] Sic MS. Winton.

(35.) *Mittit rex nuncios contra archiepiscopum ad regem Francorum.*

King Henry sends a mission to the French king.

At rex Anglorum conatus exsulis prævenire volens, cujus ingenium quod naturæ beneficium contulerat motio temporis excitabat, episcopos et proceres ad regem Francorum destinavit, dicens in hæc verba: "Meminerit excellentia vestra, domine rex, fœderis et "pacis quæ Deo auctore post[1] inimicitias inivimus, "ut firma et illibata conserventur, quatenus per integritatem conservationis mutui veritas comprobatur "amoris. Liquet autem hoc in finibus transactionis, "si per executionem recte procedit, contineri, ut si "quisquam de terra alterius nostrum propter offensam "domini sui et facinus suum transfugerit, domino suo "tanquam fugitivus restituatur. Quidam cui beneficiis et familiaritate usque in propriam perniciem "liberalis exstiti, levavit contra me calcaneum suum, "et in regnum vestrum divertit; qui quia fiscalium "redituum, quos per aliquot annorum curricula collegit, ratiocinia subterfugit, et in gestis negotiis domino suo non de more satisfacit, etiam si tacuero "notam infidelitatis incurrit. Hic est Thomas, quem "de modico magnum feci, et in patrem patriæ promovi. "Hunc, precor, in patriam remittatis, vel saltem in "terram vestram non recipiatis; ut et vobis idem recompensari possit, si forte contigerit de vestris aliquem culpam in consimilem dilabi." Respondit rex,

Answer of king Lewis.

"Novi Thomam, regis vestri cancellarium quondam, "virum gnarum et opibus clarum, longum et legitime "famulatum domino suo; et nunc id mercedis recipit "ut ab ejus arceatur regno. Si criminosus esset, si "ratiocinia nunquam reddidisset, remittendus erat. "Sed aliud audivimus. Fugit, non quia culpam commisit, sed quia violentiam metuit. Ne miremini si

[1] Interlined in MS. Winton.

"judicium ejus declinat cum quo litigat." Adjiciunt nuntii, "Hæc dicit Henricus rex, Mala quæ ipse vobis "irrogavit, de instinctu ejus processerunt. Civitates "et munitiones ipse vestras inquietavit et expug-"navit." "Quanto," inquit, "pro domino suo virilius "egit, tanto majori mercede donandus erat, qui nunc "inglorius a patria depellitur, qui regiones peregrinas "inops pervagari compellitur. Francorum liberalitas "gratum fugitivis impendit auxilium. Francorum regio "regionibus aliis antecellit, quæ a suis expulsos a se "non expellit." Postremo institerunt nuntii ut Romanum pontificem scriptis admoneret, ne pravis archiepiscopi suggestionibus aures inclinaret. Sed nec illud obtinuerunt; namque tanquam verbis illorum admonitus Christianissimus rex mittens dominum papam obnixe rogavit ut partes exsulis Cantuariensis juvaret, qui se periculo opposuit ne libertas Anglicanæ ecclesiæ periclitaretur.

Discussion with the envoys.

Lewis recommends the archbishop's cause to the pope.

(36.) *Missio nuntiorum contra archiepiscopum ad dominum papam.*

Igitur discedentes nuntii cum aliis quos rex Anglorum direxerat Romanam curiam adierunt; qui nitebatur adversario suo aditus omnes promotionis præcludere, et negotiorum expediendorum limites occupabat. Petebat enim ad se cardinales duos dirigi, a quorum sententia non posset appellari, qui inter ipsum et archiepiscopum judicarent. Et videbatur quantum ad superficiem verborum justa postulare; "latuit tamen anguis in herba." Noverat siquidem mores Romanorum, quos si semel traduxisset ad se, pretio poterat de facili contra æquitatem juris inescare, et in omni causæ articulo testium copiam procurare. Institerunt igitur nuntii quantum potuerunt. Sed quamvis plures essent, prudentes, potentes, et multa promittentes, ad hoc summum ponti-

The English envoys go on to the pope at Sens.

Virg. Ecl. iii. 93.

Isai. xlii. 8. ficem inclinare non potuerunt; dicebat enim, "Gloriam "meam alteri non dabo."

(37.) *Adventus archiepiscopi ad dominum papam.*

The archbishop arrives at Sens, and has an interview with the pope.

(Luke, archbp. of Gran.)

He wishes to resign his office.

Cardinal William of Pavia opposes him. The pope condemns the Constitutions, and commends the archbishop to Pontigny.

Porro archiepiscopus de Domino et æquitate causæ confidens Senonis profectus in consistorio se præsentavit. Ibi enim Romanus pontifex imperatoris Frederici, qui Germanicam Octaviano suo subjecerat ecclesiam, schisma declinabat. Quem dominus papa benignius intuens, "Duos," inquit, "filios habet ecclesia, quibus tanquam "firmissimis columnis innititur, Thomam Cantuarien-"sem et Lucam Hungariensem." Ille ad pedes ejus transscriptas consuetudines, quas regno Anglorum rex induxerat, deponens, exsilium suum et exsilii causam, suas et ecclesiæ injurias, quos et cur appellaverit, proposuit. Confessusque reatum quem ex regiæ voluntatis assentatione metu percussus incurrerat, petiit absolutionem. Mox transsumens annulum a digito suo, rogabat ecclesiæ Cantuariensi dignum pastorem provideri, eo quod ipse nomen pastoris haberet, non officium pastoris impleret. Complensque orationem in lacrymis, quem compellabat compulit in lacrymas. Lectis autem consuetudinibus illis compatiebantur filii matri suæ, qui lateri patris assidebant. Unus tamen præ cæteris adversari cœpit, et in manifesta tuitione partis adversæ manifestum suæ corruptionis dedit indicium. At Romanus pontifex usurpationibus illis anathematis pugione succisis, archiepiscopum honoratum interim in monasterio Ponteniacensi commendavit.

(38.) *Proscriptio archiepiscopi et cognatorum ejus.*

King Henry banishes the arch-

Rex autem cum redeuntibus nunciis se in suis petitionibus repulsum didicisset, res omnes archiepiscopi suorumque confiscari præcepit; totamque cognationem,

et omnes qui eum familiaritate vel quovis titulo contingebant, proscriptos addixit exilio. Non infanti vagienti, non decrepito seni, non in puerperio decubanti mulieri parcere decrevit.[1] Processit ulterius furor immanis, et piis auribus horrenda crudelitas. Nam compulsi sunt adulti jurare, quod contristandi causa suum[2] archiepiscopum,[3] expeterent. Prohibitumque est, ne pro eo oraret ecclesia, quod pro schismaticis et hæreticis facere consuevit, nitentibus ministris publicæ potestatis, dummodo Jeremiam mitterent in cœnum, Sedechiam suum secum plaga eversionis involvere. Cujus rei seriem [ipse][4] archiepiscopus in epistola tangit quam universis episcopis Cantuariensis provinciæ dirigit, dicens:—

bishop's kindred.

Jerem. xxxviii.

(39.) *Litteræ Thomæ de prosecutione appellationis suæ et spoliatione sua.*[5]

"Domino vertente casus adversitatis[6] in melius, prospectum "est domini nostri regis honori et suorum nequid fieret in "me in ipsius ignominiam et generationis suæ. Melius etiam "consultum[7] his qui suspirabant in necem meam et qui sitie-"bant sanguinem meum, qui aspirabant ad fastigium ecclesiæ "Cantuariensis, ut vulgo dicitur et creditur, in nostram per-"niciem, utinam minus ambitiose quam avide. Appellavimus "et appellati sumus, rebus ecclesiæ Cantuariensis, nostrisque "et nostrorum, sicut juris exigit ratio, in tuto manentibus, "nostram prosecuti sumus appellationem. Si nobis receden-"tibus[8] et in decessu[9] nostro, prout dicitis, turbata sunt "omnia,[10] sibi imputet qui causam dedit, qui hoc procuravit. "Facientis procul dubio culpa hæc est, non recedentis; per-"sequentis, non declinantis injurias. Damnum enim dedisse "videtur qui causam damni dedit. Quid plura? Præsenta-

Letter from the archbishop to his suffragans.

[1] *parcebatur*, V. L.

[2] *suum*, omitted, V. L.

[3] *ubicumque reperiretur*, inserted, V. L.

[4] Interlined in MS. Winton.

[5] This is part of Ep. i. 127, ed. Lupus, or Thom. Ep. 75, ed. Giles.

[6] *adversos*, L. G.

[7] *est*, inserted, L. G.

[8] *discedentibus*, G.

[9] *discessu*, in margin of MS. Winton., and in L. G.

[10] *omnia*, omitted, L. G.

"vimus nos curiæ, nostras et ecclesiæ proposuimus[1] injurias. "Adventus nostri causam et appellationis exposuimus; non "fuit[2] qui nobis responderet vel in aliquo. Exspectavimus, "nec venit qui aliquid nobis objiceret; nulla adversum nos "est[3] reportata sententia antequam veniretur ad regem. "Nobis adhuc de more exspectantibus in curia, si forte ali-"quid nobis apponeretur, ad nostros accessum est officiales. "Interdictum est eis ne in aliquo super temporalibus[4] obedi-"rent, ne nobis vel nostris quicquam ministraretur ab ipsis, "citra[5] mandatum regis et conscientiam, te, frater Londo-"niensis, cum Ricardo de Ivecestre[6] et Eboracensi, sicut "dicitur, dictante sententiam. Festinatum est inde ad domi-"num regem. Viderit ipse; in caput ejus convertatur qui "hoc dedit consilium. Sine judicio, sine ratione, post appel-"lationem, nobis[7] adhuc in curia morantibus, spoliata est "ecclesia, spoliati sumus et nos cum nostris, proscripti et "ipsi, clerici cum laicis, viri cum mulieribus, mulieres cum "infantibus[8] in cunabulis. Addicta sunt fisco bona ecclesiæ, "patrimonium Crucifixi. Pars pecuniæ conversa est[9] in usus "regios, pars in tuos, frater Londoniensis, si vera sunt quæ "audivimus, et ecclesiæ tuæ. Quod[10] si ita est, exigimus a "te, præcipientes tibi in virtute obedientiæ, quatenus infra "xl. dies post istarum susceptionem litterarum, quicquid inde "tulisti vel in usus ecclesiæ tuæ conversum est, remota "omni occasione et oblatione infra tempus prænominatum "in integrum nobis[11] restituas. Iniquum est enim, et juri "valde contrarium, ecclesiam ditari de alterius ecclesiæ in-"commodo."

The archbishop's distress at the suffering of his dependents.

Igitur quanta, putas, anxietate premebatur, cum præ oculis haberet quorum miseriæ causa erat, et quibus præter compassionem parum vel nihil conferre poterat. Nimirum inter incudem et malleum versabatur, et tot in se percussiones excepit quot pro se percussos accepit. Hinc ante martyrium martyr factus est, ante tunsiones latomorum angulari lapidi conquadratus, ante fornacem ex ære in argentum, ante molam ex palea in

[1] *exposuimus*, L. G.
[2] *adfuit*, L. G.
[3] *est*, omitted, L. G.
[4] *nobis*, inserted, L. G.
[5] *contra*, G.
[6] *Welcester*, Lup.; *Ivelcester*, G.
[7] *etiam*, inserted, L. G.
[8] *infantulis*, L. G.
[9] *est*, om. L. G.
[10] *Quam*, L. G.
[11] *nobis integrum*, L. G.

frumentum transformatus, et citra fracturam alabastri, nardi suavitatem redolevit. Fidelis tamen Dominus, qui neminem permittit tentari super id quod ferre potest, manum correctionis alleviavit, dans in medio igne Babilonis refrigerium Israelitis suis, et in manu regis Francorum procerumque ejus ab oculis multorum lacrymas abstersit.

(40.) *Conversatio Thomæ in monasterio Punteniacensi.*

Igitur in monasterio Punteniacensi Thomas ab exteriori actione quiescens, et quasi post peractum iter se componens, excutiebat veterem quem collegit pulverem per iter erroris, tolerans exsilium quasi purgatorium vitæ laxioris. Monachumque, quem sub strepitu sæculari minus explevit, infra monasterii septa reperiens, nunc cum Maria sedet ad pedes Domini Jesu, nunc cum Martha desudat in ministerio Domini Jesu, experimento discens quam sit delicata sub Rachele jocunditas, quam dura sub sorore provincia. Interdum, irrigui superioris possessor, ad reproborum supplicia suspirat et præmia beatorum, dumque cœli terræque commercia discurrit, vicissim rebus hominum et colloquiis interest angelorum. Et factum est ut inter arbores fructiferas consitus in terebinthum excresceret, quæ resinam salutarem citra tempus messionis distillare cœpit. Nam, sicut dicitur, ad introitum ejus divina largitas hospitio quo quasi per biennium conversatus est benedicebat, stupidosque reddebat procuratores domus, hospiti simul et hospitis[1] gratia confluentibus familiæque ejus numerosæ necessaria providentes, qui nec in revolutionibus annorum advertere poterant se propter hospitem sumptus fecisse majores.

The archbishop's life at Pontigny.

Cf. p. 11.

[1] *hospitibus*, MS. Winton.

(41.) *Proturbatio Thomæ a monasterio Punteniacensi.*

He is dislodged from Pontigny.

Invidit autem tantis profectibus qui zizania superseminat in agro Dominico, et, quia vir [Dei de][1] tribulatione profecerat, et ipse machinatione sua corruerat, bile majori movebatur. Unde, tanquam de loco crevisset, hospitem hospitio proturbare[2] contendens, directis in manu membrorum suorum litteris capitulo Sisterciensi[3] minatus est, si ulterius adversarium suum apud se retinerent. Ille vero longe ante timens ne gratis hospitibus suis occasione sui dispendium immineret, sed et sciens quia "omne solum forti patria est "ut piscibus æquor," a loco discessit, prius benigni regis Francorum nuntiis præventus quam sinistro aliquo nuntio moveretur. O multiplices et ineffabiles nectentem laqueos hostem generis humani, sed captum laqueis suis! O seductorem mirabilem, sed seductum mirabilius! O Leviathan aduncatum hamo suo! Poterat quidem, si fideles minus irritaret, risu fortunæ, blandimentis prosperitatis, titillando molles animos extollere, et quoquo modo de adversario suo sperare victoriam. Nunc vero direptione possessionum, violentia persecutionum, volens eum dejicere, in virtutum culmen extollit, adversa infligens probat, probans patientem efficit, et dum naufragii scopulis illidit, in portum tranquillitatis exponit. Nil agit improbitas quæ damnum irrogat ut damnum incurrat. Esto; expellatur hospitio suo; non ideo segnior surget in hostem suum.

Ovid. Fasti, i. 493.

"Cœlum, non animum, mutant qui trans mare cur-
"runt."

Horat. Ep. I. xi. 27.

The archbishop removes to Sens.

Cum itaque territorium Senonense petens, vale jam se deducentibus facturus esset, erupit in lacrymas, quas

[1] Inserted in Quadril.
[2] *perturbare*, V.
[3] Sic MS. Winton.

increpans venerabilis abbas apud quem resederat, "Quid "agis?" aït, "miror virum invictæ constantiæ fœmi-"neam in mollitiem degenerare. Nunquid rei fami-"liaris necessitas majores expensas exposcit? An co-"mitatus rarior et famulatus minor lacrymas istas "excutiunt? Siquid tua poscit indigentia quod nostra "facultas supplere possit, ostendatur, et fiet." Respondit, "Nihil istorum est; sed quæ de me sunt, finem habent. Dominus servo suo vitæ finem finisque mo-"dum in visu præteritæ noctis præostendere dignatus "est. Gladium spiculatoris subterfugere non potero." "Ergo," inquit subridens,[1] "martyrio interibis? Quid "esculento, temulento, et martyri? 'Non bene con-"'veniunt, nec in una sede morantur' calix vini quod[2] "potas et calix martyrii." "Fateor," inquit,[3] "corpo-"reis voluptatibus indulgeo; bonus tamen Dominus, "qui justificat impium, indigno dignatus est revelare "mysterium." Et cum instaret ille ut seriatim prosequeretur, subintulit:—

His conversation with the abbot at parting.

Ovid. Metam., ii. 846.

(42.) *Visio Thomæ de martyrio suo.*

"Vidi me cum domino rege litem suscepisse; sed "erat conflictus impar, et certamen non æquo marte "cucurrit. Nam partem adversam fovebant responsales, "copiosa multitudine confisi et patrocinatoriæ muni-"mine vocis. Suffragabantur et ipsi judicis assessores, "ita exasperati in me ut tanquam ad oculos meos "eruendos digitos suos protenderent in me. Ego "autem patrocinio destitutus astabam. Dominus papa "solus vacillantem partem miseratus sufflamen appo-"suit, quatenus potest qui de causa cognoscit; et fac-"tum est ut, dum refragatur obloquentibus ex pietate, "raucesceret ex reclamatione. In hunc modum ultro

The archbishop relates a vision.

---

[1] *abbas*, inserted, V. L.
[2] *quem*, V. L.
[3] *archiepiscopus*, inserted, V. L.

"citroque contendentibus, et tandem cunctis ab oculis "meis elabentibus, solus in consistorio relictus sum. "Et ecce satellites regii quatuor irruentes in me coro-"nam capitis mei gladiis suis abrasere. Quid nisi "finem laborum meorum visio portendit? Scio enim 'quod post exilii dispendia, post multiplices querimo-"niarum depositiones et controversiarum motiones, "eximet ira fiscalis gladium suum, et vindicationes a "se cum capite vindicantis amputabit."

(43.) *Abalienatio regis et imperatoris Alemanniæ ab Alexandro.*[1]

King Henry is minded to forsake pope Alexander.

Igitur Senonis archiepiscopo Cantuariensi sub apostolica protectione residente, rex Anglorum indignissime ferens quia suis in petitionibus ipse repelleretur a quo suus protegeretur adversarius, presbyterorum bona per diœcesim Cantuariensem decedentium et vacantes ecclesias occupavit, pro voluntate personas instituit, et se ab Alexandro papa, quem jam Dominus, Romanæ misertus ecclesiæ, in sedem suam revocarat, abalienavit.

(44.) *Quomodo rex ex odio archipræsulis schismati consenserit.*

He sends John of Oxford and Richard of Ilchester to the emperor. Diet at Würzburg (Whitsuntide, 1165).

Unde dolorem suum in fide vindicaturus, clericos duos misit ad imperatorem Alemannorum Fredericum, qui coacto concilio de pace Romanæ ecclesiæ tractabat, mandans, quod si nomen et obedientiam Alexandri papæ abjuraret, participem se schismatis haberet cum episcopis et archiepiscopis suis. Ille cum schismatis fautores haberet, de consilio Coloniensis archiepiscopi, qui Octaviano extincto successorem jam suscitaverat,

[1] This chapter, although marked in MS. Winton. by an illuminated initial letter, has no title there. The heading, "Abalienatio," &c. has been transferred from the next chapter.

consensit.[1] Jurantibus itaque cum imperatore suo optimatibus, et episcopis quibusdam volentibus, quibusdam detrectantibus[2] et usque in lacrymas renitentibus, nuntii quoque regis in[3] persona ipsius in consimilem formam juraverunt.

Quid non ira facit? Qui non iræ dominatur,
Maxillum frænum capit et domino famulatur.

Nam prævaricationes prævaricationibus rex addens, dum dominum papam offendere contendit, leges novas in perniciem sui regnique sui condere non timuit; quas non ab re duximus annotare.

(45.) *Novæ constitutiones regis.*

New orders issued by the king. (Lupus, pp. 167–9; Giles, ii. 206–8.)

(i.) Si quis inventus fuerit ferens litteras[4] domini papæ, vel aliquod mandatum Cantuariensis archiepiscopi[5] continens interdictum Christianitatis, in Angliam, capiatur, et de eo sine dilatione justitia fiat, sicut de traditore regis et regni.[6]

(ii.) Nullus clericus[7] vel monachus[8] vel conversus, vel alicujus conversationis,[9] permittatur transfretare vel redire in Angliam, nisi de transitu suo[10] habeat litteras justitiæ et[11] de reditu suo litteras domini regis. Siquis aliter inventus fuerit agens, capiatur et incarceretur.[12]

(iij.) Ne aliquis appellet ad papam vel ad[13] archiepiscopum.[14]

(iiij.) Ne aliquod placitum teneatur de mandatis[15] papæ vel archiepiscopi, vel aliquod mandatum eorum[16] in Anglia ab ullo

---

[1] *exsensit*, V.

[2] *obtrectantibus*, V. L.

[3] *ex*, V. L.

[4] *litteras ferens*, L. G.

[5] *dom. papæ vel mandatum, aut archiep. Cant.*, G.; *archiepiscopi Cant.*, L.

[6] Codices Bodleiani habent, *capiatur et retineatur donec rex vel justiciarius voluntatem suam de eo præceperit*, G.

[7] *vel canonicus*, inserted, G.

[8] *vel laicus* [*laicæ?*] *professionis homo* for *vel conversus . . conversationis*, L.

[9] *religionis homo*, G.

[10] *transfretatione sua*, G.

[11] *vel*, G.

[12] *retineatur*, G.

[13] Omitted, L.

[14] No. iii. is embodied in the next by Dr. Giles.

[15] *mandato*, G.

[16] Omitted, L.

homine recipiatur. Siquis aliter inventus fuerit[1] agens, capiatur et incarceretur.[2]

(v.) Generaliter quoque interdictum est quod nullus ferat aliquod mandatum clerici vel laici domino papæ vel archiepiscopo. Si talis inventus fuerit, capiatur et incarceretur.

(vj.) Si episcopi vel clerici vel abbates vel laici sententiam interdicti tenere voluerint,[3] sine dilatione de terra ejiciantur, et tota eorum cognatio, ita quod de catallis[4] suis nihil secum ferant.[5]

(vij.) Ut[6] catella omnium papæ[7] vel archiepiscopo faventium, et omnes possessiones eorum, et omnium eis pertinentium, cujuscunque gradus vel ordinis vel sexus vel conditionis sint, capiantur, et in dominica manu[8] domini regis confiscentur.

(viij.) Ut[9] omnes clerici qui reditus habent in Anglia sint submoniti per omnes comitatus ut infra tres menses veniant in Angliam ad reditus suos,[10] sicut diligunt reditus suos,[11] [12]et si non venerint ad terminum statutum,[13] reditus[14] in manu regis capiantur.

(ix.) Ut[15] denarii beati Petri non reddantur ulterius apostolico, sed diligenter colligantur et serventur in thesauro regis, et expendantur ad ejus præceptum.

(x.) Londoniensis et Norwicensis episcopi sint in misericordia regis, et submoneantur[16] per vicecomites et bedellos ut sint contra[17] justitias regis[18] ad rectum faciendum regi et justitiis ejus de eo quod contra statuta de Clarenduna interdixerunt

[1] *inv. fuerit aliter*, L.

[2] Nos. iii. and iv. stand as follows in Dr. Giles's edition: *Nullus ferat mandatum aliquod domino papæ vel Cantuariensi; et si inventus fuerit qui tulerit, capi tur et retineatur; nec ullus appellet ad dominum papam neque ad Cantuariensem. Nec aliquod placitum teneatur ex eorum mandato, nec aliquod mandatum eorum in Angliam ab ullo homine recipiatur. Et si quis tenuerit vel receperit vel tractaverit, capiatur et retineatur.*

[3] *tenuerint*, G.

[4] So here; *catella*, below, in MS. Winton.

[5] *sed omnia in manu regis saisentur*, L. G.

[6] *Et*, L. G.

[7] *domino papæ*, L. G.

[8] *dominico*, for *dom. manu*, L. G.

[9] *Et*, L.; omitted, G.

[10] *ad red. suos*, omitted, L.

[11] *red. suos diligunt*, L.; *eos diligunt*, G.

[12] *et deinceps in Angliam redire*, inserted, L. G.

[13] *præscriptum terminum*, L. G.

[14] *red. eorum*, L. G.

[15] *Et*, L. G.

[16] *summoveantur*, L. In MS. Winton. the *v* has been altered into *n*.

[17] *coram*, G.

[18] *regis justitias*, L. G.

ex mandato papæ terram comitis Hugonis, et excommunicationem quam dominus papa in ipsum fecerat per suas parochias divulgaverunt sine licentia justitiarum regis.

Has, ut ita dicam, leges, divinæ legis immemor, citra quam decuit indicens, portus diligentissime custodiri præcepit, feralia statuens in eos edicta, qui vel apostolici vel archiepiscopi mandata vel litteras in Angliam deferrent, vel delatas reciperent; deputatis ad hoc quæstionariis, et Randulpho quodam, qui, præter præcepta præsumens, monachos etiam Cantuariensis ecclesiæ, quos exsulanti patri suo scriptis vel exeniis obsequi deprehendit, persequi non cessavit, aut amicos eorum. Et tanquam sibi minus adhuc præcavisset rex, quæ præceperat publice præcepit, et compulit præstito servari sacramento.

Oppression of the archbishop's adherents.

Ranulf de Broc persecutes the monks of Canterbury.

(46.) *Abjurat populus archiepiscopum suum et papam Alexandrum.*

Abjurante itaque populo, militibus, proceribusque beati Petri successorem Alexandrum per vicos, per castella, per civitates, ab homine sene usque ad puerum duodennem, capitique suo renuntiantibus,[1] revelabantur ex multis cordibus cogitationes. Quod nisi Dominus turpitudinem sacerdotum revelare pepercisset, nostras quoque domos invasisset incendium, et post Israel captivum Judam Chaldæus abduxisset. Tunc erat videre miseriam, Dathan et Abyron quamplures per fines Anglicanas passim emergere, in lateribus Aquilonis sedere Luciferum. Non tamen sub modernis principibus potuit præsumere Britannia quantum sub principe Beli[no], qui, adjutus fratre suo Brennio duce Allobrogum, bello Romam invasit et cepit; et usque ad severitatem regis Arturi arrogantia nostra tumere non potuit, qui Romanum imperatorem peremit. Videres ea tempestate sacerdotis officium Cæsarem usurpare, Melchisedech se

The English are required to forswear the pope and the archbishop.

Galfr. Monum., iii. 9.

Ib. x. 11.

[1] *sic* inserted, V. L.

exhibere. Videres sacerdotem in civili foro declamare. Videres sponsum sponsæ suæ, non legitimo sponso copulatæ, dedisse libellum repudii. Videres confusam legem poli et soli, et domum orationis factam speluncam latronum.

(47.) *Appellatio episcoporum et abbatum contra Thomam.*

The bishops of London and Salisbury appeal to Rome against the archbishop.

Post modicum tempus, convenientibus ad urbem Londonias episcopis et abbatibus regni [1] nonnullis, ex mandato regis, jussum est contra archiepiscopum vocem appellationis exhiberi.[2] Timebatur enim ne ipse in enormia, quæ per regnum præsumebantur, manum correctionis extenderet. Appellant [3] itaque primi Londoniensis et Saresberiensis, provocationis et prævaricationis fomites.

(48.) *Exoniensis noluit ad formam aliorum appellare.*

The bishop of Exeter will not join in the form of appeal.

Exoniensis ad appellandum cogi non poterat. Cumque nimis et multa pulsaretur instantia, respondit, "Cogitis me a gravamine metropolitani mei, quod "metuitis, appellare. Verum noveritis quia nec fra- "tribus nec episcopis qui a vobis appellant consentio "nec communico, cum ab eo quem appellant excom- "municati dignoscuntur. Ne tamen suspectus habear "domino regi, tanquam sinistrum machinans ei vel "regno ejus, appello, sed salvo Dei dominique regis "honore, sed salva quæ Romanæ ecclesiæ debetur "obedientia, sed salva domini Cantuariensis reveren- "tia." Hoc audientes et graviter ferentes qui jurisdictioni præerant, eum ad formam appellationis reliquorum retorquere nitebantur. Ipse vero ad aliam appellationem cogi non poterat.

---

[1] *regni*, omitted, V. L.

[2] *visum est contra archiep. appellari*, V. L.

[3] *Appellaverunt*, V.; *Appellarunt*, L.

(49.) *Petunt monachi inducias Cantuarienses.*

Dehinc monachi Cantuariensis ecclesiæ super appellatione facienda conventi, qui et ipsi cum suppriore suo jussi fuerant interesse conventui, petierunt inducias donec super hoc regiam voluntatem convenissent, qui, priusquam transfretasset, jusserat ne ipsi super ullo negotio inquietarentur.

The monks of Canterbury ask for delay.

(50.) *Excusatio episcopi Rofensis et Wintoniensis.*

Episcopus vero Rofensis per simulatam, ut dicunt,[1] infirmitatem, suam excusavit absentiam. Sicut et suam Wintoniensis, per litteras dicens: "Vocatus a summo "pontifice, nec appello, nec appellare volo." Et putabatur ex ambiguitate nominis ad summi pontificis, id est, domini papæ, vocatus audientiam. Ipse vero summum Pontificem, summum Judicem intelligebat, ad cujus tribunal jamjam trahebatur examinandus, tanquam qui in multis diebus processerat, et vitæ metis appropinquaret.[2]

The bishops of Rochester and Winchester excuse themselves.

(51.) [*Archiepiscopus regem commonere non cessat.*][3]

At archiepiscopus regem sæpe paterna caritate commonuit, tum per scripta, tum per viros qui pro sua reverentia meruerant audiri, ut ab ecclesiasticæ libertatis oppressione desisteret.

The archbishop continues to admonish the king.

(52.) *Hortatur dominus papa regem ne ecclesiasticam libertatem opprimat.*

Sed et eundem super eodem Romanus pontifex per Rothomagensem archiepiscopum, per imperatricem quon-

The pope employs the arch-

[1] *dicebatur*, V. L.
[2] *appropinquaverat*, V.
[3] This is marked as a new chapter, but has no heading.

bishop of Rouen, the empress Matilda, and others, as mediators, but in vain.

dam Romanorum, matrem ejus, per Herefordensem et Londoniensem, multa prece sollicitavit. Cumque singulis circa mandata suam diligentiam adhibentibus, Herefordensis et Londoniensis ipsum usque in fines Waliarum ductantem exercitum cum litteris prosequerentur, nihil impetrarunt, nisi ut Cantuariensis[1] repatriaret ultroneus, sicut ultroneus abscesserat. Creditur[2] tamen Londoniensis minus fideliter mandata prosecutus, quia cum domino papæ rescripsisset super exsecutione mandati sui et accepto responso regis,[3] ecclesiasticæ severitatis animadversionem, quam in prævaricatores intendebat, dehortari non erubuit, ut ecclesia Cantuariensis perpetuum sui pastoris exsilium, suumque lugeret Anglicana naufragium; dicens in hæc verba:—

The bishop of London suspected of false play.

(53.) *Litteræ Londoniensis episcopi ad dominum papam.*

Letter of the bishop of London to the pope, advising moderation.

" Vestræ supplicandum existimamus excellentiæ, quatenus " illud præ oculis habentes, 'Calamum quassatum non con-" 'teras, et linum fumigans non extinguas,' zelum illum sanc-" tum, qui ad ulciscendam omnem quæ ecclesiæ Dei irrogatur " injuriam laudabiliter igne divini Spiritus accensus est, si " placet, ad tempus intra fines modestiæ cohibeatis, ne vel " interdicti sententiam vel ultimum illud præcisionis elogium " proferendo ecclesias innumeras subverti misero doleatis, et " tam regem ipsum quam innumeros cum eo populos a vestra, " (quod absit!) obedientia irrevocabiliter avertatis. Bonum " est membrum capiti cohærere, vel saucium, quam a corpore " sequestrari jam præcisum. Redeunt ad sanitatem saucia, " sed corpori vix coalescunt jam præcisa. Adducit despera-" tionem præcisio, restituit sanitatem vulneri sæpe medican-" tis operatio. Quid enim si sermo vester nondum plene " capit aut capitur? Numquid divina desperanda est mise-" ratio, quin cito cum volet capiat et capiatur? Numquid " abbreviata est manus Domini, ut salvare nequeat, aut auris " aggravata ut non exaudiat? Currens ille sermo velociter

[1] *archiepiscopus*, instead of *Cant.*, V. L.

[2] *Credebatur*, V. L.

[3] *et responsione regis*, V. L.

"statim cum vult immutat omnia, et dat sanctorum precibus "insperata. Sanguis regius tunc se demum permittit vinci "cum vicerit, nec verecundatur cedere cum superaverit. "Mansuetudine tolerandus est, monitis et patientia superandus. "Quid enim si jacturam quandam temporalium invehit exhi-"bita ad tempus patientia? Non est dubium severitati detra-"hendum fore cum strages imminet populorum, et cum tem-"pestas ingruerit, in mare debere multa projici, ut ad portum "valeat navis salva perduci. Insipienter, attamen in caritate "non ficta, sic loquimur. Si hic rei finis exstiterit ut amissis "suis dominus Cantuariensis exsilium juge sustineat, et ves-"tris mandatis, quod absit, ulterius Anglia non obediat, "fuisset satius patienter in tempus abstinuisse quam tanto "zelo severitati deservisse. Quid enim si plures e nobis ab "obedientia vestra persecutio separare non poterit; non deerit "tamen qui genu curvet ante Baal, et de manu idoli pallium "Cantuariense non habito religionis vel justitiæ delectu sus-"cipiat. Non deerunt qui sedes nostras occupantes et cathe-"dras insidentes ipsi tota devotione mentis obediant. Jam "multi præmasticant ad talia, optantes ut veniant scandala, et "directa ponantur in prava. Unde non propria, pater, plan-"gimus aut ploramus incommoda. Sed nisi his malis occur-"reritis, fœdam ecclesiæ Dei subversionem imminere cer-"nentes pertimescimus ne citius ob vitæ tædium optemus "perisse diem quo ad spectacula hujusmodi nati sumus."

The pope holds on his course.

Poterat hujusmodi suggestio virum momentaneum, et sua, non quæ Jesu Christi, quærentem, a via veritatis absterrere. Sed successor apostolorum et columna ecclesiæ non movebatur. Noverat siquidem quis esset qui loqueretur,[1] quis esset de quo loqueretur, et quare. Unde Londoniensem non modo[2] non audivit, sed et Cantuariensis, et ecclesiæ cui præsidebat, juris et dignitatis providebat indemnitati, sicut ei ante exsilium promiserat, dicens: "Sane indubitanter credere te vo-"lumus, et sine omni scrupulo dubitationis[3] tenere, "quod nunquam in animum nostrum descendit, nec un-"quam,[4] Domino volente, descendet, ut te vel ecclesiam

Alex. ap. Thom. ep. 199, ed. Giles.

---

[1] *loquebatur*, V. L.

[2] *modo*, omitted in V.; *eum modo non*, L.

[3] *firmiter* for *sine . . . . dubit.*, V. L.

[4] *descend. n. unq.*, omitted in V. L.

" tuam alicui personæ velimus in ecclesiasticis subesse, " nec nisi tantum Romano pontifici obedire." Nam quia audierat Eboracensem [1] crucem suam in stipite elationis extulisse, et contra consuetudinem per provinciam Cantuariensem deferre, prohibuit ne id de cætero præsumeretur.[2] Scripta prohibitionis contra impudentiam præsumptionis duximus annotanda.

(54.) *Litteræ Alexandri papæ de dignitate Cantuariensis ecclesiæ.*

etter of e pope to e archshop of ork and her shops.

"Alexander papa Eboracensi archiepiscopo et omnibus episcopis Angliæ. Eam quam ex injuncto nobis officio de universorum jure in sua integritate servando curam tenemur " et sollicitudinem gerere ad illorum justitias qui in partem " sollicitudinis nobis commissæ a Domino sunt vocati, quanto " in gradu sublimiori existunt, tanto frequentius retorquere " debemus, et super his majorem diligentiam et curam propensiorem habere. Hac siquidem consideratione inducti fraternitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, " et in virtute obedientiæ injungimus, quatenus super his " quæ ad ecclesiæ Cantuariensis jura, dignitates etiam, aut " libertates spectare noscuntur, vos sine conscientia et assensu " venerabilis fratris nostri Thomæ, ejusdem ecclesiæ archiepiscopi, intromittere nullatenus præsumatis, nec occasione " appellationis quam contra eum ad nos fecistis id aliquatenus " attemptetis. Quod si aliquis vestrum contra hoc præceptum " nostrum quolibet ausu venire præsumpserit, ita excessum ju
" . . . . . .[3] . . . ."

[1] *archiepiscopum*, inserted in V. L.

[2] *facere præsumeret*, V. L.

[3] A leaf is here wanting in the Winchester MS., and on the next page we find that the writer is giving a letter from the archbishop of Canterbury to his suffragans (lib. i. ep. 96, ed. Lupus; Thom. ep. 73, ed. Giles), containing a report of the censures which he had pronounced at Vezelay. In the first paragraph of this, he mentions his condemnation of the canons. The beginning of the second paragraph is here supplied in brackets. The missing leaf may be supposed to have contained (besides the conclusion of one letter and the beginning of another) some account of the archbishop's visit to Vezelay.

(55.) [*deest.*]

(56.) [*Litteræ Thomæ Cantuariensis archiepiscopi ad Gillebertum Londoniensem cæterosque suffraganeos suos.*]

The archbishop of Canterbury reports to the bishops of his province the censures pronounced at Vezelay, Whitsuntide, 1166.

. . . .

"[Denuntiamus etiam excommunicatum, et ex nomine excommunicamus Johannem de Oxeneford, qui in hæresim damnatam incidit, præstando juramentum schismaticis, quo schisma jam fere emortuum in Allemannia revixit, communicando etiam illi nominatissimo schismatico Reginaldo Coloniensi;[1] et quia contra mandatum domini papæ et nostrum Saresberiensis ecclesiæ decanatum sibi usurpavit. Quod quidem factum, tam juri] contrarium, tam[2] ecclesiæ Dei exemplo perniciosum, cassavimus[3] et denuntiavimus[4] in irritum, præcipientes episcopo Saresberiensi et capitulo in virtute obedientiæ et in periculo ordinis sui ne de cætero visis litteris nostris ex eo facto eum decanum haberent.

"Similiter et Ricardum de Ivicestria[5] denuntiavimus[6] excommunicatum et excommunicavimus, eo quod in eandem hæresin damnatam inciderit, communicando eidem Reginaldo Coloniensi schismatico, machinando et fabricando omnia mala cum schismaticis et Teutonicis illis, in perniciem ecclesiæ Dei,[7] et præsertim ecclesiæ Romanæ, ex pactis contractis inter dominum regem et ipsos.

"Excommunicavimus[8] etiam Ricardum de Luci et Jocelinum de Ballolio,[9] qui pravitatum illarum auctores et fabricatores exstiterunt.

"Randulfum[10] etiam del[11] Broc, qui bona ecclesiæ Cantuariensis, quæ alimenta de jure sunt pauperum, occupavit et detinet, hominesque nostros, tam clericos quam laicos, cepit et in captione detinet.

"Hugonem quoque de Sancto Claro, et Thomam filium Bernardi, qui bona ejusdem ecclesiæ Cantuariensis et posses-

---

1 Sic Giles; *Coloniæ*, L.
2 *quam*, G. L.
3 *penitus cassavimus*, G. L.
4 *revocavimus*, G. L.
5 *Deibes*, L. (clearly a misreading); *de Ivelc.* (so abbreviated), Giles.
6 *denunciamus*, L. G.
7 *pern. Dei et eccl.*, L. G.
8 *Excommunicamus*, L. G.
9 *Baill*, L.; *Baill.*, G.
10 *Radulphum*, L. G.
11 *de*, L. G.

(a) Pseudo-Lucius, ap. Isid. Mercat., Decretal., (Migne, Patrol. cxxx.173); Gratian. Decret. II. c. xvii. q. 4, c. 5 (with slight variations).
(b) Smaragd. in Regulam S. Bened. c. 69 (Migne, cii.); Gratian. II. c. xi. q. 3, c. 100.
(c) Gratian. l. c.

" siones absque conniventia nostra occupaverunt et detinent,[1] " omnesque qui de cætero in possessiones et in[2] bona ecclesiæ " contra voluntatem nostram et consensum manus violentas " extendent, eadem excommunicationis sententia innodamus, " juxta illud Papæ Lucilii,[3] 'Omnes raptores ecclesiæ et suarum " 'facultatum alienatores a liminibus ejusdem matris ecclesiæ " 'anathematizamus,[4] damnamus,[5] sacrilegos esse judicamus, " 'et non solum eos sed et eis consentientes, quia non tantum " 'qui faciunt rei judicantur, sed etiam qui facientibus con- " 'sentiunt. Par enim poena et agentes et consentientes com- " 'prehendit.'[a] Et alibi scriptura dicit,[6] 'Qui consentit pec- " 'cantibus et alium peccantem[7] defendit, maledictus erit apud " 'Deum[8] et apud[9] homines, corripieturque correptione[10] " 'severissima.''[11] [b] Et iterum, 'Siquis peccantem defendit, " 'acrius quam[12] qui peccavit coerceatur.'

" Sane in domini regis personam sententiam adhuc ferre distu- " limus, exspectantes si forte divina inspirante gratia resipis- " cat; in proximo tamen eam laturi nisi citius resipiscat.[13] " Et inde est quod fraternitati vestræ mandamus, atque in " virtute obedientiæ præcipimus, quatenus viros prætaxatos, " qui a nobis excommunicati sunt, vosque,[14] prout decet, ex- " communicatos[15] habeatis, et denuntiare[16] faciatis, juxta illud " decretum Honorii papæ,[17] 'Curæ sit omnibus episcopis ex- " 'communicatorum omnino[18] nomina, tam vicinis episcopis " 'quam suis parochianis pariter indicare, eaque in celebri loco " 'posita præ foribus ecclesiæ cunctis venientibus[19] inculcare, " 'quatenus in utraque diligentia[20] excommunicatis his[21] ubi-

---

1 *tenent*, L. G.
2 *in* omitted, L. G.
3 *Lucii*, L. G.
4 *anathematizatos*, Isid.
5 *atque*, inserted, L. G.
6 *dicit scr.*, L. G. Smaragdus introduces the quotation with the words "Hinc terribiliter et Basilius " ait." Cf. Regul. S. Basilii, Interrog. 26, ap. Holsten., Cod. Regularum, ed. Brockie, i. 81, which, however, is not identical, although to the same effect.
7 *delinquentem*, Smaragd., Grat.
8 *Dominum*, Smaragd.
9 *apud*, omitted, Grat., L. G.
10 *increpatione*, Grat., L. G.
11 *sævissima*, L. G.
12 *quam ille*, Grat.
13 *resipuerit*, L. G.
14 *vos quoque*, L. G.
15 *et*, inserted, L. G.
16 *denunciari*, L. G.
17 This, although ascribed by Gratian to Honorius, is really from a council held by John VIII. at Ravenna, A.D. 877, c. 10.
18 *omnia*, G.
19 *convenientibus*, Conc. Rav., Grat.
20 *et*, inserted in Conc. Rav. and Grat.
21 *his*, omitted, Conc. Rav., Grat., L. G.

" 'quo ecclesiasticus aditus denegetur,[1] et excusationis causa " 'omnibus auferatur.' Tibi autem, frater episcope Londo- " niensis, in vi obedientiæ injungimus quatenus litteras præ- " sentes aliis venerabilibus fratribus et coepiscopis nostris om- " nibus de provincia nostra manifestes et ostendas."

(57.) [*Litteræ Thomæ ad Joscelinum Saresberiensem episcopum.*]

Part of a letter from the archbishop to Jocelin, bishop of Salisbury. Lup. l. i. ep. 100; Epp. S. Thom. 146, ed. Giles.

Item alio loco, "Quoniam novimus esse iniquum et omni " juri canonico[2] contrarium, rem tam detestabilem, tum propter " factum tum propter personam ecclesiæ tuæ, re etiam ipsa[3] " tam incommodam, aliis exemplo tam perniciosam, ratam et " firmam ullatenus[4] posse manere, quanquam[5] ipso jure non " teneat, apostolica auctoritate et nostra, qua fungimur, ipsam " electionem, immo intrusionem, de Johanne de Oxenefordia[6] in " decanatum factam, tuamque super hoc ipso confirmationem " et assensum, in irritum revocamus, et totum factum ipsum " penitus cassamus.[7] Et quia contra communem ecclesiæ for- " mam, contra mandatum domini papæ, sicut prædiximus, " lapsus ipse in hæresim damnatam, excommunicatus partici- " patione excommunicati, ausus est decanatum ipsum recipere; " ne temeritas invadentium impunita succrescat, in virtute " obedientiæ tibi et canonicis tuis in periculo ordinis vestri " mandando præcipimus, ne de cætero, visis litteris nostris, ex " hoc facto eum decanum habeatis, quem[8] et tibi ad præsens " excommunicatum denuntiamus, et ut[9] talem denunties firmiter " injungimus. Præterea ne ex commisso, quo in te severio- " rem promeruisti sententiam, transeas impunitus, auctoritate " Dei et nostra ab episcopali officio et sacerdotali te suspen- " dimus, præcipientes ut a die susceptionis litterarum nos- " trarum infra[10] duos menses veniendi ad nos iter arripias, " satisfacturus Deo et nobis de tanto excessu, de injuria tam " perspicua. Ex quo resipueris et emendaveris delictum, sit " tibi vale."

---

[1] *excludatur*, Conc. Rav., Grat.
[2] *omnique can. juri*, L. G.
[3] *rem ipsam*, L. G.
[4] *nullatenus*, L. G.
[5] *quoniam*, L. G.
[6] *Oxeneford*, L. G.
[7] *quassamus penitus*, L. G.
[8] *quoniam*, L. G.
[9] *eum*, inserted, L.
[10] *in*, L.

(58.) *Missio legatorum duorum qui judicent inter regem et archiepiscopum.*

Two cardinals are sent to judge between the king and the archbishop.

Thom. Ep. 6, ed. Giles.

Epp. 67, 101, &c.

Porro cum rex suorum damnationem ferre non posset, missis nuntiis institit et impetravit a Romano pontifice judices ad se dirigi; prius tamen pravis consuetudinibus renuntiavit quas regno suo induxerat. Quorum alter erat tituli Sancti Petri ad Vincula presbyter cardinalis, Willelmus dictus, regis amicissimus, qui, sicut ipse archiepiscopus de eo dicit, potius elegit esse malleator clericorum, principibus obsequendo, quam regum offensio[1] divinam gratiam consequendo; alter, tituli Sancti Nicholai in Carcere Tulliano diaconus cardinalis, Otto nuncupatus; plus avaritiæ quam justitiæ studiosi, et, nisi delegarentur a domino papa, plus[2] relegatione quam legatione digni. Acceperant autem plenariam potestatem decidendi quæstiones quæ vertebantur inter regem et archiepiscopum, et debitum finem eis imponendi, remoto appellationis obstaculo. Cantuariensis[3] vero, sciens regis amicissimum alterum, et ab ipso instanter petitum, alterum autem ex aliis causis suspectum habens, recusabat[4] utrumque, dicens quia nequaquam Willelmi jurisdictioni deberet in causa subjici, qui regis instantia potius mitteretur[5] quam ipse coactus et missus veniret,[6] et quia non esset juri consentaneum ejus subire judicium, qui de sanguine suo commercium sibi facere quæreret, et de pretio nomen et gloriam. Adeo autem recusabat, ut excommunicationi subjici mallet quam ejus subire judicium in aliquo extra curiam Romanam. Nam ad judiciariam potestatem obtinendam super eum multiplici laboraverat ingenio. Dominus papa tamen, considerans malitiam temporis,

---

[1] So the Epistle and Quadril.; *offensione*, MS. Winton.
[2] *potius*, V. L.
[3] *Archiepiscopus*, L.
[4] *recusavit*, L.
[5] *mittebatur*, L.
[6] *veniebat*, L. "Quum instantia "regis magis coegerit vos [the "pope] ad eum mittendum, quam "ipse coactus et missus venerit a "vobis." Ep. 6.
[7] *erat*, L.

ut mitigaret potentiam eorum qui turbare poterant ecclesiam, ad tempus eis potestatem judiciariam duxit concedendam.[1] Unde cum in Franciam[2] venissent, jactabat Willelmus se in damnum et confusionem domini Cantuariensis venisse ad faciendam voluntatem regis. Hinc Gallicana turbabatur[3] ecclesia; et qui bonum pacis exspectaverant, in[4] dejectione Cantuariensis audita dejiciebantur. Sed qui confusionem intentabat, confusus et inutilis[5] factus est, minus ex secta[6] fronte ventilando metuendus adversario. Nam ante cognitionem causæ,[7] suscepta potestate reciderunt,[8] scribente rege Francorum Romano pontifici quia maximum ingereretur ecclesiæ scandalum si defensor ecclesiæ innocens deponeretur, et inde damno dignitatis afficeretur[9] unde præmium promotionis promeruisset.[10] Unde dominus papa, quamvis in medio Charybdis et Scyllæ[11] constitutus—(hinc enim donationibus, promissionibus et minis rex[12] instabat; inde rex[13] precibus et admonitionibus obstabat; hinc turbatio ecclesiæ, si reprimeretur arrogantia, inde infamiæ nota, si damnaretur innocentia)—sententiam suam revocavit, scribens legatis ne ordine judiciario inter regem et archiepiscopum procederent,[14] tanquam de reconciliatione ipsorum audisset, de plena inter eos pace componenda omnimodis intenderent, ita quod archiepiscopo et ecclesiæ suæ antiqua jura integre et illibate servarent, nec in terra regis aliquid magnum facerent, vel in regnum ejus, si eos intrare vellet, intrarent, nisi archiepiscopus sibi[15] primitus integre reconciliaretur; quia super hoc[16] sibi et illis plurimum

Alex. ap. G. Foliot, Ep. 331, ed. Giles.

[1] *conscedendam*, MS. Winton.
[2] *Francia*, V.
[3] *verberabatur*, V.; *verebatur*, L.
[4] Omitted, V. L.
[5] *mutulus*, V.
[6] *exsecta* (one word), L.
[7] *ab officii*, inserted, V. L.
[8] *recidunt*, L.
[9] *damnum . . . efficeretur*, V. L.
[10] *promerendum esset*, V. L.
[11] *Caribdis et Cillæ*, MS. Winton.
[12] *rex Angliæ donis et promissis*, V. L.
[13] *rex Franciæ*, V. L.
[14] *præsiderent*, MS. Winton., V. L.
[15] *regi*, V. L.
[16] *his*, V. L.

detraheretur, et ipse communi voce cunctorum sinistra detractione laceraretur. Quod cum in mandatis accepissent, legationis tamen reliquias prosequentes, regem aditum tanto minus lætificaverunt quanto minus potestatis habuerunt; qui jam sciebat, et gravissime ferebat, quod potestas eorum exspirasset ex parte. Et ne nihil ageretur, ad colloquium archiepiscopum vocaverunt, et præfixum est tempus et locus.

Nov. 18, 1167.

Igitur convenerunt, hinc exsul cum coexsulibus[1] suis, inde legati, adjunctis sibi archiepiscopis, episcopis, et abbatibus quamplurimis. Cujus colloquii formam quidam oculata veritate loquens verbis istis insinuat.

(59.) *Litteræ de colloquio inter cardinales et archiepiscopum habito.*

Report of a conference between the cardinals and the archbishop, l. ii. Ep. 27, ed. Lup.; Thom. Ep. 382, ed. Giles.

"Quia te super statu ecclesiæ et impetratæ legationis eventu " sollicitum esse non ambigo, ad tuam et aliorum Deum timen- " tium consolationem hæc tibi succincta brevitate censeo per- " scribenda. Noveris itaque dominum Cantuariensem et non- " nullos de coexsulibus suis in octavis[2] beati Martini inter " Gisortium et Triam accessisse ad colloquium legatorum. " Qui cum multa proposuissent de caritate domini papæ et " sollicitudine nostri quam attentius gerit, de laboribus ipso- " rum et itineris periculis, de magnitudine principis et neces- " sitate ecclesiæ, de malitia temporis, de amore et beneficiis " quibus dominus rex prævenerat Cantuariensem, et de honore " quem ei semper adhibuit,[3] adjecerunt querelas et injurias " quibus rex se læsum esse a domino Cantuariensi conque- " ritur, imponens ei et inter cætera quod ei excitaverat guer- " ram regis Francorum. Cumque quærerent[4] consilium quo- " modo tantam indignationem placare possent, quia sine multa " humilitate et moderatione et exhibitione honoris noverant " tantis periculis remedium adhiberi non posse, Cantuariensis[5] " in omni humilitate et mansuetudine spiritus, post gratiarum " actionem domino papæ et illis debitam, respondit ad singula

[1] *exulibus*, V. L.

[2] *octava*, L. G.

[3] *exhibuit*, L. G.

[4] *Quærentes* (for *Cumq. quær.*), L. G.

[5] *Cantuar. vero* (as beginning of a new sentence), L. G.

"rationibus veris et probabilibus, querelas regis evacuans, et "injurias ecclesiæ et damna intolerabilia patenter exponens. "Et quia humilitatem et delationem honoris ab eo exigebant, "respondit se omnem humilitatem exhibiturum, et honoris et "reverentiæ quantumcunque[1] posset, salvo honore Dei et liber- "tate ecclesiæ, et honestate personæ suæ et possessionibus "ecclesiarum.[2] Et si eis aliquid videretur adjiciendum aut de- "mendum aut immutandum, rogavit ut ei consilium darent, "habens adquiescendi propositum salva conditione professionis "et ordinis."

Interrogatio cardinalium super consuetudinibus regiis observandis.

"Illis autem dicentibus se non venisse ut ei, sed ut eum, "consulerent, et reconciliationis tentarent viam, item quæ- "situm est ab archiepiscopo an in præsentia legatorum vellet "promittere observantiam consuetudinum quibus decessorum "suorum tempore reges usi sunt, et sic sopitis omnibus que- "relis redire in gratiam regis, et recipere sedem suam et ad- "ministrationem et pacem sibi et suis."

Responsio archiepiscopi.

"Ad hæc[3] archiepiscopus respondit, nullum decessorum suo- "rum ab aliquo regum ad hanc professionem fuisse arctatum, "nec[4] se Deo auctore promissurum unquam ut observet con- "suetudines quæ legi Dei patenter adversantur, sedis apos- "tolicæ convellunt privilegium, ecclesiæ perimunt libertatem; "quas dominus papa Senonis in illorum et multorum præsentia "condemnavit, et ipse postea, domini papæ secutus auctori- "tatem, quasdam earum cum observatoribus suis subjecit "anathemati, sicut in multis conciliis ecclesia catholica fecisse "dignoscitur."

Secunda interrogatio.

"Item interrogatus est, an, si non confirmationem, saltem "dissimulationem et tolerantiam vellet repromittere, aut non "facta altrinsecus aliqua mentione consuetudinum sedem suam "recipere et pacem."

---

[1] *plus*, inserted, G.
[2] *ecclesiæ*, L. G.
[3] *hoc*, L.
[4] *neque*, L. G.

Responsio archiepiscopi.

"Respondit archiepiscopus quod nostræ gentis proverbium "est quod taciturnus speciem prætendit confitentis. Et cum "rex sibi videatur in possessione consuetudinum esse, et ad "eas observandas injuste et violenter cogat ecclesiam; si sic "taciturnitate impetrata cessaret concussio,[1] auctoritate max"ime legatorum interveniente, statim[2] sibi et aliis videretur "obtinuisse in causa ista. Adjecit etiam se malle exsulare, per"petuo proscribi,[3] et, si Deus ita disposuit, pro justitiæ defen"sione mori, quam in salutis suæ dispendium et præjudicium "ecclesiasticæ libertatis hanc pacem inire.[4] Deus enim est qui "in tali causa tacere prohibet sacerdotes; qui dissimulantibus "gehennam præparavit, ubi nulla erit dissimulatio pœnæ."[5]

Recitatio consuetudinum.

"Lectus est et libellus abominationum illarum, et quæsitum "a cardinalibus an a Christianis talia liceat observari, nedum "a pastoribus dissimulari."

Tertia interrogatio.

"Progressi sunt ad aliam quæstionem, sciscitantes an vellet "eorum judicio stare super his quæ inter ipsum et regem "vertuntur."

Responsio archiepiscopi.

"Ille se de causæ[6] sinceritate confidere respondit; cum"que ipse et sui, qui a multo tempore destituti sunt, plene "fuerint ad omnia restituti, habita ratione causarum, rerum, "et temporis, juri libenter parere,[7] nec posse nec velle decli"nare quin ubi,[8] quando, et quomodo debebit, subeat judi"cium cui[9] dominus papa eum stare[10] decreverit. Interim[11] "ad litigandum urgeri non posse, nec paupertatem suam ad

[1] *concursio*, L. G.
[2] *statum*, L.
[3] *perp. exul. et proscr.*, L. G.
[4] *ineat pacem*, L. G.
[5] *pœnæ*, omitted, L.
[6] *Ille autem de causæ se*, L. G.
[7] *pariturum et se.*
[8] *et*, inserted, L. G.
[9] *ejus vel illorum cujus vel quorum judicio*, L. G.
[10] *debere*, inserted, L. G.
[11] *se et suos*, inserted, L. G.

"hoc sufficere, cui etiam victualia desunt, nisi Christianissimi "regis Francorum vivat expensis. Noluit enim prima facie "declinare judicium, etsi aliquem eorum jure optimo posset "habere suspectum, ne causam regis justificare videretur, nec "se liti immergere antequam ad omnia sit restitutus, ut possit "causam sufficienter instruere, nec[1] quemlibet divitem formi- "det adversarium,[2] innitens gratiæ Dei."

Item interrogatio.

"Procedentes hinc quæsierunt[3] an sub eis judicibus vellet "respondere episcopis qui contra eum appellaverunt, quia "præsentes erant."

Responsio archiepiscopi.

"Archiepiscopus vero, memor litterarum quibus ei præsen- "tata est illa qualiscunque, vel nulla potius, appellatio con- "cepta, ut ibi perhibetur, sub nomine omnium comprovincia- "lium episcoporum et abbatum, et personarum regni in pro- "vincia Cantuariensi[4] degentium, et certus quod isti non "convenerant Rotomagi,[5] et quia plurimi eorum hujus fuerant "appellationis ignari, et multis, qui noverant,[6] displicebat,[7] "respondit[8] super hoc nullum domini papæ se recepisse man- "datum, et cum illud receperit consulto responsurum, et fac- "turum quod ratio dictaverit. Cæterum paupertatem suam "et suorum ad itinera,[9] sumptus et lites non esse idoneam, "et liberalitatem[10] Christianissimi regis hoc sine molestia[11] "pati non posse, ut licet exsulantes episcopos decreverit[12] "humanissime consolari, se[13] et coexsules suos sæpe et diu "cogatur in domibus alienis exhibere."[14]

---

[1] *ut*, L. G.
[2] *adv. non formidet*, L. G.
[3] *quæsitum est*, L.
[4] *Cantiæ*, L. G.
[5] *Rothomagum*, L. G.
[6] *non erant*, L.
[7] *utpote justitiæ, quantum in ejus auctoribus erat, elusio, potius quam appellatio*, inserted, L. G.
[8] *similiter*, inserted, L. G.
[9] *itineris*, L. G.
[10] *clementiam*, L. G.
[11] *fine molestias*, L. G.
[12] *ut liberalitas ejus, quæ exsulantes episcopos decrevit*, L. G.
[13] *eum*, L. G.
[14] *Nam ubi est copia victualium, facilius est procurare expensas*, G.

Purgatio innocentiæ archiepiscopi Cantuariensis.

"Die autem sequenti Christianissimus rex Francorum[1] legatos "admittens ad colloquium sub religione juramenti purgavit "innocentiam domini Cantuariensis, perhibens ei testimonium "quod ei consilium semper dederat ut pax servaretur, salvo "honore utriusque regis, et populi utrimque debita quiete "gauderent. Rogavit archiepiscopus legatos ut aliquod ec-"clesiæ consilium darent, et si alicubi excederet, rectiorem "ostenderent viam. Illi autem, zelum quem habet in Domino "approbantes, ei compassi sunt.[2] Sic data benedictione adin-"vicem, abinvicem discesserunt, et statum est, et auctore Deo "stabit[3] in finibus istis donec ecclesia convalescat et perse-"cutores ejus aut convertantur aut conterantur."[4]

Itaque redeuntes a colloquio legati nihil quibus patrocinabantur præter mentis turbationem contulerunt, et eousque loquax exspiravit arrogantia, quæ cum Nicanore templo Domini minabatur incendium, ut contra gravamina archiepiscopi, quem regni personæ sibi metuebant inferenda, nec modicum conferret auxilii præter emendicatum appellationis subterfugium, quam de consilio ipsorum cardinalium præsules et abbates, qui præsentes aderant, exhibuerunt, et simul mittentes domino papæ significaverunt.

2 Maccab. xiv. 33.

An appeal against the archbishop.

(60.) *Mandatum Romani pontificis super his quos Thomas excommunicaverat.*

The pope revokes unauthorized absolutions from the archbp's. censures.

Qui quanquam minus sereno animo Cantuariensem jam respicere potuisset, eo quod illum diffamassent apud ipsum in litteris suis tanquam seditiones regum incitasset et ad inquietandum dominum suum alios instigasset, tamen credens quia non oportet credere omni spiritui, sed super vexatione et laboribus ejus

[1] Omitted, L. G.

[2] *sed de proposito ejus non dixerunt aliquid immutandum*, inserted, L. G.

[3] *stabitur*, L. G.

[4] *pereant*, L. G.

paterno motus affectu, prædictis legatis dedit in mandatis ut omnes quos variis rationabilibusque de causis Cantuariensis excommunicaverat ipsi in sententiam revocarent, si ab aliquo citra ejusdem Cantuariensis conscientiam, sicut audierant, absoluti essent; vel si ipsi cardinales eos absolvissent, nihilominus eos in prioris excommunicationis sententiam revocarent.

(61.) *Præceptum de restituendis bonis clericorum Thomæ.*

Scripsit etiam episcopis Angliæ ut universos qui bona vel possessiones clericorum archiepiscopi de mandato regis occupaverant, ad integram restitutionem, omni cessante appellatione, districtius compellerent. Itaque cardinales, cum mora sua sumptuosa et inutili præsentia non. . . . .[1]

The pope orders restitution of property taken from the arch-bishop's clerks.

[1] The Winchester MS. here wants a leaf, being that which, in the folding of the sheets, corresponded to the leaf of which the loss has been already mentioned (p. 60). The passages which are given, as if from William, in the Quadrilogus (l. ii. c. 22, fin.; c. 23, init.), do nothing to fill up the blank, as they are really from Herbert of Bosham. The headings of the corresponding part of the Quadrilogus are—

Cap. 23. *Qualiter archipræsul de episcopis quosdam et multos de aulicis excommunicavit.*

Cap. 24. *Qualiter arctabatur papa pro nuntiis regis et præsulis sibi invicem adversantibus.*

Cap. 25. *De quodam regum colloquio, ubi pacis impedimentum fuit hoc verbum, scilicet, Salvo honore Dei.*

Cap. 26. *Qualiter multi in recessu concilii convitiabantur archipræsulem.*

Cap. 27. *Qualiter archiepiscopus suos confortaverit, et quomodo gratia regis Francorum ei restituta sit.*

Cap. 28. *De mandato regis Angliæ.*

But it will be seen that the subject of William's 67th chapter is placed earlier in the Quadrilogus than in his story.

(cc. 62–63 *desunt.*)

(64.) [*Quomodo arctatus est papa inter regem et archiepiscopum.*]

. . . .

The pope is perplexed between contrary interests.

[Hinc enim ingratitudinem timens][1] regem respiciebat, qui in se beneficia congesserat dum schisma Romanorum declinaret, illinc periclitantem ecclesiam dum transgressionem impunitam relinqueret. Tentaturusque si vel adhuc sine incisione medicari vulneribus posset, et citra rigorem severitatis regis emollire duritiam, missis duobus viris litteratis et discretis, altero subdiacono et notario suo, altero Romanæ curiæ advocato, rogavit attentius ut archiepiscopo archiepiscopatum suum cum gratia sua et pace redderet.

He sends Gratian and Vivian as commissioners for a reconciliation.

(65.) *De legatis missis rogare regem ut reconciliaretur archiepiscopo suo.*

Qui cum litteris et viva voce protestarentur se ad honorem et exaltationem regni ejus advenisse, præcipue cum non posset cedrus evelli quæ radices suas fixerat in petra, communicato consilio cleri sui concessit archiepiscopo in pace redire, et omnes possessiones suas recipere, salva dignitate regni sui. Itaque de absolvendis excommunicatis habita tractatione, postquam præsentes absoluti sunt, convenit utrinque ut alter eorum pro excommunicatis illis qui in Anglia erant absolvendis transfretaret, alter vero ad exsecutionem pacis remaneret. Mane autem facto, cum rex ab illis accepta licentia discessisset, revocato consensu condictis stare recusaverunt, suspectum habentes et causantes verbum illud quo rex regni sui dignitatem salvam fore prædixerat. Non verba, sicut eis imponebatur, aucupa-

[1] The words in brackets are from the Quadrilogus.

bantur, sed tanquam gnari paleas verborum discutiebant, quibus venenum subesse putabant, antidotum procurantes, ne ecclesiastica dignitas exspiraret. Quamvis enim dignitas ecclesiastica regiam provehat potius quam adimat dignitatem, et regalis e converso dignitas ecclesiasticam potius conservet quam tollat libertatem, quibusdam sibi invicem amicitiarum complexibus occurrentes, cum nec reges salutem sine ecclesia, nec ecclesia pacem sine protectione regia consequatur, tamen si solum ad nomen et non ad intellectum verba retulissent, sophisma diversæ acceptionis intercidisset, dilatansque fiscalis ambitio terminos dignitatis suæ fines ecclesiasticæ dignitatis irrumperet, asserens pravas etiam consuetudines ad dignitatem regni sui pertinere.

(66.) *Spoliatio Papiensis archidiaconi.*

Unde provida et circumspecta viri prudentia indemnitati matris suæ prospexerunt. Cumque infecto negotio a colloquio recederent, Petrum quendam, archidiaconum Papiensem, ad regem remiserunt; qui fœde tractatus et rebus suis spoliatus vix sine mutilatione sævas manus evasit.

The archdeacon of Pavia is robbed and ill-treated in returning from a mission to Henry. Cf. Thom. Ep. 253, ed. Giles.

(67.) *Colloquium regis Francorum et regis Angliæ.*[1]

Sub ea tempestate apud Montem Mirabilem habuit rex Anglorum cum rege Francorum colloquium. Et ait, "Hac die, domine rex, qua tres reges Regi regum "munera obtulerunt" (erat enim dies Epiphaniarum) "me ipsum, natos meos, et terram vestræ commendo "custodiæ." Respondit rex, "Quia nobis hoc inspira-"vit Rex qui regum munera suscepit, exhibeant nati

Conference between Henry and Lewis at Montmirail, Jan. 6, 1169.

[1] Instead of this section, there are in the Winchester MS. the words, "Quære quod hic deest ante pro-"logum Passionis,"—a reference to the first leaf of the volume, from which the passage is now transferred to its proper place.

"vestri præsentiam suam, ut a mansuetudinis nostræ "titulo terras suas possideant." Quo facto nobiles quidam et prior de Monte Dei convenerunt Thomam, dicentes se ei viam pacis invenisse, si consilio ipsorum ipse staret, dominumque suum ibi futurum amicitiorem quam fuerit retro omnibus diebus, et terram ejus ad jussum suum proniorem, si quam decet humilitatem et reverentiam ei coram optimatibus suis et alienigenis exhiberet, litisque suæ decisionem ejus arbitrio relinqueret. Adquievit archiepiscopus, et concidens ad pedes regis, qui se similiter e regione projecit, dixit, diu inter ipsos versari controversiam, quæ nec animabus ipsorum, nec regno, nec expediret ecclesiæ. De cætero, committere sinceritati ejus se et sua expedienda, et causam quæ inter ipsos vertitur examinandam et decidendam, "salvo honore Dei." Rex vero causabatur verbum quo salvatur honor Dei, et ait, "Pridem nos "in hoc verbo circumvenisti. Contentus esto postula-"tionibus majorum tuorum. Cohibe arrogantiam istam "ad eorum modestiam quorum reliquiæ servantur in "auro et argento, sustinens regem et dominum tuum, "in quibus decessores meos sustinere potuerunt deces-"sores tui qui virtutis merito sanctitatem meruerunt. "Judicent qui præsentes sunt inter nos, si com-"promittis in illos." Audiens hujusmodi formam transactionis, quæ quadam specie rectitudinis nitebat exterius, rex Francorum ait posse ei quæ potuere sanctis sufficere. Sed et optimates Francorum dixerunt de cætero non habiturum eum regressum ad se, si modum postulationis excedens debitis stare recusaret. Archiepiscopus vero nihilominus in verbo persistens ait, "Et si in manus Saracenorum captivus incidissem, "non mihi omittendus erat honor iste qui in om-"nibus et ab omnibus quærendus est." Et non potuit extorqueri verbum istud ab ore ejus. Digredientibus itaque regibus ibat Thomas gaudens et exsultans quod ob honorem Dei inhonorus haberetur, tantamque

lætitiam præferebat ut discordiam bonam paci malæ præferret et super infecto negotio gratias referret. Secutusque regem Francorum per loca ad confabulandum more solito non habuit accessum. Nam abalienabatur interim rex ab eo, nondum intelligens inspirante Verbo prætaxati verbi mysterium. Cumque compelleretur adhuc Thomas per episcopum Pictavensem oblatæ paci stare, aperuit Dominus intellectum regis, et ait archiepiscopo, "Tu solus e nobis viam veritatis incedis. "Nos omnes caligine cæcitatis et seductionis involvimur. Ab hac die et deinceps tibi protectionis "nostræ subsidia non deerunt."

The French king is alienated by the archbishop's conduct, but afterwards owns that it was right.

(68.) *De profectione regis Anglorum in Gallias orandi gratia.*

Procedente tempore rex Anglorum orandi gratia profectus est in Gallias. Ubi rogatus a rege Francorum et regis[1] optimatibus apud Montem[2] Martyrum, divinæ majestatis intuitu sanctorumque quos adorare venerat, archiepiscopo suo gratiam suam reddere, omni deposita simultate, quamvis[3] primo conquereretur quod sibi non occurrisset, concessit ut in pace et securitate repatriaret, possessiones et archiepiscopatum suum reciperet, et eo jure et libertate teneret qua[4] prædecessores sui tenere consueverant. Promisitque ei mille marcas et coexsulibus suis in reversionis apparatum. Sed et rogatus dare ei osculum pacis in signum veræ dilectionis, quamvis non adquievit, tamen eum filium suum primogenitum osculari non prohibuit. Archiepiscopus vero mores ejus, quem novit, et concessiones contulit et ponderavit; et quia minus adhuc sibi cautum esse putavit, concessionibus hujusmodi stare non tutum ju-

Conference at Montmartre.

[1] *regni*, V. L.
[2] Omitted, L.
[3] *quantumvis*, V.
[4] *quo*, V. L.

dicavit. Unde rex Francorum succensens eum a regno suo proturbare proposuit, dicens ipsum non pacem quærere sed seditionem. Ille vero econtra dicebat quia futura pericula providebat, quæ, si subtilius intueretur, et ipse prævidere posset. Itaque discedens ab eo rex turbato animo, qui propter hoc ipsum descenderat in ejus hospitium, nocte sequente negotium illud secum tractare cœpit, et periculosum invenit. Mane vero mittens, et monens archiepiscopum prudenter agere, protestatus est quia, si consilio suo stetisset, periculum mortis incurrisset. Cum autem dominus papa de concessione regis Anglorum, tum mandato ipsius tum viva voce suorum, quos in Franciam miserat, accepisset, gaudio gavisus est. Nam sollicitavit eum rex Francorum in virtute amoris, et sub impensi protestatione beneficii,[1] ne dilationes ulterius frustratorias prorogaret;[2] sed et Willelmus Senonensium venerandus antistes, qui Anglicanæ ecclesiæ miseratus sedem apostolicam adierat, præsens et petens instabat ut rex Anglorum anathemati, regnum interdicto subjiceretur, nisi Cantuariensi pax ecclesiæ redderetur.

(69.) *Missio Rothomagensis et Nivernensis episcoporum pro reconciliatione regis et archiepiscopi sui.*

The pope employs the archbishop of Rouen and the bishop of Nevers as commissioners.

Ep. v. 3, ed. Lupus; Thom. Ep. 253, ed. Giles.

Unde Rothomagensem archiepiscopum et Nivernensem episcopum pro exsecutione pacis hujus duxit transmittendos, mandans et præcipiens eis in virtute obedientiæ quatenus in unum convenientes post susceptionem mandati infra mensem regem adirent, diligentius et sollicitius monerent quod archiepiscopo pacem et securitatem ob divinæ majestatis reverentiam et honorem beati Petri propriamque salutem concederet, osculum pacis daret, et possessiones restitueret. Archiepiscopum quoque ad

[1] *obsequii*, L.

[2] The Quadrilogus here varies considerably from the text of William.

illam pacem suscipiendam, et ad humiliandum se domino suo quantum posset, salva libertate ecclesiæ, et absque periculo sui et suorum, studiosius inducerent. Et si quæ promisit, et maxime de integra possessionum ablatorum restitutione et osculo dando, (nisi forte archiepiscopus osculo filii vellet esse contentus,) infra quadraginta dies post commonitionem illorum nollet adimplere, totam terram ejus Gallicanam, omni contradictione et appellatione remota, interdicto subjiceret, et in ea omnia divina præter baptisma parvulorum et pœnitentias morientium officia celebrari prohiberent. Sed et excommunicatos absolverent, si certa spes reconciliationis conciperetur; sin autem pax subsequeretur, eos in priorem sententiam nullius obstante contradictione vel appellatione revocarent. Ad hæc præcepit regi præcipere in veniam peccatorum suorum pravas consuetudines de novo inductas dimittere.

King Henry in danger at sea.

Dum hæc fierent, rex Anglorum descendit ad mare, transfretaturus in Angliam. Quod cum magna ex parte tenuisset, suborta tempestate periclitari cœpit; nam quinque navibus in conspectu ejus submersis, navis etiam qua deferebatur scopulis allisa est, et fractura fatiscens jam naufragium minabatur. Et eousque procella desæviit, ut nec spes salutis conciperetur. Nam navem ventis et æstu maris impugnantibus, videbantur elementa sui Conditoris injurias indigne ferentia remigibus transgressiones ad pœnam postulare. Nimirum Dominus, qui vult omnes homines salvos fieri, regi terrores immittebat, ut illicitis motibus animi sui temperaret, et minis occurrebat, ne quod meditabatur effectui manciparet. Et nisi manum suam erectam misericorditer continuisset, quamvis Anglicanæ ecclesiæ pepercisset, tamen Anglis mœrorem induxisset. Post breve tempus mandatum pontifex Romanus suum iteravit; vehementer enim affligebatur super afflictione ecclesiæ. Rothomagensem et Nivernensem secundo super exsequendo negotio suo sollicitavit. Quod scire volenti,

suppositarum perspectus tenor litterarum calamo nostro plenius et planius expediet.

(70.) *Litteræ Romani pontificis de reconciliatione regis et archiepiscopi facienda, ad Rothomagensem et Nivernensem.*

Letter of the pope to his commissioners. Ep. v. 4, ed. Lupus; Ep. Thom. 254, ed. Giles.

" Quoniam de vestræ devotionis ac sinceritatis fervore, " discretionis[1] quoque maturitate et prudentia vestra, plenam " in omnibus spem fiduciamque tenemus, vos ad exsecutionem " pacis venerabilis fratris nostri Thomæ Cantuariensis archi- " episcopi præ cæteris regni Francorum personis elegimus, et " ad carum[2] in Christo filium nostrum, Henricum illustrem " regem Anglorum, sicut per alias vobis litteras significavi- " mus, propter hoc duximus transmittendos. Unde quoniam " eundem regem postmodum in Angliam audivimus transfre- " tasse, ne forte prædicti archiepiscopi negotium propter hoc " possit quomodolibet impediri sive protendi, fraternitati vestræ " per iterata scripta mandamus, et in virtute obedientiæ injun- " gimus, quatenus sicut gratiam beati Petri ac nostram caram " habetis, et nos et ecclesiam Romanam de honestate et con- " stantia vestra volueritis aliqua de cætero ratione confidere, " in unum pariter convenientes ad memoratum regem eundi " infra viginti dies post harum susceptionem[3] omni excusa- " tione postposita, nisi id jam forte feceritis, iter arripiatis, " et ad eum festinare curetis. Cum antem præsentiam ejus " habueritis, vos ipsi ea quæ in aliis litteris nostris vobis ex- " pressimus, sicut viros pontificalis constantiæ decet, omni " dubitatione et timore semoto[4] instantissime proponatis, et " eundem ad illorum exsecutionem ex parte nostra studeatis " modis omnibus invitare. Quod si rex ea quæ nobis pro- " misit, et maxime de integra possessionum ablatarum resti- " tutione, et plena pace archiepiscopo et suis reddenda, necnon " et super osculo eidem præstando (nisi forte osculo filii velit " esse contentus) infra quadraginta dies post commonitionem " vestram adimplere noluerit, aut certe[5] aliqua sive ingenio " per se vel per suos effecerit, quominus ad eum juxta præ- " ceptum nostrum possitis accedere, et ipsi ea quæ a nobis " super his vestræ sollicitudini sunt injuncta cum[6] omni liber-

[1] *discretione*, L. G.
[2] *carissimum*, L. G.
[3] *litterarum*, inserted, L. G.
[4] *remoto*, L.
[5] *arte*, L.; *certe arte*, G.
[6] *ex*, L.

"tate et securitate proponere, vos in totam terram ejus cismarinam auctoritate beati Petri et nostra, omni contradictione et appellatione remota, interdicti[1] sententiam proferatis, et in ea omnia divina præter baptisma parvulorum et pœnitentias morientium prohibeatis officia celebrari, quemadmodum in aliis litteris, quos vobis inde dreximus, constat expressum fuisse. Litteras quoque nostras, quas super observatione interdicti archiepiscopis et episcopis terræ suæ quæ citra mare consistit transmittimus, eisdem[2] omni excusatione postposita destinetis, et ipsis ex parte nostra firmiter injungatis quod interdictum vestrum,[3] nullius timore, prohibitione, vel appellatione obstante, per suas parochias irrefragabiliter servent, nec contra hoc aliquo modo venire præsumant. Quod si aliquis archiepiscopus vel episcopus aut alia quælibet persona interdictum vestrum observare contempserit, vos eum ab officii sui exsecutione sublato appellationis remedio suspendatis; et si non[4] sic resipuerit, in eum excommunicationis sententiam promulgetis. Sæpedicto vero regi, præter ea quæ scripta sunt, viva voce vel litteris vestris constantissime proponatis, quod si nec sic resipuerit, personæ suæ, sicut nec Frederico dicto imperatori fecimus, nequaquam parcemus, sed in eum potius excommunicationis sententiam absque dubio proferemus. Volumus autem et sub obtentu gratiæ Dei et nostræ districte vobis[5] injungimus, ut in his quæ prædiximus exsequendis omnem quam convenit et oportet diligentiam et studium habeatis.[6] Et si uterque vestrum adesse non poterit vel noluerit, (quod tamen non credimus, nec conveniens aut[7] tolerabile esset,) alter non minus ea quæ prædicta sunt omni dubitatione et timore sublato adimpleat."

Et quia sub fasce laboranti Romanus pontifex succurrere decrevit ecclesiæ, et finem calamitati ejus imponere, scripsit universis episcopis terræ regis Anglorum in regno Francorum—Turonensi, Bituricensi, Burdegalensi, Auxitano, Rothomagensi, et suffraganeis ipsorum, cæterisque ecclesiarum prælatis per provincias eorum constitutis, in hæc verba.

The pope writes to the archbishops of Tours, Bourges, Bordeaux, Auch, Rouen, and other prelates in Henry's continental territories.

---

[1] *interdicta* (probably misprint), G.
[2] *eis*, L.
[3] *nostrum*, L. G.
[4] *nec*, L. G.
[5] Omitted, L.
[6] *adhibeatis*, L. G.
[7] *nec*, L. G.

(71.) *Litteræ Romani pontificis ad episcopos terræ regis Anglorum in regno Francorum.*[1]

"Noverit industria vestra quod nos venerabiles fratres " nostros, Rothomagensem archiepiscopum et Nivernensem " episcopum, ad regem Anglorum pro pace et reconciliatione " venerabilis fratris nostri Thomæ Cantuariensis archiepiscopi " destinavimus, eis dantes in mandatis et firmiter præcipientes " quod, nisi idem rex ad pacem et concordiam secundum quod " nobis per litteras et nuntios suos promisit, ad commoni- " tionem illorum inclinari potuerit, totam terram ejus quæ " ultra mare consistit, omni contradictione et appellatione " remota, subjiciant interdicto, et in ea omnia divina præter " baptisma parvulorum et pœnitentias morientium prohibeant " officia celebrari. Inde siquidem est quod universitati vestræ " per apostolica scripta præcipiendo mandamus, et sub pœna " ordinis et officii in virtute obedientiæ vobis injungimus, " quatenus[2] supradictorum archiepiscopi et[3] episcopi vel al- " terius eorum, si uterque adesse non poterit[4] vel noluerit, in " hac parte sententiam, siquam ab eis contigerit inde proferri, " nullius timore, gratia, vel prohibitione obstante, per vestras " parochias omni excusatione et appellatione remota firmiter " observetis, et ab omnibus faciatis, quantum in vobis est, " irrefragabiliter observari. Dat. Beneventi, duodecimo kalen- " das Martii."

Also to the archbishop of York and his suffragans. Ep. v. 8, ed. Lupus; Thom. Ep. 248, ed. Giles.

In eundem fere modum Eboracensi archiepiscopo et Dunelmensi episcopo litteras direxit.

(72.) *Litteræ ejusdem ad Eboracensem archiepiscopum et Dunelmensem episcopum.*

"Eboracensi archiepiscopo,[5] apostolicæ sedis legato, et[6] " Dunelmensi episcopo, et dilectis filiis aliis ecclesiarum præ- " latis per Eboracensem archiepiscopatum constitutis.

---

[1] This is the letter which is given by Lupus (v. 7), and Dr. Giles (Ep. Thom. 240), as addressed to the suffragans of Canterbury; that to the continental prelates (Lup. v. 10; Giles, 264) being slightly different.

[2] *ut*, L. G.

[3] *vel*, L. G.

[4] *potuerit*, L. G.

[5] *et*, inserted, L. G.

[6] *et Hugoni*, G.

"Noverit industria vestra quod nos venerabiles fratres "nostros Rotrodum Rothomagensem archiepiscopum et Ber- "nardum Nivernensem episcopum ad illustrem Anglorum "regem pro pace et reconciliatione venerabilis fratris nostri "Thomæ Cantuariensis archiepiscopi destinavimus, eis dantes "in mandatis et firmiter præcipientes quod nisi[1] rex ad pacem "et concordiam, secundum quod nobis per litteras et nuntios "suos promisit, ad commonitionem illorum inclinari potuerit, "totam terram ejus quæ in regno Francorum consistit, omni "contradictione et appellatione remota, subjiciant interdicto, "et in ea omnia divina, præter baptisma parvulorum et pœni- "tentias morientium, prohibeant celebrari. Inde siquidem "est quod universitati vestræ per apostolica scripta præcipi- "endo mandamus, et sub pœna ordinis et officii in virtute "obedientiæ vobis injungimus, quatenus[2] sententiam quam "prænominatus Cantuariensis in provinciam suam propter hoc "tulerit, nullius timore, gratia, vel prohibitione obstante, per "vestras parochias, omni excusatione et appellatione remota, "firmiter observetis, et ab omnibus faciatis, quantum in vobis "est, irrefragabiliter observari. Dat. Beneventi, duodecimo "kalendas Martii."

(73.) *Coronatio filii regis Anglorum.*[3]

Accepto itaque mandato Romani pontificis, pontifices convenerunt in unum, et in Angliam iter arripientes, regi negotium suum significaverunt. Quibus ille renuntiavit se per omnia præceptis apostolicis pariturum. Rogavitque ne se marinis periculis immergerent, sed Rothomagi residentes suum præstolarentur adventum. Interim impendente solennitate beati Johannis Baptistæ, sub prætextu ordinandi regni convocatis multis majoribus et minoribus, causam vocationis suæ penitus ignorantibus, primogenito filio suo regni sui commisit habenas. Et erant qui dicerent quia successuro sibi præcaveret hæredi. Asseverabant alii quia Cantuariensis ecclesiæ derogaret dignitati. Imposuit autem ei manum

Henry persuades the commissioners to remain in France,

while his son is crowned at Westmin-

[1] *idem*, inserted, G.
[2] *quod*, L. G.
[3] This heading stands lower (between *dignitati* and *Imposuit*) in MS. Winton.

ster by the archbishop of York and other prelates (June 14, 1170).

archiepiscopus Eboracensis in Cantuariensi provincia,[1] contra dignitatem ecclesiæ Cantuariensis et antiquam consuetudinem, assistentibus sibi præsulibus Londoniensi, Saresberiensi, et Roffensi, nec jus Dorobernensis[2] ecclesiæ protestantibus, cui de jure et subjectione suffragari tenebantur. Dumque in promotione alterius regi blanditur utrique, favorisque lenocinio præstat obsequium, minus Dominum veretur et successorem apostolorum Alexandrum. Prohibuerat siquidem ne ad debita Cantuariensis ecclesiæ manum suam porrigeret et filium regis coronaret.

(74.) *Litteræ Alexandri papæ ad episcopos Angliæ, ne coronarent filium regis.*

Letter of the pope, forbidding such coronation. Thom. Ep. 244, ed. Giles.

"Illius dignitatis et majoritatis ecclesiam Cantuariensem ab "antiquo fuisse cognovimus ut reges Angliæ ab ejusdem "ecclesiæ archiepiscopis inungi semper consueverint, et in pro"motionis suæ principio coronari. Proinde siquidem est quod "nos tum ex officii nostri debito tum consideratione vene"rabilis fratris nostri Thomæ, ejusdem sedis archiepiscopi, "viri siquidem religiosi, honesti atque discreti, ecclesiæ jam "dictæ jura et dignitates antiquas integras et illibatas con"servare volentes, universitati vestræ auctoritate apostolica "penitus inhibemus ne quisquam vestrum novo regi coro"nando, si forte hic casus emerserit, absque memorati archi"episcopi vel successorum suorum et ecclesiæ Cantuariensis "conniventia contra antiquam ipsius dignitatem et consuetu"dinem manum apponere qualibet occasione præsumat, aut id "audeat aliquatenus attentare."

Hanc itaque Romanus pontifex prohibitionem fecerat.

Eboracensis vero nihilominus contra prohibitionem falcem suam in messem alienam, mittere præsumpsit. Et quamvis cum rege Joachim librum divinæ præceptionis litterasque domini papæ non combussit, et temporaliter periit, non minus tamen divinum præceptum

Jerem. xxvi. 23.

[1] *diœcesi, in ecclesia videlicet beati Petri apud Westmonasterium,* V. L.

[2] *Cantuariensis,* V. L.

contempsit, et cæcitatem mentis incurrit. Unde traditus in reprobum sensum peccato peccatum addidit.[1] Sed tacemus interim donec iniquitates Amorreorum compleantur. Post coronationem celebrato convivio, rex regi, pater filio, dignatus est ministrare, et se regem non esse protestari. Pœnituit eum dicti processu temporis et facti, didicitque rei comprobatione non tantum Cantuariensem ecclesiam læsisse, quantum in vindictam eorum quos persecutus est adversarium sibi ipsi de suo femore suscitasse.

Celebrata itaque filii coronatione, tutoribusque ei deputatis, ad quorum nutum regni negotia tractarentur, præter majora quæ citra cognitionem suam terminari non possent, in Neustriam rediens significantibus episcopis Rothomagensi et Nivernensi mandata Romani pontificis rescripsit dicens :— The elder king returns to Normandy.

(75.) *Litteræ regis ad Rothomagensem et Nivernensem.*[2]

"Sane[3] novimus universitati[4] liquido constare quod ipsum "nunquam expulimus nec a regno nostro exire coegimus. "Sed ipse, suæ magis levitatis et pravitatis impulsu quam "aliqua ratione ad hoc ipsum inducente, fugam arripuit, in- "tentione et proposito adversum nos malignandi, et nobis "et famæ nostræ (quod nequaquam, ut omnibus liquet, pro- "merueramus) maligne derogandi. Si autem idem archiepi- "scopus, sicut ex propria voluntate aufugit, eodem modo "voluntarie reverti voluerit, et nobis fecerit quod domino et "principi facere debuerit, nos eidem juxta clericorum et lai- "corum consilium, tam regni nostri quam transmarinorum, "quod debebimus exsequemur." Henry to the commissioners. Ep. ii. 41, ed. Lup.; Epp. G. Foliot, 484, ed. Giles (in part).

(76.) *Dilatio reconciliationis.*

Sic causam suam justificans reconciliationem protraxit usque in festivitatem beatæ Mariæ Magdalenæ, qua cum rege Francorum colloquium habiturus erat. Meeting on St. Mary Magdalene's day (July 22).

[1] Interlined in MS. Winton. as correction of *admisit* (Isai. xxx. 1).

[2] *Rex Angliæ cuidam cardinali, vel cœtui cardinalium*, L. G.

[3] *Evidentissime*, L. G.

[4] *vestræ* inserted, L. G.

Interea pontifices, juxta quod in mandatis acceperant, pacem reformare satagebant, habentes in proposito terram regis interdicto subjicere, si non possent eum ad pacis unitatem trahere. Jamque instante die peremptorio comminationis apostolicæ, in abutentes patientia Christi procedebat sententia severitatis ecclesiasticæ certa et cita. Unde quia ulterius tergiversationi locus non erat, adquievit ut Anglicanæ pax redderetur ecclesiæ. Igitur episcopis et nobilitate multa convenientibus ex condicto in regionum confinio, rex et archiepiscopus Thomas, primo per intermediantes personas, postremo viva voce, seorsum collocuti sunt.

(77.) *Colloquium regis et archiepiscopi.*

Reconciliation of the king and the archbishop.

Dumque diu sermonem consererent, archiepiscopus subito equo descendens pedem regis osculaturus apprehendit. Ille pariter humilitate exhibita festinans desiliit in terram, apprehensoque stapho archiepiscopum equo imponens, "Decet," ait, "majori minus dignum "famulari." Et subjunxit, "Optas, ut dicis, in Gallias "repedare, sed arbitror expedire tibi mecum dies aliquot "commorari, ut palam videatur quod nondum existi-"matur. Sciunt omnes inimicitias nostras, pax inita "paucis innotescit." "Ingratus," ait, "non immerito "reputabor, si benefactoribus meis vel vale non fecero. "Ibo et revertar." In his concione dimissa archiepiscopus ad expediendas repatriationis suæ necessitates in Galliam regressus est.

(78.) *Dilapidatio rerum archiepiscopi.*

The archbishop's property plundered by Ranulf de Broc.

Sub hoc tempore Randulpho, de quo sæpe dictum est, in rebus archiepiscopi malignante, (nam quicquid poterat distrahebat, et conferebat ad se,) rex circiter idus Novembris per ministros archiepiscopi quos miserat rerum suarum investituram recipere, litteras filio suo direxit hujusmodi:

"Henricus, rex Anglorum et dux Normannorum et Aquitaniensium, et comes Andegavorum, Henrico regi Anglorum et duci Normannorum et comiti Andegavorum, carissimo filio suo, salutem.

"Sciatis quod Thomas archiepiscopus Cantuariæ[1] pacem mecum fecit ad voluntatem meam. Et ideo præcipio quod ipse et omnes sui pacem habeant, et faciatis habere ipsi archiepiscopo et omnibus suis qui pro eo exierunt ab Anglia res suas bene et in pace, et honorifice, sicut habuerunt tribus mensibus antequam ipse archiepiscopus ab Anglia recessit.[2] Et faciatis venire coram vobis de legalioribus[3] et antiquioribus militibus de honore de Saltwede, et eorum sacramento faciatis recognosci quid ibi habetur[4] de feodo archiepiscopatus Cantuariæ.[5] Et quod recognitum fuerit de feodo ejus esse, ipsi archiepiscopo habere faciatis."

The elder king to his son, ordering restitution. Ep. v. 44, ed. Lup.; Epp. G. Foliot, 497, ed. Giles.

Igitur syndici in possessionem missi res soli sine rebus mobilibus invenerunt, et fundos sine instructione, ecclesiasque ab invasoribus occupatas. Et sicut quid juris in honore de Saltwede ecclesia Cantuariensis haberet inquisitum non est, sic archiepiscopo reditus suos transmitti, donec rediret, permissum non est. Gaudentibus tamen regnis quia permitteretur redire, et credentibus quia vinea Domini post Ægyptiæ servitutis hiemem germinaret et fructum faceret, credidit et Thomas, de contrahentibus secum humana sperans et ex fide sua metiens alienam. Et licet nondum securus existeret penitus quin a regioni deserti ventus in se commotionis irrueret, maluit tamen cum domo sua concuti et conteri, si sic Dominus disposuit, quam post tot annos filios suos lugentes repatriando non consolari.

Explicit primus liber.

---

[1] *Cantuariensis archiep.* L. G.
[2] *recessisset ab A.*, L.; *exiret ab A.*, G.
[3] *melioribus*, G.
[4] *habeatur*, L.
[5] *Cantuariensis*, L. G.

Incipit Liber Secundus.

(1.) [*De præparatione archiepiscopi ad repatriandum.*][1]

The archbishop, preparing to embark for England, receives a warning of danger through the dean of Boulogne;

Anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo septuagesimo, præsidente sanctæ Romanæ ecclesiæ serenissimo papa Alexandro, imperante in Germania Frederico schismatico, rege Francorum glorioso Deoque dilecto Lodovico, rediens ab exilio venerandæ memoriæ pastor Cantuariorum Thomas, jam currente deportationis suæ septennio, mare quod Dovram et Withsandum interfluit advenit. Ubi cum deambulans in littore qualitates[2] elementorum, sicut transfretaturis moris est, consideraret, Milonem quendam, Bononiæ[3] decanum, advenientem prospexit. Quem tanquam ad naulum exigendum properantem subridendo prior occupavit. "Non," inquit adveniens, "ad naulum exigendum, sed ad mandatum "perferendum festinamus. Hæc enim dicit[4] dominus "meus comes Bononiensis,[5] 'Provide tibi. Parati sunt "'qui quærant[6] animam tuam, portus transmarinos ob-"'sidentes, ut exeuntem a navi rapiant et trucident vel "'in vincula conjiciant.'" Subjecit, "Crede, fili, nec si "membratim discerpendus[7] eram, ab incepto itinere de-"sisterem. Non metus, non vis, non cruciatus degene-"rem[8] revocabit ulterius. Sufficiat Dominicum gregem "sui pastoris absentiam luxisse septennem. Hanc autem "extremam petitionem a meis obtinere votis omnibus "exposco, (nihil est enim quod magis hominibus debe-"atur quam ut suprema voluntas, postquam aliud "velle non possunt, adimpleatur,) quatenus ad eccle-

but is resolved to go on.

[1] This title is supplied from the Quadrilogus.
[2] *qualitatem*, V. L.
[3] *Boloniæ*, L.
[4] *mandat tibi*, V.; *tibi mandat*, L.
[5] *Boloniensis*, L.
[6] *quærunt*, L.
[7] So V.; *decerpendus*, L.; *dissipandus*, MS. Winton.
[8] *de cætero*, L.

"siam, a qua arceor in vita,[1] vel mortuum efferre non[2] "graventur, si Dominus inpræsentiarum servum suum "de corpore mortis hujus educere disposuit. Biblio- "thecam vero, quam cismarinis interim partibus depo- "nere decreveram, una mecum transferre pro rei vario "et incerto compellor eventu, ut quem retro merita "non commendant, gratantius excipiatur ad tumulan- "dum possessor ex possessione."

He designs his library for the cathedral.

Paulum jam sub onere suspenso servitutis Anglicana respirabat ecclesia. Tandem jam Dorobernia, multo tempore, multa intemperie, fatigata, incipiebat emergere, quia marinis fluctibus Israelitas suos Moyses Anglicanus immergebat. Quanta diem putas exuberasse lætitia, cum filii paternam consolationem, proscripti possessionem, reciperent, oppressi libertatem cives, et vagientes in patriam redirent? Cum retro respiciens egregia choraules ecclesia sumpto tympano libertatis et liberationis suæ carmen Domino decantaret; cum sopitis inimicitiis pax reformata oculis perspiceretur, et litteris regio charactere signatis legeretur.

(2.) [*De conspiratione adversus archiepiscopum facta.*]

Exspectantibus interea circa littus maris episcopis, Rogerio Eboracensi, Gileberto Londoniensi, et Jocelino Saresberiensi, appellationem aut aliud sinistrum machinantibus, divertere in portum Sandvicum ad tempus primas in consiliis accepit, ubi a suis exciperetur, et malevolorum rabiem declinaret. Conspiraverant enim adversus eum vel ex aliena voluntate vel propria malignitate cum prædictis episcopis Reginaldus de Warenna vicecomesque Gervasius et Randulfus de Broc, quem anathemate pridem percusserat,[3] et cum armata

The archbishop resolves to make for Sandwich, in order to avoid his enemies.

---

[1] *vivens*, V. L.
[2] *non ferre*, V.; *ferre non*, L.
[3] *anathematizaverat*, L.

manu littus obsidebant. Nihilominus tamen securus per omnia primas consilium suum et collaterales dimittebat a se; nimirum Angelo magni consilii committens se, conventicula flagitiosorum parvipendebat. Ex quibus Cantuariensis ecclesiæ cimiliarcha Robertus littus Dovrense tenens tentus est, quia sine litteris a regia clementia impetratis terram regis irrumpere præsumpsisset. Quo respondente se a domino primate præmissum ad præparatoria necessariorum quæ suscipiendis exsulibus providenda erant, "Nunquid," aiebant, "venit?" Subintulit, "Procul dubio venit; die crastina præsentiam suam, si mare permittit, exhibebit." "Expediebat," addebant, "tibi consultius venire, ne provido "regiæ serenitatis decreto per surreptionem improvidus "obviares, vel alium hujusce adventus auctorem lau-"dare. Volumus igitur te fide interposita vel sacra-"mento præstito de retransfretando cum primam dederit "aura navigationem satisdare." Data itaque fide dimissus est. Ecce reformatæ pacis initium! Revera si careret impostura, aut non injuriaretur, aut repatriantem primatem primitivis donaret obsequiis, dominumque veneraretur in serviente. Postera die, nondum se pelago credente pontifice, sed supellectilem suam transponente, hostis insultat. Nequit ulterius pridem conceptas inimicitias dissimulare. Irruunt arreptis armis, arbitrantes in littore sanguinem fundere qui loco alio et alio tempore fundendus erat. Transferenda erat hostia in locum sacrum et religiosum, et differenda in dies festos, dies altissimæ majestati dedicatos, ut ex altero sanctum sancto sepulchrum præpararetur, ex utroque vero sceleris enormitas indicaretur. En rursus alia provocatur injuria, et tanquam percussus ad repercutiendum invitatur! Nemo de cætero miretur, si suam, immo communem ecclesiæ, persequatur injuriam provocatus.

Robert, keeper of the treasures of the cathedral, is seized and sent back on landing at Dover.

Hostile demonstrations.

(3.) *De puero tradente episcopis litteras suspensionis et excommunicationis.*

The pope's letters of suspension and excommunication are delivered to the archbishop of York and his companions at Dover.

Dum itaque littus obsidentes exspectant, ante exspectatum puer Dovram præmissus litteras suspensionis Eboracensi in oratorio beati Petri porrexit; ut apud eum, quem totiens enormitate transgressionis offenderat, sententiam damnationis tanquam ab ipso procedentem exciperet. Eadem hora et Saresberiensi litteras excommunicationis in manus dedit ei Londoniensique episcopo directas; quarum forma hæc est.

(4.) *Litteræ Alexandri papæ ad episcopos.*

The pope to the bishops of London, Salisbury, Exeter, Chester (Coventry), Rochester, St. Asaph, and Landaff.

Ep. v. 66, ed. Lup.; Thom. Ep. 272, ed. Giles.

"Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Gileberto Londoniensi, Jocelino Saresberiensi, Bartholomæo Exoniensi, Ricardo Cestrensi, Waltero Roffensi, Godefrido de Sancto Asaph, et Nicolao Landavensi episcopis, salutem et apostolicam benedictionem.

"Oportuerat vos, quando primum carissimus filius noster Henricus rex vester sub regiæ dignitatis et fidelitatis obtentu ea vobis constituta proposuit, et scripto petiit et juramento firmari, quæ liquido satis et libertatem ecclesiæ et sacerdotalis officii judicium deprimebant, erigere oculos vestros ad cœlum, et ascendere pro domo Domini ex adverso, ut non posset in oculis vestris tacentibus vobis ecclesiastica dignitas naufragari. Et quidem si ullus vos pro pastorali cura zelus rectitudinis tenuisset, cognovissetis vos super gentes constitutos et regna ut in majoribus et in[1] minoribus evellere plantaria vitiorum et germen delectabile Domino inserere debeatis. Nunc autem, quia plus in vobis terreni principis reverentia quam timor Dei[2] et episcopalis honor valuit dignitatis, pro vili lentis edulio, quod mœrentes dicimus, contempsistis primogenita cum Esau, et implevistis in vobis quod in populo Judæorum Jeremias[3] lamentatur impletum,[4] dicens, 'Sederunt in terra, conticuerunt senes, consperserunt cinere capita sua virgines filiæ Juda.' Sane si terroribus et minis exterriti ad recipiendas et juramento firmandas iniquas illas consuetudines processistis, numquid

Threni, ii. 10.

---

[1] Omitted, L. G.
[2] *Domini*, L. G.
[3] *Hieremias*, L. G.
[4] Omitted, L. G.

" non decuerat vos post tanti temporis spatium sacerdotalem " resumere firmitatem, et contra tantas enormitates cum " præteritæ transgressionis pœnitudine sacerdotaliter recla- " mare? Cæterum vos detestabili facto pertinaciam adjun- " gentes, et in illarum usurpationum observantia permanetis, " et ita in depressionem ecclesiæ præfati regis votum sequi " videmini, ut quasi proscriptæ jam de regno[1] ex magna " parte leges ecclesiasticæ videantur. Et nos quidem usque " modo exspectavimus, ut cor principis aut per officium " vestrum aut per inspirationem suam et exspectationem nos- " tram[2] divina gratia visitaret, et supernæ gloriæ, magis " quam suæ, faceret amatorem. Nam et hoc nobis[3] pluri- " mumque[4] suggestum fuerat, et optabile admodum pro qua- " litate temporis videbatur, ut asperitas ejus[5] in[6] patientia " potius et mansuetudine leniretur. Nobis autem præterito- " rum correctionem et pœnitentiam exspectantibus, nihil ipse " de pristina severitate mutavit, sed in constitutionibus[7] illis " iniquis immobilis[8] perseverat. Quanto jam sane tempore " venerabilis frater noster Thomas Cantuariensis, archiepiscopus " vester, qui[9] usurpationibus illis, licet prius carnis infirmitate[10] " visus fuerit consentire, voluit obviare, a commissa sibi ec- " clesia cum clericis suis et affinibus exsulaverit,[11] nobis etiam " tacentibus recognoscitis, et utinam[12] compaterimini caritatis " affectu quo in tali ei causa compati oporteret. Vos vero[13] " non solum ei fraternum subtraxistis auxilium, sed super " dolorem vulnerum ipsius, sicut dicitur,[14] addidistis. Cum " enim jam dictus rex filium suum nuper coronari voluerit, " et hoc de antiquo jure ad Cantuariensem asseratur archi- " episcopum pertinere, vos jam dicti fratris nostri auctoritate, " et reverentia quam sibi et ecclesiæ[15] debetis, postposita, ad " coronationem illius favorem vestrum et ministerium præ- " buistis; nulla de servanda ecclesiæ libertate præstita, vel " etiam exacta, sicut dicitur, cautione; quin immo sustinu- " istis potius ut juramentum ab illo de servandis regni con- " suetudinibus præstaretur. Profecto pro reconciliatione illo- " rum nos per litteras et personas ex latere nostro et per

[1] *vestro* inserted, L. G.
[2] *et exsp. nostram*, omitted, L.
[3] Omitted, L. G.
[4] *plerumque*, L.
[5] Omitted, L.
[6] Omitted, G.
[7] *consuetudinibus*, L. G.
[8] *immobiliter*, L. G.
[9] *quia*, L. G.
[10] *eis*, inserted, L. G.
[11] *exulavit*, L. G.
[12] *eo*, inserted, L. G.
[13] *autem*, L. G.
[14] *sicut dic.*, omitted, L. G.
[15] *suæ*, inserted, L. G.

"plures alios viros, qui digni fuerunt[1] exaudiri, sæpenumero "laboravimus, et quicquid datum fuerit nobis spei, præter "inanem pompam verborum nihil hactenus potuimus repor- "tare. Nec tamen hoc ideo dicimus quin dum adhuc essemus "in Francia, in multis eundem regem liberalem erga nos "senserimus ac devotum. Sed ob hoc non debemus omittere "quin tantis nos transgressionibus, et pro gloria Dei et pro "salute ipsius et vestra, et[2] zelo rectitudinis, opponamus. "Nunc igitur, quia sæcularium hominum[3] culpæ nullos magis "quam desides prælatos negligentesque respiciunt, qui mul- "tam sæpe nutriunt pestilentiam dum necessariam adhibere "negligunt medicinam, et post exspectationem diutinam nullo "dolore contra vos ipsos,[4] nullo fervore contra illas iniquas "usurpationes exsurgitis, nos de commissa nobis a Domino[5] "potestate, de auctoritate apostolicæ sedis, cui licet immeriti "Deo disponente servimus, ab omni episcopali vos suspen- "dimus dignitate; illos autem vestrum, Lundoniensem vide- "licet et Saresberiensem episcopos, qui pro impetrata apud "nos gratia juxta spem nostram ad reconciliationem magis "laborare debuerant, et a jam dicti archiepiscopi gravamine "abstinere, si præfatæ coronationi favoris sui ministerium "præbuerunt, in sententiam anathematis revocamus, et sicut "excommunicatos præcipimus evitari. De Rofensi vero epis- "copo, et Gaufrido Ridello,[6] Cantuariensi archidiacono, qui, "cum amplius Cantuariensis[7] ecclesiæ debitores existant, in "minori reverentia et honore jam dictum archiepiscopum "habere dicuntur, et alter eorum, Rofensis videlicet episco- "pus, illi coronationi interfuit, alter vero in se excommunica- "tionis a præfato archiepiscopo latam sententiam sprevit,[8] "illud a vobis remota appellatione observari præcipimus, quod "ab eo fuerit canonice constitutum. Nos enim eos, quanto "gravius videntur offendere, tanto durius decernimus addi- "cendos. Ad hæc quicquid adversus Robertum, vicarium "Cantuariensis archidiaconi, contemptorem sententiæ suæ, "idem archiepiscopus statuit,[9] vel rationabiliter in futurum "statuerit,[10] firmiter et inviolabiliter, nulla ei suffragante ap- "pellatione, custodiri præcipiendo mandamus. Clericos autem "comitis Hugonis, Nicholaum, Thomam, Willelmum et cæteros,

Sentences of suspension and excommunication.

[1] *fuerant*, L. G.
[2] *nostra* (omitting *et*), L. G.
[3] Omitted, L.
[4] *et*, inserted, L. G.
[5] *Deo*, L. G.
[6] *Ridel*, L. G.
[7] *Cantuariensi*, L.
[8] *spernit*, L. G.
[9] *statuerit*, L. G.
[10] *vel . . statuerit*, omitted, L. *in futurum rationabiliter*, G.

"qui excommunicati a prædicto archiepiscopo divina scienter "celebrare præsumpserunt, si ita est, anathematis vinculo in-"nodari, eorumque communionem, sicut excommunicatorum, "præcipimus evitari. Datum Ferentini, decimo sexto kalendas "Octobris."

(5.) *Litteræ Alexandri papæ ad Eboracensem et Dunelmensem*[1] *episcopos.*

The pope to the archbishop of York and the bishop of Durham.

Ep. v. 67, ed. Lup.; Thom. Ep. 249, ed. Giles.

Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Rogero Eboracensi archiepiscopo et Hugoni Dunelmensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem.

Licet commendabiles et grati nobis in plurimis existatis, et sinceræ vos complectamur[2] brachiis caritatis, propter hoc tamen non debemus omittere quin ea quæ perpetrata et incorrecta generant mortem et requiramus in vobis et zelo rectitudinis corrigamus, dicente Domino per prophetam, "Si "loquente me ad impium *Morte morieris*, non annuntiaveris ei "neque locutus fueris, ipse quidem[3] in peccato suo morietur, "sanguinem autem ejus de manu tua requiram." Depressio siquidem ecclesiæ Anglicanæ et diminutio libertatis ipsius,[4] quæ per regem vestrum, sive proprio motu sive potius aliis suggerentibus, facta dignoscitur, plurimum jampridem animum nostrum afflixit, et non modicum nobis[5] sollicitudinis et doloris ingessit, cum[6] oportuerit eum de corrigendis his quæ ab antecessoribus suis male commissa fuerant cogitare, ipse potius prævaricationibus prævaricationes adjiciens tam iniqua statuta sub regiæ dig[ni]tatis obtentu et posuit et firmavit, sub quibus et libertas perit ecclesiæ et apostolicorum virorum statuta, quantum in eo est, suo robore vacuantur. Nec credidit debere sufficere si sub[7] eo divinæ leges in regno Angliæ silentium et vacationem[8] susciperent, nisi peccatum transmitteret ad hæredes, et longo tempore faceret regnum suum sine ephod et sine superhumerali sedere. Inde fuit quod iniquas illas usurpationes, absque ulla exceptione, vestro et aliorum fratrum et coepiscoporum nostrorum[9] fecit juramento firmari, et complectendum[10] judicavit ut hostem quicunque vellet ab

Ezech. iii. 18.

---

[1] *Londoniensem*, MS. Winton.
[2] *amplectamur*, L. G.
[3] *siquidem*, L. G.
[4] Omitted, L.
[5] Omitted, L. G.
[6] *Cum enim*, L. G.
[7] *ab*, L. G.
[8] *vacationes*, L. G.
[9] *vestrorum*, L. G.
[10] *plectendum*, L. G.

iniquis illis constitutionibus[1] dissentire. Indicat hoc venerabilis fratris nostri[2] Thomæ Cantuariensis archiepiscopi exsilium; demonstrat et hoc clericorum et consanguineorum ejus, illorum etiam qui adhuc pendentes ab uberibus matris vagiebant in cunis, miseranda proscriptio. Et metus mortis incutitur si ad hoc cuiquam[3] animus erigatur ut contra statuta illa divinis velit legibus obedire. Nos ipsi, quorum judicio prævaricationes illæ corrigendæ fuerant aut plectendæ, ad confirmationem illarum sub occasione temporis inpacati multa fuimus instantia provocati, et laboratum est apud nos[4] exactione non modica ut usurpationibus illis, cum nondum nobis expressæ fuissent, auctoritatis conferremus apostolicæ firmitatem; et hoc equidem a principio. Processu vero temporis, exsulante pro debito pastoralis officii jam dicto archiepiscopo, et consuetum ecclesiæ Romanæ subsidium ab officio nostro requirente, misimus ad jam dictum regem de melioribus et majoribus fratribus nostris, misimus et alias personas ecclesiasticas, et paravimus[5] quod duritia ejus in nostra humilitate et mansuetudine frangeretur, et fieret quod Salomon dicit, "Patientia lenietur princeps, et Prov. xxv.
"lingua mollis frangit iram."[6] Ipse vero sufferentiam nos- 15.
tram multiplici legatorum[7] arte deludens usque adeo contra monita nostra videtur animum obdurasse, ut nec contra prænominatum archiepiscopum deferveat nec de perversis statutis illis quicquam minui patiatur, immo et ipsam Cantuariensem ecclesiam plurimo detrimento possessionum suarum afficiat, et in ipso eam ecclesiastico ministerio antiqua spoliet dignitate. Nuper enim cum filium suum coronari voluerit, contempto[8] archiepiscopo, ad cujus hoc officium de antiquo jure dicitur[9] pertinere, per manum tuam, frater archiepiscope,[10] in aliena provincia diadema regni[11] fecit imponi. In coronatione autem illius nulla ex more de conservanda ecclesiæ libertate cautio est præstita, vel, sicut aiunt, exacta; sed juramento potius asseritur[12] confirmatum ut regni consuetudines, quas avitas dicunt, sub quibus dignitas periclitatur ecclesiæ, illibatas debeat omni tempore conservare. In quo etsi multum prænominati regis vehementia nos conturbat, amplius tamen de vestra et aliorum coepiscoporum nostrorum[13] possumus infirmi-

---

1 *consuetudinibus*, L. G.
2 *fratris nostri*, omitted, L. G.
3 *hæc cujusquam*, L. G.
4 *apud nos*, omitted, L. G.
5 *putavimus*, L. G.
6 *confringet duritiam.*
7 *suorum*, inserted, G.
8 *eodem*, inserted, L. G.
9 *noscitur*, G. (*dignoscitur ?*).
10 *et*, inserted, L. G.
11 Omitted, L.; *regni ei*, G.
12 *dicitur*, L. G.
13 *vestrorum*, L. G.

Threni, i. 6. tate moveri, qui, quod dolentes dicimus, "facti[1] sicut[2] arietes "non habentes cornua,[3] abiistis absque fortitudine ante faciem "sequentis."[4] Etsi enim[5] licere forte hoc[5] tibi, frater archiepiscope, in propria provincia potuisset, quomodo tamen hoc[6] in aliena provincia, et illius præcipue qui exsulare pro justitia et fere solus exire voluit, et dare gloriam Deo, tibi licuerit, nec de ratione possumus nec de sanctorum patrum constitutionibus invenire. Quod si ad excusationem tantæ prævaricationis quisquam objiciat in aliis quoque regnis gravia plurima et enormia perpetrari, in veritate possumus respondere quod nullum adhuc regnum in tantum divinæ legis contemptum invenimus corruisse ut scriptis et juramentis episcoporum tam manifestas enormitates fecerit communiri; nisi quisquam illud impudenter alleget[7] quod schismatici postmodum et a fidelium communione præcisi inaudita et damnabili superbia commiserunt. Undo quia juxta verbum prophetæ factum est in vobis perversum quid ultra omnes alias provincias in usurpationibus suis, et post tam iniquas consuetudines juramento firmatas non adjecistis resumere scutum fidei ut staretis pro domo Domini in die prælii, sed posuistis corpus vestrum in terram ut per vos fieret via transeunti, ne, si diutius tacuerimus, una vobiscum[8] in die judicii damnationis sententia involvamur, auctoritate sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ, cui auctore Deo ministramus, ab omni officio episcopalis vos suspendimus dignitatis, sperantes quod sub disciplina saltem et paterno verbere constituti, redire tandem ad cor et de tuenda debeatis libertate satagere. Si vero nec sic zelum episcopalis officii resumpseritis, nos adhuc auctore Domino quod nobis imminet faciemus. Vos videte ne illud vobis dicatur quod cuidam dictum[9] per prophetam dicitur,[10] "Quia tu scientiam repulisti, repellam "te ne sacerdotio fungaris mihi." Nos enim, quia locum[11] illius tenere,[12] Domino[13] prout ipsi placuit disponente, conspicimur,[14] qui a prædicatione verbi Dei nec verberibus poterat[15] nec vinculis coerceri, non debemus sub ambigua exspectatione pacis creditam nobis divini verbi pecuniam reponere in sudario, et

Ezech. v. 5-11 (?).

Sentence of suspension.

Osee iv. 6.

---

[1] *sunt* inserted, L. G. (as in Latin Vulg.).
[2] *velut*, Vulg.; omitted, L.
[3] *invenientes pascua*, Vulg.
[4] *subsequentis*, Vulg., L. G.
[5] Omitted, L. G.
[6] Omitted, L.
[7] *allegat*, G.
[8] *nobiscum*, MS. Winton.
[9] *est*, inserted, L. G.
[10] Omitted, L. G.
[11] *Petri*, inserted, G.
[12] Omitted, L. G.
[13] *Deo*, L. G.
[14] *obtinere*, inserted, L. G.
[15] *potuit*, L. G.

alligatam eam tamdiu conservare[1] donec paulatim lucrandi hora decurrat, et creditor veniens de reddenda nos conveniat ratione. Datum Ferentini, decimo sexto kalendas Octobris.

(6.) *De bajulo litterarum quæsito ad occidendum.*

Lectis igitur his apostolicæ majestatis apicibus, quæritur occidendus bajulus; sed hortatu quorundam benevolorum fugam iniens mortem evasit. Ipse funestus satelles Randulphus circumfurit, stricto ense discurrit, abscondita revolvit. Non invento autem cujus sanguinem funderet, nimirum sanctam venerandamque diei solennitatem divinitus contaminare prohibitus, præsules hospitio, satellites castro quod imminet vico, recepti sunt. Ubi de contumelia exsulibus inferenda conferebant et auferendis instrumentis; sicut ex litteris domini Cantuariensis innotescere poterit.

A search for the bearer of the letters.

Further machinations of the archbishop's enemies.

(7.) *Litteræ archipræsulis Thomæ ad papam Alexandrum.*

Reverendo[2] patri et domino in Christo carissimo Alexandro, Dei gratia summo pontifici, Thomas, Cantuariensis ecclesiæ humilis minister, salutem et omnimodam cum summa devotione obedientiam.

The archbishop to the pope. Ep. v. 73, ed. Lupus; Epp. Thom. 27, ed. Giles.

Quam justis et quam honestis conditionibus cum domino nostro rege Anglorum pacem fecerimus, ad vestram notitiam, tanquam[3] ex[4] multorum intermeantium relatione, credimus pervenisse, et qualiter idem dominus noster resilierit a pactis et promissionibus suis. Quod tamen non tam illi credimus imputandum quam sacerdotibus Baal et falsorum filiis prophetarum qui totius discordiæ incentores ab initio exstiterunt. Sed horum omnium primicerii sunt Eboracensis ille et episcopus Londoniensis, qui quondam cum cæteris[5] Senonis a vobis redeuntes, domino rege nondum adito vel audito nos in curia clementiæ vestræ pedibus assistentes possessionibus nostris spoliare non timuerunt, cum illis indubitanter constaret

The king has not kept his promises.

---

[1] *servare*, L. G.
[2] *Venerabili*, G.
[3] *tam ex nostra quam*, L. G.
[4] Omitted, L.
[5] *essetis*, L. G.

nos duarum appellationum causas apud vos exercere, utpote qui appellati eramus[1] ab archiepiscopo Eboracensi, et tam illum quam coepiscopos nostros appellaveramus, ab eis itidem appellati. Cum igitur hi Baalamitarum[2] signiferi nos cum domino rege pacem fecisse audissent, accitis[3] sibi Saresberiensi et aliis complicibus suis, circuierunt mare et aridam ut initam pacis rescinderent unitatem, per se et per alios domino regi et suis suadentes concordiam regno inutilem et inhonestam esse, nisi donationes ecclesiarum nostrarum, quas rex fecerat, stabiles permanerent,[4] et nos cogeremur regni consuetudines, super quibus inter nos orta est contentio, firmiter[5] observare. Adeoque profecerunt in perversitatibus suis ut eorum instinctu dominus rex omnes reditus nostros et nostrorum post pacem in festo beatæ[6] Magdalenæ factam usque ad festum beati Martini abstulerit, tunc demum cedens nobis[7] domos vacuas et horrea demolita. Clerici tamen sui, scilicet Gaufridus Ridel, archidiaconus noster, et Nigellus,[8] duas ecclesias nostras, quas de manu laica acceperunt, adhuc detinent occupatas, et ipse plures ecclesiæ nostræ possessiones, quas se in pacis reformatione promiserat redditurum, nobis et ecclesiæ[9] reddere[10] contradicit. Et licet aliter quam ipsum deceret contra pacta sua, ut pluribus notum est, versaretur, nos tamen enormia damna ecclesiæ et irreparabilia videntes, et præcaventes graviora, vestro[11] et dominorum cardinalium præeunte consilio ad ecclesiam nostram laceratam et conculcatam redire[12] decrevimus, ut si eam erigere non possemus et reformare, saltem cum ipsa percuntes confidentius pro ipsa præsentes spiritum redderemus. Quod cum illi amici[13] nostri certius didicissent, ambiguum est quid veriti consilium inierunt cum officialibus regis et sceleratissimo illo filio perditionis Randulfi de Broc, qui in ecclesiam Dei publicæ potestatis abutens viribus[14] jam per septem annos licentius debacchatus est. Decreverunt ergo ut armata manu[15] portus maris ad quos nos venturos suspicabantur militum et satellitum custodia et diligentia observarent,[16] ne terram possemus

Arts of the archbishop's enemies.

Geoffrey Ridel and Nigel de Sackville wrongfully keep possession of churches.

A conspiracy against the archbishop on his return.

---

[1] *eramus . . . . itidem appellati*, omitted, L.
[2] *ergo hi Baal.*, L.; *ergo hi Baalamitarum*, G.
[3] *associatis*, G.
[4] *manerent*, L. G.
[5] Omitted, L.
[6] *Mariæ*, inserted, G.
[7] *nobis cedens*, L.; *nobis reddens*, G.
[8] *de Saccavilla*, inserted, L. G.
[9] *nostræ*, inserted, G.
[10] *nobis . . reddere*, omitted, L.
[11] *nostro*, L. G.
[12] Omitted, L.
[13] *nuntii*, L. G.
[14] *juribus*, L.
[15] *manus*, L. G.
[16] *observaret*, L. G.

intrare, quin omnem[1] supellectilem nostram curiosius perscrutarentur, et omnes litteras quas impetravimus a majestate vestra nobis auferrent. Sed nutu divino contigit ut machinamenta eorum nobis per amicos innotescerent, quæ impudentia eorum ex nimia præsumptione non patiebatur esse abscondita. Nam satellites quos prædiximus armati littora circuibant, gressus suos dirigentes prout eis jam dicti Eboracensis et Londoniensis et Saresberiensis episcopi dictitabant.[2] Elegerant enim ad exsecutionem hujus malitiæ quos maxime nobis noverant esse infestos, scilicet Randulfum de Broc, et[3] Reginaldum de Warenna, Gervasium Cantiæ vicecomitem, qui palam minabantur, si forte præsumeremus applicare, nobis caput amputaturos. Sæpedicti vero episcopi Cantuariam venerant, ut si satellites potestatis publicæ non insaniebant[4] satis, eos amplius instigarent. Itaque consiliis eorum diligentius exploratis, una die antequam mare ingrederemur, præmissæ sunt litteræ nostræ.[5] Sed et illæ quibus Eboracensis suspendebatur et Lundoniensis et Saresberiensis revocabantur in sententiam anathematis eis traditæ sunt. Die sequenti navem ascendimus, et in Angliam pervenimus navigatione felici, adducto nobiscum ex mandato domini regis Johanne decano Saresberiensi, qui armatos quos prædiximus vidit non sine dolore et rubore accelerantes ad navigium nostrum ut adventantibus vim inferrent. Præfatus ergo decanus, timens ne, siquid nobis aut nostris mali inferretur, in domini regis redundaret infamiam, obviam processit armatis, denuntians eis ex parte[6] regis ne nos aut nostros læderent, quia hoc esset ipsum regem, cum quo pacem feceramus, nota proditionis inurere; persuasitque eis ut ad nos accederent inarmati. Illi tamen, quia Symonem Senonensem archidiaconum nobiscum adduxeramus, qui amicos quos habet in Anglia decreverat visitare, exegerunt ab eo juramentum fidelitatis, quo se regibus nostris contra omnes homines obligaret, nec vos excipientes nec alium. Sed nos non permisimus ut talis obligatio præstaretur, veriti ne clerus regni cogeretur ad simile juramentum auctoritate exempli, si domestici nostri obligationes hujusmodi præstitissent, quod utique in dispendium sedis apostolicæ, ut auctoritas ejus evacuetur aut minuatur in regno, moliuntur sæpedicti[7] Eboracensis,[8] Lundoniensis, et Saresberiensis et complices sui. Officiales vero qui juramentum exegerant

He had sent his letters of suspension and excommunication before him. His landing at Sandwich.

[1] Omitted, L.
[2] *dictabant*, L. G.
[3] Omitted, L.
[4] *insanirent*, L. G.
[5] *vestræ*, L. G.
[6] *domini*, inserted, L. G.
[7] *sæpedictus*, L. G.
[8] *et*, inserted, L. G.

pauciores erant quam ut possent nos contra voluntatem nostram in eo loco ad aliquid cogere, eo quod populus reditui nostro congaudens,[1] si vires pararentur, fortior erat. Inde ad ecclesiam nostram venientes, cum magna devotione a clero et populo recepti sumus, licet intrusi violenter adhuc incubent ecclesiis nostris, in quibus in omni peste et vexatione ecclesiæ præcipui sunt Gaufridus Ridel, archidiaconus noster, et Nigellus de Saccavilla, clericus ejus. Quorum alter, scilicet Gaufridus, occupat ecclesiam de Otteford, alter, videlicet Nigellus, ecclesiam de Hergis, quas cum fructibus perceptis nobis et clericis nostris, quorum sunt, ex mandato nostro[2] reddere debuerant. Præcepistis enim domino Rothomagensi et episcopo Nivernensi ut eos absolverent, accepto secundum morem ecclesiæ sacramento, et præciperent auctoritate vestra nobis ecclesias nostras[3] resignari cum fructibus. Postquam vero ad ecclesiam nostram venimus, incontinenti nos adierunt officiales regis, denuntiantes ex parte ipsius, sicut eos dominus Eboracensis et Lundoniensis et Saresberiensis episcopus[4] informaverant, ut suspensos episcopos et excommunicatos absolveremus, quia quod contra eos factum fuerat in regis injuriam redundabat et in eversionem consuetudinum regni; promittentes episcopos provinciæ nostræ post absolutionem venturos esse ad nos, et juri[5] salvo honore regni libenter parituros. Nos autem respondimus non esse judicis inferioris ut superioris sententiam solvat, et quod nulli hominum licet infirmare quod apostolica sedes decreverit. Quia tamen illi instantius perurgebant et minabantur dominum regem, nisi eis adquiesceremus, mira et stupenda facturum, diximus eis quod si Lundoniensis et Saresberiensis episcopi jurarent coram nobis in forma ecclesiæ se vestro mandato parituros, nos pro pace ecclesiæ et reverentia domini regis, cum consilio ipsius et domini Wintoniensis, et aliorum fratrum nostrorum, subjiceremus periculo, et faceremus inde[6] quicquid possemus[7] salva reverentia vestra, et eos tanquam fratres in Christo carissimos diligeremus, et in omni mansuetudine et humanitate[8] tractaremus. Quod cum episcopis ab intermeantibus referretur, respondit Eboracensis, quærens seditionis consortes et schismatis incentores, juramentum[9] hujusmodi nisi de voluntate regis non debere præstari, præsertim ab episcopis, quia erat contra dignitatem principis et consuetudines regni. Ei vero ex

Arrival at Canterbury.

(Harrow.)

The king's officers require the archbishop to absolve the censured bishops.

He answers that the affair is for the pope alone.

The archbishop of York's speech.

---

[1] *gaudens*, L. G.
[2] *vestro* (rightly), L. G.
[3] Omitted, L. G.
[4] *episcopi*, L. G.
[5] *se*, inserted, G.
[6] Omitted, G.
[7] Omitted, L. G.
[8] *humilitate*, L. G.
[9] *juramenta*, L. G.

parte nostra responsum est quod [i]idem episcopi antea a nobis excommunicati fuerant, et non nisi præstito juramento, cum nos multis sollicitudinibus[1] interpellassent, absolvi meruerunt.[2] Et si nostra sententia sine juramento episcoporum solvi non debuit, multo minus vestra, quæ longe fortior est, et incomparabili nobis et mortalibus cunctis auctoritate subnixa. Ad quam rationem,[3] sicut nobis retulere qui[4] aderant, episcopi adeo moti sunt ut decreverint venire ad nos, et secundum morem ecclesiæ recipere absolutionem; non ducentes tutum ut pro conservandis regni consuetudinibus ecclesiæ se opponerent et impugnarent apostolicas sanctiones. Sed hanc pacis inimicus et ecclesiæ turbator Eboracensis dissuasit, consulens ut potius adirent dominum regem, qui eis semper patrocinatus est, et nuntios mitterent ad novum regem, qui ei persuaderent quod eum deponere volumus, cum nos, teste Deo, si[5] ecclesiæ Dei profuturus est, mallemus eum non modo unum possidere, sed amplissima et plura regna terrarum. Hujus vero legationis signifer est arch[idiaconus] noster. Nam Eboracensis et duo episcopi præfati citius transfretaverunt, ut, quod Deus avertat, circumveniant dominum regem, et adversus ecclesiam exacerbent iram ejus. Fecerunt autem evocari senas personas vacantium ecclesiarum, ut consilio eorum contra canones coram rege, in alieno regno, absentibus fratribus suis, celebrent electiones[6] episcoporum provinciæ nostræ. Quod si sic electos noluerimus consecrare, videntur sibi habere causam seminandi discordiam inter nos et dominum regem. Nihil enim est quod magis timeant quam pacem ecclesiæ; ne forte videantur opera eorum et corrigantur excessus. Cætera plura supplebit nuntius, quæ, ne tædium parerent, schedulæ nostræ[7] non censuimus inserenda. Vos, si placet, preces nostras clementer audite. Valeat in ævum[8] sanctitas vestra, carissime pater.[9]

The others are disposed to submit, but the archbishop of York advises recourse to the king.

His advice is acted on.

Scheme for filling vacant sees.

(8.) *De armatis paratis invadere archipræsulem Thomam applicantem, et de exactione jusjurandi[10] a clericis.*

Facto autem mane, illucescente die primo Dominici Adventus, accessum maris et recessum diligenter obser-

The archbishop's enemies,

[1] *sollicitationibus*, L. G.
[2] *meruerant*, L. G.
[3] *responsionem*, L. G.
[4] *præsentes*, inserted, L. G.
[5] *ipse*, inserted, L. G
[6] *electionem*, L. G.
[7] Omitted, L. G.
[8] *æternum*, G.
[9] *Valeat . . pater*, omitted, L.
[10] So MS. Winton.

resolve to oppose his return.

vantes, simul ac primatem portum Sandwicum tenuisse didicerunt, agmine facto densantur in aciem, fremunt furialiter in absentem "Seditionis auctor est. Vix portum "intravit, et ecce patriam turbavit. Serenissimus rex "et pacificus quod iræ, quod injuriarum, quod simultatis "erat, totum remiserat, et en, ingrata recompensatione "sopitas inimicitias resuscitat, et initæ transactionis "fœdus abrumpit, primos et primates, quibus regni "status innititur, de medio separat, colloquio communi "et convictu privat, tanquam viles et abjectos, maledic-"tionis discrimine, quod in caput ei redundet. Eo "superstite non stabilietur regnum hoc in perpetuum. "Luat ergo fuso sanguine exterminium patriæ, epi-"scoporum exauctorationes, satraparum dehonestationes, "senioris et novi regis frequentes injurias." Igitur armati Sandwicum iter arripiunt.

Their leaders, Randulf de Broc,

Gervase de Cornehill, sheriff of Kent;

Reginald de Warrenne, brother of William, earl of Surrey. (A.D. 1148, Dugdale, Baronage, i. 75.)

Præerant huic cuneo tres. Cauteriatæ conscientiæ Randulfus, qui a die turbationis in Anglicana ecclesia usque in diem reversionis proscriptorum rapinis, reditibus, exactionibus et proscriptionibus fiscum ampliaverat; ab antiquo in dominum archiepiscopum graves inimicitias exercens. Præerat et alter, cujus jurisdictioni Cantia subjiciebatur, plus besses et centesimas usuras quam bonum et æquum attendens. Præfuit et tertius, clarior stemmate, sed stigma sceleris præferebat in mente, frater germanus Willelmi comitis, qui rege Francorum Lodovico ad debellandos inimicos crucis Christi Jerosolymam proficiscente pridem profectus [est], et in captivitate vitam finivit, quantum exteriori generositate clarior, tantum virtute generositatis sublimior. Hi tres armatorum multitudine confisi ad locum destinatum properabant. Jam exsulum advectrix stabat in littore prora. Thomas adhuc tremulis genibus, vix compositis sarcinulis, excipiebatur hospitio, et jam prope limina nuntiatur hostis adesse. Spem capit exsul de superna retributione, si prius quam blandiantur prospera, risusque fortunæ meritum vitæ diminuat, detur

exsilium hac meta terminare. Verum decanus Saresberiensis Johannes, graviter ferens temerariam præsumptionem, ascenso equo indignabundus occurrit. "Quorsum," vociferatur, "mente capti, hæc et hujusmodi satellites funesti sæpius præsumpsistis præter conscientiam serenissimi principis? Cujus lenitas quia impunitatem promittit actibus vestris, quos ex mansuetudine dissimulat, insania vestra satis superque satis præsumptuosa licenter ex voto procedit, pro libidine debacchatur. Vulgo dicitur, 'Familiaris dominus servientem 'infatuat;' vobis ista machinantibus quibus pacem dedit, ipse notam proditionis incurrit; quippe facientibus aliquibus crimen propter dominum, non ei qui facit, sed ei qui causa criminis extitit, crimen imputatur. Si occidendus, si contumeliis afficiendus, exul est, et ego, cujus adventus comes et dux exsisto, ob hoc ipsum directus a domino rege ut pacem habeat et in rebus soli restituatur in solidum. Si suffecti regis mandata defertis, depositis armis patebit accessus ad colloquium." Adquiescentes itaque steterunt ante primatem, prævenientes eum salute sedentem; neque enim venientibus assurgere debuit quos prava conscientia solio dignitatis propulerat. A quo resalutati dixerunt, se delegatos a domino rege tamquam custodes patriæ quosdam clericos alienigenas adductos suspectos habere, cum ex regio edicto prohiberentur alienigenæ vel indigenæ, maxime religiosi schematis,[1] absque litteris dimissoriis portus intrare vel exire; velle se illos præstito fidelitatis sacramento de damno infecto cavere. Hoc autem dicebant propter Symonem archidiaconum Senonensem, quem primas secum adduxerat, a quo et domos terramque sibi successoribusque suis in territorio Senonensi comparaverat. Respondit primas neminem suorum clericorum sacramentum hujusmodi præstiturum, ne simile sacramentum ad consequentiam traheretur;

John of Oxford remonstrates with them.

Their talk with the archbishop.

He refuses to let his clerks take an oath of fealty.

---

[1] *scematis*, MS. Winton.

quin se juramenta omnia quæ in læsionem ecclesiæ fiebant et passim exigebantur in irritum revocaturum.

(9.) *De susceptione Thomæ redeuntis ab exsilio, et absolutione quorundam fratrum qui communicaverant excommunicatis.*

Reception of the archbishop at Canterbury.

Ita reverberatis illis verbo potentiæ, confluentibus circumquaque clero et populo, patremque suum pro debito venerationis obsequio cum lacrymis excipientibus, ad portam quæ ducit in cœmeterium[1] ecclesiæ Christi Cantuariæ devenit. Ibi discalceatus in hymnis et confessionibus a fidelibus ibidem Deo servientibus exceptus est. Ingressus monasterium toto corpore prostratus formam et humilitatem exsulis[2] exhibuit. Postremo fratres omnes, a minimo usque ad maximum, in lacrymis et osculo pacis excepit. Nam quia quosdam ex eis excommunicatis communicasse audierat cum peregre esset, qui dum res episcopii ministrabant, pro nihilo confusionem suam ducentes, sese passim et imprudenter[3] ingerebant, ubi et quando non decebat, non communionem sanctorum, non missarum solemnia reverentes, per magistrum Johannem Saresberiensem et coexsulem, mense uno præ se præmissum, fratri Thomæ venerabili viro potestatem solvendi delegans[4] injunxerat, ut quod contagionis in grege fratrum ex scabie schismaticorum contrahi poterat,[5] antidoto reconciliationis eraderet.

Thomas of Maidstone. See the 'Miracula.'

The archbishop has an interview with representatives of the censured bishops,

Postera die missis episcopi collateralibus suis appellant. Sed quia appellatio hujusmodi non excommunicatos absolvebat, nec omnino propter contumaciam tenebat, missi sunt et prædicti regis officiales qui primatem minis aggrederentur. Igitur hinc inde stantes alternant.[6] Hi per pravam suggestionem extortam a

[1] *cimiterium*, MS. Winton.
[2] *formam humilitatis*, V. L.
[3] *impudenter?*
[4] Omitted, V. L.
[5] *contractum fuerat*, V. L.
[6] *altercantur* in margin of MS. Winton.; but the meaning is, that two parties assailed the archbishop by turns.

domino papa processisse sententiam asseverant. Illi vero sub oratorum specie spiculatorum minas allegant; "De suspensione et excommunicatione episcoporum, "quas in contemptum domini regis et diminutionem "dignitatis consuetudinumque regni exauctorasti, quid "facturus es scire venimus, sicut hanc diem nobis ad "respondendum præfixisti. Nisi enim officio suo resti-"tuantur, mala inaudita et dictu mirabiliora emersura "sunt. Quam enim securitatem tibi promittis, qui "securim vibras, quos sedare debueras exasperas? "Regia majestas neminem privilegiatorum invenire "potest cujus suffragiis inniti possit, cujus colloquio "frui, crebra præripiente sententia consilium et fandi "copiam. Quid nisi regnum restat auferendum? Si-"quas tibi putas competere actiones, experire; vel ex-"specta vel dissimula. Sapiens suo juri[1] cedit ad tempus, "ut pro tempore pacem habeat. Ne ergo unitatis et "gratiæ feliciter initæ, sicut asseris, compago dissiliat, "absolve ligatos. Hoc idem quod ex nobis monemus, "ex parte regis præcipimus, ne tunc sero velis cum "non possis." Hæc persequentibus illis adjecit et Randulfus, "Residenti jam in solio diadema detrahere non "poteris." and with the king's officials.

Ad hæc primas, "Quos dominus papa meritis exigen-"tibus ferro præcisionis incidit, non est inferioris "potestatis curare. Quos apostolica censura ligat, par-"vitas nostra non absolvit." Cumque subinferrent ejus molimine hujusce[2] sententiam processisse, adjecit, "Si "nostras et ecclesiæ nostræ laceratæ vindicat injurias "qui sollicitudinem gerit omnium ecclesiarum, et nos-"tris humeris alleviat onus, quos longa deportatio de-"bilitavit, officio pastorali curam quam debet impendit, "parvitatique nostræ placet, qui tantæ celsitudinis "partes adjuvamus; nec in contemptum regis fiunt "quæ in contemptores legis de jure procedunt. Cum

[1] Sic., MS. Winton.

[2] This is turned into *hujuscemodi* in the margin of MS. Winton.; but *hujusce* may mean the pope.

"enim in reformatione pacis de nostrorum inobedientia "suffraganeorum querimoniam deponeremus, permisit "dominus rex transgressionem delinquentium puniri, "et quæ fiebant adversum nos ad condignam satisfac-"tionem interventu justitiæ compelli. In his ergo "quæ dictante justitia corrigenda sunt, si tandem fer-"rum abscisionis apponitur post tot paternas admoni-"tiones, post pœnitentiæ longas exspectationes, citra "tamen quam reatus exigit, mirandum non est. Quo-"modo autem dicitis quia gladium vibramus? Nescitis "quia gladium spiritualem ex officio pastorali portamus? "quem peccatis postulantibus exserere non dubitamus, "vel metu cruciandi corporis aut amputandi capitis. "Quis enim separabit nos a caritate Christi? tribulatio "an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an "periculum, an gladius? Sic tamen facienda modifica-"mus ut in omnibus rigorem justitiæ lenitate miseri-"cordiæ in obstinatis[1] temperemus. Hujusmodi gladium "vitasse potuissent pro quibus stare non erubescitis, "nisi ad subterfugia provocationis pro more suo con-"volare præsumpsissent. Confusionem suam prolatare "non erubescunt ut corruant; resipiscere contemnunt, "ut qui in sordibus est sordescat adhuc. Fiant ergo "quæ Domino disponente procedunt. Si tamen vel "nunc, deposita contumacia, ad ecclesiæ gremium redire "voluerint, et de satisfactione promiserint, jurantes in "forma ecclesiæ juri se mandatoque domini papæ pari-"turos, viscera misericordiæ etiam in arcto constituti "parati sumus dilatare. Neque enim pœnitentem quem-"piam repellere debemus, subeuntes onus quod majori "incumbit in periculo nostro ut et ipsi periculum "vitent. Utemur autem in hoc facto consilio domini "Wintoniensis episcopi, et aliorum fratrum probatæ "vitæ præceptæque auctoritatis." Quod postremo sub-junctum est, quia malitiose dictum est, responsione dignum non erat.

[1] *obstinatos?*

(10.) *De Eboracensi dissuadente complices suos episcopos petere veniam a primate.*

His auditis duo episcopi decreverunt veniam et misericordiam pii patris postulare. Sed dissuadens Eboracensis fertur dixisse, "Octo millia librarum numeratæ "pecuniæ, Deo gratias, adhuc apotheca nostra reservat, "quæ, si tanta dispendia necessitas exigerit, ex asse "demolienda[1] est ad reprimendam contumaciam Thomæ, "dissipandamque arrogantiam, quæ major est quam "fortitudo ejus. Ne, quæso, fratres, vestram religionem "circumveniat. Adeamus potius dominum regem, qui "usque in hodiernam[2] diem causam, quæ inter nos et "illum diutius vertitur, fideli patrocinio prosecutus[3] "est, et de cætero, nisi per vos[4] steterit, ad consummationem expediet. Si resilieritis adhærentes ei, quem "habet adversarium (nunquam enim post tantas inimicitias et inexorabiles redintegrabitur gratia) nos de "ratione tamquam transfugas[5] judicabit. Et si districte "egerit vobiscum, de juris æquitate vestris a possessionibus dejiciet. Quid ergo facturi estis[6]? Dicite, "quibus in terris, inopes rerum familiarium, mendicabitis? Si vero e converso steteritis cum quo stetistis, "quid amplius facturus est qui vos damnavit? Fecit "quod potuit; in vos sententiam per pravam suggestionem extorsit." His et hujusmodi persuasi mare transierunt.

The bishps. are disposed to submit, but are dissuaded by the archbishop of York.

The prelates cross the sea to the king.

(11.) *De primate præmittente ad curiam nuntium, et de fuga clericorum qui convenerant eligere episcopos sine primate.*

Post aliquot dies sui reditus, volens primas adire curiam novi regis, Ricardum venerabilem virum, prio-

The archbishop sends Richard,

[1] *demollienda*, V.
[2] *hodiernum*, V. L.
[3] *consecutus*, L.
[4] *nos*, L.
[5] *transfugos*, V.
[6] *vos*, inserted in V. L.

prior of Dover, to the young king at Winchester.

Scheme for filling up bishoprics.

Its uncanonical character.

Conc. Carthag. II. A.D. 397 (?), c. 12; Gratian. I. lxv. 5.

Pseudo-Anacletus, ap. Isid. Merc., Patrolog. cxxx. 69, ed. Migne; Gratian. I. lxiv. 2.

Conc. Nicaen. II., A.D. 787, c. 3; Gratian. I. lxiii. 7.

Can. Apostol. 31.

rem Dovræ præmisit. Qui veniens Wintoniam regem invenit, ubi optimates regni et aliquot archidiaconos et abbates coegerat, ut inde transmitteret ad patrem senas personas ecclesiarum vacantium, quorum consilio, citra conniventiam primatis et præsentiam cæterorum episcoporum, Wintoniensis, Exoniensis, Wigorniensis, Helmaniensis,[1] electiones episcoporum extra regnum celebrarentur; reclamante Kartaginensi concilio quarto—"Placet omnibus ut inconsulto primate cujuslibet pro- "vinciæ tam facile nemo præsumat, licet cum multis "[episcopis],[2] in quocunque loco sine ejus præcepto "episcopum ordinare. Si autem necessitas fuerit, tres "episcopi, in quocunque loco sint, cum primatis præ- "cepto ordinare debebunt[3] episcopum." Et item, "Ordinationes episcoporum auctoritate apostolica ab "omnibus qui in eadem sunt[4] provincia episcopis sunt "celebrandæ. Quod si[5] omnes minime convenire pote- "runt, assensum[6] suis præbeant apicibus,[7] ut ab ipsa "ordinatione animo non desint." Et rursus obloquente decreto, "Omnis electio episcopi vel presbyteri aut "diaconi a principibus facta irrita maneat, secundum "regulam quæ dicit, 'Siquis episcopus sæcularibus potes- "'tatibus usus ecclesias per ipsas obtinuerit, deponatur "'et segregetur, omnesque[8] qui illi communicant.'" Hanc dignitatis abrogationem Cantuariensis ecclesiæ machinati fuerant Eboracensis ille, qui dùm novo domino suo sollicitius obsequitur, non veteris amici sui, non altricis suæ reminiscitur, et duo alii, tanquam rami naturales de olea sua excisi, botroque amarissimo inserti ut in schismatis corimbos degenerarent. Quartus uxoratus ille qui, cum Sathanæ traderetur quia

[1] This seems to mean the bishop of Norwich, Elmham having been an earlier seat of the bishoprick.

[2] Concil. Carth., Grat.

[3] *debeant*, Conc. Carth., Grat.

[4] *fuerint*, Isid., Grat.

[5] *simul*, inserted, Isid.

[6] *tamen*, inserted, Isid.

[7] *precibus*, Isid.

[8] *segregentur omnes*, Dionys. Exiguus, Grat.

in ecclesiam de Otthoford violenter intruderetur, jussus ex apostolica auctoritate per episcopum Nivernensem eam cum fructibus perceptis restituere, maluit in perditione durare quam male perceptis renunciare. Hi nimirum et eorum complices Nicense concilium et Gangrense, quæ nunc non obtinent, quibus statutum erat ut ad eligendum episcopum sufficeret ecclesiæ matris arbitrium, suffragari sibi putantes, serenitatem regis senioris circumvenerant, et successoris innocentiam inficere satagentes adeo invaluerunt ut excluso primate suffraganeisque vocarentur qui episcopos eligerent. Quid, seducti seductores, novam conspersionem fermento malitiæ corrumpitis? Dum pubertatis annus doctrinæ capax est, dum nondum tutorum monitus aspernatur, informandus erat ad caritatem, quatenus ipso hæreditatem suam adeunte in rege imperatorem susciperet ecclesia, et in puero Henrico senem Valentinianum miraretur. Qui veniens ab oriente ad hesperias partes, ut refert Historia ecclesiastica, mortuo Auxentio, Arrianæ perfidiæ magistro, qui Mediolanensem ecclesiam ut lupus dilaniaverat, cum vellet Deo ordinante catholicum ibi consecrari[1] episcopum, evocans episcopos hæc eis locutus est—"Nostis aperte, eruditi[2] divinis elo-
" quiis, qualem oporteat esse pontificem, et quia[3] non
" decet[4] eum verbo solo,[5] sed etiam conversatione,
" gubernare subjectos, et totius semetipsum imitatorem
" virtutis ostendere, testem quoque[6] doctrinæ conver-
" sationem bonam habere. Talem itaque in pontificali
" constituite sede cui et nos, qui gubernamus imperium,
" sincere capita nostra submittamus, et ejus monita,
" dum tanquam homines delinquimus,[7] necessario vel-
" uti[8] curantis medicamina suscipiamus."

Veniens itaque legatus ad curiam, convenit tutores

Marginal notes: Cf. p. 98. — Cassiodorus, Hist. Tripart. vii. 8; Gratian. I. lxiii. 3. — Prior Richard

[1] *consecrare*, Grat.
[2] *quippe*, inserted, Cassiod., Grat.
[3] *quod*, Grat.
[4] *deceat*, Cass., Grat.
[5] *solum*, Cass.
[6] *testemque*, Cass., Grat.
[7] *deliquerimus*, Cass., Grat.
[8] *velut*, Grat.

arrives at Winchester. The young king's guardians make difficulties.

regis, nuntians se nuntium a domino primate directum, petens sibi accessum ad regem, et colloquendi copiam. Diffugientibus e vestigio clericis qui ad electionem convenerant, tutores regis, Willelmus de Sancto Johanne, Willelmus filius Aldelinæ, Hugo de Gundulfivilla, Randulfus filius Stephani, "Quænam," inquiunt, "sunt verba quæ affertis? Priusquam deferantur ad "audientiam domini regis, nostris auribus intimanda "sunt. Agit enim quæ agimus, dicit quæ dicimus. "Vox pupilli pendet ex responsione tutorum, apud "quos quæruntur consilia, discutiuntur negotia, trutinantur judicia, siquidem pacifica sunt, et ad animorum cohærentiam invitant. Sin autem minarum "et amaritudinis plena inimicitias suscitant et iram "provocant, expedit ut sub silentio reprimantur, quam "deducantur in medium, et multiplicentur mala. "Quid sibi volunt litteræ sigillo inclusæ? Si pacem "continerent, vel transcriptæ vel extra pendentes "manifestæ fierent. Ex præteritis præsentia conjicere "possumus. Per eum pridem læsi sumus; ne et lædat "inpræsentiarum formidamus."

(12.) *Responsio missi a primate.*

Discussion between prior Richard and the guardians.

Respondit missus, "Pacificus venit, nec quicquam "mali molitur. Pater et pastor vester, pater patriæ, "pater omnium, omnes in Domino sinceritatis brachiis "amplectitur. Cum pace et gratia Ejus venit qui "misit eum; hanc vel injuriis affectus non violabit. "Quod verbo ostendit, opere pariter exhibebit; aliud "enim litteræ et aliud verba non sonant. Si enim "lepore verborum exterius deliniret, et interius ecclesiasticam præscisionem aut aliud malum moliretur, "maculam proditionis incurreret, et eum quem cum "suis apicibus dirigeret ingrata retributione ad cruciatum exponeret." Alternantibus autem illis et dicentibus "Aliud verbum, aliud opus ostendit; cum enim

"pacem promiserit, rursus de novo nihil præter dilec-"tionem suspicantibus excommunicando, suspendendo, "paganismum inducit, statum regni concutit, et quan-"tum in ipso est regnanti sceptrum grassator avellit." Respondit, "Sicut duces, consules, satrapæ regibus, ita "metropolitani, episcopi, archidiaconi primatibus sub-"jiciuntur. In sæcularibus potestatibus, qui alio-"rum nomine possident, juxta modum fundorum "suorum, cum expeditiones et obsidiones exegerint, "in angariis, parangariis, aut aliis muneribus exhi-"bendis, tenentur obligati. Si autem servitutes has "subtraxerint, citantur responsuri; et bello, siquidem "juri parere noluerint, inquietantur, et ad onera servi-"tutis compelluntur. In ecclesiasticis vero potestati-"bus, ubi minores a subjectione majorum resilierint, "aut alter alterius officium usurpaverit, pro debito "officii suam persequuntur injuriam provocationi-"bus, suspensionibus, excommunicationibus. Numquid "æquanimiter feret rex, si solio miles insederit, edic-"tum promulgaverit? Numquid æquanimiter feret "metropolitanus, si pallium chorepiscopus[1] induerit, "formatas epistolas aut dimissorias direxerit? Num-"quid merito non indignabitur primas, si regi diadema "metropolitanus imponit, regiamque consecrationem, "quæ non spectat ad se, celebrare præsumit? Quis-"nam se sic despectui habet hodierno die, ut suo juri "renunciet? Si culpa putatur vindicare quod debetur, "cessent ergo vindicationes, quiescant lites, tristique "judicio fora damnentur."

Tunc ingressis eis, et cum rege super his quæ audierant conferentibus, introducitur nuntius ante sedem, qui adorans ait, "Domino suo et regi Henrico primas "et apostolicæ sedis legatus Thomas salutem. Hæc "dicit dominus primas, miserante Domino, cooperanti-

The prior delivers the arch-bishop's message to the king.

[1] The MS. has *coepiscopus*, but with traces of erasure, as if the word had been wrongly altered from *corepiscopus*.

"bus fidelium orationibus, meritisque sanctorum suffragantibus in ecclesia requiescentium, cui minister, licet indignus, auctore Deo deservio, ego et pater tuus in gratiam redivimus. Quod etsi celsitudinem tuam latere non credo, tamen et gratiam et reditum meum per me innotescere curavi, implorans ut quos Deus conjunxit homo malevolus non separet, non lingua mendax discordiæ zizania superseminet, ubi pacis et amoris germina pullularunt. Scriptum est, *Nolite credere omni spiritui.* Scio enim nonnullos, reditui meo invidentes, et ob hoc pacis unitatem scindere cupientes, dicere quia coronationem tuam moliar irritare. Loquuntur malo animo ut odium excitetur inane. Testem enim Dominum invoco 'quem nullum 'latet secretum, et cui omnis voluntas loquitur',[1] quoniam nonnulla regna regno cujus moderaris habenas similia si superaddere possim in sumptu carnis et sanguinis mei, propensius ad id elaborarem, dummodo periculum animæ non incurrerem. Sic novissimis meis propitietur Trinitas Deus, sic cœlestis curiæ concio tota suffragetur. Quomodo igitur consequens est ut tibi, quem dominum meum, quem regem meum confiteor, exhæredationem machinari velim? præter quem nemo mortalium meo judicio jus hæreditariæ successionis habet in hoc regno; quem præ cæteris mortalium post patrem tuum, Deo teste, paternæ dilectionis amplector affectu; cujus beneficio, dispensante Domino, ad hoc honoris culmen ascendi. Hoc solo moveor, quod pro consuetudine Cantuariensis ecclesiæ, præripientibus aliis, tibi diadema non impono. Super his ubi et quando secum conferendi copiam invenire queam, renuntiare non displiceat."

1 John iv. 1.

The king thanks the prior,

Postquam siluit, quibusdam primati derogantibus,

[1] These words are from a collect which is the original of the "Collect "for Purity" in the opening of the English Communion Office. See Palmer, Origines Liturgicæ, ii. 26, ed. 2.

sedisque eum Romanæ legatum fuisse diffitentibus, rex nuntio, quamvis ex legatione gratiam non meruerat, tamen quia matrem reginam Alienor pridem accurate susceperat hospitio, sororemque suam duci Saxonum matrimonio copulandam,[1] gratias egit.

(13.) *De dilatione regiæ responsionis.*

Interim mandatis respondere distulit, donec missa legatione de reddenda responsione Gaufridum Ridel archidiaconumque Pictavensem consuluisset, qui de portu Suthamtune transfretaturi erant.

but consults the archdeacons of Canterbury and Poitiers before answering.

(14.) *Consilium Galfridi Cantuariensis archidiaconi.*

Ex quibus Gaufridus, "Novi," inquit, "regis patris "voluntatem; consilio nunquam interero quo discerna-"tur[2] ille filii regis præsentiam videre, quem non "dubiis indiciis contendit exhæredare."

Advice of G. Ridel.

(15.) *Consilium Cornubiensis comitis.*

Diversis autem qui regi assidebant diversa sentientibus, Reginaldus comes Cornubiæ, "Electi judices," ait, "sic de trutina discretionis æque libranda sententia no-"bis ferenda est, ne dum minus prosequimur debita cog-"nitionis, notemur elogio reprehensionis. Tanto namque "diligentiori ventiletur examine necesse est, quanto nos "in majori culmine constituti; quod facimus, ipsa cla-"ritate prodente celsitudinis, occultare non possumus. "De plano pronunciatum judicium simultatem indicat "aut impetum animi, si damnat; si absolvit, gratiam "vel turpis lucri mercimoniam. Cum vero diligenter

Advice of the earl of Cornwall.

---

[1] Matilda, daughter of Henry II., married Henry the Lion in 1168.

[2] *decernatur?*

"examinatum ordine suo procedit, ei adversus quem "pronuntiatur locum querimoniæ non relinquit. Ad-"vertamus igitur quando, cur, quo duce, repatriaverit "is de quo conferimus. Si enim sine conductu, sine "gratia, sine litteris regio charactere signatis, sine spe "restitutionis amissorum, redisset, facilitati ejus posset "imputari, qui ausu temerario fines alienos invito do-"mino præsumpsisset ingredi. Si copias armatorum "alienigenarum induxisset, posset indigenis non imme-"rito suspectus haberi. Nunc vero paucis admodum "familiaribus contentus, religiosæ conversationis, pas-"torali baculo subnixus, pacem ferens pacemque pro-"mittens, suam optat præsentiam dominumque suum "videre, cui paratus est sicut domino quævis quæ do-"mini sunt pro debito subjectionis exhibere, cui, sicut "præstito juramento testatur, in dilectione neminem "mortalium æquiparat. Igitur non video qualiter illi "de ratione prohibeatur accessus. Non adverto quare "non permittatur audiri, qui permissus est ab exilio "revocari." Similiter et cæteris sententiam suam pro varietate animorum proferentibus, evicit qui nosse se voluntatem transmarini regis asseruit. Jubent ergo a secretis nuntium remeare, primati per proprios nuntios responsuri.

The prior is dismissed with a promise of an answer.

(16.) *De duobus militibus missis prohibere primatem ne per civitates regias iret.*

Thomas of Turnebuhe and Joscelin, brother of Henry I.'s queen, are sent to forbid the archbishop's approach to the court.

Quo abscedente, missi sunt duo milites, Thomas de Turnebuhe et Gochelinus, frater Adeliciæ quondam reginæ, quando canis sensibus subjecta terra minus pueriles in civibus suis lugebat excessus, quando requievit unusquisque sub vinea sua et sub ficu sua, et non erat qui exterreret. Igitur missi milites Londoniam venientes invenerunt primatem ad curiam jam proficiscentem, quem et convenerunt, dicentes, "Hæc vult et hæc "mandat rex, 'Inpræsentiarum tecum mihi sermo non

" 'est. Reversus ad ecclesiam tuam civitates meas et " 'vicos perambulare denuo non apponas.'" Respondit primas, "Ergo diffiduciat me?" Subjungunt, "Nequa-" quam." Ait, "Prohibere convincitur me curæ pastoralis " officium exsequi, quem civitatum et vicorum suorum " jussis inauditis arcet ab introitu. Quomodo enim " diœcesim[1] meam visitare potero, quæ per civitates et " vicos ejus diffusa est, si per eos mihi transitus aut " introitus inhibetur? Videat Dominus. Non permittit " ecclesias passim sitas dedicari, virgines neophytas " consecrari, sanctis admonitionibus et exhortationibus " desolata cœnobia privat, pastoremque amovet[2] ut " lupus dominicum gregem rapiat et dispergat." Adjiciunt, "Mandata venimus nuntiare, non de mandatis " disputare." Rursus adjecit, "Si et mandata mea " regi vestro renuntiaturi estis?" Subjiciunt, "Mi-" nime; suppetunt complures ordinis vestri quibus in-" termediantibus familiarius et confidentius hæc man-" data dirigantur." "An et illis," inquit, "ducatum " et præsidium conferetis?" Illi autem exsilientes, quosdamque illustres objurgantes, quod in apparatu militari primati comites advenissent, regressi sunt.

At primas jussis fiscalibus obtemperans, revocato progrediendi proposito, intra septa ecclesiæ suæ et sancti carceris angustias recidivam impugnationem sustinere decrevit donec ab alto respiceretur. Sic Semey (si viro bono vir Belial comparandus est) regio præcepto tenebatur astrictus, ne civitatis Jerusalem portas egrederetur, sustinuitque dies multos, suspectam habens defuncti regis injuriam et superstitis astutiam, donec generosi carceris impatiens, præcepto non stans, et promissa sua committens, veterem blasphemiam lueret et novam transgressionem. Rex doctus et dilectus Deo patienter impatientiam transgressoris exspectaverat, nolens citra metas æquitatis hostem suum et patris, quamvis reum,

The archbishop returns from London to Canterbury.

1 Reg. ii. 36–44.

---

[1] *diocesim*, MS. Winton.

[2] *ammovet*, MS. Winton.

interimere donec nova culpa trahendus esset ad pœnam. Poterat in hunc modum, si moderni scirent modum agendi, exitus exsulis ab urbe Cantuariorum exspectari, ut ex transgressione sua tanquam contemptor sui regis sublimis raperetur. Nunc vero regiis mandatis obtemperans et innocens trucidatur, dumque proditor infestus quæritur, latens monachus invenitur.

(17.) *De duobus*[1] *legatis missis ad curiam a primate.*

The archbishop sends envoys to the court,

Legatis igitur aulicis abeuntibus, denuo Cantuariensis antistes legatos, virum venerabilem de quo supra diximus et abbatem cœnobii Sancti Albani, cum clerico Londoniensi genere, transmisit ad curiam.

(18.) *De legato misso ad comitem Reginaldum.*

and a private messenger to the earl of Cornwall.

2 Sam. xviii. 21.

(Breamore, near Fordingbridge.)

Et vocato quodam de domo sua dixit, "Eundum tibi "est ad comitem Cornubiensem; eris ibi nobis necessa-"rius. Quod enim secreti fuerit et de domo regis audie-"ris, alter Chusy ad nostram notitiam referes. Nuntios "intercurrentes vicissim provideamus. Laborat fistula; "rogavit obnixe ut medicus transmitteretur ad se. Per-"gens salvabis corpus ejus et animas nostras." Ille, licet multum renitens, ad locum qui dicitur Brumore profectus est, et susceptus est a comite. Quem super conversatione domini sui interrogans, et accipiens, palam domesticis suis ait, "Multum patriam contur-"bavit; eam, ni Dominus partes suas interposuerit, "ad perpetuam trahet infamiam. Adhuc modicum, et "universi per eum ad inferos detrudemur." Postera die salutavit rex comitem, mittens venationem. Stabat autem cliens exenii bajulus, considerans ministerium domus, sicut fit, et assidentes comiti, et dixit, "Nonne "Willelmus est quem video, de domo archipræsulis

The messenger is recognised

---

[1] *tribus ?*

"Thomæ?" Negante illo cum quo confabulabatur, et perhibente medicum esse qui domino suo mederetur, "Multis," ait, "retro temporibus novi Willelmum familiarem Cantuariensis antistitis." Comes igitur, curæ suæ famam præponens, ait medico seorsum, "Iter arripe festinus, et longa spatia transmitte. Dices archipræsuli, provideat et consulat sibi. Nihil est securitatis. Una est de ipso sententia, Johanne Saresberiensi, Johanne Cantuariensi, Gunterio, Alexandroque Walensi; quocunque loco reperti, gladio feriantur." Proditis hujusmodi, medicum, interpositione fidei ne se proderet obstrictum, a se dimisit. Qui de nocte consurgens, latis terrarum tractibus in timore et fatigatione magna transmissis, stetit ante primatem. Cui mandatum comitis enarrans, Johannem Saresberiensem, quem solum huic colloquio voluit interesse, compulit in lacrymas. Sed ignara formidinis constantia viri,[1] collum suum protensum levi ictu palmæ perstringens, "Hic, hic," ait, "garciones invenient me."

by a servant of the king.

The earl of Cornwall sends a warning to the archbishop.

(19.) [*Legati querimonias archiepiscopi ad curiam deferunt.*][2]

Interea legati ad curiam directi collaterales regis (non enim ad regiam præsentiam dabatur accessus) conveniebant, et perorabat abbas, "Dominus primas et legatus nos ad celsitudinem vestram transmisit; in cujus prætextu personæ hæc allegamus.

The archbishop's envoys state his grievances to the young king's advisers.

(20.) *Prima querimonia, de clero per sæculares judices afflicto.*

"Clamor cleri præter consuetudinem afflicti pervenit ad nos, immo aures supernæ pietatis ascendit. Quidam enim vinculis et carcere laicorum violentia, non ad civile auditorium admissi, detinentur. Quidam

(1) That the clergy are oppressed by secular judgment.

[1] *vir?*

[2] There is no title in the MS.

"trahuntur a lege poli ad legem soli, quasi minus "districte per animadversionem ecclesiasticæ disciplinæ "delicta puniantur, et variis generibus tormentorum "subjiciuntur pro varia cognitione secularium judi- "ciorum. Hæc videntes qui miseratione divina sol- "licitudinem gerimus ecclesiarum, moti paterno pie- "tatis affectu flebiliter ingemiscimus. Numquid non "affligatur pater, si in ejus conspectu filium prædo "trucidet? Numquid non moveatur pastor si lupus "ovem eo vidente dilaniet? Petimus igitur ut, sicut "divisa sunt ecclesiastica negotia a sæcularibus, ita "divisim,[1] et apud quos oportet, tractari permittas. "Actor rei forum de more sequatur, ut juxta quod "decreto cautum est, clericus sive laicus, si crimine "aut lite pulsatus fuerit, non alibi quam in foro suo "provocatus audiatur. Educantur vincti de carcere; "parati sumus eos qui nostræ jurisdictionis sunt ubi "et quando debemus exhibere. Educatur de luto et "latere populus Domini peculiaris, ne in obstinatione "Pharaonis nova plaga percutiatur Ægyptus.

Gratian II. causa xi. qu. 1, c. 48; cf. c. 16.

(21.) *Secunda, de non restituto archiepiscopatu in eo statu quo fuerat.*

(2) That the property of the see had not been restored.

"Aliud est de quo querimoniam deponere compelli- "mur. Cum enim pax reformaretur, promisit honorem "de Sealtwede Cantuariensi ecclesiæ se restituturum, et "ipsum archiepiscopatum in eo statu quo fuerat tribus "mensibus antequam peregre secederemus. Cumque "quod quis dicit, debet veritati, et quod promittit, "fidei, quidnam est quod regia dicta pondus immu- "tabilitatis non habent? Non decet regiam severi- "tatem ab his quæ viva voce scriptoque pollicetur "resilire. Ecce ruinosæ domus nostræ vix habita- "torem admittunt. Exhaustæ feris indagines, succi- "siones lucorum, exactiones ascriptorum glebæ, depi-

[1] *divisum*, MS. Winton.

" lationes fundorum, exhæredationes pupillorum, mani-
" festæ crudelitatis indicia sunt, et occultæ simultatis.
" Redundant in injurias Dei quæ in dispensatores mys-
" teriorum Dei sinistre surripiuntur. Restituantur ergo
" Deo quæ Dei sunt, ne, dum resipiscere differunt quos
" exspectatione morosa Dominus vocat ad pœnitentiam,
" ex insperato rapiantur ad pœnam.

(22.) *Tertia, de vino sublato.*

"Quid de vino nostro dicemus? quod in tanta malig-
" nitate grassator ille Randulfus eripuit, ut ad audien-
" tiam absque læsione regii nominis quod factum est
" produci non possit. Cum enim vinum de navibus
" transposuisset, malis et antennis et cæteris navium
" armamentis confractis naves ipsas submersit. Unde
" factum est ut miserabiles naucleri non habeant unde
" remanere possint vel redire, quasi naufragium passi.
" Annon, selecti judices, domini sui nomen funestus
" satelles læsit, qui rem alienam diripuit, quam do-
" minus ipse sumptibus suis traduxit in patriam! Si
" dominus rex famæ suæ consuluisset, punisset eum
" qui se reddit infamem, ne impunitas consensum taci-
" tum pareret et factum probaret.

(3) That wine belonging to the archbishop had been seized by R. de Broc.

(23.) *Quarta, de ecclesiis violenter detentis.*

"In his autem quæ sequuntur non minorem credimus
" excessum. Cum enim peregrinaremus, quidam qui
" cum Sennacherib deserta tollunt ecclesias nostras oc-
" cuparunt, et nobis invitis etiam nunc detinent, qui
" soli jus advocationis habemus in illis, injusto titulo
" et mala fide possidentes. Quibus hoc solum ad dam-
" nationem sufficeret, quod non per ostium, qui Christus
" est, subintroierunt. Si enim teste Veritate fures sunt
" et latrones aliunde ascendentes, quomodo laica manu
" sublimati ingredientur et egredientur et pascua in-
" venient?

(4) That churches in the archbishop's patronage are wrongfully kept by intruders.

(24.) *Quinta, de clericis transfretare prohibitis.*

(5) That the clergy are forbidden to cross the sea.

"De portubus præclusis eandem querimoniam deponimus. Cum enim cismarini non permittantur exire, " vel ad nos transmeare transmarini, quid aliud est " quam carcerali custodia libertatem Anglicanæ ecclesiæ " coercere, ne successorum beati Petri juri[s]dictioni " subjiciatur, Romanæque potestatem diminuere, ne per " provincias consuetudinario mandatorum privilegio " negotia sua prosequatur. Sed quia necessarium est, " ubi nos præsentes esse non possumus, [ut] nostra per " eum actorem cui præcipimus expedia[n]tur, vicesque " nostras suscipiat qui urgente necessitate dirigendus " est, precamur obnixius[1] cessent edicta quæ præter " consuetudinem legationem impediunt, et multorum " profectum avertunt, statumque conturbant ecclesiæ, " liceatque sine dispendio, sicut dudum licuit, ire, " redire."

Hæc cum dixisset abbas, adjecit et clericus una cum ipsis directus, "Hæc dicit dominus primas, '*Sic nos* " '*existimet homo ut ministros Christi et dispensa-* " '*tores mysteriorum*[2] *Dei.*' Nisi enim hæc fiant " sicut et fieri debent, proculdubio quod nobis incum- " bit, et quod ad officium sacerdotale pertinet, exseque- " mur."

(25.) *Sententiæ comitum et comminatio Hugonis.*

Speeches of the nobles.

Dixit Reginaldus de Warenna, "Multum tenduntur " arcus utrimque." Comes Cornubiæ subjunxit, "Ante " medium Quadragesimale tempus factum perpetrabimus " exitiabile." Non hoc pro se (cum puræ conscientiæ esset) proferebat, sed quia machinationem primati ex curiæ nota feritate suspicabatur imminere. Hæc in

(Fordingbridge.)

loco Ferringesbregge facta sunt. Cum autem responsum

[1] *obnoxius*, MS. Winton. | [2] *ministeriorum*, MS. Winton.

fuisset legatis quod in petitionibus suis primas nullatenus audiretur, etsi multa emendanda viderentur, dum sic in obstinatione persistens regi et optimatibus refragaretur, egredientibus ipsis de concione, minanti minans dicit unus clerico curialis, quia nisi præsentiæ regis deferretur, ipse gravissime puniretur, qui quorum faciem vereri debuisset tanquam degeneres terrere præsumpsisset.

Redress is refused.

Threat of Hugh of Gondreville (see p. 108).

(26.) *Ordinationes cleri.*

Interea primas redierat, et instante Decembri jejunio complures de monasteriis et ecclesiis comprovincialibus ad ordines promovit. De suo autem monasterio perpaucos, unum subdiaconum et tres presbyteros; et eum qui sermone qualicunque reditum ejus describit, solum ex his quos post decessum suum in suo monasterio monachilem habitum suscepisse reperit, de peregre rediens primum et postremum diaconem ordinavit. Cæteros autem ad tempus ordinare distulit, eo quod ipso inconsulto monasterium subintroierant; omnes autem indifferenter ad tempus extra capitulum fieri præcepit, ne quod ad se non spectaret usurpantibus aliis alio tempore, et ad consequentiam indebita[1] trahentibus, daretur occasio præsumptionis, ipsisque pastoribus vel exsilio vel alia causa dimotis privilegia deperirent dignitatis.

In the Ember week the archbishop holds an ordination.

The writer ordained deacon.

Case of some who had been irregularly admitted to Christ Church.

Instante autem solennitate Dominicæ Nativitatis, ne quod fecerat ex dispensatione videretur ex crudelitate differre, quos prius amoverat[2] capitulum jussit introduci, de novo licentiam in Cantuariensi ecclesia conversandi petituros, ut et capitis et corporis titulum habentes alteri præjudicium non inferrent. Petitione itaque de more celebrata, erumpens in singultum subjunxit, "Misericordiam hanc præter spem et opinionem

[1] *indebitam?*

[2] *ammoverat*, MS. Winton.

"multorum, carissimi, vobis impendimus. Vos estis "creatura nostra, unde quod intuitu pietatis et libe-"raliter facimus ad memoriam revocari tenemini. "Gratiam et benedictionem suam det vobis Dominus!"

(27.) *De excommunicatione solemni duorum, et de efficacia excommunicationis.*

Excommunications on Christmas day.

Ipso die sacro sanctæ Nativitatis, postquam (sicut moris est) sermonem exhortationis fecerat ad populum, vicarium Nigelli cujusdam Robertumque de Broc cum ministro suo publice excommunicavit; illum quia claves unius ecclesiarum suarum, hunc quia ecclesiam quam occupaverat laica manu detinebat. Et quia tam detestandum hominem inviti denuo revocamus ad partes, cujus efficaciæ fuerit in eo[1] sententia, inpræsentiarum absolvimus.[2] Cum enim in domo sua, quam de nemoribus fundorum archiepiscopalium pro voluntate sua passim succisis Cantuariæ[3] construxerat, quibusdam communicantibus ei convivium celebraret, canes panem, quem manus ejus contrectaverant, recusabant, qui de manibus aliorum quidlibet porrectum avide sumebant; mirantibus[4] cunctis et reliquias ejus fragmentis aliorum commiscentibus, ab utrisque tanquam tactu contaminatis visi sunt[5] abstinere.

Effect of this on Robert de Broc.

(28.) *De confessione primatis.*

The archbishop confesses to Thomas of Maidstone, Dec. 29.

Evoluto autem quatriduo a die Dominicæ Nativitatis, quarto kalendas Januarii, de more circuibat altaria, incipiens a primo, et ad memorias sanctorum suffragia diutius et diligentius implorabat; tenensque illud Jacobi memoriter, "Confitemini alterutrum peccata vestra, et

[1] So V. and Lupus; *ea*, MS. Winton.
[2] *absolvemus*, V. Lup.
[3] *in Cantuaria*, V. Lup.
[4] *mittentibus*, L.
[5] *canes*, inserted, L.

" orate proinvicem ut salvemini," vocato fratre Thoma pœnitentis formam induit, ad confitendum peccata minori se subjiciens. Quæ in tanta humilitatis exhibitione cordisque contritione revelavit, ut qui pœnitentiam suscipiebat miraretur et perhorresceret. Positis postmodum mensis succincto ministerio jubet cibos apponi. Sciebat namque quod capiti suo gladius immineret, et tempus instaret immolationis suæ. Nunc quo ordine martyrium Dei athleta compleverit, paucis expediemus.

(29). *De literis missis ad regem de conturbatione regni.*

Postquam archiepiscopus Eboracensis Rogerus et ejusdem erroris alii mare transierunt, regiam præsentiam udituri, litteras suæ confusionis præmiserunt. Quarum rex perspecto tenore (salva pace ejus dixisse velim) supra regiæ severitatis[1] modestiam paulisper motus est. Et cum sibi parum moderaretur, " enutrisse se " replicabat, " ignavos et strenuitatis ignaros; non esse ex " omnibus caris suis qui vices suas doleret." Cumque se aliter haberet quam deceret, audientes domestici quia de se quereretur, dixerunt, " Quænam est hæc " repentina mœstitia? Nec si filios aut uxorem amisisses, aut a dimidii regni (quod absit!) possessione " cecidisses, sic regi lugendum erat. Si sinistra nuntiantur, audiantur qui viva voce loquantur, et quæ viderint vel audierint hæc testentur. Non temere verbis " omnibus et rumoribus incertis fidem convenit accommodari. Ecce parati sumus castra vel civitates quantalibet obsidione vallare, hostes in periculo animæ vel " corporis persequi vel sustinere. Quidnam sit nescimus, " dolentem videntes, causam vero doloris ignorantes. " Si quietis amatores laborum dispendia subterfugeremus, arridentes in prosperis, tergiversantes in adversis,

Roger of York and his companions send reports to the king in Normandy. The king is enraged against Thomas.

---

[1] *serenitatis?* Cf. p. 124, l. 12; p. 126, l. 18.

" querimonia locum haberet. Hæc est igitur summa " petitionis nostræ, quatenus reveletur mysterium vo- " luntatis." "Multis," ait, "diebus retro novistis volun- " tatem et dolorem meum, qui eatenus inpræsentiarum " excrevit ut invalescente morbo vitalia mea graventur. " Unus homo qui manducavit panem meum, levavit " contra me calcaneum suum. Unus homo, beneficiis " meis insultans, dehonestat totum genus regium, totum " sine vindice conculcat regnum. Unus homo, qui man- " ticato et claudo jumento primum[1] prorupit in curiam, " depulso regum stemmate, videntibus vobis fortunæ " comitibus, triumphans exsultat in solio." Cœpit igi- tur in regia clientela percrebrescere se ignaviæ argui, irrogatas injurias domino non curare, contumelias ob- tentu pacis dissimulare. Concipiunt animos, iram ex- acuunt, odium mutuo loquentes instigant, et unanimes in primatem inflammantur.

(30.) *De episcopis accusantibus primatem.*

The three censured prelates wait on the king.

Præsules adventantes interea ad pedes domini sui solo- tenus se projecerunt, lugubri quidem facie querimoniam deponentes, et prostrato corpore vindictam postulantes. In pedes jussi consistere, ex dolore meruere favorem; ex causa vero doloris prius perorabant quam orarent. " Domine rex," ait Eboracensis, "mihi soli mutire per- " mittitur. Duobus sociis,[2] quibus aqua et igne[3] in- " terdictum est, confabulari[4] nemo potest, nisi senten- " tia damnationis eadem qua feriuntur et ipse collo- " quens involvatur, quam ingratus ille, permissæ rever- " sionis immemor, in illos et in omnes coronationi filii " tui consentientes effudit. Nunc autem patria potitus, " præcavens ne de cætero proscribatur, multo comitatu " equitum peditumque præsentium et subsequentium

[1] *primo*, V. L.
[2] *meis his*, inserted, V. L.
[3] *igni*, V. L.
[4] *confabulare*, V., MS. Winton.

"et in subsidium dispositorum[1] stipatus incedit, circuiens et quærens ut in præsidia recipiatur. Non nos, domine rex, usque adeo vexationes assiduæ[2] movent, non laborum dispendia[3] frangunt, non damna enormia sollicitant, quæ pro minimo ducimus, dummodo tibi domino regi fide servata placeamus; sed frequentes exauctorizationes,[4] sed officii nostri mutilata dignitas, sed famæ periclitantis diminutio. Quasi flagitium perpetraverimus, spectaculum facti sumus, reique judicamur, cum de puritate conscientiæ non dubitemus." Respondit rex: "Si omnes excommunitioni subjacent coronationi regis[5] consentientes, igitur,[6] per oculos Dei, non excludor." Subtinulit ille:[7] "Æquanimiter ferenda tempestas est, quam declinare non potes, ut ex quieta mente et modestia tolerantiæ lacessitus et passus injurias videri merearis. Quod facile fieri potest, si dissimulare potes inpræsentiarum irrogata, et injuriantem quasi securum ad tempus dimittis."

(31.) *De litteris lectis palam omnibus.*

Postera die, lectis litteris in conspectu aulicorum et aliorum qui pro loco et tempore cogi poterant, quo furore, quibus minis et obloquiis debacchati sint, cum de damnabili cauterio notatos audirent, qui facili provocantur auditu, qui non injurias didicere pati, plus curiæ quam disciplinæ scientes, conjici potest, non cognosci. Excitement raised by reading of letters in the court.

(32.) *De conjuratione procerum.*

Igitur conceptam malitiam constituentes explere, ipsa nocte Dominicæ Nativitatis, quæ lucescit in sextam A conspiracy against

[1] *et in . . dispositorum*, omitted, V. L.
[2] *assidue*, L.
[3] *labores*, V. L.
[4] *exactiones*, V. L.
[5] *filii mei*, V. L.
[6] *ego*, V. L.
[7] *Sed intulit Eboracensis*, L.

the archbishop.

sabbati, convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus, ut simul mundo Dominus nasceretur et ipsi Domino morerentur. In primis contra primatem jurantes, post fide vicissim interposita arctius se obligantes, mutuaque securitate sibi caventes, ad mare ea celeritate digressi sunt qua scelus aggredientes moveri solent. Et diversos portus occuparunt, condicentes ut mari transmisso diligenter portus cismarinos obsiderent, ne vel primati vel alicui, siquid de hujusmodi machinatione præsciret, pateret effugium. Hæc ipsa dicimus ex relatione ejus qui videns et audiens interfuit. Nemo regiam serenitatem conscientia vel conniventia tanti facinoris involvat. Namque super internecione martyris post passionem ejus suam purgavit innocentiam in præsentia magnorum virorum et præceptæ auctoritatis, Alberti videlicet et Theodini cardinalium et apostolicæ sedis legatorum, propositis sacrosanctis evangeliis jurans, de propria tamen voluntate, quod nec præcepit nec voluit ut occideretur, et quando pervenit ad eum plurimum doluit. Et nos pro eo præsumere possumus, quia si reus fuisset, sacramento tali in tanta solennitate, præcipue cum non compelleretur, crimen non abjurasset, quod pœna pecuniaria vel alio quovis modo sine sui damnatione sopire potuisset. Quis enim, si compos mentis sit, semetipsum volens interimit?

The king's exculpation of himself.

(33.) *Excusatio regis.*

His explanations to the monks of Christ Church, Canterbury.

Quam etiam ipse rex in hoc facto prætendat excusationem audiamus. Cum audisset gladio suorum occubuisse primatem, post paucos dies misit clericos duos deferentes litteras. Qui Cantuariam venientes, fratribus congregatis dixerunt, "Infortunium, fratres, quod "penes vos accidit eatenus dominum regem contris-"tavit ut ab introitu ecclesiæ per triduum abstineret, "cibumque a die qua audierat[1] usque in tertium

[1] *audivit*, L.

" præter lac amygdalinum[1] non caperet,[2] non conso-
" lationem admitteret,[3] non in publicum prodiret,[4]
" sciens in suam redundare infamiam quod suorum
" actum est[5] sævitia; nec facile posse persuaderi quin
" videatur animam ejus quæsisse, quem totiens dolu-
" erit suis obviasse decretis, quem solum senserit in
" regno suo[6] impedimento esse[7] quominus res ecclesi-
" asticas ordinaret. Res quidem detestanda expleta
" est, et facinus inauditum, tantoque minus ejusmodi
" conscius fuisse credendus est quanto magis eum inno-
" centiam[8] servasse usque in hodiernum diem dubium
" non est. Unum est quod remordet eum conscientia.[9]
" Cum enim se omnesque[10] qui coronationi filii inter-
" fuerunt excommunicatos accepisset, dolorem suum
" dissimulare non poterat, quia jam fomitem omnem
" irarum inimicitiarumque sub inita[11] pace sopitum
" putabat. Vocatisque necessariis suis, de resuscitata
" injuria querimoniam deposuit; qui compassi sunt
" dolori, eoque vehementius moti sunt quod eum per-
" sequebatur quem promoverat. Unde eo nesciente,
" profectoque Argentumium, episcopis collocutum[12] ar- (Argentan.)
" chiepiscopisque diversarum regionum quos super hac
" re vocaverat conveniendos,[13] vindicaturi injurias ejus,
" ac[14] per hoc placere[15] putantes, a curia latenter reces-
" serunt quatuor illi qui flagitium perpetraverunt. Quod
" cum audisset, sciens ipsos ferocissimos omniumque
" nequissimos qui infra terminos regni sui continentur,
" veritus ne quid ageretur quod in regiam redundaret
" infamiam, e vestigio misit expeditissimos, qui por-

---

1 *amigdalinum*, MS. Winton.; *amygdalarum*, L.
2 *sumpserit*, L.
3 *admiserit*, L.
4 *prodierit*, L.
5 Omitted, L.
6 *sibi*, inserted, L.
7 *fuisse*, L.
8 *in innocentia*, L.
9 *mordet ejus conscientiam*, L.
10 *omnes* (for *se omnesque*), L.
11 *unita*, L.
12 *collocuntur*, MS. Winton.
13 *profectoque . . . conveniendos*, omitted, L.
14 Omitted, L.
15 *ei*, inserted, L.

"tus[1] præoccupantes filiorum Belial insaniam prohi-"berent. At illi velut[1] aspirantium obsequio ventorum "in miseriam nostram et regii nominis dehonestatio-"nem mare[2] transierant, præter conscientiam ejus ex-"plentes quod in perpetuum oblivioni non tradetur. "Die enim qua facinus expletum est,[3] apud se præ-"sentes eos esse putabat. Hoc, fratres, missi sumus[4] "intimare, ne de tanti principis serenitate sinistrum "suspicemini, sed siquid culpæ contraxit, in eo quod[5] "ad facinus aggrediendum grassatores invitaverit, ves-"tris orationibus convenit expiari. Et nunc corpus "jubet honestæ[6] tradi sepulturæ, ut apponatur ad "patres suos. Non enim mortuum persequitur, quam-"vis[7] viventem infestum habuit.[8] Sed quicquid in "se deliquit, animæ remittit. Non retro vexationes "attendit; non irrogatarum domino, regi, patrono,[9] "reminiscitur injuriarum." Posset quibusdam[10] innocentia purgata videri, nisi regiam serenitatem regiarum obloquia satellitum suspectam reddidissent.

(34.) *De obloquiis militum.*

Speeches of courtiers against the archbishop.

Siquidem cum ad nos Willelmus de Mandavilla de transmarinis[11] venisset, "Si," inquit, "primatem inve-"nissem, super his quæ spectant ad regiam dignitatem "districte convenissem; et siquidem secundum bene-"placitum postulatis adquievisset, pax fieret. Sin "autem pertinaci contumacia refragari præsumpsisset, "proculdubio compellendus erat ut cederet." Sed et alii similiter minabantur, quia si ausu temerario pro-

[1] Omitted, L.
[2] *in miseriam . . mare*, omitted, L.
[3] Omitted, L.
[4] *vobis*, inserted, L.
[5] *aliquid dixisse videtur quod*, L.
[6] *honeste*, L.
[7] *licet*, L.
[8] *habuerit*, L.
[9] *sibi ut regi* (for *dom.*, *regi*, *patr.*), L.
[10] *per hæc*, inserted, L.
[11] *partibus Cantuariam*, inserted, L.

ditorem regis occuluissemus,[1] omnes latebræ nostræ ad unum stipitem in flammam [2] corruissent, ut vel victi capite plectendum exhiberemus quem reum regiæ majestatis in propriam perniciem protexissemus. Nonnulli vero prohibebant nos lugere seditiosum illum qui totum regnum conturbarat, ne cum eo pariter traheremur ad luctum. Digressi sumus; revertamur ad propositum.

(35.) *De transfretatione quatuor spiculatorum.*

Properantibus igitur omnibus prædictis ad mare, quatuor alios [omnes] [3] prævenientes, fortasse sceleris avidiores, Reginaldus, Hugo, Willelmus et Ricardus, absque maris vel navium impedimento, vel alia causa quæ solet itinerantibus moram innectere, in Angliam delati sunt. Unde [4] cœlum terramque suo sceleri putantes arridere, proniores et animosiores effecti, in blanditiis elementorum sibi blandiebantur. Eadem nocte e diverso venientes juxta condictum castello de Saltwede se immerserunt mussitationibusque et susurris [5] noctem transegerunt. Abierat Randulfus de Broc in occursum eorum, domi uxore relicta, totaque commota regione maritima, cum multo milite stipatus adventabat. Cum autem dies erupisset, denuntiato oppidanis militibusque comprovincialibus ut se armatos exhiberent, et sine excusatione ad explendum mandatum regis accingerentur, duobus duntaxat pueris in castro relictis, ad urbem Cantuariorum præcipiti cursu transvolantes steterunt ante primatem, colloquendi cum eo copiam postulantes.

The conspirators reach England.

They pass the night at Saltwood castle,

and with R. de Broc and a force of men repair to Canterbury.

---

[1] *occubuissent* (misprint) *monachi*, followed by the necessary change of person throughout, L.

[2] *inflammatæ*, L.

[3] Interlined in MS. Winton.

[4] *satellites Sathanæ*, inserted, V. L.

[5] *susurriis*, MS. Winton.

(36.) *Descriptio spiculatorum.*

Notice of the conspirators. Reg. Fitzurse.

Primus est Reginaldus, nullius, sicut asseverant, sceleris metuens, et ab Urso patre belluinam feritatem trahens.

Hugh de Moreville.

Hugo de Morvilla, mortis vel mortuorum villa. Quocunque modo dicatur, vicum mortis exprimit. Hujus mater,[1] ut fertur, cum juvenem Litulfum ardenter amaret, et ille recusaret stuprum, exquisita muliebri versutia petiit ut vel educto gladio coram se ludentis speciem agens admitteret equum suum. Quod cum faceret, patria voce exclamavit ad præeuntem virum, "Huge de Morevile, ware, ware, ware, Lithulf heth "his swerd adrage."[2] Quod Latine sonat, "Hugo de "Morvilla, cave, cave, cave, Lithulfus eduxit suum "gladium." Quamobrem juvenis innoxius, tanquam qui ad effundendum sanguinem domini sui manum extendisset, morti addictus et aqua ferventi decoctus, martyrium complevit. Quid de genimine viperarum speremus? Nunquid de tribulis uvam, aut de spina ficum colligimus? Si arbor mala bonos fructus facere non potest, teste Veritate, consequens est ut ex radice[3] virosa germen innocuum non surgat.

W. de Tracy.

Willelmus de Tracia,[4] cognominatus tertius est, qui

---

[1] So MS. Winton. and all the MSS. of the Quadrilogus in the British Museum; *uxor*, L G. See the Introduction.

[2] A later hand has written in the margin of MS. Winton, "*Lyulf "haveth his swerd ydrawen.*" V. reads, "*Huwe of Morevill, war, "war, war, Lithulf haveth hys "swerd idrawen.*" Harl. 2. has, "*Hue of Moreville, war, war, war; "Lithulf haves his swerd idragen.*" Harl. 4242 reads, "*Huge of More- "vile, yarde, yarde, yarde; Lithulf "haveth his syoerd idragan.*" MS. Reg., "*Huze of Morvill, yar, yar, yar; Lithulf hafet his syord ydraye.*" MS. Arund. 19., "*Hughe of Mor- "vile, yarde, yarde, yarde; Lithulf "afeð his syeord idrazan.*" MS. Arund. 52., "*Huge of Morevile, "yar, yar, yar; Lithul havet yis "syord ydraye.*" Lupus, who probably had no knowledge of English, prints, "*Huze of Moreville, yar, "yar, yar; Lithulf hafet his fyoro "ydnaye.*"

[3] *mala et*, inserted, V. L.

[4] *Traci*, V., Harl. 4242., L.

quamvis in congressu militari sæpe fortiter fecerit, tamen ejus conversationis fuit, ut exigentibus peccatis ad parricidium vel aliud flagitium devolvi meruerit.

Ricardus Brito quartus est, qui ob pravitatem vitæ ex Britone brutus effectus est; dumque præliaretur in ecclesia, pro nomine tyronis notam Thrasonis[1] incurrit. R. le Breton.

(37.) *Collocutiones primatis et spiculatorum.*

Venientes itaque quatuor isti petierunt cum primate colloquium. Quibus ait, "Vultis publice vel privatim?" Subjiciunt, "Ut libet." Secedentibus igitur eis in penitiorem partem domus, jussi sunt exire domestici. Recolens autem illius evangelici quodam præsagio futurorum pontifex, "Jesus non credebat semetipsum eis, eo "quod Ipse nosset omnes," revocavit jam divertentes familiares. Ait igitur Ursides, "Exhibe præsentiam "tuam adiens regem tuum et dominum tuum, debita "subjectionis impendens." Respondit, "Feci quod "debui, non memini me non fecisse quicquam eorum "quæ teneor debuisse." "Non?" inquiunt; "episcopos "et clericos quos excommunicasti nondum absolvisti." Subjunxit "Non a me processit excommunicatio." Adjiciunt, "Perinde est ac si processisset a te, quia pro- "venit tuo molimine." Respondit, "Ratum et gratum "habeo, si patronus ecclesiarum meas et ecclesiæ cui "deservio vindicat injurias. Tu Reginalde præsens "aderas, ducentique milites (si res testimonio eget) ubi "dominus rex permisit, inquisitione facta super his qui "statum ecclesiæ conturbassent, depravata corrigere et "ad condignam satisfactionem præsumptionis enormia "retorquere. De necessitate quidem compellerer et "ego, nisi pœnitentia delinquentium exspectanda esset, "injurias persequi quæ mihi inpræsentiarum affatim "inferuntur. Nam potus mihi diripitur qui ministerio

Their interview with the archbp.

Joh. ii. 24.

[1] *Trasonis*, MS. Winton., V., Harl. 2. and 4242.; *traditionis*, L.

"domini regis et conductu de transmarinis advectus "est. Jumentum in nominis mei contemptum, tan- "quam in diminutione bestiæ dehonestari possim, "cauda truncatum est, et adhuc ab invasoribus occu- "patæ detinentur ecclesiæ." Subjiciunt citra clausam sententiam, "Hujusce permissionis testes non sumus. "Si autem querendum est de illatis injuriis, quare in "regia præsentia querimoniam non deponis? Ad cog- "nitionem optimatum retulisses, et satisfactionem pro "modo transgressionis reportasses." "Non," inquit, "pro "quolibet frivolo currendum est ad curiam; quando et "in quos pœna deposcit officii sacerdotalis exserendus "est gladius." Ad hanc vocem exsilientes exclamant, "Minæ, minæ! Domini monachi, nomine regis præci- "pimus, custodite diligenter hominem istum. Si abit, "de manibus vestris requiretur." Respondit, "Noveritis "me non venisse ut fugiam, sed ut grassantium rabiem "et impiorum malitiam exspectem. Deo autem propitio "minas vestras parvipendo." "Non minæ tantum," in- quiunt, "sed et aliud." Et prosequens usque ad ostium erumpentes deprehendit ad unius mussitationem quia se diffiduciasset rex.

(38.) *Invasio domus primatis et introductio gladiatorum.*

The knights prepare for violence.

Igitur considerata imminutione domus exeuntes in curtim et immittentes quos in facinus acciverant, sub moro ramosa loricis superindutas vestes abjiciunt, gladiisque exsertis in ostia domus exterioris, quam pueri metuentes obseraverant, impingunt. Ubi videntes se repelli, duce miserrimo clericorum Roberto, scito diverticulorum, irruentes a virgulto posticii gradus interruptos inveniunt, ubi architecti (sicut fit) ad necessaria digressi ferramenta sua reliquerant. Hinc ad infringendas seras occasione sumpta, scalis pro gradibus nitentes, nemine resistente aditus irrumpunt.

Robert de Broc is their guide.

(39.) *Nocturna visio primatis.*

Et egregius athleta Dei securus horam suæ passionis exspectabat. Sperabat diem adesse qua requiem laborum reperiret quam pridem Domino monstrante præviderat, dum in cœnobio Punteniacensi dies tribulationis et deportationis transigeret, monachusque cum monachis cohabitans, Dominum, quem dives amitteret, privatus et exul inveniret, ex carnis mortificatione, ex sua suorumque proscriptione, et sollicitudine cleri quem protegebat, proficiens in martyrem. Habent enim hujusmodi martyrium suum.

The archbishop's vision at Pontigny (p. 51).

Igitur non hortatu, non prece, non lachrymis suorum, loci moveri poterat, donec de vespertina synaxi decantanda suggerentes vim inferrent ei, et ostium obseratam quod in claustrum ducit infringentes reluctantem propellerent.

His friends force him towards the cathedral at vesper time.

(40.) *Progressio primatis ad monasterium.*

Inde pedetentim et lento gressu progressus est tanquam ultroneus mortem exspectaret. Præcurrerant per medium fratrum vespertinæ synaxeos debita prosequentium [1] pueri duo, plus terrore quam voce hostilem invasionem nuntiantes. Quibusdam ergo ex fratribus ad orationem adhuc persistentibus; quibusdam diverticula petentibus, quibusdam subvenire volentibus, exivit quidam ex fratribus dicens, "Ingredere, pater, ingredere, " manens nobiscum, ut si necesse est una compatiamur " et conglorificemur. Exanimatos absentia tua, præ- " sentia consoletur." Respondit, "Ite, pensum Divinæ " servitutis explentes." Et subsistens ad ostium in- " quit, Quamdiu tenebitis introitum,[2] non introibo." Cedentibus illis introgressus monasterium substitit in limine, repellensque populares quasi ad spectaculum

He enters the cathedral.

---

[1] *vesperas cantantium*, V. L. | [2] *timebitis interitum*, L.

circa se constipatos, "Quidnam," inquit, "metuit gens "ista?" Responsum est, "Armatos in claustro." "Ad "ipsos," ait, "exeo." Prohibentibus autem fratribus eum exire, cœpit circa limen obversari, et cum procedere moneretur, et ad sancta sanctorum se conferre, ut ei deferretur ex reverentia loci, non acquievit. Tumultuantibus interea clericis, quibusdamque fratribus vectem ferreum obducentibus, "Abite," inquit, "pusillanimes, sinite miseros et cæcos delirare. Præ-"cipimus in virtute obedientiæ ne ostium accludatis."

(41.) *Irruptio spiculatorum in monasterium.*

The knights enter in pursuit of him.

Adhuc eo loquente[1] ecce lictores perscrutato palatio ecclesiæ conglobati per claustra ruunt. Ex quibus tres in lævis secures, unus bipennem vel bisacutam deferebat, omnes vero in dextris strictos gladios vibrabant. Quo ruitis, viri Belial, hæredes Dohec? Quo ruitis, novissimi virorum Thrasones,[2] expeditionis ignari, castrorum inexperti? Non expugnandum est castrum positu loci ingenioque naturæ munitum; non civitas ambitu murorum, non turrium propugnaculis, non præsidio circumvallata virorum. Christus Domini pro Christo Domino, pro sanctitate sui, pro reverentia sacerdotii metuendus, armis istis appetitur. Ecce, palam stat, latebras degeneres non quærit. Protectus lorica justitiæ et scuto fidei non cedit arietis impulsu, non balistam aut alias belli machinas perhorrescit. Postquam patens ostium irruperunt, divisi sunt ab invicem ad medium postem cui testudinis onus innititur. Ursides dexteram partem, tres alii sinistram occupant. Perstans autem mente et corpore agonotheta Dei fixit ex adverso gradum ubi pridem per somnium viderat se crucifixum, sicut asseritur; habens a læva præviam crucem suam, a tergo parietem, præ se beatæ Mariæ virginis iconiam,

---

[1] *Valvis igitur apertis*, V. L. | [2] *Trasones*, MS. Winton.

circumquaque memorias et reliquias sanctorum. Irruit Ursides, et quærit a quodam quem offendit, "Ubi est "archiepiscopus?" Præveniens ille omnium responsiones, respondit cum levi motu capitis, "En ego. "Reginalde, Reginalde, multa tibi contuli beneficia. "Ingrederis armatus ad me?" "Scies;" ait, "Tune "ille regis proditor? huc abscedes," pileumque mucrone decussit. "Non," inquit, "proditor sum; non egrediar, "vir abominabilis;" palliique sui laciniam de manu excussit. Ergo subintonat, "Fuge!" Subjunxit, "Non "fugiam; hic tuam explebis malitiam." Quibus verbis sicarius repercussus duos passus vel tres resiliit. Percussurus quidem erat, sed hærebat, aut quia vires suas colligebat, vel quia interim domino suo memor præteritorum parcebat, per quem promotus regiam familiaritatem adeptus fuerat. Interea tres alii insurgunt insultantes, "Inpræsentiarum morieris." "Si caput," inquit, "meum quæritis, prohibeo sub interminatione "anathematis ne cuiquam circumstantium noceatis. "Mortem libens amplector, dummodo ecclesia in sanguine "meo libertatem consequatur et pacem." Dixit, caputque protensum ferientibus coaptavit, hæc verba novissima psallens, "Deo et beatæ Mariæ, et martyri "Dionysio, patronisque hujus ecclesiæ sanctis commendo spiritum meum et ecclesiæ causam." Accelerans autem Ursides de primo ictu referre tropæum,[1] et de festina perditione[2] sua lucrum, prosiliit, et toto conamine suo capiti protenso vulnus incussit, exclamavitque tanquam devicto[3] hoste triumphans, "Percutite, per- "cutite[4]!"

Murder of the archbishop.

(42.) *Dispersio monachorum.*

Ego qui loquor, hoc verbo, sicut et cæteri, arbitrans me gladio pariter percutiendum, tanquam peccatorum

Flight of the writer and others

[1] *tropheum*, MS. Winton.
[2] *proditione*, L.
[3] *de victo*, V. L.
[4] *percute*, L.

conscius et minus idoneus martyrio, celeri tergiversatione gradus ascendi, complodens manus. Protinus quidam stantes adhuc ad orationem dispersi sunt. Non enim levem omnibus timorem Dominus incussit, sed magnum, et qui posset cadere in quemvis[1] constantissimum. Quod enim sub incendio refrigerium, quam sub vibrata securi securitatem, tibi promittis? Numquid viride lignum succidentes aridum inconcussum dimittent?

That the archbishop alone was slain is of Divine providence.

Divina nimirum dispensatio pro martyre suo agebat, percusso pastore dispergens oves; quia si cum ipso vel unus occubuisset, quacunque ex causa percussus fuisset, ei et non martyri quicquid pro martyre mirifice gestum est postmodum ascriberetur; et adhuc post passionem perseverante malitia et obloquentibus Ysauris, martyr in perpetuum proditoris elogio notaretur. Inde est quod famæ martyris consulitur, et solus occumbit. Itaque ministro confusionis instigati carnifices, in vulnere vulnera conferentes, cerebrum excusserunt.

(39.) *De clerico vulnerato et monacho percusso.*

Edward Grim, a clerk, is wounded in the arm.

Clericus autem pro affectu patri compatiens, Anglicus natu, Edwardus nomine, brachio suo objecto ictum inter ictus excepit; timensque sibi post vulnus vulnera, post gravia graviora, ad altare proximum divertit, quo plures ex fratribus vitæ metuentes confugerant, nesciens[2] a quo pertulisset ictum.[3] Sed de auctore vulneris inde conjicimus, quod Willelmus[4] cooperatoribus suis apud castrum Saltwede quantum quisque sævisset in martyrem referentibus, scelusque suum jactantibus, dixerit etiam se brachium Joannis Saresberiensis præcidisse.

A monk is struck on the head.

Sed et unus ex fratribus circa patrem studio compassionis obversatus,[5] ictum pertulit. Verum oratio

[1] *etiam*, inserted, V. L.
[2] *nescientes*, V. L.
[3] *percussus fuerat*, L.
[4] *de Traci*, inserted, V. L.
[5] *observatus*, MS. Winton.

boni pastoris verum Pastorem imitantis dicentem, "Si "me quæritis, sinite hos abire," obtinuit ut grege non diminuto ipse solus occumberet. Unde plano gladio[1] percussus caput attonitum reportavit. Joh. xviii. 8.

(40.) [*De morte beati martyris Thomæ.*][2]

Jam genua martyris effœta lababant, jam domus lutea vergebat in casum. Inter cædendum mens in silentio orat, psallit mente, psallit et spiritu; vox exterius non auditur. Sed cæditur gladiis more bidentium, non murmur resonat, non querimonia, sed corde tacito mens bene conscia conservat patientiam. Unus autem ex carnificibus jam cadentem vel jacentem martyrem prosecutus lapideo pavimento mucronem incussit; sed acie dissiliente præsignabat Dominus in sanguine martyris ecclesiam triumphare, malitiam superari. Petra siquidem Christus est, præses innocentiæ, relidens omnes machinationes superbiæ, ut adversus ecclesiam, cujus fundamentum est, portæ inferi prævalere non possint. Necdum saturabatur impietas; nam quatuor aliis irrumpentibus,[3] unus scelus renovans, et minis hostiliter funus infestans, vacuo vertice mucronem infixit. Verum martyr de priorum carnificum mucrone triumphans ad modum prostrati in oratione jacebat immotus, servata venustate vultus, in morte specietenus exhibens quandam hilaritatem et sinceritatem,[4] quam gerebat in mente, ut non exspirasse videretur, sed vivido colore, clausis oculis et ore,[5] somnum capere. Non membra palpitabant, non rigor in corpore, non humor ab ore profluens aut naribus, vel tota nocte ab excubantibus visus est. Sed digitorum flexibilitas, compositio membrorum, hilaritas et gratia vultus, glorificatum homi-

The archbishop's last moments.

Outrage of Hugh of Horsea.

The archbishop's appearance in death.

[1] *gladii*, V. L.
[2] No heading in MS. Winton.
[3] *erumpentibus?*
[4] *sanctitatem*, L.
[5] *potius*, inserted, V. L.

nem, si vel vita reticeret[1] aut causa passionis, prædicabat. Passus est autem quarto kalendas Januarii primas et legatus in ecclesia et pro ecclesia, ad horam vespertinæ synaxeos, circumpsallente monachorum choro, circumstante clero plebisque multitudine, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor in sæcula sæculorum. AMEN.

Explicit passio gloriosi martyris Thomæ, quarto kal. Januarii.

---

[1] *reticeretur?*

MIRACULA S. THOMÆ CANTUARIENSIS.

¶ *Incipit secundum opus miraculorum gloriosi martyris Thomæ Cantuariensis archiepiscopi.*

LIBER I.

Glorioso regi Anglorum Henrico, duci Normannorum et Aquitaniæ, comitique Andegaviæ, humilis Cantuariensis ecclesiæ Christi conventus ab eo regi qui cœlum terramque regit in sæcula sæculorum. Ad notitiam vestræ serenitatis, maxime rex Henrice, referre censuimus quæ per loca varia vestri regni martyr Thomas operatus est. Sed et, si vacat vobis, licet tot et tanta negotia vestrum fatigent auditum, signa tamen quæ ex aliis regionibus audimus, ea succinta brevitate quam res exigit cœlesti favore prosequemur. Dignum namque videtur, quod lætitiæ vel mœroris emergit apud nos ei quem diurna super rerum communium utilitate cura sollicitat, et quotidiani sudores propter requiem universitatis exhauriunt, innotescere. Non in hoc facto tam seriem stirpis attendimus, ab atavis edite regibus, non tam potentiam qua cæteris retro principibus Britanniæ præcellitis, quam duo quæ claro lumine præfulgent in principe, humilitatis exemplum, litteraturamque et disciplinatæ mentis intelligentiam. Quorum altero magnorum regum famam quasi quodam radio fulgoris obscuratis, altero regem et grammaticum impletis, imperatoriam majestatem non solum armis decorans, sed et divinarum humanarumque rerum[1] notitia muniens, et gubernacula vitæ possidens. Inde est quod

Prologue. The convent of Christ-Church, Canterbury, to Henry II.

Horat. Od. I. i. 1.

[1] *regum*, MS.

alacrius in manus vestras scripta porrigimus, in rege pariter debita reverentia dominum venerantes, et tanquam condiscipulum familiari colloquio convenientes. Hujus rei gratia dilectum fratrem nostrum Guillelmum, cum libello cui per aliquod tempus invigilavit, sicut postulastis, ad celsitudinem clementiæ vestræ transmittimus, cujus diligentiæ miraculorum investigationem gloriosi martyris Thomæ commisimus. Quæ non ex abrupto, non ex levitate mentis cupidæ novitatis, scribenda præceps et incircumspectus arripuit; sed ab initio passionis suæ ipse ei, quasi aliquid esset qui se nihil esse profitetur, vultum suum desiderabilem in somnis ostendere dignatus est. In strato autem quiescebat, quod ad introitum capituli nostri locatum ostendit. Et ecce se in latus erigens, tulit libellum tanquam gracilibus litteris et illegibilibus inscriptum, projiciens ad ipsum; quod idem et alia denuo visione fecisse visus est. Mirabatur super hujuscemodi visione; nondum enim advertebat quid sibi somnia vellent, donec evolutis a passione decem circiter et septem mensibus, tertia visione monitus, tandem fratri qui circa hæc operam dederat a principio cooperator et coadjutor accessit. Cum enim vires ejus res incepta videretur excedere, et emergentia miracula frater ille solus audire non sufficeret et scribere, videbatur huic in somnis, quod stanti sibi ad orationem cum fratribus in choro vir assistens throno domini archipræsulis dicens acclamaret, "Operam adhibe," tanquam ex ipso mandatum procederet. Mane vero, congregatis fratribus et conquerentibus quod minus sollicita diligentia miraculis audiendis adhiberetur, quæ in ecclesia Cantuariensi coruscabant, et quæ populi frequentia venientis ad orationem referebat, ex decreto communi injunctum est et huic partes suas interponere. Scribens itaque pauca perstringit, veritatem non ordinem sequens eorum quæ mirifice gesta sunt. Nam quid prius, quid posterius gestum sit, nec vacat nec multum interest attendere.

The author, William, and his book, sent to the king.

William thrice called by visions to take up the subject.

He cooperates with a monk who had already been employed on the work.

Rogamus autem universitatem legentium, diligentiæ fratris compatientes, per quem non stat quominus plene creditam sibi dispensationem exsequatur, in hac incompositione[1] verborum, in hac tenuitate sententiarum, modice narem corrugare. Fatetur quidem quia sannam meruit, sed reprehensionem sperat mitiorem, dum epulas quas habet recumbentibus exhibet. Propinat calicem in fictili vase, sed de puteo aquarum viventium exhaustum. Pincernam incultum potus delicatus excuset. Si melius quis habet, apponat, vel accipiat quod apponitur. Si neutrum horum placet, ex jam sparsis seminibus frugem colligat, et materiam propositam, pro parvitate scribentis effigiatam, longe melius incidendam licet assumat, de qua, tanquam de novo, juxta sibi collatæ gratiæ beneficia, martyrem poterit elimatius et expressius exsculpere, ut et materiam opus decoret, scriptoremque suum martyr scriptus digna mercede remuneret.

(1.) *De visione clerici cujusdam, passionem martyris Thomæ præfigurante.*

Quodam tempore gloriosum martyris Thomæ triumphum non multum præcedente, dum clericus [quidam][2] Aurelianis existeret, quæ est civitas Galliæ, studio scientiæ sæcularis, præcipue illius quæ ibi celebrior habetur, occupatus, sub mysterio visionis nocturnæ divinæ gratia dignationis meruit futurorum sacramenta videre. In ecclesia namque beati Aniani, quæ in eadem civitate est, quasi in quadam magistrali cathedra se sublimatum videbat, et coram se multos discipulos, Lucano, quem legebat, diligenter attendentes. Locus autem lectionis erat ubi Cato Cæsaris persecutionem fugiens famem, sitim, serpentum pestes, et multarum importunitatum dispendia perpessus fuisse describitur, et ultimo pro libertate patriæ defendenda mortem sus-

The archbishop's death foreshown to a clerk at Orleans.

[1] The first syllable interlined in MS.

[2] Interlined in MS.

tinuisse. Cum igitur in loci illius expositione obversaretur, et nullum versum ibi se reliquisse crederet, quidam a quo auctorem illum audierat, in eadem ecclesia flexo genu cominus procumbens in hæc verba prorupit, "Revertere, magister, et duos quos prætermisisti versus expone." Qui autem legebat, cum ex increpatione tam solemni pudore suffusus ab ipso tanquam a magistro versus prætermissos humiliter exquireret, ait—

> "Sic vobis Scitici[1] mors est ignota Catonis,
> "In bellis didicit bella timere timor."

Mox expergefactus de somno versus quos viderat revolvere cœpit et memoriæ commendare, non quia aliquid in eis præfiguratum crederet, vel ad locum illum aliquatenus attinere putaret, nisi quod de morte Catonis mentionem faciebant; sed ut auribus scholarium tanquam mirabile proponeret quod vidisset. Igitur versus multotiens iterans, hoc adjectivum *Scitici* tanquam ad Catonem pertinens transmutavit, pro *Scitici* *Lybici* ponens, ut importunitatum Catonis locus notaretur, et convenientior sententia videretur. Post triumphum vero gloriosi martyris Thomæ erumpente jam miraculorum luce, visionis recolens, et primum adjectivum, *Scitici* scilicet, ad memoriam reducens, sub involucro tali gloriosi se gloriabatur martyris prævidisse triumphum. Per *Scitici* enim, quod a frigida regione denominatum est, Angliam, in qua refrigescit caritas multorum, arbitrabatur designatam; vel septemtrionalem plagam, in qua continetur Anglia. Pretiosum autem martyrem pro defensione libertatis ecclesiæ, morum rigore, vitæ integritate, et exsilii squalore, Catonem putabat nominatum. Mihi vero subesse videtur alius non contemnendus intellectus. Quis enim martyrem *Sciticum* vocet, qui in tanta fervebat caritate ut se ipsum legitime certans impenderet ecclesiæ? Sed pas-

[1] *i.e.* Scythici.

tores ecclesiasticos, qui dum quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, quærunt, adeo refrigescunt, ut lupo invadente gregem sicut muti canes non audeant oblatrare, tanquam Sciticos et septentrionales, id est, septiformis gratiæ dona non curantes, quisquis fuit ille venerabilis mysteriorum revelator increpavit, dicens, "O vos Scitici, mors Catonis est sic ignota vobis ut "non reducatis ad memoriam pro quo, qualiter, et "quare mortuus est martyr Thomas, rigidissimus as-"sertor libertatis ecclesiæ, sicut Cato libertatis patriæ." Vel, "O persecutores ecclesiæ, sicut Scitici non illus-"trati radiis solis justitiæ, mors martyris sic ignota, "id est, despecta, vobis est, ut nomen ejus auferre de "sub cœlo putaretis, et memoriam ejus in posterum "tollere." Vel, "Mors martyris sic est ignota vobis; "pretiosa est mors ejus in conspectu Domini, quem "proditoris elogio notabatis."

(2.) *Alia ejusdem visio.*

Another vision of the same clerk. (Coutances.)

Aliam alio tempore visionem eidem clerico Dominus ostendit. Quadam namque nocte putabat se in civitate Constantiis esse et ab occidentali parte super vallum quoddam et fossatum civitatis procumbere, comite quodam serviente, quia nox erat. Et ecce quædam ex improviso claritatis scintilla inter occidentem et septentrionem instar domus accensæ noviter emicuit, quæ tenebras noctis in parte removit, paulatimque subcrescens et velut aurora consurgens aerem illuminavit, ut nascituri solis lux prævia videri posset. Cumque quasi quædam altercatio inter ipsum et servientem fieret, utrum lux illa solis, an accensæ domus, esset, subito lux illa major erupit, ut non tantum noctis tenebras sed et totius mundi partes miræ coruscationis[1] illustraret. Quid per noctem significari verius dice-

[1] Some such word as *lumine* seems to be wanting.

mus quam prælatorum ecclesiæ cæcitatem? Qui, parum reminiscentes se super gentes et regna constitutos ad evellenda plantaria vitiorum in majoribus et minoribus, et delectabile Domino germen inserendum, non ascendunt ex adverso pro domo Domini in die prælii, sed tanquam sal infatuatum conculcantur ab hominibus, et dum terrenorum principum tenebrosam voluntatem plus respiciunt quam veri solis claritatem, tenebras erroris contrahunt, perniciosæque caligine noctis involvuntur, noctis autem interjectu supernæ lucis patiuntur eclipsim. Sed in hac prælatorum cæcitate lux primitus apparuit cum gloriosus martyr libertatem ecclesiæ periclitantem in periculo capitis sui tueri cœpit; luminis incrementum sumpsit, cum, rebus suis omnibus relictis, patriam fugiens fidelis ecclesiæ patronus exteris nationibus innotuit. Subito autem et majori claritate lux illa per omnis aeris partes emicuit, quando martyr idem statim post gloriosum de inimico triumphum inaudita miraculorum novitate coruscans mundi partes occupavit.

(3.) *Tertia ejusdem visio.*

Another vision of the same.

Tertia quoque visio passurum eidem de quo diximus martyrem significavit. Videbat enim in visione, et ecce Constantiensis ecclesiæ crucifixus muros ejusdem civitatis ascenderat, bajulans crucem in humeris, et in septentrionem se inclinabat, tanquam saltum daturus in Angliam. Unde commovebatur tota civitas, clamorem in sublime tollens, plangensque discessum imaginis. Qui viderat hujusmodi, nesciebat quid visio prætexeret. Sed post gloriosum beati martyris occasum, vel potius ortum, recordatus verbi quod Petro Dominus dixerat, "Venio Romam iterum crucifigi," per crucifixum, Christum, qui suis patitur in membris, et imminente passione sua crucem qua passurus erat propriis tulit in humeris, apud Anglicanas partes in martyre Thoma

S. Ambros., Sermo de Basilicis tradendis, c. 13.

passum fuisse non inconvenienter intellexit. Merito autem videbatur in civitate Constantiis esse, et muros ejus ascendisse; nam civitati cujusque fidelis, qui fidei constanter adhæret, Dominus præsidet, et muros ejus ascendit, dum fortitudini ejus fortitudinem impendit, et adjuvat eum in fortitudine contra potestatem adversam præliantem, ut fortis fortificetur adhuc. (Migne, Patrol. xvi. 1011).

(4.) *Quomodo quidam vidit nomen martyris Thomæ scribendum in libro vitæ.*

Fermin of Canterbury sees the names of the archbishop and of the king about to be written in the book of life.

Physicus quidam Cantuariæ, vir honestæ conversationis, fratrum infirmorum res administrat, Ferminus nomine. Hic in vigilia Pentecostes ante passionem beati Thomæ martyris vidit in visione quia processio fieret solemnis in Cantuariensi ecclesia, et incederetur a fratribus ibidem Deo famulantibus vultu jocundo, cultu festivo, et voce sonora pro veneratione diei, subsequentibus in equis et collateraliter procedentibus Henrico rege Anglorum et Thoma archiepiscopo. Cumque de more campanile præterissent,[1] monasterium circumeuntes, subsistere visi sunt, et intendere cum taciturnitate in crucem auream quæ præferebatur, a qua corona aurea triplici catenula dependebat. Super quam subsistentibus illis audita est vox de cœlo veniens, "Eorum omnium nomina qui possunt ad hanc crucem "pertingere, et super eam aurum purissimum et lapides "pretiosos ponere, scribentur in libro vitæ." Qua voce audita, accedens archiepiscopus erecta manu tetigit crucem, et in magna quantitate posuit aurum et lapides pretiosos super coronam. Similiter et rex, quamvis longo tempore post, fecisse visus est.

[1] Another hand has written in the margin of the Winchester MS. *processissent*; but the text is clearly right. The bell-tower is represented in the old plan of the Canterbury precincts, A.D. 1165, as standing detached on a little mound to the south of the cathedral. See Professor Willis, in *Archæologia Cantiana*, vii. 153.

(5.) *Quomodo idem prævidit virum crucifixum ubi post passionem martyr sepultus est.*

Another vision of Fermin.

Hic idem physicus vidit alio tempore quia venerat intrare cum quibusdam aliis monasterium Cantuariense, et ecce hominem ad ostium invenit albis indutum, virgam tenentem, qui prohibuit eum intrare dicens, "Nemo intrabit hic nisi coronatus." Ille institit ut intraret, et, cum non permitteretur, "Alias," inquit, "intrabo." Cumque se ad aliud ostium contulisset, invenit et illic eundem hominem obstantem sibi sicut et prius. Cumque rursus instaret, sibi petens ingressum, ait ostiarius, "Sustinete modicum." Et secedens ab ostio rediit de intro vestibus allatis, quibus induit eos qui ad ostium exspectabant, capitibusque coronis impositis usque ad altare majus introduxit, dicens, "Hic orate "flexis genibus." Quo facto, revertens per chorum quo venerat, ea parte descendit in cryptam monasterii, ubi post Thomas accepit palmam martyrii. Et ecce in longitudine cryptæ, ab introitu ad ulteriorem partem, sedilia per ordines varios disposita conspiciebantur, patebatque ingredientibus transitus inter ordines, quibus residebant reginæ diadematibus aureis et pretiosis lapidibus intextis coronatæ, decore regio et splendore præminentes, sed super palmas capitibus inclinatis, et taciturnitate sua tristitiam præferentes. Igitur primo substitit introductus physicus, tantis splendoribus repercussus, honorem et multitudinem reginarum admiratus, nam multitudo numerum excedebat; sed comite præeunte per medium earum transiens venit ad postem ubi corpus sancti martyris ab initio passionis suæ per aliquot annorum curricula requievit humatum; elevatisque oculis vidit ibi crucem auream miræ magnitudinis, et in ea virum affixum, et præ stupore vociferatus est, "Iste est speciosus forma præ filiis hominum." Hoc quidem factum est ut passio Domini reducatur ad memoriam. Tunc monitus est a ductore suo ut recor-

daretur visionis suæ. Quod cum ter in auribus ipsius recitasset, monitus est et secundo, ne traderet eam oblivioni.

(6.) *De armato quem vidit in somnis frater Honorius.*

Post passionem gloriosi martyris Thomæ tertio die vidit in somnis cœnobita Cantuariensis Honorius, vir honestæ conversationis, se monasterium ingressum. Et ecce ante altare Domini Salvatoris decora et rubicunda facie, evaginato gladio juvenis astabat. Quem cum propius accedens, timida voce tamen, interrogaret, "Quis es, domine? non convenit armatum loco sacro "et religioso in hunc modum obversari,"[1] respondit, "Ne timeas, hujus loci custodia mihi deputata est, qui "cingulo militiæ donatus sum die quo Thomas ad ar-"chiepiscopalem promotus celsitudinem suscepit eccle-"siam regere."

Vision of brother Honorius.

(7.) *De martyre orante et loquente cum pertransiret per dormitorium.*

Per idem tempus lugebat unus ex fratribus pastoris internecionem et ovicularum Domini desolationem. Qui consolationem meruit, quanquam non secundum dolorum suorum multitudinem. Nam vidit et audivit quem lugebat in somnis. Vidit in facie procumbentem et orantem, circumfusis fratribus et pariter orantibus, in loco quo martyrium compleverat. Protenderat autem manus versus aquilonem, a quo panditur malum, ut patenter innotesceret quia pro qua mortuus est tuetur ecclesiam, et malis emergentibus suis obviat intercessionibus. Rursus alia visio eidem fratri ostensa est. Nam pater per dormitorium quasi dormientibus excubans transibat, et

Visions of another monk.

---

[1] *observari*, MS.

cum venisset ad locum quo frater ille quiescebat, ait, "Hodie pro ecclesia bene laboravi." Quibus verbis efficacia orationis exprimitur. Bene enim idem bono nostro et commodo laboravit, qui a Domino obtinuit ut morborum genus omne curet, et sanitates restituat, ut errantes ad viam veritatis revocet, ut corda potentum adversus ecclesiasticas constitutiones intumentia pacificet, et periclitantis ecclesiæ libertates reformet, ut simultates deleat et iras mitiget. "Hodie," inquit, "laboravi." Nam gravis et divina calamitas Anglicanum ecclesiam oppresserat. Primo, per exteras nationes regionem occupatam, multis et variis vexationibus multo tempore fatigantes. Secundo, per indigenas et cives suos, quæ divini juris sunt usurpantes, et constituentes quæ libertatem ecclesiasticam suffocabant, nemine reclamante, nemine resumente scutum fidei ut staret pro domo Domini in die prælii, sed ipsis etiam pastoribus post voluntates et violentias sæcularium potestatum in propriam perniciem et subjectorum abeuntibus. Postremo eo-usque debacchatum est ut contra Cantuariensem et Romanam ecclesiam sacramenta publice præstarentur. Et subsecutum est malum, quod propter enormitatem sui nulla poterit abolere vetustas, quod propter immanitatem facti memoriam transfundit in posteros. Nam in gremio matris trucidatus filius est, profanatum est templum et desolata civitas, sola sedens, plena populo, non habens ex omnibus caris suis qui consolaretur eam, et qui veniret ad solennitatem, donec divina miseratio derisionem sabbatorum in risum converteret, et tempore nubila serenaret, in novo martyre miraculis coruscans, in claritate novi solis desolatos irradians. Igitur mœrentibus et ecclesiæ desolationem lugentibus dies illuxit, dies misericordiæ, dies consolationis et lætitiæ, dies quem fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea. Dicat itaque patronus ecclesiæ, "Pro ecclesia laboravi hodie;" id est, obtinui a Domino dissipare tenebras mœroris et angustiæ, quas tribula-

tionis immanitas et oppressionis acerbitas asperserat in obfuscationem ecclesiæ.

(8.) *De matrona sexta die per somnium colloquente cum martyre.*

Transierant quasi septem dies a passione martyris, et quiescebat in strato mulier quædam ingenua, uxor cujusdam Radulfi, secundum sæculum honorati. Hæc audita passione martyris cœpit admodum tristari, deflens sicut bona ovis boni pastoris internecionem, ecclesiæ dehonestationem, criminis immanitatem. Unde meruit in somnis visionem videre. Nam oratorium suum intrans, hominem invenit stantem ante altare pileatum, albis indutum, tanquam divinum officium implesset. Ille autem visa ea seorsum ad australem partem resedit, familiariter innuens ei, tanquam colloquium petens, ut propius accederet. Quæ protinus quidnam agendo salutem animæ consequi posset interrogavit. Respondit, "Singulis hebdomadibus sexta sabbati tibi "jejunandum est, et cum sic compleveris annum, venies "ad me." Et adjecit, "Novistine quis est cum quo "tibi sermo conseritur?" "Tu es," inquit, "quem "quatuor illi miserrimi ausu temerario trucidare præ-"sumpserunt." Ex tunc mulier quod admonebatur in somnis opere cœpit explere. Transactisque decem et octo mensibus, de finibus suis egressa martyrem petiit de solvendo promisso cui ipsa paruerat in exsequendo præcepto. Hinc credimus saluberrimum sextæ diei jejunium, et quia Redemptor noster sexta die mundanam fabricam perfecit, sexta protoplastum cadere permisit, sexta filios Israel in deserto manna colligere præcepit, sexta mysterium humanæ restaurationis implevit, sexta quiescens in sepulchro vocem rugientis Patris exspectavit.

Appearance of the martyr to a lady, the wife of Ralph.

Reasons for fasting on Friday.

(9.) *De monacho negante sanctum Thomam esse.*

Of a monk named William, who denied that Thomas was a saint.

Quidam ex fratribus Cantuariensis ecclesiæ, Guillelmus nomine, prope habens verbum in ore et in corde, et ad judicandum pronus, potentum violentiam carnali favore fovebat. Pii patris et pastoris innoxii proscriptiones et exsilium non virtuti sed vitæ carnali quam publicanus et regum collateralis duxerat, meritis ascribebat, dicens, "Quod pridem sevit, inpræsentiarum "metit. Pro meritis ejicitur a patria; si restituitur, "consequens est ut prædetur; possessiones nostras ad "expilationem famelicis et avidis faucibus dissipabit." Sic in patrem filius degenerabat, sic in absentem præsens exsultabat. Unde cum jam pro se passum Dominus primitiva luce miraculorum clarificaret, et prius vulgus quam monachus Thomam sanctum et martyrem proclamaret, ridere cœpit, increpans sanctificantes martyrem et nominetenus efferentes. Factum est autem, cum linguam suam silentio et membra sopori dedisset, vidit linteamina candidissima super corpus unum protensa, et audivit vocem dicentem sibi, "Veni, et vide quid "veste cooperiatur." Sciens autem quia martyr est, "Nolo," inquit, "sanctum Dei contemplari." Ecce redarguitur. Nam compellitur in somnis asserere quod vigilans diffitebatur; profitetur et sanctificat eum cui nomen sanctitatis negaverat.

(10.) *De solennitate martyris Thomæ celebranda.*

Richard, abbot of Welford, on the celebration of Thomas as a martyr.

Videtur hic inserendum quod felicis memoriæ Ricardus abbas Welefordiæ nobis narravit, et propriis manibus exaravit. "Inter cætera virtutum insignia quæ "nostris temporibus in gloriosissimo martyre suo Thoma, "forti athleta, operari dignatus est Dominus, nos quo-"que quæ vidimus, quæ audivimus, quæ didicimus "fideli testimonio, silere non debemus. Præsertim cum "idem amicus Dei, Christi Jesu testis invictissimus,

" initiali quodam privilegio manifestationis martyrii
" sui, licet immeritos, nos insigniri voluerit. Post ago-
" nem enim illius sacri certaminis, quo triumpho mar-
" tyrii hostibus superatis digne pro meritis coronatus
" est, circa diem, ut arbitror, duodecimum, cum non-
" dum plene certi essemus de ejus transitu, quippe non
" facile credentes tale quid posse contingere, ob hor-
" rorem tam enormis sceleris, misimus Lincolniam ad
" matrem nostram ecclesiam, sciscitantes utrum vera
" essent quæ de domino archiepiscopo fama divulga-
" verat, quatenus ei persolveremus pro modulo nostro,
" tam ex devotione quam ex debito, debita obsequia.
" Cum igitur sollicitaremur studiosius colloquentes ad
" invicem quid, quantum, qualiter ei in agendis opor-
" teret impendi, remorante puero quem misimus, non
" sine provisu Dei, ut arbitror, jam die verso in ves-
" peram officium propositum in posterum persolven-
" dum distulimus. Nocte igitur insecuta visum est
" uni ex nostris fratribus, dum se sopori dedisset, quen-
" dam ex nostris senioribus, cujus major eis videbatur
" esse auctoritas, aut ob lassitudiem, aut aliam nescio
" quam invaletudinem, non affuisse fratrum conventui
" in nocturnis vigiliis, et ob hoc se horas nocturnales
" seorsum et privatim, ut fit, oportere persolvere. Evo-
" cato igitur illo cui hæc visio apparuit, et alio quodam
" fratre secum, inchoatoque ex more nocturnali officio,
" cum inciperent invitatorium, scilicet *Christus apparuit*
" *nobis*,[a] juxta quod competebat præsentibus solenniis,
" (erat enim infra sacras octavas Epiphaniæ Domini,)
" præmemoratus senior cœpit eis resistere, incipiens *Re-*
" *gem martyrum Dominum*.[b] Illi vero *Christus appa-*
" *ruit* repetenti, innuere signis et nutibus prout licuit
" tunc temporis Epiphaniarum quidem debere esse, non
" martyrum, quæ agerentur solennia. Iste quidem magis
" et magis suæ importunitati insistens, de martyribus
" repetit invitatorium. Cumque in hunc modum diu-
" tius pio certassent litigio, iste in vocem prorupisse

[a] (Invitatory for the service of Epiphany.)
[b] (Invitatory for a martyr's festival.)

"visus est *Benedicite;* illisque respondentibus, ut mos "est, *Dominus,* intulit se oportere de Sancto Thoma "martyre celebrare officium. Sic itaque sopito litigio, "inchoatum officium de martyribus simul visi sunt "consummasse. Completo igitur, ut sibi visum est, de "martyribus officio nocturnali, visio ipsa disparuit. "Tali igitur visione, dilectissimi, ut plane perpendimus "procurante divina gratia, liquido innotuit nos non "debere prosequi beati viri transitum mortuorum ex-"sequiis, sed martyrum solenniis."

(11.) *De antiphona quæ martyri Thomæ decantabatur.*

Reginald, priest of Wretham, has a vision, in which an English anthem is sung to Thomas as a martyr.

Manet quidam Reginaldus nomine, villa Wretcham, vicesimo milliario a civitate Norwico. Nomen habet sacerdotis, et ut dicitur sacerdotis implet officium. Qui vidit visionem, et ecce quasi peregre proficiscens divertit in capellam divinum auditurus servitium. Invenitque monachos albis indutos, stantes ante chorum, qui jam completa nocturna synaxi sanctorum commemorationibus insistebant; quibus completis innuit unus ex fratribus manu sua, stans a meridie, ei qui stabat ad aquilonem, de facienda memoria martyris Thomæ. Quo signum non intelligente, dicit viva voce quod sancto martyri decantaretur antiphona. Respondit, non eam authenticam[1] esse; nondum enim ex apostolica auctoritate catalogo martyrum martyr ascriptus erat. "Saltem," ait, "Anglice decantetur." Tunc suavi et indicibili melodia hymnum martyris attollunt. Procumbens autem clericus in oratione, cœlesti reficiebatur hymnodia. Qua decantata, frater qui fratrem compellaverat abducit eum seorsum, et dicit ei, "Audisti, "frater, antiphonam? vade, dicito eam fratri qui præ-"est fratribus infirmis ecclesiæ Christi Cantuariæ." "Nondum," inquit, "domine, scio eam." "Dico," ait,

[1] *autenticam,* MS.

"tibi," et usque ter eam repetiit. Clericus itaque post trinam repetitionem, quod dormiens audierat, vigilans memoriter tenuit, præter clansulam quæ spectabat ad passionem martyris. Est autem antiphona hujusmodi—

" Hali Thomas of hevenriche,[1]
" Alle postles eve[n]liche,[2]
" Dhe martyrs dhe understande
" Deyhuamliche[3] on here[4] hande.
" Selcuth[5] dede ure Drichtin[6]
" Dhat he dhi wetter wente[7] to wyn.
" Dhu ert help in Engelande,
" Ure stefne[8] understande.
" Thu hert froure[9] imang mankynne,
" Help us nu of ure senne."

Potest autem Latine sic exprimi; "Sancte Thoma, civis "cœlestis, par omnibus apostolis, martyres excipiunt "te suis in manibus quotidie. Salvator noster mirum "fecit, qui tuam aquam in vinum vertit. Tu es ju-"vamen Angliæ; voces nostras attende. Tu es solamen "in humano genere; a peccatis nostris nos averte, "evo væ."

(12.) *De clerico cujus oculi a fronte cadebant propter blasphemiam.*

His igitur et consimilibus innotuit sanctum sanctorum meruisse collegium; sed quia fides martyrii multiplicanda erat, non solum visionibus, sed et verberibus populus excitandus erat. Si enim obloquiorum temeritas non cohiberetur, si sanctorum contemptoribus

Punishment of Oliver of Nantes for speaking against the martyr.

[1] The kingdom of heaven.
[2] *efenlic*, equal. Bosworth's Anglo-Saxon Dictionary.
[3] *dæghwamlice*, daily. *Ib.* (*m* altered to *n* in MS.)
[4] Their.
[5] *Selcuð*, for *seld-cuð*, seldom known, strange, unheard-of. Bosw.
[6] *Drihten*, Lord. *Ib.*
[7] Turned.
[8] Voices. Bosw.
[9] *frofer*, comfort. *Ib.*

fideique derogatoribus pœna non irrogaretur, quod caperet fides incrementum, quæ quotidie decrementum loquacitatis incurreret? Martyr igitur illatam cujusdam transmarini blasphemiam sub martyrii sui primitiis cauterio severitatis exurere festinavit. Interest enim publice pœnas timeri et delicta puniri. Evocarat a civitate Nannetis cum quibusdam civibus clericum Olivarium opus molendinorum cui præfuit inspiciendum. Conferebant autem ambulantes super internecione martyris nuper occisi, merita ejus et miracula referentes. "Nihil est," inquit clericus, erumpens in blasphemiam; "si quid mirifice actum est, meritis ejus "ascribi non potest. Proditorem regis Rex regum non "magis mirificaret quam canem hunc;" digitoque canem qui præsens erat ostendit. Alii autem, quibus melior erat intellectus, aiebant, non oportere virum privilegiatum et ecclesiasticis dignitatibus sublimatum contumelia tali lacerare, qui res humanas et divinas sapienter ministrasset, et tandem pro honesta causa vitam dedisset. Perstitit ille, verba suæ confusionis iterans, et divinæ animadversationis in se sententiam provocans. Quid, miserrime clericorum, mortuum et martyrem persequeris? Non est tibi pars neque sors in hoc nomine, qui legato Romanæ sedis, pontifici et primati, canem coæquasti. Si personæ noluisti, vel ordini detulisses; si noluisti pœnam, vel causam pœnæ respexisse. Clericis omnibus mortuus est, et populo salus est; tibi proditor est et crux est? Si revera proditor est, ostende proditionis imposturam, ne proditionis conscius reus et tu judiceris. Si autem homo Dei est, ira de cœlo descendat, et consumat oculos tuos.

Cum itaque vir Belial deliraret, oculi ejus a fronte profluxerunt, lingua prorumpit ab ore, loquendique destitutus officio simul et intellectu, corruit in terram et volutabatur spumans. Videntes autem qui simul venerant quia divina manu percuteretur, manus suas (Moustiers.) imponentes in villam Mustarium eum pertrahebant,

in oratorio beati Petri statuentes; beatumque Thomam veniam postulantes, non protinus exaudiri meruerunt. Nam cum in cellulas orbes reponerent aqua benedicta perfusos, non agnovere manus imponentium, sed exsilientes in faciem reciderunt, donec alligati fascia tandem sedato martyre residerent, et redditi lumen reciperent. Memoria tamen nondum plene restituta est. Nimirum ut magis congrua satisfactione linguæ delictum et contritiori corde puniretur.

(13.) *De milite qui, quia martyrem Thomam blasphemabat, synanchia percussus est.*

Thomas of Etton punished with a quinsy for speaking against the martyr.

In territorio Eboracensi miles Thomas de Ectune sub martyris ditione præposituram de Beverle ministraverat, dum et ipse scribatus impleret officium. Qui enarratis vulgo miraculis quibus in martyre ad gloriam legitime certantium Dominus coruscabat, curiali facilitate in blasphemiam erupit, ponens in cœlum os suum; martyrem libidinosi et nebulonis elogio notans, talem nunc reputans qualem multis retro diebus vidisse meminerat, si talis unquam fuerat; vel potius juxta propriam conscientiam metiens alienam. Percussus igitur incontinenti synanchia, coarctato vitalis auræ meatu, per singula momenta suffocari putabat. Sentiens autem in se supervenientem divinæ severitatis animadversionem, recordatur quid dixerit, quam fuerit modestiæ nescius, et pudoris ignarus in sanctos. Pectus itaque contundit, gemitu suspirioso reatum confitetur, et veniam petit. Nescit, nescit martyris misericordia resipiscentes insequi, vere contritos aspernari. Nam sub ea celeritate qua obloquentem percussit, resipiscentem sanavit. Anathema locutus, spiritu arctatus est; in spiritu sancto locutus, gutturis intercepti liberum spiramen consecutus est.

On repenting he is restored.

(14.) *De burgense quem martyr subito abstulit de medio, quia mulierculæ oviculas suas abstulerat.*

Punishment of Ralph of Nottingham for detaining the sheep of a pilgrim.

Pauculas oves pauperculæ mulieris vir dives Radulphus nomine de vico Notingueham detinebat. Rogabat autem mulier permitti sibi eas pecunia redimere, dicens, "Hanc ancillæ tuæ, domine mi, precor misericordiam "exhibe, ut et ego sicut cæteri meas oviculas recipiam, "dummodo octo argenteis singula luam." Recusabat ille, volens quas possidebat etiam in suum transferre dominium. Audi quid acciderit, ne te ex alieno damno locupletari surripiat.' Vectabatur sublimis insidens gradario, aerem virga diverberans quam manu gerebat. Instabat mulier ut peculium suum pretio redemptum reciperet. "Noli," inquit, "domine, impe- "dire iter meum. Iter ad sanctum martyrem Thomam "arripui. Lanam ovicularum in viaticum destinavi; "propitiare mihi, ut et martyr propitietur tibi." Audiens ille despexit eam, intonans horrendum, "Dis- "cede, pedissequa vilis et abjecta; nil tibi facturus "sum." Urgebat illa, pretio preces adjungens; sed videns quia nec prece nec pretio proficeret, maledictum interminat; "Dei," inquit, "et martyris Thomæ male- "dictum incurrat qui super re mea mihi violentiam "intulerit." Ad hanc vocem divina manu dives percussus in sellæ partem anteriorem corpus pronum demisit, et congemiscens, "En morior!" ait; et ulterius nihil vel parum addidit, quia plaga spiramen interclusit.

LIBER II.[1]

(1.) Cum itaque propitiatio divina visitasset ecclesiam, accensamque lucernam super candelabrum posuisset, ut luceret omnibus qui in domo sunt, cœpit martyr tanquam Lucifer ortus stupendis signorum et virtutum radiis coruscare; cujus meritis tanta supernæ benignitatis stillabant beneficia, ut dilectus sponsæ in hortum suum ad areolas aromatum descendisse minime dubitaretur. Nam mentibus fidelium rore gratiæ cœlestis irrigatis, multifaria spiritualium opum germina pullularunt, quanta cuncta retro tempora non viderunt. Et qui continentiam nescierant, sed immunditiæ carnis deservierant, lasciviæ fluxum jam cohibentes, et districti censura judicii conscientiam propriam convenientes, non humanæ laudis gratia, sed supernæ retributionis intuitu, myrrham pisticam et probatissimam redolebant. Videres igitur manus sponsæ myrrham stillantes, et digitos ejus plenos myrrha probatissima. Videres moriente martyre, sicut nascituro Salvatore, olei fontem de taberna[2] meritoria per totum diem exundantem. Videres circulum purum et lucidum ad similitudinem cœlestis arcus orbem solis ambientem. Videres probaticam piscinam multitudinem[3] cæcorum, claudorum, aridorum, non Jerosolymis tantum, sed ubique locorum, scaturientem, non unum, sed infinitos, ad imperium novi angeli sanantem. Prologue.

(2.) *Confirmatio sequentis miraculi.*

"Burgenses igitur de Bedeford conventui Cantuariensi et "omnibus fidelibus in Christo salutem. Sicut universitas con- "ventus Cantuariæ et omnes catholici Deum in Bedeford "mirabile et insigne miraculum propter merita Sancti Thomæ "martyris operatum fuisse. Accidit enim quod quidam rusti- Letter from the burgesses of Bedford, confirming

[1] The beginning of the second book is not marked in the Winchester MS. like that of the other books, but may conveniently (although not with any certainty of correctness) be fixed here, the first section being regarded as a prologue.

[2] *caverna?*

[3] *multitudine?*

the following story. (Westoning.)

" cus de Westonia, Ailwardus nomine, pro quodam furto pretii " unius nummi tantum captus et ante vicecomitem Bedeford " et ante milites comitatus ductus, et ab eis in publico con- " demnatus, extra villam Bedeford oculos et pendentia astan- " tibus clericis, et laicis et mulieribus amisit; quod etiam " testatur Johannes capellanus de Sancto Johanne de Bede- " ford, cui prædictus rusticus confessus est, et hoc idem " testatur hospes ejus, Ailbrichtus nomine, apud quem postea " hospitatus fuit, quod oculis et testiculis, quando primo apud " eum hospitatus est, omnino caruit. Qui postea sæpius in- " vocans merita Sancti Thomæ martyris, gloriose et mirifice " apparitione prædicti martyris sanitati restitutus est."

(3.) *De eo cujus oculi eruti et genitalia abscissa sunt.*

Story of Ailward, of Westoning. Cf. Bened. Petrib. iii. 1, ed. Giles.

Ordinem rei non ab re esse putamus ad confirmationem posteritatis in fide dilucidare. Huic igitur Ailwardo vicinus tenebatur in nummo; quem cum repeteret, et ille solvere recusaret, motus ira domum debitoris, quam sera exterius dependente ad tabernam digressus obfirmaverat, irrumpens, seram in pignus avulsit, arreptaque simul cote apposita tecto casæ, cum terebro chirothecisque, discessit. Nuntiatum est autem a pueris, qui infra domum ludebant inclusi, patrifamilias, quia confracta domo, supellectilique direpta, raptor abscederet. Qui insecutus eum comprehendit, et cotem a manu bajulantis extorquens caput vulneravit. Extractoque cultello brachium transfigens, eum quasi furem manifestum cum concepto furto reductum ligavit in domo quam fregerat. Concurrente autem turba, cum apparitore Fulcone, quia res furtiva pretii unius nummi hominem non mutilat, suggestum est ab apparitore ut furtum rebus aliis, quasi furtivis, augeret; quod et factum est. Posita est itaque juxta ligatum sarcinula pellium, lænæ, lintei, togæ, cum ferramento quod volgonium[1] vulgus appellat. Postera die ad cognitionem Ricardi cujusdam vicecomitis militumque comitatus cum prædicta sarcinula ductus est, quæ et

Richard Fitz-Osbert.

[1] Probably the *bisacuta* of the corresponding story in Benedict of Peterborough, p. 186.

collo ejus appensa est. Ne autem de re dubia præcipitaretur sententia, in publica custodia Bedeford suspenso judicio per mensem tentus est. Interim clam vocato Pagano presbytero suos excessus omnes ab ineunte ætate confessus est; a quo et monitus est suffragia Beatæ Mariæ sanctorumque omnium, et maxime beati Thomæ, quem Dominus virtutum et signorum indiciis glorificare dignatus est, suppliciter implorare; omnem iram et incentivum odiorum ab animo secludere; de Dei misericordia non diffidere, et quicquid pati cogeretur, æquanimiter in remissionem peccatorum sustinere, et eo attentius quod vigilia Pentecostes ipse parvulus regeneratus aqua submergi vel igne cremari non posset, sicut vulgaris habet opinio, si judicium alterutrum subiturus esset; virgamque dedit qua quinquies in die suscepta disciplina Dei misericordiam in se provocaret. Qui monita libenter audiens, circumducto filo corpori suo martyri se devovit, emendatiorem vitam promittens, timensque sibi panniculos suos diripi, in dextro humero calido ferro signum crucis impressit. Factum est autem ut convenientibus ad vicum Legtune magistratibus reus eo duceretur. Ubi cum impetitore suo Fulcone monomachiam inire aut judicium ignis subire postulavit; sed annuente Fulcone apparitore, qui ob id ipsum bovem acceperat, judicio aquæ adjudicatus est, ne quoquo modo evadere posset. Inde Bedeford reductus, in carcere mensem exegit. Quo convenientibus judicibus, cum judicio aquæ traderetur examinandus, damnationis suæ tristem excepit sententiam, eductusque ad locum supplicii, oculis effossis et virilibus abscisis mutilatus est, quæ multitudine vidente plebis terræ infossa sunt. Inter plectendum, divinum auxilium implorare non cessabat, et beatum Thomam invocare, remittens tortoribus quicquid in se crudeliter egerant. Peracto supplicio, vicum inductus est, et exceptus hospitio cujusdam Ailbrichti. Quo decem evolutis diebus, una noctium ante conticinium

(Fuller, 'Worthies of England,' i. 176, ed. 1840.)

Common belief as to baptism on Whitsun-eve.

(Leighton-Buzzard.) Ordeals.

beatum Thomam, quem assidue vocabat, vidit in somnis, alba veste indutum, sibi inter supercilia baculo pastorali signum crucis imprimentem, denuoque ante lucanum idem facientem, et dicentem, "Homo bone, "dormis? Vigila; die crastina tibi est ad altare "beatæ Mariæ cum lucerna excubandum. Ecce venit "ad te Thomas, et visum recipies." Orto autem sole dixit ancilla, "Videbam in somnis, Ailworde, te visum "recuperasse." Respondit, "Possibile est hoc Domino, "sicut et omnia possibilia sunt." Inclinata vero die, pruriente sinistro oculo, scalpens ungue ceram summovit et malagma quod appositum fuerat ad purulentias extrahendas. Visoque radio solis in pariete, exclamavit, "Adoretur Deus! video." Ad quam vocem hospes obstupescens ait, "Quid est? deliras." Et ante oculos ejus deducta manu sua, "Vides," inquit, "quod ago?" Respondit, "Video motam manum." Igitur vocato ejusdem villæ decano, et confluente turba, direptus est, et in oratorium ductus. Succrescebant autem nimiæ parvitatis ocelli, dexter penitus niger, et sinister varius, cum varios ambos habuerit a nativitate. Genitalia vero, quæ cuilibet palpanda præbebat, infra quantitatem testium galli poterant æstimari. Quæ vidimus et audivimus, loquimur et testamur. Is enim de quo loquimur, Cantuariam transmissus, dies multos mansit apud nos, de martyris substantia stipem habens.

(4.) *De muliere sanata per herbam.*

Cure of a woman enormously swollen.

Quædam mulier Levive nomine adversa laborabat valetudine, tanto per triennium distenta tumore ut a cunctis haberetur hydropica. Hæc spem magnam recuperandæ sanitatis habens in martyre Thoma, eo quod cuidam convicaneo suo oculos effossos et virilia abscisa restituisset, profecta Cantuariam aures sancti prece, peregrinatione, et labore pulsavit. Tribusque inibi exactis diebus, quia non curata, curiosa ad propria repe-

davit, mœrens meritisque suis succensens, quod gratiam non meruisset. Domum itaque reversa, videbatur, sicut et erat, ex labore majorem incurrisse dolorem; nam nisi in manibus ministrantium se dimovere non poterat, inutilis facta per omnia. Unde et martyri carnalis animus et tribulationis impatiens dispendia peregrinationis et lucra doloris objiciebat. Nesciebat imprudens quid circa se docta et divina manus operaretur, quæ dolori non parcebat ut dolorem curaret, et cum tumoris augmento, mirabili medendi genere, tumorem reprimebat. Mens humana, carnis amans, et cui rector Spiritus Dei non præsidet, cum petens aliquid a Deo non cito[1] exauditur, prorumpit in blasphemiam, judiciumque supernæ æquitatis accusat, ignorans Dei justitiam, et suam volens statuere. Nolite, vermes et vermium cibus, in cœlum os vestrum ponere. Sive enim differat in futurum quod petitur, sive conferat incontinenti, sive neget omnino, non est a vobis, quos excæcat ignorantia, judicanda Dei virtus et Dei sapientia, quæ judicat omnia. Scit enim quos, qualiter, et quando petentes exaudiat. Non expedit ut voluptatis vestræ petitiones exaudiat; nam quos exaudit ad voluptatem, non exaudit ad sanitatem, et cruciat in futuro. Nescitis quid oretis sicut oportet. Cœlestia secure petuntur; temporalia cum modo petenda sunt, et cum timore Dei arbitrio commendanda, ut, si prosint, det, si scit obesse, non det. Quid enim prosit vel obsit, medicus novit, non ægrotus. Sed hæc hactenus.

Quadam die mulier de qua supra diximus, cum tanta laboraret infirmitate, ad ostium domus suæ deportata est, ut sub divo residens in puritate aeris respiraret. Ubi cum moram aliquam faceret, vidit venerabilis elegantiæ virum in veste alba, cui pileus in capite prominebat, baculus in manu gestabatur. Quo viso, cadente super se mentis excessu oculos clausit.

---

[1] Interlined in MS. Winton.

Ipse vero domum introgrediens, et vocans eam nomine suo, dixit, "Tu Cantuariam ieras." Illa velut indignans ait, "Ivi, sed nihil omnino profeci." Subjecit, "Sanitati per Dei misericordiam restitueris. Surge; "egrediens invenies in pomerio tuo insitam fractam, a "qua eluta defluxit argilla. Fer herbam innatam rube-"arum macularum; sumens hanc distempera, et repone "tibi in scypho, et coopertam vase alio dimittes ad ca-"put tuum cum cubitum ieris; cumque mane surrexerit "vir tuus, bibe, et sanaberis. Sanata Cantuariæ gratias "ages." Audiens mulier ausa est interrogare quis est qui se doceret hujusmodi. "Thomas," inquit, "vocor, "servus Dei, Cantuariorum antistes." In his grato[1] expergefacta de somno oculos aperuit, visumque a se digredientem martyrem prosecuta est obtuitu, motuque salutavit. Sciensque se de cœlo visitatam, postquam monita complevit, puellari tenus gracilitate decrevit.

(5.) *De puero decem annorum mortuo.*

The son of a knight of Pontefract restored to life.
Cf. Bened. Petrib. iii. 62, ed. Giles.

Venit Cantuariam miles Jordanus, filius Heisulfi, de villa quam nomine Fracti Pontis appellabat, cum uxore et filio decem circiter annorum, quem mortuum fuisse, et per beatum martyrem Thomam suscitatum asserebat, pro gratia gratias agens. Nutrix[2] siquidem pueri hujus rebus humanis exempta, puer pariter decessit. Cui sicut mortuo cætera justa præter sepulturam exhibita sunt, patre ad sepulturam eum non permittente deduci. Aiebat enim, tanquam in se loquente angelo, "Mihi filium meum restituendum spiritus promittit; "et si vel modicum aquæ gloriosi martyris Thomæ, "quod in os ejus infunderetur, haberem, videor mihi "non in fide recta et spe firma pater orbandus." Aqua igitur a peregrinis hospitio susceptis accepta,

[1] Wrongly altered by interlineation into *grabato* in MS.

[2] *Nutrice?*

orique defuncti, quod vix rigor aperiri permiserat, infusa, (nam ab horà diei tertia usque quasi in undecimam diei sequentis exsanguis jacuerat,) primo nihil per interceptos meatus in præcordia descendit; sed laxatis sensim naturæ canalibus Divinæ virtutis indicium rubor maxillam infecit. Parvaque interveniente mora, unum oculorum aperiens, "Nolite," inquit, "flere. "Reddidit me vobis gloriosus ille martyr Thomas."

Vovens itaque parens uterque cum puero memoriam martyris adire usque in *Lætare Jerusalem*[1] procinctum itineris protelarunt. Tunc vero paratis necessariis, in via aliud subiit impedimentum. Nam comes Warennensis, cujus nomine res soli miles prætaxatus possidebat, eo loci veniens peregre profecturos detinebat. Factum est autem ut beatus Thomas leproso in fundo prædicti militis habitanti appareret, dicens, "Dormisne, "frater?" "Dormiebam," inquit, "priusquam dormientem excitasses. Quisnam es tu?" Respondit, "Thomas, Cantuariensis archiepiscopus. Perge crastina die "nuntiatum militi huic ut peregrinationem et votum "suum ulterius non differat. Alioquin aliud, quod non "minus diligit quam filium quem ei reddidi, se noverit "amissurum." Eo autem timente nuntium hujusmodi perferre, denuo postera nocte martyr adest. "Heus," inquit, "mandato non paruisti." Respondit, "Novisti, "domine, quia infirmus pedes incedere non possum." Adjecit, "Voca sacerdotem tuum, ut vel ipse perferat "mandatum." Quod cum faceret, prætendente sacerdote timoris excusationem, hominisque privilegiati facilem indignationem, tertio martyr suam exhibuit præsentiam, non immundum reputans quem Dominus lavacro regenerationis sanctificarat, arguensque contemptus interpretem, vocans ait, "Per internuntiam filiam tuam "militem[2] et uxorem[2] ejus nuntia quæ in mandatis

(Hamelin, earl of Surrey. See p. 39.)

Consequences of delay of pilgrimage.

[1] This is the beginning of the introit for the Fourth Sunday in Lent.

[2] Sic MS.

"accepisti;" quod et factum est. Veruntamen illis adhuc differentibus, imminente solennitate Paschali, filius familias major natu, quem pater tenerius diligebat, quia genus paternum corporeis lineamentis elimatius expressit, correptus infirmitate rebus humanis excessit. Miles autem cum uxore tanta corporis inæqualitate detentus est, sicut et domus ejus tota, ut de vita diffiderent. Timentes itaque vitæ exitum, vel gravius dispendium, peregre profecti sunt, et a viginti et uno domesticis suis, quorum quidam diu languentes aquæ salutaris potatione ipsa die convaluerant, deducti sunt. Mater vero familias, infra modicum itineris intervallum novies in extasim lapsa, de viæ longitudine desperabat. Sed vir animi constans, "Aut viva," ait,[1] "vel mortua Cantuariam efferetur." Et prosperatum est iter ipsorum suffragantibus meritis ejus quem petebant, juxta quod dictum est, "Diligentibus Deum "omnia cooperantur in bonum, his qui secundum pro- "positum vocati sunt[1] sancti;" adeo ut mulier tria milliaria Cantuariam ingressura pedes arriperet.

(6.) *De sanctimoniali epilentica.*[2]

Different kinds of epilepsy.

Epilensia[2] una est ex diuturnis passionibus, semel in anno, vel semel in mense, vel semel in hebdomada, vel semel in die vel amplius infestans, intellectum simul et omnes sensus auferens, et totum hominem captivum tenens. Tria autem per orbem terrarum stillicidia, quasi Babylonis flumina, diffundit. Primum est ephilensia,[2] quæ habet a cerebro principium, comprehendens ex improviso patientem, et cum desinit infestare, spumantem derelinquit. Secundum est catalempsia, quæ trahit originem a manibus, brachiis, et cruribus, et præsentitur antequam veniat. Tertium manat a stomacho, quod vocant analempsiam. His

---

[1] Interlined in MS. | [2] Sic MS.

passim tanquam stillicidiis universa terræ facies irrigatur; quibus omnibus martyris una stilla cruoris occurrit, tribus una resistit, tanquam tranquillitas procellis. A cerebro profusa cerebri commotionem sedat, tenebrositatem et caliginem oculorum illuminat, memoriam restituit, stomachum obsessum crudis humoribus exonerat, et quicquid impellit contraria fortitudo cœlesti virtute repellit; quod populi frequentia, sanatorum concursus et incolumitas ostendit. Virgo sanctimonialis Petronilla, sanctæ conversationis in cœnobio Polleswordе, novies in die patiebatur. Quid enim Libitina distat et epilensia? Hæc, sicut et illa, patienti memoriam tollit et omnes humanos sensus, ut nec quid patiatur advertat. Altera tollit animam et pœnam, et levior videtur; altera suffocat animam, et reservat in pœnam, postque Lethæum casum resuscitat in supplicium. Respondebat ætas juvenilis infirmitati. Humidior natura passionem fovebat, quæ sicut et quodlibet humidum crescente luna sumit incrementum. Compatiebantur sorori sorores, adolescentulæ provectiores, videntes numeros[1] casus, et casus cruciatum. Ignaræ tamen quid illi remedii conferrent, id elegerunt quod erat factu potissimum, non mercenariorum et eorum qui non sunt medici opem quærere, qui vident invalescentem valetudinem et dimittunt miserum languentem, sed ovium custodi morbidam ovem sanandam transmittere. Sanum quidem consilium merito devotionis desiderii reperit effectum. Nam de ovili suo profecta, se suo pastori præsentans, Thomæ Cantuariensium antistiti, sicut ovis pastorem, filia patrem de sanitate precibus interpellabat, et exaudita recessit, nesciens tamen [se][2] quod petierat impetrasse. Nam ab ea die et deinceps consuetam molestiam non per-

A nun of Polesworth cured of epilepsy.

---

[1] Altered into *numerosum* by interlineation in MS. Perhaps *numerosos*.

[2] Interlined in MS., perhaps wrongly.

tulit; unde non habuit necesse decætero collo ligaturas suspendere, non purgatoriis, calefactoriis, dissolventibus uti. Securitatem præstabat bonus et fidelis medicus, quod ipse se esse cuidam ex cœnobitis Cantuariensibus protestatus est.

(7.) *De monacho tussiente.*

A monk cured of a cough.

Fatigabatur enim unus ex fratribus anhela tussi, quam sibi putabat innatam ex superfluis humoribus flebotomiam postulantibus. Dolebat, ægerque diffidebat posse se pensum divinæ servitutis explere, fratribusque divino debita cultui prosequentibus, inutilem fore. Obnixius igitur martyris misericordiam postulabat, dicens, "Ecce, gravor infirmitate. Nunc conveniendi sunt "medici, quærenda pecunia, quæ curatorum diligentiæ "procuretur, et sive consequar sive non consequar salu-"tis remedium, necesse est ordinis mei provenire dis-"pendium. Miserere, martyr, miserere, superfluis humo-"ribus cœlesti medens medicina. Nam quæ de cœlo est, "super omnes est, frugi et fructuosa est; quæ de terra est, "sumptuosa simul et periculosa." Hujuscemodi verbis tres vel quatuor dies martyrem ad locum martyrii ejus postulabat. Et factum est in una noctium, cum fratres sopor altus haberet, affuit pius pater Thomas, duobus sociis comitatus, et assedit ægroto, dignatus humilibus thoris et vilibus stramentis insidere. Tamen de veteri consuetudine quod fuit, forma nova quam sumpserat occuluit, et, sicut in carne vivens quondam signa suæ religionis occultavit, ne populari favore mulceretur, ita nunc quoque post stolam glorificationis dissimulavit quod erat, ne cognosceretur. "Heus," inquit, "nonne bonus "medicus sum?" Expergefactus dormiens recolit visionem, revolvit in animo assidentis humilitatem, et linguæ dumtaxat idioma recognoscit, quam sæpius audierat. In brevi tussis evanuit, et cum flebotomiæ tempus nimis distulisset, et ob hoc putaret tussis

emanare materiam, etiam præter spem et opinionem ei cœleste beneficium collatum est. Nam minutus ne unam guttam fleumatis, quo præ cæteris humoribus semper abundabat, supernatare videbat, præter unam minimam erumpentem in medio choleræ, ad modum gemmæ turgentis ab arbore. Quocirca miratus, metuensque se congruum tempus flebotomandi non elegisse, convenit super hoc fratrem medicinæ peritum; qui docuit, sicut et revera fuit, naturam purgatam. Igitur qui male habuerat non solum videns et audiens, sed et effectu sentiens quod sibi cœlica virtus contulerat, credidit quia fidelis est medicus qui morbos curat et morborum causas.

(8.) *De quodam transmarino, qui noctu caduco morbo laborabat.*

An Italian and his son cured of falling sickness. (San Giacomo, near Termoli?)

Siquid felicitatis haberet comitialis morbus, vir Hingram de vico transmarino cui nomen inditum est Sancti Jacobi, qui est secus Montem Garganum, cæteris eodem morbo laborantibus felicior haberetur; namque non in die, sed nocte patiebatur, quando solus dominus aut domestici ejus, non populus, testes exstitere; verecundiæ virili tenebris parcentibus, casumque pudibundum fieri manifestum non sinentibus. Senex et semel in hebdomada cadebat, casumque suum stellis imputabat. Sed sive crescente sive deficiente luna contingunt hujusmodi, non est constellationis culpa. Ephilensia namque quæ venit crescente luna, quamvis sui materiam significet humidissimam, (omne enim humidum crescente luna habet incrementum), non inde tamen sumit nocumentum; nemo labatur in errorem ut putet Factorem bonorum causas malorum posuisse in cœlo. Universa quippe quæ ab ipso facta sunt, bona sunt; quomodo igitur malorum effectiva sunt? maxime quæ a primæva bonitate sua non ceciderunt. Igitur vexationem suam non accensioni lunæ lunaticus ascribat;

spiritus potius seductionis auctores accuset, qui lunaria tempora observant ut infament creaturam in blasphemiam Creatoris, id est, hominibus immittant errorem ut credant ex luna se corporalem contrahere molestiam. Sed hæc hactenus. Non autem passus est beatus martyr diuturnam passionem quæ commoritur diuturnis spatiis confirmari et productioribus incrementis augeri. Sed autequam solaris cursus revolveret annum quo morbus erupit, morbosum sanitati restituit hoc modo. Bibit aquam de sepulchro martyris allatam et sanguine rubricatam, et convaluit. Filius hujus hominis eodem morbo laboravit, et eodem modo convaluit.

(9.) *De juvene a caduco morbo liberato.*

William of St. Alban's cured of falling sickness.

Juvenis quidam Guillelmus nomine ex adversæ valetudinis vehementia, qua laborabat, tribus mensibus alienationem mentis incurrerat. Erat autem de villa quæ nomine sancti martyris Albani designatur. Hunc cum noviter arreptum curatores amici verbere cæderent, ne forte fieret ex furiato furiosus, et verberando nihil proficerent, martyri patrono suo curandum obtulerunt, et curatum receperunt. Factum est autem postmodum ut manus tremore morboque caduco post modicum temporis invaderetur. Non inveniens autem per novennium qui sibi propitiaretur, coruscante jam tempore benignitatis quo martyr Thomas nardum suæ passionis effudit, Cantuariam profectus est. Ubi postquam triduo in oratione pernoctaverat, odore effusi unguenti refectus ad propria reversus est. Et ex illa die usque in annum quo rediit ad gratias, gravamen prædictæ valetudinis non sensit, ex qua singulis hebdomadibus cadere consuevit.

(10.) *De muliere nobili laborante caduco morbo.*

Emma, wife of the bishop of Winchester's steward, cured of the same.

Galfridi cujusdam nobilis uxor Emma, Wintoniensis antistitis œconomi,[1] morbo comitiali vexata misera in nobilitate vita vivebat, gloriamque divitiarum luctum reputabat, dum præ valetudine adversa lugubris et miserabilis haberetur. Per hebdomadam enim semel aut bis patiebatur; nunquam autem usa est vel clementia aeris aut beneficio constellationis quin infra quindecim spatium dierum pateretur, vel, si secus acciderit, quin rursus accedente[2] hora suæ infelicitatis quinque vicibus aut sex una nocte vel die cruciaretur, intermissæque sentiret sibi resarta damna vexationis. Volutabatur autem tunc spumans, et allidebatur ad terram, ut si videres nec unam horam transire superstitem putares. Miserabile genus vitæ, vitam oblivisci, immo, vita se frui nescire. Infortunata conditio, non flammam, non aquam, non præcipitium, non aliud periculum posse declinare! Sed miserator et misericors Dominus, qui ubi superabundavit miseria voluit superabundare misericordiam, dignatus[3] mulieris damnationem in suam transferre glorificationem, ducens eam de medio naufragosæ tempestatis in portum jocundæ tranquillitatis. Cum igitur Divinæ dignationis respectus ancillæ suæ recordaretur, edocta per eum cujus unctio docet de omnibus, quia sine humilitate de cœlo non respiceretur, actu et habitu formam humilitatis exhibuit, veniensque pedestri itinere Cantuariam, insueta labori et longitudine viæ confecta, a festo apostoli Thomæ in vigiliis et orationibus martyris Thomæ præstolabatur octavas. Rediensque domum suam usque dum gratias actura salvatori suo rursus Cantuariam ad festivitatem Nerei et Achillei cum uno suo rediret, non quicquam molestiæ præter momentaneam[4] vertiginem passa est.

Dec. 21–Jan. 5.

May 12.

[1] *ichonomi*, MS. Wint.
[2] *accendente*, MS.
[3] *dignatur?*
[4] *momentaneum*, MS.

(11.) *De puero claudicante.*

Cure of a lame boy from the neighbourhood of Glastonbury.

Per idem tempus Nicholaus quidam de villa Wite, quæ adjacet Glastoniæ, cum filio parvulo, qui et Nicholaus vocatus est, orationis causa peregre Cantuariam profectus est, habens in spe suffragantibus meritis martyris Thomæ a Domino se visitandum in mente, filium in corpore. Qui ab ineunte ætate duabus manibus et dextro genu reptare solebat, reptando pedem rigidum et arcuatum supportare. Siquando stabat, sinistro innitebatur, et dextri pedis majorem articulum defigebat in terram. Si passu vel uno procederet, manus corruens summittebat. Hanc autem sui debilitationem ex fistula contraxerat. Veniens vir prædictus in loca Cantiana, ubi vestigia martyris vulgus adorat, puerum jumento deposuit, et cum orasset rursus imposuit. Ad urbem autem appropinquans, puero roganti expeditas et exsertas manus dimisit. Inter itinerandum dicit mulier aliqua, "Siccine se puer hic consuevit habere?" Considerans pater ipsum pallido vultu marcidoque collo, circumferentem oculos manusque distorquentem, paternis blanditiis delinit, et non attendentem ad paternam vocem, impotem sui statusque concussi, quasi qui in solennitatibus agitantur, deprehendit, et a Domino visitatum. Rursus post aliquot passus filium vocat, et accipit sane colloquentem, dextro pede genuque frigus pati se profitentem. Urbem autem eis ingressis, sarcinulasque componentibus, depositus equo puer recto lascivoque pede cœpit exsilire ejus hilaritatis causa;[1] ut ad quemlibet vocantem puerili facetia etiam ultroneus accederet, vestigia infirmitatis ostentans, Dominumque prædicans, ut impleatur, "Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos."

---

[1] *cā*, (*i.e. causa*) interlined in MS.

(12.) *De infante qui per dies octo egerere non poterat.*

Cure of a child.

Puer itidem dimidii anni, Johannes nomine, quamvis non eatenus egregio restitueretur prodigio, non minori tamen potentia. Unde non minus glorificandus Dominus, qui nunc minores, nunc majores, immo quantaslibet producit actiones. Puer cujus gratia hæc dicimus diebus octo nihil ingestorum in secessum emisit; maternas tamen bibens mammas, quo natura proficere solet, cepit doloris augmentum. Unde factum est ut ventriculus enormi grossitudine distenderetur; nam lallare non destitit donec laxatus aqualiculus maris[1] non caperet excrementum. O misera hominis conditio, quæ inde habet decrescere unde et proficere! O misera animantis conditio, quæ infundendi effluendique vicissitudinibus obnoxia citra sui dissolutionem alterum non amittit![2] Cum igitur mater puero debita naturæ diebus octo negata conspiceret, curam quam materna sollicitudo repperit, adhibuit. Nummum martyri complicuit et vovit; et in ipsa nocte fides ejus et devotio ad exemplum evangelicæ mulieris pro filia rogantis exaudiri meruit. Nam corporalis debita necessitatis puer accepit.

(13.) *De sacerdote a quo beatus Thomas votum exegit.*

Robert, priest of the diocese of Lincoln, cured at intercession of devout women.

In episcopatu Licolniensi[3] sacerdos Robertus, sedecim diebus laborans adversa valetudine, vocatis amicis et instituto de more testamento, vivificis Dominici corporis et sanguinis munitus sacramentis, exitum a corpore et finem mundanæ calamitatis securior exspectavit. Dum antem ageret in extremis, præsentes omnes incerto pendulæ exspectationis reddens ambiguos,

---

[1] *aque* interlined in MS. Winton. as explanatory.

[2] *admittit?*

[3] Sic MS.

devotæ mulieres, tanquam bonæ pecudes pastori suo compatientes, nomine ejus voventes, et de voventium consuetudine corpus metientes, suffragium martyris implorabant, piæque petitionis beneficio — (omnis enim qui petit, accipit, et qui quærit invenit)—exaudiri meruerunt. Nam sibi redditus est æger proxima die. Cui cum beatus martyr appareret in somnis, et de solvendo voto admoneret, "Non," inquit, "ex voto "teneor obligatus;" nam præter conscientiam ejus id egerat devotio mulierum. Respondit martyr, "Tu "quidem non vovisti: sed aliis pro te voventibus, tibi "solutio incumbit."

(14.) *De sacerdote qui potatus aqua sancti Thomæ subito vigorem resumpsit, et post in debilitatem incidit.*

Alan of Lindsey, priest, cured of grievous infirmity.

Huic comes peregrinationis Alanus de Lindeseia natus, vir ejusdem professionis et ordinis, in consimili vel etiam graviori morbo affixus lecto, novem continuabat hebdomadas; ejus corporeæ inæqualitatis ut vicissitudines laterum suorum sine ministrantium obsequio non alleviaret; ejus impossibilitatis, ut ad se pedem non attraheret: Invalescente morbo et flebilis horæ jam præcurrentibus signis, vocatis sacerdotibus amotisque[1] eis qui levitatem animæ redeuntem[2] ad patriam possent impedire, morientium viatico munitus est. Et quia temeritatis est carnea mole velle dissolvi, præcipue cum de meritorum præmio diffidatur, reputans humanum non posse sibi suffragari remedium, invocat divinum, potansque pro libertate ecclesiæ fusum liquorem, suspiriosam et ab alto petitam eructabat in vocem, "Miserere, martyr, miserere. Sancte Dei Thoma, "vicaria recompensatione redde mihi beneficium; re- "stitue sanitati præconem tuum, qui tuam a die

[1] *ammotisque*, MS.

[2] *redeuntis?*

"passionis memoriam recolere non destitit." Advertatur quantæ sit efficaciæ mens sincera, cum qui mente psallit, psallit et spiritu. Post potionem namque labitur in somnum, et ecce per extremitates articulorum humor intercutaneus exsudat, exhauritque morbum. Quid prolixitate verborum opus est? Die inclinata, quotidianis vestibus indutus, repentino vigore resumpto emicatim prosiliit, (nescit enim tarda molimina Spiritus Sancti gratia,) ut de collato munere divinitus nemo sanus dubitaret. Existimantibus autem domesticis ejus eum ex infirmitatis vehementia in furorem exagitari, "Non," inquit, "furiosum aspicitis "nec furiatum, sed mentis compotem, sed novo por- "tento sibi suisque restitutum." Ostiique repagulum arreptum muro infligens, manifestum repentinæ sanitatis dedit indicium. Sed post subitam et momentaneam sanitatem in priorem recidit debilitatem, donec rursus tractu temporis miserante Domino convaleret. Quid causæ fuerit, dumtaxat hoc novi, quia Dominus novit.

He relapses, but eventually is restored.

(15.) *De viro in quo quatuor miracula perpetrata sunt.*

Cures of Richard of Coventry, his wife, and grandson.

Coventrensis civis Ricardus peracuta febre vexabatur, sed beato Thomæ vovens incontinenti salutem obtinuit; et ne Dominum tentare videretur, escis sanitati conferentibus utens, cavit quæ nocitura putavit. Sed cavere non potuit quod ad glorificandum martyrem suum Dominus fieri disposuit; vitansque Charybdim, Scyllæis[1] in scopulis naufragavit. Nam os gutturi ejus dum comederet infixum, vitales meatus intercipiens, spem vitæ prorsus ademit. Sed ad notum et familiare præsidium pæne suffocatus confugit, invocat et impetrat; nam os evanescit. Sed necdum sic ab humeris ipsis amolitum est onus adversitatis. Nam

[1] *Caribdim, Cilleis*, MS.

dolore dentium percutitur, sicut et uxor sua, sed singulis emergentibus morbis suffragantur occisi remedia curatoris, diverso tamen modo. Nam ipse postquam bibit aquam salutarem, nec modicum molestiæ de cætero sensit; ipsa vero, diviso molari de quo dolor processit, officium pridem penitus amissum in eo terendi cibum recepit. Postremo plaga pudendorum et tumore percussus, a carnali commercio uxoris, quamvis recuperandæ sanitati plurimum conferre diceretur, quamvis etiam matrimonii bonum et necessitas delictum excusare possent, ob reverentiam martyris abstinuit. Invenit autem et in hac parte gratiam ejus cui se castum exhibuit. Nam cum de consuetudine sæculari ad convivium invitaretur, et morbum suspectum habens repotia et confabulationes convivarum timeret, suggerente uxore quamvis quodammodo invitus invitantis[1] domum accessit, prius tamen introiens ecclesiam se sanctorum et sancti Thomæ orationibus commendabat. Inter prandendum, ad genua manum demittens, cataplasma profluxisse deprehendit; interim dissimulando sustinuit. Reversus domum, cum folia nova, et cætera quæ morbus exigebat, instauraret, nec dolorem sensit nec vestigium tumoris invenit. Idem iste cum de domo sua per vicum transiret, nepotem suum, ex filia puerum, miserabiliter clamantem audivit in domo paulum a sua remota. Existimans autem ipsum maternis verberibus vel paternis sævius correptum, tanquam de manibus verberantium erepturus eum domum ingressus est. Et ecce inter manus lugubrium lapsantem, marcido collo, pallido vultu, tremulisque genibus tortionum signa proferentem conspicit. Interrogansque causam clamoris, jubet aquam sancti Thomæ protinus exhiberi. Quam cum bibisset æger, eructabat illico vermem longitudinis palmi; quam prorsus non egredientem, sed et os eructantis et guttur implentem,

[1] *ad* interlined in MS.

injecta manu pater eduxit. Consequenter triginta circiter ascarides et lumbrici variæ quantitatis expulsi sunt. Mundabat quippe vas suum liquamen infusum. Quatuor igitur in uno homine signa perpetrata sunt. Febricitans convalescit; os intra guttur evanescit; dolor dentium sedatur; et tumor virgæ virilis adnihilatur.

(16.) *De viro qui post collationem sanitatis monitus est votum suum solvere.*

Robert son of Guy of Chichester, having been restored by St. Thomas in extreme sickness, is warned by St. Martin to fulfil a vow of pilgrimage.

Jocundetur Cicestria per martyrem Thomam visitata. In hac filius Widonis Robertus, in neutro brachiorum suorum inventa vena, dum de manu minueretur, vernaculus ad eum ingressus est, et continuo stetit fluxus sanguinis. Existimabat autem errore vulgari, culpa supervenientis hominis accidisse. Et factum est ut intumescens per triduum manus et brachium enormitate quadam distenderetur; nam minimus digitus illius non minor reliquo brachio videbatur. Tertia die pauper affuit, petens intuitu martyris Thomæ eleemosynam sibi. Quam cum dedisset materfamilias, tanquam gratia muneris revocato sanguine ad interiora, gravatus est æger, et per biduum obmutuit. Exiit igitur sermo quod ageret in extremis, et venerunt contribules. Complures ei tanquam mortuo justa solventes exsequialium ministrorum munus impenderunt. Monente autem sacerdote, martyri Thomæ vovere, vovit æger in corde. Facto voto cœperunt coagula sanguinis in nauseam profluere, miserumque pectus exonerare prima et secunda die, reliquisque usque ad sextum, donec paulatim decrescente morbi materia redintegraretur sanitas. Cum autem convaluisset, differretque votum, convicaneorum comitatum expectans comperegrinari volentium, affuit ei in somnis beatus Martinus, ut quem beatus Thomas per se dignatus est in corpore curare, per concivem moneretur de interna salute. "Heus," inquit, "Roberte,

"imprudenter agis, circa votum tuum solvendum minus "sollicitus; nisi moram promissi, quæ trahit ad se "periculum, maturius præcideris, debitum districte "noveris exigendum."

(17.) *De clerico minuto, cujus fluxum sanguinis gutta aquæ sancti Thomæ restinxit.*

Robert of Marton, clerk, is preserved from bleeding to death.

Accidit quod dicimus in Eboracensi diocesi, villa Martuniæ. Robertus quidam clericus, dum post flebotomiam alteri brachiorum suorum, sicut fit, incumberet, de reliquo, quod propter recens vulnus supportabat, erupit sanguis, qui non arte, non multiplicium panniculorum obvolutionibus, restringi potuit. Excurrebat itaque cephalica donec percurrente die illa sequens inclinaretur, et æger desperaretur. Aderant qui physicam profitebantur, verborum potentes et dissertionis gnari, sed operationis ignari. Qui, videntes ebullientem sanguinem, curam non invenerunt, quia causam ebulliendi non deprehenderunt. Non autem sine causa causam non cognoverunt; si enim cognovissent, operas suas curaturi locassent, et sive sequeretur sive non sequeretur effectus, mora interveniret et periclitaretur æger, minusque martyr mirificaretur, qui repentina sanitate sine dispendio substantiæ illius illum restituit. Nam cum stilla aquæ sacræ stillanti venæ infunderetur, ne gutta sanguinis ulterius effusa est.

(18.) *De duobus per votum sanitati restitutis.*

Baldwin, of Fontenelle in Flanders, and Heiliff, of Cherneside (?), cured.

Baldewinus et Heiliffus, diversis regionibus orti,—alter de loco Flandriarum qui dicitur Fontenele, alter de villa Anglicanæ Cherneside,—diversis valetudinibus adversis laborabant. Alter quartana per annum decoctus ad extrema deductus est; sed cum convalescens in publicum prodiret, nervi contracti extensionem popliti negabant. Vovens autem martyri sanitatem

consecutus est. Alter lecto ferme per biennium affixus, de consilio amicorum triduanis in ecclesia pernoctans excubiis, solum panem et aquam gustabat, et triduo semel aquam martyris sorbillans fide potius quam gustu morbo suo medebatur. Unde factum est ut spissum et saniosum sanguinem instar hepatis et vicissim liquidum quinque diebus continuis et noctibus evomens et egerens, macie et tenuitate conficeretur, ut vix ossibus hæreret, ventreque pervio spinæ cartilago pateret ad tactum. Sed amputata infirmitatis materia, unguibus digitorum et articulorum diffluentibus, ad modum serpentis aut aquilæ renovatus est, et tanquam alter ex altero redditus.

(19.) *De quidem letargico per aquam Sancti Thomæ restituto.*

Audito nomine Symonis canonici, admoveatur[1] animus noster, fratres, obedientiæ, admoveatur[1] et regulæ, ut hinc orthodoxorum voluntatem suæ studeat præponere, inde consuescat intra terminos regularis disciplinæ se cohibere. Altero vitatur scelus idolatriæ, quum juxta prophetam peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idolatriæ nolle acquiescere; alterum cohibet errantem ne circumferatur omni vento doctrinæ. Duobus istis invigilans mentem, quæ letalis somnolentiæ sopore deprimitur, excitabis. Sed et letargum corporis, si contigerit, consolante ratione, quæ fidelibus assistit in tribulatiome, levius tolerabis. Hæc dicimus gratia Symonis, Beverleiensis ecclesiæ canonici, qui, cum aliquanto tempore detineretur ægritudine, tandem letargo correptus, sine sensu, sine motu jacebat, sic dispositus ad mortem ut, si videretur, sine dubio mortuus aut moriturus putaretur. Nihil labiis ejus bis infusa tyriaca[2] conferebat. Nil cætera devotionis exhibitæ suffraga-

Symon, canon of Beverley, restored when all but dead.

1 Sam. xv. 23.

---

[1] *admoneatur?*

[2] *i.e.* theriaca.

bantur obsequia. Fratres canonici ad ipsum tanquam ad funus convenerant, regressique corpus exsangue dimiserant, eis rite peractis quæ decedentibus exhiberi solent. Jacebat ergo funus vel proximus funeri. Destitutio sensus et vocis funebriaque symptomata[1] enuntiabant de funere. Putabatur inde frigiditas et humiditas ex fleumate vel regione provenientes quasi dormientis spiritum suffocasse. Res erat in dubio, sed dubium sententia certa diremit. Namque salutaris aqua martyris Thomæ cum mortui vel moribundi labiis infusa frumen transisset, mira res, respirans erupit in vocem, suique compos resedit, qui putabatur mortuus, Cantuariamque suspirans se voto pedestris itineris obligavit. Neve de divinæ gratiæ beneficio dubitaretur, repentino vigore collato, de lecto surgens in crastino prodiit in publicum.

(20.) *De clerico fistulam habente.*

Ralph, a clerk, cured of grievous ulcers. (Chingford?)

Litteratoriæ professionis Radulfus quidam, quondam publicanus et noti nominis, habitabat in pago barbari nominis Chenefare. Qui nates suas et partes fundamento contiguas intumuit, et sicut accepit ab eo qui curam ejus egit, hæmorrhoidarum[2] molestia cum constipatione tenebatur. Post mensem autem dilatata est inflatura, et defluentibus corruptis humoribus occupata sunt pudenda, ut vix virgæ conus emineret, dependebatque lividi coloris loculus, instar urnæ. Qui cum computruisset, cute cum carne soluta, per modicam sui particulam vix adhærebat. Medicus igitur desperans parabat abscedere, dicens, "Quod accepi, reddo "tibi. Discedo. Provide animæ tuæ." Cui æger, "Nondum vidisti; quousque scias et videas, exspecta." Admissa est itaque mulier, quæ partes illas contrectaret. Quæ peplo nasum muniens ad cratem vel solidi-

---

[1] *synthomata*, MS.

[2] *emorroidarum*, MS.

tatem manus usque digitos immersit; et inventa est caro corrupta et sanies multa. Æger igitur arrepto cultello ulcus dependens abscidit, et denudati sunt testes; et sic decem hebdomadibus absque folliculorum velamine desiccati, ut alter plus dimidia parte finderetur. Erupit autem cancer in capite virgæ, ficus in fundo, fistula in nate. Manabat subter virgam foramen assidue. Præter hæc, ex[1] splenica passione graviori pulsabatur angustia. Suffumigabat passiones omnes plus passione fœtor intolerabilis. Quis ferat auxilium? Quonam modo navis submersa tot fluctibus emerget, tot scopulis illisa littori restituetur? Solus ille Mediator et Medicus noster qui pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus remedium conferre potuit, sicut et contulit, interveniente martyre Thoma. Miserat enim ægrotus candelam qua se mensuraverat ad tumbam ejusdem martyris, et numerabat dies. Die autem qua circa tumbam accensa est, cœpit splenis virtus deductis viscosis et spissis humoribus confortari. Et visum est ei quod tanquam turris vel mons a se presso devolveretur. Consequenter non humano sed divino remedio fissum membrum redintegratum est, abscisionis vulnera contracta, ficus et fistula desiccata; quorum cicatrices oculis nostris ostendit.

(21.) *De canonico fistulam patiente.*

Richard, canon of Chichester, cured of a fistula.

Fistulam patiebatur in virga virili canonicus Cicestrensis ecclesiæ, Ricardus nomine, quæ in putredinem resoluta est, adeo ut cum debita naturæ poscerentur, ex ea parte sicut ex foramine purgamenta profluerent. Unde lecto sex mensibus affixus est. Apparuit autem beatus Thomas in somnis filio ejus, qui et Thomas dictus est, dicens, "Dormisne?" Respondit, "Dormie-"bam, sed excitatus sum." Ait, "Dic domino tuo quia

[1] Interlined.

"convaluit;" et extrahens manum per foramen cappæ nigræ, qua videbatur indutus, ei annulum obtulit. Quem cum differret, tanquam non promeruisset accipere, subintulit, "Ergo defer eum domino tuo." Cum igitur hujusmodi visionis nuntium ægrotus accepisset, et meliorationem status sui accepit, adeo ut a lecto surgens ad deambulandum et equo insidendum profecisset. Et cœpit volvere secum quid portenderet oblatio annuli; et interpretans in bonam partem, cogitansque quia ipse annulum posceretur aureum, divino cultui vel pauperibus profuturum, quem repositum habebat, visitavit tumulum martyris, gratias[1] et munus offerens, quod metalli materia lapisque pretiosus ditabat, et opus ornabat.

(22.) *De altero simili morbo laborante.*

Odo of Aldrington cured of an ulcer in his cheek.

Alterius itidem, cui nomen Odo, patria Aldrintune, quam magna fides fuerit, festinata sanitas ostendit. Cui fistula maxillam penetraverat, et ore multifido quotidie maxillares educebat humores. Cum enim caput suum fenestrellæ, qua sarcophagus martyris inspicitur, immisisset, cœperunt qua fluebant extra buccas morbi foramina desiccari. Cum vero ab oratione domum redisset, cœpit et illius foraminis quod ori influebat, et ad interiora penetrabat, infra dies octo sanies exhauriri.

(23.) *De eo qui propter dolorem fistulæ voluit sibi pedem abscidere.*

William, clerk of Lincoln, cured of painful sores in his foot.

Clericus de Lincolniensi diœcesi, Willelmus, æger pedem, pedis officium amiserat per biennium. Nam fistula quæ in medio plantæ protuberaverat, duobus foraminibus in directo pedem penetraverat. Tertium

---

[1] Interlined in MS.

vero foramen per exesos carnium amfractus in majorem articulum obliquaverat. Ossa quidem exesa et demolita quædam elapsa robur et formam pedis diminuerant, et exuberabat dolor vehemens et intolerabilis, ut domesticos in se sævire postularet, et pedem abscidere; malens inpræsentiarum torqueri quam in perpetuum cruciari, parvipendens loripedis elogium dummodo dedisceret juge supplicium; non evangelicæ lectionis intuitu, quæ ait, "Si manus tua vel pes tuus "scandalizat te, abscide eum et projice abs te," sed immanitate doloris compellente. Non inveniens autem qui in hac impia pietate moveretur, eo usque compulsus est ut [propria manu sese mutilare proponeret. Nam consulta medicorum industria præter dispendia, præter salutis desperationem, nihil contulerat; sed occulta inspiratione conversus ad votum, limina martyris Thomæ visitare pollicitus est. Quid placeat martyri, consequentia rerum innotuit. Nam in crastino tria foramina prius divisa et diffusa in unum confusa sunt; cui cum tentam immitteret, os unum digitalis magnitudinis exsiliit. Consternatus autem, et pavida taciturnitate considerans eventum rei, panniculis involutum sibi Dominoque morbum immedicatum dimittit usque in crastinum. Et ecce foramen, quod præcedente die pavorem et majorem sollicitudinem incusserat præ sui magnitudine, ita coarctatum[1] invenit ut vix festucam immittere posset. Tertia die hiantia quæque ad unguem redintegrata sunt, cutisque contracta carne composita, restitutusque est ut in eo pede, sicut in aliis membris, incolumitate et fortitudine se constare gratularetur. Hæc in magna exsultatione et gratiarum actione de seipso referens, aliud ab alio adjecit.

---

[1] *choartatum*, MS.

(24.) *De muliere fistulam patiente in mamma.*

Adelicia, of Lincoln, cured of a disease in the breast.

" Est apud nos mulier, quam, si rei certitudo postu-" lat veritasque magis ex hujusmodi perspicua putatur, " ex nomine et ex genere designare possumus. Ade-" licia nuncupatur, filia est Hugonis cujusdam apud " nos, mihique primo genere affinitatis conjuncta. " Eodem morbo quo et ego, sed loco perniciosiore, " fere per septennium laboraverat. Nam mammilla, quo " corporei confluunt humores, exesa, duobusque costis " demolitis, ad vitalia pestis pertingebat. Venit Can-" tuariam, martyrem prece sollicitavit, aquam ejus bibit, " foramina lavit, et, quod magis omnibus est, in fide " nihil hæsitavit. Rediens domum tertia die, cute " contracta, carne restituta, ossibus reconsolidatis, per-" fectam sanitatem recepit. Ejus rei quam vidi testis " existo, quia latus et mammillam redintegratam pal-" pavi. Et quia mulier inpræsentiarum per tantarum " tractus terrarum suam non potuit exhibere præsen-" tiam, circa vitæ suæ statum mutandum sollicita, " rogatus ab illa hæc oculis fidelibus cognita auribus " vestris intimare curavi."

(25.) *De milite familiari regis.*

Ralph de la Saussaie cured of dysentery.

Cum rex Anglorum magnificus Hyberniam infestaret, multis ex contubernalibus diversitate plagarum et pestilentia percussis, Radulphus quidam de Salicto, strenuitate corporis præstans, regique familiaris, dysenteria distemperatus in tantam valetudinem incidit ut, extremum spiritum exhalaturus, vocato sacerdote ordinaret extrema. Consulti medici, quorum curæ custodiam sui regia prudentia delegarat, exiturum eum a corpore infra biduum asseverabant, et, si tertiam feriam superstes videret, uno oculorum damnari se permitterent.

1 Cor. i. 19.

Sed non vacillat veritas quæ ait, " Perdam sapientiam " sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo."

Nam spem totam in Eo figens qui de die Dies exstat, diem vidit quem videre posse desperabatur, diesque sequentes, suffragante perempto medico cui se peregrinum devovit; veniensque Cantuariam cum quibusdam de regia clientela qui convaluerant, quod circa se martyr clementer fecerit ostendit.

(26.) *De juvene sanato postquam a brachio suo os extraxit.*

Cure of a young man wounded in tilting.

Juvenis quidam de villa Dyena, dum se exerceret in tyrocinio, hastili brachium percussus est. Qui processu temporis fistula subeunte vexatus, cum dolore prævalente, substantiaque non modica in medicos erogata, remedium non inveniret, sperans in Eo qui spem bonam non evacuat, vulnus aqua martyris frequenter abluit, donec os tres pollices et semis habens in longitudine promineret; quo abstracto infra paucos dies sanus factus est. Os in testimonium ad tumbam martyris gratias agens dereliquit.

(27.) *De juvene qui discalceatus et in laneis martyrem petens a vulnere convaluit.*

A young man, disabled for the Irish war by a wound, is healed on vowing a pilgrimage to Canterbury. ([a] Marcham, Berks ?)

Juvenis quidam, de loco qui Marchaneus[a] appellatur, lancea læsus brachium manui contiguum, ferme novem annos exegerat a vulnere. Cicatrix obductis putridis carnibus occaluerat. Nam lignum fissile cubito perforato lacertum perstrinxerat. Huic natalis soli clementia et quies domi transacta gravamen omne mitigaverant, ut præstans animo suique securus Hybernienses inquietare præsumeret. Verum militiæ, aeris mutatio, ciborum dissuetudo, et corporis exercitium, ut dolorem, et tumorem,[1] vulneris innovabant, ut expeditionis opera minus expleret. Non enim tumor mo-

[1] *timorem*, MS.

dicus aut dolor momentaneus, sed nocturnus et diurnus et diuturnus. Unde timens ignaviæ notam, scholares alas subterfugiens famæ suæ et vitæ consuluit; quamvis post plagam remedium quærens, tamen citra consummationem plagæ resipiscens. Vovens itaque ait, "Si recte divinæ gratiæ munus intelligo, abstrahit "me martyr Thomas a bello ut convertat ad bonum. "Sequor abstrahentem, ne protrahar ad supplicium. "A castris ad castra revertor, a castris seditionis,[1] et "seductionis ad castra caritatis et securitatis. Nil "mihi cum barbarie; transfugio ad tabernacula spiri- "tualis militiæ. Est autem peregrinaturo mihi a "longo prospectu detecto et devoto pede martyrii sacer "locus adeundus, et munere martyr ipse donandus, "quia mutationis hujus auctor existit." Dixit, et effusa expressaque sanie convaluit.

(28.) *De milite ficum patiente.*

Adam, a knight, near Winchester, cured of piles.

Miles Adam de Ritherfeld, qui est locus Wintoniæ conterminus, ficum patiebatur in inferiori regione corporis, vovens autem se quotannis limina martyris visitaturum, vel in propria persona vel interposita, iter arripuit, et obiter sanatus est.

(29.) *De eo qui propter moram peregrinationis inflatus est.*

Thomas of Beverley punished for putting off his pilgrimage, but is cured on the way.

Thomas quidam, de Beverleia natus, peregrinationi suæ secundam feriam præfixit; sed in sextam differens, rei experimento didicit quia nocuit differre paratis; nam inflatum collum maxillamque percussus est. Sed memor ejus quod dicitur, "Quod quis dicit, debet "fidei, et quod promittit, veritati," transito Humbro in dies melius habuit.

---

[1] *sedititionis*, MS.

(30.) *De vinitore navigante, qui votum suum compulsus est implere.*

Juvenis quidam, Paulus nomine, Rotomagensis natione, vinitor professione, trium hebdomadarum curriculo detinebatur in portu cismarino qui dicitur Winchelese, non habens exitum quia ventus erat contrarius. Et dixit rectori navis, "Adversantium elementorum "qualitate præpediti, forte peccatis nostris exigentibus, "negotiari, sicut vides, prohibemur. Si diutius in "sorte nostra, quæ contrahendo postulat augeri, dis-"pendia sustinemus, devolvimur ad inopiam. Invo-"cemus igitur beatum Thomam, qui misericorditer sub-"venit indigentibus, relevat clementer oppressos, si "forte respiciat ad votum et ad munera nostra." O justum Dominum, qui pro modo meritorum disponit retributionem præmiorum, unde et dicit, "Ipsi me "provocaverunt in eo qui non erat deus, et irritave-"runt me in vanitatibus suis; et ego provocabo eos "in eo qui non est populus, et in gente stulta irritabo "eos." Hinc est quod duobus discipulis euntibus Emaus talem se exhibuit in corpore qualis apud illos ipse erat in mente. Et quia in cordibus eorum adhuc peregrinus erat a fide, ire se longius finxit. Cum enim Domino vovissent, meruerunt immutationibus morum mutationes elementorum. Nam blandiente ponto secundorum obsequio ventorum Sandwicum advecti sunt. Videntes autem navigationis prosperitatem, aeris serenitatem, et ventorum blanditias, distulerunt votum, dicentes, "Perficiamus iter nostrum ad portum quem "adire disposuimus, dum navigationi ventus et pontus "arrident. Redeuntes quo tenemur astricti, votum sol-"vemus." Erant autem sociæ duæ naves aliæ, quæ votum non fecerant. Tendentes igitur in altum et mare Cantianum navigantes, legerunt Horofordiam. Et ecce ventus contrarius percussit proram eorum qui in

Paul of Rouen, having been weatherbound at Winchelsea, invokes St. Thomas.

Deut. xxxii. 21.

He and his companions have a fair passage to Sandwich,

but defer the performance of their pilgrimage.

They are driven back by

wind and storm from Orford to Sandwich, while other vessels get safely into port.

voto prævaricati fuerant, et eruptæ[1] sunt anguinæ.[2] Saphon[3] unicus rebellem Jovem sustinebat, alligatus ligno quod porrectum in proram ex laterali transtro carinæ extenso rostro lambit mare ventumque admittit ex obliquo; quod nautæ lovum[4] vocant; compulsique sunt in turbine et pluvia Sandwicum redire. Sociæ autem naves, quæ ex voto obligatæ non erant, quarum altera non nisi quantum jactus est sagittæ distabat ab eo,[5] inoffensæ tenuerunt Horofordiam. Et erat dignum prodigium spectaculo, alteras navium venti obsequio deferri, alteram ejusdem venti contrarietate reverberari; alteras non obligatas, absolutas dimitti, alteram prævaricationis ream ad debitum solvendum reposci. Cum igitur portum tenuissent, scientes ex reatu suo sibi impedimentum accidisse, memoriam martyris adierunt, et regredientes absque omni impedimento quod navigantibus accidere solet Lennum pervenerunt. Ex his innotescit quia vult corporis sui glebam martyr adiri, sibique tanquam primati et Romanæ sedis legato reverentiam exhiberi; ut qui vicos et castella regionis Anglicanæ peragrare quondam prohibitus erat, dioecesimque suam visitare vivus, a tota regione mortuus visitetur.

They visit the martyr's tomb, and then reach Lynn prosperously.

See p. 113.

(31.) *De quodam qui merendo hydropsim*[6] *evasit.*

Roger o Middleton, in Suffolk, is cured of dropsy after a

Rogerius quidam, de territorio regis et martyris Eadmundi, villa Mideltuna, fere per annum graviter ægrotans nihil in curationibus multorum adhibitis sibi profecerat. Quem cum postremo medicus curandum

---

[1] *ruptæ?*

[2] "*Anguina*, funis quo antenna "ad malum constringitur."—Ducange.

[3] "Funis in prora positus."—Ducange.

[4] Possibly connected with the word *loof* or *luff*. "Obliquando "dracenam, quæ vulgariter dicitur "*lof*." Barth. Cotton., p. 108, and Mr. Luard's Glossary, in this series; Latham in Johnson's Dict., s. v. *Loof*.

[5] *ea?*

[6] *ypodropim*, MS.

suscepisset, et de pisce quem morium[1] dicunt vesci permisisset, hydropsim[2] incurrens a thorace deorsum in immoderatam distensionem excrevit, ut duorum hominum latitudinem media grossitudine corporis exæquaret, tumore vero coxarum naturalem unius hominis mediam circumscriptionem. Superiores autem partes effeta macie squalebant, et ariditate exhausta anheloque fervore decoquebantur. Huc accedit quia et appetitum edendi penitus amiserat, nec accubitu fruebatur, quia de communi consuetudine languentium caput reclinando doloris vices non alleviabat, sed impositus lecticæ baculoque innixus, nec stans nec jacens, dies et noctes transigebat. His et hujusmodi circumventus incommodis, putabatur cum omni dierum termino vitam terminare. Volens igitur suæ miseriæ finem imponere, ordinatis extremis, sumptis Dominici corporis et sanguinis sacramentis, obtinuit a suis ut jumento impositus ad tumbam martyris Thomæ Cantuariam duceretur. Et de trium millium itinere primo diffidens, comite et coadjutore peregrinationis auctore, quotidiano peregrinantium itinere ad locum destinatum pervenit. Triduanis ex more celebratis excubiis, melioratus redibat; sed obiter pluviam perpessus et algorem, reique familiaris inedias quæ viatoribus obveniunt, domum retulit morbum et incrementum morbi, finemque morbi mortem exspectabat.

Vision of St. Thomas and St. Edmund.

Et factum est flagellum majus ad majorem glorificationem Domini. Nam ei dormienti juvenis apparens ait, "Medici duo in domo illa sunt;" et ostendit domum; "Numquid eis collocuturus es?" Respondit, "Nequaquam; ubinam sunt?" "Surgens," inquit, "sequere me; conspectibus illorum præsentabo te, ut "admittaris ad colloquium. Periti medicinæ tibi pote-"rint salutem conferre." Cum igitur subiisset, introductus aulam amplam et pulchram, vidit per quatuor partes domus sedilia disposta, insidentesque graves et

[1] Probably cod; *morue*, Fr. | [2] *ydropim*, MS.

venerandas personas, et seorsum duas, venustate vultus et auctoritate præminentes. Subsistens autem et quasi aciem oculorum tanto splendore repercussus, ductorem suum interrogat, "Ubinam medici sunt? et qui sunt?" Et accepit alterum beatum martyrem Thomam, quondam Cantuariensem archiepiscopum; alterum, regem et martyrem Eadmundum. "Roga," inquit ductor, "ut "curent te." Ille cum salutasset eos, et cum benedictione respondisset beatus Thomas, interrogans etiam quod petitorium porrigeret, subjunxit ægrotus, "Accepi "vos medicinæ, domini mei, peritos; et ego usque ad "exspirandum premor adversa valetudine. Exhibete "mihi miserrimo, et non invenienti remedium, indul-"tum medicinalis misericordiæ. Paratus sum vobis, "siquid exigatis, super mensuram virium rependere." Respondit beatus Thomas, "Gravasti naturam tuam "potionibus et medicamentis." Addidit et martyr Eadmundus, "Etiam supra quam necessarium fuerit." Et martyr Thomas, "Si unam adhuc medicinam sump-"sisses, de alia non gustasses." "Non est," inquit ægrotus, "domine, cuiquam mirandum, si tanto opere "quæsierim remedium, ad tantum devolutus exitium." Subinfert martyr Thomas, "Tibi, frater, de cætero re-"nuntiandum est mortalibus istis et parum conferen-"tibus medicamentis, et orandum est supernæ pietatis "adjutorium, quæ sola novit quæ cuilibet expediunt, "et sola præstare potest quæ saluti congruunt. Hæc "ora Dominum, et nos pariter orabimus."

Renunciat ægrotus humanis medicamentis, simulque excitatus a somno labiis idem pollicetur. Post triduum, cum posceret hora mensas, nec haberet quo reficeretur secundum infirmitatis exigentiam, invitis domesticis suis vel morbo suo contrarium sciens et prudens comedit, ut et morbus et desperatio finem invenirent. Noluit autem Dominus, qui etiam desperatissimos suscitat, ulterius differre salutem. Nam cum sequente nocte ad necessaria ægrotus exiret, nulla præcedente effluendi mate-

ria, primum lotio scaphium implevit; et eadem nocte urinalia receptacula quindecies et eo amplius exhausit; duobus vero diebus qui sequebantur vigesies octies. Femora quoque et crura et aliæ partes inferiores tanto sudore diffluebant ut penitus excoqueretur corruptionis fomes et exsudaret intercutaneus humor. Levi igitur et inaudito curationis genere in naturalem membrorum venustatem restitutus est.

(32.) *De milite hydropico.*

Eadem passione, sed diverso modo, vir militaris Robertus a villa Bromtune laborabat. Nam quod ingerebat, cum liquida sanie singulis diebus evomebat. Multis potionibus, pillulis, et apozematibus,[1] emplastris et unguentis usus, naturam duntaxat suam debilitaverat. Tandem post multa dispendia Galfridum[a] Cantuariensem archidiaconum petiit, et obtinuit ut medicus ejus sui curam ageret. Qui inspecta urina ejus, quatuor species hydropis vana dissertione distinguens, asserensque morbum hujusmodi exactam diligentiam postulare, seseque negotiis publicis occupatum non posse privatis vacare, transmisit eum ad medicum alium. Qui dum esset in itinere, monitus est in somnis, aliis medicis omissis, stare medicinæ beati Thomæ. Cum ergo Cantuariam vectaretur, apud quendam cognatum uxoris suæ, trans Tamisiam milliario quinto manentem, hospitio susceptus est. Ubi monitus rursus in somnis quod pedes adiret sepulchrum martyris, respondit se nimis debilem et minus idoneum, petens quod vel a fluvio sibi permitteretur hoc facere, ne labore deficeret pariter et dolore. Quod cum faceret, tribus diebus modicum viæ perficiens inceptæ, martyri se capitatione annui nomismatis obligavit. Indutaque pellicia in qua

Robert, a knight of Bromton, after having suffered much from doctors, is cured of dropsy by going on pilgrimage.

[a] (Geoffrey Ridel.)

[1] *i.e.* decoctions: *apporzimatibus*, MS., with a mark under the *r*, as if for omission.

martyr agonem suum compleverat, revertens ad propria, bigæ qua transvehebatur succussatura quassatus divertit in vicum qui dicitur Niwentune; ubi sine vomitu bibens et comedens præter solitum tota nocte quievit, et mane surgens se sanum et incolumem repperit, tantum pedibus infirmitatis vestigia retinentibus; vel quia pedes ierat, vel secundum nostram opinionem quia monenti medico in somnis non paruit, et quia jussam viam pedes omnino non fecit, forsan omnino curari ad tempus non meruit. "Qua enim mensura "mensi fueritis, remetietur vobis."

(Newington.)

(33.) *De juvene cui tali natibus adhærebant.*

Henry of Hythe (?), a cripple, after having been subjected to an old woman's remedy, is cured by the water of St. Thomas.

Non miranda minus est exilitas et corporalis tenuitas adolescentis Henrici de loco qui vocatur Hingue,[1] per gratiam supernæ pietatis visitata. Namque per biennium parte corporis quæ est ab umbilico deorsum præmortuus, non solum ambulandi carebat officio, sed et talorum natibus adhærentium tenebatur incommodo. Hujus miseriam cum mater tanquam orbata defleret, et super curatione ejus multos conveniret industrios, tandem vulgaris et anilis sedet animo sententia, ut imponeret eum alveo calidæ aquæ, quatenus cum membra rigida mollescerent, nervique contracti tepore suscepto paterentur extendi, ipsa se tota mole corporea super genua contracti ex improviso projiceret. Quod et fecit. Sed cum minus cauta peritia medetur gambarum extensionem, fere subitam machinatur internecionem. Nam dum nervi violentiam patiuntur, dum languentis ossa contracta proruentis mole desiliunt,[2] rupta cutis in poplite cruori patuit et dolori. Factum est autem post dies aliquot ut eo loci Robertus, Can-

See p. 88.

---

[1] Probably Hythe, where the church, formerly connected with a monastery, is dedicated to St. Leonard. Hasted, iii. 420.

[2] *dissiliunt?*

tuariensis ecclesiæ Christi cimiliarcha, fratribus ibidem manentibus de cilicio et panniculis intinctis sanguine martyris Thomæ tomos[1] afferret. Quo audito mater ægroti spem capiens, præcipue quia instabat sollennitas magna Pentecostes, impositum humeris suis eum sola tulit ad monasterium; nec exteriori, cum mulier et anus esset, egebat adminiculo, vel quia extenuatus admodum erat, vel quia spes et devotio vires oneri subministrabant. Sed cum jam dies inclinata postularet ægrum referri, vix duobus portantibus domum relatus est. Demolita quippe substantia corporis latenti pullulabat incremento. Relatus autem caput illidebat parieti, brachia distorquebat, et fuit in agonia magna. Quod cum innotuisset fratribus, mittentes reportaverunt eum ad monasterium quod ibi in honore sancti Leonardi constructum est. Ubi cum per quinque dies bibita aqua sancti Thomæ volutaretur, convaluit. Sed debilitate et exilitate tibiarum, quæ todinæ[2] gracilitatis erant, (ut sic dicatur,) corpoream molem interim sustentare nequibat, nisi parieti vel baculo innitens puerili principio juvaretur extrinsecus obsequio.

(39.) *De duobus, quorum alter mortuus reputatus est, alter paralysi percussus est.*

Reiner of Dodington restored from seeming death. Philip of Teynham (?) cured of paralysis.

Reinerius et Philippus, alter sacerdos, alter miles, alter de loco qui dicitur Dadintune, ubi personatum ecclesiæ gerebat, alter de Togeham. Quorum Reinerius, dum cum suis convicaneis exisset in prata, cecidit subita passione percussus, et a prima usque in sextam exanimis reputatus est, non modo a multis plebeiæ conditionis, verum etiam a militibus comprovincialibus. Sed infusa aqua sancti Thomæ ori ejus, e vestigio ascendens equum rediit ad propria. Philippus vero paralysi dissolutus ex dimidia parte capitis, impos

[1] *thomos*, MS.

[2] "*Todinus*, gracilis."—Ducange.

factus est, ut alterum oculorum immodice tumeret, nihil inde videns, et oris et vocis officium non haberet, nisi cochleari prævio esca transfunderetur, nisi admotorum digitorum[1] labia distrahentium voci via præpararetur. His circumventus incommodis exceptus lecto tredecim hebdomadibus[2] de vita diffidebat, et jam dicebatur publice quia de eo omnia consummata sunt. Sed qui singulorum dies metitur et annos adhuc ei vitæ præstabat inducias. Nam cum suspiriosa prece suffragium martyris sibi postulasset, sanitati restitutus est, visitansque sepulchrum sancti nudis pedibus, quæ circa se misericordia divinæ pietatis acta sunt lacrymosa voce protestatus est.

(35.) *De puella cancerosa et mortua.*

See p. 160. Cecilia, daughter of Jordan, of [Plumstead in] Norfolk, when supposed to have died of cancer, is restored. Cf. Bened. Petrib. l. iii. c. 64, ed. Giles.

Memini me dixisse de quodam Jordane, cujus filium vidimus revocatum a mortuis. Dicendum est et nunc de quodam alio ejusdem nominis, sed inferioris conditionis, cujus filiam non inferiori prodigio vidimus a duplici morte liberatam. Igitur in diocesi Norwicensi puella Cecilia, quindecim circiter habens ætatis annos, cancro percussa est. Cujus in brevi, dum virginali verecundia mavult perferre dolorem quam pudorem proferre, exesa sunt femora, ut denudarentur ossuum[3] juncturæ nervorumque colligamenta paterent. Nam vulnerum latitudo mensuram pedis æquabat, intolerabilesque mephites evaporabant, ut et mater ejus mortem optaret, familiaresque præsentiam declinarent. Corruptio quippe panniculos quibus pestis edax involvebatur omni die consumebat.[4] Hac autem lue vexata quasi a tempore messis in kalendas Martias, ad extrema deducta est. Igitur a tertia feria usque sextam non

---

[1] *opera*, or some such word, seems to be wanting.
[2] *ebdomadibus*, MS.
[3] Sic MS.
[4] *consumebant*, MS.

edulio, non potu reficiebatur, sed usque residens in lecto, accumbens parieti, genibus contractis, ciliis patulis et immotis, nec mortui speciem nec viventis exhibebat. Unde domestici contemplantes eam arbitrati sunt extra corpus duci, reminiscentes cujusdam mulieris vicinæ, Agnetis[1] nomine, quæ cum dormisset ducente beata Katerina per varia loca in spiritu rapta est, et ostensa sunt ei præmia et pœnæ defunctorum; inter quos et presbyterum vidit Godwinum quendam, qui paucis antea diebus a corpore exierat, genua sua assidua repercussione clavis unius graviter exulceratum. Quo supplicio vexari putabatur quia vivens in corpore clavem ecclesiæ beatæ Mariæ sibi præripuerat dum quidam alius sacerdos in ea solennia missæ celebraret.

Factum est autem, dum sic puella prædicta resideret immota, ut interveniret mulier vicina visitandi gratia, quæ dilexerat illam. Quam videns mortuam exclamavit, "Quare nobis videntibus et dimittentibus in lecto "mortua de more morientium catholicorum exposita "non est in cilicio? Imprudenter egistis." Elata est itaque in exteriorem domum, et in area deposita rigidis membris et patulis oculis. Suppositum est et cadaveri linteamen, et in morem funeris accensa sunt luminaria. Pater autem, qui se seorsum projecerat, vexatum dolore pariter et labore, excusso somno irruit cum clamore, "Si Dominus mihi propitius est, filia mea mortua non "est. O beate Thoma, redde nunc mihi servitium "quod tibi sedulus olim impendi!" Et iterat lugubri clamore, "Redde mihi servitium! urget nunc necessitas; "redde mihi servitium meum!" Quod quare dixerit, non credimus ab re succincta brevitate subnectere.

Beatus igitur Thomas, priusquam sæcularibus efferretur honoribus, priusquam risu fortunæ facultate dilataretur et nomine, hospitio susceptus est apud quendam clericum Turstanum nomine, Cantianum natione, qui in

Jordan's service to St. Thomas in early life.

[1] *Agnes* in the text of MS.; *netis* interlined.

(Croydon ?)

loco qui dicitur Croindenne sub archiepiscopo Theodbaldo procurator constitutus rem strenue gerebat, et industrie negotia ministrabat. Ubi cum Thomas infirmatus nec vinum nec siceram nec aliquid quod inebriare possit, biberet, vernaculo isto Jordane procurante et disquirente per viciniam, serum[1] bibebat, sicut morbus exigebat. Qui etiam curabat equum quem unicum privatus habebat. Huic de impensa liberalitate præsumens replicabat "Redde mihi servitium." Quod cum totiens inculcasset ut raucitas arctaret arterias, noluit beatus, pietate motus, ingratus haberi. Nam mulierem vitæ restituit, quæ confestim manum ad se trahens locuta est, quamvis nondum intelligibilem vocem exprimeret, macie et morte confecta. Postera die cibum sumpsit et potum. Ipsa vero femora cancerosa infra trium hebdomadarum spatium purulentiis desiccatis redintegrata sunt.

Quibus mirifice expletis, adiit prædictus vir, pater puellæ, præsentiam domini sui Norwicensis episcopi, rem gestam indicans, petensque litteras testimonia, ne Cantuariam veniens et rem narraturus supra opinionem et fidem, citra auctoritatem, loqui putaretur. Episcopus vero non de plano[2] fidem adhibuit, donec vocato sacerdote et eis qui rem præsentes viderant, et duabus matronis probatæ vitæ, quæ vestigia cancri considerarent, rem omnem didicit ex ordine. Divinitusque procuratum est ut diligens inquisitio omnem removeret ambiguitatem. Igitur apicibus caractere suo signatis fratribus in Cantuariensi ecclesia Deum venerantibus factum innotuit, quarum forma hæc est;

Letter of William, bishop of Norwich (1146–74), to the monks of Christchurch,

"Willelmus, Dei gratia Norwicensis episcopus, venerabilibus in Domino fratribus suis priori sacroque conventui Cantuariæ æternam in Christo salutem.

"Magnalia Dei quæ in nostra eveniunt diocesi circa oppressos variis ægritudinibus ex attenta devotione

[1] *Wege* (*i.e.* whey), interlined, as if by way of explanation, in MS.

[2] *pleno?*

"quam habent erga Dei sanctum sanctissimum Thomam "ex pura mentium invocatione quam ipsi porrigunt "vestræ sanctitati innotescere omni desiderio desidera- "mus. Quippe quæ Deus mirificando sanctum suum "latere non vult, qualiter apud homines occultari præ- "sumetur? Ut itaque ex testimonio Willelmi sacer- "dotis cujusdam terræ nostræ, et plurium hominum "nostrorum accepimus, latrix præsentium Cæcilia, filia "cujusdam hominis nostri, ægritudine cancri diu de- "tenta, dum morbus iste circa femora sua anxie serpe- "ret, tandem eousque morbo aggravante oppressa est "ut exanimis reputaretur, et tanquam mortua in area "exponeretur. Unde anima patris sui in amaritudine "conversa, confidens tamen de divina misericordia et "de meritis beatissimi martyris, in vocem doloris "prorumpens mente devotissima sanctum Domini in- "vocavit, et pristinæ sanitatis restitutionem filiæ suæ "gratiæ divina cooperante impetravit. Unde eam "pristinæ suæ sanitati meritis beatissimi martyris "restitutam cum scripti nostri testimonio ad vos ad "gloriam tanti miraculi transmittimus. Bene valete."

confirming the story.

(36.) *De puella quæ propter opus festivæ diei paralysi percussa est.*

Emma dat exemplum quod agant concessa puellæ, in faciendisque tempus et locum observent. Hæc enim neglecta temporalem vel æternam, vel utramque, pœnam irrogant. Hæc virgo de Aubertona, qui est vicus duodecim milliariis ab Exonia disparatus, fibulam pallii sororis suæ minoris natu dissutam resarciebat quarta solennitatis die Pentecostes. Et cum quater filum traduxisset, medius digitus, qui propter insectationem opprobrii meruit nomen impudici, super eum qui medicinalis vel annularis dicitur cecidit, ut unguis ad radicem supprimeretur, medicinalis vero ad radicem pollicis infra palmam procubuit. Sed et digitus cui nomen

Emma of Halberton, for working on a Whitsun holyday, has her hand contracted.

auris dedit retro cancellatus incubuit, tactuque congruo[1] pollex indicem pressit. Factum est hoc a sexta hora donec incipiens crepusculum diem terminaret. Flebat itaque virgo quæ patiebatur, flebat et mater ejus Osanna; nam pater decesserat. Virgo in confusione digitorum confusa est, mater pudore; hæc quia novum generis sui monstrum sera vidisset ætate; illa quia nubiles annos pubertatisque decorem membrorum suorum deturparet inæqualitas. Cum ergo clam ad sepulchrum martyris Thomæ mittere filiam suam disponeret, accepit a quodam juvene Gileberto salubre consilium, dicente, "Non ex abrupto tantus labor arripiatur. "Sunt apud nos reliquiæ sancti Thomæ. Precemur "hic divinam clementiam ut meritis martyris sui "misericorditer exaudiat ancillam suam." Subeuntes itaque ecclesiam, accito sacerdote matronaque Cæcilia, conjuge vicini militis, muliere bonæ opinionis et timorata, capsulam argenteam, in qua condecenti honore reliquiæ servabantur, pugillo virginis cum timore et fletu supponunt. Et respexit Deus humilitatem ancillæ suæ fidemque supplicantium. Nam tanquam de capsula virtus egrediens prius pollicem et indicem ab invicem disjunxit, cæteros dehinc digitos ad statum suum reduxit. Quibus visis, in hymnis, campanis sonantibus, Dominum benedicebant.

She is restored by relics of the martyr,

and afterwards has visions.

Accidit autem postera die quod virgo hæc gravi opprimeretur sopore, ut mortua putaretur. Et cum vix excitaretur, "Intempestive," ait, "excitastis me. Ineffabili gaudio et colloquio sanctorum abstraxistis me. "Videbatur mihi beatus Thomas ante quoddam altare "pastoralem baculum tenens. Quem cum manu in- "jecta apprehenderem, dixit, 'Conturbatum fuit, filia, "'cor tuum præ tristitia. Quod factum est in te, non "'est actum propter te, sed ad correctionem aliorum. "'Manus tua manus mea est. Quemcunque benedices

[1] Altered by interlineation in MS. to *incongruo*.

" 'hac manu, convalescet ab infirmitate qua grava-" 'bitur.' Et cum in exprimenda infirmitate de qua " dicebat jamjam verbum erumperet, promissuque gene-" rale specificaret, excitantes me cœlesti privastis bene-" ficio." Rursus post hæc recidit in somnum et excessum; et factus est sermo martyris ad eam secundo, dicens, " Dic matri tuæ, filia, ut eleemosynam[1] quam " solet facere persequatur cunctis diebus vitæ suæ " donec ei vel una supererit nummata substantiæ; hac " enim eleemosyna perpetuabitur ei divina clementia." De consuetudine siquidem faciebat singulis hebdomadibus tres missas decantari post decessum viri sui; consueverat et in Sabbato candelam præstare, qua per hebdomadem divinum servitium implebatur. Et adjecit martyr, " Dic ut dimittat a se mulierem quam in domo " sua pascit." Nescimus autem causam hujus præcepti; sed contigit modico tempore post ut ea ultronea peteret missionem. Hæc et alia sibi revelata virgo nuntiavit, addiditque quod juveni cognato suo, qui secum peregrinabatur, pœnas paratas vidisset, eo quod in virgine quadam peccasset, et dignos fructus pœnitentiæ non egisset. Hujusmodi ego ab ore ipsius accipiens, cum interrogarem juvenem ipsum seorsum utrum virgo quicquam de suo peccato præscierit, respondit eam omnino ante revelationem suum latuisse peccatum.

(37.) *De clerico cui brachium torpuit paralysi percussum.*

Stephanus quidam de villa Huerveltuna[2] fecerat diviti cuidam convivium. Apud quem dum dives ille pranderet, Robertus nomine, misit ad eum Hugo de Morvilla, dicens in hæc verba; " Miror super dilectione

A guest of one Stephen receives an invitation from the

[1] *elimosinam*, MS.

[2] This place appears from the sequel to have been at some distance from Canterbury, so that it cannot be identified with Harbledown. Possibly Warbleton, in Sussex.

murderer Hugh de Moreville, an old friend.

"mutua veterique societate nostra, quæ sic de facili "tepuit ut multo tempore non videris faciem meam. "Mando igitur ut te mihi locuturum exhibeas;" locumque constituit et tempus præfixit. Hoc audito mandato concidit vultus ejus, et non bibit neque manducavit, revocans ad animum atrox et immane flagitium quod perpetraverat, declinansque, sicut decet Christianum, detestabile consortium, quod vel solo colloquio præcisionis ecclesiasticæ maculam aspergit. Quid, nostri infamia sæculi, candidatorum petis colloquium? Quid, civis Babyloniæ confusionis, gregem dominicum contaminas? Nescis quia

Juvenal, Sat. ii. 79, 80.

"Grex totus in agris
Unius scabie cadit et porrigine[1] porci?"

Out of complaisance to him, Stephen's wife speaks against St. Thomas.

Materfamilias vero, videns hospitis sui tristitiam, ait ei, "Quæ cura si mortuus est presbyter ille Thomas? "Quis inde moveatur? Supra modum clerus dominabatur, in tantam prorumpens arrogantiam ut etiam "principum colla suppeditare tentaret. Regemne pu- "tavit inquietare et subjugare? Epulare, precor, et "lætare." His et hujusmodi verbis illota delirabat.

Procedente tempore, vir ejus de consuetudine sæculari ad sæcularia negotia profectus audivit multa dici de illuminatione cæcorum, auditu surdorum, mundatione leprosorum, cæterisque magnalibus quæ meritis beati martyris Dominus operari dignatus est; rediensque domum narravit quæ audierat et vulgo dicebantur, et adjecit se velle visitare sepulchrum martyris. Capitur eadem voluntate materfamilias et filius ejus major natu. "Non," inquit minor, "necesse habeo ire, quia neque mutus "neque claudus sum, neque corporis alio detineor in- "commodo." Factum est autem, dum scholari disciplinæ vacaret, ut paralysi percussus officium alterius brachiorum amitteret; qua cum per hebdomades aliquot

Her younger son derides the Canterbury pilgrimage. He is paralysed in one arm.

[1] *purigine*, MS.

detineretur, domum reductus est, et inde per cœnobia comprovincialia circumductus medicos consulebat; qui brachium ejus acu transfigentes, insensibile penitus reperierunt. Resipuit tandem mulier quam diximus in sanctum sævisse, cognoscensque quia filius suus in materno delicto puniretur, linguæ suæ deliramenta jejunio virgaque castigavit. Et respexit Deus contritionem pœnitentis; nam patienti filio ejus apparens beatus Thomas dixit, "Esto sanus. Vide ut vitæ tuæ statum mutes hoc anno et monachum induas." Domus itaque ex claritate personæ et multo cœlesti lumine serenata est, ut omnes anguli perspicui viderentur; ad cujus radios somno abrupto, lecto pupillus exsiliit, arripiensque vestem ea manu quæ torpuerat, ingeminat, "Pater, pater, sanus sum!" Excitati parentes obstupescunt, et quidam de ministris regis, ea tempestate hospitio suscepti, ob quorum forsan præsentiam dispensavit hanc misericordiam qui vult omnes homines salvos fieri et ad cognitionem veritatis venire. Seriemque rei discentes, eadem hora capellam ingredientes, gratias egerunt, quas post cum eo qui misericordiam consecutus est ad sepulchrum martyris plenius exsecuti sunt.

The mother repents.

St. Thomas appears to the son, and announces his cure, exhorting him to become a monk.

Unde cum domum redissent, factus est adolescens mansuetissimus et maturæ conversationis, qui lascivus fuerat, ut id ætatis habet. Et cum non auderet in propria persona, præmium petiit per presbyterum, ut liceret sibi sæcularem habitum mutare. Pater autem differebat, timens ne puerili levitate rem arduam et arctam viam arriperet, a qua postmodum oneris et laboris impatiens, et pœnitentiæ pœnitens, resiliret. Et factum est uti puero de conversione sua meditanti una noctium martyr Thomas sicut et prius apparuerit, infulatus et cruentatus. Et audierunt parentes eum in somnis martyri respondentem, "Cujus habitus monachus?" "Ubi?" "Quando?" "Domine, miserere mei;" dixeruntque ad invicem, "Sustineamus, non excitemus eum; visionem videt." Cum autem visio

somnusque fugissent, clamavit, "Vidistis beatum Tho-"mam? Hic modo fuit, modo abscedit. Dixit mihi, "'Duabus vicibus tibi, Engelrame, occulte locutus "'sum. Tertio tibi apparebo, scietque tota regio.'"

(38.) *De admonitione beati Thomæ et peccatorum detectione.*

St. Thomas, through a woman named Godelief, admonishes as to various sins.

[a] (Laleham?)

Sacerdotalis ordinis quidam, Henricus nomine, villæ Lalham [a] pastoralis curæ ministrat officium; qui a die qua cœlestem suscepit admonitionem sibi suoque gregi studiosior invigilat. Hunc enim, sicut et quosdam ex parochianis ejus, pœnitentiæ et vitæ correctioris suorum sollicitus martyr admonuit. Cuidam siquidem mulieri, Godelief, in visu noctis apparuit, stans e regione altaris, candida veste conspicuus, et discalceatus, ut pœnitentiam quam suadebat verbis persuaderet habitu corporis. "Complures," inquit, "hujus ecclesiæ "septa frequentant, qui ab ecclesiastica communione "per excommunicationis sententiam præcisi sunt. Pres-"byter ipse qui vobis præest, de cujus vita vitæ "vestræ dependet exemplum, peccatum commisit et "pœnitentiam non egit. Suggere ei nomine meo ut "satisfactionis opera exsequatur." Et cum de peccato indicasset, adjecit, "Diocesianus ejus Heinulfus hujus-"modi delicti tenetur reus" (et innotuit delictum); "moneo quod confiteatur et resipiscat. Alioquin no-"verit in hoc anno se rebus humanis eximendum. "Peregrinus meus est; nolo quod pereat. Est et apud "vos mulier Joheta, opera quidem misericordiæ fa-"ciens; sed dum laudem venatur et vanam gloriam, "cadit a merito. Adelicia vero nudum infantem inter "missæ solemnia fovet in gremio; non convenit locum "sacrum sordibus his inquinari." In hac ultima admonitione aliquid peccatum quod nos latet occuluit, verbis figurativis aliud subintelligens; nolens manifeste quod fortasse non prodesset exprimere. Hæc cum dix-

isset, de superaltari tulit argenteum annulum, operis, ut videbatur, humani, habentem lapillum pretiosum, qui per diem colorem suum variabat. Quem digito mulieris inseruit, dicens, "Siquis dubitaverit me tecum "collocutum fuisse, proferes hoc mutuæ collocutionis "testimonium. Tollens quoque quadrantes duos et "obolum[1] unum apud te repositos, nummum inde "mutabis, quem pro peccato offeres Cantuariam pro-"ficisens."

(39.) *De puero septenni mortuo.*

Intendat caritas vestra, fratres; dicimus enim mirabile dictu, mortuum suscitantes. Ne enim veritas vacillet in prioribus et gestis antiquitus rebus, nova rerum exhibitione fides solidatur. Nova portenta modernorum tempora producunt, ut pridem gesta credantur. Et quia sera ætate refrigescit caritas multorum, scaturientibus signis prodit occulta veritas in oculis nostris, ut non immerito credatur adimpletum inpræsentiarum illud propheticum—"Effundam Spiritum meum super omnem "carnem, et prophetabunt filii vestri et filiæ vestræ. "Senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri "visiones videbunt. Sed et super servos meos et an-"cillas meas in diebus illis effundam Spiritum meum, "et dabo prodigia in cœlo et in terra." Militi igitur Willelmo, de villa quæ dicitur Hostorpe, quod erat facturus Deus præostendit in somnis. Nam dormienti ei videbatur quod tumbam martyris Thomæ visitasset, ipsumque capite inclinato suppositæ palmæ incumbentem invenisset. Qui se proprio nomine vocans ait, "Bene venisti, accedens calcia pedes meos ocreis istis." Erant autem pulcherrimæ omnium quas unquam viderat, et alotatæ.[2] Quas cum pedibus ejus, subnixus genibus, apposuisset, "Appone," ait, "et calcaria."

The son of William of Hostorpe restored from death.

(Osgathorpe, Leicestershire, or Ousethorpe, Yorkshire?)

[1] *obulum*, MS.

[2] So the MS. for *alutatæ*.

Erant autem aurea, quæ puer astans tenebat paratus obsequio. Et adjecit, "Sabbato deferam nuntium, et "ero tibi necessarius." Quoniam autem necessarius fuerit, breviter, sicut res exigit, exsequemur. Filius hujus hominis septennis, ejusdem nominis cujus et ipse, decoctus hemitritæo,[1] nihil omnino cibi per integram hebdomadam gustavit. Et cum quater recidivam incurrisset, de medio sublatus parentes orbos et tristes reliquit, quia eum hæredem exspectabant. Sacerdos ritum exsequiarum prosecutus relicto funere abierat ad propria, demptis annulis et brevibus[2] quæ causa salutis collo morientis appenderant. Jamque a vespera in noctis intempestæ silentium tempore deducto, aquam martyris in gelida labia distillant, et in nummo votivo vitam revocant. Nam ipsa hora motus arteriarum advertentes redeuntem ad superos cum gaudio suscipiunt, glorificantes Deum qui dedit potestatem talem etiam mortuis hominibus. Factum est autem hoc Sabbato quo martyr nuntium militis deferre pollicitus est; ut de suffragio precibus ejus collato nemini dubitatio relinquatur.

(40.) *De puero octo annorum mortuo.*

The son of Hugh Scot, of Cheshire, restored after drowning.

Quid, lector, miraris? mirare sequentia, quæ vel æque vel mirabilius hominem ad vitam revocant. Cui si refragari præsumpseris, negans eum mortuum quem suscitabimus, si non satisfaciunt parentes puerum exhibentes, et testes idonei, quamvis domestici, ipsa res gesta martyrisque potentia vel mirificum tibi persuadeant. In territorio Cestrensi vir Hugo, cognomento Scotus, boni nominis et opinionis fuit inter contribules suos. Cujus filius Philippus, octo circiter annorum, dum ad ferrifodinam residens bufonem a lutosis emer-

[1] *emitriteo*, MS.; *acuta febre*, in margin. *Hemitritæus*=ἡμιτριταῖος, a semi-tertian ague.

[2] Charms: "characteres magici "in brevibus descripti." Ducange.

gentem puerili studio lapidibus obruerat, conatus suos incircumspecte prosecutus et ipse aquis obrutus est. Quem cum pater domum veniens non invenisset, ubique et villitim quæsitum reperit aqua submersum; et extraxit mortuum, et aqua multa distentum. Vergebat jam dies in crepusculum. Igitur pater suspiriis et gemitu[i], mater lacrymis indulget et planctui. Prima quæ ad hujusmodi expedire putantur exsequuntur. Tunica scissa, quæ propter distensionem corporis detrahi non poterat, contundentes plantas cadaver a pedibus suspendunt; sed cadunt a spe sua, non effluente aqua. Et cum nihil hac prævalerent industria, substernentes ei tabulatum, hinc inde focum accendunt, et sine somno spatia noctis transmittunt. Orto sole, consilio matris, cujus diligentior erat sollicitudo, a proxima villa allata est aqua sancti Thomæ; quam cum propriis manibus ipsa gelidis labiis instillare satageret, fusique suffragio clausum os dentesque cohærentes disjungeret, cum fuso immisit et digitum. Sed resiliente fuso interceptus est digitus, dentibusque concurrentibus fere transfixus. Et cum clamaret, apposuit pater cultellum, et duos dentes anteriores, qui præcisores dicuntur, excussit. Cum ergo primo stilla salutaris infunderetur, non pervios commeatus inveniens refluebat. Sed tertia vice fides et devotio parentum obtinuit ut influeret, visæque sunt fibræ moveri, et cœpit puer manum attrahere, et alterum oculorum aperire. Exsiliente patre et interrogante utrumnam vivere posset, respondit "Volo "vivere." Mirabilis Dominus, et misericordiarum ejus non est numerus, qui quod non erat primo restituit, et consequenter quod erat ex abundanti consumpsit. Nam ipsis qui aderant de tumore ventris ingemiscentibus, cœpit venter in oculis eorum paulatim detumere, naturalemque grossitudinem et statum recipere, ut nec gutta bibitorum fluctuum superiori vel regione inferiori proflueret a corpore. Hæc dicimus rem gestam narrantes, non figmento nostro magnalia Dei, quæ non

egent hujusmodi, magnificantes, sicut ab ipso parente pueri cum puero gratias agente didicimus; qui, sicut aiebat, nisi beatus Thomas vivum eum restituisset, de partibus suis ad locum requietionis ejus mortuum transvexisset.

(41.) *De puella bima submersa.*

A girl of Berchem, in Flanders, restored after drowning.

Compassus est et martyr transmarinis, qui sibi dudum compassi sunt, impensamque liberalitatem spiritualis beneficii vice rependit, dum apud illos miraculorum luce coruscat apud quos persecutionis tenebras pridem declinarat. Nogerium quendam, de pago Flandrorum qui dicitur Berchem, exeuntem de domo sua ad reficiendam navem, secuta est filia ejus, Richolda nomine, tertium a bimatu ætatis agens annum; quam clamantem post se custodiendam deputavit alii puellæ, quæ ipsa infra annos indigebat custode. Ascendente autem fluctu maris, divisæ sunt ab alterutrum, et adhæsit altera crepidini alvei per quem fluctus ascendebat; altera imprudentia puerili non vitans alluvionem submersa est. Intermeantibus autem nautis, qui navem instaurabant, videns quidam puellulam demisso capite provolutam, cum clamore tulit eam de fluctu. Ad quam vocem pater exsiliens, locum clamore replevit. "Glori- "ose martyr," inquit, "et here, Thoma, redde nobis "puellam, quam peccatis exigentibus amisimus. Visi- "tabo cum puella sepulchrum tuum." Hæc multiplicans deposuit eam interim in domo naucleri, timens invecto funere domum suam funestare, ne prægnans uxor sua subitis doloribus suffocaretur. Sed et nautæ socio dolore moti socia prece sanctum interpellabant. Procedente itaque die a prima in sextam, puella suspirio emisso quos tristes effecerat lætificavit; sed sine voce et spiritu usque in noctis conticinium manens, necdum securos reddidit. Hæc pater submersæ virginis

et rector navis cum sociis nautis et epibatis [1] multis, qui pariter Cantuariam venerant orandi causa, retulerunt, puellamque tanquam suscitatam exhibuerunt.

(42.) *De puero trimo mortuo.*

Similiter et infans Gaufridus, jam trimatum implens, de transmarinis partibus ad referendas martyri laudes ductus est. Quem cum parentes egressi de pago quem Augum vocitant palam nobis statuissent, vestigia lati vulneris habentem, dixerunt, "Deo martyrique Thomæ "debemus quod miseri parentes orbati non sumus; "quod hic parvulus filius noster humanis non est "exemptus. Hujus namque capitis anteriorem partem "lignum a quo cacabum et instrumenta pandoxandi "appendere solebamus, a trabe sublimi corruens con- "trivit. Quem confestim inflicto vulnere procumben- "tem et exspirantem—(neque enim parvulus ullus "casum tantæ molis citra dissolutionem sustinuisset) "—seorsum transponentes usque in posterum diem "pro mortuo habuimus. Consilio autem militis qui "ab hoc loco venerat, ori ejus aquam martyris qui "sanguinem suum in ecclesia et pro ecclesia fudit infu- "dimus, et statim eum reviviscentem recepimus. Ecce "redintegrato vertice sanatum eum videtis; a quo "quatuordecim ossa comminuta, cum sanaretur, ex- "traximus."

A boy of Eu restored after a deadly blow on the head.

(43.) *De puero syntectico.*[2]

Quia loqui cœpi de infantibus, ne, quæso, lector, videatur onerosum [3] si modicum adhuc subjungam quod ad honorem martyris spectat et profectum nostrum, quia ex ore infantium et lactentium perfecit Deus laudem ut destruat inimicum et ultorem. Radulfus quidam, de villa Sumeshelde, Anglicus genere, presbyteratus sublimatus dignitate, dum maledictum legis de-

The child of a priest restored from a state of pining.

(Somershall, Derbyshire ?)

[1] *ephibatis*, MS.
[2] *sinthetico*, MS.
[3] *honerosum*, MS.

clinat, quæ steriles damnat, suscepit ex consorte thori filium Augustinum. Qui cum dimidium annum egisset ab ortu, tanta membrorum exilitate et tenuitate demolitus est, ut miserabilem speciem præferret, minus habens carnositatis in toto corpore quam validus aliquis in uno digitorum suorum. Corpoream namque substantiam gravis passio consumpserat, ex ulcere pulmonis proveniens, aut ex clamore vagientis vel aliis causis quas physicus assignat; nemo enim sanæ mentis vulgi fabulosa deliramenta credit, quod pueros supponi putat aut transformari. Prominebat itaque spina, radiolos suos et spondilias[1] patenter ostendens. Brachia vero dependebant hinc inde, tanquam virgulæ duæ de medio stipite; eratque miserabilis facies, non facies sed superficies, tanquam vita sine vivente, materia sine forma, corpus sine compositione. Consumptio substantialis humiditatis et ossea congeries ariditasque deformis hominem negabant. E contrario vagitus et erecta facies aliquod hominis innuebant. Hinc confusi parentes nemini videndum portentuosum animal exhibuerunt, peccato suo et pudori tenebras quærentes, qui contempto[2] jure matrimonii genium colebant. Veruntamen non iniquitates nostras observante Domino, gravi morbo levi medicina subventum est. Nam simul ac martyri voto obstrictus est, colori suo redditus est; ipsaque nocte qua factum est votum, membris assiccatis vigor succrevit, mutuaque societate ossa et viscera coaluerunt, ut novum transformatus in hominem sementivam natalemque reciperet speciem. Talem ergo eum fuisse a parentibus audivimus, penitus vero restitutum oculis perspeximus.

Popular superstition as to changelings.

(44.) *De puero mortuo quem equus percussit.*

A boy restored after a kick from a horse.

Vir illustris et bonus Robertus de Buckler, (nisi quatenus consanguinitatis linea contingit illum infelicem

[1] For *spondylos* or *sphondylos*, joints of the spine.

[2] *contento*, MS.

Reginaldum, cujus detestabile factum notam infamiæ transfundit in posteros,) transibat in expeditionem Hiberniæ per vallem Gloecestriæ, incipiente jam messis tempore, qui erat annus secundus a passione sancti Thomæ. Faciebatque duci pro consuetudine militum equum cursorem præ se, cui adhærebat puer pedes, qui fatigabatur ex itinere, dependens ex ephippiis,[1] et premebat equum stratum ex parte. Sustulit autem animal calcitrosum calcaneum, puerumque in pectore percussum dejecit in terram. Qui cecidit nullum dans indicium vitæ, ut putaretur mortuus; erat enim ictus vehemens, et in loco vitali. Cum autem appropinquaret dominus, qui longe subsequebatur præcedentes, substitit exanime corpus intuens, et cœpit mœstus esse. Jussitque ex vicino fonte aquam cornu quo ad clangendum usus erat afferri, moribundique vultus perfundi, ut vitalis spiritus, siquid residui esset, provocaretur. Quo facto, per expeditum vernaculum vocat sacerdotem de villa, quæ milliario uno dimidioque distabat. Qui cum veniens eucharistiam ori jacentis infudisset, et non percepisset, pro eo tanquam pro mortuo martyrem interpellant, peregrinationis iter pollicentes si misericorditer respiceretur. Substiterant autem ad spectaculum bigæ duæ, intervenientes e regione; quarum alteri impositum est corpus, et puer pariter qui caput exanimis gremio foveret, ne succussatura collideretur; et procedebant ad vicum Wicumbum. Ipse autem dominus præcessit eos, festinans quo iturus erat, imponens curam fratri suo et funeris exsequias. Procedentibus igitur ipsis, et prædictum oppidum jam ingredientibus, cœpit puer percussus moveri, parvaque interveniente mora residere et loqui. Apprehendit autem stupor omnes funus comitantes, oppidoque [ad][2] nos[3] concurrentes. Qui sciscitantes ipsum quid circa se gereretur, et quomodo vitæ resti-

(Reg. Fitz-urse.)

A.D. 1172.

(Winchcombe.)

[1] *epiphiis*, MS.
[2] Interlined in MS.
[3] *hos?*

tueretur, respondit, "Homo venerandi vultus et habitus "venit ad me, dicens 'Surge; vade quo te voverunt.' "Respondi, 'Nec etiam equo possum ire, nedum pedes "'eam.' Adjecit, 'Ibis, et iter bene consummabis.'"

(45.) *De puero quem paries obruit.*

A child recovered when buried by the fall of a wall.

Cf. Bened. Petrib. iii. 87.

Audisti puerum vulneratum; audi puerum ætate minorem, a majori periculo liberatum. Puer Gaufridus nomine, Winthoniensis natione, patre Roberto natus et matre Læticia, habens a nativitate quasi xvi. menses, fervore febris exæstuabat. Qui bibita aqua sancti Thomæ, statim sumpto refrigerio parentes lætificavit. Sed repentina lætitia tristitia obnubilata est. Nam cum mater ejus sederet seorsum in domo sua, ruit concussus paries domus a summo usque deorsum, sub quo infans quiescebat in cunis. Erat autem lapideus, tredecim pedes habens in altitudine. Contritum est itaque cunabulum in decem et octo partes, quod erat ex solidis lignis quadratum, instar toreumatis. Nonnulla quoque fragmenta humi pessum infossa sunt. Putabatur autem paries propter præcedentis diei tempestatem procubuisse. Nos vero credimus ad glorificandum sanctum Sanctum sanctorum hæc dispensasse. Videns autem mater quia chasmate parvulus obrueretur, clamavit, "Sancte Thoma, conserva puerum quem mihi "reddidisti;" et præ dolore cum clamore in extasim lapsa est. Mira benignitas sancti! Mira potentia martyris invicti, qui et piam matrem celerius exaudivit, et puerum citra meritum in ipsa morte conservavit illæsum, quem quatuor aut tria presserunt onera quadrigarum! Nam cum filius hinc ruina, inde mater sibi mœstitia præriperetur, intervenientes viri duo mulierem jacentem in pedes statuunt, causam doloris interrogant et accipiunt. Qui vocatis auxiliis, ruinosam congeriem dejicientes, cunabulum comminutum frustatim invenientes, puerum non modo illæsum, sed et

lætum et ridentem, attollunt, mirabile dictu, non habentem læsionis signum in toto corpore, præter modicum livoris in altero oculorum, qui vix poterat adverti. Procedente tempore, et gratias differentibus eis qui ex beneficio martyris tenebantur, cœpit puer ægrotare, et ad debita præconiorum reposci. Et accidit in una dierum ut mulier quædam veniens ad aviam pueri ingrederetur dicens, "Revelatum est mihi de "puero hoc quod ad memoriam beati Thomæ trans-"mitti debeat. Noveris hanc revelationem a Domino "processisse. Non enim hoc dico vel lucri gratia vel "alia quadam minus honesta causa, sed nuncia di-"vinæ admonitionis existo." Igitur post modicum tempus puero Cantuariam transmisso, didicimus quæ dicimus.

(46.) *De puella submersa in aquam.*

A girl in Normandy restored after drowning.

Deo gratias, martyrem suum Thomam ubique terrarum Dominus glorificat. In Neustria enim virgo Hawisia, hominis rusticani filia, de villa Grochet,[a] dum temerario puerilique passu vagaretur, incidit in speluncam qua linum recens folliculos exutum molliri consueverat, et submersa est. Erat enim infra annos, bimatum quasi tribus mensibus excedens. Quæ cum circa matrem suam heri et nudiustertius non observaretur, quæsita est et in lacu reperta. Accurrente matre et clamante, pater advolans fluitantem fluctibus eripit, ereptam a pedibus suspendit. Concurrentibus convicaneis, vita privari deprehenditur. Suadente autem presbytero, martyri sancto Thomæ devovetur, et cum voto vita restituitur.

[a] (Gruchet.)

(47.) *De cadente idiota.*

Recovery of a jester stunned by a fall.

Cicestrensis ecclesiæ præcentor, Henricus, susceptus est hospitio Crurdele,[a] qui est vicus cœnobitarum Wintoniensis ecclesiæ. Ubi cum jam positis mensis decumbe-

[a] (Crondall.)

ret, Petrus idiota, quem et ipsum circa se non servitii nomine, non caritatis vel seriorum intuitu nutriebat, sed quia verbis vel operibus alienis risus excitabat, a coquina properans in anteriorem domum lapsu supino corruit, quia humo lubrica, quæ præcedentis diei pluvia maduerat, non potuit firmare vestigia; et allisum est occiput ejus liminibus mediæ domus, adeo ut utrimque maxillæ pugillaris tumore grossitudinis collique confinia non minus enormiter excrescerent. Interim autem vernæ substiterunt, intermissa ministratione mirantes casum, et cadentis faciem contemplantes. Quem cum sæpius erigerent, inter manus collabebatur, languidumque caput hinc inde diffluebat. Viderat autem aliquis phialam sancti Thomæ parieti appendentem; quam cum tulisset, et inventam stillulam ejus quem mortuum putabant labiis infudisset, (nam dentes cohærentes recludere non potuit,) tumor maxillarum ultro citroque resedit. Ipse autem qui lapsus fuerat ad cœnantes ingrediens geminabat "Thomas, Thomas! "mortuum, mortuum!" ecliptico sermone designans planam lætitiam, non plenum generans intellectum. Audientes autem convivæ loquentem, sed quid loqueretur ignorantes, mirati sunt donec eventum rei ab aliis discentes arbitrati sunt ipsum testari mutilato commate beatum Thomam se mortuum suscitasse. Et venit stupor super stuporem. Nam eadem hora comedit et bibit, nullum prodens mortis vel infirmitatis indicium.

(48.) *De puero unius anni mortuo.*

Favour shown to soldiers by Thomas in life and afterwards.

Ordini militari, quoad martyr Thomas rebus humanis interfuit, studuit deferre; studet et nunc, simul ac incorruptionem induit, beneficia conferre. Sicutque sibi dominoque suo, cui carnaliter militavit, id hominum genus stipendiis, liberalitate, donativis, obligavit, sic et in gratiam superni Regis inpræsentiarum diversis in-

vitat beneficiis. Quosdam enim damnatos cæcitate illuminat; plerosque interna vita privatos in mente suscitat; cæteros, quibus humana conversatio non prodest, vitæ subducit, nonnullis filios aut uxorem vitæ restituit. Hanc autem misericordiam non electione personæ, non loco, non tempore coarctat, sed sine delectu personæ, sed passim, sed quotidie dilatat, quod et oculis videmus et auribus audimus. Cujusdam enim Ranulfi, Walensis cognominati, cui natale solum Cestrense territorium, filius ejusdem nominis, unicum ætatis annum quasi sex mensibus excedens, subita passione correptus, vitæ subtractus est. Cui, sicut moris est, sacerdos quæ mortuo debentur impendit. Celebratis exsequiis, funeri capam, quæ ad manum occurrit, injecerunt, vultum tegentes, et missum est ad sacerdotes vicinos, ut et ipsi venientes exsequiale munus impenderent. Parentes autem præ tristitia secedentes in interiorem domum, lacrymas oculis, oculos funeri, subtrahebant. Ubi cum pauca contulissent adinvicem, ea modestia quam lugubris exigit hora, suggerente matre de postulanda clementia martyris Thomæ, pater arreptis forficibus accessit ad cadaver, volens pelliculam abscidere, beatoque Thomæ cauteriatum corpus assignare; proposuit enim cadaver Cantuariam transvehere. Sed cum vestimentum injectum gelidis vultibus amoveret, versus est luctus ejus in risum, gemitus in gaudium; nam non solum vagientem, vegetum, sed et stupendo commercio sibi vidit arridentem.

Restoration of a child of Ranulf Welsh, knight of Cheshire.

(49.) *De puella mortua cadente super limen domus.*

Ejusdem quoque beneficii genere liberalitas martyris septennem virginem dignata est, natam de pago Broclosebi. Quæ offendens ad limen domus quam subitura erat, prona cecidit super faciem suam; atrium namque subsidebat inferius limine. Collisumque est collum, sicut putabatur, onere pressum molis corporeæ, adeo ut

A girl of Brocklesby (Lincoln), restored after a fall.

fluidum caput humeris incumberet. Jacebat itaque immobilis, assidentibus amicis et præsente sacerdote, non vacua consolationis attendens, non verbum confessionis emittens, et a spe penitus excidit. Tamen in Thoma spes unica resedit, quia frequenter consimilia faciebat;

Cujus nomen dum vocatur,
Spes vocantum non frustratur,
Nam cum liquor instillatur,
Qui cruore rubricatur,
Collum marcens integratur,
Vita redit, vox laxatur.

Collataque confitendi facultate, viaticum sacræ communionis percipiens diem transduxit in diem. Cum qua pariter perfecte sanitati restituta, quanto periculo majori mortua vel ægra subjiciebatur, tanto martyri vivens vel valens obligatior tenebatur.

(50.) *De monacho fere mortuo.*

Geoffrey, a monk of Reading, restored when in extremity. Cf. Bened. Petrib. iii. 85, ed. Giles.

Dicat absque labore meo Salopesberiensis et Radingensis ecclesia quid propitiationis invenerit in martyre.

"Venerabili domino Odoni, priori Cantuariensi, frater
" Aug[ustinus], Radingensis monachus, salutem et mul-
" tam in Christo dilectionem.

"Dignum duximus vestræ sanctitati magnum quod-
" dam et celebre in domo Radingensi pandere miracu-
" lum. Nam quidam frater nostræ congregationis,
" Gaufridus de Warengeford nomine, vir fortis et bonus
" cantor, et de prioribus domus nostræ, gravissima in-
" firmitate præventus, et, ut putabatur, ad extrema
" deductus, omnium sensuum omniumque membrorum
" corporis officio privatus est. Quid plura? Convene-
" runt fratres omnes ut eum ex more oleo sanctæ
" unctionis perungerent. Cum autem ad receptionem
" sacræ communionis perveniretur, clamante priore,

" 'Domine Gaufride, aperi os tuum ad tuæ salutis sus-
" 'ceptionem,' voluit et non potuit, et tamen vix obti-
" nuit ut parvissima quædam particula intra dentes
" ipsius reciperetur. Mox illo in proprio strato recepto,
" et in eadem invaletudine permanente, ita ut putare-
" mus illum eodem die exiturum a corpore, non longo
" postmodum intervallo advenit prior cum paucis fra-
" tribus, tentans si forte aliquid verbum confessionis
" de ore ipsius infirmi exigere valeret. Nil prorsus de
" illo nisi mortem exspectare potuerunt. Quid ageret
" prorsus prior ignorans, fratres interrogat si apud se
" servaretur aqua sancti martyris Thomæ. Mox allata
" est aqua salutaris, quam de memoria ejusdem martyris
" attuleram; quæ dum labiis ægrotantis infusa est, statim
" solutum est vinculum linguæ ejus, omnesque sensus
" ejus convaluerunt, et omnia membra corporis pristi-
" nam receperunt sanitatem, ita ut diceret 'Bene est.'
" Postmodum valide exclamavit 'Deo gratias, qui me
" 'per merita sancti Thomæ, martyris sui, a maligno
" 'perfecte liberavit, qui guttur meum et nasum vehe-
" 'menter constringebat.' Hujus miraculi testes sunt
" totus Radingiæ conventus et fere omnes villæ nostræ
" habitatores."

(51.) *De monacho mortuo.*

Richard, precentor of Shrewsbury abbey, restored when seemingly dead.

"Domino et amico Dei gratia venerabili priori Odoni
" Cantuariæ, et sancto ejusdem loci conventui, frater
" Adam, humilis abbas Salopesberiæ, totusque fratrum
" conventus, salutem et devotæ dilectionis integritatem.

"Benedictus Dominus, cujus muneris est quod gloriosi
" martyris Thomæ merita, per orbem terrarum latius
" diffusa, etiam apud nos suavitatis suæ refuderunt
" odorem, et tam a clero quam a populo condignæ
" venerationis meruere celebritatem. Unde nimirum
" inter omnia quæ de eo claruerunt magnalia, unum
" præ cæteris jocundam in cordibus nostris suscitat

" solennitatem; quod quidem eo certius vobis signifi-
" camus, quo certiorem ex visu gestæ rei fidem inde
" concepimus. Et ecce ipsum præsentium latorem, di-
" lectum filium nostrum Ricardum, ecclesiæ nostræ
" præcentorem, ipsum, inquam, in quo martyr illud
" mirabiliter operatus est, ad vos usque dirigimus, ut et
" ipse viva voce verbis nostris faciat fidem, et de col-
" lato sibi beneficio beato martyri gratiarum referat
" actionem.

"Accidit igitur una dierum, hoc est sexto kalendas
" Junii, cum a partibus vestris sacrosancta pretiosi
" martyris Thomæ pignora ad ecclesiam nostram usque
" deportarentur, præfatum fratrem R[icardum] graviter
" infirmatum fuisse, et jam septem dies in infirmitate
" habuisse, adeo ut omnino desperaretur a medicis.
" Ut autem in eo martyris mirabilia clarescerent, ipso
" die quo sacræ penes nos receptæ sunt reliquiæ adeo
" in ægro invaluit infirmitas, ut ipse in mortis consti-
" tutus articulo jam laboraret in extremis, totius cor-
" poris et membrorum et omnium sensuum destitutus
" officio. Quod cum nobis tunc forte cœnantibus inno-
" tuisset, advolantes ocius ad eum accessimus, et cer-
" nentes in eo solum corporis, et nihil aliud, imminere
" resolutionem, planctu et ejulatu aera replentes, in
" sacra unctione et in aliis quæ mortuo debentur ple-
" narium ei præstitimus obsequium. Quis igitur tam
" ferreus, tam adamantinus, ut sine lacrymis lacrymas
" nostras et lamentationes revolvat, cum virum eximium
" et omni morum honestate præclarum, virum, inquam,
" nobis carum et ecclesiæ nostræ utilem et neces-
" sarium, quasi furtim crederemus de medio sublatum?
" Sed quid multa? Miserabile cadaver in cinerem
" deponitur et cilicium, distractis omnibus indumentis
" præter solam cucullam, quæ ad usum sepulturæ circa
" corpus, ut moris est, reservabatur. Quidam igitur
" ex nobis debitis excubiis circa corpus celebrandis
" insistunt. Quidam vero juxta ritum ad nocturnæ
" quietis se transferunt recreationem, ut et ipsi post-

" modum vicaria successione aliis recreandi indulgerent " libertatem. Interea in cinere et cilicio magna parte " diei et toto noctis spatio jacebat corpus exstinctum, " et omni parte sui mortificatum, excepto quod tenu- " issimus et qui vix discerni poterat in solo ore " plerumque palpitare putabatur anhelitus. Cæterum " in extrema exhalatione ejusdem tenuissimi flatus, " siquis tamen ipse fuit, fratres qui aderant, ad late " patentem beati martyris convolantes misericordiam " aquam tandem in qua sacræ ejus ablutæ sunt reliquiæ " in corpore præmortuo distillabant, ejus attentius ex- " petentes auxilium qui sæpius in similibus suum con- " sueverat præstare remedium. Ex quo autem aqua " corpus subintraverat, mirabile dictu, cum aqua sub- " intrante videres pariter et vitam subintrare, et quasi " per membra reviviscentia pedetentim serpere, quoad- " usque corporis et membrorum et omnium sensuum " ei plenarie restitueretur officium. Cæteri vero fratres " in monasterio, nocturna synaxi tunc forte expleta, " hoc audito præpeti cursu se illic transvexerunt, et " redivivum præter spem reperientes lacrymati sunt " præ gaudio, laudantes Deum et mirabilem eum in " sancto suo prædicantes, cujus meritis vita fratri, " frater fratribus est restitutus. Quæ igitur manibus " tractavimus, oculis perspeximus, hæc vobis dedimus " in mandatis, mandatum tamen citra fines rei gestæ " temperantes, quia satius duximus veridici citra quies- " cere quam ultra progrediendo a veritate exorbitare. " Valeat in ævum vestra, dilectissimi, sanctitas."

(52.) *De leproso adolescente.*

Invenit venerabilis regina Angliæ Alienor parvulum unum in via projectum, materno gremio destitutum, et præcepit quod in cœnobio Abendoniæ nutriretur. Ubi cum plures annos litteras discens explesset, elephantico morbo correptus, amotus est a scholis et a cœnobio, jubente episcopo Godefrido de Sancto Asaph, qui res cœnobii ministrabat. Facies enim tuberosa, oculi flu-

A foundling, brought up in Abingdon abbey, cured of leprosy. Cf. Bened. Petrib. iii. 74, ed. Giles.

entes, rara supercilia, ulcera brachiorum et femorum lata, et ad ossa pertingentia, nauseam provocabant. Vox rauca vix ad aures prope stantis perveniens, panni quoque singulis diebus vel alternis propter saniem effluentem mutandi, convictum et cohabitationem dissuadebant. Confidens autem adolescens de misericordia meritisque beati Thomæ, quem superna dignatio glorificabat in consimilibus, Cantuariam proficiscens obiter in nimio ventris obsequio curationis suæ præsensit initia. Porro post biduum rediens a tumba Sancti Thomæ sanati vestigia morbi domum reportavit. Qui cum una dierum episcopum deambulantem per vestem apprehendisset, ait se per merita beati Thomæ Cantuariæ mundatum. Episcopus vero subito transformatum non agnoscens, personam et nomen interrogat. Ille nomen edicit, eademque responsione personam determinat, stupidum reddens quem compellabat. Igitur episcopus, eventum rei considerans, et diuturnitatem morbi, qui per biennium invaluerat, consultis medicis, postquam sanitatis illius assertoribus et fidelibus oculis refragari non potuit, abjectum in curtim cœnobii et convictum popularem revocavit; quem et secum pariter, ad tumbam martyris veniens oratum, videndum exhibuit.

(53.) *De leproso adolescente.*

William of Argentan cured of leprosy.

Adolescentis Willelmi Droco pater fuit, patria Neustria, locus nativitatis Argentomium; qui nondum plene pubertatis implens annos planam in facie cæterisque membris lepræ contagionem prætendebat. Facies enim decolor, nodosæ manus, ulcerosæ tibiæ, virum dehonestabant, suisque conviventi concivibus et dimidium temporis invidebant. Cujus cum jam cohabitationem pater, et patria formidaret aspectum, civitas ortum dissimularet, fugiens ille eos quibus onerosus erat, mari transmisso venit ad misericordiam martyris. Circa quem

quinque septimanas excubans, id quo privatus erat naturæ vitio supplicationis beneficio consecutus est. Nam manuum et femorum impetiginosa sanie desiccata, inflationumque tuberibus explosis, fruticantibus jam superciliis, vultusque renascente gratia, cohabitantibus convivens et conviventibus cautens carere meruit segregationis elogio.

(54.) *De uno leproso de Keteo.*

Another young Norman, of Quettehou (?), cured of leprosy.

Quidam alius compatriota hujus, ejusdem infirmitatis et ejusdem nominis, sed virilis ætatis, de vico Keteo, eandem gratiam in martyre consecutus est. Qui cum præeuntibus maculis lepræ perferret in facie contagionem, distulit per biennium vitio negligentiæ vitio naturæ succurrere, effectusque causarum invalescentes præcidere, donec contagio contemptum induceret, contemptus pudorem, pudor ad conversationem selectam compelleret. Unde coactus est tandem divinum postulare suffragium, quia deses a principio non quæsierat humanum. Egressusque de terra et de cognatione sua venit in terram quam Dominus sanguine novi Abel consecravit, quam novæ vitulæ rufæ cinere sanctificavit, ubi filius in utero matris occisus reddit claudis gressus et cæcis visus, ubi cruor humanus[1] propinatur et salus bibitur, ubi de mucrone vespillonum vita progreditur, ubi serpens æneus erigitur, et ignitus necatur, ubi nova piscina movetur, et unus curatur. Abrumpensque tot ille veniendi difficultates et tot repagula, itineris longitudini latitudinem gratiæ conferens, solium[2] fervori caritatis ardorem, penuriæ familiari rei adipiscendæ sanitatis affluentiam, novo Bethel, immo nova Jerusolema, circa piscinam misericordiæ dies et noctes transigebat. Cumque motum aquæ angelumque descendentem quinque septimanarum curriculo perseverans

[1] *humanis*, MS. | [2] *solis* interlined in MS.

exspectasset, quinque sensuum defletis excessibus, in quibus, tanquam in totidem porticibus, languens jacuerat, tandem meruit audire, "Tolle grabatum tuum, " et ambula." Nam descendens angelus Anglorum faciei tubera glandinosæque corruptionis excrementa demolitus est, ulceribusque desiccatis manus et inferiores partes nativa decore donavit. Vestigia penitus infirmitatis non amovit, sed notas quasdam in testimonium demolitæ pestis collatæque sanitatis reservavit.

(55.) *De muliere leprosa.*

A woman cured of leprosy.

Cur, mulier Agnes, ad curatorem tuum beatum Thomam non redisti? Advenisti semel lue lepræ contaminata; redire debueras vel semel ad curatorem tuum mundata, ut quod factum est ad curationem iteraretur iterum ad laudem. Libet replicare quid viderimus in te, quid audierimus a te. Turgebat non modicum nasus tuus et mentum, liquebant oculi, rarescebant utraque supercilia pilis cadentibus, protuberabant ulceribus erumpentibus, suberant papulæ ciliis inferioribus, quæ luminis aciem reverberabant; hujusmodi vidimus in te. Audivimus autem te talem a te qualem convicanei tui secum cohabitare non patiebantur; immo de castro Zignien. glebaque tibi inter infantiæ lactentis[1] rudimenta reptata separare nitebantur. Nam a diebus Paschalibus donec dierum quantitas decresceret, Phœbusque breviori circumferentia volveretur, usque ad nauseam morbus tuus accreverat. Die autem qua a cœtu civium et convictu segreganda eras, segregationis solemnia præveniens frater tuus Salomon, misericordia motus in te, et verecundia pro te, te comitem et viæ causam assumpsit, arreptoque itinere Cantuariam venit. Ubi cum pernoctares in ecclesia Christi, patronos ejusdem ecclesiæ sanctos prece sollicitans, et præ cæteris eum

[1] *lactantis*, MS.

de cujus misericordia confidebas, et propter quem veneras, vidisti per somnum faciem tuam tanquam manibus humanis apprehensam et constrictam. Insistens autem vigiliis et orationibus a decimo in sexto calendas Julii, meruisti juxta fidem qua vivebas morbum tuum mortificari. Curam exteriorem penitus non adhibuisti, nisi quod aqua salutari novi martyris faciem inflatam et ruptam perfudisti. Et cœperunt papulæ diminui, supercilia depilata superinfusum rorem sentire, membra marcida viroris gratiam mutuari, oculi ruborem et rotunditatem mutare, manus et pedes siccitatem et asperitatem. Et conjicere possum ex eo quod vidimus in te, nisi fomento spirituali defectui carnali succurrisses, incurabilem incurrisses. Sic subarrhata pignore sanitatis, propter urgentissima negotia fratris tui citra perfectum Cantuaria discessisti, præcisaque causa morbi vestigia deperegre reportasti. Si igitur terrarum interjacentium tractus et marium non te permittunt ad orationem redire, nec statum tuum significare, vel attende quid consecuta fueris ex tam bono curatore tuo, quid ei debeas ex tam magno beneficio suo. Intende qualem te laboraverit medicus tuus, et labora ne degeneret in te labor suus.

Some traces of the disease remain.

(56.) *De monacho leproso Pictaviensi.*

Peter, a monk of St. Cyprian's, at Poitiers, cured of leprosy.

Fuit in cœnobio quod in honore Sancti Cypriani Pictavis constructum est frater unus Petrus nomine. Qui a suscepto monachili habitu duodecim circiter annis exactis lepra correptus est; non degenerans a fratre suo, qui morbo eodem laborabat; vel forsan internæ saluti ejus Dominus prævidebat. Solemus enim, utpote monachi temporis hujus, sub introitu monasterii quodam fervore novitio ordinem nostrum zelari; sed processu temporis (quod flendo dicimus) jam securiores, quia de mundi naufragio videmur erepti, tepescimus, juxta principium conversionis non prosequentes finem

The zeal of monks apt to cool.

conversationis. Nam in laqueos cupiditatis incidimus, superbiæ vel invidiæ facibus accendimur, desidia vel quovis alio defectu corrumpimur, et fit ut circa finem dierum nostrorum ad mundum quem dereliquimus misero circumventu relabamur. Frater itaque morbosus fratribus sanis oneri cœpit esse. Contemptum inducebat; contemptus segregationem persuadebat. Et factum est ut fratres, quanquam fratrem diligentes, tamen, ut est humanæ fragilitatis, cohabitationem ejus abhorrentes, segregarent eum in xenodochium[1] vicinum, ubi et frater ejus, eadem infirmitate detentus, præfuit aliis leprosis, assignantes ei necessaria rei familiaris. Qua domo cum dies aliquot explesset, abbatem suum convenit, quod facturus erat iter indicans et itineris causam, petens sibi viaticum dari, quo partes adiret transmarinas. Qui necessitatem domus suæ prætendens, necessitatem tamen habenti pro re compatiens, victualia sibi debita pignori supponere concessit donec deperegre rediret. Ille igitur assumpto secum quodam fratre suo transfretavit, misericordiam quæsivit et invenit, pulsavit et apertum est ei. Et quia in nomine Jesu petivit, impetrare promeruit. Hoc autem ordine. Cum memoriam beati Thomæ martyris usque frequentaret pede, precibus, excubiis assiduis, sensit salutaria Jordanis fluenta, non ejus veteris qui Palæstinam lambit, sed novi Jordanis qui, de capite novi martyris emergens, derivatur in disim, allabitur arton, anatholo mesembriamque non præterit,[2] supereffluens æstus aquarum et tractus terrarum; qui melior est Abana et Pharphar fluviis Damasci ut æger lavetur in eo. Nam non solum Syri unius Naaman, sed plurium lepram abluit, sed et vitam restituit, sed letargicos excitat, arreptitios liberat, epilenticorum statum consolidat, hydropicorum sitim sedat, et omne genus infirmitatis

---

[1] *xenedochium*, MS.

[2] The names of the four quarters are given as in the MS.

expellit. Hoc in Jordane Naaman monachus, ut sic dicatur, non solum septies, sed fortasse septuagies septies (nam multos dies apud nos divinam visitationem præstolabatur) ulcera sua lavit et abluit. Nam vultus alborem exuit, detumuerunt crura, manuum, brachiorum impetiginosa scabies evanuit, et restituta est caro ejus, qui non multum puerilem ætatem excedebat, sicut caro pueri, cadentibus tanquam squamis a singulis membris. Et cum jam convaluisse putaretur, percussus est occulta medici cœlestis industria, qui, forsan ne morbi materia deinceps pullularet in illo cujus curam susceperat, scrutatus interiora convertibilesque qualitates, nocivos ei eduxit humores. Vas ergo luteum pæne dissolvit, dum scoriam penitus abradit. Humana compago vacillat dum nocivum docta manus investigat. Et factum est ut adeo per vomitum debilitaretur, ut ad extrema ductus, sumpto decedentium viatico sacroque unctionis sacramento muniretur. Non erat ad mortem infirmitas ista, sed salutis præparatio vicina morti. Nam sanitati restitutus post paucos dies cognovit infirmitatem posteriorem prioris fuisse remedium, doloremque medicinam doloris.

Peter again falls ill, but is restored to health.

(57.) *De leproso Hyberniense.*

Case of Daniel, of Dublin, a monk.

Frater Daniel, ostendisti te sacerdotibus Cantuariensis ecclesiæ pridie kalendas Septembris, testans tibi a quatuor annis retro lepram irrepsisse. Non veteris legis cærimonias attendebas, scripturarum nescius, sed laica simplicitate mundus ad arbitrium sacerdotum fieri postulabas. Quibus faciem tuam contemplantibus, genus et patriam interrogantibus, aiebas te natum in Hybernia, civitate Duvelina, missumque a patre tuo in Gallias negotiari; ibi propter suspicionem lepræ jam turgentis in facie tua, jam signa sui quædam præferentis, quibusdam monachis laboriosæ vitæ adhæsisse. Et cum procedente tempore status et colore immutatus

lepram manifestam prænuntiarent, a cohabitatione illorum segregatum, martyris nostri suffragia postulasse, gratiamque salutis impetrasse. Hæc frequens circa tumbam ejusdem martyris narrare consueveras. Sed, si testes idoneos hujus assertionis produxisses, (alioquin enim de plano fidem non faceres propter falsos et pellicientes fratres,) mundus inter mundos judicio communi claruisses. Vidimus proculdubio, quod diffiteri nolumus, faciem tuam subo[b]scuram, tanquam curatæ lepræ reliquias habentem. Vidimus impetigines desiccatas, tubera demolita, scabiem in squamas defluentem. Et loquebatur facies pro se, pœne non indigens interprete lingua. Citra tamen quam oporteret si rei plenam notitiam habuissemus, Dominum in te glorificavimus.

Suspicions as to his story.

(58.) *De viro leproso Anglicano.*

Roger of Beccles cured of leprosy.

Vir unus cui nomen Rogerius de Becle, quæ est villa cœnobitarum Sancti Eadmundi, post iter quod fecerat, pedibus gravatus est. Existimans autem præ lassitudine contigisse, sperabat alterna requie remedioque temporis alleviari. Sed invalescente lepra, recolens duorum fratrum suorum quos eadem damnaverat infirmitas, putabat ad similitudinem supplicii de naturali jure se reposci. Unde egressus a cognatione sua secessit in Scotiam, orationis causa, malens alias haberi contemptui quam apud notos. Et rediit ut et alio consimilem ob causam transmigraret. Visitatis itaque multorum liminibus sanctorum, Cantuariam veniens sedebat ad introitum ecclesiæ Sancti Salvatoris, benedictiones introeuntium beneficiumque martyris exspectans. Non autem aqua salutari lavit se, credens sibi fidem sufficere, et martyris merita sine suarum partium interpositione. Consummatis autem aliquot diebus, regrediens ad portum qui dicitur Lewes, ubi pridem aliquandiu resederat, obiter mundari cœpit, et in dies profecit. Tandem curatus ostendit se sacerdoti ibi lo-

corum in ecclesia Omnium Sanctorum ministranti, qui ipsius præsentem et præteritum statum considerans mundum parochianis suis pronuntiabat; et glorificatus est Dominus in martyre suo.

(59.) *De Hiberniense leproso.*

Excubabat Sitricius de media regione Hyberniæ in Cantuariensi ecclesia, et collapsus in somnum vidit beatum Thomam pastorali virga se percutientem, et dicentem "Heri ære nech flantu,"[1] quod est interpretatum, "Surge Hybernensis, sanus es." Quod cum dixisset, ad cœlestia recessit, tres cereos subsequens qui ei in obsequium præferebantur. Eadem igitur nocte facies turgida subsedit, nasum naturalis modestia cohibuit, pustulæ prominentes decreverunt. Mane vero tanquam alter fratribus elephantiosus apparuit.

A leper from Ireland is informed of his cure by a vision.

(60.) *De muliere leprosa.*

Mulier Mabilia, quæ villa Dudeleghe conversari consueverat, eadem infirmitate detenta, eodem curatore cepit infirmitatis remedium.

Mabel of Dudley cured of leprosy.

(61.) *De muliere leprosa.*

Taceo mulierem de Lictune, quæ, cum per aliquot dies circa tumbam martyris aqua ejusdem martyris lepram suam diuturnam et undecim annis corroboratam abluisset, ad propria revertens curationis suæ retulit indicia.

Cure of a woman of Leighton.

(62.) *De muliere leprosa.*

Taceo mulierem natu Rothomagensem, mundatam, superficie tenus tamen vestigia mundationis reservantem.

Cure of a woman of Rouen.

---

[1] The editor has been kindly informed that this ought to be *Eirigh, Eirionach, slánta*, *i.e.* "Rise, Irish-"man, healed."

(63.) *De duabus leprosis.*

Two more cures of leprous women.

Taceo duas Angligenas, quanquam lepræ notas habentes, tamen causa lepræ penitus carentes. Quas ex nomine, loco, et genere designare possemus, si fastidium in his legenti vitaretur, vel ad ædificationem audientium sic invitaretur. Sed quia veritas evangelica decem leprosos mundat, et neminem eorum nomine denuntiat, dixisse sufficiat suppressis nominibus quod verum est et quod oculis perspeximus.

(64.) *De comite calculoso.*

The earl of Albemarle cured of calculous disease and other ailments.

Comes Willelmus de Albamarlia triplici morbo laborabat, iliaca passione, fluxu ventris, lapidem portabat in renibus. Nam calor nimius grossam et fleumaticam humiditatem desiccaverat, ex cujus induratione vias urinales, naturaliter arctas, fecerat arctiores. Horum singulorum morborum accessio gravissima sic singulis diebus viventem cruciabat, ut vita periclitaretur. Egestio carbonis effigiem præferebat; minctus sanguinem præferebat. His circumventus angustiis, extrema jam mortis angustia, quæ imminebat, remedium doloris expectabat. Ad quem die quadam compassionis intuitu vir bonus et pius accessit, cui nomen Adam. Qui cum cœnobitis quibusdam abbas pridem præfuisset, deposito dignitatis onere anachoreticam vitam eligens singulari pugna salutis hostem et ostium mortis aggressus est. Hic data colloquendi copia addidit inter consolationis et salutis verba, "Bibe, " domine, hanc stillam aquæ salutaris quam defero, et " revera, si fide roboraris et spe, salutem consequeris. " Quia in domo nostro res contigit digna relatu, præ- " stans magnam sanitatis fiduciam adipiscendæ. Frater " Adam ex adversa valetudine ductus ad extrema de- " positus est in cinere et cilicio, ultimum jam ex- " halaturus spiritum. Cui propinavimus hunc potum " Thomæ gloriosi martyris; et contra mortem immi- " nentem morienti factus est antidotum. Nam con-

"valuit, non per intervalla temporum, sed incontinenti. "Ergo scrutare diligenter excessus tuos omnes et confitere; salva animum, et salvaberis in corpore, dummodo de misericordia Dei confidas et meritis sancti "martyris; quem tanto tibi proniorem invenies exauditorem, quanto tibi veterum amicitiarum familiaritate perhibetur exstitisse conjunctior dum superesset "in corpore." Credidit comes, et factum est ei secundum fidem suam.

Nam postquam bibit, unius infirmitatis accessionem transiit absque molestia. Similiter et alterius; et qui non nisi mortem exspectabat, lecto decumbens, sic alleviatus est ut equo insidens ad aliam villam suam digrederetur. Supererat adhuc infirmitas qua per quindecim annos laboraverat. Namque corporalis necessitatis receptacula lapis innatus obstruebat, urinæque negabatur egressus. Et facta est ad majorem gloriam martyris major hominis vexatio, qualis non fuit multis retro diebus. Nam subsidebat a renibus in virgam virilem profluens lapillus, et usque ad finium urinalium perveniens extremitatem prominebat ex parte, non penitus inclusus vel exclusus. Naturales itaque canales obstrusi intentabant mortem, dolor excrucians omnem spem salutis adimebat. Quid faciat ægrotus? Quod, Galiene, das consilium? Quod, Quintiliane, remedium? Si subulam argenteam subtilem et rotundam, et in capite planam, paras, dum conflatur et proculitur argentum, mors subit, aut morte graviora discrimina centum. Si caput infirmi supinas, pedesque suspendis, si chirurgiam[1] gnarus adhibeas, ut calculo reseretur egressus, nihilominus ad mortem patebit introitus. Igitur constitutus in arcto, fluctivagus in medio Charybdis et Scyllæ[2] naufragabat, et mortem declinans in laqueos præviæ mortis ob patisos[3] incidebat. Non

[1] *cirurgiam*, MS.
[2] *Caribdis* . . *Sillæ*, MS.
[3] *extasim* interlined in MS., as explanatory.

opes quantumlibet amplæ, non gloria mundi, non medicorum industria, non amicorum sollicitudo, non humanum denique suffragium subvenire potest. Solus Deus potest, in cujus manu cuncta possibilia sunt, et qui merito vitæ placuere Deo. Felices, immo beati, qui quod homo non potest in Deo possunt. Suffragantibus meritis suis, et propter vitam suam, quæ bona processit, etiam mortui virtutes operantur, et umbratili vitæ subducti signorum indiciis vere vivere comprobantur.

Cum igitur adeo jam vexaretur ut exspirare putaretur, dixit ei unus ex militibus suis, "Ne, quæso, " domine, concidat cor tuum. Opus est voto; tibi salus " in voto constituitur. Pete beatum Thomam, et per- " ficiet quod incepit in te. Si enim in minoribus peri- " culis constituto subvenit, dignabitur et in majoribus; " contritionis miserebitur et devotionis." Igitur Dominum attentius orantes senserunt orationis et devotionis efficaciam. Nam cum pelvis admota fuisset urinam exceptura, si quam tamen emittere posset, divino quidem impulsu projectus est calculus; nam non erat humanæ facultatis eatenus urinæ ductum reserare. Erat enim amygdalinæ quantitatis et formæ, castanei coloris, prægnans in medio sui, gracilis in capite. Prorupit autem tanto impulsu, ut pelvi suppositæ collisus citra mediam grossitudinem dissiliret. Quem comes ipse bajulus, suæque infirmitatis nuntius, miraculis crebrescentibus, et eis jam rarescentibus qui statum ecclesiæ conturbabant, ad memoriam martyris memoriale reliquit, et quasi mortis insigne trophæum.

Post corporale beneficium addit martyr et spirituale. Nam cum tempora profluerent, fratri Roberto cuidam

A chapel to be built at Hedon, in Holderness.

apparuit, dicens, "Comes votum suum non solvit; dic " quod vel capellam mihi construat in vico Hetduniæ." Qui cum abiens mandatum peregisset, impositum est ei quod hæc lucri gratia vel alia minus honesta causa loqueretur, nec ei adhibendam fidem, nisi de

lucro non captato propositis Dominici corporis et sanguinis sacramentis juramentum præstaret. Respondit se paratum jurare, non solum de ambitione, "sed et, si "opus est," inquit, "jurejurando securitatem præstabo "quod faciem comitis non sum visurus in perpetuum, "dummodo fiat quod divinitus fieri præcipitur." Cum ergo judicio ejus starent, dominicumque corpus et sanguinem sacerdos confecisset, dedit comes inducias, sciens hominem jurare paratum vera locutum. Et cum exisset in vicum, locum congruum constructioni præconsiderare, circumfluente multitudine plebis honori martyris applaudente, miratus est vehementer, ut miraculo ascriberet rem secretam necdum de sinu suo proditam, nec latentes jam latuisse personas.

(65.) *De puero calculoso.*

Puer octo annorum, filius Feramini sacerdotis transmarini, eadem cruciabatur angustia, et quotienscumque necessitas urinæ poscebat debita sua, solvere non potuit. Instabat natura laborans, cupiens exonerari. Exigebat quod suum erat vis expulsiva, resistebat virtus contentiva. Periclitabatur in medio congressionis miseranda complexio, cogebaturque miser homuncio quod patiebatur clamore testari. Movebantur audientes ad lacrymas; tetigit animos miserantium communis infirmitas, videntes hominem miseræ conditionis de necessitate coactum corporis purgamentum retinere. Sed in promptu sunt remedia medici cœlestis; nam postquam se pater et puerum voto peregrinationis obligavit, et adire martyrium beati Thomæ destinavit, lapis demolitus est. Æger unguentum sibi non apposuit, diuretica cibo vel potui non admiscuit, in solo voto remedium salutis obtinuit. Procurrentibus igitur a voto sex circiter mensibus, sciens pater quia filius curatus est, cum eo pariter Cantuariam veniens votum peregrinationis absolvit.

A boy cured of similar disease.

(66.) *De prægnante.*

Margaret of Hamilton (?), in the agony of child-birth, delivered through a vow of pilgrimage.

Vita continentium tranquilla est, vita conjugatorum laboriosa. Illa soli desiderio Conditoris inhæret, et tanto securior est quanto quiescit ab exteriori actione; hæc vero cogitat quæ mundi sunt, sicut Apostolus ait, "Qui cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, et "quomodo placeat uxori, et divisus est." Et tanto periculis obnoxior dignoscitur quanto carnis operibus intentus mundanæ sollicitudinis turbine discutitur. Quod quamvis multa possunt exempla docere, duo tamen inpræsentiarum sufficiant. Conceperat uxor a viro suo Thoma, Margarita nomine, villam Hameldonam inhabitans, quam, sicut et magnam partem sui, spatiosa Britannia commodat Albaniæ, ne regni patiatur angustias; et processerunt dies quoad forma completa fœtus animaretur. Contigit autem ex inæqualitate corporis ut fluxum sanguinis e naribus quadam nocte brumali usque mane sustineret. Exhaustaque sunt menstrua per inanitionem quæ mater a conceptione fœtui nutriendo reservarat. Unde nutrimento fœtui subtracto, vita pariter eidem subtracta est. Profluente tempore gestabatur mortuus in utero, non utero sed tumulo, non filius, sed funus, a kalendis Decembris in kalendas Februarii. Senserat olim mater motus fœtus et pulsus uteri cessasse, deprehendit mortem præcucurrisse nativitatem, gemebat quod priusquam mater vocaretur, sepulchrum diceretur. Venit tempus enitendi. Projiciendum erat abortivum, et poscebant lugentem tempora luctus, sed lugendum secundinæ[1] folliculis inclusum vis expulsiva non movebat. Fuit in causa debilitas matris et mors fœtus. Quid faciat infelix puerpera? Natura laborat ad expellendum fœtum, sed ex prædictis causis subit impedimentum. Dolor incomparabilis exuberat, et spes sola est matura morte finire dolorem. Sed re-

[1] "*Secundinæ*, membranæ quæ fœtum sequuntur."—Ducange.

spicit Dominus etiam desperantes. Nam fœtus profluens cruribus emissis a capite pependit, miseramque matrem per tres continuos dies onere tristi cruciavit; obstetricum pia sollicitudo officium, non auxilium, conferre potuit. Agens itaque in extremis miseranda puerpera vocavit virum, et ait, "Nescis in qua miserabilis circumvenior "angustia? Videre non potes prægnantium laborem, "nec matronalis pudicitia verbis exprimere permittit. "En vitæ præsenti subducor. Rebus dispone quæ me "contingunt, sicut animæ meæ noveris expedire, pau-"peribus erogando, meritoria mancipiis reddendo. Hanc "autem ultimam voluntatem et petitionem, conjunx et "dimidium animæ tuæ, precor, obtineam, ut voveas me "Sancto Thomæ. Confido quia propitiabitur ancillæ "tuæ, et, si hæc lachrymosa suspiria respexerit, loca "pretioso sanguine consecrata liceat orationis gratia "visitare." Respondit, "Non solum postulata concedo, "sed et ipse una tecum comes itineris proficisci para-"tus sum." Vir igitur egrediens exteriorem domum subintraverat; et ecce prodiit infans putris nares et aures, fœtens et vix humanam formam habens; et salvata est anima devotæ mulieris.

(67.) *De prægnante.*

Est vicus Derleghe in regione Britanniæ remota; a (Darley?) quo veniens sacerdos Henricus orationis gratia Cantuariam fratri Willelmo dixit, "Laborabat in difficul- (Relief in difficult parturition.) "tate pariendi quædam ex parochianis meis. Emiserat "enim partus brachium, quod cum manus obstetricum "educere satagentium non sequeretur, interveniente "aliqua causarum quæ nisus puerperarum sæpius im-"pediunt, intumuit uti grossitudine[m] gambæ virilis "æquaret. Instabat pia matrum sollicitudo, sed casso "labore difficiebat.[1] Nam promptius erat totum mem-

[1] *i.e.* deficiebat.

" bratim puerum divellere quam de sinu naturæ nexibus " suis obvolutum protrahere. Jamque plus æquo partes " tegendas fatigaverant, improba manu sollicitudinis " secreta naturæ provocantes ut omnem tactum puer- " pera refugeret, et quotienscunque manus admoverent, " formidolosa clamaret. Cum igitur in hac afflictione " diem noctemque pæne transegisset, de vita diffidens " extrema cœpit ordinare, multa legans; complura pro- " pria manu distribuens. Accitus et ego, sicut decebat, " adveni, advertique naturali physicæque rationis indus- " tria, quam profiteor, quod puerperæ deerat auxilium " nisi partui præcideretur brachium. Sed hujusmodi " persuadere nolens, animæ salutique laborantis intendi. " Attulerat autem filius meus ab hac urbe, quam " orationis gratia petierat, aquam martyris patroni " vestri, quæ periclitanti propinata est. Qua potata, " vix interveniente mora qua per modica[1] labitur " hora, cœpit infans in matrice verti, retrahensque " manum quam emiserat, quamvis mortuus, rectum " tamen consecutus est ordinem nascendi. Ego autem " ab abeundo revocatus sum ut in martyre, cujus meritis " hæc fiebant, Dominum glorificarem."

(68.) *De puero mortuo, filio comitis.*

A child of the earl of Clare is cured of hernia. Cf. Bened. Petrib. iii. 93, ed. Giles.

" Non est acceptio personarum apud Deum, sed in " omni gente qui timet Deum, hic acceptus est illi." Non abjicit potentem, cum et ipse sit potens; non admittit quandoque pauperem quia pauper est. Corda, non conditionem, attendit; possessorem, non possessionem. Si enim dives et pauper merito virtutum polleant, petentes a Domino indifferenter exaudiri merentur. Non præjudicat huic paupertas, non illi facultas. Igitur unusquisque studeat placere Deo mente, verbo satagat operari Deo, ut et Deus operetur pro eo.

[1] *permodica?*

Matildis comitissa de Clara suscepit filium Jacobum e viro suo. Qui parvo tempore post nativitatem hernia percussus est, et fluxerunt intestina in sacculos testiculorum. Cujus pater videns quia a tenero protraheretur ad pœnam, et a cunis ad curam, medicos convenit, multam spondens numeratam pecuniam si ipsum curarent. Qui rupturæ causam in nimio motu et vagitu deprehendentes, opus esse incisione dicebant. Mater vero, puerili teneritudini compatiens, non permittebat incidi, sed spem totam in Domino beatoque Thoma constituit. Et abiens ad locum requietionis ejus, die qua beata Maria mater et virgo Filium suum legitur in templo præsentasse, curavit et ipsa suum martyri curandum præsentare. Ubi et in consilio accepit, (non enim præsumpsit,) infirma pueri aqua salubri lavare. Lavit [tantum],[1] et ei quem lavit omnimodam sanitatem promeruit. Non aliud genus curationis adhibitum est; sola fides in locum suum intestina reduxit. Feb. 2.

Inde aliquanto tempore profluente correptus idem puer infirmitate vitæ subtractus est; et facta est tristitia magna tutorum. Qui cum rigor membrorum certissimam vitæ prædicasset absentiam, in exteriorem domum corpus transferentes elationem et ritum funeris maternæ sollicitudini reservarunt. Nemine tamen audente matrem tristi nuntio sollicitare, procurrens fraterculus defuncti quod viderat matri nuntiavit. Quæ veste rejecta cursim rediens ab oratione cadaver manibus attollit, premit ad ubera, fovet inter brachia, vultus vultibus suis admovere non trepidat, clamans, "Sancte "Thoma, pridem puerum mihi reddidisti; cur ad maternum luctum reddere voluisti? Morbum, quo misere "cruciabatur, curasti; væ mihi, quo nunc peccato, qua "transgressione mandatorum, damnor orbitate? Redde, "martyr sancte, etiam nunc quem reddidisti. Voto "obnoxia, laneis induta, nudis pedibus abjecta, tuum

The same child afterwards restored from death.

[1] Interlined in MS.

" repetam devota sepulcrum. Redde, martyr sancte, " quem pridem reddidisti." Hujusmodi loquens in vicem in terra genua sua defigebat. Viri autem et mulieres qui astabant, increpabant eam ut taceret, et præcipue capellanus Lambertus, dicens, " Quid est, " domina? quid agis? quid loqueris? Non hæc sa- " piunt mentem sanam et sapientem. Funus funebria, " non hujuscemodi, precamina poscit. Redde corpus " cineri, spiritum Creatori suo commenda, qui creaturæ " suæ prout vult animam infundit et aufert. Noli " fatuo sermone divinam clementiam exasperare." Nihilominus illa plangens, " Non," ait, " omittam priusquam " martyr mihi propitietur, et de funere filius resti- " tuatur." Et adjecit labiis defuncti reclusis aquam martyris instillare, tomumque cilicinum de vestibus ejusdem martyris intrudere. Dum gemit et clamat, advertit in facie notam ruboris erumpere, signum divinæ miserationis intelligit, nuncioque vitæ redeuntis cum gratiarum actionibus assurgit.

(69.) *De mortuo suscitato.*

A boy raised from death. Ordo rerum animantia varia producit in genere suo, cæca et videntia. Quæ semel cæcitate damnat, de cætero visu restituto non illustrat. Gratum quidem visionis munus; sed si semel amittitur, de lege conditionis humanæ non redditur. Namque privatio et habitus habent fieri in eodem et circa idem tempore determinato, ordine irregressibili. Similiter semel exhalatus spiritus irremeabiliter exsangues deserit artus. Legis lator autem Dominus, quando vult, quatenus animæ [1] expedit, legem humanam quam condidit, et conditionem carnis immutat. Novit sabbati Dominus sine crimine sabbatum violare; novit ordinis Auctor ordinem rerum sine transgressione mutare. Quid ergo

[1] Correction in MS. for *amen*.

miraris? quid ordinem naturæ quæris in divina operatione? cum præter naturam sit ejus potestas, coæterna voluntati, præter naturam par voluntas potestati. Credere jubemur; discutere potius est facilitatis quam facultatis.

Puer igitur trimus, Symon filius Adæ de Haldehulme, sexto kalendas Augusti infirmatus in dies deficiebat. (Hadham, or Aldham?) Cujus pater, videns tempora luctus imminere, suam metuit absentare præsentiam. Hoc quippe habet impatiens amor, ut ei quem diligit abesse non possit, quamvisque subvenire non valeat, suos tamen affectus sollicitis soletur aspectibus. Non accipit de impossibilitate solatium, non ex difficultate remedium. Euntibus itaque aliis ad oratorium octava die, sicut consuetudinis est sæcularibus, domi residens assidebat ægroto. Cui post modicum tempus exspiranti cilia clausa sunt, manus cancellatæ, pedes compositi, panniculi ejus pauperibus distributi, cunctisque exsequialibus rite peractis, intervenit mora qua consueto viator itinere passus mille transmittit. Manentibus autem quibusdam corpus aqua sacra perfusum est, quæ de tumba sancti martyris allata passim diffunditur; et cœpit illico moveri. Fueruntque qui conjicerent fuisse signum mise rationis divinæ; alii impulsum ventositatis interclusæ. Post paululum, alterum brachiorum dimovens, magno vagitu matrem vocavit. Videres itaque per apertos poros corpusculi tantum colluvionis expressum, sudoremque per membra defluentem, ut ex eodem molestia passionis innotesceret et restitutio sanitatis. Nuntiatum est autem patri quia filius ejus viveret. Quem statim ipse voto peregrinationis astringens tanto tripudio exsultavit ut evangelicæ viduæ, filium extra portas civitatis efferenti, parem lætitiam exhiberet; nisi quod forsan unicum non defleverat et mortuum non extulerat. Convaluit igiter puer omnino, nisi quod communibus et quotidianis cibis non utebatur, reliquis fastidium generantibus præterquam fragis et moris, quæ in ea regione

His appetite restored by degrees.

leguntur. Sed cum iter peregrinationis arriperet, restituente beato Thoma, cujus gratia peregrinabatur, pariter appetitum recepit. Decebat enim devotionis et ætatis merito peregrino juniori victum restitui, ne deficiente viatico deficeret in via.

(70.) *De puella mortua.*

Aveline, of Barfleur, restored to life and afterwards to sight.

Virgo cui nomen Avelina, filia Gaufridi et mulieris Emmæ, ægrotavit, obmutuit, et pro sorte conditionis humanæ decessit. Cui cum debita pararentur exsequialia, persuasum est matri, et vovit martyri, dicens, "Me ducente, nudis pedibus proficiscens, et laneis in- "duta, sistetur ante eum, dummodo restituat eam." Mira res; ad nomen martyris et suspiria matris suspiria filia fudit. Acclamantibus ei eis qui astabant, ut clamaret ad beatum Thomam, qui salvavit eam, respondit, "Sed ad dominam;" intelligens beatam Mariam. Et cum instarent ut et invocaret beatum Thomam, "En," ait, "hic est." Et videbatur ei quod albis indutus astaret. Intuens autem pater et rugiens in cœlum palmas expandit, dicens, "Si et lumen ei "redderes, beate Thoma, absque contradictione poten- "tissimus esses. Redde, familiaris Altissimi, redde, "consors civium supernorum, post lumen vitæ lumen "oculorum." Hoc dicebat quia oculi ejus in lacrymas effluxerunt. Quid opus est prolixitate loquendi? Gratia prævenit, gratia subsequitur. Damnatis interioribus tenebris damnantur et exteriores. Nam quæ clausa erant in morte cilia, reserantur in vita. Hæc in celebri[1] portu Barba-fluvii acta sunt.

(71.) *De submerso filio militis.*

Richard, son of a knight of

Voverat miles de Monte Alto se limina Sancti Thomæ visitaturum cum filio suo Ricardo, quindecim cir-

[1] *celebris*, MS.

citer annorum. Puer igitur bonæ indolis, dans indicium specimenque sui, terræ fabam infodit: Interrogatus quid faceret, "Hic," inquit, "mihi nascetur quod justo "labore quæsitum distrahetur, ut gratam beato Thomæ "faciam oblationem." Factum est autem duodecimo kalendas Augusti, abiens cum duobus pueris opilionibus hora diei tertia ingressus est fluvium Heirum, ut calorem diei relevaret; æstu quippe fervebat. Incidensque in profundum, supervenientium undarum voragine absorptus est. Emergens autem, sicut submersorum est, nomen martyris acclamabat cui se devoverat. Videntes autem qui gurgiti simul innatabant, quia jam submersus non emergeret ulterius, timentes ne ipsi tanquam rei tenerentur, fugitivi se densitate nemoris occuluerunt. Attamen inclinata jam die patri suo quod factum fuerat innotuit. Qui confestim furiali clamore populum evocans venit ad locum naufragii, naufragumque fundo perspicui fluminis tanquam palmis incumbentem et orantem inspexit et evexit, patrem ejus præveniens, qui tanti mali fama percussus ad luctum suum properabat. Qui cum cerneret miserabile corpus enormi tumore distentum, funebri deformitate transfiguratum (nam digiti dentalium trahæ formam prætendebant, labia labiorum modum excedebant), prorupit in planctum, dicens, "Sancte Thoma, puerum innocen-"tem, qui tibi voverat, vitæ subduxisti; nefarios autem "illos qui Dominum inhonorare præsumpserunt et te "mandata crudelitate perdiderunt, fortunæ blanditiis "vitæque prosperitate delinis. Me miserum! Voluisti "eum venire ad te viventem; revera transveham ad "te mortuum et fœtentem." Et sedebat ei in animo cadaver infusum[1] cado Cantuariam transferre. Experiebantur autem quos patrii luctus et commune movebat infortunium piæ sollicitudinis industria, nunc suspensis et contusis plantis, nunc volutationibus, a corpore

Hautmont (in Hainault) (?) restored after drowning in the Heure (?).

---

[1] *inclusum?*

aquam elicere; sed arctati canales argutum cassabant ingenium, non infusa fluenta refundebant, post peractum officium vitæ mortis imperio parere nescientes. Dictum est autem quia servaretur aqua Sancti Thomæ in vico finitimo, quæ patris propositum laborem lenire posset et mœrorem. Quid opus est prolixitate loquendi? Allata est; conbibit exanimis infusum liquorem. Mirabile dictu! vi supervenientis aquæ protinus ea quæ vitalia tenebat cœpit effluere. Quis igitur neget potentem aquam illam cœlesti virtute moveri, et Spiritum inesse? Et vere dicas quia Spiritus feratur super aquam. Videntes qui affuerant quod fiebat, de cœlesti beneficio non ambigunt, et de vita restituenda spem concipiunt. Sed necdum spiritus corpori vel motus infuit. Noluit martyr ereptum subito spiritum subito refundere, ne fortasse putaretur ex ipsa facilitate non vita privatum suscitasse, sed vivum erexisse. Conquievit itaque ea nocte frigidus et rigidus, miserorum parentum mœstitiam suspendens donec postera dies primam produceret horam. Tunc aperiens oculos spiritum recepit. Quod cum videret pater ejus, et ipse spiritum recepit. Nam tanquam a mortuis suscitatus est in hærede suo suscitato. Priusquam autem dies transisset, cibum sumpsit et passim deambulavit.

(72). *De paralytico milite.*

Symon, a knight, cured of palsy.

Consequens esset prosequi de signis similibus; sed solet idemptitas similitudinis generare fastidium. Unde interim ea ducimus in medium quæ fastidientem recreare possunt auditorem. Igitur miles Symon paralysi percussus omnium membrorum suorum perdidit officium. Non sine causa; nihil enim fit sine causa. Namque ratio poscebat ut artus quos pridem moverat inutiliter, dum rabies hostilis inquietaret Anglos, subeunte anno benignitatis et pacis, dissolutio compesceret, ne ad priores

actus moverentur. Jugiter igitur affixus lecto premebat occiput supina facie, spinam[1] corporea mole. Nam non poterat alterna vicissitudine compatientis lateris latus alleviare, tanquam desuper diceretur ei, "Tolle, silicerne, "vultus tuos ad sidera. Recordare Creatoris tui propter "quem factus es. Contemplare cœlestia quæ tibi vilue-"runt. Noli pro consuetudine veteri vultus mentis in "terram defigere." Itaque sex mensium curriculo quievit immotus, ne motus illicitos exerceret. Finge causam morbi frigiditatem senilem ex abundantia fleumatis,[2] aut juvenilem calorem ex infusione sanguinis; finge vini fervorem; finge frigidiorem indigestionem ciborum, vel laborem, vel aliud aliquid quod miserrimis corporibus innasci potest: verius asseveres quod vindex ira Dei suas in eo vindicabat injurias. Nam dispensat Dominus, qui vult omnes homines salvos fieri, ut quos naturalia bona non cohibent a peccato vel inflicta mala coerceant, et qui sui non recordantur in prosperis revocentur in adversis. Cum igitur destitueretur officio membrorum, intellexit sibi pœnam peccatis exigentibus inflictam, et ait secum, "In me miserum me-"ritis exigentibus mala reciderunt. Vindex malorum "Dominus, quem totiens exasperavi, satisfactionibus mi-"tigandus est, ut et mihi mitigetur morbus. Ergo adibo "loca plena veniæ, ubi procurrunt fluenta misericordiæ, "ubi superabundat gratia, ubi medicamine sui san-"guinis agmina morborum pastor occisus occidit, cujus "intercessione misericordiam consequar et remedium." Transvectum est itaque Cantuariam funus in lecto; quid enim distabat a funere cui funeris obsequio famulatum est? Postquam vero tumulum martyris attigit, ad horam resumpto vigore in pedes constitit. Amotus autem a tumba recidit in debilitatem et dissolutionem,

[1] This is turned by interlineation in MS. Winton. into *supinamque faciem*.

[2] i.e. *phlegmatis*.

sistit gradum cominus, a longe pes negat officium suum. Aliquot autem diebus evolutis aqua sancti Thomæ potus[1] et lotus ad propria remeavit, non gestatus in lecto sed insidens jumento, compos membrorum, minus indigens obsequiis ministrantium. Et post tempus modicum rediens sanum se exhibuit ad gratias.

(73.) *De paralytica, et de viro ejus qui maculam habuerat.*

Ascelina, of Wiggenhall (?), cured of a paralytic affection in her face.

Mulier Acelina eandem passionem tolerabat, sed in parte corporis. Rictus enim oris retorquebatur ad aurem. Nam nescio quod subcutaneum contractum alteram maxillarum contrahebat, dilatabat alteram, ut illa damna naturalis longitudinis incurreret, hæc metas excederet. Unde fiebat ut alterius oculorum palpebra supinaretur, cilioque reducto subrubea denudaretur albedo. Hanc importunam maculam cum suam videret obfuscare pulcritudinem (nam beneficio naturæ floruerat eleganti facie), matronali verecundiæ parcebat, non præsentiam suam, sicut consueverat, ingerens obtutibus vicinarum; sed manebat in occulto donec radiis divini respectus illustrata prodire posset in publicum, sanitate recepta; quam recepit hoc ordine. Veniens Cantuariam, martyri Thomæ pro morbo suo supplicaverat, et abibat ut locorum suburbanorum sanctos patronos exoraret. Sed cum ad fores ecclesiæ Christi Salvatoris pervenisset, cœpit repente colore statuque mutato, tanquam spiritu torqueretur, brachia distorquere, manus complodere, cognatumque vesaniæ gestum repræsentare. Tandem corruens volutabatur in terra. Simulacque surrexit, oris et oculorum speciei redonata est. Astabat vir ejus, Mauricius de Wigewale, cum mirantibus admirans, et protrahens eam cum multitudine sequentis populi recurrebat ad gratias, magnificans martyrem,

[1] Altered by interlineation to *potatus* in MS.

non tam propter eam quam propter collatum sibi sanitatem. De quo, quoniam tempus exigit, par est expedire.

Her husband recovers the sight of an eye.

Cogitaverat vir de quo loquimur ea die summo diluculo ad propria remeare. Cumque dormitans horas noctis metiretur, tempus antelucanum exspectans, uxori compatiens, quæ nocturnum iter abhorrebat, vidit juvenem facie venustum intrantem ad se et dicentem, "Heus, cupis videre sanctum antistitem Thomam "priusquam discedas? sequere me." Ductus itaque in monasterium Christi Salvatoris, disparente ductore martyrem conspicatus, junctis manibus et inclinato capite stantem, tanquam solennia missarum celebraturum. Evigilans autem visum revolvit, et conjicit se divinitus admonitum ante discessum suum visitare martyris sepulchrum. Igitur cum dies erumperet, juxta conjecturam facturus, civi apud quem hospitabatur visionem narrat, et accipit eo renarrante multos sanctos ecclesiæ præsidere, exorabiles et promptos ad subveniendum. Et factum est dum confabularentur, illuminatus est; caligaverat enim alter oculorum ejus, habens maculam et fluens assidue. Exclamavit itaque, "Deo gratias! "video, video! Prius videns unum hominem, duos suspicabar;[1] nunc etiam indignis gratiam suam largiente "Domino, pilum quantumlibet parvum acute discerno." Sic alacrior, tum visione præmonitus, tum charismatis pignore præventus, cucurrit ad gratias. Quibus exsolutis, ecce quæ de uxore ejus narrata sunt præ foribus templi contigerunt.

(74.) *De muliere non vidente.*

Their companion recovers her eyesight.

Eandem[2] gratiam eadem hora mulier Botilda, comes peregrinationis ejus et convicanea, consecuta est. Quæ

---

[1] *suspicabatur*, MS.

[2] *Tandem*, MS.

lævo oculo nihil prorsus videbat, et dextro procul nihil discernebat.

(75.) *De muliere quæ post peregrinationem incurrit cæcitatem.*

Wimarga of Luton cured of blindness brought on by a pilgrimage to St. Gilles (in Provence).

Vvimarga de villa Lutonia memoriam sancti Egidii peregre proficiscens orationis causa petierat. Unde cum multo labore reversa dolorem capitis et damnum visionis incurrit. Nemo moveatur in hujusmodi, desistens a bono si quid agit vel incipit, quia audit bene agentibus mala temporalia provenire; sed potius glorietur in Domino, ad cujus superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis, non sunt condignæ passiones hujus temporis. Tribulationes enim quæ bonis superveniunt, a superni Judicis sententia procedunt, aut ut probentur, vel ut opera Dei in eis manifestentur, aut ad remissionem peccatorum vel ad custodiam virtutum. Tobias mortuorum sepultura aliisque operibus misericorditer impensis de Deo bene demeruerat, et tamen cæcitate damnatus est. Sunt et alii complures exemplo, qui merito vitæ viventibus exempla fuere. Cum itaque mulier prædicta sex annos tenebras oculorum patienter sustinuisset, per somnum venerabilem personam vidit sibi præcipientem, "Dic Pagano sacerdoti tuo ut de re-"liquiis sancti Thomæ prius oculis suis, et post tuis, "infundat, ut lumen recipias." Paruit mulier imperatis. Sacerdos autem ea aqua communi quam peregrinantes circumferre solent rem exsecutus est, et non provenit effectus, eo quod secus quam jussum est factum est. Unde cum post triduum vidisset eam non melius habentem, ait ei, "Video quod nondum vides, cum tibi "ductor hæreat cujus non potes carere regimine." Respondit, "Me miseram! si rem eo ordine quo præ-"cepta est prosecutus fuisses, credo, tenebras meas Do-"minus illuminasset; quod quia nondum factum est,

"fieri permittas, ut miserabilis hæc et impos sui "cæcitas non[1] obtineat. Vides quod hac sola parti-"cula corporis damnor, valens in cæteris; quæ si re-"stitueretur, regerem me proprio baculo, quæ innitor "alieno." Motus ille, reliquiis aquam sanctificans, misit in oculos non videntis. Quæ se statim in oratorio projiciens obdormivit, et fugiente somno pariter oculorum tenebræ fugerunt. Infra autem tempus breve litteras ipsa nobis in manus dedit ab eodem sacerdote directas, visum suum et cæcitatem testificantes in hunc modum. "Domino suo dilectissimo Eustachio monacho "Paganus capellanus Lutoniæ salutem et fideles ora-"tiones in Christo. Gratias vobis, domine, refero quod "me, cum apud vos eram, benigne recepistis, et de "reliquiis sanctissimi martyris Thomæ insuper impen-"distis. Nam per illas dies ad præsens operatus est "miraculum in muliere ista, quam mitto ut referat "gratias Deo martyrique sanctissimo de sanitate sua. "Nam illam cæcam tam ego quam omnes affines "vidimus, et, quod deterius erat, pupilla dextri oculi "omnino præ molestia infirmitatis carentem. Qualiter "autem, vel quali ordine, curata sit, ipsa vobis melius "quam ego reserabit. Valete."

(76.) *De cæca.*

A young woman of Pevensey cured of blindness.

Castrum est quod Angli vocant Pevenese, ad australem plagam Anglicanæ regionis, adversa fronte Neustriam respiciens. Hinc virgo profecta Seivia, ducente matertera sua, citra Cantuariam septimo milliario substitit in media via. Quam cum urgeret quæ ducatum præstabat, clamavit, "Molesta mihi es; consumpta labore "deficio: sequi non possum sic properantem; rogo, "dimitte me." Et projecit se in illo loco. Cui blandiente labore sopor insperatus obrepsit. Erat autem locus in regia via quæ ducit Lundonias. Videns igitur

[1] Interlined in MS.

dux et comes itineris quia cæca defecisset, festinans ipsa progredi jacentem dereliquit. Dominus autem assumpsit eam, sicut scriptum est, "Quoniam pater meus " et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem " assumpsit me." Vir enim admodum reverendi vultus, albis indutus, astitit ei dicens, "Hunc vicum inhabitat" (et ostendit vicum) "vir bonus Robertus nomine, filius " Elgari. Hunc primum omnium videbis; veniet ad te. " Dic ei quatenus ex mandato sancti Thomæ signum " crucis erigat in hoc loco." Paruit, excitatur, actus sequitur visionem. Nam post octo annorum curricula recepit officium videndi. Cætera juxta quod dictum est effectui mancipata sunt.

(77.) *De cæca.*

Adelicia of Faversham cured of blindness.

Cum ista mulier alia cucurrit ad gratias, Adelicia nomine, quæ siquid inducta minus honesta causa perhibuisset de se quod non operatum fuisset in se, poterat de facili ex comprovincialibus, ex vicinia loci, ex contribulibus, falsitatis convinci. Genus enim ducebat ab oppidanis villæ Fevresham, civitati Cantuariorum conterminæ, apud quos per biennium cæcitate caligaverat. Hæc prænominato loco collapsa fuerat in somnum, sperans sibi melius fore, quia martyr vivens in carne curiam aditurus ea parte transierat; et non est spe fraudata. Nam vir ei assistens in visu blanda medicantis manu malagma sustulit superpositum cocturæ quæ secus hyrquos[1] influentes exhauriebat humores, requirensque de statu ejus ait, "Puella, quid agis? estne " tibi melius quam fuit?" Respondit, "Dominus qui " omnia potest, et hoc potest." Subjunxit ille, "Nisi " curam medicorum quæsisses, visum recepisses. Verum- " tamen indultu misericordiæ divinæ, quæ neminem " repellit ad se venientem, et inter terminos nescit

[1] *Hirquus*, the corner of the eye. Hooper's Medical Dict., ed Klein Grant.

"coarctari, tibi visus instaurabitur." Evigilans igitur illa juxta verbum sibi subventum esse gratulabatur.

(78.) *De cæca.*

Cum gratia sanitatum celebre nomen martyris jam per varia loca prædicaret, ait mulier aliqua filiis suis, inhabitans villam Enæsdefordium, a cæcitate sua nonum agens annum, "En videtis quia super omnem carnem "fluenta gratiæ diffunduntur; introivit in orbem "terrarum novitas virtutum, uno sanante omnes, qui "causas omnium superstes egit, et mortuus evicit. Ego "autem in tenebris sedeo, et lumen cœli non video; "et non detinet alia causa caliginem istam nisi socordia "qua torpeo domi residens. Ducite me, rogo, filii mei, "ad virum misericordem, ut et ego consequar miseri-"cordiam." His et hujuscemodi sollicitabat eos. Illi vero suæ paupertatis excusationem prætenderunt, et non obtinuit ab eis, eo quod res tenuis negabat effectum. Sedit igitur in tristitia, suæ conditioni suas tenebras imputans, tanto majorem capiens dolorem quanto majorem spem salutis conceperat. Quis nisi mentis inops paupertatem contemnat? Maximum munus est, et prima beatitudinum, revera descendens a Patre luminum, ex cujus promissione regnum cœlorum præmium exspectat, quatenus hic aporiata ditetur in patria. In præsenti quoque nonnunquam reficitur favo supernæ visitationis, ne deficiat in via. Quia enim mulier de qua agimus humano destituebatur adminiculo, paupertatis interventu, tanquam cooperantibus meritis meruit in visu noctis audire—"Video tibi præ tristitia vultum "confundi, eo quod non habeas sumptus ad visitan-"dum martyris sepulcrum. Dolor iste tibi vertetur "in gaudium. Crastina die ædiculam quæ in honore "beati Laurentii constructa est introiens, palla altaris "oculos tuos terge, visumque recipies." Paret mulier, mandatum prosequitur, et optatum consequitur. Voti

A blind woman of Eynesford cured.

compos effecta, quantas potest exsurgit in laudes, quod citra viæ dispendia, citra rei familiaris imminutionem, citra æris alieni mutuationem, se Dominus visitasset. "Respexit Dominus," inquit, "merita sui martyris, "martyr paupertatem miserandæ mulieris. Quæ enim "conversatio mea, quæ præcedentis vitæ merita, quid "boni usque in hodiernum diem perpetravi, quod "divinam in me misericordiam provocaret? Bonus et "misericors Dominus, qui gratis dat gratiam suam; "bonus et misericors Dominus, qui beatitudinis suæ "bonitate sua nos participes effecit. Hac propitiatus "ancillæ suæ non attendit voluntatem, non opera, non "sermonem, sed sine præcedentibus meritis paupertatem "quam dedit gratuita pietate sublimavit, dives in "omnes qui invocant illum; cui laus sit et honor in "sæcula sæculorum! Amen."

(79.) [*De cæca.*][1]

A blind woman of Happisburgh (Norfolk) cured.

Venit mulier de longinquo Cantuariam, ductore conducto, ut videret quæ videre non poterat. Cujus erat (si nosse res exigit cujas fuerit, et quæ vocata) nomen Agnes, locus nativitatis Hapesburgum. Hæc enim, cum in oculis suis ab octo annis retro caligantibus sanguinem martyris excepisset, cœpit intumescentibus ciliis gravius habere, et cum dolore statim reflexo pede redire compulsa est; non enim poterat ductorem suum propter penuriam sumptuum retinere. Obiter autem oculi ejus vi ventorum et pluviæ reverberati sunt, et aggravata est manus Domini super eam, ut auferretur ei ulterius spes omnis videndi. Non erat autem nocumentum, sed quasi quædam præparatio visus. Nam dum palpebra repercutitur, humor inutilis effluit et sanies exhauritur, et elisum est quod impediebat visum. Nam jussit novo genere medendi medicus

---

[1] This chapter has no heading in the Winchester MS.

peritus ea quæ solent videntes excæcare cæcam illuminare. Igitur domum reversa, visu recepto in tantum acuto ut per foramen acus filum traducere posset, quidlibet manibus operans, exsolvit debitum in quo creditori tenebatur, quod peregre profectura mutuum acceperat.

(80.) *De vomente.*

Osbern, steward of Colchester abbey, cured of vomiting.

Videndum est quid et egerit martyr Thomas in videntibus; non enim vacat ulterius in cæcis immorari. Osbernus quidam, Colescestrensis abbatis œconomus,[1] vomitu quotidiano laborabat, ut de vita diffideret. Post modicum decidit in lectum e fluxu ventris. Et cum tempus prorogaretur, timens ne ex temporis diuturnitate læsis intestinis diarrhœa[2] verteretur in dysenteriam,[3] in thomo sancti Thomæ cilicino aqua abluto gratiam sanitatis accepit.

(81.) *De ancilla quæ in somnis accepit officium brachii quod perdiderat.*

Osbern's maid-servant recovers the use of her arm.

Hæc cum ipse de se narrasset, addidit, " Est ancilla " nobis, quæ menses sex et eo amplius brachium dex- " terum intumuerat, quod, officio ministrandi penitus " amisso, suspensum portabat a collo. Hæc audivit in " somnis quendam sibi dicentem, ' Sana facta es; quare " ' non accludis ostium istud?' (et ostendit ostium quod " ducebat in loca debita naturæ suffragantia); ' resera " ' istud aliud quod ducit in publicum, ut aura suavis " ' inspiret; huic sedili aliquotiens insideo.' Quod ob " hoc dixisse conjicio, quod reliquias a tumulo ejus " allatas ibidem in scrinio reclinaveram, suspectam " habens capellam, et custodiam clericorum qui minus " fideliter versantur in hujusmodi. In his evigilans

---

[1] *yconomus*, MS.
[2] *diarria*, MS.
[3] *dissenteriam*, MS.

" ancilla confestim nocturna silentia rupit, clamans per " beatum Thomam se sanitati restitutam ; et mane " facto se sanam nobis exhibuit."

(82.) *De muliere Walensi ad Album Monasterium sanata.*

Cure of a Welsh lady.

Ægrotavit nobilis mulier in Waliis, Tangareta nomine, septem hebdomadibus, ut cibum tanto tempore præter potum non caperet, non alterna vicissitudine lateris fessum latus alleviaret, non se de loco ad locum nisi panno subportata transferret. Misit autem sortem, sicut consuetudinis est ibi locorum, quam ecclesiarum comprovincialium adiret ob sanitatem postulandam ; duasque sibi constituit, quarum una beatam Mariam virginem, altera venerabatur archangelum Michaelem ; et cecidit sors super archangelum, nimirum quia angelis humani generis delegata custodia est. Cum igitur transvectari disponeret in possessionem suam, quinto lapide remotam, vidit mulier indigena per somnum virum venustæ formæ et personæ dicentem sibi, "Dor- " misne ? Domina tua nimis adversa gravatur infir- " mitate. Adeat reliquias sancti Thomæ quæ in Albo " Monasterio conservantur, offerens album nummum " justoque labore quæsitum, et salutem consequetur." Nuntiatur visio matri familias ; persuasum est ei parere visioni ; quæ ait, "Sortes nihil promittunt ; beatus " Thomas salutem pollicetur. Ejus promissis stabo, non " aliunde quærens salutem ; quia, sicut in sæcularibus " rebus siquis quid alicui indigenti promitteret, qui pro- " mittentem deserens ad alium se conferret, minus ei de " jure, rursus indigenti, qui prius promiserat propitiari " deberet ; sic nisi firmiter adhæream ei qui salutem " spondet, non irrationabiliter argui queam. Unde non " aliud quam Album Monasterium mihi petendum est." Sic secuta monitus sancti, non casus sortilegii, pervenit in villam quam diximus, quinto lapide remotam. Inde misit, et allata est aqua martyris Thomæ. Fue-

(Whitchurch, Salop.)

runt autem qui monerent eam peccata confiteri, et eucharistia sacra se præmunire. Respondit se non aliam quærere medicinam quam eam quæ promissa est, et quæ sufficere posset, quamvis etiam illud bonum crederet. Bibit igitur. Mirabile dictu: septem antea diebus non biberat; arctati quippe canales gutturis non potum, non cibum trajiciebant, et solo spiritu, carne præmortua, palpitabat; sed veniens unda salutaris appetitum excitabat. Bibita aqua, cœpit sanguis ab ore et naribus effluere, et evomens saniem fœtentem et immundam alleviata est. Tertia die dixit viro suo, "Sternatur mihi mannus. Ibo insidens equo ad Album "Monasterium." Mirantibus cunctis repentinum vigorem, ad locum profecta est; ubi spectata fide promissoris sanitati restituta est. Et præter fidem suam filius ei natus est, quem inter tantam pressuram divina protectio vivum produxit in lucem; quem vocatum nomine martyris clero destinavit.

(83.) *De non retinente urinam presbytero.*

Randulf, priest of Ingworth (Norfolk), cured of diabetes.

Passio est diabete proveniens ex calore et ex defectione virtutis contentivæ, cum renes eam quam habent humiditatem retinere non possunt. Hac Randulfus, sacerdos grandævus, vir simplex et rectus, per biennium vexatus, post inanem medicorum curam cœlestem cucurrit ad medicum, orans ne in se per fragilitatem humani defectus sacerdotale dehonestaretur officium. Et consecutus est petitionis effectum. Nam infra triduum sanitati restitutus rediit ad villam Ineworthe, qua paucarum ovium curam sollicitis agebat excubiis, tanto minora ratiocinia redditurus ante tribunal districti Judicis quanto paucioribus contentus fluxum cupiditatis intra metas cohibebat. Unde gratiam pro gratia suscipiens monitus est ex visione nocturna altare martyri Thomæ construere.

(84.) *De sacerdote vidente in extremis martyrem Thomam.*

Nigel, chaplain to the bishop of Chester (and Coventry) cured of desperate sickness in a dream.

Nigellus quidam, Cestrensis episcopi capellanus, molestissima febre decoctus et dysenteria [1] distemperatus, coagula sanguinis egerebat, et desperatus est a medicis, eo quod, præter fatigationem tussis, labiorum, pedum, et tibiarum tumore distenderetur. Diebus autem aliquot elapsis, jam agens in extremis, admonitus est adire tumbam martyris ut salutem consequeretur; et visum est ei monitis obtemperasse, longisque terrarum tractibus transmissis sepulchro martyris cominus astitisse; advenisse quoque viros eo multos et illustres orationis causa, quorum nemini permittebatur propius accedere, faciemque martyris nisi tribus marcis oblatis inspicere. Tandem cunctis abeuntibus se solum restitisse, et foraminibus septorum sepulchri quicquid possideret ingessisse, ut et ipse desiderabilem vultum patris videre mereretur. Et hoc interventu sublata pyramide, ad aspectum ejus admissum fuisse, qui supinus jacebat, integro corpore et venusta facie. Tunc interrogatum se ab ipso, quid sibi peteret, respondisse "Salutem." Subdidisse martyrem, "Salus tibi dabitur." Credidisse se verbis, et abscessisse usque ad exitum urbis; et secum reputantem ibi quia non perfecte sanaretur, regressum ad sepulchrum rursus interpellasse martyrem de salute sua. Quo respondente "Salutem consequeris," omnem protinus dolorem evanuisse. Ad ultimum visum est ei martyrem præcipisse quod sibi altare erigeret. Hoc æger cum vidisset, cum visione morbus abscessit; nam quod monstratum est ei in visione, exhibitum est et in re.

(85.) *De sacerdote rupto.*

Payne, a priest, cured of rupture.

Adibat præsentiam Jocelini Saresberiensis episcopi presbyter Paganus ut immitteretur in possessionem

[1] *dissenteria*, MS.

ecclesiæ, quam interventu judiciarii ordinis evicerat. Et obiter ruptus est, quia equo insidens demissis straphis gambas fluidas dependebat, pluvia multa madens. Unde sex annis et eo amplius quievit ab investitura privatus; non enim poterat quod sibi debebatur judicio persequi. Evoluto ferme septennio, profectus est ad quendam familiarem sibi. Cum quo dum super negotio suo conferret, intervenit presbyter peregrinus, petens sibi cibum, post cibum femoralia. Promisit herniosus dare femoralia, si quo profecturus erat crastina die veniret ad se. Postera die juxta condictum dedit, orans eum orare beatum Thomam pro se. Et placuit munusculum martyri, quod sequens probavit eventus. Epulabatur enim post modico tempore apud quendam clericum qui propter diem festum vocatis diocesanis suis largioribus et lautioribus epulis indulgebat, minus cavens infirmitati. Nam dum novam cervisiam bibit, et vacat gulositati, intumuerunt intestina ejus et effusa sunt, dilatabatur ruptura, concepitque anxietatem magnam, ut cogeretur evomere usque ad sanguinem quod ingesserat. Vexatus itaque a prandio usque in diem sequentem mane dormitare cœpit. Sic enim curam suam medicus dispensabat industrius, ut prægravatus æger molestia quæ perciperet haberet remedia gratiora. Et ecce beatus Thomas quodam involuto, tanquam pomo jacinctini coloris, projecto, stertentis effluxa repercussit intestina; quæ confestim reducta sunt, et ruptura redintegrata, proculdubio gratia datorum femoralium. Grandis fiducia dederat lineum vetus et tritum, et exuberanti recompensatione recepit inæstimabile præmium. Exteriora quippe nostra, quamlibet parva, Domino, qui bonis nostris non eget, sufficiunt. Non enim muneris quantitatem attendit, sed cordis sinceritatem; non donationem pensat, sed donantis devotionem. Unde regnum cœlorum, quamvis æstimationem pretii non capiat, tamen tanti tibi valet quantum habes; igitur quomodo potueris, ita esto

misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum fuerit, etiam exiguum libenter impertire stude. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis.

(86.) *De sacerdote paralytico.*

Robert, a priest, cured of paralysis.

Sacerdos Robertus paralysi defecerat, manu, pede, lingua, totoque ferme corpore dissolutus; torpuerat enim per partes et stupuerat, adeo ut si super eas scintillam, sicut solet, cadentem exciperet, non sentiret; si pedes extra lectum propenderentur, non adverteret. Et nisi Dominus alteri manuum ejus pepercisset, apoplexiam incurrisset. Sic usque in triennium vexatus, causa sanitatis tandem Cantuariam transportatus, divinam misericordiam infra triduum in duobus impetravit, in confessione et voto. Confessione pœnitens malorum recordabatur præteritorum; voto sibi præcavebat in posterum. Votum fuit quod bis per annum se quadragesimali jejunio maceraret, sed et singulis hebdomadibus pro defunctis parentibus beati Thomæ psalterium decantaret. Quibus obligatus ab introitu templi, postposito famulantium interim ministerio, sinistra manu, quam solam movere potuit, reptans, et post se trahens corpus insensibile, pulsabat et instabat precibus ad sepulcrum martyris. Veruntamen nescio qua causa, donec rediret ad locum unde venerat, non convaluit. Ibi vero membris omnibus receptis, quod Cantuariæ præsens non accepit, absens obtinuit. Fortasse martyr ægrotantis non solum sanitati providit, sed et fidei, ut intelligeret sanctis martyribus etiam in remoto potentiam non deesse.

(87.) *De patiente sacerdote vertiginem.*

William, a priest of Coutances, cured of giddiness.

Vertigo visus est corruptela; apparent enim hac passione laborantibus omnia quasi volatilia, nebulosa sive tenebrosa, putanturque quæ videntur quasi duplicia

seseque moventia. Hae cum presbyter Willelmus ex urbe transmarina Constantiis per triennium laborasset, timebat amentiam vel ephilensiam incurrere si chronicæ passionis diutius remedia differrentur; et ob hoc præcipue, quod singulis hebdomadibus lecto duos vel tres dies affigeretur. Unde omnibus aliis postpositis, suæ curationi intendens, ad adeundum martyrem accinctus est. Adhuc modicum itineris perfecerat, et ecce propheticum illud in se gaudet impletum, "Invo-" cabis, et Dominus exaudiet; clamabis, et dicet 'Ecce " adsum." Nam sibi ipse redditus viæ longitudinem sine morbi molestia consummavit, mare spatiosum jejunus transmisit, et usque in vesperam sequentis diei jejunia continuavit.

(88.) *De decano potionem accipiente.*

Ejusdem urbis decanus, ejusdem nominis, propter strictionem pectoris perceperat potionem, quæ nihil ducere poterat, sive ex debilitate medicinæ vel inobedientia materiæ, sed retenta præcordia premebat et cor prægravabat. Unde cœpit anhelis pectoris pulsibus vexari, ut per singulas horas spiritum putaretur efflare, donec ab octavo kalendas Julii in kalendas Augusti medicinam potionis perduceret ad extrema dissolutionis. Tunc, sicut est eorum qui deficiunt, suffragia sanctorum sollicitius invocabat, postulansque martyrem perceptæ medicinæ medicinam, voto se arripiendæ peregrinationis obligavit. Quid in re brevi morer ambagibus? Potionem pridem acceptam cum multa sanie protinus evomit, et penitus convaluit.

William, dean of Coutances, relieved from effects of a potion.

(89.) *De cista crepante et de sanato furioso.*

Si gradatim velimus ascendere per gradus ecclesiasticæ dignitatis, archidiaconus Atrebatensis, Clarembaldus vocabulo, reliquias beati Thomæ apud se reverenter inclusas servabat. Sed noluit martyr, quia non decuit,

Clarembald, archdeacon of Arras, warned by bursting of

the chest in which he kept relics of the saint,

sub modio lucernam abscondi. Nam crepans apotheca nocturna silentia crebris strepitibus inquietabat, indignansque sanctuarium[1] custodiæ sua tenebras increpabat. Exterritus gazophylacii custos fugit, quæsitisque latebris timorem suum consolabatur. Sed non sic excluso metu securitas præstatur; nam fugientem martyr persequitur, et pulsat ad parietem quo se formidolosus occuluit. Refert mane minister ad dominum suum nocturnos timores intempestosque fragores; qui rem cum timore considerans advertit martyrem moleste ferentem reliquiarum suarum absconsionem. Unde transvectus in lecto (nam corporis inæqualitate detinebatur) in cœnobio ubi juxta Bapalmas sacræ virgines Deo devoto famulantur obsequio apud se sacra reposita reposuit. Dominus autem ob magnum hospitem venientem celebrius reddidit hospitium per exhibitum miraculum; nam eo ductum furiosum compotem mentis remisit ad propria.

transfers them to a nunnery at Bapaume.

A madman cured.

(90.) *De consecratione altaris beati Thomæ.*

Rotrou, archbishop of Rouen, by consecrating an altar to St. Thomas at Barfleur, procures a favourable passage for prince Henry.

Transfretaturus in Angliam filius magni regis Henrici Henricus, dum contrarietate ventorum detineretur in portu qui dicitur Barbæfluctus, rogatus archiepiscopus Rothomagensis felicis memoriæ Rothrodus, et visione nocturna persuasus, in ecclesia Sancti Salvatoris altare martyri Thomæ consecravit. Erat enim visio vulgi ipsos in portu detinendos usque dum consecratio celebraretur. Igitur altari consecrato, postera die ventis arridentibus, mare, quod per quindecim dies clausum fuerat, navigationi patuit, tanquam obsequeretur eis qui martyri detulerant; locusque per magnalia ejusdem martyris celeber effectus est, infra modicum tempus cæcis et claudis compluribus ibi sanitati restitutis.

Miracles at the place.

[1] *i.e.* the relics.

(91.) *De episcopo Lundoniensi.*

Ægrotaverat ad mortem Lundoniensis antistes, post forenses declamationes, post crebras appellationes, labia compescens. Non cibum capiebat, non visu, non auditu rem discernebat, sed solo spiritu palpitans jamjam protrahendus erat ad tribunal superni Judicis, qui districte requisiturus erat vexationes crebras Cantuariensis pastoris. Quid faceret, contra quem staret accusatrix cogitatio, testis conscientia? Quid proferret ubi prolata diligentia examinat judex Sapientia? Diffiteretur? reclamaret veritas, quæ illuminat abscondita tenebrarum et manifestat consilia cordium. Fucaret sermones? prævaleret sermo qui efficax est et penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens usque ad divisionem medullarum, et discretor cogitationum. Tergiversaretur? sed reduceret et teneret eum dextera Ejus qui mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit, qui appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera. Sed videns pius martyr quia caderet adversarius suus a causa, cœpit patrocinari ei, interpellans judicem ut differret causam quatenus instructior veniret ad causam. Assidebat ægrotanti episcopo Saresberiensis episcopus Jocelinus, et veterem compellabat amicum, sed non extorquebat ab eo responsionem. Infudit ori ejus eucharistiam, ne sine viatico vita privaretur, sed necdum responsione elicita, timens ne non prodesset ei viaticum quia in via cum adversario suo non consenserat, sacramentum adjungit sacramento, et sanguinem martyris sanguini Redemptoris, dicens, "Vovi, frater, nomine tuo, si forte detur tibi "convalere, quod adeas limina martyris Thomæ." Ille protinus laxata voce, "Libenter," ait. Itaque post paucos dies plenius convalescens, peregrinatione, cordis contritione, precibus et oblatione, salvatori suo gratias egit. O misericordem martyrem! O injuriarum immemorem, protervo fratri paternæque reverentiæ minus

Foliot, bishop of London, in extreme sickness, is recovered by him whom he had opposed.

deferenti non de fonte alieno, sed de se ipso propinantem! Mira res, novitas inaudita. Quis nostris aut aliis temporibus suo sanguine suum potavit et sanavit adversarium? Martyrum hic solus sibi vendicat hoc privilegium. Revera magistrum suum, quem imitatus est in passione, imitatur et in sacramento, qui quid carius habet suis proponit in cibum et potum, indignisque carnem cum sanguine suo tradit edendam. Veruntamen hic et ibi sacramenta vario sumuntur effectu. Dominus enim potatores sanguinis sui, nisi digni sint, damnat, multos vitæ corporali subducit, aut valetudinibus adversis affligit. Martyr vero Thomas, juxta
(Joh. xiv. 12.) promissum magistri sui majora et mitius faciens, non modo amicis sed inimicis suis sanguinem suum propinat, et inimicos quidem non modo non damnat, sed ad viam pacis et unitatis revocat. Unde securi bibant sanguinem qui[1] corporis aut animæ salutem consequentur.

Explicit liber secundus.

[1] *qui sanguinem*, MS.

Incipit tertius.

(1.) *De obruto.*

Bened. Petrib. v. init.

Archbishop Roger, of York, supplies Churchdown (Gloucestershire) with water.

Æmulum suum martyr Thomas Rogerium, Heboracensem episcopum, virum in humanis rebus et divinis apprime eruditum, si secundum scientiam sciens esset, novitate mirandæ rei fraternæ charitatis admonuit et ecclesiasticæ pacis. Duxit siquidem aquam antistes Rogerius in villam suam Cherchesdune[1] a supercilio montis quasi quingentis passibus remoto. Tumet autem collis in medio, circumjacentium æquora camporum erecto vertice despiciens, altitudinis viginti quatuor circiter pedum. Qui cum ferveret opus, transfossus est, ut aquæ ductum patulo sinu receptum traduceret per directum. Instabat operi quidam Willelmus, qui locaverat operas suas ex oppido Gloecestria vicino. Super quum, cum plumbeam fistulam in imo transfossi collis collocaret, proruit moles ruinosa telluris egestæ. Dissilientibus hinc inde sociis, et volentibus eum jam circum obrutum effodere, ecce rursus abrupta crepidine fragilis et pendula congeries devoluta juvenem intercipit. Poterant in casu quasi centum onera bigarum æstimari. Stabat autem ille pronus, faciei manibus oppansis, solaque vestitus interula, sicut operi se studiosus applicaverat. Qui videns quod sibi præcluderetur effugium, primum et postremum cujuslibet necessitatis refugium, suspiravit ad Dominum. Invocavit et beatam virginem Mariam, quæ, secundum nomen suum, fluctuantibus in turbulento salo calamitatis humanæ, stella est ad portum felicitatis æternæ. Sed non succurrit Dominus ad invocatum nomen suum, quia

William, chief of the workmen, is buried by a fall of earth.

[1] Churchdown formerly belonged to the see of York. Atkyns, "Gloucestershire," ed. 2, p. 175.

mirificaturus erat martyrem suum. Quid faciat miser, ruina tantæ molis interceptus? Spiramen negat aer interclusus, excludit congesta moles omne juvamen humanum. Cœpit igitur incluso spiritu distendi; cumque ad exspirandum vexaretur, incidit in os ejus nomen martyris Thomæ. Et ait, "Beate Thoma, "homines aiunt quia potens es apud Dominum tuum, "et facile quod rogaris potes impetrare. Si ita "sanctus es et tantus ut ore populi prædicaris, ad-"juva me in extremis constitutum; absolve miserrime "deprehensum; educ me de carcere isto, restituens "in gradum pristinum. Eris mihi in refugium, et "petam locum pretioso sanguine tuo consecratum, ubi "pro libertate ecclesiastica vivus decertasti et mortuus "evicisti." Hæc dicens (neque enim confingimus quæ potuit dixisse, sed dicimus hæc eadem quæ dixit, malentes minus apponere quam præter veritatem loqui) —ventum quo distentus intumuerat multis eructationibus [1] efflavit, et vomens alleviatus est. Ex tunc præstita est spirandi facultas.

He prays to St. Thomas, and is delivered.

Hæc in corde terræ gerebantur. Factus est autem clamor "Sacerdos, [sacerdos],[2] quia mortuus est!" Unde accitus exsequialia impendit, quibus expletis in propria recessit. Obrutus autem, per spatium noctis sibi soloque dimissus, misericordiam martyris exspectabat. Jam ab æstivali solstitio quinquaginta dies et unus excurrerant, solemque Leo transmissurus in Virginem nocturnis spatiis indulgebat. In tanta tamen noctium longitudine factus est ei Dominus adjutor in tribulatione. Nam vidit mulier indigena visionem, et ait mane filio suo, "Puto, fili, quod obrutus ille vivit ad-"huc; nam vidi per somnum quod et lac potaret et "in lacte requiesceret." Ille protinus præter consuetudinem surgens a lecto in agros egrediebatur, non de

[1] *eructuationibus*, MS.

[2] The word *bis* is written over *sacerdos* in MS.

industria, sed quo casus ferebat; et tanquam deductus Spiritu pervenit ad locum, non jam aquæ-ductus, sed luctus; et aurem solo defigens tanquam audivit gemitum. Exclamansque ad agrorum custodem, qui ad considerandum jumentum matutinus exierat quod sub divo nocte dimiserat, "Heus!" inquit; "vivit adhuc; "nam tanquam lacrymabilem gemitum hominis ego "audio." Respondit, "Nihil est, et si omnes Gloe"cestrenses assererent, non crederem." Subjunxit, "Veni et audi;" et cum audissent, nuntiavit alter sacerdoti quia viveret; qui protinus cum populo venit ad locum, intermisso divino officio. Et nuntiatum est similiter Gloecestriæ quia spiraret adhuc. Veneruntque quotquot erant pronæ devotæque mentis in proximum, senex, puer, mulier, solumque scopis, paropsidibus,[1] alveolis, et aliis rusticanis utensilibus incumbentes rejiciebant. Obrutus autem, tumultuantes audiens et invicem se labore prævenientes, ad prope longeque stantes desuper[2] obloquebatur, ne vel ipsum ferramentis læderent vel se nimis absentarent; et processit dies in tertiam. Tum tandem sepultus apparuit, genas collisus citraque fracturam brachia contritus, subterranei frigoris asperitate rigidus et congelatus. Restitutus est itaque superis, ut peccatores emergerent ab inferis. Ad correctionem enim credimus martyrem salvasse animam innocentis, ut et nocentes salvarent animas suas. Quod inde conjicias, quia cum præcedente tempore distulisset se Cantuariæ palam facere, dictum est alicui mulieri in somnis quia temerarius esset qui divinæ pietatis ostentum apud sepulchrum martyris differret ostendere, et quia supplicium non esset evasurus si ulterius differre præsumeret. Hæc idem vir qui pertulerat retulit nobis, et obtulit litteras in hæc verba:—

---

[1] *parapsidibus*, MS. | [2] *desubter?*

Letter of the dean of Gloucester.

"Venerabili domino et patri suo priori Sanctæ "Trinitatis, totique conventui, Gaufredus decanus Gloecestriæ salutem.

"Sciatis latorem præsentium, Guillelmum, in pro-"fundo cujusdam foveæ, quæ erat viginti trium "pedum, sociis suis fugientibus obrutum fuisse, et per "unius noctis spatium, et in crastino usque ad ter-"tiam, ibi fuisse sepultum, et pro eo sicut pro mortuo "obsequium totum factum fuisse. Hic autem, sentiens "sibi mortem imminere, Deum invocavit, et oravit "ut gloriosissimi martyris sui Thomæ meritis a tali "eum periculo liberaret, et votum clamando fecit, "iturum se ad locum ubi sanctus occubuit. Quod "cum audissent quidam ibi transeuntes, nuntiaverunt "toti villæ se vocem humanam in fovea illa audisse. "Sacerdos vero et plusquam centum homines illuc "pergentes extraxerunt eum. Sed et alia multa "miracula fiunt quotidie apud nos per gloriosissimum "Christi martyrem Thomam; quæ vobis in brevi "iturus ad vos Deo annuente narrabo."

(2.) *De juvene Luxoviensi terra oppresso.*

Roger of Lisieux delivered in like case.

Mala vicina bonis esse, et adversa prosperis intervenire, ex vario rerum eventu quivis advertit. Civitate Luxoviis Rogerius quidam, ejusdem civitatis inquilinus, dum in reedificatione veteris ecclesiæ humum effoderet cum duobus aliis, quasique viginti duobus pedibus in viscera terræ penetraret, ruit ex improviso humus egesta de summitate fossæ, et eum quidem penitus obruit, alium vero quendam, Robertum nomine, præconsiderantem casum et fugientem intercipit. Qui cum sepultus ex parte contra casum niteretur, remigio brachiorum sibi subveniens, rursus desuper moles abrupta devolvitur, et quamvis non penitus totum, totum tamen a vertice deorsum penitus abscondit. Huicque manus prætendebat, et visum non effugerat

quomodo subveniri poterat. Qui vero subtus pedes ejus interceptus est, cum tanta mole pressus anxiaretur, quod solum potuit, cum invocatione sanctorum martyri Thomæ se voto peregrinationis astrinxit, orans corde, non ore. Si quando autem os aperiret, humus insiliebat; et attentius ei orandum erat, cui orare non vacabat. Quem et mors tanta pulsabat angustia ut vix adverteret quid ex se fieret. Sed et duo fratres ejus astabant, voto, fletu, et planctu martyrem Thomam sollicitius interpellantes ne in fratre fraternum nomen amitterent. Quorum justam petitionem pius pater exaudiens, sic obrutum extumulare procuravit ut et sibi[1] sanctisque Luxoviensis ecclesiæ patronis extumulatio communiter ascribi posset. Si quidem eo cujus vertex eminebat effosso, cum interrogaret super obruto venerandæ memoriæ Luxoviensis episcopus, qui et ipse præsens erat, et acciperet neminem tanta pressum ruina posse morti subduci, tristis se ante patronos ecclesiæ suæ projecit in oratione. Quibus inspirantibus populus accensus arreptis utensilibus molem injectam dissipavit, sepulchrum disjecit, volens si non vivum, vel mortuum extrahere, ne fundamentum funus præveniret. Tandem sepultus apparuit, ter ligone capite percussus. Qui munere sanctorum mutuato ad horam vigore, celerrime non sine circumstantium admiratione scalam ascendit. Sed cum superis restitutus ruinosæ molis injurias evasisset, non protinus molestias oppressionis evasit; nam se penitus dimovere non potuit. Quippe sanctorum fretus auxilio prævaluit et roboratus est; dimissus sibi, defecit et debilitatus est in tantum ut, nisi deportatus fuisset, gratiarum actionibus, ad quas tota civitas accita cucurrit, non interfuisset.

---

[1] *ibi*, MS.

(3.) *De puella quæ se præcipitem dedit in puteum.*

Bened. Petrib. v. 2.

Salerna, daughter of Thomas of Ifield, throws herself into a well, but is saved.

In fundo quodam Cantuariensis ecclesiæ vicus est dictus Anglica lingua Yfeld, quo res admiranda contigit, digna relatu. In domo namque cujusdam Thomæ, viri non ignobilis secundum sæculum, absente matrefamilias, familia, sicut fit, jentaculum[1] liguriens rogabat duas filias-familias caseum sibi dare ad condiendum panem. Eo circumvenerunt imprudentiam minoris natu, Salerna vocabulo, quæ clavibus acceptis licenter ingrediebatur et egrediebatur promptuarium. Rediens autem domum materfamilias numerum caseorum non inveniens, convenit filias; quibus rem furtivam inficientibus, minorem natu suspectam habens, flagris cecidit, et sæviora minabatur. Mane facto petiit oratorium quod tribus circiter stadiis distat a domo sua. Advenerat autem citius solito famulus a molendino, disponente Domino qui providet quæ ventura sunt, et incumbens farragini somnum petebat. Puella vero, circa perniciem suam sollicita nocte præmeditatam, quam præ timore duxerat insomnem, secessit in penitiorem domum, tanquam ad fratrem suum parvulum, cui custos deputabatur. Et accludens ostium post se egressa est in pomœrium, transiensque sepem ibat et redibat, facinus abhorrens quod meditabatur. Prohibebat hinc timor mortis; hinc instigabat et propellebat[2] eam hostis humani generis, in speciem unius famularum transfiguratus. Tandem sepem transsiliens recludit os putei, et cruribus suis immissis a brachiis pependit. Quod ab agro prospiciente subulco, et clamante, suspicans se impeditam, se demisit in puteum, dicens, "Consulat mihi Dominus et beatus Thomas." O pastorem vigilem et diligentem, perditam ovem de præsentis et æternæ mortis faucibus eripientem, ne grex sui corporis portione vastaretur! O patrem pium

[1] *jantaculam*, MS. | [2] *propellabat*, MS.

et propitium, salvantem animam invitam et hostem sui, ne de damno familiæ suæ inimicus exsultaret! Cavit prudentia boni pastoris successoribus suis et posteris pastoribus, ne livor eis obtrectatorum tanquam desidibus et pastoralem curam non agentibus insultaret. Cavit diocesi Cantuariensis ecclesiæ, ne notaretur infamiæ.

Igitur virgo multis circumacta rotationibus ad fundum aquæ ter submersa est. Quarto emergens, visus est beatus Thomas dixisse, "Non morieris; ascendes "a puteo." Mira loquar et vix credenda, impermixta tamen falsitati. Puteus altus erat viginti quinque cubitis magnis ab aqua sursum, octo vero penetrabat ab aqua deorsum; et cum tanta esset altitudo putei, quæ se præcipitem dedit illæsa conservata est. Nam lignum per transversum putei divina manus imposuit, naufragæque superimpositæ manibus baculum dedit, quo se sustentaret a latere putei. Manus hæc est quæ viro justo supponitur cadenti ne collidatur; sicut enim ait, "Auxiliabitur ei, et brachium ejus confirmabit "eum, ut non proficiat inimicus in eo, et filius iniqui- "tatis non apponat nocere ei." Manus hæc est quæ filios Israel eduxit ab Ægyptia servitute, Jonam de ventre ceti, Danielem de lacu leonum, Petrum de carcere, Paulum de profundo maris; et quæ creavit hederam ad umbraculum æstuantis prophetæ, creavit et lignum in subsidium naufragantis puellæ. Non tibi subripiat ut putes lignum de industria tanquam suppedaneum descendentibus in puteum fuisse impositum. Habebant enim hi consuetudinem, siquid in illum incidisset aliquando, sicut solet, extrahere, uncoque fundum scrutari. Per tantum autem tempus quo fossus est puteus, lignum tale non a domino, non ab aliquo famulorum adverti poterat. Dicat igitur quivis quidlibet, et controversetur illud fuisse pridem impositum, et longa oblivione dimissum nunc aquæ subesse, nunc ejusdem lambere superficiem juxta defectum vel incre-

mentum ejus. Respondeat et ipse quomodo virgo tredecim annorum (id enim ætatis agebat) quæ se ex tam sublimi præcipitem dedit, lignum ascenderit et pedibus presserit. Quis nisi divina miseratio, quæ neminem vult perire, podium manibus immisit?

Videns igitur subulcus quia virgo se dejecisset, irruit cum clamore, vocans famulum dormientem; qui videbat per somnum hominem sibi constricto pugno minitantem, et dicentem "Accumbe; si surgis, pugnus iste "tibi protinus hærebit in mala. Dormi, ne in exter-"minium tuum exciteris." Dic, impie Zabule, quid valet nunc fraus tua? Non prævalet adversus simplices et innocentes machinationis tuæ multiplicitas. Virginem juvenculam, auctor doli, decepisti, prædam putasti, sed in possessorio non obtinuisti; nam absorpta est in victoria martyris fraus tua. Mancipium sopisti et subvenire prohibuisti, sed et hæc et cuncta quæ moliris tibi fœda eveniunt. Instans et impugnans pastoris oviculas, at Pastor providus expugnat fraudes tuas.

Excitatus enim clamore famuli famulus accipit casum miserandæ mulieris; qui continuo pannos suos abjiciens, et nudans se, puteum penetrare parabat, et demissus est. Sed rem videns carere effectu, caballum arripiens matrifamilias et eis qui in ecclesia erant quod acciderat innotuit. Quæ reatum suum, et timorem quem formidolosæ virgini incusserat, ingemiscens, cum convicaneis irruentibus pervenit ad puteum, assumpto quodam Radulfo, juvene strenuo et expedito, qui divino nutu ea die præter solitum venerat ad ædiculam illam; præter quem nemo tunc præsentium subterraneis recessibus auderet illabi. Venientes itaque demiserunt utrem, qui subsedit in ligno transverso juxta stantem puellam. Ipse autem juvenis Radulfus, per funem demissus, puellam stantem, sicut diximus, invenit, et ligno pariter institit ipse alligans eam. Quæ cum extraheretur proclamavit, "Præparate mensuram corporis "mei, voventes beato Thomæ." Igitur salvata est

anima innocentis et simplicis puellæ, malignoque spiritu seducta educta est, a læsione membrorum immunis; benedictus Deus et martyr in sæcula! Dicamus igitur, "Deus, qui maxime clementiam tuam ostendis dum "indignis gratiam tuam largiris, præsta, quæsumus, ut "qui nostris non possumus salvari meritis, sancti mar-"tyris tui Thomæ semper adjuvemur suffragiis; p. "Dominum [&c.]."

(4.) *De medico hydropico*[1] *Petragoricensis territorii.*

Fuit in pago Petragoricensi non ignoti nominis medicus, vocabulo Petrus. Qui dum mederetur ægrotis, ægrotare cœpit. Cumque sint quatuor hydropis[2] species, duæ curabiles et totidem incurabiles, alteram earum incurrit quæ incurabilis est, et manum humanam non agnoscit. Unde diligentiam quam aliis impenderat ad propriam curam convertit, et sibimet intendit; non inveniens autem in se vel in aliis efficaciam artis suæ, (nam qui cæteris profuit, sibi prodesse non potuit,) de consilio physici qui curam ejus egit rebus suis disposuit, et multa pauperibus erogavit, perpaucis sibi ad victualia retentis. Cum itaque diu lecto affixus et leto[3] proximus desperaretur, sperabat tamen in beato martyre Thoma, quem precibus assiduis interpellabat. Unde post multas ei preces beatæ Dei genetrix apparuit. Gratulabatur ille ex beatæ visione pro re et qualitate miseriæ suæ, sed tristabatur quod sermonem ab ea non meruisset audire; cogitabatque quia indignus esset ejus colloquio, cui propter ægritudinem minus digno, vel potius non solito, famulabatur obsequio. Regrediente autem ab ægro beata virgine, subingressus est beatus Thomæ, beato Cosma * comitatus et physico Alexandro.† Quibus intuentibus ægrum, ait

A physician of Perigord cured of dropsy.

* (Acta SS., Sept. 27.)

† (Euseb. Hist. Eccl. v. 1.)

[1] *ydropico*, MS.
[2] *ydropis*, MS.
[3] *lecto*, MS.

beatus Thomas, "Extrahentes eum a lecto super archam "extendite." Obsequentibus illis, jussit quod inciso ventre hepar extraheretur, et ablueretur. Dixit et factum est. Attulerant autem in ministerium pelvim admirandi nitoris et decoris, adeo ut ægrotus miraretur, et optaret quod abeuntibus sanctis sibi relinqueretur. Tunc ablutum hepar jubet sanctus in locum suum reponi, et ventrem consui. Sensit igitur æger medicinalis curæ puncturas, et citra dolorem quadam titillatione passionis afficiebatur. Evigilans autem, vel ab extasi rediens (sive enim vigilans sive dormiens hæc pateretur, non advertit) vestigia curationis invenit, cicatrices incisionis et reliquias humoris quæ curationem veram testabantur. Vocans itaque eos qui solum funus in eo tristes exspectabant, ex collatione repentinæ sanitatis lætos et stupidos effecit. Hæc eisdem fere verbis vulgo per pagum Petragoricensem relatu, ad nos usque perlata sunt. Sed vir venerandæ memoriæ præsul Petragoricensis, ne vulgari multiloquio seduceretur, ad villam Braieriacum veniens, vocavit medicum cui martyr medicatus est, et ab eo quod de eo acceperat accepit. A cujus ore et nos didicimus quod dicimus.

(Bergerac.)

(5.) *De visione paralyticæ mulieris.*

Adelicia, daughter of Sewal, is struck with and cured of paralysis in visions.

Inhabitat vicum Cuscrege miles senior et plenus dierum, Sewalus nomine. Cujus filia Adelicia vidit in visu noctis canem nigrum et horridum cruri suo vulnus imprimentem, et statim in clamorem erupit. Excitati parentes et exsilientes in crure virginis livorem invenerunt, ipsamque paralysi percussam, parte corporis et auditus amissa. Qua infirmitate dies aliquot detenta, cum proprio sibi non ministrare posset officio, parentes solliciti, quod potissimum factu judicabant, suffragia sanctorum implorabant, præcipue Sancti Leonardi beatique Thomæ, cujus aqua potabant eam. Et factum est

in una noctium, prima noctis hora, vigilantibus adhuc parentibus, ait ægra sorori suæ, "Soror ades, ut caput "meum in gremio tuo reclinem." Quiescens igitur paululum cœpit ea parte corporis calefieri quæ torpuerat. Provocabat enim aqua sancta sudorem, sudor nocuos exhauriebat humores. Vixque clausis ciliis, videt duas personas introeuntes ad se; alteram indutam infula pretiosis gemmis intexta, alteram inedicibili lumine micantem, ut præ fulgore vestimentorum textus discerni non posset. Ad cujus radios ignis materialis, cujus claritas antea domum sereneverat, flammam suam repressit, metuens interim, tanquam cœlesti lumini cedens, jubar suum efferre. Stupebat focarius quod subito sic ignis obscuraretur, sed et indignabatur quod supposito fomite non suscitaretur.[1] Exclamavit igitur ægra, "Modo veniunt, modo veni- "unt! modo recedunt, modo recedunt, modo recedunt!" Venerabiles enim viri vicissim accedebant et recedebant, mulier adventum earum vel recessum non tacebat. Audientes parentes æstimabant eam reri, aut alienata mente loqui, spiritumque phantasticis illusionibus agitatum in voces erumpere. Non erant autem phantastica somniantium deliramenta, sed res vera gerebatur, et visionem quam sola meruit videre non videntibus innotuit; quod sanitatis comprobavit effectus. Namque duorum virorum ait alter alteri, "Quid faciemus? di- "mittemus eam sic?" Respondit alter, "Non; venit "ad me." Subintulit alter, "Quomodo potest, quæ "incedere non potest?" Subjecit qui primo cœperat loqui, "Attrectemus eam." Alter ergo capiti astans proculdubio ille fuit qui ad ictum lictoris capite protenso capiti Christo meruit adjungi. Manum suam pectori morboso superducens tumorem omnem abstersit; post, caput ejus ad se trahens, auditum restituit. Alter vero pedibus assistens ille fuit qui cum Domino gradiebatur

---

[1] *succitaretur*, MS.

in terra in innocentia vitæ, super fundamentum suum aurum, argentum, lapides pretiosos superædificans; quod infula designabat gemmis et auro intexta. Pedem dextrum ægrotantis arreptum protraxit. Putabatque quæ sanctis manibus attrectabantur hancharum suarum compagines et internodia poplitum abrupta dissiluisse, nervosque protractos primævæ longitudinis excessisse mensuram. Felix mulier, quæ momento temporis pristinum rediit in vigorem! felicior, quia non humana, sed officiosissima medicorum cœlestium manu, non modo meruit curari, sed et sanctificari. Exsecutis itaque delicatæ curationis obsequiis, reversi sunt sancti ad splendores sanctorum; et ecce reaccensus ignis dedit splendorem suum. Exclamavit igitur mulier, "Sana facta sum; Deo gratias! sana sum; Deo gratias!" Exsiliit pater senior a lecto admirans, et somnium putans. "Non est," inquit illa, "illusio phantastica; non somniorum sed veris visionibus ad statum pristinum redacta sum." "Non," ait, "credo, filia, nisi aliud videro." Subjungit illa, "Certe sana facta sum." Arreptoque pallio corpus ostentans, "Nunquam," ait, "gracilior fui; nunquam magis compos mei." Hæc miles cum uxore et filia nobis, præsente comite Bononiensi Matthæo, narravit, et multo milite transmarino, qui causa orationis mare transierant; quibus etiam audientibus aliud miraculum exhibitum est, ut virtus martyris etiam transmarinis innotesceret.

The count of Boulogne at Canterbury.

(6.) *De muliere sterili.*

The wife of William, a knight of Fulletby (Lincoln), enabled to bear a child.

Nam miles Guillelmus nomine, uxorem suam exhibens, in hæc verba locutus est. — "Videtis inpræsentiarum, viri qui congregati estis, uxorem meam. Hanc martyr egregius beneficio fœcunditatis ampliavit, et sterilitatis abstulit elogium, et matrem fecit. Nam concluserat Dominus vulvam ejus, mihique ex

" ea prolem suscipiendi spes omnis exciderat. Patieba-" tur in membris genitalibus; modum sanandi 'paucis, " advertite, pandam.'[1] Cum per quinquennium juven-" tutem ejus languor et angor[2] deflorassent, volente " jam Domino in sanguine novi martyris vetusta ser-" vitute depresso populo propitiari, de villa Foletesbi " ex voto peregrinationis iter arripuimus, hoc sacro loco " martyrii misericordiam postulaturi. Et ecce prima " mansione cœpit colore et vigore pubescente meliorari; " et prosperatum est iter in dies in nostra nostrorumque " salute, præterquam in duorum jumentorum amissione; " in quorum internecionem adversitas nostra, Deo gra-" tias, devoluta est. Cum autem civitati Cantuariorum " appropinquassemus, prævenit eam misericordia mar-" tyris, dicentis ei, 'Ne trepidet cor tuum; sanitati resti-" tueris, et filium paries.' Expergefacta illa, nondum " propitiationem martyris intelligens, qui prævenit veni-" entes ad se, interrogavit utrum quicquam tale dixis-" sem, qui solus hærebam ei. Igitur sicut martyr præ-" dixit rem ad effectum produxit. Nam eodem anno " filium partum eja suscepit, cui nomen Thomas in-" didimus, ex nomine nomen et beneficium martyris " ad memoriam reducentes."

(7.) *De virgine splenetica.*

Virgo Juliana, de loco Flandriarum quam Berchum vocant, pallorem et mœstitiam cæteraque signa spleneticorum in facie præferebat; denigrabat dotem naturæ color obscurus, nitorique decoris sublivida macies invidebat. Hac circumventa molestia per biennium nunc affixa lecto decumbebat, nunc errabunda deambulabat, non minorem credens jacturam damna decoris quam dispendia salutis. Porro medicinalis industria subve-

Juliana of Berchem cured of spleen.

---

[1] "Paucis, adverte, docebo." Virg. Æn. iv. 116.

[2] *anguor*, MS.

nire laborabat; et quidem tumorem ventris ad horam compescere, sed dolorem sedare nullatenus potuit. Quotiensque cataplasma cruciatus internos conveniebat, timor et teneritudo virginalis suspectas manuum blanditias perhorrescens clamosa et querula voce intolerabile remedium testabatur. Cum autem clarescentibus miraculis potentia martyris longe lateque diffunderetur, et, sicut scriptum est, "illi viderent quibus non erat "annuntiatum de eo, et qui non audierunt prædica-"tionem de eo intelligerent," protinus abjectis emplastris exsultans ait, "Cœlestis de cætero mihi quærendus "est medicus; terrenos autem, qui parum vel nihil "conferre possunt, relinquens, ipsi me voveo, ipsi me "tota devotione committo." Igitur quia fidem habuit et non hæsitavit, fieri sibi secundum fidem promeruit. Nam postquam se voto peregrinationis obligavit, omnem molestiam doloris evasit.

(8.) *De duobus mulieribus transmarinis.*

Oda, a Flemish woman, and Matilda of Artois, cured of swellings.

Fuerunt duæ mulieres in partibus illis, ambæ provectæ ætatis, ambæ devotæ mentis, quarum altera, nomen habens Oda, partes tegendas ex violentia quartanæ febris intumuerat, et omni fere membrorum destituebatur officio. Tamen ad petendum sepulchrum martyris accingens se, sollicitos reddidit cognatos et notos, quod laboris impatiens et morbo confecta periculum terræ et maris attemptaret. Qui replicantes ei inopiam viaticorum et viæ difficultatem, temerariis ausibus suis mortem præcinebant imminere. Illa vero, facto voto, sentiens jam sibi pullulare vigorem, spiritum promptum habens, quamvis carnem infirmam, impetum ejus sequebatur qui præsidebat in se, fortitudine quidem destituta, sed fide roborata. Viamque aggressa, milliarium unum prima die perfecit, secunda quatuor; et secundum numerum dierum faciens augmentum dietarum, donec post elaboratas viarum salebras, post

enavigatas undarum procellas, post perpessas ventorum et pluviarum scyllas, se Cantuariæ sanam et validam exhiberet. Quæ cum referret hæc, de se duriora promittens, viamque longiorem causa orationis arripiendam, ad austeriorem vitam fratres invitabat audientes. Hoc quidem habet impatiens amor, caritas invicta, et fervens animus quem labor non edomat, adversitas non frangit, ut, eorum quæ retro sunt obliviscens, in anteriora sè extendat, "nil credens actum cum quid su- "persit agendum."[1] Mulier vero altera, Matildis nomine, Atrebatensis genere, viduali continentia vitam transigens, sex annos totum corpus tumore distenta, poterat prægnans videri, nisi præ senectute carnalis concupiscentiæ videretur ignara. Nam pelles quibus vestiri consueverat dissiluerant, non capientes corporis excrementum. Similiter et soleæ, superabundiam pedum non ferentes, mirabantur præter solitum quantitatis excessum. Hæc petiit et accepit a concive muliere stillam quam de se martyr propinare dignatus est. Qua bibita, non interposita mora, non interveniente molestia, sed incontinenti, sine fluxu ventris tumor omnis evanuit. Mirabatur quæ percipiebat potum salutis operantem virtutem; stupebat nihilominus quæ potabat festinam salutem. Invitabat facilis misericordia martyris illam ad hilarem distributionem, hanc ad majorem devotionem, utramque ad condignas gratiarum actiones.

(9.) *De muliere casta.*

Miror mulierem viro traditam fragilis sexus ignaram, fœmineæ levitatis oblitam, et carnali concupiscentiæ non cedentem. Angelicæ quippe conversationis est in matrimonio carnale nescire commercium, et tanquam in medio flammarum superare corruptionis incendium. A married woman's chastity preserved.

---

[1] "Nil actum credens cum quid superesset agendum." Lucan, i. 657.

Quid enim aliud est inviolata mulier inter incentiva carnis, quam rubus incombustus in medio ignis? quem pastor admirans in deserto, "Vadam," inquit, "et "videbo visionem magnam," nam non minori prodigio servat illæsam pudicitiam quam rubus materiam. Quod dicimus, doceamus exemplo.

Cohabitabat mulier Emma cum viro suo, sed tanquam non habens virum; nam a thoro conjugali abstinens, potius se virginem quam uxorem exhibebat. Prima fuit ei causa castitatis, quæ carnale commercium perhorrescebat, quamvis bonum conjugii posset excusare delictum. Suberat et alia causa. Nam vir suus thorum matris suæ stupro polluerat dum de domo ejus sponsam peteret, perpetratoque facinore non timuit etiam filiam ejus matrimonio copulare. Quæ cum procedente tempore cognovisset immanitatem sceleris, non solum viro connubiale debitum non reddidit, sed et eum sacramento obstrinxit ne ingrederetur ad se, et per septennium continenter vixit.

Invidit autem qui caput est omnis incontinentiæ; et quia suggestionibus pravis et motibus illicitis eam præcipitare non potuit, per membra sua sollicitare cœpit. Misit itaque quendam de ordine militari juvenem pulchrum et procacem, qui multa protervitate proci complebat officium. Contra Dominus fragili sexui subvenire dignatus est, qui nisi pugnæ mortalium angelicam custodiam præficeret, facile nequitiis spiritualibus victoria proveniret. Illa igitur, quamvis juvenili vireret ætâte, quamvis et ille sæpe et multum instaret, animo non consensit, et ait, "Viro meo per tot annos "non consentio, quem præ cæteris diligo; quomodo "tibi consentire possum? Si consentirem, gravidarer, "et mater effecta merito damnarer adulterii rea." Instabat itaque juvenis frequenter gerens illam in Daniele presbyteralem molestiam; repellebat illa, repræsentans illam invincibilem Susannæ pudicitiam. Conveniebant decor et ætas utriusque, sed diversitas animorum dissi-

debat utrimque. Laborabat ille in seductione magna; illa in tentatione non parva, nolens offendere Deum, immo, malens mori quem violare jura thori, et adeo diligens juvenem ut aspectu ejus et collocutione multum delectaretur. Dum sic animus ejus in circumferentia dubitationis volveretur, ad sepulchrum martyris auxilium postulare proposuit, et abiens oravit ne a tramite castitatis exorbitaret. Et fuit alia causa quæ curam corporis exigebat; nam menstruum sanguinem per superiora ejiciebat. Utraque petitio justa meruit exaudiri; nam cœperunt ab illo tempore per inferiorem regionem menstrua deduci, et amor illicitus odio haberi.

(10.) *De muliere hæmorrhosa.*[1]

Occurrit memoriæ nostræ ad nomen Susannæ, cujus supra meminimus, mulier ejusdem nominis alia, de vico Witebi, quæ modico et momentaneo haustu aquæ septennem fluxum sanguinis, quem patiebatur, restinxit. Manu quippe fidei tangebat vestimentum martyris, immo passionem patientis; quem dum credidit pro libertate ecclesiæ sanguinem suum impendisse, martyrii beneficio supereffluentem sanguinem sensit stetisse. A woman of Whitby cured of a flow of blood.

(11.) *De paralytica.*

Non minorem in majori infirmitate fidem habuit quædam, Agnes nomine, oppido transmarino alita quod Corbiam dicunt. Quæ amisso manuum et crurum officio detinebatur in grabato paralytica, non fortasse propter propria vel parentum peccata, sed ut opera Dei manifestarentur in illa. Nam viri thorum nesciebat, quamvis nubiles annos excessisset. Simplicitas quippe reique familiaris inopia cogitationes alias immittebant; ne[2] tamen labor quem itinerando pertule- Agnes of Corbie cured of palsy.

[1] *emorosa*, MS. | [2] *nec?*

rat, et sanctorum suffragia, quæ longinqua peregrinatione petierat, motus carnis illicitos reprimebant. Hæc cum [fere][1] per anni spatium domum exilem parentum ea quam diximus infirmitate laborans attenuasset, pater ejus, non ferens dispendia rei tenuis et tædia languoris, eam cœnovectario,[2] quod præ se manibus agebat, impositum mare transposuit, et quindecim diebus manens apud martyrem, tribus unus victum quæritabat. Nam tota domus tres erant; ipse laboriosus, uxor ærumnosa, filia morbosa. Cumque diruta et cæsa sylvarum distraxisset, quæ a colonibus emebat, patienter ferebat onus laboris, quia sperabat remedium doloris. Nec est spe frustratus. Nam respiciente martyre laborantis patientiam et laboris causam, recepit ægra membrorum officium; et manibus quidem facile torporem suum exuentibus, cœperunt partes inferiores, quæ graciles erant et exsangues, in pubem plenitudinis suæ pinguescere, et in vigorem vividumque colorem pullulare, donec in integrum statum consolidatis basibus et plantis restitueretur. Igitur ægrotantibus aliis, qui descendentem angelum in piscina Cantuariensis ecclesiæ jacentes exspectabant, spes major salutis oborta est, quos non rumor ambiguus per amphiboliæ diverticula distrahebat, sed oculata veritas certiorabat. Mirabantur et fratres apud quos hoc fiebat, quantum miraculorum copia sinebat quæ quotidie similia videbant et audiebant.

(12.) *De muliere vidente martyrem.*

Richolda, wife of a knight of Grindall, cured of a swelling.

Villa Grendala, ab Eboraco civitate xxx^ta^ ferme milliariis distante, mansit uxor militis Richolda nomine; quæ nimia inflatione distenta cognatos et notos suos de salute sua desperantes reddidit, videntes in ea ex enormitate tumoris speciem prægnantis et dolorem

---

[1] Interlined in MS.

[2] A truck for carrying dung. See Littré, s. v. *civiere*.

parturientis. Et cum jam quasi xl. dies languorem protraxisset, excidente a voluntate ejus omni cura medicinali, et promissione fallaci quæ delinit ægrotantes, solam aquam sancti sitivit, solam concupivit, solum cœleste poposcit adjutorium. Et ecce prima sabbati, primo mane, martyr optatus advenit, paucis canis crines intermixtus, pallio candido coopertus, et poculum præferens. Videbat vigilans mulier scyphum,[1] sed de materia scyphi dubitabat; ferentem cognovit, et non expavit. "Mulier," inquit, "aquam martyris "Thomæ desiderio desiderasti. Debuerat eam tibi "presbyter tuus obtulisse, quam attulit de peregre "reversus;" et adjecit, "Qua parte tui majus gravamen sentis? Superduc manum meam." Superducta manu, subjunxit, "Hic doles; veruntamen non morieris." Sensit igitur quæ patiebatur ad tactum manus potentis trepidare dolorem, inflationem subsidere, molestias evanescere. Post attrectationem sanctus ei poculum porrigit; illa bibit. Rursus propinat ei; illa vero non capiente plus sacri liquoris, accipiens ille residuum effudit in aerem, et lectum perfudit. Magna diligentia cœlestis medici. Poterat quidem solo verbo curare; sed dum verborum suavitatem adhibet, et membrorum suorum ministerium, majus accendit in curata devotionis desiderium, et circa curatorem propensiorem venerationis affectum.

(13) *De muliere non purgata.*

Ægrotaverat uxor cujusdam secundum sæculum honorati, Hereberti nomine, cujus nomini addiderat agnonem villa Feltona. Ægritudinis causam nobis exposuit. Post partum parum purgationis emiserat, vel secundinam[2] retinuerat. Unde patiebatur minus purgata retentorum tumultus humorum, quorum fervor ascendens pectus

The wife and daughter of Herbert of Felton cured in reward of kindness to a pilgrim.

[1] *ciphum*, and below, *ciphi*, MS. | [2] See p. 226.

et vitales recessus inquietabat. Nam cum se ad quiescendum collocaret, eluvies illa per supinata viscera diffluens ad animæ penetralia restagnabat. Et factum est ut quies ablata soporem tolleret, sopor ablatus insomnem attenuaret, attenuatio viciniam mortis nuntiaret. Die autem vicos suos agente, si quid operis exerceret, vel incedens, ilia non constringebat zona, vel multum laxa, et manu semper interposita. Sic decursum est ei biennium. Sæpe melius habuit per dies, et alleviabat eam vicissim infirmitas, sed non recedebat ut penitus abscederet, nec sic recurrebat ut funditus absorberet. Accidit autem ut hospitio juvenem peregrinum susciperet, a quo et suscepit aquam beati Thomæ. Quam cum potasset, et lavisset etiam oculos filiæ suæ, quos infirmos habuerat, majus per biduum passæ sunt ambæ gravamen et doloris angustiam; sed neutra post biduum vel minimam sensit molestiam. Digna recompensatio, ut quæ peregrinanti compatiens viscera misericordiæ dilatarat, misericorditer visitaretur, et quæ impenderat humanitatem acciperet sanitatem. Intervenit caritas quæ nescit immunem dimittere largientem, cujus merito mulier, dum munus impertiit, munus accepit. Nam qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo. Quid mirum igitur, si salutem consequitur in salutis Auctore, in quo manet? Hanc etenim respicit, hanc remunerat, hanc attendit. Sine caritate nihil est prophetia, nullius meriti fides aut scientia. Sine caritate non expedit facultatum distributio, non prodest corporis quantumlibet gravis excruciatio; quidlibet egeris, perinde est ac si nihil feceris, nisi opus tuum caritate condieris.

(14.) *De muliere cujus fractum erat brachium.*

A broken arm healed.

Cecidit ab equo cui insederat matrona Avicia, et fractum est brachium ejus. Quæ, in manibus levata domumque suam invecta, pro nobilitate generosæ

mentis et illæsæ læsionem corporis excepit, et pro modestia matronali modificavit angustiam. Monente autem eam viro ejus cœlestibus medicamentis stare, postpositis humanis, et de gratia Thomæ gloriosi martyris confidere, "Non alius," inquit illa, "medicus mihi "quærendus est. Ipse, precor, inpræsentiarum in-"dultu misericordiæ suæ subveniat, ancillam suam ea "celebritate qua potens potest respiciat." Res mira; paululum quievit, et fractura solidata est adeo ut cum occidente sole dolor omnis occideret, ac si læsio nulla fuisset. Unde cum vir ejus consolandi gratia rursus accessiset, ait, "Læsionem quidem magnam pertuleram; "sed subveniente medico cujus nomen invocavi, eo "membro quo læsionem pertuli, sicut et cæteris, inco-"lumis existo." Hoc ipsum ipsa narravit; propter quod et ad gratias referendas de longinquo supplex advenit.

(15.) *De carpentario vulnerato.*

William of Kellet, a carpenter, cured of a wound from a hatchet.

Accidit aliud ejusmodi in vico Chelet juxta Lancastrum. Fecerat enim votum adeundi martyrium famuli Dei vir carpentarius, Willelmus nomine. Qui cum differret implere votum, quadam die mane exclusa domo sua fronti suæ signum sanctæ crucis impressit, et protectioni sancti Thomæ se commendavit. Veniens autem ad locum destinatum, et operi suo insistens, securim erexit, et errante manu, dum in lignum dirigit ictum, tibia sua ferrum infigit, osseque præciso cum sanguine medullam excutit. Corruens igitur semianimis manibus exceptus et domum reductus est. Illis vero qui aderant vulnus alligantibus et cataplasmata parantibus, "Non," ait ille, "mortale quæretur auxilium; "totam domino et martyri Thomæ curam committo." Cumque laberetur in somnium, videt martyrem dicentem sibi, "Profuit tibi hodie mane meminisse mei. Nam "nisi manubrium tenuissem, tibiam tuam transfixisses,

" et penitus amissises. Nunc vero data est mihi potes-" tas a Domino medendi tibi." Hæc dicens, erecta manu signum ei salutis impressit. Ad cujus loquentis vocem excitatus vulneratus in vocem prorupit, "Solvite " tibiam; sanus sum. Beatus Thomas vulnus meum " curavit." Igitur soluto ligamine inventum est, sicut dixerat, vulnus curatum, crus repentino medicamine redintegratum, non habens vestigium vulneris præter tenuissimæ cicatricis indicium. Hinc liquet quia vota exiguntur quæ Domino recte promittuntur; melius est enim non vovere quam votum factum non implere.

(16.) *De osse extracto e brachio.*

Richard of Villedieu, near Mont St. Michel, cured of a wound in his arm.

Villa est Villa Dei a Monte Sancti Michaelis quasi septimo milliario sita. Qua Ricardus adolescens vulnus excepit in rixa. Post intervallum temporis cadus ruit in brachium quo vulnus pertulerat; et aggravante casu dolori dolor cum enormi tumore succrevit. Videns qui patiebatur renovatum vulnus erumpente jam fistula, infudit aquam famuli Dei, et desiccatum est ex parte. Suberat tamen causa doloris; nam ossis fractura cruciatum fovebat; quem cum putaret diuturnitate temporis posse deleri, et cederet in contrarium, confugit supplex ad voti remedium, sed necdum penitus ablatus est, quamvis paulum mitigatus. Exigebatur enim qui voverat ad laborem voventis et voti solutionem. Egressus itaque de cognatione sua, mari transcurso, stetit ante martyrem, martyrem contemplabatur, et vicissim intuebatur vulnus suum. Martyris auxilium corde tacitus postulabat; vultu vero causam sui adventus nuntiabat. Dum orat et convenit præsentiam medici potentis, erupit e vulnere fragmentum ossis, vis occulta causam doloris expellit, et exsiliunt quæ impediebant salutem. Obstupescens ægrotus manum festinus injicit, et longitudinis ferme digitalis os educit, videntibus eis qui ad tumbam residebant. Quibus et

curæ fuit os ad monumentum facti apud se retinere. Infra triduum vero, omni sedato dolore, brachium quo læsuram pertulerat ea constare valetudine qua et reliquum gaudens asserebat.

(17.) *De visione pertinente ad regem.*

Manet Gloecestriæ vir bonæ actionis juxta modum sæcularis conversationis, Aluredus nomine. Ad quem vir venit quadam die piscem empturus. Quo dicente sibi non aliis quam monachis ejus loci vendere permissum, subjunxit se quondam fuisse ostiarium domini Cantuariensis archiepiscopi Thomæ, et pisce indigere. Piscator autem martyris intuitu piscem ei pretio justa moderatione taxato distraxit. Rursus emptor adjecit, alio quoque se indigere, dicens debitum a quodam repetendum in quo sibi tenebatur, et ob hoc parandum exenium, quod tanto gratiosius acceptatur quanto largius procuratur; et convenit de pretio.

Alfred of Gloucester sells fish to one who had been the archbishop's porter.

Nocte sequente venit martyr, claritate magna coruscus; nam soles ei circumquaque quatuor micabant, omnem tenebrositatem removentes; ferebatur autem super aquas casam piscatoris præterfluentes, albo equo insidens. Et cum accessisset, "Misisti," inquit, "mihi "hesterna die pisces duos. Nunc tibi quiddam facien- "dum est. Vade peregre Cantuariam, et de cilicio et "sanguine meo, qui ibi fusus est, perquire. Rediens "vicinis tuis imperties; et dices abbati domino tuo, "fratrique Ricardo, ut et ipsi eo ob eandem causam "proficiscantur. Visitabo in bono nuntio oratorium "beati Petri." Et adjecit, pauca subnectens, "Rex "vester fugit a facie mea. Nulla quæ facit prospero "consummabit effectu nisi sepulchrum meum adierit, "ibique sibi misericordiam divinæ indulgentiæ conci- "liaverit. Noverit non esse necessarium alio peregre "proficisci, non Romam, non Jerosolymam, ut indultum "misericordiæ consequatur. Vade, quia mitto te nun-

The saint appears, and charges him with a message to the king.

"tiatum ei ex mandato meo ut ad memoriam meam "veniat. Quod si mandatum pertuleris, in his quæ "tibi necessaria sunt providebit." Hæc cum dixisset, obtutibus videntis ablatus est. Evolutis autem quindecim diebus post hanc visionem, a partibus transmarinis navigio rex advectus est. Quo transvolante Britanniam, quia belligeraturus erat in Hybernia, martyr secundo dormientem piscatorem convenit. "Heus," inquit, "mandatum non fecisti. Exsequere quod tibi in- "junctum est. Hac transibit juxta domum tuam;"[1] locumque præmonstravit quo ab equo descensurus erat. Factum est autem ut juxta sermonem sancti rege præsignato loco descendente, cum bellica manu et apparatu magno, memor mandati vir prædictus frænum regis apprehenderet; sed videns eum variis cogitationibus direptum, timensque ne quid contra[2] seipsum loqueretur, servili metu percussus verbum quod prope erat in ore repressit. Cum autem diebus multis evolutis rex regulos tetrarchas ditioni suæ bello metuque subjugasset, et per comitem Ricardum late regiones barbaras occupasset, instante jam tempore suæ reversionis in Angliam, dignatus est pius vates ad suum interpretem reverti, monens etiam tertio de peragendo mandato. Sed necdum vir pusillanimis post trinam admonitionem, nobilitatis multæ pavefactus aspectu, quam viam[3] regi reduci prodiret, erupit in vocem.

Sept. 1171.

But he is afraid to deliver it.

(Richard of Strigul, called Strongbow.) April 1172.

(18.) *De vincto liberato.*

Guy, imprisoned at Stafford on a charge of manslaughter, is delivered.

Juvenis quidem per idem tempus, Wido nomine, de homicidio accusatus, vico Stafford iæ sub custodia tenebatur. Accidit autem die sacro Pentecostes eo peregrinum advenire qui signa ferebat peregrinationis sancti Thomæ, ampullam et aquam. De qua cum vinctus bibisset, quod non expetiit accepit ab ea; nam

[1] *suam*, MS.
[2] *contra quid*, MS.
[3] *quamquam ?*

cum exposceret sanitatem aut sanitatis conservationem, accepit et vinculorum suorum solutionem. Mira res, ferrum sensit efficaciam potus, et potantem dissiliente laxavit sera. Sed annitentibus custodibus boiæ[1] rursus obseratæ sunt. Post pusillum præcedente choro clericorum pro debita veneratione diei, rursus reseratæ sunt, et rursus obseratæ. Cum autem tertio vectis quæ boiis[2] immittitur ex adverso altaris exsiliret, arreptas sacerdos boias in ecclesia gratiosus appendit, et volens retinere captivum prohibitus est. Itaque eductus et carcerali custodiæ mancipatus a medio corpore stipiti concatenatus est. Imputabatur enim maleficiis et incantationibus quod erat divinæ virtutis opus. Nil agit importuna custodia, nil specus obscurus, nil gravia pondera ferri; quem filius Dei liberabit, vere liber erit. Nam ei qui ligatus fuerat in visu dictum est, "Expergiscere; quid somnolentia deprimeris? interpella "beatum Thomam ut interpellet[3] pro te." Et repetitum est hoc usque in tertio. Excitatus ille, protinus a se cadente ferro, visitatum se de cœlo refert, et visitationis indicia profert. Nuntiatum est autem regi quia carceralis custodia Widonem tenere non posset. Qui jussit eum exhiberi; cui et dixit, "Maleficia tua "vincula nostra laxant et vectes confringunt." "Maleficia," inquit, "mea, domine, nulla sunt, sed beneficia "beati Thomæ magna sunt." Rex igitur regiam mansuetudinem potius exhibens quam judiciariam severitatem, audito nomine martyris, "Si Thomas," inquit, "liberavit eum, nemo ei de cætero molestus sit; abeat[4] "in pace." Potuit martyr, ut credimus, vinctum de carcere latentem educere, sed oportuit salubriori miraculo animum regis ad nomen suum mitigare; qui culpam rei remitteret et ad quæstionem custodes non teneret.

---

[1] Chains.
[2] *bois*, MS.
[3] *interpellat*, MS.
[4] *habeat*, MS.

(19.) *De quatuor viris incarceratis.*

Four men delivered from a noisome prison.

Incarceraverat Alanus de Nova Villa tres viros quod ab expeditione Hybernica clam discessissent. Quarto autem cuidam, qui infirmis martyrium beati Thomæ petentibus gratiam hospitalitatis exhibere consueverat, quod inimicos suos hospitio suscepisset, imposuerat. Tenebantur quatuor isti longo squalore carcerali macerati, de Domino et æquitate causæ suæ solum confidentes. Quorum miseriis compassus vir beatus (non enim habebant diversoria, sed ubi accubabant, ibi ventres purgabant), uni eorum assistens ait, "Surgite, liberi estis; discedite." Ad quam vocem excitatus qui vocem audire meruit visum collaterali suo narrare cœpit. Qui pedem suum liberum sentiens, quem lautumiis adjuta[1] catena tenuerat, de ineunda fuga socios admonuit. Qui continuo ferrum tinniens panniculorum obvolutione suffocantes, absque impedimento egressi, quæstioni quæstionarios suos et carceri carcerarium reliquerunt.

(20.) *De milite prætereunte votum.*

A young knight cured on vowing pilgrimage, and to abstain from arms meanwhile.

Manet quidam miles in confinio Galliarum et Neustriæ, cognomento Sorel, ingenuus genere, nec minus corpore præstans quam venustus facie. Qui pro miserabili conditione fragilitatis humanæ gravi correptus est infirmitate. Nam partes vitales angor intolerabilis occupaverat, quod ab imo repetita suspiria et color urinæ nuntiabat, quæ non urinæ sed saniei speciem præferebat. Non inveniens autem pro voto consilium in se sibi vel in aliis, per votum sibi succurrere decrevit, et ait, "Restitue mihi, martyr Dei "Thoma, sanitatem. Arma non feram donec de loco "quem sanguine tuo consecrasti peregre rediero. Suc-"curre, martyr sancte, martyr invicte, potens quia

[1] *adjuncta?*

"potentiæ sæculari non cessisti." Facilis et exorabilis misericordia martyris petitiones exaudit, correctionem quantulamcunque pollicentes; quanto magis vetustati suæ renuntiantium, et novum hominem, qui secundum Deum creatus, induentium preces sinceras admittit, et lumen simplex, nil tenebrositatis habens, intuetur. Non ait "Succurre, martyr, inpræsentiarum, ut in "perpetuum arma dimittam," sed "ut ad tempus "vacem orationi, ad horam a malo desistam." Dixit et repentina misericordia respectus, quod non præsumeret ut sic in se fieret, sic factum multatus[1] expavit. Igitur subito restitutus, vix credens quod erat, confugit ad probationem, inspicit urinam, videt sanitatem quam præsensit, certioratur de alteritate de qua dubitavit.

Per idem tempus instabat eo loci tirocinium et conflictus militaris. Ad quem confluentibus circumquaque militum copiis, cœpit juvenis æstuare, robore fortis et cupidus laudis, et in promisso vacillare, arbitrans imputandum formidolositati si præsentem conflictum vel quacunque de causa subterfugeret. Et proposuit[2] in animo incurrere voti transgressionem, quam nominis sui læsionem; sed vir Dei hujusmodi temeritati providus occurrit, et ei qui ferebatur in præceps sufflamen opponit, gratis exorbitantem, invitum retorquet ad votum. Dum enim pueriliter meditaretur, postposita salute mentis, febre corripitur, exteriorique saluti vacare compellitur, quia internam neglexit. Cum itaque dies aliquot torqueretur, immo occulta medici cœlestis industria curaretur, (Sathanas enim Sathanam expellebat), consuluit presbyterum super morbo et voto suo. Ex cujus consilio cum commissæ[3] pœnitentiæ pœnitentiam compunctus egisset, et votum suum exsequi deliberasset, sub ea celeritate qua stolidus corruerat resipiscens, rediit in id quod fuerat.

He is tempted to take part in a tournament, but is brought to a right mind by sickness.

[1] Possibly *mutatus*.
[2] *præposuit?*
[3] Perhaps *promissæ* or *omissæ*.

(21.) *De milite habente fistulam.*

Cure of Gerard, a Flemish knight. (See Book iv. c. 72.)

Gerardus quidam nomine, Flandrensis natione, et miles professione, in inferiori corporis regione gravi tenebatur angustia, adeo ut præ molestia doloris moleste ferret exuvias carnis. Nam non lateribus, sed genibus sincipitique defixo pronus incumbebat. Medicis autem tentas immittentibus, sed occulte mortem prædicentibus, ægrotus martyri se peregrinum devovit. Facto voto, facta est et sanies alba, quæ prius erat rubea, et minus effluxit. Elabentibus octo circiter diebus, validus et pœne restitutus, cum jam esset in itineris procinctu, hæsitabat utrum tentam immitteret, suamque sollicitus adhuc adhiberet industriam, an totum Domino martyrique committeret. Sed hanc litem mentis martyr diremit; nam simul ac iter arripuit, ulcus os suum coarctavit. Ter tentam timens æger immisit; ter eam foramina coarctata, immo vis occulta, remisit. Quinta igitur feria proficisci cœpit, et prima sabbati se Cantuariæ sanum penitus exhibuit.

(22.) *De milite vulnerato in manu.*

Matthew of Walcourt cured of a wound in the hand.

In partibus illis miles sæculari gloria præditus et potentia, Matthæus nomine, e castro Walincurt, in congressu militari vulnus pertulerat in confinio pollicis et indicis. Exierat autem ferrum hastilis in radicem pollicis, et erat dolor nimius, tumor prominens, et plaga periculosa, carnem putridam et saniem emittens, ut putaretur fistula. Scrutabantur autem chirurgici vulneris intima, venantes causam doloris. Fomes enim subesse putabatur, sicut et suberat, qui dolorem pareret, et vulnus curari non permitteret. Non invento autem doloris seminario, vulneratus animum intendit ad peregrinationis remedium. Concipit devotionem, devovet ad tumbam martyris oblationem muneris, et sui ipsius præsentiam. Quo facto, ablata fascia vulnus inspicitur. Aliud et aliud agentibus et dicentibus qui assistebant, miles unus manum morbidam contrectat, superficiem

unguis superducti blanditiis delinit, et ex improviso fractæ loricæ hamum erumpentem educit; tanquam martyr offerret ad tactum quod longum quæsierant absconditum. Quo sublato sublata est et morbi materia, et infra triduum manus restituta motibus suis et nervis illæsa.

(23.) *De milite vulnerato in posterioribus.*

Robert of Bethune cured of a wound received in a tournament.

Ibat miles Robertus de Betona ad congressum militarem, velle vitii corporaliter exsequens, nam velle naturæ, sicut et alia naturalia bona, laudis amor et intentio sæcularis militiæ captivarat. Fervens quippe ætate juvenili, et præstans animoso corpore, ludos contubernales et congressus equestres affectabat; velle vero gratiæ sibi dari desiderabat; unde Dominum precabatur quod sibi voluntatem dignaretur inspirare adeundi memoriam beati Thomæ. Macte animi, juvenis, quod orandi causam quæris. Nescis quid petas; quid ores sicut oportet, ignoras. Postula Mediatorem Dei et hominum ut postulet pro te; nescis enim tibi quod postulas expedire. Quid orandi causam novam quæris? Complures suppetunt, divinorum transgressio mandatorum, excessus operis, mentis, et verborum. Petantur quæ petitione digna sunt, salus animæ, sanitas corporis, gratia recte vivendi, contemptus mundi. Exauditus autem venit ad stadium conflictus militaris. Congredientibus aliis hinc inde, ipse quoque densitati certantium immiscetur, et cum nobilis quidam, sub quo militabat, jam captus ab adversariis abduceretur, strenuus emicat excussurus. Percussus inclinatur, inclinatus vulnus excipit a posterioribus. Penetrabat autem vulnus intestina, fundamento contiguum et vesicam contingens. Unde reversum ad propria malorum cumulus oppressit, tribus hebdomadibus lecto dolor affixit, constipatio constrinxit, pro minctu sanguis effluxit, desperatio salutis exanimavit. Igitur in dubio vitæ

constitutus, cum aleam fati et dubios eventus militiæ recoleret, et tanti discriminis lucra causamque certandi disquireret, solius vanæ gloriæ bravium et popularis favoris mercimoniam in causa repperit, et nil deprehendit in conflictu militari nisi periculum corporis et damna supernæ vocationis. Itaque salubris morbi collyrio litis oculis cæcæ mentis, exercitia tironum et ludum ineptum damnavit, quem temeritatis est approbare. Et quia cor suum sanctificavit, sanctum martyrem videre promeruit, dicentem sibi quod mortem evasurus esset. Existimabat autem in visione se ab ipso mare Britannicum transportatum; quod post facturus erat in re. Igitur juxta dictum sancti sanitatem consecutus est.

(24.) *De equo amisso.*

Guy, a knight, recovers a horse lost in a forest between Ponthieu and the river Ternois (?)

Redibat a tirocinio miles Wido, iter agens per lucum qui citro Ternesiam respicit et ultro Pontivum. Cui propter conviantium multitudinem præsentium et subsequentium, seu nemoris densitatem, duabus loricis onustus aberravit equus. Quo quæsito et non invento, spem recuperationis posuit in voto, dicens, "Redde, " beate Thoma, jumentum quod quærimus. Redde " sarcinulas quas perdidimus. Cereus ex voto tibi " figetur equus in loco quo requiescis, memoriale per- " pulchrum et perspicuum, quod beneficium testetur " impensum, quod damna nostra resarta denuntiet. " Redde, beate Thoma, jumentum quod quærimus; " redde sarcinulas quas perdidimus." Cum igitur ad exitum nemoris processisset, contigit errabundum sine ductore caballum obvenire, sarcinis suis oneratum.

This is not to be imputed to chance.

Dicit aliquis casui deputandum, non martyri. Quæro quid dicat casum? Est enim casus juxta quorundam opinionem eventus temerario motu sine causa productus. Dicitur et casus secundum alios quotiens aliquid cujuspiam rei gratia geritur, aliud quibusdam de causis

quam quod intendebatur obtingit; vel inopinatus ex confluentibus causis in his quæ ob aliquid geruntur eventus. Si igitur istud accidit casu, id est, temerario motu sine causa, aliquid fit sine causa; cum nec folium cadat ab arbore sine causa. Relinquitur etiam locus temeritati in mundana dispositione, rerumque derogatur Auctori, qui sic perpetua mundum ratione gubernat, ut nihil in suo regno justam ordinationem evadat, sive bonum sit, sive malum, quod quamvis fieri permittat, tamen inordinatum esse non sinit. Si autem istud quod in quæstione vertitur ex obviis sibi et confluentibus causis inopinate provenit, causam quærimus harum causarum. Et necesse est fateantur primam Causam, quæ causa est omnium causarum, cujus nulla est causa. Qua dirigente gestum est miraculum quod narramus; etenim gressus animalis regebat, quod fortuna ferebat; quod errabat agasoni, non errabat suo Auctori. Nam casus mutum pecus per nemorosa tesqua ducebat, quod Dominus casus, (imo, nihil est casus,) ad vota viri nescientis reducebat.

(25.) *De puero filio militis desperato.*

Cure of a son of Baldwin of Boulogne.

Militis Bononiensis Baldewini filius spem omnem videntium excesserat, infirmitate mensurna debilitatus. Sed aqua sancti martyris potatus, tanquam de mortis faucibus ereptus, ipsa hora circumduxit oculos; et residens assidentem matrem suam induere se vestibus suis exoravit.

(26.) *De puero filio militis statim convalescente.*

John, son of Ralph, of Selham (Sussex), twice cured.

Puer trimus Johannes non minus morbo gravabatur, cui cum mors imminens et inevitabilis prædiceretur, pater ejus, Radulfus nomine, e vico Seleham, "Non "morietur," ait, "Deo propitio. Salva, obsecro, martyr "egregie, quem tibi devoveo, quem promitto vita co-

" mite tuo exhibere monumento." Attendit pius pater pios et paternos affectus, et ad munera votiva respexit, quia voventi profutura cognovit. Advenerant autem mane pollinctores qui funus efferrent. Verum puer post votum cibatus, et repentina salute roboratus, adeo profecit ut die sequente pueris coæqualibus colluderet. Post aliquot tempus, patre votum prosequente, pueri faucibus, qui propter intemperiem brumæ domi resederat, glandium cum tumore succrevit, et decurrentibus salivis cibum non capiebat. Quod reverso patre tanta celeritate potu salubris aquæ, quæ sanguine rubricatur, evanuit, ut cum occidente sole ejusdem diei dolor et tumor pariter occiderent.

(27.) *De milite amittente annulum.*

Robert, a retainer of the earl of Chester, loses a ring containing relics of St. Thomas.

Robertus quidam, commilito comitis Cestrensis, in aureo annulo hujus nostri martyris reliquias reposuerat; fortassis ideo quatenus quod præ manibus haberet, ex ipso intuitu crebrius in mente teneret. Quadam hic die, dum cum clientela domus hora jam tardiore pro juvenili levitate nugaretur, elapsus annulus a digito nescientis nusquam comparuit. Cujus casum cum ad se reversus adverteret, levitati suæ succensere cœpit, quod tantis sacrorum pignoribus careret; quod martyri, quem præsentem habebat ex parte, minus detulisset. Cum autem, quod potissimum judicabat in casu, disquirendo locum quo damnum contigerat evertisset, re frustratus et spe, domino suo comiti damnum curavit indicare. Quo levitatem ludentis accusante, convenit collusores suos, solidos septem spondens, et ipsum annuli metallum, si vel solas reliquias recipere mereretur. Sed cum perditi nemo conscius inveniretur, doluit non tam damnum rei quantum contemptum sancti, cujus jam præsenti pignore carebat, et offensi patrocinio carere metuebat. Igitur præveniens offensæ supplicium, relicto dono suo vadit reconciliari patri suo. Misit autem

in loculum vacuum sex quos oblaturus erat argenteos. Quos cum ad martyrium veniens extraheret, nescienter, immo mirabiliter, extraxit et annulum perditum. Asserebat autem constanter se solum vacuo loculo sex argenteos imposuisse, nec fuisse in conscientia ejus aliud aliquid infuisse. Hinc liquet quia martyr ex dispensatione portionem sui subtraxit ad horam, dum nugis et inutilibus ille lasciviis intenderet; quam competenter restituit dum se resipiscens ad seria componeret, ut unde perdentem salubriter affligeret, inde possidenti provectum virtutis infunderet.

He finds it when about to offer at the tomb.

(28.) *De presbytero calcar amittente.*

Redibat a tumba martyris presbyter Radulfus, iter agens ad urbem Rofam, ut transito Tamisia rediret Chasle, unde peregrinatus fuerat. Egressus autem ab urbe, qua oraverat, quasi milliarium unum, perdidit alterum suorum calcarium, et motus est damno rei, quæ, quamvis parva esset, tamen necessitatibus suffragabatur. Procedens autem, et non habens unde jumentum suum tardiusculum vel suppeditans excitaret, incircumspectam suam accusare cœpit imprudentiam, in auribus martyris levem et amicam querimoniam deponens. Qui, nolens in se dare locum querelæ, rem perditam fluvium Tamisiam transposuit, in via publica qua perditor transiturus erat exponens, quatenus innotesceret manifeste non humana manu transvectum, quod tantos terrarum tractus sub tanta celeritate percurrere potuisset. Cum igitur ab eo loco quo a rei possessione ceciderat viginti sex milliaria perambulasset, amne transmisso cujus meminimus, videt unum præ se in via calcar expositum. Quod tollens (nondum enim post navigium equum ascenderat) deprehendit idem esse quod in suburbio Cantuariorum perdiderat. Videns vero eum unus ex conviantibus tollentem aliquid, ludendo inquit, "Non mihi nec tibi, sed divi-

Ralph, a priest, returning to Chasle (Chearsley, Bucks?), loses a spur near Canterbury, and recovers it after crossing the Thames.

" datur." Respondit, " Non habet dominus dividere " quod suum est. Istud enim ab exitu Cantuariæ " mihi casus an vis abstulit; quod commodus martyr " hoc in loco restituit."

(29.) *De peregrino amittente obolum.*

A pilgrim from the neighbourhood of Bury St. Edmunds loses a piece of money at Sudbury, and recovers it at Rochester.

Ibat de territorio regis et martyris Eadmundi peregrinus ut oraret ad tumulum novi martyris; transiensque per villam Suthberiam emit chirothecas, dans nummum et recipiens obolum,[1] qui, pro parvitate sui digitos interlabens, clausuram ligaminis et visum possessoris evasit. Quo frustratus ait, improperans martyri damnum suum, " Peregrinus sancti Thomæ perdidit " obolum suum." Jocose quidem dixit; sed non inaniter excidit verbum in terram. Nam præsens martyr obaudivit, quem decuit quos Domino parturiit, nondum robustos, nondum solido cibo confirmatos, in sua et illorum novitate indemnes conservare. Novellam quippe plantationem vel levis aura concutit, modicus calor exurit, nisi ligno cui inseritur blando complexu coaluerit. Sic animi leves a bono inchoato vel levi adversitatis impulsu resiliunt; nisi blanda manu consolationis internæ in primitivo fructu nocumenta repulerit.

Prosequens igitur peregrinus iter quod cœperat, die tertia Rovecestriam venit; ubi cum cibaria comparaturus manum mitteret ad loculum, quod amiserat argentum manu sua sinistra recepit impositum. Mirabatur supra quam credi poterat in eo quod sibi contigerat. Videbat enim loculum diligenter clausum; tenebat in manu quod amiserat restitutum. Obstupescens itaque nunc intuetur manum suam, nunc metallum, et vicissim crumenæ tenacem nodum. " Obolus," inquit, " iste unde mihi? Nonne nudiustertius ibi excidit

[1] *obulum*, MS.

" mihi a manu et conspectu? Quomodo igitur, et quo " delatore, post iter trium dierum præter opinionem " suppositus obvenit in manum? Si vincula sumptuum " solvissem, conjectari poterat quod ex sinuosis volu- " minibus erupisset. Nunc vero agnosco ludum mar- " tyris, immo diligentiam sollicitudinis quam circa " peregrinos suos exhibet. Non solum enim corpora " sanat clamantium ad se, sed itinerantium sarcinas et " viatica conservat, vices agens curatoris et œconomi.[1] " Quid enim prodesset curam aquæ viventis et victu- " alia pro derelicto habere, quibus destitutus destitue- " retur et vita? Istud igitur ei munus offerendum " est; dabo ei quod dedit mihi, restituam quod re- " stituit."

(30.) *De abbatissa arteriata.*

Proficiscebatur Cantuariam venerabilis mater Osanna Deo devotarum virginum Pollesewerz, martyri Thomæ gratias actura. Cujus aquæ potu ab arteriata passione dentiumque dolore convaluerat, quibus graviter et longo tempore laboraverat, adeo ut cibum non sumens, carneæ dissolutionis sententiam exciperet a medicis. Huic comes itineris adhærebat sanctimonialis fœmina, Bertha nomine, nobilis genere; quæ obiter amisso sestertio,[2] prorupit in clamorem, "Væ! viatica nostra " perdidi. Oblatura eram ad has ædiculas quæ in " honore martyris secus viam constructæ sunt; sed " peccatis exigentibus oblatione privata sum." Obaudiens sanctimonialis alia, "Quid," inquit, "soror ami- " sisti? ecce quod tibi excidit in via, per quam tran- " situs est populi qui cunctis retro temporibus tanta " multitudine hac transmeare non consuevit. Noluit " pii clementia patris quem petimus, quod caderes a " possessione rei qua debuit ipse honorari, et tu in " via sustentari."

The abbess of Polesworth is cured of a disease in the throat,

and her companion recovers money which she had intended for offerings.

---

[1] *ychonomi*, MS. | [2] *sistarchio*, MS.

(31.) *De muliere inveniente oblationem suam quam martyri Thomæ fecerat.*

The saint rejects the oblations of a man and woman living in sin. (Rye.)

Testis est præsentis miraculi presbyter venerabilis villæ maritimæ quæ dicitur Ria. Venit siquidem ad eum mulier fornicaria volens confiteri. Qui ait se confessionem ejus recepturum, si pœniteret, et illegitimis nuptiis renuntiaret; alioquin minime. Prohibebat etiam ne ad sacramenta Dominici corporis et sanguinis paschali die, quæ imminebat, sic præsumeret accedere. Illa vero, salubre consilium contemnens, etiam sine munditia confessionis sacram communionem furtim percepit; tam impudentiæ quam impœnitentiæ rea. Et quia non dijudicabat corpus Domini, judicium suum manducavit et bibit. Abiens autem post paucos dies orationis gratia, sepulchrum martyris adivit una cum concubinario suo, obolum unum offerens. Regredientes autem inidem reversi sunt, propter incontinentiam suam peregrinatione putantes et oratione sibi licentiam peccandi comparasse. Sed qui repellit mercedem prostibuli, dicens, "Non offeres mercedem pro-" stibuli nec pretium canis in domum Dei tui, quicquid "illud sit quod voverint, quia abominatio est utrum-" que apud Deum tuum," repellit, et impœnitentium donaria qui secundum duritiam suam thesaurizant sibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus. Nam postera die reversionis ad propria idem numisma quod vir suus obtulerat in limine domus suæ mulier invenit; et obstupuit, sciens idem esse. Eum vero obolum quem et ipsa obtulerat, repperit in urceo ante lectum suum quem incestu polluebat. Quem diligenter intuens, in lacrymas soluta est, sciens quoniam munus ejus ipse reprobaverat cujus consilium ipsa contempserat. Igitur animo contrita lacrymisque perfusa stetit ante sacerdotem, dicens, "Me miseram! contempsit "Dominus munus meum et beatus Thomas. Me

Deut. xxiii. 18.

"miseram! en domi peccatrix repperi quod Cantuariæ "dereliqui. Infelix ego tuum, sacerdos, contempsi "consilium; nunc confusa merito contemnor. Præ-"varicationis ream compellit martyr ad pœnitentiam; "quid das consilium salubre ne peream?" Ejus enim revera repellit oblationem qui contemnit ecclesiasticam admonitionem.

(32.) *De muliere cujus pedem anthracæ*[1] *consumpserant.*

Fuit in eodem vico mulier virtutis et bonæ actionis, cujus majorem pedis articulum anthracæ[1] consumpserant; et erat infirmitatis facies informis, quæ posset horrorem videntibus incutere. Nam tumore enormi prominente membrum ipsum lues improba mutilaverat, dolorem in cætera membra transfundens et totum in parte corpus affligens. Voverat autem mulier hæc se pedestri itinere sepulcrum martyris adituram. Quod cum non posset explere præ doloris angustia, consuluit super hoc sacerdotem suum; qui injunxit ei ut vel inciperet viam, pedesque ad xenodochium quod erat extra vicum transmearet, et facta ibi oblatione residuum itineris jumenti beneficio perficeret, dicens bonæ voluntati non imputandam impossibilitatem. Adquievit; oblatione facta, pullulante vigore et marcescente molestia viam subiit et perfecit, sicut tenebatur ex voto; regrediensque, priusquam domum rediisset, sanitate potita, cognovit quia Qui via, veritas, et vita est benevolorum viam dirigit.

A woman of Rye cured of inflammation in her foot.

(33.) *De puero ægrotante in pedibus.*

Puerum Robertum cum patre suo presbytero oppidum Gurellum transmarinum ad gratiarum actiones Cantuariam transmisit. Hujus enim pueri pedes,

Robert, son of a priest of Gourrel

[1] *antracæ*, MS.

(near Dieppe), is cured.

pustulis protuberantes et ignitis fervoribus prurientes, magnæ infirmitatis conceptæ dederant indicium. Consulebatur medicus, qui excrementa noxia delinivit unguentis; sed ea, dum morbo blandiuntur, irritant; qui transsiliens partes ab umbilico deorsum occupavit, partialem dolorem in totum transfundens. Unde cœpit totum corpusculum denigrari, maxillæ supra maxillarem modum grossescere, arteriæ enormi ventositate distendi, oculi prominere tanquam capite profluxuri. Sic quindecim diebus morbo per augmenta sua prævalente, miser ad extrema trahebatur homuncio, qui querulis vocibus indesinenter aera implebat. Nemo lacrymabiles ejus fletus audiens a fletu temperabat; nemo videns miseras leges humanæ conditionis non attendebat. Videns autem pater quia longo cruciatu filii vita protraheretur, nil conferentibus humanis remediis, cœpit in se supplicando divinam provocare misericordiam. "Succurre," inquit, "mediatrix Dei et hominum beata Maria, quæ cum virginitatis honore fœcunditate præminens clausam nobis primæ parentis erratu portam salutis aperuisti; aperi huic languenti sinum misericordiæ, quatenus sanitati restitutus Rupem sancti Amatoris, qua digne nomen tuum celebratur, me comite, qui propter hanc causam proficisci paratus sum, possit adire." Hujusmodi precibus sæpius et propensius instabat; similiter et aliorum sanctorum suffragia postulabat; sed ad invocationem sui nominis non exaudierunt qui retro tempora suæ glorificationis habuerunt, ut et sua tempora propitiationis martyr modernus haberet. Pridem cucurrerant quantum potuerunt et quantum debuerunt, signis et prodigiis coruscantes; nunc tandem erat et novo martyri currendum, ut in catalogo sanctorum mirificus haberetur, Domino dispensante quæ, a quibus, et quibus temporibus, fieri debeant. Eo namque currente et longa spatia transmittente, illis tanquam veteranis et emeritis interim debebatur otium. Cum autem post

(Roquemadour, in Quercy. See Garnier, ed. Hippeau, p. 205.)

Earlier saints leave the exertion of miraculous power to those of later date.

omnium supplicationes filium suum martyri Thomæ vir prætaxatus voto peregrinationis obligasset, postera die signa receptæ sanitatis obligatus ostendit. Nam cessante dolore cibum sumens hilaritatem verbis et vultu prætendit.

(34.) *De puero recuperante oculum.*

Henry of Hedon (see p. 224) recovers his eyesight, and his father is cured of a swelling in his knees.

In villa Hetduna cœpit puer Henricus a modica popela[1] livore interlita male habere. Quæ erumpens a parte dexteri oculi totam faciem infra quatriduum ab occipite usque ad mentum, a mento usque ad confinia subjecti corporis, occupavit; adeo ut nasus immergeretur, et dexter oculus non videretur. Et restabat modicum sinistri, cui superveniens inflatura minabatur. Desperabat igitur pater ejus, ejusdem nominis, de salute ejus, certissime credens quia de cætero visum non recuperaret. Suscepit autem hospitio venerabilem abbatem Welefordi, qui rogatus rigavit faciem pueri aqua beati viri. Mane itaque puer faciem perfusus nocte detumuit, et visum recepit. Tertia die penitus restitutus est, residente tamen ulcere ad irquum alterius oculorum, tanquam in flemonem collecto quod diffusum erat. Ascendente autem patre pueri equum, una cum puero tumbam martyris visitare volente, mox ab ulcere rupto sanies erupit, ut ab incepta peregrinatione perfectio sanitatis inciperet. Nam ultima die, qua ad martyrem perventum est, residuum putredinis effusum est. Ipse autem pater pueri evanescente diuturno tumore genuum, cujus gratia peregrinabatur, licet non perfectam, tamen habens spem perfectionis, meliorationem sensit. Dolorem penitus consumptum gaudebat, et tumoris exinanitionem meliorationis pignore subarrhatus exspectabat.

(Welsford, Northamptonshire. See Ben. Petr. I. ii. 54–5, ed. Giles.)

[1] *i.e. papula*, a pimple.

(35.) *De muliere carente officio pedum.*

A woman of Welsford recovers the use of her feet.

Ex relatu cujusdam[1] abbatis. Mulier quædam, quæ Welefordum inhabitabat, paralytica dissolutione pedum officio destituta, beatum Thomam rogabat ut vel eam facultatem pedum eo intuente consequi mereretur quo[2] ecclesiam ingrederetur; credens eam corpori sufficere quæ animæ necessaria esset. Pius autem martyr juxta illud evangelicum, "Primum petite regnum Dei, et "omnia adjicientur vobis," modestiæ devotæ petitionis adjecit quod oratio non præsumpsit. Nam cum peregrinatione suscepta mulier jumento imposita proficisceretur, profecit in dies, adeo ut relicto jumenti beneficio, quod idem abbas ei caritatis intuitu commodaverat, pedes a septimo lapide destinatam transmearet ad urbem.

(36.) *De puero uno oculorum illuminato.*

John, a boy of Cirencester, recovers the sight of one eye, and afterwards of the other.

Puer Johannes apud martyrem gratiam invenit. Cum enim cæcitate damnaretur a nativitate, decem exceptis hebdomadibus, martyris sanguinem Cantuariæ suis excepit in oculis. Qui cum a parentibus Cirecestriam reduceretur, decem circiter milliariis ab urbe transmissis cœperunt aures et oculi ejus purulentias ejicere, cœlestis collyrii beneficium sentientes. Et in dextro quidem oculo lumen recepit, a sinistro vero nondum; sed post annum, cum rediret ad orationem, albugo deducta est.

(37.) *De puero quem taurus cornibus ventilavit.*

A boy of Oxford cured of dysentery, and of hurts received from a baited bull.

Filius Agnetis de vico Oxenefordia, Willelmus nomine, duodennis ætate, nimio diuturnoque fluxu ventris ad extrema deductus est; nam sanguis effluebat de corpore, qualis de vena solet emanare. Qui cum omnino dispositus ad mortem pro ritu decedentium exponeretur, impos oris et totius corporis, stillulam aquæ

---

[1] *ejusdem ?* | [2] *qua ?*

sancti martyris labiis excepit, ex mox cœpit voce pariter et membris excitari. Convalescens autem, defuncti hominis, pallore et macie vultum conficientibus, gerebat imaginem, ulceribusque per faciem erumpentibus immodica grossitudine nasus excrevit, ut lepra videretur. Timens ergo mater ejus ne superveniente percuteretur elephantiæ contagio, beato viro Dei vovit, miseroque filio suo sanitatem impetravit. Factum est autem, cum aliquanto tempore post votum Londoniis demoraretur, una dierum, populo multo in plateam civitatis conveniente, educti sunt canes ad vexandum taurum. Qui cum diu morsibus appeteretur, e medio circumstantium cornu metuendus exsiliit, quærensque latibula per vicos discurrebat, insequente canum latrantium hominumque instigantium copiosa multitudine. Exierat autem puer de quo diximus ad tumultum, stabatque in limine domus cujusdam alutarii, apud quem hospitabatur, quanquam invalidus et curis deditus, tamen curiositate ductus. Et ecce bos latratibus et clamoribus actus irruit, incircumspectumque puerum, priusquam facultas avertendi daretur, cum ostiolo domus avulso cornibus arreptum projecit a se, et ungula pressum semianimem subter palearia dimisit. Exsiliens autem mater pueri, quæ puerum minorem natu gremio fovebat, de subter belluam, clamans nomen Sancti Thomæ, contritum eripuit. Dum autem nomen martyris replicat, naturalem bellua feritatem subita tranquillitate dediscit, insuetaque mansuetudine tactus humanos admittit. Bos omni feritate sedata, canes omni latratu represso, ad auditum nomen viri Dei quasi percusso fœdere stabant immoti, ut memorabile miraculum dignumque spectaculo videretur. Clamor interim inter populares extollitur, se sua temeritate puerum suffocasse, qui contritus jacebat et exstasim passus. Sed cunctis ludum suum damnantibus, et martyrem invocantibus, puer revocatur.

(38.) *De puellula cui ulcus excrevit in pectore.*

Cure of Adelicia of Tarvin.

In territorio Cestrensi filio cujusdam Willelmi de Terve vir facie venustus in somnis apparuit, dicens, "Dicito crastina die matri virgunculæ Adheliciæ, quæ "male habet et anxiatur, ut ducat eam in oratorium "Sancti Andreæ, aqua Sancti Thomæ de manu Willelmi "perfundendam." Quod cum die sequente completum fuisset, nocte sequente in pectore ejus quæ male habuit ulcus excrevit; quo rupto, quicquid nocui humoris inæqualitas corporis collegerat erupit.

(39.) *De sacerdote lumen cœleste vidente.*

A priest, whose concubine had done many charitable works,

Consuetudinem ad quandam presbyter unus habebat, quæ carnale commercium, quod illegitime exercebat, quibus poterat operibus misericordiæ redimere satagebat. Nam circa necessitates pauperum diligentem et devotam se exhibebat. Qua pro conditione vitæ mortalis ingressa viam universæ carnis, sollicitus erat de ea sacerdos, an in refrigerio esset, an pœnalibus locis deputaretur. Sperabat enim, quia nullum bonum irremuneratum, quod bonorum quæ gessit in corpore præmia promeruisset, quæ confessio cordisque contritio infructuosa esse non sinerent. Diffidebat e contrario, quia ea cognoverat virum quem matrimonii jus non agnoscit, et contractus nuptiarum non admittit. Orabat igitur attentius, dicens, "Ostende, Domine mitis "beati Thomæ, de hac muliere, si post hujusmodi "consortium misericordiam consecuta sit. Non obsit, "quæso, famulæ tuæ familiaritas nostra et sacerdo-"talis incontinentia. Et tu, martyr eximie Thoma, "si tanti es apud Deum quantus a populo prædicaris, "ostendere dignare famulo tuo signum indulgentiæ, "si digna fuit venia quæ sacerdoti nupsit." Cum itaque precibus hujusmodi inter missarum solennia totus insisteret, indultæ misericordiæ signum superve-

is assured of her having

niens lumen supernæ claritatis aspexit. Convenerant in oratorium quo hæc fiebant multi ad obsequium funeris, sed pauci vel nulli idem videre meruerunt. Igitur reductus in se, et considerans se vitamque suam discutiens, revolvit apud se quid impetrasset a martyre, et non inveniens in se nisi corpus peccati, suam mirabatur incontinentiam in sacerdotii dignitate tantam misericordiam desuper invenisse. Et factum est ut, quia vidit quod videre non meruit, indignum se reputaret; reputans, se ipsum cognosceret; quantum autem cognosceret, tantum et virtute proficeret.

found mercy by a light from heaven. He repents, and amends his life.

(40.) *De victo calumniatore.*

Martyr Thomas, dum peregrinaretur a Domino, peregrinationis molestias sustinuit, calumniatorum provocatus injuriis, quas veritatis Auctor, qui intelligit super egenum, et pauperem in die mala liberat, prorsus evacuavit. Nunc igitur, memor præteritorum, patronus oppressorum, calumniantium protervitates elidit. Perrexerat mango quidam ad Richemontem, equitium quod habebat venale distrahere. Ad quem, cum versaretur in foro, vir alius accessit, rogans sibi pullum vendi quem decenti forma videbat. Mango pretium constituit; emptor minoris æstimat, instat ut competenti moderatione pretium taxetur. Ille juxta quod sibi visum fuerat definit, et non consenserunt in idem. Cumque diutius emptor instaret, et nulla procacitate sibi mentem venditoris inclinaret, versutiam parat. Et cum esset statura sublimis, robustus et lacertosus, intonat horrendum, "Heus, cujas es? Pullus hic meus "est; unde tibi? Si negas, mihi suppetunt vires "corporis et vigor æquitatis mendacium convincere, et "rem furtivam, diu quæsitam et apud te conceptam, re"cuperare." Respondit his cui loquebatur, "Quod meum "est, meum amplius esse non potest. Animal enim "quod calumniatoris calliditate vindicare præsumis

A horse dealer, falsely charged at Richmond with having stolen a colt, gets the victory in a judicial combat.

"meum est, et mater ejus apud me domi servatur. Quod "pretio non potes, concupiscentiæ contagio, quod cor "tuum subvertit, malo tuo paras obtinere." Subjecit adversarius, "Non tuum sed meum est." Contendentes itaque in hunc modum ab oppidanis capti sunt, jubenturque, hic apud quem conceptum furtum est vel suam pugnando purgare innocentiam, vel furti subire pœnam; ille vero furtum prosequi, reumque convincere.

Reus igitur, quamvis innocens, tamen nocentium machinamenta timens, postquam satisdando judicibus de redeundo cavit (nam a consolatione amicorum procul fuit), ad locum unde venerat reversus est. Rebusque dispositis, fratre suo secum assumpto, ad arcam monomachiæ longo itinere emenso repedavit; quo perveniens, trium dierum datis induciis, quantum potuit pugillandi didicit industriam. Veniente autem pugnæ præfixa die, dixit frater fratri, "Fac, frater, interim quod potes. "Sponde te memoriam beati Thomæ visitaturum, "novemque passus itineris incipe; victoria potitus "peregrinationem perficies; Dominus intercedente beato "Thoma tuam conservet innocentiam." Quod cum factum esset, congressi sunt. Instat accusator, et medio baculo flagellat adversarium. Sed ille, munimine martyris et parma fidei protectus, gravamen ictuum non sensit, et tanquam pugillatoriæ artis sciens capiti dextroque brachio impetentis plagas infligit, donec victum ad pedes judicum provolutum veniam calumniæ postulare compelleret.

(41.) *De submerso per totam noctem.*

John, of Roxburgh, having been thrown off a horse into the

Vicus grandis est quem Rochesburgum nuncupant, in finibus Loegriæ, quem fluvius Thuidus alluit, profundus et piscosus. A cujus alveo cum caballum juvenis Johannes adaquatum retorqueret, exterrebatur animal formidolosum ex crate erecta per quam trans-

fundebatur arena; et profundum insiliens, a se sessore dejecto, ad notum præsepe recurrit. "Væ soli, quia "cum cecidit non habet sublevantem." Dejectus enim prævalente raptu gurgitis, introrsum tractus ad ima voraginis undosæ, demergi cœpit. Exspes igitur, quia jam tenebræ noctis incumbebant et omne humanum sibi præcludebant auxilium, conversus ad preces ait, "Succurre, martyr egregie Thoma, ne pereat servus "tuus, qui sacrosancta martyrii tui limina nuper adivi. "Subveni, athleta Dei, ne peregrinus tuus intereat."

Tweed, is delivered after many hours. (Bened. v. 2, ed. Giles.)

Quamlibet ætatem niti decet ad probitatem.
Vel pila ludatur vel serior annus agatur,
Latria debetur, major, minor, inde tenetur.

Nisi enim miser iste de quo dicimus, gratia præventus quæ gratis justificat impium, periculum suum gratia peregrinationis prævenisset, quod bonum proponeret cujus intuitu sibi succurri postularet?

Cum itaque paucis orasset, quatenus gurges fluctivagus et halitus suspensus permittebat, absorptus est, et in quoddam concavum lapideum, quod vel natura construxerat vel suo naufrago martyr excavaverat, intrusus est. Ubi cum lateret infixus in limo profundi, nocte jam media, ecce octo personæ venerabiles sub taciturnitate collateraliter incedentes super aquas ferebantur. Ad quorum adventum continuo de sub lapide eductus submersus emersit, fluctusque subvehentis obsequio ad salicem, quæ prona lambebat aquas marginales, appulsus est. Cujus cum ramusculum dependentem manibus apprehenderet, fracto ramusculo, vel dispensatione martyris, vel gravi pondere appendentis, vel fragilitate ligni, vel potius molimine spiritus maligni, in fluctus denuo repulsus est. Nam et lapis a littore super fluctuantem provolutus eum longius a terra repulit, donec ad pontem deduceretur, qui brachiis arcuatis alveum fluminis amplexatur, distans a loco quo ab equo deciderat majori spatio quam jactus sagittæ percurrat.

Mira dilectio et diligentia sanctorum circa tuitionem mortalium! Apparuerunt naufraganti denuo qui prius apparuerant de sub ponte, jam in extremis constitutum eripientes, et ponti, qui tribus aut quatuor cubitis undæ supereminet, imponentes. Quorum unus, decorus aspectu, sacerdotaliter indutus, familiari colloquio eum consolatus est, dicens, "Surge, vade domum, bono "tuo cavens. Heri mei memor fuisti; intende de "cætero bonis operibus."

Ille, elabente ab oculis visione sanctorum, fluctus bibitos evomuit, datoque vigore tantisper manibus et genibus reptans ad ostium cujusdam pulsavit qui teloneo præfuit et ponti casam affixerat. Qui matutinum pulsatorem admirans quærit quis est. Respondit se Johannem esse. "Nondum," ait, "scio; multi cen- "sentur hoc nomine." Subjunxit his qui pulsaverat, "Johannes sum, nepos Swani mercatoris." "Nequa- "quam," inquit uxor telonarii, "intrabit, quia mortuus "est." Jam enim sermo percrebuerat quia submersus interiisset. Adjecit vir ejus, "Sive mortuus sive vivus "sit, ex quo loquitur, ingredietur." Et cum aperuisset, corruit ille subito quasi mortuus, visu, viribus, et auditu destitutus, ut non posset ab eo verbum extorqueri. Reportatus autem inde ad propria, procedente die aperiens oculos locutus est.

King William of Scotland sends the bishop of Glasgow to inquire into the story.

Erat illo die illo in vico rex Scotorum Willelmus, qui tanti miraculi novitate percussus in propria persona et oculata veritate quod super opinionem erat cupiebat intueri. Sed quia purpura non in humiles migrat tabernas, misit episcopum Glesguensem et archidiaconum ad inquirendam veritatem. Qui, cum naufragum convenirent, et sub anathematis interminatione prohiberent ne quid diceret quod a vero deviaret, populumque seduceret, narravit de se sicut narravimus de eo. Quod et nobis narravit post aliquantulum temporis.

(42.) *De peregrinis videntibus beatum Thomam.*

Periclitabantur peregrini quidam de transmarinis redeuntes in mari; qui vitæ suæ consulentes antennas summiserunt, angustissimoque carbasi sinu turbines excipientes, quo poterant auxilio navem juvabant. Sed juvamen omne Jupiter ignivomus Neptunusque fluctivagus irritabant, hinc inde navem mediam concutientes, et tanquam prædam sibi diripientes, adeo ut ea jam rimis fatisceret, utriusque dominorum ditioni cederet ignorans, alterum post conflictum dominum exspectans, et utrumque suspectum habens. Hic enim Scyllæos[1] latratus et Charybdis horrendos hiatus, ille vero coruscationes et tonitruos[2] ignesque supervenientes minabantur. Unde cum omnia mortem intentarent, intendebant omnes sollicitius ad Dominum, omnes sanctos de quorum suffragio confidebant interpellàntes, et præ cæteris beatum Thomam. Quem nocte jam media juvenis Robertus Wintoniensis alba et orario manipuloque conspicit indutum, et in manu sua crucem triplicem præferentem, a puppi per foros et transtra carinæ in proram transeuntem. Mirabile dictu! agnovit quem prius non agnoverat, sciens quia beatus Thomas esset. Et dum tacitus intenderet, clamantibus aliis quia sibi visus beatus Thomas esset, proclamabat et ipse dicens, "Corporeis oculis meis sanctum intuitus sum." Igitur nummis in peregrinationem novam complicatis statim cessante tempestate velum expansum suspendentes portum tenuerunt.

Pilgrims returning from abroad are delivered in a storm.

(43.) *De peregrinis Sandwicum delatis.*

Exierunt alii peregrini a portu Soreham, et tota nocte currentes secundis flatibus usi sunt. Oriente autem aurora, orta est et tempestas, et cœperunt in magno periculo fluctibus jactari, jamjamque timebant

Pilgrims, having embarked at Shoreham, are in danger,

[1] *cilleos*, MS.

[2] *tonitrus?*

but reach Sandwich safely.

scopulis illidi vel fluctibus immergi; nam vis ventorum desuper incumbebat, et æstus maris repugnabat. Unde collectas ad usus pauperum facientes, auxilia sanctorum invocabant, sed fractis transtris duobus et aplustris, vacillante jam compagine navis, æstimabant potius in se peccatorum excessus suorum vindicari quam tuitionem impetrari. Cum itaque diu fatigarentur, novissime martyris recordati supplicationibus attentius incumbebant. Qui cum petitiones eorum aliquantulum differre videretur, se sepulchrum ejus adituros devoverunt, si loco competenti concederet applicare. Quod cum vovissent, currentes in incertum et errantes in undis, in portum Sandwicum,[1] decem milliariis a martyrio ejus remotum, delati sunt, quo et ipse dudum revertens ab exsilio delatus est.

(44.) *De amissa anchora.*

Gerard of Dover and his crew recover a lost anchor.

Dovrensis quidam Girardus oceanum navigans orta tempestate a navi anchoram demisit. Quam cum vellet reducere, duo ex nautis, sicut moris est, stantes in prora attrahebant funem, et non poterant uncum quendam mordacem avellere, donec omnes conatum suum communicarent. Nihilominus tamen omnes casso conatu defecerunt. Unde ad ultimum refugium confugientes ligno quod nautæ windasium vocant caput rudentis circumposuere, ut suffragante ligno conatus efficacior esset. Est autem lignum ex transverso puppis positum, et ex latere perforatum, cujus usus est in majoribus navibus ad suspendendum velum. Nam foraminibus immittuntur radii, et quod non potest per se vis humana, potest innitens radiis; dum enim circumducitur lignum funibus circumvolutum, provenit ex ligno facile suffragium. Sed nondum tenax uncus sensit anhelantium manus. Igitur humano adminiculo

---

[1] *Swandwicum*, MS.

destituti petunt divinum, dicentes, "Redde, vere martyr "Thoma, potens maris et terræ, quod non potest[1] "infirmitas nostra. Retinacula solve; conserva navem "indemnem. Scimus quoniam bonorum nostrorum "non eges, vis tamen tibi reverentiam exhiberi, vis "mortalium devotionem votis et precibus augeri. "Unde memoriam tuam visitaturi pro ferreo armamento ejusdem formæ ceram promittimus. Redde "quo retinemur instrumentum." Voto igitur expleto accedentes, levi conatu uncum receperunt. (Cf. Bened. iii. 44, ed. Giles.)

Procedentes autem rursus duas anchoras diversis locis cum ea quæ restituta fuerat projecerunt, et fluctuabant ab imo retenti. Post tempus iterum modicum stabant ad proram revocaturi anchoram quam divino munere receperant. Et ecce ruptum legentes rudentem clamare cœperunt, "Martyr Thoma, quare perdidimus "quod per te recepimus? Redde quod reddidisti; "reddemus et nos quod promisimus." Igitur a spe recuperationis exciderant; sed procurante martyre præter spem restituitur quod amiserant. Nam dum alias anchoras reducunt, et eam de qua solliciti erant recipiunt. Adhæserat namque fragmentum funis amissæ anchoræ, funibus aliarum cœlesti nodo colligatum, ut et puppis servaretur indemnis, et martyr potens ostenderetur in undis.

A second miracle of the same kind.

(45.) *De navi quam de vado repulit martyr.*

Navigantes quidam de Hybernia in sabulum quod nautæ Colresand appellant inciderunt, et stetit navis fixa in vado, velo suspenso. Quid faciat? Deprimit eam onus suum; nam coriis et aliis rebus venalibus onerata, et dives damno suo, ad navale solitum redibat. Quid faciat?

A vessel of Bristol, returning from Ireland, runs on a sand, and, being forsaken by the crew, is delivered and follows them. (Bened. iii. 41, ed. Giles.)

---

[1] p^r interlined in MS.

Lucan. Pharsal. ix. 335–9 (slightly altered).

"Obvia consurgit tellus . . . . . .
" . . . . . atque interrupta profundo
" Terra ferit proram,[1] dubioque obnoxia fato,
" Pars sedet una ratis, pars altera pendet in undis."

Videntes igitur miseri nautæ sibi naufragium irremediabiliter imminere (nam refluente mari succrescebat arena, et magis magisque illidebatur prora), exsilierunt in scapham, salvantes animas suas, navi rebusque derelictis, martyri Thomæ custodiam delegantes. Cumque procul a navi fugissent, navis inaudita novitate fugientes subsequebatur, et sine humano remige ferebatur appropinquans. Oculi autem eorum interim tenebantur, ne agnoscerent venientem quam reliquerant vadis insidentem. Velum suspensum et sua quæ dimiserant aspiciebant, sed sua esse nondum advertebant; non enim ablata sperabant oblata. Unde acclamantes interrogabant quinam intus essent, quo et unde vectarentur; et non erat qui responderet. Aperuit autem oculos eorum custos navi delegatus; cujus impulsu a Sirtibus eruebatur, cujus et regimine post remigem suum ferebatur. Igitur navim suam recognitam insilientes prospero cursu ad vicum Bristov, unde venerant, revecti sunt.

(46.) *De navi periclitante in sabulo.*

Herring-fishers delivered by the appearance of the saint. (Cf. Bened. iii. 43, ed. Giles.)

Exierant in altum alii nautæ, quos amor lucri et allecis capiendi cupido, tempusque serenum, quod blandiebatur, in fata trahebant, et usque in exitium pertraxissent, nisi Qui non vult mortem peccatoris vitam pereuntium servasset. Nam dum pisces inescant, imprudentes inescantur, dumque prædæ inhiant, prævia duce aviditate, vadis insident et usque ad foros ferme immerguntur. Erat autem terra pelago commixta, ut

[1] *puppes*, Edd. Lucan.

elementarum natura discerni non posset, et, sicut poeta describit,

Tum "neque subsedit penitus, quo stagna profundi
"Acciperet, nec se defendit ab æquore tellus,
"Ambigua sed lege loci jacet invia sedes;
"Æquora fracta vadis, abruptaque terra profundo,
"Et post multa sonant projecti littora fluctus."

Lucan. Phars. ix. 305–9.

Stetit igitur carina, puppi duntaxat exstans, et prora ad ascensionem maris descensura sub undas. Miseris naucleris diversa voventibus pro diversitate animorum, novique martyris novissime reminiscentibus, dignatus est vir Dei miseratus afflictos se visibiliter exhibere. Ambulansque super aquas, arreptam a rostro navem repulit in fluctus, quæ felici navigio nautas suos produxit ad portus.

(47.) *De nauta furioso.*

Ralph the Black dissuades his shipmates from the Canterbury pilgrimage.

Jactati nautæ quidam in alto in diversa loca projecti sunt, et cum Dovram præterveherentur, dixerunt adinvicem, "Adeamus legentes portum memoriam sancti "martyris Thomæ, nam prope est." "Non," inquit Radulphus quidam, Niger cognominatus, qui pro quarta parte navem possidebat, "ita fiet; quia si navem ad "navale dimittimus, nemine conservante eam, peribit, "nec erit qui mihi damnum resarciat." Coegit itaque socios ad propria redire. Factum est autem una noctium, exsiliens a strato leucam unam transvolans pulsavit ad ostium sacerdotis vicini; a quo loquens aliena tentus est donec die reddita suis redderetur, qui eum ligaverunt. Ille cum conaretur evadere, brachia distorqueret, oculos ignitos circumferret, vincula tenacia vexaret, nodos et lautumias agitaret, continuo duarum hebdomadarum curriculo, exulcerata sunt brachia ut ossa nudarentur, exesa inguina, ut ea parte quod potaret efflueret, pedes articulorum numero dimi-

He is punished with madness, &c.,

nuti, et qui Niger nominetenus dicebatur, squalore custodiæ, abjectæ faciei situ, macieque vexati corporis niger efficiebatur. Ne autem majori tristitia diutius absorberetur, manum suam continuit Qui neminem tentat supra id quod ferre potest, et qui finis est bonorum finem furori miseratus imposuit. Unde et in mentem amentis immisit martyri vovere; quo facto menti redditus didicit ex adepta salute quam sit Auctori salutis contrarium pusillos qui in eum credunt scandalizare.

but, on vowing to St. Thomas, is restored.

(48.) *De Francigena furioso.*

Hugh Brustins, a Frenchman, is possessed.

Hugo quidam, a cognatione sua Brustins denominatus, quamvis illegitimis nuptiis quæsitus et notus, tamen non ignotus, sed ex scemate[1] Francorum natus, spiritum immundum conceperat, qui ex eo immunditiam verborum eructabat, manus ad operum enormitatem exserebat, et singula membra tabernaculi sui pervertebat, donec in lautumias conjiceret se ad injuriam vasis sui, hospitioque suo violentas aptaret habenas. Flebant noti et cognati, flebat et præ cæteris pater, quia degeneraret in filio qui clu[x]erat in patre, quia vilesceret in seritate posterorum qui claruerat in serie priorum. Permiserat hunc theologus Ariopagita Dionisius, dum symbolicis et anagogicis demonstrationibus vacat, cœlestes hierarchias[2] considerans, meritis exigentibus, hostiliter invadi; sed cum durius et diutius vexaretur, concivi et commilitoni suo Thomæ curandum ex dispensatione transmisit. Decebat enim ut martyr ad martyrem, agonotheta ad agonothetam, civis ad concivem, ægrum suum transmitteret, ut ex servo[3] martyr novus, et novus et nondum notus, claresceret. Igitur prospiciebat ab alto æmulator ecclesiæ hostis atrocis irruptiones, Dominoque dolebat injurias fieri et hospi-

The patron saint of France leaves his cure to the new martyr.

[1] *stemmate?*
[2] *ierarchias,* MS.
[3] Perhaps *suo.*

tium diripi quod redemerat pretio sanguinis Unigeniti sui. Unde expulsurus invasorem commiscuit aquæ sanguinem suum, quem fuderat in periclitantis ecclesiæ redemptionem. Quo cum occupatum habitaculum semel aspersisset, erupit immanis habitator, non ferens sanguinis et aquæ novum sacramentum, et evacuatum est illico veteris grassatoris machinamentum. Nam torrentem verborum illum exundantem lingua moderata compescuit; manus illicitos, caput temerarios, motus dedidicit, absolutusque a vinculis arreptitius, nullum metuens, nulli metuendus, per omnia sani hominis actus exhibuit.

(49.) *De serviente prioris Colecestriæ mente capto.*

Robert, servant of the prior of Colchester, is twice delivered from a devil.

Erat Thomas ejiciens dæmonium, et illud erat mutum. Robertus enim quidam, prioris ecclesiæ Colecestrensis minister, arreptus est a dæmonio. Cui ad introitum suum linguam tenebat, sed et memoriam et hominum notitiam auferens totum hominem captivum possidebat. Sociis autem ei manus injicientibus, jussit ei prior aquam viri Dei propinari, sciens eversorem bonorum sibi per invidiam peregrinationis impedimentum machinari; nam limina martyris adibat. Igitur phiala potatus, non per intervalla temporum sed eodem instanti redditus sibi circumstantes recognovit et dominum suum, dicens, "Quid me tenetis? manus meas "mihi dimittite." Factum est autem ut et rursus peccatis exigentibus arriperetur. Sed cum denuo vivifico sanguine potaretur, sub ea celeritate qua permissus est hostis intrare, compulsus est exire. Nam somnum cepit, et sanus surrexit.

(50.) *De fabro furioso Lugdunensi.*

Hardwin of Châtillon, near Laon (Lugdunum[1] clavatum), restored to his senses.

In oppido Casteilun, quod a quarto lapide Lugdunum prospicit, faber Hardewinus arreptitius per reliquias sancti Thomæ menti restitutus est. Quarum præsen-

[1] There is also a Châtillon near Lyons, but no St. Gobert.

tiam sævus habitator non sustinens, a domicilio quod invaserat festinus erupit, ut ex fugæ celeritate mirificæ virtus potentiæ non lateret. Translatis autem inde reliquiis in vicum sancti Goberti, accidit et quiddam aliud, cui rei novitas et facti solennitas oblivionem negat. Erat ibi puer duodennis, officio membrorum destitutus, scamnis duobus innitens. Quo dicente se largiturum sancto Thomæ ex eleemosynis quas ad vestimentum emendum collegerat, orabant omnes moti pietate ut in eo virtutem suam martyr ostenderet. Oratione expleta, protinus extensi nervi audiente populo crepuere; puer illico sibi restitutus manus ad oblationes, pedes ad gratiarum actiones, admovit.

A lame boy of St. Gobert cured.

(51.) *De mulieribus energumenis*[1] *duabus, et de viro inflato.*

In villa Senesfeld, Anglis orientalibus trans Tamisiam sita, mulier energumena custodiebatur a multis. Inter quos et mulierem aliam spiritus arripuit. Quæ cum vexaretur, et clamitaret, "Libera me, Tobia! hostis in-" vasit me!" aqua viri Dei vir rogatus utramque potavit et sanavit. Erat autem Tobias vir bonæ operationis, ejus loci canonicus; qui et Johanni cuidam, de villa proxima, immoderato tumore aqualiculum distento aquam de qua sæpe dicimus propinavit, et protinus ab eo quadraginta lumbricos cum multa sanie et ascarides ejecit. Qui causa valetudinis evacuata validus effectus est. Mirandum dixi, sed non minus mirandum subjicio. Nam virum eundem, eadem aqua potatum, sinantia[2] pæne suffocatum, et per triduum jejunia continuantem, tanquam de mortis faucibus eripuit. Nam sicut aiunt physici, sinantia, cum sit peracuta et subito mortificans, inflatione sua spiritum retinet, guttur intercipit, et prima vel secunda vel tertia die interimit.

At Shenfield, Essex, two possessed women are cured;

and one John is cured of worms and of a quinsy.

[1] *energuminis*, MS.

[2] i.e. *synanchia*, a quinsy.

(52.) *De viro et muliere de Gloecestria arreptis.*

Gloriatur hostis humani generis, ad ignominiam ejus quem arripit, multorum manibus custodum contrectari, mollibus blandisque loris interim coarctari, donec igneis catenis in futuro constringatur. Gaudet ex subjecto teneri, qui nodo nescit ex se constringi. Ludit et illudit: sed ludus ad illusionem propriam et perniciem redundabit. Injuriatur creaturæ ut exasperet in se Creatorem. Nam juxta verbum prophetæ "cessabit "exactor, quiescet tributum, conteret Dominus bacu-"lum impiorum, virgam dominantium cædentem po-"pulos in indignatione, plaga insanabili, subjicientem "in furore gentes et persequentem crudeliter;" cui et "præparavit Tophet profundam et dilatatam, cujus "nutrimenta ignis et ligna multa: flatus Domini "sicut torrens sulphuris accendens eam." Vico Gloecestriæ spiritus furoris duos dementaverat; juvenem, monachorum ejusdem loci famulum, per nimiam ægritudinis molestiam, et mulierem quam tantis stimulis agitabat ut inhabitationis suæ manifestum daret indicium. Nam mulier multis deputata custodibus omnes fatigabat; non illa, sed ille qui grassabatur in illa. Sed adveniente et orante ejusdem vici decano, pretiosi sanguinis Thomæ bajulo, fortiorem supervenientem non sustinens, saltum præcipitem dedit. E vestigio mulier ad mansuetudinem reducta gratias egit.

A possessed woman of Gloucester cured.

(Isai. xiv. 4-6.)

(Isai. xxx. 33.)

(53.) *De digito extenso.*

Indicavi quædam miracula de benevolentia martyris in proximos. Nam cum quosdam excitet ad bonum, quosdam retrahat a malo, quid aliud in eo præsumimus quam diligentiam pastoris vigilantis super gregem suum, et agentis ne sui detrimentum patiantur? Fuit quidam circa salutem animæ suæ minus studiosus; nomen ejus, Adam. Nam limina templorum de more

Adam, a man careless of religion, has a crooked finger cured.

catholicorum non frequentabat, suffragia sanctorum non postulabat, sola fide sine operibus vitam infructuosam transigebat. Habebat tamen in se unde converti poterat; ejus enim dextræ manus digitus unus radici suæ pronus incumbebat, et volæ vulnus infligebat. Quadam hic nocte vidit hominem in somnis alloquentem se, et vicissim respondebat ei, "Dormisne?" "Dormiebam, "sed excitasti me." "Vis sanari?" "Volo; quisnam "es tu?" "Ego Thomas Cantuariensis archiepiscopus. "Ito ad ecclesiam crastina die petiturus tibi missam "in venerationem Sancti Spiritus decantari." Paruit. Facto mane adiit ecclesiam. Mirati sunt qui consuetudinis ejus meminerunt. Lecto evangelio oblaturus nummum, dum manum extendit, extendit et digitum quem ab utero matris incurvum habuerat.

(54.) *De Hiberniensi furante ampullam.*

An Irish pilgrim steals a phial for the "water of St. Thomas."

Puer Hiberniensis, Colonius nomine, a fratribus martyrio beati Thomæ præsidentibus argentum petiit et accepit. Egressus monasterium, volens phialam comparare, stetit ad ergasterium. Et ecce phialam unam, fortuitu venditori lapsam, clanculo sustulit, et retento quadrante, quem propter emendum vasculum acceperat, recessit. Quam cum aqua sacra impletam collo suo appendisset, tetendit ad socios, qui seorsim in cœmeterio[1] exspectabant. Et ecce repentino tumore collum ejus excrevit. Manum suspiriosus admovit, miratur prægnantis gutturis excrementum, causam nondum advertit. Pæne præfocatus dum mentem discutit, dum cogitationes diducit, furti recordatur; remordet conscientiam alienæ rei contrectatio. "Quid miser," inquit, "egi? Pro mercatore "martyr agit; furem persequitur, peregrinum nescit. "Quid moror? Mora periculum trahit. Rem furti"vam rependo." Dixit, et ad martyrium recurrit;

His punishment, confession, and recovery.

[1] *cimiterio*, MS.

recurrens occurrit diacono Hyberniensi, cui et ait, "Accipe a me confessionem. Ecce, præfocor, quia ex "quo collo meo phialam hanc appendi, tumoris istius "enormitatem miser incurri." Ille, ut ordinem rei cognovit, pœnitentem statuit ante martyrem, et de collo ejus causam tumoris auferens vas furtivum ubi martyr occubuit appendit; dumque mediator orat pro eo, reddit eum sibi.

(55.) *De puero paralytico.*

Habuit miles Guillelmus de Sturtune ejusdem nominis consobrinum, nondum pueriles annos excedentem. Cujus in una dierum digiti omnes in volam procidere, flexibilitate destituti, insensibili rigore sopiti, nervorumque mobilitatem nescientes. Deducebat volam nervorum contractio, laborabatque ut laxatis internodiis manus prona brachio cohæreret. Pes vero dexter et tibia corpus ab imo præmortificabant, officiis suis et mobilitate destituti. Quod videns vir prædictus, reliquiis venerandi martyris manibus ægri superimpositis, in signo crucis et voto peregrinationis subitam restitutionem eis impetravit. Ipso vero puero ex eisdem reliquiis tibiæ suæ signum crucis infigente, dolor nimius partes illas invasit; sed paullatim deficiente dolore morbus penitus evasit.

A young cousin of William de Stourton cured of paralysis.

(56.) *De muliere contracta egrediente per fenestram.*

Innitebatur baculo mulier Livevia lustris tribus et eo amplius, ligni suffragio membra sua supportans, quia corporis inæqualitate laborabat. Hæc ex ammonitione nocturnæ visionis perrexit ad villam Litdebere, et mittens se per fenestram qua beatus Thomas steterat ad podium dum sub rege scriba militaret, appenso baculo domum sana reversa est. Et mirati sunt qui eam viderant heri et nudiustertius, scientes quia multis

Livevia cured of lameness.

(Ledbury?)

retro temporibus usu membrorum caruerit. Conjicimus hinc quia non nova conversione, non fervore novitio, non subita religione, consummatus in brevi tempora multa sanctus explevit; sed quod longum et inter curiales delicias occuluit, quando oportuit, Dominus secretorum conscius indicavit. "Bonum est igitur viro "cum portaverit jugum ab adolescentia sua; sedebit "solitarius et tacebit, quia levabit se super se."

Threni, iii. 27, 28.

(57.) *De muliere cadente, cujus candelæ exstinctæ reaccensæ sunt.*

Cure of Eva, from the neighbourhood of Glastonbury.

Humana, in origine suo vitiata, natura, quod commisit in prioribus luit in posteris. Unius peccatoris trangressio peccatum et pœnam in suos successores transfudit. Unus peccavit, et omnes puniuntur. Inde est quod mulier Eva dolore quem viginti-sex annis præsensit novissime gravaretur ad mortem, et quæ temporibus alternis aliquando mitiorem habuit continuis postremo vehementissimum toleraret. Unde vovit martyri, vovens alleviata est, alleviata a lecto levata, levata peregrinationis iter arripiens villam adjacentem Glestoniæ deseruit, veniensque ad locum quo sanctus novissimo itinere Londonias proficiscens parvulos confirmarat, concidens volutabatur, nimiisque tortionibus longum discerpta tandem surrexit incolumis. Accidit et aliud hic quod martyrem mirabilem et locum celebrem facit. Nam mulier quæ corruerat cruci duas candelas affixerat, quatuor capitibus accensas. Quas cum ventus exstinxisset, adjecit exstinctis Ipse qui lumen est lumen reddere; quæ multis videntibus reaccensæ sunt. Cantuariæ vel in Cantuariensi territorio reaccensas divinitus lucernas accipimus, quod ob hoc contigisse credimus, quia decuit lumen Cantuariorum, ubi extinctum est, ibi reaccendi; ibi solem novæ lucis radios effundere ubi occasu suo tenebras induxit et diem obscuravit; ibi redivivam arborem pullulare ubi excisa est, quatenus in immensum crescens faciem terræ occuparet.

Candles miraculously relighted at Newington.

(58.) *De muliere quæ cum fecisset vii. candelas invenit viii.*

Mulier Cæcilia emit libram ceræ ad tumbam martyris, de qua septem candelas concinnavit, duas sibi et viro, reliquas animalibus suis morbosis, singulis singulas assignans. Quas cum fecisset, fuerunt omnes unius ferme quantitatis et formæ. Et ait mulier viro suo, "Si una superesset adhuc, sufficerent, et essent in "pari numero, singulæ singulorum capitum." Dixit et lecto suo noviter factas imposuit. Ad quas cum paulum digrediens rediisset, invenit octavam. Quidnam est quod septem lucernas altaribus destinatas martyr auget, et addit octavam? Nimirum septem caritatis opera commendat; luminaria namque sunt opera justorum, quæ aliis lucent in exemplum; quæ cum fuerint misericorditer expleta, intuitu supernæ retributionis producunt ad octavam resurrectionis et bravium divinæ vocationis.

Cecilia finds that seven candles of wax bought at the martyr's tomb become eight.

(59.) *De virgine muta a nativitate, quæ Cantuariæ locuta est, et Dominicam orationem didicit.*

Accidit quod narravimus infra ambitum murorum Cantuariæ; quod vero narramus, in Cantuariensi monasterio. Agebat virgo Malota quasi tertium ætatis annum a nubili tempore, sed a spe nubendi penitus exciderat. Nam ab utero matris nec verbum unum plectro linguæ formaverat; et multa occasione peccati carebat, si Divinum munus intellexisset. Unicuique namque pro varietate sua quod competit et expedit bonitas divina dispensat. Complures sunt quos taciturnitate damnat, ne loquentes pereant. Rursus nonnulli sunt qui, si viderent, furta vel latrocinia aut aliud crimen exercerent; quibus salubriter temporales tenebras inducit, ut æternas evadant. Novit quippe Cujus misericordia plena est terra quæ nobis necessaria sunt.

A dumb young woman of Market Weighton cured.

Nos autem, non stantes divino examini, sed in propriam perniciem proni, non necessaria, sed quæ carnis sunt et voluptaria sunt, desideramus et de cœlo postulamus. Inde est quod derelicta Wictona, qui vicus est fisci, decimo lapide trans Humbrum situs, virgo prædicta cum convicaneis suis ad tumbam martyris pervenit. Sed illis abeuntibus, peracta causa itineris, ibi sola resedit, exspectans misericordiam martyris. Quam quia noti dereliquerunt, Dominus assumpsit, solutoque vinculo os ejus in voces aperuit. Aliquot ergo menses apud martyrem residens, Dominicam orationem addidicit, et lingua profecit indies.

Explicit liber tertius. Incipit quartus.

Liber IV.

(1.) [*Quod dæmonia pudicitiæ mulierum insidiantur.*]

Pudicitiæ mulierum incubi dæmones insidiantur. Pulchris quidem et pudicis nihil timendum est; nam securæ sunt. Pulchris vero et impudicis, quamvis corporali castitate præditis, prævalere permittuntur, si pravis desideriis et vanis cogitationibus implicantur. Desideria enim prava quasi lutum munditiam cordis inquinant; vanæ vero cogitationes, quasi pulvis quidam aspersus, claritatem ejus obnubilant. His duobus spiritualibus inquinamentis auctor inquinationis mentem irrumpit; quam cum sibi subjecerit, consequens est ut et carnem obluctantem non inveniat. Quia enim vacantes libidini, sicut equus et mulus quibus non est intellectus, nullo rationis obice fluxum carnis inhibent, sed æterni Sponsi se castis complexibus eximunt, in potestatem adversæ dominationis rapiuntur; et fit ut ex filiis Dei filios injuriosos carnali commercio interdum suscipiant, qui paternos mores sapiant. Hæc et hujusmodi, peccatis exigentibus, dæmoniis Deus permittit. Nam et eis moderatis præfinitisque temporibus potestatem concedit, ut hominibus quos possident excitatis inimicitias adversus civitatem Dei tyrannice exerceant, sibique sacrificia non solum ab offerentibus sumant, et a volentibus exspectent, etiam ab invitis persequendo violenter extorqueant. Ut autem verbis angeli Raphaelis utar, " Audi me et ostendam tibi, qui " sint quibus prævalere potest dæmonium; hi namque " qui conjugium ita suscipiunt ut Dominum[1] a sua " mente excludant, et suæ libidini ita vacent sicut " equus et mulus quibus non est intellectus; habet

Demons exercise their arts against female purity.

[1] *ut Deum a se et*, Tob. vi. 17.

" potestatem dæmonium super eos. Tu autem cum ac-" ceperis uxorem, ingressus cubiculum per tres noctes " continens esto ab ea, et nihil aliud nisi orationibus " vacabis cum ea. Transacta tertia nocte, accipies vir-" ginem cum timore Domini, amore magis filiorum " quam libidinis ductus, ut in semine Abrahæ bene-" dictionem in filiis consequaris." Tibi autem dico, mulier, quæ nondum nupsisti, vel uni viro serva castitatem, vel vove Domino continentiam, et incuborum lasciviam declinasti; si tentaverint, non prævalebunt.

(2.) *De uxore cujusdam transmarini a dæmonio ad tumbam beati Thomæ liberata.*

Case of a married woman of Capi (Cappy, near Peronne?).

Apud castrum Capi, territorio Atrebatensi, uxor cujusdam a dæmonio vexabatur. Modus vexandi miserabilis et continuus, per quatuor annorum curricula prorogatus. Singulis enim noctibus pluries accedebat adulter incubus, manusque, pedes, et ilia constringens totam mulierem captivam possidebat, adeo ut præsente marito, domesticisque colloquentibus, familiare subsellium insideret. Nec se transfigurabat in angelum lucis, ne ex claritate sui proditor existeret; sed induta virili forma quod erat dissimulabat, ut procorum faciem facetus exhiberet. Captusque amore, vel potius anima, mulieris, pilosus, incontinens, superis lascivus obganniebat. Cum itaque post diuturnas nuptias mœroris mulier miserabilis dolorem concepisset et peperisset iniquitatem, cupiens ad arbitrium martyris celebrare divortium, ex voto ad urbem Cantuariam peregre secedebat. Sequebatur autem Asmodeus, suspectam habens viam, et discidii damna præcogitans oppressionis lucra obiter capiebat; impatiensque moræ, non eam reducem exspectabat, sed pariter mare transcurrens ad præsentiam martyris usque prosecutus est. Nesciebat quod Raphael cismarinus sive a viro sive a muliere omne dæmonium extricat. Ventum erat ad peregrinationis

metam; mulier in auribus martyris querimoniam lacrymabilem deponit, complexus obscœnos revelat opprimentis, et discidium petit, veniamque in confessione meretur et confusione sua. Movere pium patrem lacrymæ peregrinantis, personarum imparitas conjunctarum, nuptiæque præter consensum contractæ. Cum igitur discidii sententiam protulisset, verbo tanquam verbere Beemot castigatus non ulterius conjugalem torum præsumpsit infestare.

(3.) *De puella de episcopio Saresberiensi sanata, cujus tali distorti erant.*

Cecilia, from the diocese of Salisbury, cured of deformity in her feet.

Sedit ad memoriam martyris Cæcilia virgo, pedes habens distortos: nam non posteriorem partem de more tali respiciebant, sed introrsum curvati digitos in latus obliquabant. Sollicitabat ergo sanctum precibus; nam ob hoc ab episcopio Saresberiensi secesserat; affuitque precibus pudica et puellaris innocentia, cum qua devotio mentis, labor itineris, et laboris causa perorabant. Parens ejus uterque pariter et comites itineris communicatis precibus sanctum interpellabant, sed virginitatem cognatam sanctis sanctus attendebat. Igitur cœpit genua tremere, pulsibus internis concuti, et ad salutem præparari, donec præparatoria salutis in salutem transferrentur.

(4.) *De puero sanato qui decem et octo diebus non comedit.*

Nicolas of Dover recovers after having for eighteen days refused food.

Dovra lætetur, quia a beneficio martyris immunis non est. In hac enim puerum Nicholaum sanitati redonavit, decem et octo dies cibum non sumentem, et eo usque deductum ut pro mortuo eum haberent, qui halitum aut venarum pulsus in eo non sentiebant, qui frigescentem eum et oculis patulis nihil videntem videbant. Modus sanandi medicum piissimum et propitium declarat. Nam cum martyri mater ægrotantis

ceream imaginem promitteret, continuo ei sudore per poros erumpente in clamorem prorupit, qui non modo infra domum sed et extra positorum posset ad aures pervenire.

(5.) *De juvene submersa phaselo conservato in mari.*

Geoffrey, of Dover delivered after shipwreck.

Mirantur oppidani Dovrenses quod fieri potuit quod apud se factum est. Cum enim navibus expositis mare propter irruptionem hostium alienigenarum custodirent, orta est tempestas quarto nonas Julii quanta multis retro temporibus æstivis visa non est. Et secedentibus quibusdam ex nautis ad tutiorem portum, noluit juvenis Gaufridus cognatum et consuetum navale relinquere, sed minas ponti rabiemque ventorum præstans animi[1] sustinebat. Cum itaque circumferretur in scapha, tuitioni navis suæ intendens, longius a nave ventis indignantibus cum ipsa scapha ruptis rudentibus avulsus est. Vides igitur hominem ludibrio ventorum expositum. Nam dum cuique illorum rapitur in prædam, Coro[2] moventi æstus,

Lucan, v. 601–6.

" Occurrit gelidus Boreas, pelagusque retundit
" Et dubium pendet, vento cui concidat, æquor
" Sed Scythici[3] vicit rabies Aquilonis, et undas
" Torsit, et abstrusas penitus vada fecit arenas.
" Nec perfert pontum Boreas ad saxa, suumque
" In fluctus Cori frangit mare."

Quibus ita concertantibus sola

Ibid. 646–9.

" discordia ponti
" Succurrit lintri,[4] fluctusque evertere navem[5]
" Non valet, in fluctus[6] victum latus unda repellens
" Erigit atque omni surgit ratis ardua vento."

---

[1] *o* written over the last letter in MS. Winton., as if a correction.
[2] *Choro*, MS.
[3] *Scitici*, MS.
[4] *miseris*, Luc.
[5] *puppem*, Luc.
[6] *fluctum*, Luc.

Sed ea mortis mora nullius momenti fuit. Nam ex sublimi inter hiatus undarum dejecta rectorem suum obruit, inversa simul includens pelagus nautamque carina. Qui cum jactu brachiorum sibi subvenire non posset, incidit in os ejus nomen martyris, et ait, "Eripe "me morti, martyr optime Thoma, quem mundus "oppugnat, cui res propria novercatur, unde salutem "sperabam, quem ex toto congesta pericula mundo "persequuntur. Conserva, pater, hanc infelicem ani-"mam, quam tanta quærit elementorum discordia. "Ex hac hora tuus; serva tuum tibi." Hæc volvens in pectore, martyris et bonæ voluntatis beneficio remos tres arripuit; quibus sub ascella constrictis, levius emergebat. Sed invidente turbine, duobus ereptis, nunc ad ima deductus, nunc ad summa revocatus, ad efflationem spiritus perductus est. Cumque jam demisso remo manibusque remissis pro derelicto vitam suam victus haberet, in manu quorundam annavigantium morti ereptus est. Nam qui quosdam obrutos quondam servarat sub terrea mole, voluit et naufragum sub inversa phaselo viventem conservare. Nec enim in tanto discrimine constituto quicquam humanum sine divino profuisset auxilium.

(6.) *De magna navi quæ propter magnitudinem propelli non poterat.*

Vir dives in Dacia, Sleswicensis urbis civis, navim magnam magno pretio fabricavit. Placuitque regi terræ societatem coire, et lucro participare. Recompensatoque sortis dimidio, pro parte virili possedit eam. Quæ cum ædificata in undas deducenda erat, propter immensitatem sui [corporis][1] moveri non poterat, et multis pellentibus, pulvinis suppositis, tensisque remulcis, cassus erat conatus. Unde quibusdam visum

The launch of a great ship at Sleswick effected.

[1] *corporis* crossed out with red ink in MS. Winton.

est quod infringenda esset. Sollicitoque domino navis ne opera periret et impensa, consultum est quod novi martyris Thomæ suffragium postularet. Qui adquiescens ait, "Duc in altum, martyr, machinam istam, et "singulis ejus negotiationis itineribus centum libras "ceræ tibi promitto." Admotis igitur manibus, et multo paucioribus quam ante impellentibus, levi motu tanquam super lubricum aliquid prolabens descendit in undas. Et facta est voto usque in præsentiarum obnoxia.

(7.) *De viro reperiente forulum quem pro transgressione voti perdiderat.*

Robert, of Eu, is cured of carbuncles on vowing pilgrimage, but fails to fulfil his vow.

Vir quidam Augensis, Robertus nomine, laborans anthracis, apud martyrem in voto peregrinationis effectum propitiationis invenit. Sanitati restitutus, in Anglicanas partes delatus votum exsequi meditabatur; nolentibus autem itineris comitibus tantam orationis causa viam proficisci, necessitate compulsus, votum exsequi supersedit. Sed necessitas hujusmodi non excusat. De voluntate procedit; non enim ideo culpa non est quia necessitas est, quia ut esset necessitas non necessitas causa fuit, sed voluntas. Poterat quidem peregre profecturus sibi iter arripuisse, non ut ex voluntate sociorum animo suas liberaret actiones. Unde quia postposito voto aliud exsequi curavit, vexari promeruit. Et rursus, quia a proposito et voluntate votum non amovit, alienari prorsus a misericordia dignus non fuit.

He and his companions are punished by a loss of money.

Pergebat itaque cum tribus aliis mercatoribus, qui rhedæ sarcinam pannorum imposuerant. Cum quibus et alligaverant marcas quadraginta-sex cum quatuor annulis aureis. Præibat autem puer, cui rerum custodia deputabatur, bigæ adhærens; quo minus sollicito lapsa est pecunia, dominis a longe subsequentibus et ignaris. Qui cum damnum suum advertissent, hæsita-

bant quid facerent. Tres autem recurrentes, amfractus et orbitas sollicite perlustrantes, tribus aliis mercatoribus occurrerunt, quos et convenerunt, dicentes, "Ecce "fratres, incauti res nostras amisimus; lapsa siquidem "nobis est pecunia in via qua transitis. Si eam in-"venistis, intuitu fraternæ caritatis et contemplatione "supernæ retributionis dominis suis resignate, facientes "aliis quod vobis fieri velletis." Responderunt, "Trans-"euntes hac via, nihil omnino reperimus." Illi vero pecuniam repetentes dicebant, "Vobis solis hac via "descendentibus post jacturam occurrimus, nec potest "non accidisse quin a vobis reperiatur." Illi e contrario constanter negabant. Quibus in hunc modum contendentibus, supervenerunt magistratus et potentes, et reducti sunt Wintoniam qui suspecti erant. Nam pecuniam repertam indigenæ cuidam commiserant, qui eam diligentiæ prioris Sancti Swituni interim reservandam deponeret, donec ipsi opportunitatem nacti ad se transferrent.

Stabat autem Robertus in via tristis et sollicitus, memor transgressionis et fracti voti; et ait, "Ne "reminiscaris, Domine, iniquitatum mearum: succurre, "misericors pater, ne damnum et confusionem incur-"ram. Ne recorderis, beate Thoma, transgressionis "meæ et pollicitationis commissæ. Fateor quidem "peccatum meum; nam exigente peccato damnum hoc "accidisse non dubito. Præ cæteris actionibus votum, "quo teneor obligatus, solvisse debueram. Nunc vero "arguar furti, depositumque suum a me dominis exi-"gentibus reus vel infamis judicabor. Martyr, pro-"pitiare, ne periclitetur innocentia mea. Votum voveo, "quod firmum et fixum erit: Oratorium tuum pedes, "discalceatus, et cilicio tectus adibo." Dixit, et Wintoniam reversus misericordiam martyris exspectabat. Sociis interea vicecomitem convenientibus, significatum est illi apud quem Robertus hospitabatur super inventa pecunia, denuntiatumque quia siquis vindicaret eum, exhiberet se et priorem conveniret. Egit gratias Ro-

He confesses his sin, and the money is recovered.

bertus, sciens ex beneficio martyris hoc verbum processisse. Igitur exhibito loculo interrogatum est quid et quantum inesset. Respondit vir præfatus, "Quatuor "seris obfirmatus erat; ecce claves earum. Corrigi-"arum unam præcisam conspicio, sed confido in Domino "quia sanctus qui perditum forulum restituit reposita in "solidum custodivit." Igitur sua suffragio martyris receperunt; qui et marcas octo quæstionariis promissas ad trium acceptilationem moderatam perduxit.

(8.) *De clerico qui spondens beato Thomæ marcas xv. perditas invenit.*

The countess of Eu's secretary recovers lost money.

Clericus quidam, Augensis comitissæ notarius, quindecim marcas forulo suo crediderat, qui lapsus a mantica jumentum onere, delatorem possessione, destituit. Advertens autem post multam viam quod acciderat, timensque post damnum suum etiam læsionem nominis et notam infidelitatis, quæ facile creditur in hujusmodi, vovit beato Thomæ marcam unam, si quindecim perditas sibi daret invenire. Facto voto per eandem viam rediit qua venerat, loca singula diligenter perlustrans quæ suspecta putabat. Et non inveniens, jam inclinata die, declinavit ad militem familiarem sibi in regione Sussessia manentem; cui et indicavit de damno suo, rogans ut puerum secum transmitteret. Spopondit se ipsum comitem. Igitur mane relegentes, et quasi quindecim milliaria transeuntes, ducentis circiter hominibus eadem via itinere pedestri et equestri prætereuntibus occurrerunt. Tandem die ex parte decursa loculum transeuntibus omnibus expositum in media via repererunt, plana et perspicua præ foribus domus unius quam nemo introiret vel exiret qui circum jacentia præ oculis non haberet, cum[1] martyr interim oculos omnium teneret, volens voventem et confidentem in se indemnem conservare.

[1] Interlined in MS.

(9.) *De ampulla plena vacua reperta.*

Clerico cuidam Guillelmo, nato de loco qui Monachorum-villa nuncupatur, idem martyr idem beneficium contulit; quem ad limina beatorum apostolorum Petri et Pauli Cantuariensis ecclesia direxerat. Sed prius quid in via contigerit exsequamur. Venit ad villam cisalpinam quam Burci nuncupant, ubi ad oppidanum quendam ad reficiendum divertit. Quem videns frater unus indigena, qui ob causam suam ad domum illam venerat, ampullam sancti Thomæ deferentem, ex tomis vestimentorum beati Thomæ impetravit sibi minimum quid impertiri. Lavit autem manus is qui impertierat, volens ablutionem in ignem mittere. Hospita vero, fide plena, ut sibi aqua illa reservanda daretur obtinuit. Factum est autem ut abscedente clerico in domo illa puer infirmaretur. Ad quem potandum cum ampullam reservatam effunderent, nihil aquæ inventum est. Interveniente autem quodam peregrino beati viri, sibi impertiri de aqua quam deferebat impetrarunt; quam cum in vasculum suum vellent transfundere, quod vacuum dimiserant, mirabile dictu, repletum aqua repererunt. Qua potantes infirmum, sanum cum receperunt.

William of Monkton (Thanet), on his way to Rome, passes by Burci (Burzy, near Mâcon ?). A.D. 1173.

A double miracle follows.

(10.) *De forulo tecto domus superjecto, quem per inundationem pluviæ martyr ostendit.*

Progrediens inde clericus, cum Plasentiam venisset, propter pericula locorum deposita numerata pecunia sua apud fidelem matronam, uxorem cujusdam qui Bonus Joannes dictus est, Romam profectus est, de celebranda solennitate martyris nomine fratrum Cantuariensium dominum papam petiturus; quem jam ipsis ignorantibus catalogo martyrum ascripserat. Accidit autem, dum matrona res apud se depositas transponeret, ut extra apothecam depositum famuli martyris incauta relinqueret. Quod pedissequa inveniens, loculum scissum nummis extractis tecto domus superjecit,

At Piacenza, William deposits some money,

which is stolen, and carried off

to Pavia, by a female servant.

abscondens sic quod abscondere non potuit. "Nihil "enim opertum quod non revelabitur, et occultum "quod non sciatur." Emptis igitur sibi quæ muliebrem levitatem alliciunt, post paucos dies ait matrifamilias, "Dimitte me; urgentissimum negotium Papiam vocat "me." Dimissa illa collectis sarcinulis ad locum destinatum pervenit; et ingressa domunculam morabatur ibi, tenebaturque divino nutu ne quoquam digredi posset.

The empty purse is found.

Martyr autem, memor ejus qui sibi famulabatur, nubes in pluvias resolvit, et erupit inundatio tanta ut decurrentis aquæ profluvio crumena pariter a tecto decurreret. Quam famulus unus inventam in domum intulit, dicens, "Ecce, domina, quod de tecto dilapsum "est." Contemplans illa vociferavit, "Væ mihi! Wil-"lelmi est; quod apud me deposuit, furto sublatum "est." Interveniente conjuge, loculus exhibitus est; conferunt ad invicem; ancillam quæ se absentaverat suspectam habent; eam furti consciam et ream indicant. "Ob hanc," inquiunt, "causam, suam subtraxit "præsentiam." Præcingit igitur se paterfamilias, et abiens furtum persequitur. Incumbente autem nocte prospicit hominem præ se equo insidentem et dicentem, "Veni, veni, sequere me; nummos furto tibi sublatos "non amittes." Miratus ille ait famulo comiti itineris, "Vides hominem quem video? spondet mihi nummo-"rum recuperationem." "Non," inquit, "video." Videri autem volens, dilatat visum, aures arrigit; sed audire datur eum, non videre. Venientes autem ad fluvium qui Papiam et Plasentiam interfluit, virum viantium transpositorem interrogant an mulierem transposuerit, et ejus habitum, staturam, et formam describunt. Respondet se hujusmodi transmisisse, et accepta pecunia eos ad locum perduxit quo se mulier contulerat; et conceptum est furtum, ipsaque reducta.

The thief is traced.

The pilgrim returns, and

Interea romeus Dorobernensis, expedito negotio suo, ad hospitium suum reversus est. Ad cujus pedes

muliere prædicta veniam rogante, "Non sic," inquit paterfamilias, "furti rea;" et de furto perpetrato hospiti nescienti indicavit. Postera die, convenientibus civitatis optimatibus, et depositorem sciscitantibus quam de muliere ferret sententiam, respondit, nolle eam puniri, si furandi proposito renuntiaret. Quod cum promittere de se mentis impuritas dubitaret, passione repentina percussa est; reflexæque sunt manus ejus et pedes retorti, os ad aurem protractum, et cilia eversa; spumaque ab ore erumpente cum sanguine corruit in terram, mentis pariter et corporis impos. Torquebat martyr membra impura, ut puritatem extorqueret. Puniebat eam misericorditer, ne a sæculari judice immisericorditer puniretur. Videntes igitur judices quia, prærepta sibi facultate puniendi, divina manu feriretur, ex severitate judicii ad intercessionis clementiam conversi, famulum martyris oraverunt orare pro ea; quod cum fecisset, reddita est mulier sanitati.

The woman is miraculously punished.

She is restored at his intercession.

Ipse autem, assumptis depositi reliquiis, per loca periculosa regrediens, ubi ex imperiali edicto habentes signum Dei vivi et beatorum apostolorum Petri et Pauli manuum et oculorum damnum incurrebant, sine rerum suarum et membrorum jactura et impedimento aliquo, dirigente martyre, ad mare Britannicum pervenit; quod cum custodiretur, et non pateret ulli propter regum discordiam, ipse naviculam sine dilatione ingressus de reditu suo et peracto negotio fratres Cantuarienses exhilaravit.

His return to Canterbury.

(11.) *De periclitantibus divinas lucernas et ipsum martyrem in navi videntibus.*

Fratres duo viri illustres, Robertus et Guillelmus, cum aliis multis a portu Britannico navigantes, tempestate valida periclitari cœperunt. Nam malo concusso, veloque in undas dejecto, vix duobus digitis fori fluctibus supereminebant. Turbo quippe rapax super

Preservation from shipwreck on a voyage from Brittany.

verticem eorum jugiter incumbens carinam fluctibus obruebat, adeo ut nobiliores, qui scaphæ insidebant, ex parte corporis inmergerentur. Sic tribus ferme diebus et noctibus jactati in incertum ferebantur, ubi locorum essent, aut quo tenderent, penitus ignorantes, terram omnem et fluctus omnes suspectos habentes. In his enim scopulos, in illa vada, formidabant. Tertia die, quia nomen beati Thomæ ad singulos fluctus acclamabant, consolationis remedio jam desperantes revocantur; nam signum divinæ clementiæ martyr illis ostendit. Et clamitare cœperunt, alii unam in navi, alii duas, se vidisse lucernas; alii digito martyrem præsentem demonstrabant. Ex tunc tempestate sedata, et mari quiescente, in portum Cantianum qui dicitur Winchelse projecti sunt. Unde nudis pedibus memoriam sui salvatoris adierunt.

(12.) *De nauta præstantissimo periclitante, ad cujus votum sedata est tempestas.*

William Wendhut is delivered in a storm.

Gwillelmus[1] cognomento Wendhut, per loca maritima ex solo nomine notus, vehementi tempestate in oceano jactabatur. Nam ventus turbineus et æstus undosus navim ejus fluctibus implebant, adeo ut proræ partibusque anterioribus nemo posset insidere. Timebat igitur ipse sibi, timebat et navi. Non artis industria, quæ qualitates elementorum et ortus ventorum providebat; non navis capacitas, quæ centum equos transponebat; non nautica temeritas, quæ fragili ligno vitam credit; non animi denique præstantia securitatem præstabat: solum virtutem cœlicam posse sibi suffragari in tanto motu elementorum, sicut erat et verum, arbitrabatur. Unde cohortantibus[2] sociis et connavigantibus, longitudinem navis suæ filo commetitus votum vovit, se non per undas iturum, nisi per

[1] *Sic* MS.

[2] *cohartantibus*, MS.

terras prius sedem martyris adisset. Quod cum vovisset, extemplo minoribus volutionibus freta montuosa ferebantur, navim mitius ventus et æstus inquietabant. Homo nomen martyris invocabat, pontus autem et æstus nomini deferebant. Proreta timidus suffragium implorabat, athleta potens elementis imperabat. Quanto magis ille invocabat, tanto magis hic nubes serenabat. Sic sine rerum suarum jactura, quamvis jactaretur in undis, navem in navale reduxit.

(13.) *De negotiatore quem periclitantem beatus Thomas reduxit ad propria.*

George, having sailed from Sandwich for foreign parts, is delivered from a storm, and brought home.

Juvene Georgio e portu Sandwico ad transmarinas partes negotiatum proficiscente, tempestas exorta nebulas objecit, et errore inducto horizonta[1] præviasque aeris et itineris notas eripuit. Clamans igitur ait, "Conserva, martyr Thoma, servos tuos, pridem tibi "secundum potestatem sæcularem subjectos, et ad de"fensionem tui paratos, quando ab exilio revocatus in "patriam tuo adventu pastor oves exhilarabas. Sede"bat tunc hostis in insidiis ut diem sine luce seden"tibus Anglis ortum tristitiæ tenebris offuscaret; "sed radiis divinæ clementiæ repercussus non præva"luit. Funestus satelles arma parabat, sed pro pas"tore grex devotus agebat et satagebat, ne lucerna "eorum extingueretur, ne nox superaddita nocti tene"bras suas duplicaret. Egimus quod potuimus et "debuimus; nec enim merita nostra præsumptuose "jactamus. Nunc vero, quia in manus Domini pec"catis exigentibus incidimus, te, quæsumus, interpel"ante, brachium suum extentum contineat, et increpet "mare quod commovit." Hujusmodi oratione motus pater densitatem nebulæ dissipavit, sedataque procella nautam cum indemnitate rerum suarum ad propria

[1] *horrizonta*, MS.

Why he was not allowed to proceed on his voyage.

die tertia reduxit. Nec enim sanctum oportuit ad commercia viri lucro inhiantis producere cursus. Revocandus erat ad propria, ut ex his quæ apud se gererentur exterius moneretur interius propriis rebus desuper datis contentus esse, non ex alieno ditari. Nam perpauci negotiantur qui non ex alieno damno locupletantur; alteri autem damnum non inferunt nisi et proprium damnunr incurrant, si non bonorum corporalium, saltem spiritualium. Et constant magni lucra pecuniarum quæ damna sequuntur animarum.

(14.) *De navi in mari Mediterraneo quæ scopulis adhæsit.*

Deliverance of pilgrims in the Mediterranean.

Quidam peregrini mare Mediterraneum navigantes in scopulos impegerunt, et periclitari cœperunt. Erat autem hujusmodi periculum, ut puppis et carina scopulis hæreret, prora vero prona dependens subjectos lamberet undas. Carbasus autem a malo profluxerat, et fluctibus jam exsaturata antennas deducebat, ut et malus fluctibus immergeretur. Quibusdam igitur ex nautis rudentes insilientibus, aliis de peccatis suis sollicitis et voventibus, omnibus autem nomen martyris Thomæ clamitantibus, manifesto et mirabili signo in proram navis exsurgens in puppem subsedit, ut ambiguum nulli relinqueretur quin proræ manum martyr supposuisset.

(15.) *De juvene qui per temeritatem ludi buccella strangulatus est.*

Robert, of the household of David, the Scotch king's brother, is delivered from deadly sickness.

Alutarius quidam, Robertus nomine, filius cujusdam Thomæ, professionis ejusdem, de domo David fratris regis Scotorum, ad mortem ægrotabat. Qui cum quindecim dies sine victu vitam pertraxisset, imminentibus extremis accepit in monitis[1] ut de martyre confideret, et voveret ei. Acquievit, vovit, postera die penitus

[1] *immonitis*, MS.

convaluit. Libet intueri quidnam sit quod martyr voventes attendit et promissa respicit, tanquam donariis hominum delectetur; cum omnis humana cupiditas a supernis civibus relegata credatur. Voventes et emendatiorem vitam promittentes amator humanæ salutis sanctus exaudit, non sibi sed illis quorum interest ut ex bono proposito proficiant, et profectus fructum consequantur. Quidam tamen perhibent martyrem, dum in corpore esset, ea tempestate qua sponte exsilium subierat, pecuniam multam mutuam accepisse, coexsulibus et curialibus erogandam. Quam quia rebus humanis exemptus solvere non potuerit in vita, voluisse post mortem de indemnitate creditoribus suis providere, ne in perpetuum obligatus fabula fieret, et querimoniæ locum relinqueret; et hinc esse quod reges, archipræsules, pontifices et principes, presbyteri, milites, monachi, sanctimoniales, omnisque conditionis et ætatis homines, divinitus inspirati, miraculisque innumeris a variis regionibus exciti, non modo catervatim, sed et certatim, tanquam ad debitum solvendum confluxerint, votis se peregrinationibus, pensionibus, et capitationibus obligantes.

A theory as to the wealth offered to the saint by pilgrims.

Cum itaque juvenis prædictus sanitati restitutus fuisset, solvere votum intendit, et ait compari suo Hugoni, cognomento Ridel, filio cujusdam castaldi regis Scotorum, "Ecce, peregre proficiscor; peregrinemus "pariter, memoriam Thomæ martyris adeuntes." Respondit non esse in animo sibi illo proficisci. Subjunxit qui prius interpellaverat, illi illo eundum fore; forte prædicens quod post evenit. Nam post aliquot dies, dum præmemoratus Hugo pranderet, accipiens buccellam in os cujusdam sibi convescentis transposuit; qui vice vicaria aliam buccellam in os ejus refudit. Et cum sic aliquandiu puerili temeritate collusissent, mensarum reverentiæ minus deferentes, ludus eis in luctum versus est. Nam ejus quem consors suus peregrinaturum prophetaverat

Robert invites Hugh Ridel to accompany him on pilgrimage.

Hugh refuses, but is soon after in danger of being choked.

spiramina obstrusa sunt, carne bovina vitæ canalibus inserta. Qui cum spiritui debita commercia non haberet, corruit in terram, facie teterrima[1] decoloratus. Exsilientes autem qui convescebantur a mensis eum amovebant, collo et dorso pugnos illidentes, sed nec motum nec halitum in eo advertebant.

His brother makes a vow to St. Thomas, and his life is saved.

Igitur plangentibus illis erupit et frater ejus in planctum, " Siccine, frater mi, amara morte dividimur? Succurre, sancte Dei Thoma, tot virtutum " et portentorum operator, et in hoc virtutem ostende. " Ecce peregrinationis signum. Complico nummum in " nomine ejus; a me votum vel transgressio voti re" quiratur. Confer opem, pater, ne de medio sic mi" sere miser auferatur." Requirebant alii aquam viri Dei, qua potaretur, et emissus est puer. Quo capellam obseratam renuntiante, dixit Ricardus, qui ex officio nomen abbatis acceperat, "Mihi ipsi eundum est; re" vera si seram reperero, confringetur." Dixit, et ad ostium veniens prætendit manus, ut seram appendentem avelleret; quæ mira Domini bonitate, et benignitate martyris, priusquam apprehenderetur, ultro collapsa est. Quis igitur neget sanctum miseri miseratum, et periclitanti propitium reserasse seram, ne sero suffragia subvenirent? Inde duabus arreptis ampullis stetit ante jacentem, qui nec minimo motu vel halitu vitæ superstitis signum dedit. Cui cum in os aquam sacram transfudisset, protinus tanquam a somno excitatus et in latus erectus in laudes erupit.

(16.) *De sacerdote nephretico.*[2]

Gerard of Mechlin is cured of disease of the kidneys.

Generantur in renibus lapides ex viscosis et spissis humoribus nimio calore perustis, quemadmodum videmus figulorum vasa sole vel igne siccata indurari, ut in aquam missa solvi non possint. Unde tibi sollici-

[1] *teterrime?* | [2] *nefretico,* MS.

tudo sit ne pinguis aut viscosa tibi generetur in renibus materia; satius est vulnus vitare quam post vulnus remedium quærere. Sacerdos Gerardus, de villa Flandriarum quam Mechlinam[1] dicunt, quatuordecim annos calculo vexabatur; qui visa quadam die martyris Thomæ phiala, reminiscens passionis ejus, vas assumptum partibus suis infirmis admovere præsumpsit, et loca cruciatus circumfricare. Et illico fides operata est: nam ab ea die[2] sanus factus est.

(17.) *De alio nephretico.*

Robert of St. Jacques cured of similar disease.

Majoris ætatis Robertus, sed minori spatio temporis, eadem peste cruciatus est. Modus tamen cruciatus et sanitatis diversus fuit. Hic enim novem annos dolorem produxit, et sæpius contriti lapidis frusta projecit. Postremo tantus exuberabat dolor ut ad lacrymabilem clamorem compelleretur. Nemo clamorem remedio juvabat; protestabatur angorem, sed deerat qui subveniret, donec misertus Dominus medicum misit, qui miro genere medendi sanaret, sanguine fuso, non medicamentis aliunde quæsitis; hominem imbecillem in vita, potentissimum in morte, hominem abjectum et despectum dum vitalibus auris frueretur, sed electum et dilectum dum velamento carnis exueretur. Ne igitur ulterius post novem annos sanitas hujus nephretici differretur, et morbo graviori desperationis interior homo læderetur, missa est aqua salutaris, quæ non unum curat, sicut probatica piscina, sed plures et passim. Illa certis temporibus, et motu descendentis angeli; hæc semper, et virtute martyrii, non sine ministratoriis spiritibus. Quam cum calculosus iste de vico transmarino cui nomen est Sancti Jacobi bibisset, lapidis extremam partem profudit ab virga, quam viarum urinalium reservarat angustia.

---

[1] *Mechinam*, MS. | [2] Interlined.

(18.) *De leproso sacerdote.*

John, a priest of Nottingham, cured of leprosy.

Johannes sacerdos boni testimonii apud oppidum Notingeham profectus est ad memoriam martyris Thomæ. Proficiscendi causa lepra fuit, cujus deformatione sordebat. Tribus igitur exactis diebus, reversus ad propria, protuberantibus pustulis horridis et rarescente barba cœpit deteriorari et facie dehonestari, ut convictu communi frui non posset. Compulsus itaque fratres colleprosos de sua habitatione convenit, et contracta conventione cohabitavit. Octo autem ferme decursis mensibus, sollicitus de sanitate sua (nam meliorationem indies capiebat), fratres petiit quatenus indulgeretur sibi licentia peregrinandi ad martyrem sanctum, cujus in melioratione jam præsentiebat beneficium. Negantibus illis, per necessarios obtinuit ut restitutis viginti solidis quos in conventione dederat abiret. Quibus acceptis, ad locum destinatum veniens et illud accepit propter quod accepit;[1] nam post orationem regressus ad propria mundatus est. Videns igitur quia magnificasset Dominus secum misericordiam suam, tertio repetita peregrinatione longa terrarum spatia gratias acturus transmisit, ne transmitteret in se evangelicæ reprehensionis maculam, "Nonne decem mundati sunt, et novem ubi "sunt? Non est inventus qui rediret et daret glo- "riam Domino nisi hic alienigena."

(19.) *De leprosa.*

Odelina cured of leprosy.

Mulier Odelina, quamvis per quinquennium et eo amplius lepræ contagio sorduisset, quamvis diuturna corruptio totius substantiæ suæ totam sibi spem salutis abstulisset, nihilominus tamen misericordiam martyris postulare præsumpsit. Quinquies Cantuariam de ultra Londonias iter peregrinationis arripuit, totiensque non exaudita repedavit. Laborem viæ, viatici penuriam, aeris intemperiem sustinuit æquanimiter, credens ad

[1] *accessit ?*

profectum sibi cedere postpositis deliciis molestiam perferre, et quod requies aut voluptas corporis non impetrat, contritione cordis, tribulatione carnis, obtinere, sciens naturali ratione (non enim legem didicerat, quamvis opus legis ostendit scriptum in corde suo) quia "tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, "probatio spem, spes autem non confundit." Persistens itaque in proposito sæpe iterat iter quod casso labore sæpe consumpserat. Pulsat et repulsam patitur; abscedit mœsta, sed cum spe gaudens rursus accedit. Differebat martyr quod facturus erat; supponebat fomentum, excitans sopitæ devotionis ignem per impetrandi difficultatem. Tandem vincit improbitas ("labor "improbus omnia vincit");[1] non improbitas sed fides et longanimitas instanter petentis. Vincitur constantia martyris, et quem sæcularis violentia pridem non flexerat militantem, nunc lacrymæ devotæ mulieris vincunt regnantem. Inclinavit illum immotum rigorem sinceritas mentis, contritio cordis et carnis. Non modicum enim conterebatur spiritu quæ vilescebat contemptu; non modicum conterebatur et carne quæ carnis officium perdiderat ex parte.

Igitur ne frustrata spe salutis cassoque labore viæ diutius absorberetur, diminuitur rubor faciei, fruticat pilus superciliorum, raucitas vocis clarescit, cæteraque demolita sunt hujus ægritudinis accidentia. Supererat strictura narium, quam cœlestis medicus non penitus amovit, sed mortali medico curandam reliquit. Provenit enim ex repletione venarum in superiore parte narium, quam evacuata materia de facili curat medicinalis industria. Reliquit itaque curandum homini quod homo per se potest, abstulit vero quod vires humanas excedit et sola virtus cœlestis potest. Non est ergo parva diligentia salus animi quærenda. Multo serendum

[1] " . . . . labor omnia vicit
" Improbus."
Virg. Georg. i. 145–6.

est ibi labore ubi multum fructus provenire speratur. Si enim tantopere sanitas corporis elaboratur, quod nulla stabilitate subsistit, sed est sicut fœnum, quod hodie floret et cras in clibanum mittitur, quanto magis anima vigilantia laboris indiget, ut ei salus provideatur, quæ non ad horam sed in perpetuum manet? Nam si servatur anima, servatur et corpus; et si negligitur, negligitur et corpus. Oportet enim eam suo corpori, quod post corruptionem suscitabitur, couniri, ut ex ejus meritis utrumque simul vel damnetur vel glorificetur.

(20.) *De duobus leprosis, alio cismarino, alio transmarino.*

Galen. de Simpl. Medicam., xi. 1, t. xii. p. 313, ed. Lips. (with abridgment).

Cures of two lepers.

"Nunquam," inquit Galienus, "vidi in vita mea "hominem a lepra plenarie sanatum, nisi qui vinum "biberit ubi tyria[1] inciderit et ibidem computruerit. "Hunc enim vidi excorticari et cute exspoliari cum "vinum illud biberet." Nos vero vidimus duos ad unguem mundatos nec signum lepræ reservantes, qui non aliud medicamen acceperant quam aquam et sanguinem martyris; quorum alter diutius circa tumbam ejusdem martyris conversabatur, edens et bibens quæ apud nos erant, Ricardus nomine, et erat spectaculum regibus, comitibus, indigenis et alienigenis oratum venientibus. Alterum vero quendam Hugonem, de vico Hemblenguiem, quasi quindecim stadiis a vico grandi distante quem nomine confessoris Audomari vulgus appellat, leprosum vidimus et sanatum a nobis dimisimus, monentes ut negotiationem suam sine fraude prosequeretur (erat enim mercator), vel ex toto negotiationi renuntiaret. Nam ad aliam conditionem honestiorem satis habebat idoneam personam, et vires cor-

(Ebblinghem, near St. Omer.)

[1] This seems to be derived from *θηρίον*, and to mean *a viper*, as in the classification of leprosy, p. 333, *tyria* is the equivalent of *ὀφίασις*, and at p. 175 we find *tyriaca* for *theriaca*. In the passage of Galen cited in the margin, the word is *ἔχιδνα*.

poris quæ nondum metas virilis ætatis excesserant. Sanabatur autem facili modo in difficili morbo, quem et difficiliorem reddiderat annus exactus ex quo creverat in cute. Duas noctes in oratione pernoctavit apud nos, et discessit aquæ modico faciem perfusus. Discedens ejus magnificam mirificamque virtutem sensit in brevi; de cujus efficacia, cum rediret ad gratias, nobis indicavit, et credidimus, quia mundata facies fidem promeruit.

Why so many lepers are cured.

Quid, putas, agit inpræsentiarum Dominus curando tot leprosos? nemini videatur onerosum si super hoc dixero quid sentiam, dummodo meliori sententiæ præjudicium facere non præsumam. Revera mirificat Dominus sanctum pro se patientem et agentem causas membrorum suorum. Quia enim potestas sæcularis ecclesiasticam libertatem indebita servitute damnarat, quia etiam refriguerat in vespera mundi caritas multorum, necessarium fuit hostiam vivam mactari, Deoque placentem, quæ lepram, sicut et cæteras languores, curaret, ut vel sic cohiberetur violentia quæ sævierat, fidesque recalesceret quæ tepuerat. Missus est itaque supernæ dispensationis decreto sacerdos magnus, tritus cilicio, probatus exsilio, sua suorumque pulsatus molestia, longum et insuperabiliter dimicans in acie tentationum. Qui cursu certaminis sui feliciter expleto, quod vivus non poterat, explet in morte, mirumque in modum post mortem fortior resurgit in hostem, ut vere dicas, "Infirmum ejus fortius est hominibus." Curat igitur omnem lepram, non modo tyriam,[1] leoninam, sed elephantiam et alopeciam,[2] et siquid aliud lepræ genus physicus excogitat. Curat et spiritualem lepram, quod majus est, varietatem scilicet vitiorum sinceritatem animæ commaculantium. Sicut enim exterior lepra corpora variando commaculat, sic decor animarum sua lepra deturpatur. Sunt namque qui leoninam habent

Galen, Isagoge, c. 15, t. xiv. p. 757.

Of spiritual leprosy.

[1] See p. 332, n. 1.

[2] *i.e.* vulpinam; *allopitiam*, MS.

severitatem, complures serpentinam astutiam, nonnulli vulpinam fallaciam, multi vero cauteriatam et denigratam gerunt conscientiam; elephantiæ proprietates moribus imitantes. Invitatur igitur hujusmodi beneficiis bonus ad bonum, malus revocatur a malo; et vident, Deo gratias, moderna sæcula profectum qualis non fuit ex quo non est visus apostolus super terram.

(21.) *De cæmentario leproso.*

Case of Simon of Derby, a mason, who was struck with leprosy while employed by the archbishop of York.

Ædificabat sibi domum et capellam Eboracensis antistes Rogerius, in cujus summitate juvenis Simon cæmentarius, de castro Derebi natus, elephantia percussus est. Invaluit autem labes adeo per anni circulum ut pilis cadentibus caput deflореret, et mentum perderet virilitatis indicium. Quotidie cutis rumpebatur, unguibus avellenda; quotidie nova succrescebat, et damno suo pubescebat; cumque cutis carnem detegeret, caro cutem albore, sanie, tuberibus dehonestabat.

Provocabat hæc illam ruptura fervoribus et pulsibus; revelabat illa turpitudinem hujus. Quorum miseram litem miserabilis patiens dirimere volens, cum non per se, non per medicos, posset, placuit ad audientiam majoris judicis litem transferre. Igitur ex consilio amicorum et canonicorum Eboracensium statuit se in consistorio domini Cantuariensis quondam archiepiscopi, et quatenus raucitas pectoris et strictura naris permisit, oravit. Verebatur aspectum et verendam majestatem judicis, a longe salutans; et quia non impudenter ingerebat horrorem suum, meruit allegare dolorem suum. "Judex," ait, "optime, contendunt apud me adversarii duo con-
" tumaces et protervi, non obtemperantes sibi, quia
" negat uterque quod suum est alteri. Postulat a cute
" caro necessaria sibi, non aliqua præter consuetu-
" dinem, sed quæ de lege primæ conditionis attributa
" sunt homini, velamina competentia et vividum colo-

"rem, quem visus hominum non perhorrescat, et qui "nauseam non mereatur intuentium. Satis digna "judicio meo et modesta postulatio, quæ repulsam non "meretur. Quis enim alteri neget quod de jure negare "non debet? Sed perversitas ejus quæ accusatur "ruptura et sordida nigredine erogandas deturpat "exuvias, pilos immutat et decutit, naturamque suis spo-"liat ornamentis. E contrario, caro corruptos in cutem "evaporat humores, oculos inflammat, manus et pedes "dedecorat, et totum exteriorem hominem commaculat, "materiam potionibus et apozematibus[1] extenuat, et "tandem serpentis edulium, ut cum serpente perimatur, "exspectat. Quicquid partes delirant, in me mala "omnia reciderunt. Quærebam apud nos magnum ali-"quem, qui partes suas interponens litem hanc se-"daret. Sed qui major est in Eboracensi climate non "modo non sedat lites, sed et excitat, fratres suos "persequens. Et fugi ego ab eo foro, jurisdictionem "sinceritatis tuæ petens et misericordiam postulans; "ut finem dolori meo, judex optime, miseratus im-"ponas."

Audivit orantem, et donec peroraret sustinuit æquanimiter gravitas cognitoris: sed facto, non verbo, responsurus remisit ad proprium judicem. Qui reversus Eboracum, majus cœpit apud se sentire gravamen. Nam dum modestia cognitoris in alienam messem falcem mittere non præsumit, exspectans si is de cujus potestate erat ei manum imponeret, eruperunt tumores et tubera, scabies et impetigines, asperitas vocis et tussis, varietas macularum et fœditas partium extremarum, quæ videntibus etiam horrorem incuterent. Et eo usque lues efferbuit ut membra sibi ipsis sua negarent obsequia. Manus quippe varicosæ et nodosæ in volæ vulnera digitos inclinabant, unde ut manibus alienis pasceretur egebat.

---

[1] *apozimatibus*, MS.

Sic tribus decursis mensibus, cum civibus Eboracensibus ultra cohabitare non permitteretur, quamvis seorsum manens in suburbio communionem vitasset, ex conventione a fratribus colleprosis obtinuit ut in eorum transiret consortium. Poterat jam de ratione judex Eboracensis argui quod remissam ad se causam non examinaret, ad cujus forum spectabat. An in remissione sanandi fratris veteres jam sopiebantur inimicitiæ, et factus est martyri Pilatus amicus in illa die, ut legato primatique suo tandem metropolitanus deferret; majori cognitioni minorem nolens præjudicare? Poterat et martyri malevolus insultare; poterat cynicus[1] obtrectator cœlestem innocentiam obloquiorum maculis obfuscare, cum rediens æger ab oratione vultu fieret abjectior et statu. Sed dum mendicans pecuniam corrogaret prædictis fratribus erogandam, et quod non habebat viritim perquireret, placuit domino primati ad auditorium suum litem quam præscripsimus revocare, ne mora prolixior ad se periculum traheret. Igitur æger, internæ inspirationis nuntio citatus, ne in consistorio alieno immunis et vacuis manibus appareret, qui vel sola mente placere poterat, nummum unum in exenium complicavit, et abiens Cantuariam repedabat. Prævenit autem judex venientem, pro beneficio beneficium, pro munere munus, impendens. Et ne in priori deformitate reverendis obtutibus vocatus appareret, nares ejus fœtentes tribus noctibus emunxit, sanguinem eliciens usque ad tumorum et tuberum omnium repressionem. Manus incurvas extendit ad faciendam benedictionem. Fruticante pilo genas et caput ornavit, vultum novitate cutis serenavit. Ille igitur, cum tandem emenso itinere cum compatriotis et convicaneis suis veniens videndum se præsentaret, non sicut in primo adventu latebras quærens et lucem fugiens, meruit miranti populo spectaculum fieri; nam potuit ex novitate sui non idem qui fuerat, sed alter, videri.

[1] *cinicus*, altered to *cenicus* (possibly intended for *scenicus*) in MS.

(22.) *De cursore leproso.*

A courier of the count of Mellent cured of leprosy.

Fuit et juvenis Augerius hac eadem labe contaminatus, Neustrius genere, cursor Roberti comitis de Methlent, a cujus domo propter morbi contagium eliminatus, peregre secedens Jerosolymam petiit, et fluvio Jordane lotus rediit emendatus, sed non emundatus. Reversus autem receptus est, et tanquam sanus in domo prædicti consulis conversabatur, donec renascente morbo facies ejus rursus inciperet nigrescere, tumoribus et tuberibus horrere. Unde rursus a domo consulis ex præcepto ejus expulsus est, et cum lues ingrueret, etiam a communione convicaneorum suorum segregari jussus. Cum igitur vinculis divinæ pietatis arctaretur, (quanquam non secundum pietatem sed secundum pœnam flagellum suum metiretur animalis homo et non percipiens ea quæ sunt spiritus Dei), viro Dei penitus se devovit. Et egrediens de terra et cognatione sua venit et stetit ad ostium Cantuariensis Helisæi; minor quidem illo Syro Naaman, in libro Regum, possessione, sed non fide; non litteris directis missus, sed expulsus, a suo principe. Et cum pulsaret, et postularet mundari, misit ad eum per servum suum martyr Helisæus, dicens, "Vade et lavare septies in Jordane, et "recipiet caro tua sanitatem, atque mundaberis. Sicut "enim Naaman Syrus septies in Jordane lotus carnaliter [1] lepræ remedium percepit, ita tibi simili modo "spiritualiter munditia quærenda est. Unde lavandus "es in Jordane septies; nam abstergenda sunt septem "capitalia vitia, quæ puritatem interioris hominis con- "taminant et a capite Christo discriminant (quæ sunt "superbia, invidia, ira, acidia, avaritia, ventris ingluvies, "luxuria) in flumine Jordanis, hoc est, humilitate con- "fessionis; ad quam si vera pœnitentia descenderis, se- "cundum interpretationem vocabuli Jordanis, ex Syria,

[1] *carnariter*, MS.

" id est, ex sublimitate concupiscentiæ sæcularis, resti-" tuetur caro tua sicut caro pueri parvuli, ut ad inno-" centis vitæ redigaris infantiam, et vitæ æternæ mere-" aris ingressum. Unde Veritas ipsa discipulis suis ait, " Nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non " intrabitis in regnum cœlorum." Cum igitur hujusmodi mandatum accepisset, non avertit se et abscessit indignans, sed resedit coram eo donec luna suum complesset et iterasset orbem; moram gravem grate ferens, unde gratam et optatam sanitatem perfecte suscipere meruit; adeo ut si strictura narium caruisset, infirmitatis in eo vestigia non invenirentur.

(23.) *De muliere leprosa.*

Mabel of Dudley cured of leprosy.

Mulier Mabilia, quæ vico Dudelghe conversari consueverat, eadem infirmitate detenta, eodem curatore cepit infirmitatis remedium; de qua scriptum hujusmodi suscepimus.

Letter of the prior and convent of Wenlock.

" Reverendo patri et domino Odoni, priori ecclesiæ " Sanctæ Trinitatis, Cantuariæ, universoque ejusdem " conventui, frater Humbaldus, dictus prior de Wenloco, " totusque ejusdem loci conventus devotum in Christo " salutis obsequium.

" Pro gloria habemus et immensa lætitia quiddam " nobis nuper innotuisse quod tantæ gloriosissimi " martyris Thomæ meritorum copiæ nostra possit ad-" jicere contestatio. Nam ut rem succincto perstringa-" mus eloquio, præsentium latrix nuper exstitit lepro-" sissima, adeo ut gutturis eam raucitas, labiorumque " tumor, ac palpebrarum et oculorum transversio, " rimosaque pedum simul ac manuum inflatio cum " maculosa totius corporis alteratione transfigurassent. " Quæ talis, tandem audiens salutifera per beatum " Thomam remedia consimilibus collata quamplurimis, " spe salutis concepta, Cantuariam, biga tamen evecta, " perrexit. Quo per quindecim dies in monasterio com-

"morata, pristinæ nævos exuta deformitatis, meritis "(ut proculdubio credimus) beati Thomæ, qualis nunc "cernitur, sibi restituitur. Quæ cum a propriis ecclesiæ "nostræ fratribus quampluribus, octo scilicet numero, "qui eam in præfato laborasse languore pro certo "noverant, (quorum constans assertio fidem meretur,) "edidiscimus, secure ac devote vestræ significamus "sanctitati, quatenus omni sepulto hæsitationis scrupulo "prænominati sancti cæteris hoc ipsum annotetis "magnaliis. Hæc, quæ vobis succincte significamus, "frater noster Osbertus, bonus frater et optimæ con-"versationis, vobis scribit diffusius, utpote qui eam "sæpius leprosam viderat, et petenti alimoniam miseriis "ejus compatiendo stipem præbebat. Valete."

(24.) *De famulo monachorum leproso.*

Godwin, a servant of the monks of Boxgrove, cured of leprosy.

Godwinus quidam, famulus monachorum de Bosgrave, cum per biennium elephantiosus exstitisset, cœlestem medicinam quærere sollicitus fuit; et donec inveniret, nulla lassitudo, nullum tædium, nulla repulsa, petentem cohibuit. Igitur, post peregrinationem quater vel pluries iteratam, post multam aquæ salutaris beati Thomæ potationem, et membrorum suorum perfusionem, post crebras supplicationes et frequentes excubias in Cantuariensi monasterio, quia perseveravit in petitione, mundari meruit. Et videns per sommum quod beatus Thomas sibi togam et pelliciam detraheret, credensque quod erogationis vestimentorum suorum et humanitatis pauperibus exhibendæ divinitus admoneretur, alteram tunicarum suarum caritatis intuitu pauperi dedit, alteram, quia ipse pauper erat, retinuit. Sed si recte sapuisset, plenius res suas distribuisset, et post tantas divitias divinæ visitationis et commonitionem salutis nihil sibi proprium reservasset, sed, possessionibus et vestibus suis a toga ad subuculam usque distributis, nudus nudum Jesum Christum secutus fuisset, et voluntariæ paupertatis exemplum præbuisset.

(25.) *De eo qui lepram incurrit quia meretrici adhæsit.*

Odo of Beaumont cured of leprosy contracted through carnal sin.

"Venerabili Cantuariensis ecclesiæ priori et ejusdem "ecclesiæ sanctissimo conventui, frater Fulco, prior "beati Leonorii de Bellomonte, et Hugo de Praeriis "sacerdos, salutem. Notum fieri volumus caritati ves- "træ miraculum memoria dignum in parochia nostra "effulsisse. Contigit namque præsentium latorem, "Odonem nomine, parochianum quidem nostrum, "meretrici adhæsisse, statimque post peccatum pœnam "peccati lepram contraxisse; unde corde compuncto "convolans ad confessionis baptismum, accepto a nobis "consilio, locum in quo beatus Thomas martyr et ponti- "fex requiescit adire decrevit; vovens in perpetuum "se carnem non gustaturum, sed nec vinum feria sexta "bibiturum, nec interulam induturum donec votum "compleret. Quid plura? Voti transgressor carnem "comedit, et confestim fracto voto totum corpus ejus "elephantino morbo percussum est. Unde pœnitentia "ductus consilio nostro votum iteravit, et viriliter "tenuit; sicque infra breve tempus caro ipsius fere "pristinæ restituta est sanitati. Hoc autem, sanctissimi "patres, apud nos actum inter cætera pretiosi martyris "miracula ascribi quæsumus faciatis."

(26.) *De juvene sanato cujus cerebrum effundebatur.*

Robert of Lilford, having been grievously hurt by ruffians, has part of his brain restored, and his wounds healed.

Mirabile quia membra humana martyr ablata reformat; nihilo minus credimus admirandum quod ablatis vitalibus membris vitam conservat. Juvenem Robertum de villa Lellefort, cum potus a taberna digrederetur, aggressi sunt quidam malevoli qui vitæ ejus insidiabantur. Quorum unus capiti ejus securim infligens, quam mola recenter et incus procuderant, partem cerebri cum læsione piæ matris excussit. Quidam autem brachiis et lateri, sicut et cæteris mem-

bris, plagas gladiis imposuerunt, ut abintus pulmo videretur. Ipse vero solum inter ictus reclamans beatæ Mariæ virginis martyrisque Thomæ suffragia postulabat. Abeuntibus autem nefariis illis sauciatus feretro impositus est; nam nihil in eo amici ejus præter spiritus exhalationem exspectabant. Convenientibus medicis, sicut et aliis compluribus, sed viso illo prætereuntibus, eo quod viderent hominem suo statu destitutum, apposuit ter beatus martyr mulieri viduæ apparere, dicens "Robertus vivit adhuc, et "vivet. Ego sum quem prius rogavit; non morietur." Dixit, et dictum veritas prosecuta est. Nam nona nocte se, tanquam Samaritanus ille evangelicus, rursus exhibuit, in veste candidus, et appropians vulnera male habentis contrectavit, [dicens,] [1] "Frater, infunde aquam "meam vulneribus tuis." Mane facto peregrinus advenit, non dubium quin a martyre missus, qui stillam vulneribus infudit. Ex tunc cruciatus mitigatus, vulnera redintegrata sunt, ipsaque die nova caro excrevit, quæ fissuram lati vulneris in capite supplevit. Non itaque alia tenta imposita est, non alia cura medicinalis adhibita. Sola manus contrectavit et sanavit; ipsi gloria qui dedit potestatem talem hominibus!

(27.) *De puero excerebrato.*

A priest's son of Eye, having his brain injured by a large stone, is cured.

Villa quadam castro contermina quod Angli vocant Heye, puer scholaris, novennis natu, natus patre sacerdote, pila ludebat. Qui, quibusdam ad jactum lapidis sese exercentibus, projectam pilam prosequens intercurrit, et lapidem ab aere rotatum, quem præ magnitudine vir fortissimus duodecim pedes a se non impingeret, in summitate verticis excepit, statimque semimortuus ruit, et ab omnibus videntibus desperatus est. Videns pater ejus quia cerebrum læsis miringis [2]

---

[1] Interlined in MS.

[2] *i.e.* membranes (μῆνιγξ, meninx).

excuteretur, quod factu potissimum judicavit, eum beato Thomæ devovit. Nocte itaque sequente vidit mulier aliqua visionem, et ecce beatus Thomas sauciatum contrectavit, caput manibus ambabus ab occipite et sincipite, et item a temporibus, constrinxit, tanquam quæ dissoluta erant compaginando resarciret. Hoc facto, benedixit ei, dicens, "Vives." Igitur verbum res secuta est; nam puer convaluit, cura medicinali præter linum vulneri penitus non adhibita.

(28.) *De forestario cujus guttur transfixum fuerat.*

Adam, a forester, cured of an arrow-wound in the throat.

Juvenis Adam, cujus sollicitudini bonorum suorum custodiam nobilis quidam deputaverat, tertio se comite, tres alios feram unam jugulasse deprehendit. Quos tanquam fures invasurus, nisus est injicere manus et comprehendere. Sed unus illorum jaciens sagittam guttur invasoris transfixit. Qui cum aliquot passus peregisset, corruit, sentiensque vulneris atrocitatem, "Miserere, martyr," inquit, "Thoma; ne de medio tollar "ex vulnere quod patior, dum domino meo diligenti "procuratione caves de indemnitate. Domum quam "sanguine tuo livisti peregrinus et devotus adibo." Oravit et aquam martyris potavit, sed ut patienti ex loco et modo vulneris periculum præostenderetur, quatenus ex divinæ largitionis beneficio devotiores exsurgeret in laudes, cœpit aqua ex utraque parte gutturis effluere. Sed et quicquid cibi vel potus capiebat, hinc inde transibat; unde temeratas arterias complures asserebant, de vita ejus diffidentes; et nos, quantum ex prospecto vulnere perpendimus, gutturi vulnus inflictum conjicimus. Martyr autem, quem potens Dominus potentem fecit, infra trium hebdomadarum intervallum curatum eum Cantuariam destinavit.

(29.) *De puero peregrino, quem, beato Thoma conservante, biga ferrata conterere non potuit.*

Redibant ob oratione pueri sex, ferentes ampullas et aquam beati Thomæ; quorum unus, vagum circumferens aspectum, impetu[1] ferratæ bigæ in obviam venientis propulsus, in terram corruit. Transibat autem rota cum sarcinulis suis et insidente auriga per medium maxillæ corruentis, qua superiorem partem lanuginis excedens planam cutem traducit ad tempora. Superveniens vero venerandæ memoriæ prior Nicholaus Conventriensis ecclesiæ, qui pariter eadem via et ab eodem loco remeabat, putans quia puer contereretur, misericordia motus manum admovit, et faciem extersit, dicens, "Fili, læsus es multum?" Respondit, "Puto, "domine." Facies autem extersa apparuit illæsa, ne minimam quidem habens læsionis maculam. Conservabat enim peregrinum suum martyr illæsum.

A boy, returning from pilgrimage, is unhurt by a carriage running over him.

(30.) *De agno suscitato.*

Apud quendam Widonem, de villa Neweport, quæ a decimo milliario Norhamtonam respicit, agnus nutritus ingrediebatur et egrediebatur, sedilia domus ascendens et pro voluntario motu descendens. Accidit autem ut a scamno decidens standi possibilitatem amitteret. Quod videns dominus, ne morticinum fieret, artavum[2] longitudinis palmi gutturi infixit, et vulnus aliud addidit. Et cum trucidasset, intuitu pietatis et martyris, cadaver puero dedit quem de sacro fonte sustulerat; quod et asportatum est in domum pauperculæ mulieris. Postera die nuntiatum est quia reviveret agnus occisus. Percussus stupore qui occiderat, abiens ut videret, circumlitum cruorem invenit, et loca vul-

A lamb, at Newport Pagnell, restored to life after slaughter.

[1] *impetum*, MS.

[2] *i.e.* a knife.

nerum respiciens ipsa vulnera non invenit. Ne autem involuta lanæ vulnera laterent, loca vulnerum suspecta totondit; advertitque quia res nova per martyrem contigisset; nam carne redintegrata vulnera non apparuerunt.

Ecce brutum animal mirificus ille suscitavit. Quid sacramenti, fratres, putamus inesse? Non enim brutorum resurrectio credenda est. Beatum Silvestrum legimus taurum ad vitam revocasse; sed exposcebat illud infidelitas Judæorum, qui et ipsi ad vitam revocandi erant per signum, ne perirent, et ne periclitaretur fides credentium. Hic autem quid causæ credimus martyrem habuisse? An ideo brutum suscitavit in corpore ut et bruti irrationabilesque homines suscitentur in mente? An sic ad majora credenda vocandi eramus, ut de præsenti vita eorum de quibus Deo cura non est restituta certiorati, de futura resurrectione eorum qui ad imaginem Ejus conditi sunt non ambigamus?

Acta SS., ed. Surius, vi. 1064–5, Colon. Agr. 1575.

(31.) *De puella sanata per puerum subito disparentem.*

A miller's daughter, at Widford (?), restored after drowning.

In villa Wedeford quiddam accidit quod silentio prætereundum non est; quod quamvis ab ipsis parentibus puellæ non audivimus, a vicinis tamen clericalis professionis et bonæ opinionis accepimus. Virguncula, filia molendinarii, puerili levitate vagabunda, in aqua submersa est. Quam cum parentes passim quæsitam reperissent, et cum convicaneis mortuam circumstarent, puer elegans facie, deferens ampullam sancti Thomæ, intervenit. Spem concipit pater ex viso signo, et dicit puero, "Est hæc aqua viri Dei?" Respondit, "Hæc est." Subjungit, "Fili, modicum nobis petimus "impertiri." Impertiit, transfudit in os defunctæ; defuncta, parva interveniente mora, spiritum recepit. Puer illico resumpta ampulla non comparuit.

(32.) *De puero trimo suscitato.*

Warin, son of John, restored from death.

Johannis cujusdam filius nondum trimatum implens, nomine Warinus, subita passione percussus, vagitus lugubres emisit, et miserabiliter afflictus pariter parentes afflixit; quorum alter ait alteri, "Tolle puerum; "fove in ulnis." Paret, tollit in gremium, sibilo solatur; sed nec osculo nec materno blandimento melius habet. Rursus inclinat in cunis, motu leni latera supinat, sed nec sic poterat lenire dolorem. Nam vocabat eum Dominus de corpore mortis quatenus triumphata morte claresceret virtus martyris. Igitur ab occubitu solis usque in crastinum afflictus et exspirans suscepit sacerdotis officium, funeris ritum, planctus parentum, et præcompositus est ad tumulandum. Diei tardior hora processerat. Pater, dum pro re et tempore cogitationes diducit, beato Thomæ vota vovet, sed vota non succurrunt. Nummum pro puero et super puerum complicat, sed necdum munera respiciuntur. Tandem consertos dentes et algentia labella cultello discriminans, aquam sanguine sacro rubricatam fide plenus instillat. Fides postulabatur; fides exauditur. Nam cœpit puer nota ruboris superficie tenus infici. Ruborem subsecuta est spiritus infusio, spiritum vegetatio, vegetationem membrorum extensio. Videres igitur luctus paternos in gaudia, vultus maternos in diversa mutatos. Videns itaque pater quia magnificasset Dominus secum misericordiam suam, cum puero adhuc pallente collatam sibi gratiam gratiarum actionibus ad tumulum martyris properavit efferre.

(33.) *De puero suscitato qui mortuus natus est.*

The still-born child of Alan of Burton, a knight, is brought to life.

Protraxerat ferme per mensem difficultatem partus et periclitabatur instante hora pariendi uxor Alani militis de Burtune, Eva nomine; sed miserante Domino factum est ut pressuræ non meminisset propter

gaudium quia natus erat ei homo in mundum. Gaudium tamen mœrore præcurrente dispensatio divina differebat. Nam cum nasceretur infantulus, sine motu, sine vagitu, sine spiritu, et infra communem nascentium quantitatem, prodiit in lucem. Quo manibus obstetricum excepto, sed a manibus tanquam funere rejecto, clamatum est quia mortuus est. Audiens misera puerpera clamitat "Miserere, sancte Thoma!" Et resonante tota domo, "Miserere, sancte Thoma!" vir puerperæ, virum oblitus, fœmineos inculcat ululatus, "Miserere, sancte Thoma! salva puerum. Pro puero et "cum puero utrumque votis astringo parentem. Mi-"serere, sancte Thoma! Cur nato negata est vita, "cui procurata sunt tempora nascendi? Quos lætifi-"cabat in conceptu, spe dilatabat, processu temporis "cur mœstitia dejicit duntaxat in ortu? Cur mater "vivum tot mensibus portavit, ut mortuum pareret? "Redde, pater, patri prolem, ne pariter in primogenito "suo majori tristitia pater et mater absorbeantur." Patre itaque diu clamante, excitatus est filius, tanquam catulus rugitu leonis.

(34.) *De puero qui non credebatur mortuus.*

A woman of Lichfield declares that her son was restored after death under a mill-wheel.

Venit mulier de villa Lichefeld, adducens puerum decem circiter annos ætatis habentem, quem asserebat de ponte cecidisse et raptum impetu decurrentis aquæ subter rotam molendini vulneribus acceptis ab anteriori et posteriori parte capitis vitam perdidisse, sed vocibus querulæ matris clamantis ad famulum Dei vitæ restitutum fuisse. Diem et horam casus indicabat, cadendique circumstantias allegabat; et poterat devotio mulieris, et causa itineris, et longa spatia quæ[1] modico sumptu et magno cruciatu transmearat, fidem facere.

[1] *non* interlined in MS. before *modico*; but it would seem that *modico sumptu* here means *in humble style.*

Fratribus autem, non de plano *est, est, non, non,* attendentibus, sed et testes vicinos et rei conscios exigentibus, simplici verbo satisfacere non potuit. Nam suspectam habent malitiam temporis propter subintroductos fratres falsos, qui falsitatis admixtione veritatem nituntur obfuscare, etiam post facta sancto insidiantes, et post victoriam victorem provocantes. Her story is suspected.

(35.) *De filio cujusdam Radulfi mortuo.*

Nec silendum puto quod Randulfus quidam, Bonushomo cognominatus, e villa Malchetune, de filio suo septenni retulit; cujus gratia ad gratiarum actiones venit cum tota ferme domo sua. Puer namque, cum septem diebus violentia ægritudinis deprimeretur, exspiravit. Et intercessit mora quanta de transitu ejus dubitari non poterat. Pater igitur, vocatis notis et presbytero suo, doloris alieni participio proprium consolabatur, quamvis citra consolationem communem conditionem æquanimiter ferens, virum in patre consideraret, luctum in severitate, mœstitiam in modestia temperaret, sciens temeritatis esse velle decreto necessitatis obviare, et quæ natura dispensat planctibus et querelis enormibus increpare. Funeris itaque non in sacco sed sicco oculo contuebatur exsequias, et nisi presbyter quem vocaverat de rogando beatum Thomam votoque faciendo monuisset, cadaver elatum fortasse sepelisset. Volunt quippe sancti mortalium necessitatibus subvenire, sed rogati. "Rogate," inquit, "Dominum ut mittat operarios in messem suam." Unde illius discipuli evangelici cui Magister ait "Dimitte mortuos sepelire mortuos suos" patrem non suscitavit, quia ille non rogavit. Ralph Goodman's son, of Malton (?), restored from death. Such mercies are not granted without prayer.

(36.) *De filio tornatoris suscitato.*

Tornator Durandus nomine, Normannus natione, filium suum Symonem, annos jam pubertatis ingredientem, Case of Symon, son of

Durand, Norman.

partes Anglicanas induxerat, qui doceret filium cujusdam militis linguam suam. Apud quem dum maneret, cœpit infirmari; et cum per tres hebdomades infirmitatem protraheret, reduxit eum pater ad se. Quem videns jam clausis oculis efferendum, destitutus dimidio sui, sibique relictus et arti, erupit in planctum, "Sancte Thoma "redde mihi fiiium meum. Locum adibo quem san-"guine tuo consecrasti. Redde mihi filium meum. "Munus promitto quod funus et facultas exigunt. "Redde mihi filium meum." Patre itaque clamante, parva mora interveniente, (neque enim multum afflicti multa dilatione suspendenda erat anima,) suspirium defunctus emisit. Veruntamen duos dies sequentes voce destitutus et incibatus, quamvis spiramine vitam proderet, tamen exspiranti vicinus spem paternam suspendebat.

(37.) *De filio molendinarii suscitato.*

A son of a miller, in the diocese of Worcester, is restored after passing under a mill-wheel in the Arrow.

Alexander quidam molendinarius de episcopio Wigorniensi puerum Walterum nomine conspectui nostro præsentavit, ætatis annum unum et semis habentem. Quem constanter asserebat fluvio Aruwæ immersum altero oculorum et vertice capitis subter rotam molendini vulnera pertulisse. Cumque raptu fluminis deduceretur, a quodam bigam secus amnem agente extractum fuisse, itaque ad spectaculum confluente vicinia, martyremque Thomam flagrante, ad vitam rediisse.

(38.) *De sacerdote qui per viginti annos podager fuit, et post dormitionem sanus surrexit.*

Thomas, parson of Bramwith (?), cured of gout after twenty years' suffering.

Villa Bramwet gerens ecclesiæ personatum sacerdos Thomas podagra viginti annos laboraverat. Cui per aliquantum tempus morbus pepercerat, ab initio mitius infestans; sed in novissima nimium dolorem differebat, per incrementa molestiæ suæ modestiæ damna resarciens. Unde factum est ut prævalente indies angore, infelici

voto sibi pedem optaret abscindi. Nam non solum vehementiam doloris, sed et damna salutis pensabat; quippe non templum etiam diebus solemnitatis aut jejuniorum ingrediebatur, sed domi residens suam pœnam, non peccata, lugebat. Orabat autem paucis, sed ab imo pectore ductis, "Magna mihi, magne martyr "Thoma, spes est impetrandi quod peto, quamvis "morbi diuturnitas sanandique difficultas spei despera-"tionem importune subjiciant. Scio enim quia super-"norum civium potestas libera est, nec rerum diffi-"cultate præpeditur. Si ergo degens in corpore "legitime certasti, si in certaminis causa martyrum "catalogum promeruisti, (neque enim pugna vel pœna "martyrem facit, sed causa,) miseriam servi tui mise-"ricorditer respice, quatenus adepta sanitate corporis, "de cætero saluti mentis intendam." Dixit et obdormivit, simulque surrexit excitatus et sanatus.

(39.) *De eo cujus apostema martyr illico sanavit.*

Richard, priest of Woodhorn (near Morpeth), is cured of an abscess under the arm.

Dilata viscera misericordiæ qui res pauperum possides. Ecclesiastica beneficia minimis Christi, quæ communicanda et gratis suscepisti, gratis imperti, ne dum in proprios usus peccata populi convertas, peccator judiceris, "et judex tradat te ministro, mittarisque in "carcerem. Amen dico tibi, non exibis donec novis-"simum quadrantem reddideris." Vivebat ex ecclesiastico beneficio Ricardus in episcopio Dunelmensi, villa Wedohorne, qui patronum ecclesiæ suæ suscepturus erat hospitio. Timebat autem ne hospites suos, quos bonis vultibus exspectabat, prævalente molestia suæ infirmitatis inquietaret; etenim sub acella[1] apostema nimii tumoris et acerrimi doloris excreverat. Præcogitabat itaque super infirmitate dicta sollicitus, ne susceptis hospitibus, dum in acumine doloris narem corrugaret, hospitalitatis meritum denigraret. Præterea domus parva, uno cœnacula contenta, lætos et tristem admis-

[1] *i.e. axilla.*

sura, magnum animum sollicitiorem reddebat. In arcto igitur constitutus martyrem precibus interpellabat; qui flemone protinus represso, et dolore penitus sedato, mœstum hospitem exhilaravit, ut vultus hilares hospitibus exhiberet.

(40.) *De sacerdote paralytico, post tertia die sanato.*

Evil effects of excess in food or drink.

Multi multo cibo distenti per somnum præfocari se sentiunt, ut aliquem sibi supra irruisse putent, qui se exanimare contendat. Aliquotiens sic sermones prosequuntur quasi cum aliquantis hominibus fabulentur, aut clamant tanquam pavor eis incutiatur. Interdum vox eorum suffocatur, ut clamare non possint. Accidit autem frequenter hæc passio, ex nimio cibo vel potu, id est, ex plenitudine, quamvis interdum ex parvo, scilicet [ex][1] inanitione. Et curatur vel subtractione nimietatis vel augmento moderato parvitatis. Si enim unde patiuntur inde moderate accipiunt, nihil a passione læduntur. Nihil enim sic contrarium est homini Christiano quomodo crapula, sicut ait Dominus noster, "Videte ne graventur corda vestra in crapula." Dicimus quod oculis nostris conspeximus, multum edaces paralysi percussos, ventri deditos nocte vel interdiu præfocatos, et citra rerum suarum suique dispositionem de medio sublatos. Nescit abstemia et amica naturæ sobrietas edacitatis incommoda; quæ sic sumendum judicat alimentum tanquam medicamentum. Hoc igitur versate in animo, dispensatores mysteriorum[2] Dei. Bibat et manducet modice qui vocatur ad modestiam Dominicæ cœnæ, ne, dum parsimoniæ modum excedit, tanquam nebulo ludibrio habeatur, et unde vitam exspectabat inde judicium mortis incurrat.

Godfrey of Binbrooke cured of paralysis

Degit in episcopio Lincolniensi, villa Binnebroc, presbyter Gaufridus; qui, pisce nocivo cibatus, et nova cervisia potatus, lecto et sopori membra sua dare non

[1] Interlined in MS.

[2] *ministeriorum*, MS.

dubitavit, non memoriter tenens quod vulgo dicitur, "Non quicquid sapit ori salubre est ventri." Namque paralysi percussus est, quæ caput ejus et capitis regiones omnes subvertit, osque ad aurem retorquens partem sinistram maxillarem cum tumore dilatabat, dextram contrahebat, palpebrisque superioribus extensis inferiores deducebat. Et factum est ut minus elimate verbera labiorum verba proferrent. Sic dehonestatus aspectum populi, quocunque se vertebat, in se convertebat. Quidam igitur hoc minus honestæ vitæ ejus flagellum imputabant, et peccato pœnam; existimantes ideo ipsum mundo spectaculum fieri quod quid benefaceret in vita non circumspiciebat. Sacerdotalis quippe dignitatis, non sacerdotis implebat officium. Quod inde verum esse conjicimus, quia simul ac proposito peccandi renuntiavit, pœnam[1] evasit, tertiaque die postea quam memoriam martyris adire disposuit, labiisque suis votum peregrinationis distinxit, effectum sanitatis impetravit.

brought on by indulgence of his appetite.

(41.) *De presbyter quem sanctus a ruptura curavit.*

Ibat ab Exoniensi territorio presbyter Osbernus, fide plenus, ut oraret ad tumulum martyris. Itineris causa solum peccatum fuit, a quo voluit mundari; non ruptura corporis, qua per decennium laboravit. Sciens enim vir virtutis quia virtus in infirmitate perficitur, infirmitatem æquanimiter sustinuit, ut ex incommodo suo proficeret, et in damno corporeæ sanitatis sanitatem animi lucrifaceret. Iter igitur faciens, saluti mentis duntaxat intendebat. Martyr vero, juxta quod Dominus dicit, "Primum quærite regnum Dei, et omnia adjicientur vobis," quod orando non præsumpsit modestiæ peregrinantis adjecit, salvum faciens eum. Qui cum ab oratione ad propria reversus fuisset, nondum plene

Osbern, a priest of the neighbourhood of Exeter, is cured of a rupture.

[1] *peccati* interlined in MS.

intelligens quid circa se gestum fuisset, ligaturas partibus apposuit quas adhuc invalidas existimavit. Quadam autem die, causa nescio qua, rus evocatus est, et jumento insidens in partibus illis gravius cœpit habere. Nimirum martyr eum sibi ostendebat, exhibens in eo exterius quod erat interius, ut talis fieret et in corpore qualis erat in mente, interiorisque hominis infirmitas in exteriorem redundaret. Advertens autem tandem qui patiebatur (nam antea tenebatur ejus intellectus, ne quod erat agnosceret) supra se dolorem irruere quia tanquam adhuc infirma vinciebat quæ vinculo non indigebant, ligaturas abjecit. Quibus abjectis, incontinenti dolor omnis evanuit, ut ex dubitatione mentis dolorem provenisse nemini veniret in dubium.

(42.) *De viro litterato, quem martyr celerrime sanavit, febricitante; et de convicaneo ejus visum recipiente.*

A man learned in the law is cured of fever, and his neighbour Alberic recovers sight.

Venit vir litteratus et legis peritus martyri gratias referre, indicans quis et cujas esset. Qui cum narrasset quia potu aquæ suæ se martyr ab intolerabili febre celerrime curasset, cui medicinæ plures perceptæ succurrere non potuerant, adjecit, "Alvericus quidam " veteranus, mihi convicaneus, visum amisit. Quo " aquam hujus sancti martyris, consilio uxoris suæ, " quadam nocte ciliis suis infundente, calida cum lacry- " mis sanies effluxit. Et cum multum vexaretur, arguit " uxorem stultitiæ, imputans ei dolorem suam. Quæ " moneret ut æquanimiter ferret, et de meritis sancti " confideret. Sustinuit, et sustinentiæ fructum percepit; " nam cum lumine diei lumen oculorum recepit."

(43.) *De opilione cui per reliquias sancti Thomæ sacerdos visum reddidit.*

A shepherd boy of Holton

Villa Holtona puer Eadmundus opilio pastas oves agebat ac pascuis. Inter agendum alterum oculorum

suorum tanquam guttula pluviæ, alterum vero tanquam turbine, reverberatus est. Illico superirruentibus tenebris destitutus est ipse corporali lumine, pecus regimine, parens ejus uterque consolatione, quos alium pauculis oportebat jam ovibus providere pastorem. Sedit igitur in tenebris dies octo, donec mater eum, quæ filialem dolorem proprium reputabat, statueret ante sacerdotem, milliariis aliquot ab eo loco distantem. Qui reliquias martyris apud se repositas aqua perfundens, perfudit et cæcum, et sanatum eadem die a se dimisit.

(Suffolk?) cured of blindness.

Nemo sacerdotum in hujusmodi facto glorietur, meritis suis quod Dei est attribuens. Quod prædestinati possunt, possunt et damnati: prophetare namque, dæmonia ejicere, et virtutes facere non est interdum meriti ejus qui operatur: sed invocatio nominis Christi hoc agit, ob condemnationem eorum qui invocant, vel ob utilitatem eorum qui vident et audiunt. Sed studeant potius officium sacerdotis implere qui nomen sacerdotis habent. Ut cum forte Judici merita singulorum examinanti[1] responderint, "Domine, Domine, "nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo "dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas "fecimus?" possint simul adjicere, "opera bona fecimus." Hæc enim sunt quæ bonos a malis ibi discernunt. Et hic ab illis præ cæteris exiguntur qui constituuntur a Domino ut suo cæteros instituant exemplo.

Priests must not pride themselves on God's work done through them.

(44.) *De sacerdote inveniente auream crucem.*

Asseruit quidam Hereveus nomine, qui ex devotione mentis et ordine sacerdotali dictis suis fidem meruit facere, quia personam viderit in somnis dicentem sibi, "Heus, infirmitate vexaris. Vis sanus fieri? Commetire "corpus tuum, commensurationemque deferto pedes ad

Hervey, a priest, finds a golden cross in token of success in his pilgrimage.

[1] *examinati*, MS.

"tumbam sancti Thomæ. Quo cum perveneris, petes "tibi sancti ejusdem reliquias a fratribus ibidem Deo "famulantibus." Respondente autem [timere] se, quia sibi non acquiescerent, adjecit, "Crastina die proficiscens "ad oratorium invenies quiddam quod visionis hujus et "veritatis testimonium sit, quo quasi quodam intersigno "hinc illo dirigeris, petitionis effectum consequaris; cui "impones quod tibi de peregre dabitur asportandum." Igitur exsurgens erumpente luce reperit auream crucem cavam, tribus cornibus tanquam rubeo vitro refertam, quarto vero cornu vacuam. Quam tollens quando vacavit, visibus nostris ostendit.

(45.) *De sacerdote inveniente lac in ampulla.*

Turbert, a priest, near Canterbury, finds the saint's water changed into milk, and returning to its former state.

Turbertus quidam, Cantuariæ natus quorumdamque ejusdem civitatis civium cognatus, sacerdotale ministrat officium octavo circiter milliario ab urbe Cantuariorum. Hic susceptas[1] a parochianis suis ampullas, quas a tumba martyris deferebant, in oratorio cui deservit appendit; quarum quasdam, quia minus plenas putabat, omnes in suppositam pelvim effudit, ut ne una evacuanda superesset; et reinfudit quod effuderat, aquam benedictam commiscens, ut omnes repleret. Quas omnes repletas ubi non erat hominum accessus appendit.

A cure wrought on a landowner's daughter.

Per idem tempus filia militis in cujus fundo oratorium illud constructum est ægrotavit; et cum jam de vita diffideret (nam ex ægritudinis vehementia etiam linguæ fissuram patiebatur) una cum matre sua petiit sibi a sacerdote aquam sancti martyris propinari. Qui unam earundem ampullarum aperiens lac spissum[2] ad modum collustri profudit. Admirans et gustans, veri lactis deprehendit saporem. Puella quoque, cum gustasset, recepit corporis vigorem. Hanc rei novitatem hic idem presbyter cum nobis indicasset, et quibusdam

[1] *susceptus*, MS.

[2] *i.e.* novum lac—lait bée, Ducange.

optimatibus de regia domo, qui ex dispensatione martyris ea die gratia orationis advenerant, et de puritate conscientiæ suæ circa hanc rem in verbo fidei satisfecisset, quibusdam ex petitione eorum lac illud cœpit impertire. Et cum transfudisset in vasa plura, inventa est in quodam [vase][1] nobis videntibus aqua pura.

Audistis, fratres, aquam sancti martyris in lac fuisse conversam, a lacte vero in id quod fuerat præsentibus nobis reversam; alias autem in vinum, alias in sanguinem, transubstantiata narratur. Quidnam agit martyr in hac transmutatione? Nunquid sine significatione signa producit? Non est absque sacramento quod sanctus dignatur ostendere. Revera rebus loquitur, quamvis rerum mysteria non comprehendimus. Asserunt igitur quidam dicentes, "Venerunt tempora periculosa de quibus prædixit apostolus, 'In novissimis temporibus instabunt tempora periculosa, et erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus inobedientes,' et cætera." Nam refriguit caritas multorum, qui sciunt et audiunt sæpius gesta sanctorum, virtutesque mirificas quas cooperante Domino operati sunt, sed omnia tanquam falsa, vel ficta, et pro voluntate facientium sibi fidem conscripta, parvipendunt. Unde sopitos et ad credendum segnes novitate miraculorum modernos oportuit excitari, quæ scriptis et auditis consimili virtute responderent, ut ex oculata veritate visorum probaretur veritas auditorum, et omnis ab eis suspicio falsitatis auferretur. Inde est quod martyr species transmutat in species, ut et animos non recta sapientes transmutet in melius.

What is signified by the changes.

New miracles revive belief in older ones.

Alii dicunt mutationem hujusmodi martyrem procurasse ad ecclesiasticorum confirmationem sacramentorum. Cum enim in mensa Domini substantia panis et vini in substantiam Dominici corporis et sanguinis conver-

Some think that it is for confirmation of the doctrine of the sacraments.

[1] Interlined.

Migne, Patrol. Lat. xxx. 272.

Ambros. (?) De Sacram. iv. 5 (abridged).

tatur, juxta quod Eusebius[1] dicit, "Sacerdos invisibilis[2] "visibiles creaturas in substantiam corporis et san- "guinis sui verbo suo secreta potestate commutat,"[3] et item Ambrosius, "Antequam consecretur, panis est "et vinum; ubi autem verba Christi operata fuerint, "corpus et sanguis Christi efficitur." Voluit diligentia pii Pastoris et Provisoris animarum ad probationem hujus novum conversionis exemplum supponere, cui humana ratio præberet experimentum. Nam mysterium prædictæ conversionis solus interior contemplatur intuitus, nec aliquid exterius suffragatur argumentum. Res igitur convertit in res ad conversionis indicium [et][4] in fidei subsidium. Tanquam si viva voce loqueretur, "Ne, fidelis, dubites quod catholica fides habet, "substantiam vini in substantiam sanguinis in sacra- "mento converti; vides enim in hac novitate aquam "in sanguinem transsubstantiari. Fit hic aqua lac, quod "fidelis oculorum testatur intuitus; ne dubites quin "fiat ibi panis actualis panis supersubstantialis, quod "purus percipit intellectus."

Other applications.

Videtur quoque quibusdam quod in hac varietate mutationis varietates hominum et status præsentis temporis ostendat. Sunt enim quidam qui, evangelicis præceptis obsequentes, Deo et hominibus placentes, necessitatibus singulorum pro facultate sua subveniunt; qui et huic martyri, dum exsularet, compassionis intuitu liberalitatis beneficia et humanitatis impenderunt. Eis nimirum martyr ex aqua in vinum versus est. Quid enim aquæ nisi homines in signo sunt? sicut ait, "Aquæ quos vidisti populi sunt et gentes." Quid vinum, nisi spiritualia præcepta, in fervore dilectionis corda fidelium debriantia? Sunt[4] alii qui operibus carnis dediti, quæ per sanguinem intelliguntur (juxta

[1] The sermon ascribed to Eusebius, bishop of Emesa, is probably by Faustus of Riez. Oudin. de Scriptoribus Ecclesiasticis, i. 412.

[2] *visibilis*, ed. Migne (an eviden misprint).

[3] *convertit*, edd.

[4] Interlined.

quod Apostolus dicit, "Caro et sanguis regnum Dei "possidere non possunt, neque corruptio incorrupte-"lam") graves in eum inimicitias dum in corpore esset exercuerunt, et tandem sanguinem ejus fuderunt. His revera versus est in sanguinem. Tertios videmus quotidie ad sinum matris ecclesiæ, quam dehonestarunt, confluentes, lugentes quæ committere præsumpserunt. Quibus, quoniam jam salutarem doctrinam ecclesiasticæ disciplinæ tanquam parvuli in Christo signis ejus admoniti bibunt, in lac transubstantiatur. Et rursus quibusdam in aquam a lacte convertitur, qui post salutarem monitionem ejus et prodigiorum ostensionem ad insipiditatem conversationis minus honestæ et consuetudinem veteris vitæ relabuntur. Vel aqua martyris versa est in sanguinem dum martyrium pertulit; in lac, dum vitæ mansuetudinem prætulit; vinum facta est, quando Domino ardenter adhæsit. In aquam vero rediit, quoniam post promotiones ecclesiasticæ sublimitatis communem et popularem vitam duxit.

(46.) *De sacerdote qui ficum et exitum ani patiebatur; cujus etiam filius habebat pedem distortum.*

Est in episcopio Londoniensi presbyter unus Radulphus nomine, quem duplex proprii corporis incommoditas molestabat; ficus in fundo protuberans, et ex ano dolor exuberans, quem vel nimius conatus vel voluntaria lacerti mollities expresserat. Tertia, filii, cui pes sinister distortus recte gradiendi negabat officium. Nam cum niteretur ad ambulandum, non plantam, sicut moris est, defigebat, sed superiore parte supposita pedis gressum pervertebat. Similiter et genu, renes, et spina, cæteræque partes toti suo debitum non exhibebant obedientiam.

Ralph, priest of Standon (Herts), cured of piles, and his son of a distortion of the foot.

His incommoditatibus ambo pariter de villa Standona iter ad martyr Dorobernensem aggressi sunt. Itinere pedestri nitebatur uterque, sed baculo filius

innitebatur, nolens uti vehiculi beneficio, ut in se misericordiam martyris ex incommodo corporis provocaret. Inter eundum advertit pater filium rectius incedentem, et ait, "Quid est, fili? Videtur mihi, ni "fallor, quia pes tibi rectius solito defigitur et firmius." "Pater," ait, "mi, videtur et est; neque enim pedis "vel alterius membrorum gravamen sentio. Ipsi honor "et gloria qui per martyrem suum miseriam meam "relevavit. Dierum malorum et multorum incom-"moditates sustinui. Nunc remedio facili sub brevi-"tate momenti in virtute sancti vitium corporalis "enormitatis et informitatis evasi." Procedentes itaque sepulchrum sancti contingere meruerunt, et petitionis sui compotes ambo redierunt. Nam ab ea die et deinceps nec filius inæqualitatem partium nec pater passionum suarum molestiam persensit.

(47.) *De porculo in fonte submerso.*

A drowned sucking-pig brought to life after having been devoted to St. Thomas.

Dignis præconiis martyr efferendus est, qui bruta etiam animalia cœlesti beneficio dignatur. Agit in bonis dies suos vir clericalis professionis, quamvis sæculariter, ex rebus tamen ecclesiasticis vivens, quondam decanus, et notus per episcopium Norwicense, cui nomen Walterus. In cujus domo contigit quod narro. Succulus in fonte submersus est, a maternis visceribus nuper effusus. Quem cum domum de fonte reportatum, et in medio projectum, pede suo materfamilias dimoveret, mortuumque esse probaret, jussit ut foras projiceretur. Rursus post modicum in cadavere vitam investigans, et vitale nihil inveniens, jussit ut foras mitteretur. "Non," ait filia familias, "ejicietur, sed "beato Thomæ deputabitur; ipsius erit." Utque sedebat, operi manuum intendens, forficibus arreptis exanimati corporis ambas auriculas præcidit; quod confestim in pedes consistens, se excussit, et quicquid biberat mingendo refudit, quousque pristinæ gracilitati

restitueretur. Procedente tempore, cum jam adultus quæreretur ad castrandum, aufugit; fratribusque ementulatis solus inveniri non potuit. Intelligens dominus quia beneficio martyris sus sibi latuisset, ut semen ex eo servaretur, ait, "Quamdiu mihi verres[1] iste "superstes erit, confido quia porcorum meorum grex "multiplicabitur, nec pestis in eo grassabitur." Veniens itaque ad orationem cum præcipuis domus suæ, suis æstimationem obtulit, promittens juxta suis incrementum tot[2] annis æstimationis auxilium.

(48.) *De ansere suscitato.*

A gander restored to life near Canterbury.

Simile contigit in territorio Dorobernensi. Nam apud quendam anser interiit; quem parvuli ejus in ludum sibi assumentes colla languentia distorquebant et pennulas evellebant. Hæc et hujusmodi pro motu lasciviæ puerilis facientibus cum tandem præciperet paterfamilias ut morticinum projiceretur a domo, unus ex parvulis exclamans, "Non projiciemus," ait, "sed "sancto Thomæ vovebimus eum. Audivimus namque "quod brutis etiam confert gratiam suam." Cum itaque ludere cessassent, sub scamnum cadaver projicientes dimiserunt. Quis credit auditui nostro? Si non Apella Judæus, si non vario gentilis errore delusus, vel credat fidelis cui brachium Domini revelatum est. Factum est namque signum insigne, ut ex ore parvulorum laus perficeretur. Cum enim, ut fit, anseres alii ingressi domum interstreperent, cœpit qui evectus fuerat astrepere, et tamquam strepitu fratrum suorum, sive potius voce patris cui vovebatur, excitatus emicuit, applausuque magno gregi suo associatus est. Testis est vir apud quem ab ovo anser eductus est; teste sepulchrum martyris, ad quod allatus est; testes viri fratres, a quibus susceptus est et comestus.

---

[1] *verrus*, MS.

[2] *tot* written in a later hand as a correction in MS. Perhaps *quotannis*.

(49.) *De puero qui postquam excitatus est a mortuis ridere cœpit.*

The saint's miracles confirm the doctrine of the resurrection from the dead.

De resurrectione quorundam rationalium mortuorum consequenter disputemus; quod genus miraculi martyr virtutibus aliis suis tanquam radios fulgoris frequenter interserit, et multotiens inculcat; quod fidei subvenit, ut mentibus arctius infigat, quatenus dum immutationis nostræ et futuræ gloriæ reminiscimur, a peccato temperemus. Si enim mortuos resurgere non credimus, effrænata licentia ad noxia quæque pervagamur. Utquid enim vigiliis, jejuniis, et aliis hujusmodi carnem domamus, si laborum nostrorum in futuro mercimoniam provenire diffidimus? Sicut quorundam etiam nunc desperantium opinio habet. Nam non solum pridem Saducæorum error fidem resurrectionis irrisit, sed et modernorum tempestas habet quo fides periclitetur, hodieque manent veteris vestigia sectæ. Dicunt enim, "Quis inde venit ut credamus ei? ex quo avus meus, "ex quo atavus, ibi positus est, non audivi vocem "cujusquam inde venientis. Superest ut, quoad vivi-"mus et possumus, manducemus et bibamus; cras enim "moriemur." Huic articulo fidei, immo salutis periculo, volens martyr subvenire, et in nullo vacillare ecclesiam, cui devovit animam suam, tanquam respondens occurrit, et ait, "Sine dubio Christus inde venit "primitiæ dormientium; qui se testibus veritatis post "triumphum mortis videndum exhibuit et palpandum "præbuit; in quo et per quem factam quorundam mor-"tuorum resurrectionem oculis vestris exhibeo, ne super-"ventura resurrectione generali menti vestræ scrupulus "ullus resideat." Duplex autem erit resurrectio, prædestinatorum et reproborum; illi ad immutationem resurgent, isti ad confusionem; illi ad gloriam, isti corpori suo restituentur in pœnam. Illi, quia Christo compassi sunt, conregnabunt, stolam geminæ glorificationis accepturi; isti, quia commori Christo noluerunt,

et[1] consurgent, qui mortuus est propter delicta nostra et resurrexit propter justificationem nostram, ut per simplam mortem et simplam resurrectionem ejus duplam suam illuminarent, diploide confusionis induerentur. Horum utrorumque resurrectionem competentibus sibi figurativis oportuit præsignari, ut in rationalium suscitatione resurrectionem prædestinatorum, qui præviam rationem vivendo secuti sunt, præfiguraret, reproborum vero futuram confusionem, qui sicut jumenta computruerunt in stercore suo, irrationalium vivificatione præsignaret, quibus se conformaverunt in conversatione et conformabuntur in resurrectione. Nam sicut irrationalia suscitavit in præsenti, ut rursus carne pereant et spiritu, sic reprobi in futuro resurgent, ut duplici contritione conterantur. Nemo itaque super irrationalium suscitatione præsenti moveatur, quibus fides futuram negat resurrectionem, cum legamus veteres sanctos et bruta mortua suscitasse, et ægros serpentes sanasse. Nam solum ad ostensionem suscitatantur et futurorum probationem.

Thomas, the child of Alfred and Juliana, restored to life.

Igitur infantulus nomine Thomas, modicum tempus ab utero matris habens, Aluredo patre, Juliana matre, natus, hora diei prima vitæ præreptus est. Et procedente die, cum jam pari spatio sol ortum et occasum respiceret, monuit pater ejus suos orare; ipse autem assumpta in manus ampulla oravit, ut sicut beatus Thomas sanguinem suum fuderat quo Christianismum exaltaret, ut ecclesiam conculcatam erigeret, ita spiraculum vitæ defuncto refunderet. Et cum orasset, accedens ad corpus ori ter ampullam martyris immergit; et quarto non erat opus, nam puer vitæ dedit indicium; sed mirum in modum, præter consuetudinem aliquorum ex mortuis resurgentium, primo rictus solvit in risum, ut a somno putaretur excitatus. Hinc octo circiter decursis mensibus, cum pueri mater et infir-

---

[1] *nec?*

maretur et cogitationibus obscœnis agitaretur quia gratias differebat, præsentiens causam cogitationum et morbi, moræ retinaculis omnibus amputatis cum viro et puero iter peregrinationis arripuit. Et cum jam urbem Cantuariorum a septem milliariis salutarent, mirum in modum erupit puer in laudes, et cœpit psallere *Kyrieleison;* qui verbum hujusmodi non audierat, necdum loquendi tempus compleverat. Ascribebant autem novitatem hanc martyri, qui mortuum prius in vitam pariter et in risum suscitavit, ipsius quoque peregrinantis nunc linguæ vinculum solvit, et hymnum imposuit.

(50.) *De mortuo in mare projecto.*

A German pilgrim, dying at sea and thrown overboard, is brought back to the ship alive.

Teutonicus quidam peregrinus martyris hujus, dum orationis gratia Jerosolymam proficisceretur, infirmatus et mortuus est in Mediterraneo mari. Quem nautæ, sicut consuetudinis est, nudatum vestibus in undas, stante adhuc sole, projecerunt; navis autem ablata itinere quo cœperat procedebat. Mirum est quod edam, et verum non excedam. Nocte jam maxima ex parte transacta, ecce qui projectus fuerat ferebatur super aquas, et a puppi navem ingressus est. Obstupescente navis rectore, qui ad aplustre residebat, ventis et astris invigilans, et quærente an propitius esset an ab adversa parte, respondit, "Ego ipse sum quem mortuum in mare "misistis; beatus Thomas vitæ et navi restituit me; "et vos restituite locum quem conduxi et panniculos "meos mihi, quia coarctor nimio frigore." Repleti sunt igitur omnes stupore et ecstasi in eo quod contigerat. Rem gestam, ab ipso rectore navis acceptam, pertulit ad nos clericus Cantuariæ natus; idem et eodem modo narravit nobis quidam Brandaciensis,[1] concivis et vicinus ejusdem rectoris navis.

[1] *Brundusiensis?*

(51.) *De beato Thoma monente in somnis orari pro adversario suo.*

Some pilgrims to Jerusalem being in danger at sea, St. Thomas promises them deliverance if they will pray for his murderer Fitzurse.

Aliud hic signum de misericordia martyris occurrit, quod, quia res exigit, absolvere volumus priusquam ad mortuos alios transeamus. Quidam Jerosolimam peregre proficiscentes quinque diebus tempestate valida jactati, navi sua rimis fatiscente, malis tribus succisis et clavis duobus confractis, in incertum ferebantur, æstum maris et raptum ventorum sequentes, donec piratis in prædam et direptionem facti gravi rei familiaris profligarentur inopia. Inter hæc et alia adversa, cuidam ex nautis die quadam, Anglicano genere et sacerdotali professione, beatus Thomas per visum astitit. Interrogabat quiescens quis esset qui sibi astaret. Respondebat adveniens, "Ego Thomas, Cantuariorum quondam antistes. "Asto autem nunc tibi ut dicas nautis istis quatenus "orent pro Reginaldo Ursida, orationem Dominicam "fundentes, ut ejus misereatur Deus; et siquidem "fecerint, se die crastina terram apprehensuros." In his evigilans alium presbyterum ad se vocavit, dicens, "Visionem vidi, quam si dixero, non erit qui mihi "fidem adhibeat. Sic et sic mihi dictum est.[1] Si "super his ulla tibi dubitatio residet, proculdubio pro"positis sacrosanctis evangeliis juramentum præstare "paratus sum. Si ergo vobis est cura salutis, quod "visum est effectui mancipetur." Igitur indicto silentio visio narratur. Adquiescunt omnes; de sua salute et ejus quem prædiximus Deum genua flectentes interpellant. Postera die, juxta verbum sancti, Palæstinam in magna exsultatione viderunt et legerunt.

[1] This sentence is repeated in MS. Winton.

(52.) *De milite in expeditione Hibernica mortuo.*

Theobald, a knight, having died in the Irish war, is restored to life.

Merebat in castris Hybernicæ expeditionis sub rege Henrico miles Theobaldus. Qui cum dies aliquot inæqualitate corporis detineretur, ad extrema ductus est. Instante hora itaque sui excessus, sensit ab inguine (ea enim parte ægrotabat) mortis causam ad superiores partes erumpere et vitalia occupare. Assiduis igitur clamoribus beatam Mariam et sanctum Thomam invocabat, et vicibus alternis "Miserere, beata! Miserere, "beate!" replicabat. Sic clamans, et ut poterat obnixius orans, excessit a corpore. Non enim exitum suum confessione munierat, aut aliis ecclesiasticis sacramentis, vel propter expeditionem, vel gentis barbariem, cujus linguam nesciebat (erat namque de pago Anglicano Hamtunefort), vel propter negligentiam quæ sibi longa vitæ tempora promittit, et seram pœnitentiam constituit, terminum certum in incerto tempore præfigens, et fallens[1] se. Nam quia non vult cum potest, inflictum est ei non posse cum velit. Exsilientibus commilitonibus, (qui quasi quadraginta parvo hospitio propter augustiam locorum cum suo signifero congesti molestias expeditionis sustinebant,) et lumen inferentibus, inventus est rigidus et frigidus, et in area expositus est. Plangebant autem omnes quod sine viatico morientium, quod in acie, quod in proximorum persecutione, sicut et plangendus erat, decessisset.

Frater vero ejus, unus ex commilitonibus, Henricus nomine, cujus cor dolor altius exulceraverat, nomine defuncti beato martyri munus assignabat, de cujus meritis eatenus confidebat ut fratrem sibi restitui posse speraret. Factum est igitur non sine causa in conspectu eorum qui sine causa proximos suos inermes inquietabant, nationemque, quamvis incultam et barbaram, tamen cultricem fidei et Christianæ reli-

The author's opinion of the Irish war.

[1] *fallans*, MS.

gionis observatricem, facinus præclarum et memoria dignum. Nam a corpore eductus est, et varia loca circumductus, videtque quod in navi, cui tanquam transferendam eleemosynam suam imposuerat, per mare per terras velo pleno deferretur, quousque in ecclesiam desertam et vastam divertens, confluere conspiceret homines sordida nigredine horridaque informitate squalentes, qui apud se postularent invecta deponi; ipse vero, non dignos judicans tales quibus talia committeret, tandem usque in supercilium montis mari impendentis excurreret, ubi se ecclesiæ pulchræ et ornatæ immergeret, qua accurrenti beato Thomæ donaria sua devotus offerret. Hac itaque ostensa visione, ad corpus anima refertur, revertentem ad superos contubernales læti suscipiunt; quem et parvo tempore post, ad orationem pariter et ad patriæ munitionem proficiscentem contra alienigenarum irruptionem, in castellum Dovrense, quod mari imminet, ex parte prosecuti sunt.

Et hoc esse conjicimus quod in navi se vidit per mare per terras transvectum, præostendente ei martyre quod facturus erat in corpore. Quid est enim navis nisi corpus humanum, quod fluctibus hujus iniquitatum maris concutitur? Cui votum suum tanquam eleemosynam imposuerat. Nam sicut propheta ait, "In me Ps. lv.
"sunt, Deus, vota tua; quæ reddam, laudationes tibi." (lvi.) 12.
Quid vero nigri homines, in loco deserto occurrentes, et apud se deponi postulantes quæ pro peccatis offerenda erant, nisi spiritus maligni, qui corda adeo deserta tanquam templum inhabitant, et quicquid boni fit ad se retorquere machinantur, ut præmium supernæ retributionis avertant? Quibus aliquid vir beneficiorum memor divinorum committere renuit, dum vitæ suæ restitutionem, et quicquid circa se misericorditer exhibitum est, misericordiæ auctori duntaxat attribueret, et gratias inde martyri referret, cujus merita hæc a superna pietate meruerunt impetrare.

(52.) *De filia textoris de Northewede, quam submersam sanctus Thomas suscitavit.*

A weaver's child, of Northwood (Whitstable, see Hasted, iii. 553), five years old, restored after drowning.

Tria sunt quæ miror in hoc miraculo; vitæ restitutio, puer qui subito non comparuit, et aqua bibita quæ in nihilum rediit.

Manet quasi tertio milliario ab urbe Dorobernia textor quidam, Salomon nomine, cujus filia quinquennis sanguine se[1] suillo commacularat, quos ad usum rei familiaris ipse trucidaverat. Hæc, cum se monitu patris ablueret, incidit in stagnum.

Intercedente autem mora, puer eleganti facie et tunica polymita affuit, nuntians quia puella fluctuaret in unda. Advolante patre, ab aqua extracta est. Puer incontinenti non comparuit. Et cum requireretur quis et quibus parentibus ortus fuisset, non meminerunt se retro temporibus tota vicinia illa puerum hujusmodi conspexisse; nec quis esset a quoquam cognitum est usque in præsentem diem. Obstupescentibus cunctis qui aderant, materfamilias cum vicina muliere cadaver accipiens exiit in publicum, flens et orans, "Redde mihi, "martyr Thoma, filiam meam. Si cui casus hic im-"putandus est, mater sola crimen habet, quæ vaga-"bundæ pueritiæ custodiam non delegavit. Debui, "(sed cæca fui,) puero dedisse pædagogum. Redde "mihi, martyr, filiam meam. Væ mihi! coram Deo "negligentiæ crimen incurro, et coram hominibus in-"famiæ notam non effugio. Redde mihi, sancte, filiam "meam; cerea ad tumulum tuum appendetur imago. "Redde mihi filiam meam." Sic "Redde!" materna protervitas multiplicavit, donec paterna pietas nomen matris matri redderet, et filiæ vitam. Quod cum factum fuisset, aqua illico quæ ventriculum distenderat evanuit.

---

[1] *se* interlined in MS.

(54.) *De juvene Anglico Petragoræ mortuo.*

Ralph, a young Englishman, is restored from seeming death at Perigueux.

Juvenis Radulfus, Petragoræ civitatis inquilinus, Anglicus genere, peracutum patiebatur hemitritæum.[1] Qui cum dies aliquot ardore nimio decoqueretur, dies criticus[2] exspectabatur; quo prætereunte, et alio succedente, præcurrebant symptomata[3] mortis, et omnium corporeorum sensuum officio destitutus est. Lugebant eum mulieres, claudentes oculos ejus, et dicentes, "Nonne beatus Thomas suffragabitur ei, quem totiens "invocavit? Perquiratur aqua martyris, et in ea "suscitabitur." Intercedente itaque tempore, quantum milliariis quatuor peragrandis exigeretur, ut de morte viri nulli dubietas relinqueretur, aqua sacra potatus oculos aperuit, nec alia crisi præcedente penitus convaluit. Si ergo mortuus fuit, sicut medicus Walterus, sancti Salvatoris Ovetensis civitatis canonicus, asseveravit, (Oviedo.) qui curam ejus egit, sicut et ipse mortuus nobis indicavit, qui quid ageretur circa se penitus ignoravit, manifestum est miraculum. Si vero physis, cum causa pugnans et victa, non poterat per motum aut aliud signum exterius quicquam de vita significare, nihilominus mirandum est ipsum sine digestione materiæ convaluisse; solent enim nimium sputum, vomitus, fluxus narium, sudor, et ventris obsequium, futuram crisim nuntiare.

(55.) *De milite Pet[r]agoricense quem quatuor prædones invadebant.*

John, a knight, on his way

Ibat miles Johannes de castro Marolio Petragoram, et incidit in raptores. Insidebat equo, et impetebatur eques quia petebatur equus, et qui "cantaret vacuus "coram latrone," (Juvenal, x. 22.) nunc chlamyde[4] exuendus inquieta-

---

[1] *emitriteum*, MS.
[2] *Creticus*, MS.
[3] *sinthomata*, MS.
[4] *clamide*, MS.

from Mareuil to Perigueux, has his horse carried off by robbers, but recovers him.

tur. Chlamys[1] et equus exigebantur. Ut possessio præda fieret, prædo grassabatur, non ipsum possessorem, non in possessore aliud quam rem possessoris, attendens. Unde nonnihil securitatis habet nihil habere. Possidere namque nunquam sine timore est, et causa periculi.

Lucan. v. 527–9.

> " O vitæ tuta facultas
> " Pauperis, angustique lares! O munera summa,[2]
> " Intellecta parum!"[3]

Igitur irruentes in eum equo dejicere nitebantur. Ipse autem irruentes in se gladio reverberabat, impetus equorum sustinens, hastasque præcidens hostes exarmabat. Spem dabat animi præstantia, adeo ut vicissim impugnantes impugnaret, et quatuor unus. Factum est autem ut equo suo suppeditante et ruente ipse corrueret. Jacebat autem substratus et oppressus equo quem premebat, habebatque memoriam martyris Thomæ, sed nomen non occurrebat. Auxilium ab eo postulabat quem ex nomine designare non poterat. Cum itaque corporis angustia linguæque teneretur ignorantia, erupit in vocem, " Sancte Thoma, succurre!" Protinus ad nomen equus exsiliit; quem raptoribus abducentibus, clamavit ad beatum Thomam ut et sibi redderet equum, et exauditus est. Sanctus enim, quamvis non incontinenti, tribus [tamen][4] diebus interpositis, per episcopum Petragoricensem petitioni ejus satisfecit.

Explicit liber quartus. Incipit quintus.

---

[1] *Clamis*, MS.
[2] *nondum*, Luc.
[3] *Deum*, Luc.
[4] Interlined in MS.

LIBER V.

(1.) *De quodam textore in crucem suspenso.*

Textor quidam vocabulo Giraldus, de Turri Alba, quæ est villa quarto milliario a civitate Petragora, lineam telam furto surripuerat, magis inimicitiarum intuitu quam furti, quia levirum suum, quem odio habuerat, afficere damno cupiebat. Sed secus evenit; nam imprudens incidit in foveam quam fecit, malumque quod proximo machinatus est in seipsum refudit, juxta vulgare proverbium, "Male quis dolorem suum vindicat "quem adauget." Perpetrato siquidem furto abiens vir cui res sua sublata, damnum domino suo priori de burgo Serela (sic enim vocatur) indicavit, dicens suspectum habere Giraldum ipsum vel furtum fecisse vel furti conscium fuisse. Prior autem, auditis partibus, reum judicibus tradidit; quem ligatum manus a tergo in archam amplam miserunt, in specu subterraneo positam ad reponendam annonam, superimponentes lapidem, quem tres aut quatuor homines absque labore non transferrent.

Girald, a weaver, of La Tour Blanche, near Perigueux, delivered from the gallows.

(Cercles de Montabourlet?)

Inclusus igitur, veteris vitæ reminiscens, et factum suum novissimum damnans, secum ait, "Miserere, martyr Thoma, miserere! Miserum, beate, quem merita "damnant, damnari ne permittas. Miserum respice; "ne despice vitam quam despexi. Pretio vili vitam "distraxi. A propriis de ratione cado, dum procax "aliena concupisco. O damnabilis et cæca cupiditas, "quæ tot post te captivos trahis, et quos semel apprehendis citra pœnam non dimittis. Me miserum, me "miserum! Hanc simplicem ignorantiam duplex hostis "circumvenit, interior, qui jugi suggestione percellit ad "illicita, et exterior, cujus instinctu ad tam enormem "devolvor excessum. Exaudi me, martyr; confiteor et

" confundor. Miserere damnandi, sed damnantis quæ " commisi. Promitto quod vita comite complebo, ad " sepulcrum tuum præsentialiter, quod misericorditer " impendes, quibus potero laudibus efferre."

Hujusmodi damnans se (neque enim excusando peccatum damnationem evasisset) in somnum lapsus est. Et ecce circumfulgente mirabili fulgore septa carceris, pennis albentibus videt advolare columbam, humana voce loquentem, " Surge, exi ab archa." Ipso autem interrogante quis esset cujus beneficio haberet exire, respondit, " Beatus Thomas, Cantuariensis antistes, ejiciet " te." Excitatus in his, positis genibus gratias egit. Erat autem locus defossus, et exitus gravis, nemini vincto patens nisi suffragaretur adminiculum. Sed cœlesti munere devoluto lapide, foras erupit. Erumpentem [1] famulis in obviam venientibus, in archam reintrusus est, capite percussus, quamvis laudans sanctum, sui exitus auctorem. Persuadentibus ei interea custodibus rem gestam aperire, timens ille ne graviori quæstioni subjiceretur, proditurus veritatem stetit ante judices. Cui et dixerunt, " Giralde, cognosce veritatem, et veri-" tas liberabit te." Credidit simplex in rei proditione suam liberationem. Indicavit itaque qua causa et quo instinctu furtum commiserit. Dixerunt, " Ore " tuo adversum te pronunciasti." Subdidit, " Dixi me " dicturum quod factum est; veritas liberet me. Beato " martyri Thomæ, confessorique et archiepiscopo, com-" mendo me; ipsos [2] precor liberare me."

Igitur oppidanis ex voce præconis prosequentibus, fur ad furcas protractus petiit sibi sacram communionem dari. " Non est," inquit capellanus, " danda " furibus eucharistia; sed consilium meum est quod " præ cæteris omnibus expedit tibi ut ipsis judicibus, " qui sacramento tenentur, et ab exsecutione legis re-" silire non possunt, indulgeas quod lex exercet in te,

---

[1] *Erumpenti?*

[2] *ipsum?*

" quatenus Dominus indulgeat tibi. Terra vero vel " herba sacramentum tibi sit." Hoc ideo dicebat quia vulgaris habet opinio sacramenta Dominici corporis et sanguinis sic posse percipi; quæ præambula Salvatoris institutio in specie panis et vini perpetua immutabilitate tradidisse dignoscitur. Quid moror? suspensus est, stantibus hinc inde multis, donec procedente die putaretur exspirasse. Fuerunt etiam qui pendulos pedes agitando consulerent siquid ei spiritus superesset. Nunc quomodo per cognitionem veritatis liberatus sit, paucis advertamus.

Non enim decebat cognitionem veritatis fructum veritatis non percipere, præcipue cum Veritas dicat, " Si manseritis in sermone meo, vere discipuli mei " eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit " vos." Quanquam si tunc in ea fide simplex ille secundum carnem periret, liberaretur idem, veram libertatem consequeretur, ab ergastulo mundanæ servitutis eductus. Omnibus igitur abeuntibus, apposuit martyr manifestare gloriam suam, et ait furi, vocem personæ, non speciem, dignatus exhibere, " Ne timeas; " sicut ab archa ejeci te, ita pendentem supportabo " te." Hac consolatione et promissione securus, promissionis et liberationis effectum exspectabat. Non interim gravabatur exspectans; cœlestis enim manus pendulas hinc inde sustinebat ascellas, donec a meridie tardior hora diei qui hebdomada una interposita solstitium præcedit æstivum solis occubitum nuntiaret. Tunc uxor furis divinitus inspirata (non enim in tenebras noctis beneficia lucis differenda erant), mœrens et falcem ferens, impetrata licentia mortuum sepelire, veniebat. Quam cum pendens a patibulo ululantem audiret et clamantem, proclamavit et ipse, postulans auxilium sibi. Illa festinanter furcas ascendens desecto torque vimineo suspensum detrusit. Inter cadendum pariter manus quæ vinctæ fuerant post terga solutæ sunt, ligamina manuum ab oculis

elapsa; supportator medium receptus,[1] supportatus in terra dimissus. Qui cum se sibi derelictum sensisset, clamore pro se cujus[2] requirebat quo se proripuisset qui ipsum sustinusset. Emicatimque prosiliens, illa se celeritate in oratorium beati Eparchii proripuit, qua solent damnati locum damnationis aufugere.

Igitur commoto vico, maximus et minimus ad laudes cucurrerunt; ipsique judices, deosculatis membris quæ damnaverant, veniam petierunt. Effluentibus deinde quasi quatuor mensibus, fur arrepto peregrinationis itinere ei se qui sibi furis abstulit opprobrium cum parte quadam trochleæ suæ gratiosus exhibuit. Partem vero Engolismensis abbas retinuit; nam ex ea virtus exibat, et curabat multos. Vincula autem manuum multum quæsita sunt, sed usque hodie reperta non sunt. Quæ latius ex ore furis explicamus, testimonio litterarum compendioso confirmare decrevimus.

The abbot of Angoulême keeps part of the halter, which does cures.

(2.) *Confirmatio miraculi.*

Confirmation of the story by John, bishop of Poitiers.

" Johannnes Dei gratia Pictavensis ecclesiæ humilis " sacerdos, apostolicæ sedis legatus, amico carissimo " Odoni, venerabili[3] priori Cantuariensis ecclesiæ, salu- " tem et sinceræ caritatis affectum.[4] Quotiens Dominum, " in sanctis suis mirabilem, pro martyre suo beato Thoma " miraculose aliquid operari audimus, læta aure excipi- " mus, et cujus laudem Dominus extollit sub silentio " præterire nequimus. Siquidem latores præsentium, " parochiani Petragoricensis episcopii, sicut testimonio " quorundam abbatum aliorumque religiosorum didici- " mus, nobiles viri, quasi per leucam unam distant a " loco illo in quo quidam furti nota deprehensus crucis " suspensus est patibulo. Qui quum memoriam nominis " beati martyris Thomæ jugiter habebat, ejus quasi in " extrema necessitate idem sanctus martyr non est

[1] *resectus ?*

[2] *prosecutus ?*

[3] *venenerabili*, MS.

[4] *effectum*, corrected by interlineation in MS.

" oblitus. Sicut enim ex ipsius suspensi liquido " apud nos constat assertione, gloriosus martyr noster, " qui sicut et in sæcularibus exstitit urbanus, sic et " in miraculis invenitur facetus, sanctum Eparchium, " terræ illius specialem patronum, sibi asciscens in " socium, memorato per plures horas jam suspenso " vitam servavit illæsam. (Vid. Acta SS., Jul. I.)

" Profecto alia quædam satis miraculosa ante suspen- " sionem acta sunt circa miserum illum, dum in carcere " detineretur. Quæ et hoc quod vobis scribimus fideli " ejusdem terræ venerabilis episcopi relatu vera esse cog- " novimus. Quorum omnium firmum testimonium præ- " sentium latores vobis perhibere poterunt. Exoratam " igitur vestram volumus esse dilectionem, quatenus his " eisdem sua ex æquo respondeat devotio, et qui per " longa maris et terræ pericula sanctum martyrem " Thomam adire sunt aggressi, aliquem a vobis se gaude- " ant meruisse favorem, eosque ad ulteriora sanctuaria, " ad quæ non nisi commendatitias deferentes ingredi " merentur, benigne admittatis. Placeat quoque liberali- " tati vestræ quantulumcunque vel de veste beati mar- " tyris, vel aliquid tale quo istorum augeatur devotio, eis " impertiri. Enimvero gerunt in desiderio altare ad " honorem nominis sancti martyris in terra sua erigere. " Bene valete."

(3.) *De cive Laodicensi*[1] *paralytico.*

Civis Laodicensis Thomas, dum mensis assideret, dimidium corporis sui paralysi percussus est, lectoque per quatuor continuos menses exceptus mortem præmortuis membris instare præsignabat. Quibus penitus ad humanos usus officio suo destitutis, color naturalis et humiditas substantialis exciderat. Adhibita est autem cura medicinalis; sed ea parum vel omnino nihil conferente, persuasum est quod ad cœleste remedium confugiens aqua se martyris Thomæ perfunderet. Ipse vero, (Thomas of Liége (?) is cured of paralysis.)

[1] *Leodiensi?*

se indignum reputans, aiebat, "Aquam tanti viri par-"tibus meis non infundam. Credo quod bibendo sanari "possim ; sufficit ut bibam. Sed et bibentis indignitatem, "precor, bibendi necessitas et martyris pietas ex-"cusent. Sane si sanitatis remedium consequor, locum "quem martyrio consecravit peregrinus adibo."

Visus est hic martyr promissionibus annuere, procinctumque ab eo peregrinationis exposcere, quatenus relicto schismatis contagio fieret infidelibus exemplum. Nam videt æger in somnis sacrum liquorem tibiæ suæ superinfusum defluere. Ea igitur nox ei quietum soporem præstitit, gravitas quievit et dolor excidit. Bibita vero aqua salutari, protinus desiccatis cocturis cœpit inferior pars corporis et tibia quæ a mole sui status exciderat pubescere in grossitudinem et naturalem revocare colorem, donec alteri in specie et quantitate par fieret. Similiter et brachium eodem modo et eadem visione restitutum est, nisi quod nondum ad unguem digitorum agilitatem recuperaret.

The bishop, a partisan of the anti-pope, vainly tries to dissuade him from pilgrimage.

Convalescens igitur indicat[1] episcopo suo se peregre profecturum ; qui ait, "Non est necesse tibi proficisci ; "sanus es." Hoc autem dicebat ideo quod ecclesiastici schismatis implicabatur errore, credens ad infirmationem suæ partis provenire si martyr magnificaretur. Qui dum superesset in carne, in eum et in omnes complices Octaviani[2] hæresiarchæ sententiam excommunicationis sub Alexandro papa sanctæ recordationis interminaverat. Respondit, "Eundum est mihi ad "salvatorem meum. Si enim tu ipse posses quod "martyr potuit et contulit, de ratione consilio tuo "starem. Quod quia non possunt qui Octaviano[3] "consenserunt, pars adversa, luce signorum coruscans, "evicisse convincitur, litemque diu inter nos agitatam "Judex ipse veritatis decidit, dum virtutes quas nobis

[1] A name—probably *Thomas*—has been erased after this word in MS.

[2] *Octoviani*, MS.

[3] *Octoviano*, MS.

" negat illis attribuit. Unde metuendum est ne teneat " excommunicationis sententia quam dederunt in nos." Proficiscens itaque, post iter diei unius cœpit gravari et membra dolere. Cumque a suis admoneretur reverti, non adquievit, intelligensque in exsecutione boni operis tentationem non deesse, ait, " Magna mihi spes est in " magno martyre. Ipse peregrinorum suorum iter " dirigat, ipse inter varietates viæ vitam conservet." Secundum fidem itaque corpore et itinere adeo indies profecit, ut a prospectu Cantuariensis ecclesiæ itinere pedestri novissimam diætam terminaret.

(4.) *De viro cui apparuit sanctus Thomas.*

Josse of Pont Audemer is cured of a fever and visited by the saint.

Beatus homo quem cœlesti visitatione bonitas divina dignatur. Judocus quidam, peracuta febre decoctus, lecto decumbebat affixus, jamjam a corpore exiturus; nihil enim gustabat per trium hebdomadarum curriculum quod vitam retineret. Prævidens autem uxor ejus quia ipsi sibi et desolationi relinquenda esset, martyri spopondit oblationem, et virum suum recepit incolumem. Pius enim pater Thomas ejus desolationem seu devotionem, aut aliud aliquid quod supernam misericordiam provocat, respiciens, apparuit ægro, cujus apprehenso cincinno capitis dixit, " Surge; sanus factus es." Interrogante autem ægro et accipiente quis esset qui se visitasset, audita est mutuo loquentium mussitatio. Stupet mulier assidens ægro, et quærit cum quo sermonem conferat. " Nonne," inquit, " beatum Thomam " videtis, qui me familiari colloquio compellat, et salute " donat ?" Hoc contigit in vico transmarino cui Pons Aldomari nomen est.

(5.) *De viro cujus testes sellæ allisi sunt.*

Baldric is cured of a hurt received in riding.

Et quia de visione tempus admonuit, videtur congruum gratia similitudinis de quibusdam miraculis quæ visione martyr dignatus est illustrare paucis absolvere.

Decidit eques, equo offendente cui insederat, Baldricus nomine, de regione trans flumen Humbrum natus; et dum decideret, sellæ testes ejus allisi sunt, et contritus est alter. Protinus tumor excrescens virgam penitus abscondit, et virilium formam facies informis obduxit. Reversus ad propria, sentiebat plana esse pudenda, et desiisse virilia. Stupebat novum ventri ventrem succrevisse; plus stupore dolor, plus dolore necessitas inducta, quæ ferro cogeret injecto laboranti succurrere naturæ, viamque urinalem purgamento corporis aperire; nam debita necessitatis humanæ prohibebant excrementa tumoris interpositi. Quid faceret? ejicienda erant superflua, sed deerant instrumenta ejiciendi. Hujusmodi retineri modicum non possunt absque molestia; longum, citra mortis dispendia. Oportet enim infundantur quæ vitæ succurrant, et rursus necesse est infusa refundantur, ne perimant. Quodlibet horum auferatur, vita pariter aufertur. Misera viventium conditio, quæ vicibus istis alternis tenetur obnoxia.

Igitur de vita desperabat; dissimulare tamen volens quod dissimulare non poterat, interroganti uxori suæ male habendi causam, verecundabatur profiteri. Instabat mulier, promittens, quia jam præsens inclinaretur dies, postera se die medicos vocaturam. "Gravis," inquit æger, "mora est, ubi vita in dubio est." Subintulit mulier, "Prope est beatus Thomas omnibus in-"vocantibus eum; invoca eum, obligans te voto, quia "voventes exaudit." "Libenter," inquit, "invocabo; "ipse sua pietate dignetur adesse." Illis itaque filo circumductis partibus, ex hora noctis et amaritudine cordis ægro somnus obrepsit. Et ecce martyrem, in eo habitu quo martyrium compleverat, suam videt exhibere præsentiam, dicentem sibi, "Hac compellente "ægritudine, quam incurristi, tibi sedet in animo cor-"poralem medicinam quærere. Fac potius quod magis "expedit tibi; arripe peregrinationis iter, pecuniam qua "medicorum opera conducenda est transsumens in

"viaticum." Quod cum dixisset, discooperuit jacentem, junctisque manibus tumorem repressit; quo facto in auras evanuit. Ille excusso somno, invenit virgam excessisse tumorem, gaudens tempore brevi et cura facili laboranti subventum esse naturæ.

(6.) *De muliere Normannica quæ beatum Thomam vidit circumsedentibus se amicis suis.*

Mulier Normannica Mabilia, nobilibus orta natalibus, in gravi ægritudine duodeviginti menses transigebat, patiens inflaturam magnam a gutture deorsum. Et eo usque processum est, ut invalescente molestia tandem quotidianis ejus gemitibus supremi tempora luctus instarent. Cujus, sicut omnium mortalium, novissima vitæ principio respondent, quæ incipit a luctu et desinit in luctum. Ex quo enim materna viscera fundunt partum, fundunt et planctum; et rursus, cum vitæ subducitur, luctus iteratur. Tempus quod intervenit, siquam lætitiam habet, mœstitiam semper intermiscet; quid nisi luctus infundere? Tanquam funus ab utero transferemur ad tumulum. Nimirum ex mira Dei bonitate jubemur exsilii sustinere molestias in quod dejecti sumus, quatenus molestiis admoniti malorum ignaram[1] suspiremus ad patriam.

Mabel, a Norman lady, cured of a swelling in her throat.

Igitur agente in extremis ægrota, vocati sunt amici et noti. Quibus circumsedentibus et intendentibus in eam, fixis in cœlo luminibus ea erupit in vocem, "Descende, Domine; pulchrum et condignum "tibi sedile præparabitur. Descende, Domine, ad nos." Existimans autem vir ejus, sicut et qui assidebant, quia alienata mente loqueretur, manum suam oculis ejus apposuit. "Inepte," inquit ea, "egistis, beatum "hanc visionem auferentes, quæ miseriam meam con-"solabatur;" manumque oppansam manu sua deducens,

---

[1] *ignotam?*

denuo clamabat, "Descende, Domine; si nostram co-"habitationem tuo dignaris accessu, pulchrum tibi "reclinatorium substernetur." Hæc circa diei horam tertiam replicabat. Eodem hora oravit virum, vires resumens, ut votum pro se faceret, et ad tumbam Thomæ martyris luminaria destinaret. Qui ait, "Non solum "quod petis obtinebis, sed et te ipsam comes itineris "sistam loco sacræ passionis." Præfixitque terminum peregrinationis. Igitur obligata voto sensit suffragia voti. Nam venter et partes a gutture deorsum, quæ originalem æqualitatem per tumoris enormitatem excesserant, infra fines suos subsederunt.

Profluente autem tempore, subierunt impedimenta quæ sæculares implicant, ne votum et condictum exsequerentur. Nam vir sua gerens negotia, ipsaque minus sui sollicita, quia sana, præfixum tempus itineris animo non affixerant; unde factum est ut mulier recidivam incurreret. Quod cum fieret, ait viro suo, "Merito hæc patior, quia votum præterii, fidem pro-"missorum temeraria rescidi, quam superi repetunt, "pœnam, sicut vides, transgressoribus irrogantes. "Nunc igitur, si cura est ulla salutis meæ, vel sero "præcingamur." Adquievit, disposuit domui suæ. Peregrinatione suscepta, continuo mulier quod fuerat assumpsit, ut in mora causam adversæ valetudinis fuisse nulli dubium relinqueretur.

(7.) *De militibus periclitantibus in mari.*

Maurice, a knight of the neighbourhood of Canterbury, leaves the English army in Ireland.

Manet quasi quarto milliario ab urbe Dorobernia miles Mauritius. Qui Hibernicæ expeditionis molestias aliquando fugiens cum quibusdam aliis contubernalibus navem ascendit,[1] commoti maris minas et iras ventorum parvipendens, dum modo barbaræ regionis pestes evaderet, ex insuetis cibis et aere provenientes.

---

[1] *ascendet*, MS.

He and his companions are delivered from peril at sea.

Qui cum aliquantulum processissent, indignata sunt elementa quod quieto remige remearent qui præter merita proximos suos inquietare præsumpsissent, et tanquam moleste ferrent injurias indigenarum et insultationes abeuntium alienigenarum, in vindictam commota sunt. Aer itaque diem nimbis et nubibus obduxit, horridiore fluctu et fremitu pontus intumuit, ut non modo crebra procella navem concuteret, sed et nautarum cervicibus incumberet, turbinem et raptas[1] undas superinvergens. In hac ira elementorum ab ortu diei jactatis inopinate Britannicum littus exsurrexit. Territus exclamavit rector navis, "Væ, væ, perimus! "Projicimur in scopulos; velum in altum retorquere "non possumus;" clavoque relicto navim sibi ventisque dimisit. Videns autem filius ejus quia pater desperans suam sociorumque vitam pro derelicto haberet, aplustre animi præstans arripuit, rogatusque anchoram dimisit. Sed rupto fune multiplice cujus suffragium ultima discrimina poscunt, quem nautici *spiram* vel *cucurbam*[2] vocant, projecta est et secunda et tertia anchora. Sed et secundus et tertius rudens vincente procella rupti sunt, et non superfuit uncus nisi modicus unus, cujus usus in tranquillitate est. Quem cum etiam projicere rector rogaretur, "Nil," inquit, "agitis. Misericordiam "supernæ pietatis invocemus, magnum et ineffabile "nomen proclamantes, opemque martyris Thomæ pos-"tulantes." Quod cum juxta verbum fecissent, mirabile dictu, ab uno et simplici rudente retenti, digitalem grossitudinem non excedente, tantum motum elementorum et supervenientis inclementiam noctis sustinebant.

Mane vero diem retegente, facto silentio senior quidam proclamavit, "Ne timeatis, viri fratres; beatus "martyr Thomas salvavit nos. Vidi oculis meis ipsum,

---

[1] *ruptas?*

[2] "*Spiræ*, funes quibus in tempestatibus utuntur, quas nautici "suo more *cucurbas* vocant." Isid. Hispal., Etymol. xix. 4.

"malum amplexantem, totamque ratem signo sanctæ "crucis munientem." Nautis igitur in verbo respirantibus, miles præfatus rogans obtinuit ut cum aliquantis remigantibus ad terram in scapha transponeretur; malens in lintre quam in carina naufragari. Stabant autem in littore comprovinciales, prædæ inhiantes et naufragium præstolantes. Sed vir beatus invocantium se res et vitam conservabat, præter quosdam ex equis, qui ad alleviationem navis in undas sponte projecti sunt. Cætera omnia conservata sunt, et peccata remissa. Nam confessionem, sicut fit in extrema necessitate, ad invicem fecerant; ob quod fortasse, disponente Domino qui non vult mortem peccatoris, periculum incurrerant, ut animæ periculum vitarent. Cum itaque scapha littus attigisset, conductis hominibus qui scii locorum erant, navis ad navale pervenit.

and from wreckers on the English coast.

(8.) *De monacho fantastica illusione vexato.*

Nicolas, a boy of fifteen in the Cluniac priory of Pontefract, is cured of frightful visions.

In monasterio quod in honorem beati Johannis evangelistæ constructum est in loco qui Pontis-fracti nomine designatur,[1] Nicholaus quidam adolescens post aliquod tempus suæ conversionis dormiendo ex consuetudine fratres suos inquietabat, et clamabat tanquam et[2] a spiritibus malignis suffocaretur. Exsiliensque a lecto, nudus in sago, sicut accubuerat, discurrebat. Interdum velut manus sævas evasurus dormitorium excurrebat, clamans horrende, "Succurite, succurrite! "Ecce tenent me jugulum meum coarctantes. Jam "vitam mihi violenti extorquebunt. Succurite, suc-"currite!" Exsilientibus autem fratribus cum timore et clamore, "Quid est, frater Nicholae? Ecce vobiscum "sumus, fratres tui. Imprime tibi signum crucis," etiam inter brachia eorum clamitare non cessabat.

---

[1] *designantur*, MS. | [2] Sic MS.

Cum itaque bis [et][1] sæpe per spatium noctis sic longo tempore fratres inquietaret, ait prior, "Fortasse "vacabat in sæculo maleficiis aliquibus, characteres "scribebat aut gladios inspiciebat. Conveniatur et "plenarie confiteatur; nec omnino quicquam occultum "in animo resideat." Factum est sicut locutus est; sed nihilominus nocturna grassabatur illusio. Quod moleste ferentes fratres suggerebant priori ut in domum infirmorum dormiturus segregaretur. Pater autem, considerans ingenuos natales et teneram ætatem filii (nondum enim quindecim annos impleverat), verebatur eum excommunicare. Ipsi vero unanimi consensu pariter instabant ut discidium fieret. Et cum cogeretur ad hoc, compassus fratri frater qui supra dormientes fratres nocturnas agebat excubias, dicit cimiliarchæ, "Si de "medio nostrum ejicitur, revera inter ebriorum somno-"lentias famulorum suffocabitur. Consulamus fraternæ "caritatis intuitu vitæ pupilli; neque enim tutum "video si segregetur ita. Speremus in martyre "Thoma, qui sperantes in se non destituit." Igitur cervicali ejus quem lemures fatigabant clam insuit aliquid vestimentorum martyris, monens ut in oratione memoriam ejusdem martyris haberet. Mira res; ex ea die et deinceps frater in pace quievit.

(9.) *De monacho celeriter visum recipiente per aquam martyris.*

In eadem itidem domo Johannes quidam, puerili cervice jugum Domini portans, sub primis annis suorum memor novissimorum, ex pisce salexotemone,[2] qui ibi locorum abundat, male habebat. Et cum meridianum somnum peteret, oppido molestari cœpit, cooperante cibo et somno complexioni ejus, qui et tener et ægro-

Cure of John, another inmate of the same house.

---

[1] Interlined in MS.
[2] *salmone* written in the margin of MS.

tativus erat. Superveniente dormientium custode, dissimulans planctum reprimebat, et periclitabatur propter quietem fratrum. Sed invalescente molestia, in domum qui recipit infirmos deportatus, inter deferentium manus quindecies et eo amplius extasim passus est, et cæcitate percussus, ut ad se loquentium fratrum visu neminem discerneret. Unde, cum de corpore subito putaretur exiturus, cautum est quod sacramentis Dominici corporis et sanguinis muniretur. Circumstantibus itaque fratribus, innuit voce qua potuit, "Siquidem de aqua beati Thomæ bibissem, convalerem." Frater igitur qui se ob venerationem sacramenti sacris vestibus induerat, accepta ampulla quam reposuerat, livit oculos ejus, et ipsa hora confortatus se visum recepisse testabatur.

(10.) *De monacho paralytico.*

Seguin, abbot of Grand-Selve, near Toulouse, is cured of paralysis.

In Majori Sylva, qui est locus Wasconiæ, præfuit aliquibus fratribus monachus Seguinus. Qui paralysi dissolutus ab umbilico deorsum, cum in superiorem regionem morbus erumperet, et torperent jam digiti, motum nervorum nescientes, lecto affixus est. Oravit autem martyrem Thomam ut vel duo primi digiti sibi restituerentur, ne missarum celebratione destitueretur. Modesta petitio et digna exauditione; optans sibi quantulumcumque ministerium, ne mysterio privaretur, exposcensque ex parte sanitatem ut perpetuam salutem consequeretur. Unde redditus sibi gratias egit.

(11.) *De monacho per incantationem sanari volente.*

Hubert, a monk, after having vainly tried charms, is cured of

Longe aliter seductus erat quidam alius monachicæ, quod flentes dicimus, professionis, Hubertus nomine. Cui erraticis idolatriæ medicaminibus et arcanis quibusdam caligantibus oculis suis mederi surripiebat. Quid, miser et cæcæ mentis homo, carmina consulis?

Quid arcanum ferale magorum sollicitas? Numquid non est Deus in Israel, ut eas et consulas Beelzebub deum Acharon? Et quidem vir mortis es, cui et merito dicendum erat quod Ochoziæ dictum est, "Non "convalesces ex tua infirmitate," sed morte morieris, qui post agnitam veritatem in spiritu erroris spem posuisti, post sacramenta Dominica ad artis dæmoniacæ deliramenta declinasti, tanquam ab auctoribus tenebrarum lucem mutuari, tanquam missam a Deo conditore plagam per incantationes vel alligaturas subterfugere posses.

blindness by the water of St. Thomas.

Ibat itaque miser ad mulierculam; ibat et redibat, redibat et ibat, jumentum suum inaniter vexans et tempus atterens. Transiens autem per cœnobium Hemeries, aquam martyris Thomæ datam accepit. Qua perfusus oculorum lumen e vestigio accepit. Agebat cum eo misericorditer martyr pius, ut erroneus ad veritatis viam revocaretur, quatenus exterius illuminatus tenebras interiores compunctus expelleret.

(Hermières, near Lagny ?)

(12.) *De converso cujus facies per venenum bufonis*[1] *intumuit.*

Hoc[2] in cella quarto milliario a civitate Sessoniæ sita, quam nomine Longi-Pontis appellant, contigisse perhibebatur,[3] quod dum laicus conversus foderet in agro, erupit bufo miræ magnitudinis; quem cum palo transfigeret, venenum expressum in faciem ejus exsiliit, quæ protinus intumescens excrevit, ut pro forma informem globum videretur induisse. Nam nihil in capite discerni poterat quod faciem hominis exprimeret. Sollicitis super eventu rei fratribus, tandemque de consilio eorum quibus magnus erat martyr Thomas aqua ejus loca tumoris irrigantibus, tumor omnis juxta quod excreverat evanuit, ruptaque cute sanies effluxit,

A swelling of the face of a lay brother, caused by the venom of a toad, cured at Longpont, near Soissons.

[1] *buffonis*, MS., and so throughout.

[2] *Hic*, MS.

[3] *perhibebat*, MS.

donec confusio vultus in faciem rediens hominem latentem exhiberet.

(13.) *De muliere quæ accepit aquam benedictam pro aqua Sancti Thomæ.*

A chaplain having imposed holy water on Mary of Elgin for the water of St. Thomas, the deceit is exposed in a vision.

Regium castrum est in Scotia quod indigenæ vocant Elgin. Hic mulier graviter ægrotans, cui nomen Maria, tres sine cibo et somno durabat hebdomades, et erat in proximo ut pro debito carnis a carneis nexibus solveretur. Huic, sicut frequenter accidit agentibus in extremis, persona venerabilis astitit, de modo suæ valetudinis interrogans. Respondit se graviter affligi. Subintulit posse eam convalere, siquid de reliquiis beati Thomæ ab episcopo suo habitis haberet. Mane facto visum narrat. Lætatur mater assistria quod famula sua desuper visitatur. Visis imprecatur auspicium, videntique spondet visionis exsecutionem. Mittens itaque rogat Willelmum, Murevensis episcopi capellanum et monachum, quantulumcunque aliquid ex vestimentis sibi sancti martyris impertiri. Indicat etiam causam et necessitatem rogandi. Ille vero ei,[1] cum non haberet quod de martyre retransmitteret, ne non obsequeretur ancillæ Dei, remisit aquam benedictam, non illam sanguine sancti rubricatam, sed communi benedictione sanctificatam.

Nocte secuta, qui prius apparuerat adjicit et denuo se in somnis exhibere, dicens, "Seduxerunt te; de "martyre nihil accepisti. Scito autem, nisi viri Dei "citius suffragio releveris, quia tibi possibilitas omnis "resurgendi præcluditur." Igitur quod viderat ægrota referente, remisit ea quæ ancillabatur ancillæ suæ, monacho dicens, "Male fecisti simplicitatem nostram "circumveniens, et aliud quam de martyre mittens. "Ecce visionem vidit, quæ possibilitatem convalescendi

[1] *eum*, MS.

"negat ei, nisi fruatur aliqua re quæ sit ex martyre." Frater igitur de villa Spinnin allata martyris aqua languentem potavit; quæ postera die remisit ei dicens, nunquam se melius habuisse, aut majorem appetitum sumendi cibum, si modo modica careret imbecillitate quæ superfuit ex habita infirmitate.

The real water is procured from the bishop of Moray's house at Spynie.

(14.) *De muliere quæ per aquam fontis aqua martyris sanctificatam visum recepit.*

Hæc referens nobis episcopus Murevensis addidit et quiddam de se, quod tamen sibi non attribuit; quia cum aliquando rogaretur a cæca muliere sibi manum imponere, acceptum vasculum aquæ sancti martyris aquæ fontis immersit, nihil penitus effundens vel infundens, sed vasculum aqua dumtaxat intingens. Ex qua non videntis oculos livit, et videntem ad propria remisit.

[Simeon] bishop of Moray, cures blindness by water into which a phial of the water of St. Thomas had been dipped.

(15.) *De puero filio magistri militum [qui] per aquam martyris alterius oculorum visum recepit.*

De comite Nivernensi Widone consequenter dicendum erat, qui cum ægrotans ad extrema duceretur, soloque spiritu palpitaret, vocis[1] et sensuum officio destitutus, sanitati restitutus est suffragio martyris tanquam revocatus a mortuis. Sed quia majorem stylum et paratius obsequium poscit sibi culmen honorum, quorum deliciæ parvitatis hujusce mensas fastidiunt, non interim moleste ferat si minoribus qualescunque cibos apponamus.

The author feels himself insufficient to relate the cure of Guy, count of Nevers.

Degit in gloria sæculari quidam magister militum prope locum quo rex Eadmundus pridem regnavit et gloriosa morte triumphavit, Willelmus nomine. Cujus filium ejusdem nominis cæcitas ex parte damnarat,

William, son of a military commander near Bury

[1] *votis*, MS.

St. Edmunds, is cured of blindness.

alteriusque oculorum lumine privarat. Quem tali credimus pœna multatum ut ibi locorum martyr novitius glorificaretur. Neque enim Eadmundo regi martyri et emerito post tot insignia miraculorum novum pondus laboris hujus imponendum erat. Sacerdotis erat diocesiano suo, quamvis alterius jurisdictionis, manum imponere, et ante regiam majestatem luce prævia regni tenebras illuminare. Sancto itaque jamjam curationis manum apposituro, invidens humani generis inimicus gloriæ sanctorum ad alligaturas et carmina profana curandum transmittens curam promittebat. Sustinuit modestia martyris donec arrogantia fallax in promissione fraudaret, quæ quod sanctorum est usurpabat, ut Dominus gloriosior appareret; sicut et factum est. Mulier namque malefica, considerata pupilli innocentia non videntis, in qua spiritus nequam non capit, et diuturnitate non videndi impossibilitatem incantationis profitens, ait, "Rem tanti difficilem carmina non possunt; "quando enim videret hoc oculo quo pridem non vidit? "Eat ad sacerdotem Domini, qui in digito Dei tenebras "has illuminare poterit." Ductus itaque stetit ante sacerdotem Helyam in Elyensi episcopio commanentem, qua ab orientali climate in insulam transitur. Qui particulas aliquas vestimentorum martyris aqua intinguens oculum livit, et excurrente sanie tenebras abstersit.

Cf. p. 290.

(16.) *De tribus militibus varia narrantibus.*

Cures related by knights from the dioceses of Coventry, York, and Bordeaux.

Tres equestris ordinis viri, Willelmus de episcopio Covetrensi, Hugo Eboracensi, Acheimdrudus Burdegalensi, varia de se retulerunt. Hic quod amissæ vocis officium vovens martyri recepisset. Ille quod sibi dies quatuor obmutescenti et omnibus sensibus carenti, tanquam funeri, vitam martyr aqua sua restituisset; tertius, quod ipse ab oratione rediens mulierem apud quam hospitabatur, iliaco morbo laborantem, manu

sua, qua reliquias sancti Doroberniæ tetigerat, sanam reddidisset.

(17.) *De serviente militis cui martyr clavem ostendit.*

Nicolas, servant of Simon, earl of Northampton, when bound in chains by a noble to whom he had been sent, is freed by St. Thomas.

Vidimus et cognovimus virum illustrem genere, Symonem nomine, qui ex devotione quam exhibebat in oratione, et familiaritate quam pridem habuerat cum martyre, credi meruit super his quæ de quodam servientum suorum, Nicholao, referebat. Quem cum aliquando ad alium nobilem transmisisset, movit is ad quem missus est ei quæstionem de statu, et tanquam servientem suum apud re retinuit, ferro pedes constringens. Huic tribus noctibus martyr apparens fugam inire monuit, ostendens clavem, non eam quæ compedis erat, sed aliam non humana, sicut arbitrantur, manu factam. Quam tollens reserata compede evasit, et nacta opportunitate peregrinandi liberatori suo præsentavit.

(18.) *De filio militis a cujus digito spina exsiliit.*

A Cheshire knight's son delivered from a thorn in his hand.

Miles aliquis in venatione aprum insecutus est. Quem canibus obsistentem, cum filius ejus, qui pariter venabatur, venabulo confoderet, et ipse inter vepres digitum spina confossus est. Reversus igitur domum cœpit gravari, et invaluit cum tumore dolor. Adhibita est autem sollicitudo multimoda, ut spina ejiceretur. Sed cum agitaretur, et caro circumquaque eraderetur,[1] quod exstabat frangebatur, quod indicis internodia penetraverat, tenaciter inhærebat. Unde cum a spe humani auxilii penitus excideret, confugiens ad divinum, egressus orandi gratia de territorio Cestrensi stetit ad tumbam martyris. Cui pater suus ait, "Lava manum tuam, fili, aqua hac salutari, et

[1] Altered by later interlineation to *eradicaretur* in MS.

"propitiabitur tibi martyr die sacra solennitatis suæ." Incipiebat enim quartus annus a passione martyris Thomæ. Lavit, et factum est mirabile in oculis nostris. Nam duobus vel tribus passibus a loco quo steterat promotis, tanquam contum conto repulsum spinam videt a vulnere prosilire.

(19.) *De accipitre cujus crusculum fractum erat.*

A hawk belonging to Robert Silvester (Boys ?), is cured of a broken leg.

Miles est Robertus, Normannicæ regionis indigena, sed et hujus quam inhabitamus accola. Qui si adhuc tibi minus notus est ex nomine, ex cognomine potest innotescere; Silvester enim cognominari dignoscitur. Hic a manu sua dimisit accipitrem, qui anatem insecutus arripuit. Quæ cum a sævis unguibus niteretur elabi, flumini se immergens, prementem se submergebat, vulneraque devitans vulnerantem deducebat. Videns auceps quia præda prædonem prædaretur, clientem dimisit in amnem, qui accipitrem evexit fracto crusculo, quod ungula equi, cui insidebat, attriverat. Quem dominus in caveam mittens martyri Thomæ devovit, cereum promittens accipitrem si sanum sibi suum restitueret. Itaque aliquot exactis mensibus sanatum produxit et mutatum.

(20.) *De amisso niso.*

A sparrow-hawk recovered.

Nisus apud nos dimissus ad prædam aucupis evasit aspectum, in naturalemque libertatem receptus, consuetudinem oblitus avolandi et revolandi, dies et noctes aeris ignoti spatia transmittebat. Juvenis autem miles a quo avolaverat, studio captus aucupandi, timensque quod vulgo dicitur, "Quod antea nullius "erat, naturali ratione conceditur occupanti," in promissione cereæ iconiæ martyrem invocatum propitium invenit, volucremque recepit.

The object of such miracles.

Hos et hujusmodi petentes exauditos credimus ad voluptatem, ut ad bonum studium suum convertentes

exaudiantur ad sanitatem, discantque se posse faciles in magnis invenire quos in minimis exorabiles habuere.

(21.) *De muliere quæ post divinam medicinam non permissa est frui humana, et de accipitre suscitato.*

Uxori cujusdam nobilis Angligenæ, Mabilia nomine, ægrotavit accipiter et pro mortuo projectus est a cavea. Unde mulier tristis effecta, vovens mirifico martyri, projectum domum suam intulit, cor columbinum rostrum intrusit, et deridebatur quod hujusmodi præsumeret. Sed præter spem deridentium ales paullatim vivescere cœpit; et cum nondum posset in pedibus consistere, rostrum defigebat in terra. Sic dies quindecim languorem pertrahebat et tremorem. Nam tanquam febribus vexaretur, tremebat et pennis horrebat. Sextodecimo autem die, oblatione quam mulier pro eo transmiserat ad tumbam martyris perveniente, caput erigens et in pedibus consistens laqueos admisit.

A lady's hawk restored when supposed to be dead.

Sed et de se narravit mulier ista quod utramque manuum suarum paralysi torpentem et motibus suis destitutam invocatione martyris et voto peregrinationis recepisset. Et cum post convalentiam et medicamen divinum sepum arietinum adhuc manibus apponeret, ut vesicas reprimeret quibus altera manuum horrebat, vexari incepit quamdiu medicamine frueretur humano, nec nisi prius mundissime lotis manibus mitius haberet.

The mistress cured of paralysis in the hands, but is warned to eschew natural remedies.

(22.) *De niso amisso quem beatus Thomas mulieri precanti reddidit.*

Utinam clericalis professionis et ordinis nostri memores bona quæ præcipimus in bonos usus assumeremus, matrique ecclesiæ deferremus, ne filii degeneres cum filio luxurioso evangelico minus honestæ voluptatis elogio notaremur. Si enim studium quod vanis impendimus ad seria converteremus, proculdubio quantum in illis deficimus in istis proficeremus.

Robert, a clerk of Willesborough (?), entrusts a sparrow-hawk while moulting to a woman: the bird flies away, but is recovered.

Clericus quidam Robertus, e villa quam Wicheburgum Anglicus appellat, nisum mutandum miserat in caveam, cui et mulieris custodiam delegarat. Quæ cum die quadam escam inferret, non ferens ales diuturnas et degeneres carceris angustias, elapsus evolavit. Timens igitur mulier ne negligentiæ suæ damnum suum dominus imputaret, beatum Thomam martyrem deprecari cœpit, ne ab ejus gratia caderet. Faciensque ob eandem causam missam celebrari, quamvis in prosequendo volucrem parvam spem poneret, tamen sylvas et dumeta peragrabat. Postera rursus die passim per agros et per frutecta cucurrit, ut furiosa putaretur, martyrem lacrymis, clamoribus, et flexis genibus interpellans. Die tertia nihilominus egressa aspicit a-longe volucres duos, alterum albi, alterum coloris aerii, album tanquam fugantem alterum, et cogentem reverti. Poterat qui fugabat majusculus columba videri. Stabat mulier et spectaculum mirabile mirabatur, figens incessum donec videret eventum. Appropiantibus illis, qui fugantem fugiebat ab aere dilapsus, modico aquæ quæ stagnabat in orbita pennas irriguas sudore abluit, tanquam recreans se post longi volatus fatigationem. Dum mulier contemplatur, agnoscit volucrem quem perdiderat. Quid faciat? Clamet? avolabit; accedet? nocebit accessus. Escam non habebat quam prætenderet; verba non didicerat quæ volucrem fugitivum revocare solent. Dum dubitat quid agat, subitum erupit in clamorem, "Sancte Thoma, retine "volucrem!" Hanc vocem replicans propius accedit, volucrem apprehendit, et tanquam domesticum domum reportavit.

(23.) *De avicula quæ se misit in gremium mulieris.*

The same clerk's concubine, wishing to

Clericus aliquando prædictus graviter ægrotabat et erat in proximo ut efferendus esset. Nam legatarii res ejus mobiles occuparant. Quod ejus concubinaria

cernens, martyrem Thomam rogabat obnixius ne ipsa suffragio destitueretur. Qui apparens cuidam puero ait, " Vade, dic Edivæ quod nomine domini sui beato " Thomæ votum faciat; alioquin morietur." Mulier igitur, auditis his sermonibus, impetrata licentia ingrediendi ad ægrotum (nam qui excubabant ei neminem ad colloquium ejus admittebant), visionem latenter exsecuta est. Et munera votiva Cantuariam transmittens, confestim melius habere comperit ægrotantem. Cogitansque quia si de avicula comederet quæ lingua Francorum vocatur acidula[1] salutem reciperet, misit, et non sunt inventæ in foro hujusmodi aviculæ. Postera die, ignorans ipsa quod pro se pius medicus salutem ægrotantis procuraret, abiit ad ecclesiam, ut pro ægro missam decantari faceret. Ibat autem genua flectens et cœlestem medicum rogitans. Inter eundum contigit aviculam quam optabat nisum fugare, eamque timidam fugere per tortuosos orbes et flexuosos circuitus, quia non poterat in directo velocitatem fugantis evadere. Prædæ prædo rapax inhiabat; præda fugax in obliquum se rapiebat. Coacta est itaque post circulationem et longam fatigationem se in gremium mulieris immittere; nam quia timebat avem, aucupem non cavebat, et capta est ne caperetur. Hanc cum in cibum dedisset ei qui ægrotavit, convaluit.

get a woodcock for him in illness, one pursued by a hawk flies into her bosom.

(24.) *De morbido bove ejusdem mulieris.*

Hæc mulier ex jussu domini sui duos boves emerat, quorum alter morbidus morbo grassante fœtere cœpit et debilitari, ut humi procumbens nec pabulum aut bubulcum respiceret. Cumque tanquam cadaver protraheretur a bostare,[2] mota ea verbis domini sui, qui

The same woman revives an ox seemingly dead.

[1] *Acie*, bécasse. Charpentier, in Ducange, vii. 6.

[2] *Bostar* = bovile, Ducange.

ei tanquam minus cautæ damnum suum imputabat, ad notum familiare suffragium recurrit, baculumque arripiens, quem super sepulcrum martyris Thomæ pridem peregrina posuerat, aqua perfudit, et eam cum signo crucis ori bovis infudit. Qui continuo caput excutiens ad manum mulieris aliquid pabuli porrigentis linguam admovit, et in pedes erectus deambulare cœpit.

(25.) *De columba quam misit martyr.*

A man of Humereul, near Arras (?), having lost a dove, St. Thomas at his prayer sends him another.

Stetit vir ad tumbam martyris habens præ manibus ceram quam in columbæ speciem effigiaverat. Interrogantibus nobis quid novitatis afferret, "Devotio," ait, "et gratia sancti, cui teneor ex promisso, a transmarino "loco, qui Humeroles nuncupatur, me has in partes "appulerunt. Fuerant siquidem mihi pedes pennatæ "columbæ. Quarum unam cum paribus suis canis "mordicus abstulisset, indolui, et dixi, 'Martyr Thoma, "'redde mihi columbam quem perdidi, et ceream dabo "'tibi.' Audiens mater mea sermones hujusmodi, "increpavit me. 'Non oportet,' inquit, 'orare quod "'mortua tibi suscitetur, sed comede mortuam, et "'pete tibi vivam.' Itaque cum hoc orarem, dicam "quod accidit, et verbum mendacii non apponam. "Quædam varii coloris columba in domicilium meum "ab aere delapsa est, quam ex modica medii temporis "post orationem interventione martyris esse non dubito. Hanc apprehendens (neque enim tactum refugiebat) cæteris sororibus aggregavi. Quoque de "cœlesti munere minus sit ambigendum, accidit paulo "post domum meam et columbas cum rebus aliis in"cendio mihi deperire, eam autem quam martyr de"derat, incombustam conservabat, jam [1] duntaxat ex "omnibus ei sociam relinquens, ne fortasse sola et "desolata relinqueretur."

---

[1] *unam ?*

(26.) *De vacca mulieris quam pestilentiæ martyr eripuit.*

Beatrice, near Rye, has her cow saved from a murrain.

Mulier Beatrix ibi locorum maritimorum degit ubi Cantiam et Sussessiam lacus disterminat. Quæ videns pestem passim depascere peculium, subitaque internectione pascua pecoribus evacuare, votum vovit, dicens, "Conserva, martyr, hanc unicam vaccam mihi, "ne peste consumatur. Vitulum ejus vel æstima- "tionem spondeo tibi." Oravit et impetravit; nam cæteris animalibus enectis, pestis eam penitus non attigit.

(27.) *De muliere cujus partus in nihilum rediit.*

Magnum est pestilentiam repellere; majus est posse quod solius Dei est. Cum enim quatuor opera sint quæ summus opifex creaturæ possibilia esse non concedit,—de nihilo aliquod facere, et de aliquo nihil; de aliquo aliqua producere secundum substantiam et quantitatem in majus: de aliquibus aliquid secundum substantiam et quantitatem in minus,—ex duobus martyrem suum glorificare dignatus est, volens ipsum non modo bonitatis suæ, sed et operationis, participem fieri.

A lady of Liseux is relieved of her pregnancy when the time of childbirth was past.

Matrona quædam Luxoviensis concepit de viro suo, et partum tulit in utero. Instante tempore pariendi, cœperunt ubera ejus tumere et lacte distendi, genitalia dilatari, et fœtus fortiori pulsu movebatur, omnibusque circumstantiis enitendi præcurrentibus, sperabat in hominis unius natu novem mensium superare labores. Sed secus rem Dominus dispensabat, vertens partum in planctum, tumorem ventris in timorem mortis. Nam cum jam producere partum speraretur, expulsiva virtute deficiente, et excurrente termino pariendi, nimio dolore et intolerabili cœpit urgeri, ut duobus mensibus et eo amplius requiem non caperet,

sed assiduis clamoribus et planctibus miseriam suam testaretur. Quæ dum sic lugubri vita differret tempora luctus, admonita[1] est a filio suo, qui pro gratia matris venit ad gratiam martyris, propitio martyri Thomæ se devovere, et peregrinationis iter polliceri. Respondit se nullatenus latitudinem maris posse transire. Institit ille, et tandem persuasit. Facto voto, dolore protinus et tumore ventris evanescentibus, etiam formatus fœtus in nihilum rediit. Factumque est opere miræ novitatis ut evacuaretur error fatuæ vetustatis, asserentis nihil in nihilum redigi posse; cui propositioni, sicut ait Boetius, nemo suorum modernorum ausus est refragari. Ex hoc igitur mater fides hæresum barbariem securior oppugnat, audetque sub auctore veritatis, agonotheta[2] suo, veteres sophistas falsitatis arguere.

See Boeth. de Consol. Philos. v. Prosa 1.

(28.) *De muliere cujus tela multiplicata est.*

Edith, of Shepton-George, near Bridport (?) having cut a piece off a web in honour of St. Thomas, finds the web increased.

Sed et dicendum quomodo de aliquo aliqua secundum substantiam et quantitatem in majus fecerit. Vicus est in duodecimo lapide a Dorcacestria, qui, ne te nominis barbaries, lector, offendat, nominis interpretatione poterit innotescere. Dicitur enim Anglica lingua Ovium Custodia. Hic mulier Edit, uxor cujusdam Jacobi, prægnans et vicina jam partui, martyri spopondit oblationem, ut pariture sibi propitiaretur. Exciditque de tela habente viginti ulnas in longitudine albam in qua præsentiam martyris peregrina visitaret, quæ novem vel decem ulnas capiebat juxta commensurationem regionis. Sed cum residuum telæ commetiretur, invenit illud sex ulnis multiplicatum, sibique ex magna parte restitutum quod martyri fuerat destinatum.

[1] *amonita*, MS. | [2] *agonithetha*, MS.

(29.) *De quadrante multiplicato.*

Ibat vir cum uxore sua oratum Cantuariam, et supervenit peregrino eadem via, eadem de causa, iter agenti, præ lassitudine claudicanti. Quem cum de viæ causa requisisset, obtulit imponere in jumentum suum. Quo nolente, quia pedes prosecuturus erat iter, interrogavit uxorem si haberet quod intuitu caritatis ei impenderet. Respondit esse sibi quadrantes in loculo segregatos, quos ab inchoata peregrinatione pauperibus erogabat; et excepit unum, quem manu capientis imposuit, sciens et oculis videns quod aliud non dedisset. Sciebat et peregrinus quod quadrantem accepisset. Sed cum aperta manu munusculum contemplaretur, advertit argentum subito multiplicatum. Stat mulier, et miratur qua potentia modicum majus efficiatur. Stupet acceptor muneris, quod in clausura manus minus transsubstantiatur.

A piece of money, given as alms by one pilgrim to another, is multiplied.

(30.) *De puella quæ incubuit artavo, et muliere quæ in mamilla fistulam patiebatur.*

Redit frater Willelmus audire quid novitatis populus afferret. Et ecce duæ mulieres, altera matrimonio copulata, altera nondum viro tempestiva. Quarum una, Margareta vocabulo, ait, "Tradiderant me parentes mei "quinquennem studio litterarum, ut juxta verbum "sapientis sapientior essem, et ad intelligibiles annos "perveniens gubernacula possiderem. Sed invidens "profectibus humanis hostis immanis, in primo gra"mine messem succidere festinavit. Nam cum con"discipuli mei, sicut solet id hominum genus, in scholis "colluderent, impegerunt me, et incubui artavo. Ex"surgens autem, adhuc inguini cuspide infixo, cornu "altaris apprehendi, clamans et dicens, 'Miserere mei, "'Deus! succurre, martyr Thoma, ne peream!' Dif"fugientibus interim eis qui læsionis meæ conscii

Margaret of Hullavington, Wilts (?), healed of a wound caused by falling on a knife.

Prov. i. 5.

"fuere, intervenit patronus ecclesiæ qua hæc fiebant "cum vicario suo. Qui reimposito sumine vel sudore "quod extra vulnus cum fluxu cruoris erumpebat, os "scissuræ holoserico filo resarcientes me in lecto di- "miserunt, nomen martyris clamantem, et rogantem "quod ad hunc locum sanctum transportarer. Sic di- "missam in crastino videre volentes vulnus non inve- "nerunt. Ego autem sentiens quia martyr magni- "ficasset mecum misericordiam suam, (nam scissuræ "tres digiti poterant immitti,) sanitatem [ut] in re erat [1] "voce testabar. Hæc recitamus quæ gesta sunt, veni- "entes a villa Huntclaventona, ut magnificetur per "quem gesta sunt; rogamusque citius dimitti, quia "venientibus longa spatia transmissa sunt, et repatria- "turis non breviora transmittenda."

Sygerid, of Yorkshire, cured of disease in the breast.

Postquam hæc per interpretem patrem locuta fuerat, mulier altera, modestia matronali verbum cohibens, sciensque se viro subjectum et ex viro factam, quid pro se vir suus loqueretur exspectare cœpit. Qui ait, "Uxor mea quam vides, frater, Sygerid nomine, per "biennium mamilla sinistra sinistram fistulæ patie- "batur eluviem, et cum multa in medicos erogasset, "et nihil profecisset, ad verum medicum confugiens "remedium exhibitæ devotionis obtinuit. Non enim "sacrum hunc liquorem, quem peregrini circumferunt, "fluidis foraminibus irreverenter infudit, sed tribus "diebus jejunans et tribus missis in honorem sancti "celebratis liquamen sanctum a sancto calice per ma- "num sacerdotis accepit, et ipsa hora sanitas ei per- "venit. Poscimus itaque et nos matricula inscribi et "citius dimitti, ne noster ad propria reditus impe- "diatur, quia de territorio Heboracensi profecti su- "mus."

---

[1] Interlined in MS.

(31.) *De clerico qui nummum detinuit.*

William, clerk of York, omits to pay a piece of money intended by his mother for St. Thomas.

"Quæris, frater Willelme, quis sim, cur et unde "venerim. Vocor eo nomine quo tu, patre genitus "ejusdem nominis cujus et tu, qui, si forte tuas per- "venit ad aures, clericus et syndicus est Eboracensis "ecclesiæ. Causa viæ martyr est vester, qui munus "exiguum repetit a me, indicans manifeste quod a "jure suo cadit invite qui vel unum nummum vin- "dicare non desinit; nimirum illud Justiniani etiam "post facta,[1] si credere fas est, reminiscens, 'Legata "'recta via transeunt ad legatarium.' Rem prose- "quar ex ordine. Suscepi a matre mea, priusquam "exiret a corpore, nummum unum quem ad marty- "rem hunc transmittebat. Procedente tempore, cum "martyris et matris parum recordarer, percussus "hemitritæo[2] luere cœpi quod apud me piaculum "detinerem; reatum quippe meum facto sicut et "verbo manifestæ correptionis arguebat, quamvis non- "dum flagellum esse Divinæ indignationis, sed in- "æqualitatem corporis, hebes intelligerem. Nam in "visu noctis ait mihi, 'Quare tanto tempore nummum "'meum detinuisti? Non impune feres.' Hoc dicens, "baculum pastoralem quem gestabat erexit adversum "me, tanquam oculos eruiturus mihi. In hoc terrore "domum clamore replevi, et fugit somnus ab oculis meis. "Cum itaque patri meo visa retulissem, videbatur ei "salubre quod ad orationem cum materno et proprio "munere dirigeretur.[3]"

He is punished by a fever, which is interpreted by a vision.

(32.) *De milite Lemovicensi mortuo.*

Hugh de Perac, of Meyssac (?), in the county of

Vir Lemovicensis erat animosus et strenuus, natu notatus, et nomine Hugo, de Perac cognominatus, de villa Menciaco et de comitatu Torennæ. Qui de con-

---

[1] *fata?*

[2] *emitrecta*, MS.

[3] *dirigerer?*

Turenne, in penitence for the sins of a military life, has recourse to St. Thomas.

suetudine sequentium armatam militiam mala multa perpetrabat; non enim ab hominum nece temperabat, non loco sacro sepulturæ deputato deferebat, maxime ex eo tempore quo martyrum catalogo beatus Thomas associatus est, cujus primo passionis anno cingulo militiæ donatus est. In omnibus tamen bonis vel malis quæ gerebat, novissima sua specietenus memorabat, martyremque Thomam in ipsa perpetratione facinoris orabat ne se damnaret facinus quod perpetrabat.

Hic in expugnatione cujusdam castri, cum acrius instaret, validis ictibus percussus et prostratus est, atque lapidibus obrutus, sed protegente lorica morti ereptus. Hinc ægritudinis seminario contracto, post modicum tempus quadruplici passione laborare cœpit, alterius brachiorum dissolutione, gutta, quæ a quinque annis retro spinæ inhæserat, cardia, quæ corpus resolvit in continuum sudorem, et sitis intolerabilis ardore, quæ fuit hujusmodi, ut refrigerium vehementius appeteret, sed cum vel una gutta aquæ in os ejus transfunderetur, torquebatur et exsiliebat tanquam aquam abhorreret. Ita nec ardorem nec refrigerium perferre valebat, nimirum de magna misericordia, quæ neminem vult perire, præmonitus super infernali pœna, quæ nocentes animas transfundit ab aquis nivium in ignem nimium, quorum neutrum tolerare possunt. His passionibus triduo vexatus, (neque enim passionum vehementiam lutea fragilitas diutius sustinebat,) vocato sacerdote, cavit quæ decedenti nocitura putavit, pœnitentiali confessione pœnalem confusionem, confusus ad horam ne confunderetur in æternum. Præconsideransque viam qua transitur ad vitam, signum Dominicæ passionis humeris suis imponi postulavit, indignum se reputans sepultura, nisi cruce suscepta. Quod sicut amicis nolentibus obtinere non potuit, sic eis volentibus curam medicorum non curabat; non pulsum, non urinam, eis præbens inspiciendam, quia spem totam in martyre fixerat. Quam tamen cum latenter inspexissent, cum

tridui termino terminum vitæ ei præfigebant. Jam magis in horas deficiebat, et imminente momento quod lacrymas poscit et exsequias, in invocatione martyris Thomæ et consueta salutatione beatæ virginis et matris Mariæ compressis labiis obmutuit. Obmutescens autem totum se in oratione collegit. Totus pridem distractus, totum se reduxit ad se. Totus pridem perfunctorius, clausis labiis ostiolum cordis acclusit. Totum vera, quamvis sera, pœnitentia se contrivit. "Audivi," inquit, "sed miser obaudivi quondam, viros sanguinum "et dolosos non dimidiare dies suos. En, peccator "extremæ turpitudinis in extremis ago; vitæ eripior "quia vitam non merui. Qui autem hanc umbratilem "non merui, veram et immarcessibilem quo ore mihi "poscere præsumam? Posco tamen et poscam tota "mente, tota virtute; non enim vel in mortis articulo "de immensa Dei misericordia diffido. Sed quo me- "diatore patebit introitus misericordiæ? Quis sanc- "torum contra cœtus adversariorum, qui factorum "omnium meorum meminerunt, patrocinia præstabit? "Beatum martyrem Thomam de more vocare con- "suevi; ipse mihi nunc propitietur, sicut novit ex- "pedire." Hæc se, postquam labia compressit, meminit in corde volvisse; nam nihil eorum quæ circa se fiebant exterius advertit. Qui enim excubabant ei cilia ejus diducebant, luminibus et manibus suis admotis, de vita, si superesset adhuc, nares et labia consulebant; sed internuntia quæque torpuerant, et inde patulis oculis et immotis, frigidus et rigidus et in cinere depositus, quasi ab undecima hora diei, sive in corpore sive extra corpus Deus scit, durabat in antelucanum galli cantum.

Vicina itaque luce lux adest; astat angelus Anglorum, albis indutus et orario; infula deerat quia circa funus versabatur. Imponensque manum dexteræ parti pectoris ejus quem excitaturus erat, Dominicam resurrectionem prænuntiat, dicens, "Resurrexit Dominus;" tanquam diceret, "Christus resurrexit a mortuis, pri-

When life seems to be extinct he is visited, and restored to life.

" mitiæ dormientium, qui te meo interventu, quem " vocasti, revocat a mortuis." Dehinc et sinistram partem pectoris ejus tangens replicat, " Resurrexit Do-" minus." Sic angelus pridem Dominicæ resurrectionis gaudia nuntiavit. Candida vestis ei, quia mortuum et immortalem prædicavit, splendore et simplicitate vestimenti tantæ congruente solennitati et funeri; candida vestis et isti. Sed ille timidas et stupidas mulieres in mentem reformabat; iste mortuum verbis eisdem in vitam revocabat. Igitur ad vitam dormiens excitatur; excitantem mirum in modum cognoscit, et ait, " Non credetur, " domine, tuo te dignatum fuisse colloquio servum tuum." Quo audito subjunxit sanctus tertio, de veteri consuetudine palmam ad proprium caput attollens, et rursus ad jacentem deponens, " Resurrexit Dominus." Et cum signum crucis ei impressisset, continuo sanitati restitutus de cilicio in latus exsiliit, martyremque apprehensurus manus extendit; et sanata est simul et extensa manus quæ torpuerat. Sed et cardia guttaque, a quinquennio roborata, sacram non sustinuere præsentiam.

Circumsiliunt eum illico domestici; vertitur luctus in lætitiam; videntes rem stupendam vix oculis suis credere potuerunt. Compescit redivivus [1] tumultum domus, et accersito fratre suo dicit, " Rem mirandam, " frater, narro tibi; beatus Thomas sanitati me redo-" navit. Sed tanquam secretum committo tibi; non " enim expedit ut eliminetur, nec volo quod publi-" cetur." [2] Metuebat vir divino colloquio doctus tumultum fieri, quo sibi præsentia martyris eriperetur; sperans quietis beneficio posse se rursus ejusdem colloquio frui. Sed domus exsultans gaudia non celat; quod vox minus agit, strepitus supplet, et discursus exsultantium martyrem prædicat. Nam campanas pulsant et hymnos decantant; nomen Thomæ versatur in

---

[1] *redivivas*, MS.

[2] *puplicetur*, MS.

ore cunctorum. In cujus honorem sacerdote missarum solemnia celebraturo turba concurrit. Cupit et æger ipse laudibus divinis interesse, asserens nihil infirmitatis, nihil imbecillitatis, in se resedisse. Exsiliensque in pedes cœpit velle domum exire, et nisi prohibitus esset, exisset.

Quid dicemus, fratres? Videtur in hoc facto martyris obtrectatoribus et obloquiorum sillis[1] dilemma proponi. Aut enim mortuum vel non mortuum fuisse, necesse est fateantur. Si mortuus fuit, consequens est, maximum eum fateantur, cui mors et vita parent, illa cedendo, ista redeundo. Si vero mortuus non fuit, nihilominus stupendum est miraculum, in virtute repentina mortuo collata, in quadruplici infirmitate sub brevitate momenti fugata.

Post missarum solennia habuit sacerdos sermonem ad populum de ædicula martyri construenda, ne apud se ipse inhonorus esset quos honore dignatus fuerat. Placuit omnibus sermo, qui, juxta facultates suas eadem hora reditus assignantes et locum religioni metantes, lapides comportare cœperunt. (A site is marked out for a chapel in honour of his deliverer.) Interea mulier indigena, ab anno retro paralysi dissoluta, visionem vidit; quæ vocans sororem suam ait, "Vidi, soror, in visu sani- (A paralytic woman is cured at the place.)
"tati me restituendam, si in loco martyri designato
"per noctem excubare meruero. Nunc igitur, si cura
"est ulla tibi salutis meæ, transferar ad locum, ut
"primitivo diter martyris beneficio." Paruit; deportatur ad locum. Excubante ea concurrit devotio mulierum convicanearum, quæ circiter trecentæ pariter in hymnis et canticis noctem duxerunt insomnem. Mulier vero, quæ fuerat ad locum deportata, propriis pedibus regressa, vicum provocabat ad laudes.

Unde factum est ut nocte sequente populus ad secundas vigilias animaretur. (Another miracle.) Sed cum turbatus aer et ventus accensionem luminariorum[2] non paterentur, ado-

[1] *cillis*, MS.

[2] Sic MS.

lescens aliquis in impetu spiritus sui cereum arripuit. quem per vicum deferens accensum clamabat, "Si "beatus Thomas hunc locum elegit, si in eo sibi velit "honorem exhiberi, quamvis moveatur aer et ventus "incumbat, lumen non patietur exstingui." Hæc clamans loco designato lumen deposuit. Quod videntes oppidani suos pariter lychnos[1] accenderunt. Et cum tot essent, ne uni quidem per noctis spatium, quamvis locus ille planus esset, lumen ventorum flamen excussit.

(33.) *De milite Lemovicensi desperato.*

Gilbert, a Limousin knight, is cured of a dangerous wound.

Miles Gilebertus, Lemovicensis natu, rediens ab impugnatione castri quod vocant Malemort, trophæum simul et vulnus domum reportavit. Ex quo tantus dolor invaluit ut post dies aliquot infirmitatis, amisso sensuum penitus officio, sepeliendus exponeretur. Lugebant eum parentes, a quo lugendi munus exspectaverant. Tandem martyri Thomæ voverunt, et incontinenti desperatus tanquam suscitatus locutus est et convaluit.

(34.) *De milite lancea oculum percusso.*

Richard Espec, a knight, healed of a lance-wound in the eye.

Miles de regia clientela Ricardus, Espec cognominatus, dum alii equiti equo insidens congrederetur, in altero oculorum suorum obtensæ lanceæ ferrum excepit. Quem continuo enormi grossitudine excrescentem et excurrentem cum invocatione martyris et promissione peregrinationis manus injiciens[2] reposuit; et factum est miraculum manifestum. Nam post biduum residente tumore cicatrix apparuit, quam post paucos dies veniens ad orationem nobis ostendit. Videntes mirabamur admodum, quomodo poterat cilium transfigi et visus conservari in impetu tali et congressu difficili.

---

[1] *lichinos*, MS.

[2] *initiens*, MS.

(35.) *De milite Anglicano aurium auditu carente.*

Ejusdem ordinis nobilis quidam, Symon de Cantelu, in hac insula Britannorum notus nomine sed notior cognomine, alterius aurium suarum carebat officio; ob quod amici præsentiam et colloquium ejus declinabant, ne pudorem inferrent ei quem diligebant. Sed cum pudor etiam iste pudorem ei inferret, et in declinatione notorum suorum suspectam haberet surditatem suam, martyrem Thomam attentius et cum lachrymis oravit ut aut ipse sanitati restitueretur aut vitæ subtraheretur, inutilem reputans vitam quæ suo destitueretur officio. Quod cum orasset inter missarum solemnia, gratia et beneficio lacrymarum, quæ violentæ sunt in precibus ad movendam misericordiam, sanies erupit ab aure, quæ vocis iter impedierat.

Symon de Cantelu cured of deafness.

(36.) *De filio cujusdam nobilis in extremis agente.*

Filius cujusdam nobilis apud nos, Willelmi de Chetanei, dysentericus vel lientericus, (non enim ex dictis illiteratorum de specie morbi ad plenum certiorati sumus), per spatia noctium tot vicibus ad fluxum ventris exsurgebat ut numerum vices excederent. Sic per mensem demolitus, et subsequenter nimio febrium fervore dies octo sine cibo decoctus, tandem defecit, ut solo spiritu palpitaret, non videns per triduum aut audiens. Sciebant parentes quia non humanum decætero suffragaretur auxilium; unde martyri Thomæ voventes voti suffragium senserunt. Nam eadem hora sanguis ab ore ægrotantis erupit, qui, tanquam a mortuis resurgens, matre sua vocata postulavit sibi cibum dari.

The son of William de Chetanei restored when all but dead.

(37.) *De filio Bertranni[1] militis Eveshamensis resuscitato.*

Miles quidam, Bertramus[1] vocabulo, Eveshamensis, ecclesiæ nomine res soli possidens, statuit ante nos

The son of Bertram of Evesham

[1] Both spellings are given in the MS.

restored when seemingly dead.

filium suum, novem annos natum, quem pro conditione carnis mortuum fuisse, et a mortuis ereptum virtute martyris, asseverarit. Genus mortis innotuit, et subitæ passionis vehementiam, clamorem afflictæ matris, et pietatem moti martyris, et quicquid circa hujusmodi disquiri solet. Ad ultimum subjunxit suscitatum, de suo statu interrogatum, respondisse, virum decorum aspectu sibi sanitatem promisisse.

(38.) *De juvene fulminato.*

Geoffrey struck down by lightning at Hoole (?) near Chester.

Villa est quæ dicitur Cohel, secundo milliario a civitate Cestria. A qua juvene Gaufrido terræ cespites cum alio quodam in urbem transferente in biga (qui ibi locorum usui sunt, et focum fovent) commotus est aer, et mugiente tonitru coruscationes et fulgura micuerunt. Properante juvene et timente (nam per loca vasta transibat) obvenit canis qui delabi turbine videbatur, niger et hispidus, lingua ab ore projecta, spatiosis oculis et terribilibus, inerti passu spatia transmittens. Qui cum se inter medium duorum boum jugalium immitteret, protinus alter eorum fulmine percussus et combustus est, ut pæne solveretur in cinerem; alter vero fracto jugo in amentiam versus. Bubulcus quoque, qui se signo crucis et fidei palma parum munierat, occipite et ab inguine sursum corpore combusto, corruit exanimis. Et erat cernere dignum admiratione spectaculum; in veste enim viri nil combustionis apparuit; bos vero enecatus enormi et informi tumore distendebatur. Itineris autem comite qui evaserat nuntiante in urbe quod acciderat, res ad notitiam cujusdam Pagani, civis Cestrensis, pervenit. Qui motus ex sui servientis interitu rogavit presbyterum a quo mortuus efferendus erat ut exsequialibus muneribus impensis pro debito catholicorum, sacro et religioso loco mortuum suum sepeliret. Quo respondente non inconsulto archidiacono se rem hujusmodi facturum,

misit requirens quam de sepeliendo mortuo haberet archidiaconus voluntatem. Qui ait virum non in contentione interemptum, sed Divina duntaxat voluntate, cujus occulta sunt judicia, rebus humanis exemptum, primaque sabbati pro ecclesiastica consuetudine sacro pane cibatum et aqua exorcizata[1] perfusum, quamvis subito et intestatum raptum de medio, non tamen a communi sepultura catholicorum inhumanitus arcendum.

Interea sancti martyris Thomæ liquore perfusus qui mortuus fuerat revixit. Jam quasi ab hora diei nona nox ex maxima parte perfluxerat; quam divina dispensatione credimus intervenisse moram ut mortuus [eis][2] innotesceret sub quorum aspectu vitæ restituendus erat. Sed videns et invidens auctor mortis vitam reverti contra debita mortis, quæ vindicat omnes lucis exsortes, et, ut tenebras suas immittit, omnem decætero luci spem reversionis de lege humanæ conditionis excludit, reviviscentem arripuit, sævis stimulis et nimiis furiis agitans, adeo ut ipse notos ignoraret, dentibus et unguibus sæviret. Insultabat sancto hostis sanctorum, applaudens sibi quia dominabatur in illo qui a Domino suo ceciderat. Gloriabatur qui sancto permittebatur injuriari, et gaudebat quia ad mœsta[3] illicita resuscitatum propellebat; reputans se martyre superiorem cum beneficia martyris offuscaret aculeo furoris. Sed advertat caritas auditorum quam pusilla sit virtus malignorum. Major est vel modica fimbria vestimenti sanctorum quam contumacia spirituum reproborum. Quod quamvis aliorum sanctorum exempla docere possint, a quibus dæmones sæpe ligati, sæpe ab obsessis corporibus ejecti sunt, tamen quia numerus horum miraculorum digressionem non patitur, sufficiat in solo martyre quod pro martyre dictum est ostendere.

He is brought to life, but seems to be alienated in mind,

[1] *exorzizata*, MS.
[2] Interlined in MS.
[3] *mesta*, MS., but ?

until he is recovered by drinking of water in which part of the saint's dress had been dipped.

Cum itaque furiosus invidia diaboli vexaretur, compassus servienti suo Paganus, de quo supra diximus, aquam postulavit, fimbriam martyris intinxit, elementum, immo jam sacramentum, furioso propinat; et confestim sui compos effectus est, et malignus ab eo ejectus.

(39.) *De muliere mortua feretro imposita.*

Reimunda, of St. Flour (Auvergne), restored on the funeral bier.

Retulerunt quidam peregrini sancti Thomæ, quorum relationi stare judicavimus propter devotionem et iter longinquæ peregrinationis, quia in vico transmarino, cui nomen Sanctus Florus, mulier vizagia[1] Reimunda decedens, cæteris exsequialibus impensis quæ mortuis exhiberi solent, feretro imponeretur et de more lugeretur; sed lugentibus monitu cujusdam monachi intervenientis martyri Thomæ voventibus, et usque in conticinium noctis ab occasu solis planctum protrahentibus, emisso suspirio vitæ redditæ daret indicium, receptaque facultate loquendi de venerabili viro se visitante referret.

Explicit liber V^us. Incipit sextus.

[1] Possibly *viznagia* (= *vicina*).

LIBER VI.

(1.) [*Prologus.*]

Prologue.

Quædam interim signa manibus aliorum perarata videtur idoneum interserere, ut dum noster respirat equus, onere suo fatigatus, spiritu resumpto viam spatiosam quam incepit percurrat alacrius. Nam quod caret alterna requie durabile non est. Speramus autem de Divina misericordia, quoniam opus quod incepimus, ipsa præveniente, eadem subsequente, meritis suffragantibus sancti martyris, cui qualicunque, quamvis non condigno, famulamur obsequio, prosequemur.

(2.) *De episcopo Exoniensi ab hemitritæo*[1] *et pleurisi, familiaque ejus a catarrho,*[2] *liberata.*

The cathedral clergy of Exeter to the prior and convent of Canterbury.

" Sanctissimis dominis et fratribus in Christo carissimis, Odoni priori et omnibus qui in sancta Cantuariensi ecclesia Domino famulantur, clerus Exoniensis ecclesiæ salutem et sinceræ caritatis affectum.

The bishop of Exeter cured of a semitertian fever and pleurisy, and his household of an influenza.

" Magnalia Dei silere non possumus, qui misericordiam ejus nuper experti sumus in consolatione ecclesiæ nostræ. Nam post Epiphaniorum solennia venerabilis dominus et pater noster Bartholomæus, Cantuariensis ecclesiæ alumnus, et nostræ civitatis episcopus, nostris peccatis exigentibus, in gravissimam et cunctis physicis desperatum incidit ægritudinem, et hemitritæo et pleurisi intolerabiliter cruciatus sex dies et noctes prorsus egit insomnes. Tandem ad extrema deductus est, et his omnibus quæ deficientibus exhiberi solent rite peractis, exsequiæ para-

[1] *emitriteo*, MS. (and so throughout).

[2] *catarro*, MS.

" bantur et quomodo gleba corporis ejus ad propriam " deferretur ecclesiam. Crucis salutiferum signum " ante oculos hominis, ut putabatur, proculdubio mo- " rientis, erectum fuerat. Familiam ex magna parte " catarrhus,[1] qui regnum pervagatus est et multos " assumpsit, vehementius opprimebat. Luctus et gemi- " tus et immensi doloris acerbitas supra quam dici " possit angebat universos.

(Thierceville, in Normandy. See Fitzstephen, c. 4.) Proverb. iii. 32.

" Inter alios adolescens quidam, Willelmus nomine, " cognominatus de Terrici villa, nepos scilicet ex fratre " bonæ memoriæ Theobaldi archiepiscopi, simplex, in- " nocentis et, ut creditur, omnino impollutæ carnis et " mundissimæ vitæ, graviter ægrotabat. Et quia cum " talibus solet esse sermocinatio Dei et Spiritus Sanc- " tus familiare exercere colloquium, ei gloriosissimus " Christi martyr sanctus Thomas, et, ut existimat, " non dormienti, apparuit, sed vigilanti et intuenti " eum in ea facie et habitu in quo eum novissime " fuerat contemplatus. Sic itaque adolescentem blande " et leviter allocutus est: 'Willelme, familia hæc cur " 'se pro domino suo tanto dolore torquet et mace- " 'rat? non enim ex hac infirmitate morietur, nec " 'aliquid patietur mali nisi cito finiendæ passionis " 'angustias. Et hoc meo nomine cunctis sine hæsi- " 'tatione denuntia. Ne vero de meo tecum dubitetur " 'colloquio, jam nunc accipe sanitatem.' Et elevata " manu signum crucis formavit super eum. Præcepit " etiam ut denuntiaret omnibus qui in eadem domo " catarrho laborabant quatenus ova assa secarent, ut " fieri solet, in quadrantes, et in singulis quadrantibus " scriberent nomen ejus; quos in cibum sumentes " evasuri erant incommodum præfatæ passionis.

" Et ut certiores simus quod nostri domini conva- " lentia[2] Dei misericordiæ et meritis beatissimi mar-

---

[1] *catarrus*, MS.

[2] Wrongly altered by interlineation into *convalescentia* in MS. Winton. Cf. p. 389, l. 22.

"tyris ascribenda est, eodem tempore apparuit uni "clericorum ecclesiæ nostræ, magistro scilicet Rei-"mundo, qui pueros erudit in schola cantorum, præ-"cipiens ut omnes scholares suos aliis omissis faceret "pro episcopo cantare psalterium, et minores, qui non-"dum plene psalterium didicerant, orationi Dominicæ "operam dare, quia preces innocentium pro eo Domi-"nus audire decreverat.

"Præfatus ergo Willelmus juxta verbum martyris "convaluit, et quod viderat publice et constantissime "denuntiavit. Et ab ea hora, licet dominum suum "tenerrime diligat, nec suspiria traxit, nec edidit ge-"mitum, nec lacrymam fudit, sed consolari studuit "universos, dicens sanctum Thomam nunquam soli-"tum fuisse mentiri. Paruerunt ei, quadrantibus, ut "dictum est, ovorum inscriptis, et sanitate promissa "donati sunt. Innocentes psalterium cecinerunt, et, "nostris prout sanctus pollicitus est, misertus est nostri. "Nam quartodecimo die sumpta aqua sancti martyris "Thomæ in potum, præter spem et contra omnium "opinionem solvi cœpit hemitritæus, et pleurisis[1] miti-"gari. Siquidem natura tandem somnum admisit, re-"diit appetitus, et lenti sudoris guttulas spondere visa "est, quas præ nimia debilitate exprimere non valebat. "Et ab illa die in dies singulos melioratus est, et se "ad liberatoris sui gloriosissimi martyris sepulturam "vovit iturum, ut ei gratiarum debitas referat acti-"ones. Quod sanctitati vestræ ideo significare cura-"vimus, ut nobiscum magnificetis Dominum, et in "laudem gloriosissimi martyris pariter exsultent corda "vestra et ora laxentur. Valete, et nos pro vobis, "qualiter peccatores possunt, orantes, Deo et glorioso "martyri et aliis ecclesiæ patronis commendate in "orationibus vestris."

[1] *pleuresis*, MS.

(3.) *De clerico Leodicensi furioso.*

Reginald of Estampes, formerly prior of Bermondsey, to the prior of Canterbury cathedral. Gerard, a clerk of Liege, having been driven mad by poison, is recovered by the water of St. Thomas at Mizy (?) near Provins.

"Domino et patri reverendo priori primæ sedis Anglorum, Sanctæ Trinitatis Cantuariæ, frater Rainaldus de Stampis, quondam Bermundeseiæ indignus prior, quicquid in Christo amicis digne optatur.

"Gerardus clericus, lator præsentium, novercali, ut ait, confectione cibatus, ita sensu excesserat ut quam miserabiliter cerebri turbatione agitaretur vix possit explanari. Qui proxime transacto adventu Domini, ut casu et impetu ferebatur, ad nos divertens, qui penes Pruvinum castrum Mesi habitamus, qui paupertaculus locus de caritate est, terruit nos gestibus suis, altisonisque et horrendis cantibus perturbabat. Crebri risus oris et oculorum motus, brachiorum et digitorum agitationes, videntibus et stupori et mœrori erant. Inedia macer et debilis vix aliquid sumebat cibi, idque erat vel pomum vel caseus vel cocti leguminis parum, quando post longius tempus famis nimietas invalescebat. Non æstum, non gelu nudus sentiebat, totaque sui habitudine suam adeo declarabat miseriam ut hujusmodi incommodo gravius afflictum non meminerim me ullum vidisse.

"Qui a nobis exturbatus, pro eo quod intolerabilis erat, circa beati Pauli Conversionem rursus se invitis ingessit nobis, nescius tamen quod unquam prius ad nos divertisset. Quem cum forte interrogassem si vellet bibere de aqua sancti Thomæ, se hoc velle respondit. Qua hausta ad hospitium ductus est. Sequenti mane ad me regressus, 'Da mihi,' inquit, 'adhuc de sancta et benedicta aqua, quia hac in nocte habui melius, et præter solitum parumper dormivi; sed frigus pedum me ultra modum gravavit." Comedit etiam sapidius solito, et hora serotina sumens iterum de aqua martyris, in stabulo nostro molliori stratu cum sufficientibus operimentis collocatus est.

"Qui mane surgens ita alteratus mihi apparuit ut
" formam non recognoscerem si habitum mutasset. Mi-
" ratus et lætatus exclamavi; 'Quid est,' inquam,
" 'Gerarde? quomodo te habes?' 'Domine mi,' inquit,
" 'bene est mihi, et tota nocte suavissime dormivi,
" 'Deo gratias, nihilque pristinæ infirmitatis sentio in
" 'me remansisse. Sed et quædam venerabilis domina
" 'mihi promittere sanitatem nocte videbatur, et ut
" 'Romanum jam loquerer exhortari.' Certe idem
" Gerardus nullo modo poterat nisi Latine loqui, cum
" Gallice et Teutonice nosset. Ex tunc ergo et Gal-
" lice loqui, et sic prudenter agere in omnibus cœpit
" ut miraremur congaudentes plurimum, vixque oculis
" nostris ipsi crederemus. Juravit ille et statuit se
" non repatriaturum (nam Leodicensis est) quousque
" ad sanctum Thomam perrexisset. Repausavi itaque
" eum usque ad mediam fere Quadragesimam, et quia
" beato martyri, qui apud nos hoc suæ virtutis indi-
" cium dare dignatus est, obsequi optabam, et ut ne
" forte rarescente luna æger in morbum recideret,
" (quod Deo juvante minime contigit) experiret.[1]

"Eorum igitur quæ vidi testimonium perhibens non
" ab eo quidem sigillum quo me agnoscatis, sed ad
" fratres Bermundeseiæ vos mitto, qui de me vobis
" clarius innotescent, non tam ut agnoscar quam ut
" me agnito id quod narro verius probetur. Prose-
" quetur plenius idem lator præsentium si brevitatis
" gratia aliquid omisi. Vos et cæteros qui hæc vide-
" rint rogo attentius ut quod ad vitæ supplementum
" minus ei suppetit vestris copiis caritative supple-
" atur."

(4.) *Confirmatio præcedentis miraculi.*

"Amantissimo patri et domino venerabili priori pri- Attestation to the character
" mæ sedis Anglorum, Sanctæ Trinitatis Cantuariæ,

[1] *experirer ?*

of Reginald by Peter, abbot of Jouy.

" frater Petrus, dictus, quamvis indignus, abbas Joia-" censis, in Domino salutem.

"Persona quæ scripsit beati Thomæ stupendum mira-" culum, quod in ejus oculis et præsentia gestum fuisse " nemo dubitet, sicut præsenti schedula continetur, " magnæ religionis et opinionis habetur apud nos, et " nobis eousque notissima, ut nullatenus eam credamus " scienter nisi vera scribere vel asserere potuisse. " Quia vero sigillum proprium non habebat, per nos-" trum, quia juxta nos est, veridicam relationem suam " voluit et petiit confirmari. Quod autem devotæ " petitioni ejus assensum præbuimus, præsumptuosæ " temeritati forsitan ab aliquo deputabitur. Nobis " tamen præsumptionis notam quam gloriosi martyris " offensam[1] incurrere longe tutius visum est; quod " forte contingeret, si parvitas nostra gloriæ ejus tan-" tulum suæ servitutis obsequium denegaret."

(5.) *Alia confirmatio.*

The like by Haymo, prior of Rueil, in the diocese of Meaux.

" Carissimo patri et domino venerabili priori primæ " sedis Anglorum, Sanctæ Trinitatis Cantuariæ, frater " Haymo, prior dictus de Radolio, in Domino salutem.

"Persona quæ beati Thomæ miraculorum [seriem][2] " proprio sermone disseruit, Rainaldus de Stampis, " sicut ab abbate Joiacensi, sic a nobis, qui non mul-" tum procul ab ipso moramur, sibi ferri testimonium " postulavit. Nos igitur, qui eum ab adolescentia " bene novimus, quippe sicut compatriotam nostrum, " sicut nobiscum in monasterio conversatum, fiducialiter " testamur ipsum virtutis esse virum, tantæque reli-" gionis ut rem talem nullatenus assereret nisi veram " esse putaret. Unde et nos intrepide litteris ejus " subnectimus sigillum ecclesiæ cui licet indigni præ-

[1] *ostensam*, MS.

[2] Written in margin of MS.

"sumus, quæ domus est de caritate et per illam de "Cluniaco Radolium nominata, in episcopatu Meldensi "sita, in partibus nostris bene nota, conventum[1] habens "sigillum. Nec hoc in laudem nostram, sed in testi-"monium prædicti viri dixerimus, et ut nemo jam "ejus assertioni fidem adhibere cunctetur, cum duorum "habeat testimonium, et in ore duorum vel trium "stet omne verbum. Vale."

(6.) *De muliere quæ postquam curata est a fistula per beatum Thomam, propter inflaturam medicamen humanum apposuit.*

"Venerandis dominis et patribus suis priori Cantua-"riensi et universo conventui gloriosæ Cantuariensis "ecclesiæ, beati Thomæ martyris gloriosi sanguine "decoratæ, Pontius minister humilis Arvernorum, et "ejusdem prædicti martyris gloriosi quondam præ-"cordialis amicus, licet indignus ejus in cœlis con-"sortium adipisci cujus in terris tam multa patrocinia "sentiuntur.

Pontius, bishop of Clermont, to the prior and convent of Canterbury.

"Quoniam placuit Domino mirificare sanctum suum "signis et portentis et mirabilibus multis, quæ glori-"ose per ipsum ubique terrarum Dominus operatur, "indignum visum est nobis silentio præterire quod in "terra nostra recenter factum didicimus.[2] Teste siqui-"dem conscientia loquimur, nihil præter veritatem as-"serere nec propter laudes ipsius quem laudari tota "mentis intentione gaudemus, sed id solum quod "nobis fidelium personarum certa relatione compertum "est, unde minime liceat dubitari.

"Apud Anicium civitatem quidam burgensis erat, "Johannes Sistercius nomine, vir quidem, sicut in "sæculo fieri solet et potest, cum uxore sua religiosam

A girl at Le Puy en Velay is cured of an abscess by St. Thomas.

---

[1] Wrongly altered by interlineation to *conventuum* in MS.

[2] *didiscimus*, MS.

" ducens vitam, magnus satis et dives, notus atque " famosus. Hic quandam habebat neptem ex filia sua; " quæ in junctura manus et brachii ex multo tempore " jam fistula laborabat, quæ medicorum studio vel arte " non poterat sanari. Habebat præterea prædictus Jo- " hannes in domo sua puellam Anglicam, quam in domo " sua pro Dei amore misericorditer pascebat. Quadam " igitur die, cum uxor prædicti Johannis virtutes mi- " rabiles audiret, multosque videret ad beatum Thomam " euntes ac redeuntes, qui constanter assererent ejus " meritis infirmis innumeris innumera beneficia conferri, " thalamum familiariter intravit, assistente puella " peregrina quam diximus, et ea vidente manum ceream " fecit, dirigendam pro sanitate puellæ ad sepulchrum " martyris gloriosi. In ipsa vero nocte gloriosus martyr, " ad puellam veniens peregrinam, vocavit eam ex no- " mine, dicens, 'Vade,' inquit, 'ad parentes ægrotantis " 'puellæ, et eis filiam suam nuntia sanatam.' Exci- " tata puella cœpit inquirere quis esset qui talia lo- " queretur; utrum ipse esset beatus Thomas, in cujus " honore pro sanitate puellæ ceream manum factam " meminerat. Cui rursum ipse respondit, 'Noli in- " 'quirere quis sim; sed vade et nuntia quæ dixi." " Qui autem aderant, cum eos colloquentes audirent, " cœperunt inquirere quid esset. At illa quod audi- " erat simpliciter narrabat. Confestim igitur accur- " rentes luminaribus accensis, puellæ respicientes " manum, universa quæ fistula fecerat foramina clausa " repererunt, et laudaverunt Dominum qui dedit potes- " tatem talem hominibus.

To remove some remains of the disease, a plaster is applied, by medical advice.

" Cum vero dies factus esset, advenientes quamplurimi " diligenterque manum respicientes, foramina quidem " clausa viderunt, sed adhuc tamen aliquantulum " manus inflata remanserat. Quidam autem medicus, " qui venerat ad spectaculum, parentibus puellæ dixit " 'Nolite de inflatura ista molesti esse sive solliciti, " 'quoniam inflaturam hanc emplastrum appositum

" 'facile removebit.' Cumque applicuisset emplastrum, " intolerabili mox cœpit torqueri puella cruciatu; ad " cujus clamorem respicientes manum parentes ejus in- " venerunt eam multipliciter perforatam, ita ut pro " uno foramine quod ibi fuerat prius tria nunc foramina " viderentur. Tunc parentes accusantes seipsos quod " supra Divinam humanam adhibuissent medicinam, " emplastrum projecerunt de manu, postulantes humi- " liter ut qui cœperat ipse perficeret. Et summo " mane surgentes perfecte sanam puellam invenerunt.

But the evil is made worse, until the saint completes the cure.

" Hoc memoriale transmittere vobis curavimus, postu- " lantes humiliter benignitatem vestram ut beatum " Thomam dominum meum exorare dignemini, quate- " nus suis meritis gloriosis eam quam habuit et exer- " cuit obtineat nobis patientiæ constantiam, ut in " cunctis necessitatibus nostris ejus semper patrociniis " adjuvemur."

(7.) *De equo cujus posterior pars cecidit per fracturam pontis.*

"Domino in Christi visceribus dilectissimo Jeremiæ, " monacho Sanctæ Trinitatis Cantuariæ, frater Ansel- " mus, monachus Radingensis, salutem.

Anselm, monk of Reading, to Jeremy, of Canterbury.

"Quibus apud nos signorum insignibus martyr " Thomas enituerit, ipsa me vobis significeare copia " miraculorum compellit. Ex subjectis ergo breviter " accipiat vestra dilectio quæ oculis nostris perspexi- " mus. Jussu domini Willelmi Radingensis abbatis ad " villam Wicumbiam profectus sum, eadem die Rad- " ingiam ex mandato ejus reversurus. Actis jam eis " quorum gratia secesseram, domum redire cœpi, " Tamisiamque apud villam Merelave pontis admini- " culo[1] pedester transibam, meo me præcedente subsellio. " Circa pontis medium, equus cui insederam incidit

The writer's horse, in returning from Wycombe, fell partly through a hole in Marlow bridge, and was extricated on the invocation of St. Thomas.

[1] *ammuniculo*, MS.

"per scissuram a parte sua posteriori usque ad ilia, "cruribus subtus pontem dependentibus. Concurre-"runt undique circumstantes, pendulumque equum "vectibus suppositis erigere nisi sunt; sed nec tanto "ponderi suffecit paucitas, nec multitudinem pontis "admisit fragilitas vel dispositio. Recedunt tandem "qui mihi casso labore venerant in auxilium, unicum "mihi consilium relinquente[s], ut aperta pontis scis-"sura jumentum in amnem dejicerem. Sed ab hoc me "consilio revocabant lux brevis, imperium patris, cita "nox, via longa. Solus itaque soli Deo relictus cir-"cumspexi, et non erat auxiliator; quæsivi, et non "fuit qui adjuvaret. Unde et in amaritudine[1] animæ "meæ medullatis suspiriis beatissimum martyrem "Thomam, cujus sacra collo suspensa gestabam, invo-"care cœpi. Res mira. Protinus indicibili modo, sine "humano adminiculo,[2] ad invocationem sancti martyris "statuit Dominus equum super pedes suos, et direxit "gressus meos, et immisit in os meum canticum no-"vum, carmen Deo nostro, qui est super omnia bene-"dictus in sæcula."

(8.) *De monacho leproso.*

Elias, monk of Reading, after having in vain tried the Bath waters, is cured of leprosy by St. Thomas. (Cf. Bened. Petrib. iii. 71, ed. Giles.)

Radingensis ecclesiæ monachus Helyas lepra vel morphea laborabat, sic ulcerosus ut Lazarus alter diceretur; nam a planta pedis ejus usque ad verticem capitis non erat vel minimus in eo locus cui tuberum turba vel ulcerum pepercisset. Existimans autem calidis balneis sibi posse subveniri, suumque per sulphureum calorem mitigandum dolorem, abiens balneis Batensibus xl. diebus incubuit. Sed quia spem posuit in calido sulphure, non in mirifico martyre quem Dominus vulneravit propter iniquitates nostras, ut ejus

[1] *amaritudinem*, MS.

[2] *amminuculo*, MS.

livore sanaremur, nondum meliorari promeruit. Postquam itaque erogavit in medicos quicquid corrogare poterat, tanquam mulier evangelica quæ fimbriam Dominici vestimenti tangere meruit, ad martyrem suspirabat. Igitur sub obtentu quærendæ medicinæ Londonias profectus, qua[1] citra quam decebat abbas noster martyri deferebat, suis peregrinari non permittens, peregrinandi Cantuariam furtivum tempus exspectabat. Interim redeuntibus peregrinis a memoria martyris, aquam ejus petiit, bibit, et convaluit, adeo ut morbi vestigia non retineat, sed vultu gratiosus, sicut videntibus liquet, appareat.

(9.) *De monacho in medio fratrum corruente.*

Richard, monk of Reading, having fallen down in the choir at matins, is restored to the use of his limbs and other powers.

In Sanctorum Innocentium natali die cœnobitis Radingensibus Domino matutinum orationum incensum cum vitulis labiorum offerentibus, frater Ricardus, subita valetudine correptus, qui et ipse pariter Domino confitebatur, in medio eorum corruit. Circumsteterunt eum illico fratres, volentes in pedes erigere; sed omnium membrorum destitutus officio jacebat exanimi similis. Tunc in cellam delatus infirmorum, lecto sui penitus impos impositus est, et non erat qui adjuvaret eum, neque sensus. Jacebat tota ea die clausis oculis, tum arreptitium tum exanimem gestu depingens. Siquidem nunc corrugata fronte, compressis labiis, adductis superciliis, totus colligebatur in volucrum; nunc membratim circumquaque distensus, quinque juvenum robustorum manu intra lecti ambitum teneri non poterat; interdum similis exanimi, nihil vitale præter tenuem præferebat anhelitum.

Fratres ergo, ad tam lugubre confluentes spectaculum, requisito domini abbatis assensu, cum sanctissimo martyri Thomæ, cujus passionis dies instabat, devove-

[1] *quia?*

runt. Et inde paullulum memoriæ accepit, nobisque suggerentibus sancti martyris vocabulum voce demissa cœpit invocare. Post noctis sequentis medium, circiter gallicinium in tenuem soporem resolutus est. Sibique visus est videre virum pontificalibus insignibus indutum, vultu reverendo, gestu composito, habitu candido, præter fasciam roseam, quæ quasi in pontificalis pallii modum niveam cingebat infulam. Qui cuspide pastoralis baculi dextrum ægrotantis genu leviter tangens ait, "Quare sic jaces membrorum destitutus officio?" Cui ægrotus, "Domine, quia nimia laboro infirmitate." Et ille qui astabat ægroto, "Scisne," inquit, "quis "sim?" Ad hæc Ricardus, "Nescio, domine." Tunc antistes, "Ego sum Thomas, dictu[1] archipræsul Can- "tuariæ, qui pro sancta ecclesia et sacerdotibus inter- "fectus fui; ex parte Domini concedimus tibi visum, "auditum, sermonem, et sensum, donec confitearis et "communices corpori et sanguini Domini. Dicito "abbati Joseph et Ewardo priori vestro ut custodiant "in honestate domum istam quam dedicavi in nomine "Domini et Sanctæ Mariæ Sanctique Johannis evan- "gelistæ; et ego multiplicabo bona eorum, his inter- "signis, quod ego mandavi abbati Joseph, cum prior "esset, per hominem quendam quædam secreta quæ "ipse novit. Ego autem nacta opportunitate per me- "ipsum ostendam ei quid eum oporteat facere, et "multas ei refero gratias. Longa vero mihi restat "via; centum enim et tredecim infirmos hac nocte "curaturus sum." Rogabat autem eum frater quem ipse suo dignabatur colloquio ut corporalem sibi sanitatem conferret. Cui martyr, "Hoc," inquit, "in mi- "sericordia Dei est;" et his dictis non comparuit.

Reading abbey consecrated by the archbishop.

Æger vero expergefactus sensit se visum, auditum auris dexteræ, et omnium membrorum in parte sua dextera officium recepisse, sensum etiam et sermonem,

[1] *dictus?*

promissionique commetiens effectum advertit somnium veritatis fuisse bajulum, non falsitatis commentum. Moxque emergente aurora confitetur, accipit viaticum. Itaque curatur ex parte, sed non valet ex toto. Et erat unde doleret, et unde gratias agere posset; nondum enim pars sinistra sinistrum teporem[1] evaserat. Differebat interim medicus cœlestis quid facturus erat, sciens in infirmitate virtutem perfici, ut quod verbotenus æger aliquibus retro temporibus didicerat quandoque disceret et rei comprobatione.

Igitur cum infirmus seorsum a conventu suo hebdomades aliquot agens juveniles annos suos deplorabat, quos citra senectutem languor invaserat, ferebat graviter humeros suos oneris et servitutis[2] patientes intempestiva manumissione donatos. Optabatque salutem non sibi sed domui Dei, cui prodesse cupiebat, ne fieret in monasterio quod fucus in alveario. Quem autem sanctorum potius invocaret in hac parte quam martyrem quem propitium prius invenerat? Illum itaque prece fatigat obnixa, gemitibus interpellat inenarrabilibus. Et factum est in una noctium verbum ad eum dicens, "Ingredere in capellam, et accepta ampulla cujus os "fractum in summitate reperies, perfunde latus tuum, "et sanaberis." In his visio evanuit. Ex abundanti videtur subnectere si promissori salutis suæ paruerit, qui salutem suam vehementer optavit.

(10.) *De juvene exoculato et ementulato.*

Hugh de Puiset, bishop of Durham, to archbishop Richard, of Canterbury, and

"Venerabili patri et amico in Christo carissimo "Ricardo, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, apo- "stolicæ sedis legato, et dilectis filiis priori et con- "ventui ejusdem ecclesiæ, Hugo, eadem gratia Dunel- "mensis ecclesiæ minister humilis, salutem et sinceræ "dilectionis affectum.

[1] *torporem?* Comp. Bened. Petrib. i. c. 15.

[2] *servitutis et,* MS.

the monks of Christ-church.

"Quod in partibus nostris beati Thomæ meritis "nuper contigisse dignoscitur, quoniam vobis maxime "placiturum cognovimus, scripto nostro vobis duximus "intimandum. Inter multa miraculorum genera quæ "vel ab antiquis patribus nobis tradita sunt, vel mo-"dernis temporibus acta noscuntur ad humanæ de-"votionis augmentum, novum genus novo martyri "nostro beato Thomæ Divina munificentia conceditur; "quod ab eo dudum Bedefordiæ factum audivimus et "postmodum in civitate nostra, Dunelmo scilicet, novi-"mus iteratum. Et licet mortuorum resuscitatio inter "magna miracula maximum habeatur, hujus tamen "inaudita novitas effecit ut a multis non minus esse "credatur. Verum, si dici fas est, aliquibus videri "posset facilius, et ad humanam rationem magis acce-"dere, corpori formato et integro animam suam iterum "infundere quam membrorum diminutionem passis "nova membra subrogare. Hanc quidem membrorum "restaurationem in Dunelmo cuidam factam esse cog-"novimus et testamur, et scripto nostro ad posterorum "notitiam transmittere curavimus.

A parallel to the case of Ailward (p. 156).

"Anno namque Dominicæ incarnationis millesimo "centesimo septuagesimo quarto, decimo-quinto kal. "Octobris, contigit quendam nomine Rogerium, homi-"nem simplicissimum, in jure confessum, oculorum et "genitalium mutilationem in furti perpetrati pœnam "recepisse; quæ multis præsentibus et videntibus solo, "sicut mos est, noscitur fuisse supposita. Cumque "idem Rogerius per aliquot septimanas prius in hos-"pitali nostro, postea in domo cujusdam ministri "nostri, lectum tenuisset, et oculorum loca jam fere "desiccata et cilia clausa fuissent, cogente inedia cœpit "per civitatem nostram, baculo viam prætentante, os-"tiatim mendicando[1] deambulare. Quod Divina dis-"positione factum credimus ut ab illis, sicut erat,

[1] *medicando*, MS.

"manifeste videretur exoculatus, sub quorum testimonio "postmodum erat oculos habiturus. Pretiosum autem "martyrem Thomam, quod sub silentio prætereundum "non est, in suæ calamitatis subsidium diebus ac "noctibus sollicite invocabat, et in orationibus suis, "quasi alius ei subvenire non posset, illius auxilium "jugiter implorabat.

"Cumque diutius in hac miseria permansisset, demum "desidii sui solatium assecutus est. Nocte siquidem "beati Thomæ apostoli, sæpius exoratus martyr exor"anti Rogerio, tres cereos in manu gestans, rubris "indutus vestibus, decenterque mitratus apparuit, et "Thomam Cantuariensem se esse proponens, ut do"lorem suum mitigaret se advenisse dicebat. Ad hæc "eo pluries 'Miserere mei!' iterante, a lecto quo "jacebat prosiliente, ab oculis ejus martyr evanuit, sed "benedictione data eum illuminatum reliquit, ita qui"dem ut statim ea quæ in domo erant absque omni "materialis lucis præsentia superni luminis claritate "liquido videret, et, quod dictu mirum est, aliis qui "in domo fuerunt nihil videntibus, acum a sinu hos"pitæ suæ filo dependentem, (quæ ad eum, quem in"sanire credebat, apprehendendum surrexerat,) ne amit"teretur, panno firmius moneret affigi.

"Et quamvis successum suum, ne iterum forte ad "judicium traheretur, publicare formidaret, tantum "tamen miraculum diu supprimi vel reticeri non potuit. "Vigilia namque Dominicæ nativitatis in lucem pro"dire cœpit. Sed ipsa die solemnitatis ad vesperas "nobis primitus fuit revelatum. Mane autem facto, "post majoris missæ celebrationem clerum et populum "in capitulo nostro coram nobis adunari fecimus, et "Rogerium novos, sed adhuc modicæ quantitatis, oculos "habentem, et ea quæ penes eum acciderant ex ordine "referentem, in medio constitui. Acceptoque tam ab "eis qui eum membris privaverant quam ab illis qui "mutilationi suæ interfuerant sacramento, cæteris om"nibus qui viderant, clericis ac laicis, acclamantibus

" et juramentum offerentibus, omni ambiguitate sum-" mota, et singulis ad plenum perquisitis, sic accidisse " evidentissime cognovimus. Pulsatis itaque campanis " Deo gratias egimus, qui fines nostras tam insignis " miraculi beneficio visitaverat.

" Hoc etiam memoriæ commendandum decrevimus, " quod solemni die beati Stephani protomartyris[1] suum " voluit solemniter publicari miraculum, quem dum " circa primum martyrii sui propositum verteretur " visus est elegisse patronum. De cæteris quidem " membris nulla eo die facta fuit mentio, nec adhuc " aliquam inde recompensationem susceperat. Sanctus " vero martyr, miraculum suum semiplenum nolens " relinquere, sicut nocte beati Thomæ apostoli exoculato " novos oculos reddiderat, ita nocte sancti Johannis " apostoli et evangelistæ ementulatum novorum geni-" talium restitutione redintegravit. Quippe cum non " solum animam suam pro ovibus suis ponendo per " martyrii pœnam in choro martyrum intelligatur col-" locatus, sed per prædicationem verbi Dei, ad quod " Anglorum genti prædicandum Pontinniaci facta reve-" latione ab angelo in Angliam missus perhibetur,[2] inter " sanctos apostolos credatur esse receptus. Nec hoc " sine miraculo credendum est evenisse, quod membra " illa ab eis qui ea viderunt, et manibus ad veritatem " manifestandam tractaverunt, in initio minora inventa " fuerunt quam ætas ejus exigebat. Deum igitur in " sanctis suis glorificemus, et pro novitate miraculi " novum sanctum novis laudibus extollamus, ut ejus " intercedentibus meritis et spiritus et carnis innova-" tionem consequamur. Valete."

(11.) *Testimonium miraculi.*

Confirmation of the preceding

Multi veniunt ad nos narraturi quæ circa se miraculose gesta sunt, quorum linguam non intelligimus.

---

[1] *prothomartyris*, MS.

[2] *prohibetur*, MS.

Quibus sicut martyr opportunos dare solet interpretes, ita et testes, cum necessitas exigit, idoneos adducit; ut et hoc miraculo non incongrue posset ascribi. Unde cum exoculatus iste mitteretur ad tumbam martyris, quamvis sufficere posset tanti viri testimonium, qui tanta diligentia veritatem calculavit, et totius fere civitatis Dunelmensis acclamatio, tamen eo die quo populo exhibendus erat, et martyr prædicandus, venit Cantuariam occulta inspiratione ejusdem martyris miles Ricardus nomine, doctus et eloquens, a Pungente Carduo cognominatus, qui coram populo congregato de viri mutilatione constanter asseveravit. "Fratres," inquit, "juvenis iste, quem videtis, in præsentia mea[1] "in jure confessus est, meque ferente sententiam con- "demnatus. Priusquam autem in eum daretur sen- "tentia, an de cane comedisset unquam interrogabam, "volens ipsum factum diffiteri. Ipse vero, vel quia "simplex est, vel quia martyr in eo glorificandus erat, "ad negationem facti compelli non poterat. Unde mem- "brorum suorum restitutionem innocentiæ suæ non "attribuat; et non sibi applaudat tanquam immerito "et innocenti erepta sint. Misericordia Domini magna "est, quæ indignitatem nostram non considerat, et citra "merita largitur gratiam suam. Hujus igitur oculos, "alios quam nunc habeat, oculis meis aspexi. Neve super "hoc cuiquam scrupulus dubitationis emergat, præsente "beato martyre Thoma, cujus limina orandi, non testi- "ficandi, gratia, peregrinus non hujus rei præscius, "adivi; quovis deferente præsto sacramentum me in "eo oculos alios vidisse quam video."

Story by the judge who had condemned the man.

(12.) *De puero opilione cui martyr digitum suum restituit.*

Accidit et aliud mirabile in episcopatu Dunelmensi. Nam fuit apud quendam Rogerium de Burnebi puer

A shepherd boy of the diocese of

[1] Interlined in MS.

Durham, having lost a finger by disease, offers the bone of it at Canterbury.

opilio, cui in medio digito, qui longior est aliis, modica pupula excrevit, quæ ex ipso aspectu nihil minari videbatur, et contemni poterat ex sui parvitate. Totus tamen inde digitus et manus enormiter intumuit. Quod videntes domestici ejus digitum hinc inde sciderunt, et sanies quidem effluxit. Sed infra modicum digitus exaruit, et humor omnis evanuit, resolutaque carne cum pelle medium os rupto fœdere juncturarum excidit, non habens cui ultro citroque cohæreret. Nervus vero, qui ossi suberat et putredinem evaserat, articulum cui unguis inhærebat in volæ vulnus declinabat. Quod videns mater pueri, super rei eventu contristata, vel filiali dilectione commonita, vel occulta martyris inspiratione, os illud apud se per annum in scrinio suo reservavit. Cum autem præteriisset annus, puer accensus desiderio peregrinandi osse secum assumpto limina mirifici martyris visitavit. Quod et eidem martyri simplex obtulit, proculdubio in simplicitate puerili scienter nescius et sapienter indoctus. Nam tanquam voce, munere loquebatur: "Hæc est mihi " causa doloris; hæc est causa peregrinationis et la-" boris. Minus uno perfectus articulo, precor in inte-" grum restitui." Facta itaque oblatione, rediit unde venerat. Post modicum, mirabile dictu, tanquam ramusculus foliis suis exutis, qui vere renovatur, digitus infirmus pullulare cœpit, et, carne simul cum osse succrescente, robur et formam pristinam, præterquam in longitudine, recepit. Hunc enim digitum, quem longiorem aliis natura producit, parem in longitudine Divina potentia reformavit; forsan ut miraculo testimonium perhiberet indicium.

A new finger grows from his hand.

(13.) *De clerico curato cui martyr Thomas virilia restituit.*

Thomas, a deacon, having

Quidam Radulphus nomine, non pœnitus sed pœne miles, et prorsus ad gradum privilegiatorum non per-

veniens, manet in episcopatu Coventrensi, villa Careslege; cui proxima villa manet et diaconus cui nomen Thomas, filius sacerdotis, juvenis ætate, quem suspectum habebat pro uxore sua, adeo ut suspicio odium pareret, odium iram, ira ad crudelitatis perpetrationem compelleret; quam paucis expedire censuimus.

excited the jealousy of Ralph of Keresley (?), is wounded and mutilated.

Hic igitur, missus a patre suo, construente altare martyri Thomæ, adiit domum vicini qui ei quædam operi necessaria promiserat. Ad quam, sicut fit, uxorius cum uxore sua clerico venerat nesciente. Quem videns tanquam insidiantem thoro suo, majorem zelotypii suspicionem atrocioremque concepit indignationem. Ipsa quoque mulier moleste ferebat importunam ingerentis se præsentiam, eo quod ex veteri nota nova videretur infamia pullulare. Exinde de consilio soceri sui plus æquo suspiciosus insidiabatur vitæ suspecti, tanquam violati thori vindicaturus injurias. Quadam igitur die cum quatuor lictoribus pretio conductis sedit in insidiis, quendam a se dimittens qui cum clerico eunte pariter iens abduceret ab itinere suo. Clericus vero, de more pergens ad opus sancti martyris, cui ex lapidicina bases extrahebat, seductorem obvenientem interrogavit, quia pridem eum familiarem habuerat, utrum vitæ suæ dominus ejus tenderet insidias. Jurat ille se hujus rei conscium non esse, et tanquam cum eo pariter iturus tandem abductum hostibus exponit. Qui surgentes ex insidiis fugientem prosecuti sunt, jactaque sagitta vulneratum et securi percussum dejecerunt in terram, martyrem Thomam invocantem. Qui autem sanguinem ejus sitiebat, quia nec Deus nec martyr Thomas juvarent eum oblatrabat; nec apposuit martyri, nec sacris ordinibus, aut solemnitati beatorum apostolorum Philippi et Jacobi, deferre, quæ celebrabatur ea die.

Itaque vir eviratus hanc tamen ab impiis pietatem consecutus est, quod receptis testibus abscisis, vulneribus suis mederetur. Ab hac die crebram in auribus

He is restored by St. Thomas.

sancti martyris querimoniam deponere, et sicut ingratum[1] eum arguere, quod in operis sui exsecutione se damnari permisisset. Hinc rediens ad se compungi quod obloqueretur in martyrem, et nunc quidem martyri supplicare, nunc in martyrem stomachari. Qui lacrymis pulsatus et crebris gemitibus, et quia in se redundabat injuria, post diem tertiam matri mutilati apparuit, quæ ante lectum ejus decubans in multa compassione matrem se et ministram exhibebat. Baculus cui innitebatur figuram *thau* repræsentabat. Veste clericali videbatur indui, et pileo caput cooperiebatur, ut canonicus putaretur. "Quid," ait, "clamatis ad "sanctum Thomam?" Respondit, "Pro irrogata nobis "violentia." "Tolle," inquit, "thorale quo tegitur; "aqua hac benedicta irrigabo eum." Tunc sublato thorali cum aspersorio jacentem rigavit.

Eadem hora apparuit et male habenti, sed in habitu monachili. Et cum antes retro circumduxisset, ait, "Quid clamas ad me?" "Causa clamoris," inquit, "in"juriarum irrogatio, et quia violentas manus injicientes "in me nec beatis apostolis nec tibi deferebant, cujus "operi insistebam." Subintulit "Sanus es; solve cata"plasma." Hæc dicens abscessit. Ille manus admovens (neque enim somniorum illusionibus agebatur), amotum reperit emplastrum.

Igitur juxta verbum sancti sanitatem consecutus, prius incipit dolere. Membra crepant, interioremque hominem præparatoria sanitatis invadit anxietas. Verum aqua martyris in potum sumpta dolorem mitigat, causamque doloris cum multa sanie coaguloque sanguinis educit. Adnullata dolendi materia testes duo duabus noctibus instaurantur, modicumque minora nova quam coæva virilia reformantur, sed et cætera vulnera quæ inflicta fuerant redintegrantur.

---

[1] *migratum* altered to *nigratum* in MS

(14.) *Confirmatio miraculi.*

Quod ex ore narrantis clerici prosequimur, possemus patris ejus, cognatorum, et convicaneorum pariter peregrinantium testimonio comprobare. Sed quia domesticum testimonium minus idoneum putamus, testes testium abscisorum privilegiatos et irrefragabiles producamus, qui tametsi plures suppetant, sufficiat auctoritas venerabilis memoriæ Cestrensis episcopi, epistolaque ejusdem triplici sigillo signata, cum paucis versiculis; quæ hujusmodi est.

Richard Becke, bishop of Coventry, to Richard, archbishop of Canterbury, in confirmation of the preceding story.

"Venerabili patri suo Ricardo Dei gratia Can-
" tuariensi archiepiscopo, totius Angliæ primati et
" apostolicæ sedis legato, R[icardus] eadem gratia
" Coventrensis episcopus debitam obedientiam.

" Noverit vestra excellentia Deum, in sancto suo
" Thoma mirabilem, Coventrensem diocesim magno
" nuper visitasse miraculo. Cujus quidem miraculi
" certitudinem exhibebit præsentiæ vestræ clericus
" lator præsentium. Cui, ut ex querimonia usque
" ad audientiam vestram inde perlata innotuit, viri-
" lia perfide et violenter injusteque abscisa fuerunt.
" Sed sanctus Dei Thomas, devotæ supplicationis pro-
" pitius exauditor, assidua ipsius clerici orandi in-
" stantia, proprii[1] moti miseria, suique pudore vehe-
" menter confusi, tandem ei sub silentio noctis apparuit,
" et amoto quod vulneribus appositum fuerat medi-
" camine, suo solito medendi modo una ei nocte al-
" terum virilium plene reddidit, similiter et reliquum
" alia nocte restituit. Sed et cætera quæ in corpore
" vulnera acceperat omnino sanavit. Cujus rei veritati
" non modo testimonium perhibet tota Conventrensis
" provincia, sed et infinitus hominum eo transmean-
" tium numerus oculata fide sic esse comperit, testimo-
" nioque videndi et tangendi certum comprobavit, ipso
" etiam auctore sceleris attestante et cum juramento
" confitente sic se ea abstulisse, sicut et in præsentia

---

[1] *propria?*

"vestra confessurus est. Nihil itaque nobis inde dubi-"tationis aut clericis nostris relictum est, quibus "restituta in hunc modum et oculis contigit aspicere "manibusque palpare. Valeat in perpetuum vestra sub-"limitas."

(15.) *Alia confirmatio.*

Verses on the subject.

Sensit opem Thomæ Thomas dum condidit aram;
Si non sensisset, vitam duxisset amaram.
Ob factum vile miles furit atque virile
Abscidit cultro, sed martyr subvenit ultro.

(16.) *Altera confirmatio.*

Ara fit a Thoma Thomæ; Thomas quia Thomæ
Est operatus opus, repperit ejus opem.
Non te, prava manus, puduit resecare pudenda;
Non puduit, sed nunc non puduisse pudet.
Cum Thomam Thomas inclamat, abyssus abyssum [1]
Invocat, illimem turbida, læsa piam,
Sublustri rutilans allusit abyssus abysso,
Cura, teste nova, testiculisque novis.
Quod martyr penitus in martyre pæne reformat,
Dicere laus, pietas scire, videre pudor.
Sub specie monachi monachum, sub imagine carnis
Carnem format, eum suggerit, explet eam.
Sic affert et sic offert membrum monachatum
Ut neuter cura destituatur homo.
Quam quasi de superis carnem dat spiritus exhinc
Dedecet in carnem carnis inire vicem.

(17.) *Litteræ Tantonensis ecclesiæ de leproso mundato.*

Letter from the prior and monks of Taunton as to the cure of a leprous brother, John King.

"Stephanus dictus prior Tantonensis ecclesiæ, et "humilis ejusdem loci conventus, omnibus fidelibus in "Christo dilectis ad quos litteræ istæ pervenerint salu-"tem et orationes in Christo.

"Noverit fraternitas vestra hunc fratrem nostrum "Johannem, latorem præsentium, diu inter nos in habitu

[1] *abyssis*, MS. (Ps. xli. 8, Lat.)

" religionis conversatum, Divino ita procurante judicio " lepra gravi et manifesta fuisse percussum. Unde et " nos, hujusmodi infirmitatis timentes periculum, eum a " cœtu fratrum nostrorum segregatum ad quandam " domum pauperum, ecclesiæ nostræ conterminam, pro- " videntes ei vitæ necessaria, delegavimus. Ubi inter " fratres simili morbo laborantes plusquam per anni " spatium moram fecit, ut nonnullis satis manifestum " est. Interim autem gloriosissimi martyris Thomæ " fama per universum orbem crebrescente, tot et tantis " miraculis auditis, divino instinctu et salutis aviditate " permotus, Cantuariam petiit, ibique meritis beatissimi " martyris suffragantibus pristinam, ut videre potestis, " recepit sanitatem.

"Tanti igitur miraculi prædicatores et testes dilec- " tionis vestræ benevolentiam affectuose imploramus, " quatenus pro amore Dei, et sanctissimi martyris " Thomæ, hujus fratris nostri Johannis, mirabiliter a " Deo curati, piam, si vobis facultas suppetit, ex- " audiatis petitionem. Ardenter enim desiderat in- " firmorum illorum, quorum diu sustinuit conversa- " tionem, de labore suo et eleemosynis vestris sustentare " paupertatem. Omnibus [autem][1] qui divinæ pietatis " intuitu de facultatibus suis ei aliquid contulerint, " congregationis nostræ fraternitatem benigne conce- " dimus, ita ut missarum et orationum et vigiliarum " et omnium beneficiorum ecclesiæ nostræ consortes " existant et participes."

He is authorized to gather money for the maintenance of poor lepers.

Contributors are to be admitted into fraternity with the Taunton monks.

(18.) *De leproso de quo tribus monachis revelatum est.*

Istud miraculum, quia minus diligenter scriptum est, dignum duximus quod ab ipso elephantioso edocti sumus supplere. Qui, Johannes nominatus et Rex cognominatus, cum capillis et barba defluentibus deflorari

The story of John King in detail.

[1] Interlined in MS.

et deformari tuberibus inciperet, adhuc in domo Tantonensi per biennium resedit, fratri fratribus quantum permitteret infirmitas compatientibus. Sed cohabitationi cum morbus invideret, in xenodochium simili morbo laborantium segregatus est. Ubi triennio exacto reptare ad misericordiam martyris aggressus est; non enim, sicut asseverabat, pedes ejus pedestre iter patiebantur. Longitudineque viæ fractus et infirmitate, dies aliquot se circa tumbam martyris occultabat. Quibus expletis, quamvis interius alleviatus, tamen exterius[1] non melioratus, sub ea qua venerat difficultate reversus est. Post reversionem die tertia venit eo loci monachus Glestoniensis, Rocelinus nomine, requirens quendam ibi manentem, quem sine humano indicio designabat ex nomine. Ad quem educto leproso ait, "Revelatum est, frater, tribus ex fratribus nostris, "quorum unus ego suum, quod adire debeas memoriam "martyris Thomæ, ut convaleas[2] ab infirmitate tua." Respondit, "A die tertia inde reversus sum. Incedere "non possum, via confectus et inediis; non enim in-"veni qui me susciperet hospitio." "Loquar," inquit, "cum priore, et imponeris jumento." "Non oportet," ait; "sine mediatore, si necesse est, necessaria suppe-"ditabit." Cujusmodi verba et visionem prior audiens, "Novit," ait, "equos nostros; quem vult elígat sibi."

Itaque cum mane jumento imponeretur, accidit miraculum. Nam equus a se sessorem dejecit, tanquam de cœlo monitus ne sibi cum pateretur insidere, qui pedestri itinere petere habebat locum sacrum. Ter impositus est; ter impositum dejecit a se; sed et se in terram dejecit ut insidentem pariter in terram dejiceret. Flagellis cæsus est cedere sessori, sed nec sic sessori sua terga submisit. Quod videntes qui eum imposuerant, arbitrantes equum oneris impatientem, alios ei sessores imposuerunt, quos patienter tulit; lepro-

[1] *interius*, MS.

[2] Altered by interlineation into *convalescas* in MS. Compare p. 408.

sum autem sibi solum insidere recusavit. Intelligens ergo æger quia monente animali a se posceretur iter pedestre, gressu quo potuit viam incepit et perfecit. Qui mense evoluto juxta promissionem sancti mundatus est; rediensque a tumulo martyris, tanquam missus a quo mundatus, et œconomus constitutus, fratrum apud quos conversatus fuerat cura suscepta, verbum vitæ disseminare cœpit, domum pauperculam amplians verbo suo, et ex seipso prædicans salvatorem suum.

(19.) *De nobili Hiberniensi elephantioso.*

A kinsman of Roderick, king of Connaught, is cured of leprosy.

Volens nobilis quidam Hiberniensis reddere gratias martyri Thomæ, comites secum adduxit et monachum interpretem. Qui petito colloquio fratrum ait, "Nobilis iste, Cocubur nomine, Theodorici regis cognatus, "de Conatia, regione Hiberniæ, elephantia sibi sic "ereptus erat per triennium ut cæteris membris suis "contractis solo linguæ fungeretur officio. Unde amici "ejus, affines et cognati, non tantum non colloquebantur "ei, sed et videre contemnebant, malentes cognatum "nescire quam de cognatione periclitari; non tam enim "casum superciliorum et capillorum, tumoremque "tuberum perhorrescebant, quam fœtorem et contagium "morbi, qui transitione nocet et colloquentes invadit. "Ille igitur nil altum jam sapiebat, non genus aut pro"avos jactitabat, sed angulo humilitatis abjectus ex "contempto se contemptibilem exhibebat, vitium cor"poris vitio mentis imputans, et peccatis suis pœnam "suam. Habito autem consilio cum abbate Mariano "super adeunda martyris memoria, peregrinationis "iter triduano prævenit jejunio; quo peracto, quam"vis non plenaria, potiori tamen sanitate donatur. "Rursus per triduum abstinet a cibo et potu, et ma"jorem gratiam promeretur, juxta carnis macerationem "carnis mundationem.

He relapses into sinful life, and the disease returns.

"Nunc monemus, fratres, quod qui stat et mundatus "est videat ne cadat et infirmetur; pravos motus "mentis cohibeat, ne per incontinentiam recidivam "incurrat. Exemplo sit nobilis iste, qui postquam, "sicut diximus, sanitatem adeptus est, mentis inops et "rationis egens donata sanitate cœpit abuti, fervensque "ætate et vitio mentis per devia luxuriæ præceps "abiit. Quem videns martyr ex beneficio sanitatis in"firmari et ex tranquillitate corporis animam nau"fragari, donationem suam de jure revocavit, quia "sanatum attendit ingratum, graviorique manu rursus "eum percussit. Percussus autem, cum multa et diu"turna vibice plecteretur, discens ipsius rei experi"mento quia durum est incidere in manus Dei "viventis, compunctus resipiscit, medicum interpellat, "vulneris acerbitatem ostendit, et veniam rogat, tri"duanum jejunium repetit et satisfactionem promittit.

But on repentance he is again cured.

"Nescit pius martyr calamum quassatum conterere, et "sub erasa ærugine vasculum frangere. Cognoscentem [1] "seipsum cognoscit, et contemptibilem sibi non con"temnit. Unde post peractam pœnitentiam pedestre "Cantuariam iter arripuit, qui per triennium sine "ministrantium obsequio pedem non moverat. Et "indies proficiens, priusquam ad locum perveniret, "omnimodam sanitatem et solitam corporis agilitatem "recepit, adeo ut tres vel quatuor equos transsilire non "diffidat, et infirmitatis vestigia non præferat, sicut "videtis inpræsentiarum, si defluxa cæsaries tota redeat."

(20.) *De monacho Cluniacensi synantico.*

Daniel, monk of Cluny, cured of quinsy.

Dicat quid in domo Cluniacensi contigerit frater Daniel, ejusdem domus monachus et abbatis notarius. "Fratres," inquit, "secunda feria Dominicæ passionis "scriptitabam, nec vacabat mihi ea die vel modico cibo "alternaque requie laborem mitigare, sed defessus et

[1] *Non* wrongly interlined before this word in MS.

"impransus lectum petii. Et ecce synantia percussus "enormi grossitudine collum et faciem intumui; sed "et cunctis sensibus destitutus et solo palpitans "spiritu deponor in cinere.

"Sic triduo consumpto nec vivus nec mortuus ex-"istimabar. Ingemiscente cœtu fratrum et domino "abbate, monuit abbas quidam, qui de cella quadam "nostræ domus intererat, ut beato martyri Thomæ "devoverer. Fratribus itaque nomine meo capitationem "annuam pollicentibus, (nihil enim eorum quæ circa "me gerebantur advertebam,) incipio dormitare, quia "a die passionis nec somnum, cibum, aut potum "ceperam. Dum dormito, visionem video; et ecce qui-"dam candidatus adest, cui pueri duo cereos præfere-"bant. Ipse autem ferens aquam in pelve et pen-"nam anserinam appropinquat, pennam intingit, sub-"ridendo mihi signum crucis imprimit, et vultum "abluit. Et rursus subridendo signum crucis formans "super me, vultum meum, sicut et prius, irrigat et "abscedit. Ego autem apprehensurus salvatorem "meum, dum me moto, dilabor a lecto. Consternatus "conversus qui mihi excubabat, et aliquid arbitratus "eorum quæ ægrotantibus accidere solent, in clamorem "erupit. 'Ne timeas,' inquam; 'vade nuntiatum domino "'abbati quia sanitati restitutus sum.' Paret; pater "adest; interea patior exstasim et deficio. Sed per-"fusus aqua visionem narro. Gaudium et stupor "obtinebant audientes. Sed et hoc nihilominus miran-"dum est, quod repente viribus resumptis, scissurisque "multiplicibus resartis quas morbi violentia protraxe-"rat in facie mea, ad signum nocturnæ synaxeos sur-"rexerim, et oratorium ingressus, quamvis dies sex "nec potatus nec cibatus, celebrationi Dominicæ solen-"nitatis[1] interesse potuerim."

---

[1] *solempnitatis*, MS.

(21.) *Confirmatio miraculi.*

Confirmation of the preceding, by the abbot of Cluny.

" Venerabilibus et carissimis filiis nostris prioribus ad " quos præsentes litteræ pervenerint, frater Radulphus, " humilis Cluniacensis abbas, salutem, gratiam, et be- " nedictionem.

" Dilectus filius noster Daniel, præsentium lator, qui " aliquandiu in obsequio nostro strenue desudavit " scriptoris officio, repentina superveniente corporis " molestia, hebdomada secunda ante sanctum Pascha, " synantia scilicet et febribus acutis, graviter vexatus " est. Cumque jam in extremis ageret, deque ejus " vita omnino desperaretur a medicis, convertit se " contrito corde ad beatissimum atque gloriosissimum " Domini martyrem amicumque justitiæ Thomam, ejus- " que implorans auxilium prece qua poterat invale- " tudinis suæ salutis remedium comparabat. Quid " multa ? quem sub celeritate subtrahendum crede- " bamus, subito suffragantibus sibi meritis pretiosi " testis Christi Thomæ, convaluit. Vota igitur libe- " ratori suo laudesque oris immolaturus in Angliam " licentia nostra peregre proficiscitur. Valete."

(22.) *De anachoreta vidente beatum Thomam.*

Appearance of St. Thomas to a hermit at Our Lady's Mount, near Clermont.

In Monte Dominæ, secundo milliario a civitate quæ nomine Clari Montis appellatur, cœnobita quidam de Casa Dei anachoreticam vitam ducebat. Cui beatus Thomas visibiliter apparuit, dicens, " Surge, Stephane," (hoc enim ei nomen fuerat), " inchoa nocturnæ servi- " tutis officium ; ego auditurus intererо." Hoc ei bis et tertio repetente, anachoreta surrexit, debita celebravit. Inter celebrandum præ oculis jugiter habuit umbram quasi unius hominis, radiique lucernæ præsentem martyrem testabantur adesse. Expleta synaxi dimittens a se fratrem qui versibus alternis suppleverat hymnodiam, sibi peculiariter oraturus projecit se. Et ecce

martyr compellat eum, dicens, "Bene, frater, imples "officium tuum. Nunc perferendum est tibi mandatum meum ad fratres tuos de Casa Dei, quos "quia caros habeo, volo quod agant memoriam nominis mei. Mittant itaque ad ecclesiam cui pridem "præsul deservivi, ut allatis inde reliquiis meis "majorem ex me gratiam consequantur." Interrogat vir Dei quis est cum quo loquitur. Ad quem sanctus, "Thomas ego sum." Et vir Dei, "Numquid[1] "apostolus Thomas?" "Non," ait, "sed Thomas "Cantuariorum antistes." His dictis ab oculis elapsus est. (Case-Dieu, dioc. Auch.)

(23.) *De muliere quæ in die nuptiarum suarum loquelam amisit.*

Pontius, bishop of Clermont, in Auvergne, relates the cure of a woman who had lost her speech on her wedding-day.

"Venerabilibus dominis et dilectis in Christo fratribus "archiepiscopo et capitulo Cantuariensi, Pontius Arvernorum[2] qualiscunque minister quicquid potest "pauperis devotio et peccatoris oratio.

"Quoniam plurimum de beatissimi Thomæ martyris "meritis et intercessione confidimus, votum vovimus "Domino sepulchrum ejus invisere, et nos ipsius orationibus commendare. Cum autem in procinctu "itineris essemus, emergentia negotia nos a suscepto "proposito revocarunt. Quod ergo vobis præsentaneo "affatu affectabamus referre, vobis absentes notificare "decrevimus; quod idcirco confidentius asserimus quoniam multorum veridica relatione illud cognovimus. "Siquidem in vico Cutiacensi, qui in episcopatu nostro "situs est, quædam puella die qua viro suo nupsit "loquelam amisit, et per tres annos muta manens sermonem aliquem vel vocem articulatam proferre non "potuit. Contigit autem Domino ordinante quod "quidam miles de memoria beati martyris Thomæ (Cussac?)

[1] *Nunquid*, MS.

[2] *Avernorum*, MS.

(Meimacum—Meimac?)

" rediens vas aquæ sanctificatæ ad locum qui dicitur " Maentiatum, qui in territorio Lemovicensi constitutus " est, secum detulit, et eam languidis ad se confluenti- " bus misericorditer erogavit. In loco autem ubi collo- " cata fuit aqua, plura per martyrem suum miracula " Dominus operatur quam nostro valeant sermone con- " cludi. Audiens supra memorata puella populosam " turbam ad prædictum locum confluere, profecta est " illuc, et in oratione pernoctans cœpit suffragium gloriosi martyris modis quibus poterat implorare. ' Peractis autem vigiliis, cum de sanctificata aqua, cujus " supra meminimus, ipsa gustasset, solutum est continuo " vinculum linguæ ejus, distincteque et aperte sermo- " cinari cœpit."

(24.) *De episcopo Arvernensi a conspiratione Francorum liberato.*

Pontius, bishop of Clermont, cleared of a charge of treachery against Lewis VII. of France.

Conferebant ad invicem de reformanda pace ecclesiæ imperator Alemannicus Fretherlcus et rex Francorum Lodowicus. Cumque locum statuissent quo præsentialiter convenirent, innotuit regi Francorum quod sibi pararentur insidiæ. Et percrebuit sermo quia procederent de consilio Arvernensis [1] episcopi, qui familiaris exstiterat imperatori. Quamobrem Franci sic in eum exacerbati sunt ut in ejus mortem conspirarent. Unde et citatus est et ad curiam vocatus; qui veniens Parisius, in claustrum ecclesiæ beatæ Mariæ se recepit. Exhortantibus autem episcopis et pluribus aliis quod infra septa claustri se cohiberet, ne prodiens in publicum incideret in manus populi injurias sui regis vindicaturi, erat in magna mentis angustia et constitutus in arcto. Nam timebat quamvis innocens nocentum manus. Hinc proponebat quod sacramentum non præstaret, quamvis de puritate conscientiæ suæ

[1] *Avernensis*, MS.

confideret, propter honorem sacerdotii et quia monachus erat. Inde sciebat quod majorem inde suspicionem suscitaret, si forte delato sacramento suam innocentiam purgare recusaret. Unde propensius a martyre Thoma, quondam sibi familiari, sibi super hac re flagitabat consilium, et promeruit innocentiæ merito Divinæ clementiæ consolationem. Nam nocturna visione martyr ei apparuit; stabat autem tanquam viva voce locuturus. Episcopus vero innuit se jura silentii tempore silentii minime transgressurum. Innuit et martyr quod ipse silentii secreta confabulatione non violaret. Tunc suasit manu protensa quod curiam confidenter ingrederetur, staretque pro veritate. Sciebat dormiens quid astans sibi manu sua loqueretur. Unde confirmatus die postera se in curiam[1] præsentans tantam gratiam invenit ut rex ipse innocentiam ejus protestaretur. Quod audientes aulici qui conspiraverant adversus innocentem ad pedes ejus devoluti veniam postulabant.

(25.) *De archiepiscopo Nigramontanæ.*

Archiepiscopus quidam de Nigramontana, quæ est regio trans-Jerosolymitana, moratus est apud nos dies aliquot Cantuariæ. Hic die quadam somno meridiano quiescens vidit quod solennia missæ celebraturus astaret altari quo martyr Thomas requiescit. Et ecce martyr, revoluta pyramide sarcophagi sui, se in latus erexit, apprehensaque planetæ lacinia quam sibi ministraturus superinduerat, quid acturus esset interrogavit. "Nisi," inquit, "apud ne dimiseris quod fers, Divina minime "mysteria celebrabis." Intelligens ille sanctum exigere ferream togam qua subindutus erat, ait, "Quonam "modo auferam illud a me, cum nulli episcoporum "nostrorum comprovincialium sine hujusmodi suum "officium permittatur implere?" In his evigilans

Visions of an eastern archbishop at Canterbury.

[1] Sic MS.

visionem revolvit. Rursus nocturno somno videt eundem martyrem per superius monasterii cœnaculum deambulantem. A quo increpatus quod sibi non obtemperasset, respondit se vereri temerare consuetudinem patriæ suæ. Subintulit ille, "Dimitte hoc mihi, quia plus "contuli tibi. Cumque repatriaveris, si patriæ consue-"tudini tantopere defers, in similitudinem ferri prioris "tibi aliud instaurabis." Evigilans igitur recolit quia paucis ante diebus morbo gravi laborans et ad extrema deductus per aquam sancti sanitati restitutus fuisset. Unde libens monitis acquievit, non tam lateribus suis parcens quam martyri satisfaciens.

(26.) *De duobus cereis divinitus Pictavis accensis in reditu ejusdem urbis episcopi a martyre Thomæ.*

John, bishop of Poitiers, to the monks of Christchurch.

"Johannes, Dei gratia Pictavensis ecclesiæ humilis "sacerdos et apostolicæ sedis legatus, amicis in Christo "dilectissimis, Odoni venerabili priori et conventui ec-"clesiæ Christi Cantuariæ, salutem et plurimum sinceræ "caritatis affectum.

On his return from Canterbury with relics of St. Thomas, two candles, which had been extinguished, are miraculously relighted.

"Noverit dilectio vestra quod exhibito nobis a do-"mino rege salutationis officio signoque pacis ac gratiæ, "prospere per gratiam Dei reversi sumus ad propria. "Ubi quanta reverentia et quanta devotione a clero "et populo recepti fuerimus, favore prædicti mar-"tyris, cujus reliquiis civitas nostra ministerio nostro "et beneficio vestro meruit illustrari, effectus ipse "patenter edocuit. Siquidem facto in occursum nos-"trum ab omni ætate, ab omni sexu, certanti de-"votione concursu, ordinata etiam, sicut reverentia "exigit, solenni canonicorum nostrorum processione, "cerei duo, vento et liberioris aeris spatio exstincti, "igne divinitus indulto bis accensi sunt, multis vi-"dentibus cœlestem virtutem cœlitus emicantem voce "gratiarum et laudis devotissime prosequentibus. "Valete."

(27.) *De eo qui post mortem eucharistiam percepit.*

Loco sacro quo quondam Thebæorum legio veneranda sub Maximiano Cæsare martyrium complevit, peregrinus a tumba sancti Thomæ martyris rediens ægrotavit. Qui vocato abbate cœnobii Sancti Mauritii, viro venerabili confessus est. Post modicum autem, invalescente morbo, cognoscens quia jam sibi dies ultimus immineret, accersito rursus abbate, pro decedentium consuetudine petiit sibi viaticum dari. Ille vero, quia dies jam ex majori parte profluxerat, verens post cibum carnalem spiritualem manibus attrectare, monuit competentem horam diei sequentis exspectare, dicens, "Etsi tu, frater, "paratus es ad accipiendum, ego tamen minus idoneus "sum ad dandum." Instabat æger dari sibi quia metuebat vitæ suæ; negabat valens dare quia Vitam metuebat. Ille sibi subveniebat, iste Domino deferebat. Ausus est etiam ægroto vitæ, si patienter exspectaret, inducias polliceri.

A pilgrim, returning from Canterbury, dies at St. Maurice unhouselled, in consequence of the abbot's scruples.

Eo igitur ad propria redeunte, æger circa noctis medium a corpore recessit. Puer vero, qui ægroto ministraverat, cum clamore et planctu statim erumpente die cœnobii portas irrupit, tanquam improperans cœnobitæ quod Dominicis sacramentis dominus suus immunitus decessisset, cui vitæ spoponderat inducias. Quo tristi rumore consternatus abbas dolorem concepit immensum. Et cum venisset ad mortuum, tanquam propriis eum manibus trucidasset, semet afflixit, sæviens in crines suos et faciem unguibus invadens. "Ego te," inquit, "miserande, peremi. Petisti tibi eucharistiam, "et non obtinuisti. Non dedi rogatus quod ultroneus "conferre debueram. Væ mihi! quam potero ad ex- "amen districti Judicis excusationem prætendere "Væ mihi! magnum devolutum est peccatum in me. "Unde sacris altaribus ministraturus non astabo prius- "quam super hac enormitate censura conveniatur "apostolica."

The abbot's remorse.

The dead man is restored to life that he may receive the *viaticum*.

Dum itaque lamentando crimen suam accusat, veniam meretur. Nam qui mortuus fuerat resedit in feretro. Fugientibus cunctis, "Ne timeatis," inquit; "meritis beati martyris Thomæ et precibus hujus "hominis revocor ad superos. Vitæ restituor ne "viatico destituar; ad percipiendam sacram com-"munionem tempus indulgetur." Quod audiens vir Dei Deo gratias egit, quod se viventem in mortuo respexisset. Celebransque cum devota alacritate Divinorum solennia[1] mysteriorum, de manibus suis spirituali jamjam decessurum cibo refecit, capitique suo membrum conjunxit. Redivivus itaque cum viatico directus ad vitam, spiritum tradens quievit in Domino.

(28.) *De ministro templi Jerosolymitani mortuo.*

Robert, a Templar, relates his cure to king Henry. (Lillieshall?).

Audiat caritas fratrum quid a fratre Roberto, sacri templi Jerosolymitani ministro, rex Anglorum peregrinus ad tumbam martyris audierit. "Ego," inquit, "domine mi rex, in episcopatu Cestrensi, villa Bele-"shale, gravi correptus infirmitate decubui. Post ali-"quot dies visionem vidi, et ecce beata Maria, martyr "Eadmundus, et confessor Leonardus compatientes "astiterunt mihi, doloremque quem patiebar de meis "præcordiis abraserunt. Videns autem beatus Thomas "quia molestiam penitus non auferrent, tanquam suc-"censens, duobus articulis pedis sui visceribus meis "immissis, quod residuum erat infirmitatis amovit. "Et subsecuta est angustia tanta ut quæ mittuntur "in secessum cum vita pariter ejicerentur. Mortuus "itaque per spatium noctis unius apparui. Mane "vero, quia martyrem Thomam sæpius vocaveram, ad-"huc habens circa collum licium quo me in peregri-"nationem obligaveram, oculos aperui et revixi."

[1] *solempnia*, MS.

(29.) *De puero mortuo quem soror mortua monuit adire tumbam sancti Thomæ.*

Hervey, son of Walter de Follingham is restored to life by the water of St. Thomas.

Puer Hereveus, quasi duodennis natu, natus patre Gualterio, de Folingeham cognominato, in agro cultellum invenit. Hic post modicum ægrotavit, et eo usque ductus est ut mortuus putaretur. Unde et ei exhibita sunt quæ decedentibus exhiberi solent, præter sepulturam, quæ paterno reservabatur adventui, qui de domo sua abierat. Qui audiens ex itinere letum filii sui, cum festinatione rediens invenit eum a dormitatione sua jam duos dies habentem. Cumque funus detegens lugeret, interveniente quodam peregrino, proculdubio de nutu sancti martyris Thomæ, aquam ejusdem accipiens labia gelida dentesque cohærentes cultello eo reclusit quem pridem puer invenerat; quem ad hoc officium martyre dispensante creditur a quibusdam invenisse, quatenus hoc postmodum mortuo conferret quod vivo prius oblatum fuisset. Nam nonnunquam prærogat dispensatione provida bonitas Divina quæ posteris actionibus expediunt; nos autem, qui cæca premimur ignorantia, Divinorum munera beneficiorum casum putamus.

Infuso autem sacro liquore, exspectabat eventum rei et misericordiam sancti. Dum intendit in faciem, videt a dextra parte faciei notam ruboris erumpere, guttulasque sudoris a fronte prodire. Conclamantibus quibusdam assistentibus quia signa sunt vitæ restitutæ, locutus est qui mortuus fuerat. Sed cum jam convalescere speraretur, non cibum sumpsit, non potum, non aliquid quod vitam sustentaret, non labiorum madefactionem. Sic effluente mense squalebat aridus et exsanguis, videbaturque facies ossea effigies lignea quæ pelle cooperitur, ut multi mirarentur sic vitam posse protrahi. Tractu tamen temporis convaluit ut adiret et glorificaret eum per quem convaluit, quod nocturna visione præmonitus est. Nam soror ejus

He is warned by a sister, who had died in infancy, to pay his thanks at the tomb of St. Thomas.

parvula, quæ statim ut a maternis visceribus prodiit in lucem, et regenerata est, luci subtracta est, astitit ei dicens, "Quare non adis tumbam martyris Thomæ? "Dicito patri tuo quod te transmittat illo." Hoc dicens osculabatur fratrem et suavissimum de naribus suis spirabat odorem. Sic et secundo apparuit ei, verba consimilia repetens. Puero vero visionem narrante, pater ingratus gratias martyri debitas et iter peregrinationis differebat. Tertio vero monuit quod pareret, addens quid ipsa de cætero non appareret.

(30.) *De milite excommunicato mortuo.*

St. Thomas appears to Ralph of Verne, (near Rennes?), when dying excommunicate.

Agebat in extremis miles de Verna, Radulphus nomine, plaga duplici[1] percussus. Nam vulnus atrox acceperat in corpore dum res ecclesiasticas prædaretur, et vulnus atrocius pertulerat in mente dum excommunicationis sententia feriretur. Quandam autem vidit in exstasi mentis visionem; cumque rediret ad se, vocatis his ad se quos sollicitos reddiderat de se, quæsivit si vidissent et ipsi beatum Thomam, quem ipse viderat. Negantibus illis, "In veste alba," inquit, "versabatur "circa me, multitudinemque nigrorum virorum volen- "tium rapere me fugabat a me, dicens, 'Noster est; "'non abducetis eum.' Sed et mihi dixit quia a carne "recessurus sum, amovitque tentam a plaga. In- "venietis ergo sicut fecit, et fiet sicut dixit."

Inference as to Ralph's salvation.

Pseudo-Aug. de Vera et Falsa Pœnit. i. 10; Gratian. de Pœnit. dist. vi. c. 1.

Soluto itaque vulnere, juxta verbum repertum est. Sed et ipse juxta verbum carne solutus est, atque per veram cordis contritionem (ut credimus) ex desiderio pontificis a peccatis absolutus. Si enim, secundum Augustinum, qui agens in extremis confitetur socio turpitudinem criminis sit dignus venia ex desiderio sacerdotis, cur non sit dignus reconciliatione ex desiderio episcopi qui sacerdoti non negat maculam sui reatus?

[1] *dupplici*, MS.

(31.) *De duabus mulieribus mortuis.*

Robert, a knight of Billom in Auvergne, and another from Le Puy en Velay, relate the restoration of their wives to life.

Venerunt duo ad tumbam martyris Thomæ, alter Arvernensis et miles, Robertus nomine, de villa Bilo, alter alterius conditionis, de civitate Podiensi Vellanorum. Alter uxorem suam exhibebat, quam mortuam fuisse constanter asserebat, et per martyrem Thomam a mortuis revocatam; alter teneritudini uxoris suæ pariter resuscitatæ pepercerat,[1] et onus pro ea peregrinationis subierat. Indicabant autem nomina mulierum, genera morborum, horam et moram[2] mortis, et fletus amicorum; ipsique flentes narrationi suæ fidem meruere; alter ex allato secum sudario, quod funeri præparaverat, uterque ex longinqua peregrinatione et itineris exhibita devotione.

(32.) *De puella quæ cecidit de muro.*

Emeline, of Arches (Auvergne or Champagne?), restored after falling from a wall.

Ludus luctum parit. Risum et hilaritatem quandoque promittit, sed sæpius amaritudinem ingerit. Puella quædam Emelina nomine, filia cujusdam Reginaldi, de villa transmarina quæ vocatur Archis, ludebat, sed locum ludendi parum attendebat. Stabat in summitate muri castellum munientis, lapillos dejiciens, jactibusque vicariis pueris subtus ludentibus colludens, ruinæ suæ minus providebat. Nam manum suam prosecuta deorsum decidit et exspiravit, sanguinem ore, naribus, et auribus ejiciens. Transiens autem illac miles peregrinus martyris Thomæ lugentes audivit, causamque luctus quærens et accipiens dedit aquam sacram quam deferebat in os defunctæ distillandam. Qua distillata, revixit quæ vita caruit.

---

[1] So the margin of MS. Winton., where the text has *perceperat.*

[2] *modum ?*

(33.) *De puero septem diebus mortuo.*

Quantum turris murum quo ambitur, quantum horam unam dies septem superant, tantum miraculo præcedenti præsens præeminere videtur. Vidit Bethania mortuum quatriduanum suscitatum; vidit Anglia sæpenumero biduanum, sicut et cæteræ regiones, et triduanum suscitatum; sed Anglicana lucerna Turonense territorium splendidius illustrat, de longe quam de prope majori luce coruscans; quod aliis lucernis non contingit. Nam ibi quendam septem diebus vita destitutum vitæ restituit.

The son of a man of Touraine, killed by a fall from a tower, is raised after seven days.

Quod ut succincte dicatur: Pueri duo, filii cujusdam divitis, turrim ascenderunt, et contigit quod alter alterum præcipitaret deorsum; qui confracta cervice mortuus est. Quem pater ejus assumens invocato martyre Thoma luxit, et distulit sepelire, sperans per eundem martyrem, quem sæpe Dominus glorificabat in similibus, filium sibi restituendum. Cum autem plus æquo differret, mirantibus cunctis et increpantibus quod terram terræ non redderet, nondum acquievit; non enim permittebat mens præsaga futuri funus efferre, inspirabatque martyr occulte quem excitaturus erat domi servare. Sic septem diebus effluentibus arguebatur manifestæ stultitiæ pater, quamvis paterna pietas paternum posset errorem excusare. Ne autem qui spem dabat spe frustraret, tandem mortuus oscitare cœpit, et potum sibi postulavit.

(34.) *De decano Suessionensi in ictu oculi ab iliaca passione per martyrem Thomam sanato.*

William, dean of Soissons, cured of internal ailment.

Decanus Suessionensis Willelmus, vir litteratus causarumque examinator incorruptus, iliaca passione laborabat; et erat dolor vehementissimus, ut ab omnibus desperaretur. Nam sive staret seu sederet aut aliter se haberet, nec horam transire putabatur. In

ipsa autem agonia projecit se victus et viribus destitutus, martyrem Thomam petens, tanquam sibi debito pristinæ familiaritatis obligatum, ut sui misereretur. Cumque jaceret in terra, sine voce, sine colore, rigidus et immotus, dicebatur quia mortuus est. Sed præter spem omnium subveniente martyre, de faucibus mortis ereptus est, veteremque expertus amicum in ictu oculi sanitati redditus est. Cum igitur rediens ad se sentiret quod erat, mirabatur quod acciderat, ventremque suum comprehendens nondum sibi de se credebat, diffidens adhuc in repentinam sanitatem vehementem desiisse dolorem, donec in pedes prosiliens ipsius rei indicio orationis suæ probaret efficaciam et sanitatis effectum.

(35.) *De Pictavensi qui triginta annis cancrum pertulit.*

Master Matthew, a Poitevin, cured of a cancer after thirty years' suffering.

Matthæus quidam Pictavensis, ex litterarum peritia magistri nomen adeptus, Cantuariam peregrinus advenit; qui petito colloquio fratrum, "Fratres," ait, "gratia gratiarum martyri vestro reddendarum partes "Anglicanas adveni. A triginta siquidem ferme annis "retro usque in secundum annum passionis martyris "Thomæ morbo laboraveram quem quidam cancrum "vocant, quidam lupum, per tot annorum curricula "multa et indicibilia passus adversa. Jamque ex "spatio temporis et ex diuturnitate roboratæ passionis, "ab omni spe salutis excideram, vitaque degebam in-"utili et amara; non enim humana juvabar medicina. "Post tot tamen passionis dictæ dispendia quasi de "voragine tempestatis emergens, quasi post naufragium "littus respiciens, beatum martyrem Thomam invocare "cœpi, votoque me peregrinationis obligans præter "spem infra mensis spatium consecutus sum sanitatis "effectum. Ecce cicatrices et vestigia morbi, qui, "quamvis incurabilis fuit, tamen potentem manum "medici cœlestis evadere non potuit."

(36.) *De viro super cujus caput martyr fudit oleum.*

Hugh of Meimac, who had entertained St. Thomas when chancellor, is anointed by him in a vision, and recovers.

Thomas, regis Anglorum cancellarius, transiens per territorium Lemovicense, hospitio susceptus est apud quendam Hugonem de vico Meininac. Qui procedente tempore, quarto anno passionis ejusdem Thomæ gravi correptus infirmitate, de consuetudine ægrotantium commenso corpore suo misit ad ecclesiam candelam quæ accenderetur ante reliquias sancti Thomæ. Unde nocte illa dormiens audivit quod cancellarius Thomas martyr esset Thomas,[1] quem pridem susceperat hospitio, cui et serum scypho[2] propinaverat argenteo. Unde spem magnam concepit se per eum sanitati redonandum. Vocata itaque familia sua, interrogavit utrum recolerent cujusdam illustris viri qui pridem serum apud se poculo potasset argenteo. "Ille," inquit, "fuit cancellarius Thomas; idem est martyr et beatus Thomas, "qui nocte hac veniet curare me. Vigilate itaque ut "et vos eum videre mereamini." Igitur juxta verbum quod dixerat oriente diluculo martyr ægroto visus est a cœlo descendisse. Ferebat autem oleum in pelvi, quod appropinquans lecto fudit super caput ægrotantis. Qui protinus excusso somno, sciens [fuisse][3] visionem, non somnium, caput suum apprehendit, reperitque liquorem sacrum diffluentem per malas, malum et molestiam abluentem. Suumque statum subito comperit in melius alteratum, adeo ut ex ea die vel infirmitatis reliquias sensisse se non meminisset.

(37.) *De virgine quæ de surditate alterius aurium et sanie sanata est,*

The daughter of Master William,

Vicum Norhamtonam vir uxoratus, et litteratus et magister appellatus, inhabitat, Willelmus nomine, cujus filia jam tempestiva matrimonio duplici corporis labo-

[1] The second *Thomas* is crossed out in MS.

[2] *cipho*, MS.

[3] Interlined in MS.

rabat incommodo, Nam alterius aurium carebat auditu, sed et saniem per eam ejiciebat, ut lectisternia sua dormiens inficeret. Unde non admittebatur quivis ad colloquium ejus, ne minus peteretur ad nuptias si patesceret infirmitas. Cum autem hac lue annos aliquot laborasset, consulebantur medici, qui fracto interius apostemati causam saniei assignabant, et causam non curam inveniebant, verbo non opere negotium suum exsequentes. Unde consultum est ut divina de cætero quæreretur medicina; et eo usque ventum est ut inter medicos cœlestes medicus Thomas eligeretur qui rogaretur virgini manum suum imponere. Circumsteterunt itaque filiam hinc pater, inde mater, cum paucis admissis, tenentes aquam martyris. Martyrem rogabat uterque, sed lacrymæ perorabant utriusque; nam simul ac auris stillam sensit, sanitas provenit.

of Northampton, cured of deafness and of a discharge from the ear.

(38.) *De clerico Pisano quo in quatuor periculis martyrem Thomam propitium invenit.*

Johannes quidam Pisanus, cum litteris in Gallias a domino papa directus, captus est apud Urbem Veterem, accepitque quod capite plectendus esset, siquid haberet contra imperatorem aut urbis præfectum. Unde sibi metuens vovit martyri Thomæ. Cum itaque circumstarent eum qui quærebant animam ejus, lectis litteris concaptivorum, non sunt litteræ apertæ pro quibus sibi timebant,[1] quamvis oculis omnium expositæ. Videns ergo quod sibi parceret Dominus, cœpit et ipse litteras sociorum legendas distribuere, clamque litteras sibi suspectas seorsum projecit et abscondit. Aliquot autem diebus in carcere detentus, et inde Romam remissus, cum a quodam postularetur excæcandus, invenit gratiam in conspectu præfecti, et dimissus profectus est ad exsequendum mandatum domini papæ, descendensque in mare periclitari cœpit. Confitentibus nautis,

John, a clerk of Pisa, delivered from dangers at Orvieto and at Rome.

---

[1] *timebat?*

St. Thomas, at his prayer, stills a storm, and saves him from enemies at sea.

interrogatus professionem suam, an psalmos sciret, et quare periclitantes suis orationibus non juvaret, cœpit invocare martyrem Thomam, qui mare subita tranquillitate pacificavit, ut non modo mirarentur cuncti potentiam invocati sed et efficaciam invocantis. Erepti autem tempestati periculis aliis emergentibus inciderunt in galeas. Sed qui mare pacificavit, ne pax damno esset suis nautis, nube interposita prædam prædonibus eripuit.

He recovers a lost cloak at Rigny.

Veniens inde Pisanus in Gallias, apud cœnobium Riniacum mantica sua perdita, post multam querelam, non habens alium regressum ad notum præsidium recurrit, invenitque martyrem propitium, non sicut prius in voto, sed in quodam quondam martyris noto, priore cœnobii Dylo. Qui cum audiret hominis damnum, compassus ei, consulensque famæ eorum apud quos habitatus est, ait tibi[1] "Orabo pro te. Confido de "martyre cujus pridem familiaris exstiti, quia tibi "perdita restituet." Dixit, oravit, martyr manticam restituit, non permittens furibus, quamvis aliquanto tempore interveniente, vel secreta sacculi transmutare.

(Déols, near Bourges?)

(39.) *De duobus clericis, quorum alter dysentericus fuit, alter caduco morbo laboravit.*

A clerk of Lombardy, and one of Montpavon (near Tarascon), cured of dysentery and epilepsy respectively.

Fuerunt apud nos clerici duo, alter Longobardus, scientia litterarum apprime præditus, qui tribus mensibus dysenteria distemperatus, et in voto peregrinationis curatus, post gratiarum actiones redibat ad patriam. Alter vero de Monte Pavonis, omnino ferulæ non ignarus, per biennium tumbæ martyris adhærebat, timens repatriare ne post convalescentiam in morbum suum recidivaret. Qui sæpius nobis colloquens aiebat, "Scio quia martyris mihi præsentia suffragatur. De- "fert passio comitialis loco sanctæ passionis; quemque "parvulum patriaque potitum luna renascente ab in-

[1] *illi?*

"eunte ferme ætate jugiter arripiebat, juvenem et "peregrinum veretur arripere. Tempore tamen con- "sueti casus adhuc sentio manuum stuporem et quasi "nuntium morbi; morbum autem ipsum nec semel a "die peregrinationis perpessus sum."

(40.) *De sacerdote Eboracensi vidente candelam reaccensam super altare sancti Thomæ, et de filio ejus a cæcitate sanato.*

Sacerdos Willelmus, Heboraci natus et ordinatus, parvulum statuit ante nos, dicens, *"Puer hic, fratres, "a primis duabus hebdomadibus nativitatis suæ lumen "oculorum amisit. Indolui, nec enim sine paterno "dolore tam tenera filii ætas damnaretur, nec sine "paterno pudore videntibus exhiberetur. Quis enim "peccato patris, cui matrimonium contrahere non "licet, tenebras filii non imputaret, et nomen sacerdotis "infamaret? Unde cogitabam adire memoriam mirifici "martyris Thomæ. Erexeram autem in ædicula Sancti "Georgii, cui licet indignus deservio, altare ejusdem "martyris. Quadam die post vesperarum celebratio- "nem exiturus a capella forte respicio, ut fieri solet, "videoque candelam super altare jam dicti martyris "reaccensam, quam propriis manibus exstinxeram. Co- "gitans ergo quod martyri reverentiam Dominus ex- "hibuisset, cui tenebras amovisset,[1] cœleste lumen per "noctem illam custodio. Ex tunc in majori veneratione "nomen martyris habui. Ex tunc ad obsequium ejus "pronior et devotior assurrexi, magnum credens quem "magno Dominus dignatur honore. Flagransque indies "desiderio peregrinandi, tandem locum istum petii, "oravi, vovi quod, si parvulus mihi per martyrem sa- "naretur, sanus ad eum peregrinus adduceretur. Facto "voto reversus ad propria, protinus viginti pauperes

William, a priest of York, finds a candle re-lighted on the altar of St. Thomas, and his child is cured of blindness.

[1] *ammovisset*, MS.

" domum meam induco, cibos appono, orans orare pro " parvulo. Oraverunt et impetraverunt; nam puer " visum recepit. Nondum sciebat nec poterat secun- " dum ætatem cœleste beneficium profiteri; sed gestu, " non voce, designabat quod fiebat in se. Nam cum " mulier vicina ingrediens ad nos asportaret ignem in " domum suam, puer oculos injecit, et tanquam mirans " quod nunquam viderat, fixo speculabatur intuitu. " Circumducente muliere ignem, circumduxit et puer " ocellos, et visu comperimus quod visum recuperas- " set."

(41.) *De muliere quæ non est oppressa a cadente fraxino quia oraverat ad altare martyris.*

A woman who had prayed at St. Thomas's altar at Cranbourne escapes being killed by the fall of an ash intended for an altar to him.

Succidebatur fraxinus altari martyris Thomæ necessaria, quod erectum fuerat in ecclesia beatæ Mariæ villa Anglicana Craneburne. Quæ cum jam casura supremos ictus exspectaret, nutaretque sub securi, intervenit mulier quæ oraverat ad altare ejusdem martyris. Et quamvis clamore virorum præmoneretur, tamen casum arboris improvida non vitavit; nam super eam arbor ramosa ruit, sed, mirabile dictu, pepercit ei, quia se commendaverat martyri. Stabat igitur mulier inter ramorum densitatem penitus illæsa, sic statuente eam martyre ut ipsa ad dexteram vel sinistram vel modice sine sui contritione non declinaret. Procumbebat hinc inde robur spatiosum, spatia lata casu suo contristans, sed brachiis innocuis famulam martyris amplectens. Non enim debebat ut sanguinem funderet humanum quod in Divinum transsumendum erat obsequium.

(42.) *De muliere ægrota quæ convaluit jacens in loco quo exsul Thomas jacuerat.*

Emeline, a lady of Chaumont,

Radulphus quidam, presbyter, de civitate Andegavis profectus ad castrum Chaumunt, mulierem quandam

nobilem, Emelinam nomine, quæ ægrotabat lecto affixa, visitavit. Quam cum moneret ad memoriam martyris Thomæ peregrinationis iter polliceri, illa excusationem prætendens ait, "Pridem eum hospitio suscepi quando "rex eum in gratiam recepit. Ecce locus quo nocte "quievit. Sed non est inchoandum mihi quod per- "ficere non potero; quia vetula sum, quia infirma, "quia mare periculosum." Respondit qui assidebat, "Si in fide, hera, non hæsitaveris, hospes hospitem "sanabit. Sterne tibi lectum in loco quo jacuerat, "habens fidem Sanctæ Trinitatis, in cujus honore "Cantuariensis ecclesia fundata est, cui vivens in carne "præfuit, et sanaberis." Quid plura? paruit mulier et convaluit. Unde mane mittens filium suum presbytero gratias egit qui sibi dederat salubre consilium. Hinc ipse desiderio peregrinationis accensus quod alii suasit iter suscepit.

under advice of Ralph, a priest of Angers, recovers her health by lying where St. Thomas had slept while her guest.

(43.) *De aqua sancti Thomæ in oleum conversa.*

Dicat sacerdos, cujus verba aut vera aut sacrilega sunt, quid apud se contigerit. "Ego," inquit "Humfridus, de diocesi Rothomagensi, et villa Blivilla, "sancti martyris hujus ampullas appenderam in oratorio "cui ministerio sacerdotali deservio. Quadam die "depositas ampullas super altare ejusdem martyris re- "clinavi, et unam illarum nolens effudi. Quam erigere "volens oleum effluxisse conspicio. Miror, oculos "admoveo, deprehendo quod acciderat, sed sciens aquam "prius infuisse, et videns aliud accidisse, volvor in "ambiguo. Namque naturalis impossibilitas rerum "transmutationem mihi negabat. Verum colorem in- "spicio, saporem examino, novam speciem indubitanter "invenio. Cum itaque super visis obstupescerem, venit "stupor super stuporem. Nam cum in vas effusum "reinfunderem, quod in vase remanserat bullire cœpit, "motuque lætitiam quandam indicare, tanquam re-

Humphrey, priest of Bleville, in the diocese of Rouen, having spilt the water of a Canterbury phial, finds oil in its stead.

" infuso liquori liquor applauderet. Scio quod latet " in signo significatio; sed illi conjiciant involutum " quibus datum est nosse mysterium."

(44.) *De muliere quæ post cæcitatem viginti annorum visum suum per martyrem Thomam recuperavit.*

A woman of Lucca, blind for twenty years, recovers her sight, and sends offerings to St. Thomas by a merchant of Brindisi.

Quidam negotiatori Franco nomine, Brandiciensi, Cantuariam peregre proficiscenti, civis obtulit Lucensis oculos argenteos, ad tumbam martyris Thomæ deferendos, dicens, " Soror mea, frater Thomipeta, visu " viginti circiter annis caruit. Post tantas tamen " tenebras a martyre Thoma, quem sæpius invocavit, " quadam nocte promissionem reddendæ sibi lucis " accepit. Unde magis confidens de martyre vovit " quod, si visitaretur a martyre, tres in die visitationis " suæ missas per singulos annos decantari faceret, et " quinquaginta pauperes pasceret. Hoc obstricta voto " nocte dormivit, et mane videns surrexit."

(45.) *De comite Hamelino, cujus alterum oculorum albugo obduxerat.*

Hamelin, earl of Warrenne, cured of a film over the eye.

Hamelinus comes de Warenna altero oculorum suorum nihil videbat, albugo quippe lumen obduxerat. Erubescebat igitur vir nobilis et frater regis tenebras suas. Gemebat maculam importunam quæ pupillæ luminis invidebat et inhonorificentiam ingerebat; nam quamtumvis nobilis, minus amatur infirmus. Unde confugit ad fimbriam hujus martyris, præsumens quod de benignitate misericordiaque sancti, quamvis recordaretur quantum offendisset eum, sibi postularet auxilium, vocans quem pridem provocaverat. Dumque spem posuit in panniculo qui martyrem tetigerat, gratiam promeruit. Divinæ namque justitiæ fuit ut qui peccaverat puniretur; rursusque supernæ miserationis fuit, ut quem vocaverat in vita proditorem, in morte potentem experiretur.

See p. 39.

(46.) *De duabus mulieribus cæcis, altera in via, altera ad martyrium martyris illuminata.*

Si mulier Albreza domi sedisset, adhuc gradiens regeretur, egeret. Si mulier Elveva martyrem Thomam precibus non sollicitasset, in perpetuum cæca permansisset. Hæc ab episcopatu Wigorniensi limina martyris adibat, et votum non consecuta redibat. Rursus iter aggressa, quadam protervitate, quod prius non obtinuit, obiter impetravit. Illa triduo jejunans, duce marito de diocesi Baiocensi Doroberniam veniens, ex voto martyrem loco quo passus est oravit, et ab oratione videns surrexit. Nobis autem exhibita, nomen viri et villæ suæ, causam et curam cæcitatis, indicavit.

Albreza, from the diocese of Bayeux, and Elveva, from that of Worcester, cured of blindness.

(47.) *De muliere illuminata quæ viginti quinque annis cæca fuit.*

Asseruit apud nos Ellembertus quidam, religiosi scematis, quia in xenodochio quod a stadiis aliquot portum Wizandum prospicit, mulieris faciem viginti quinque annis visu carentem sacro liquore martyris perfudit, videntemque ipsam ad propria remisit.

A woman near Witsand cured after twenty-five years' blindness.

(48.) *De juvene super quem cretifodina procubuit.*

Accidit in episcopatu Wintoniensi, villa Bromware, quod cum juvenis Hugo, filius cujusdam hominis rusticani, cretam effoderet, super caput ejus cretifodina procumberet, bigamque cum jumento ipsius conterens ipsum non contereret. Contritorum miserator Thomas præsidio fuit. Stabat namque jumentum onus suum quod extraheret exspectans; onerans autem ruinosam domum subcavabat. Qua ruente et cum jumento bigam obruente, nomen martyris Thomæ juvenis clamans in-

Hugh, of Breamore (?), is preserved when overwhelmed by a fall of chalk.

vocare cœpit; nam solo clamore sibi subvenire potuit. Qui liberavit eum. Jumento enim contrito, bigaque in plures partes confracta, ipse quamvis obrutus, et multa mole sepultus, tamen vita non est privatus; invocatus quippe conservabat invocantem, et cum contererentur quæ validiora erant, minus firmum et fragile conteri non sinebat, ut mirabilis mirabilior fieret. Unde cum de nuntiata ruina clamor tolleretur, concurrentibus comprovincialibus inventa sunt jumentum et biga juxta quod dictum est contrita. Juvenis vero spirans et adhuc habens in ore suo nomen martyris effossus est, nihil habens in corpore læsionis præter pondus et molestias oppressionis.

(49.) *De presbytero quem testudo cadens non læsit.*

Hugh, a priest of Fontaines (?), in the diocese of Lisieux, is preserved from the fall of an arch.

In villa territorii Luxoviensis quam Fontes appellant, martyri Thomæ constructum fuerat altare, cui testudo supereminebat, ipsum et aliud altare complectens. Cui quadam die suppositas presbyter Hugo cum clerico suo cintras amovit. Quibus amotis [1] minus tenaciter agglutinata [2] testudo devolvi cœpit. Presbyter autem ruinæ suppositus, cum nec locum fugiendi nec tempus haberet, martyris Thomæ nomen invocavit. Ruinosa tamen moles nihilominus super caput invocantis procubuit, sed, mirabile dictu, capiti supposito nocere non potuit. Vociferanti quippe nomen martyris, immo, nomini martyris, lapides pepercerunt, et cum calceamenta mutorum pedum violenter concidissent, caput Thomisonans illæsum timorati conservarunt.

(50.) *De milite qui vulnus non invenit in manu vulnerata propter invocationem martyris Thomæ.*

Richard, a knight of the same

In eadem villa miles Ricardus, magnæ devotionis in sanctum, in sancta ejus solennitate grave vulnus per-

[1] *amoto*, MS. | [2] *agglutinatam*, MS.

tulerat. Nam post expletum nocturnæ synaxis officium, pueris in domo ejus propter vigilias et nocturnum laborem lasciva manu panem frangentibus, cum uni panem eriperet quem alii non habenti daret, manum suam protendit, et cultello obtenso non observans infixit, quæ pæne perforata est. Igitur cum graviter doleret, sancto cujus solennitas agebatur læsam manum commisit, ceream fingens et annuam capitationem promittens. Et factum est: mane surgens sine vulnere cicatricem invenit.

place, is healed when wounded in the hand.

(51.) *De juvene Januense cui martyr obtulit donaria.*

Petrus quidam, juvenis de territorio civitatis Januensis, tumulum martyris advenit. Qui oblata imagine argentea tredecim solidos appendente, causam sui adventus exposuit, hæc dicens: "Membrorum, fratres, "quondam destitutus officio, lectoque tribus mensibus "affixus, sine spe salutis infirmabar. Nam sine minis-"trantium obsequio nec modicum dimovebar. Unde "martyri vestro spopondi munus quod obtuli; et sub-"secuta est condigna recompensatio. Nam quadam "nocte venientibus ad me sanctis, beatus Thomas, qui "et ipse fuit unus ex illis, obtulit mihi donaria, quæ "congesta ferebat inter brachia sua, monuitque sus-"cipere. Sed cum dubitarem de suscipienda specie, "respondit, 'Salus tua est.' Volentibus autem quibus-"dam malevolis qui affuerant collata diripere beneficia, "excitatus sum. Igitur die proxima post visionem "innitens baculo deambulare cœpi indies et convalui."

Peter, a young Genoese, recovers the use of his limbs.

(52.) *De tribus militibus et armigero sanitati restitutis.*

Duos milites Neustria Doroberniam transmisit ad gratias, Ricardum et Symonem; tertium Lemovicense ter-

Three knights and a

squire healed of wounds.

ritorium, vocabulo Petrum; quartum Angliæ regio remota, non militem, sed militis armigerum. Quorum primus engania genu transfixus fuerat; secundus lancea corpus et brachium; tertius missili inguen et ventriculum, præter gravia vulnera capitis et aliorum membrorum; quartus gladio præcisam cratem manus defleverat. Secundus, sicut et tertius, munere martyris evasit mortem; primus et quartus loripedis et manci deformitatem.

(53.) *De quodam qui venienti sagittæ brachium objecit.*

Cure of a man wounded in the arm by an arrow during the siege of Huntingdon (May–July, 1174).

Quidam apud castrum Huntendune sub discordia regum Anglorum directæ in se sagittæ manum objecit, quæ internodia intercurrens brachii lacertique confinio ferrum infixit et reliquit. Procedente tempore dolor exuberabat, et mitigari non poterat. Nam doloris causa suberat, nihil tamen ex tactu vel visu subesse putabatur. Sic novem mensibus miser homo periclitabatur; et forsan in perpetuum periclitaretur, nisi in invocatione martyris inveniret curam doloris. Ad nomen namque martyris et votum peregrinationis, ferrum, quod longum latuerat, tangendum se exhibuit.

(54.) *De duobus militibus, quorum alter voto de phthisi,[1] alter de ruptura, convaluit.*

Hugh de la Haie (?) a knight of Coutances, cured of consumption.

Conrad, a German knight, cured of a rupture.

Miles Hugo, de Sepe denominatus, ex diocesi Constantiensi, notus nomine sed notior cognomine, phthisicus[2] fuit. Qui viro Dei vovit, et convaluit. Ejusdem ordinis Conradus Teutonicus decem annis incommoda rupturæ sustinuit. Cui cum suaderetur quod incisione sibi mederetur, sed non persuaderetur, quia verebatur aleam incisionis,[3] de consilio cujusdam re-

---

[1] *pthisi*, MS.

[2] *thisicus*, MS.

[3] *inscisionis*, MS.

ligiosi secunda et quarta feria a carnibus, sexta a piscibus, abstinere promisit; donec visitato martyre de peregre rediret. Mira res, labiis votum distinguentibus, tumor genitalium ruptus est, sanieque erumpente viscera quæ defluxerant in locum suum rediere.

(55.) *De milite elephantioso post reditum de Hibernia.*

Henricus quidam, cismarinis et transmarinis notus, de Pumereia cognominatus, dives terrarum et castrorum, sub rege suo militans Hiberniam impugnaverat. Sed nemo dubitet quin Rex cœlestis offensus suas vindicet injurias. Nam a domo sua sanus et speciosus abierat, sed elephantiosus et turpis domum redibat. Rediens notis etiam suis vilescebat, eo quod notis fœdis exhorrescebat. Sed dum preces ad martyrem convertit, excrementa fœditatis evertit, Dominumque, quem bellicosus offenderat, supplex in mediatore propitio propitium promeruit. Unde cum veniens oratum fratrum se Cantuariensium commendaret orationibus, curatorique suo gratias ageret et reditus assignaret, vidimus in eo quid erat et quid fuerat. Nam facies ex rubore qui adhuc post tubera demolita cuti suberat curati morbi vestigia præferebat; ex planitie vero sua indicium sanitatis adeptæ præferebat.

Henry de Pomeraie cured of leprosy contracted on the Irish expedition.

(56.) *De milite qui propter lepram patriam suam fugit.*

Fugit miles Giraldus de civitate Porta Clausa ut loca ignota, ne nosceretur, adiret. Nam notorum compatriotarum pro facie sua faciem verebatur, quorum non poterat aspectus sustinere despectus. Itaque post multarum circuitus regionum, cum jam vitæ mundioris esset, sæcularitate militari, penuria corporali ex parte detersa, in visu noctis meruit audire quod si limina martyris Thomæ visitaret, beneficia perciperet. Credidit

Gerald, a knight, having left his country as a leper, is healed at Canterbury.

et paruit; unde mundatus Cantuariæ se videndum exhibuit.

(57.) *De milite Arvernensi leproso, qui Johannes Scotus dictus est.*

John of Salisbury to the monks of Christ-church.

"Venerabilibus dominis suis et amicis in Christo " carissimis, Odoni priori et Willelmo subpriori et " universis fratribus qui in Cantuariensi ecclesia Domino " famulantur, sacerdotum Christi minimus Johannes " de Saresberia salutem et sinceræ caritatis obse- " quium.

At an assembly at Bourges, Pontius, formerly abbot of Clairvaux, bishop of Clermont, relates miracles done in Auvergne.

"Gloriam Dei silere non possumus, præsertim in " his quæ pertinent ad totius ecclesiæ ædificationem, " et consolationem nostram, quibus cœlitus datum est " ut nos quandoque sanctus Thomas familiares habuerit. " Nuper cum in urbe Bituricensi rex Francorum epi- " scoporum et procerum conventum habuisset solen- " nem, venerabilis vir Poncius, quondam Clarevallensis " abbas, nunc episcopus Clarmontensis, qui ab Anglia " paucis diebus redierat, coram rege et archiepiscopis " Bituricensi et Senonensi et episcopis et proceribus cœ- " pit referre miracula quæ ad memoriam sancti Thomæ " Dominus operatur in Arvernia. Cum vero quære- " retur ab ipso an ipse oculis suis viderit aliquod " miraculum cui in veritate ordinis sui testimonium " perhibere auderet, respondit:—'Erat in civitate

John, called the Scot, cured of leprosy.

" 'nostra miles nobilis, nomine Johannes Scotus, qui " 'non pauciores reditus quam episcopus habebat in " 'civitate. Is factus leprosus, judicio cleri et populi, " 'ut moris est, a cœtu publico segregatus, etiam ab " 'uxore, quam nobilem duxerat, derelictus, seorsum " 'longo tempore mansit. Tandem auditis miraculis " 'sancti Thomæ, Cantuariam profectus, post multam " 'moram fere sex mensium, a sancto Thoma curatus

---

[1] *Synonensi*, MS.

" 'et sanus ad propria remeavit, rerum suarum cum " 'uxore et amicorum gaudio administrationem re- " 'cipiens. Rogavimus ergo illum ut ad dilatandam " 'gloriam martyris se domini regis et hujus conventus " 'conspectui nobiscum præsentaret. At ille respondit " 'se illud non facturum, quia grave erat ei quod " 'aliquis sciebat ipsum fuisse leprosum.' His auditis, " cum dominus rex et omnes alii Deo gratias agerent, " subintulit comes Theobaldus hunc eundem Johannem " ex causa ingratitudinis futurum esse leprosum, quia " erubescebat dare gloriam Deo.

A cure related by the canons of St. Outrille, at Bourges.

" Cum omnes qui audierant mirarentur et gratias " agerent, collaudantes gloriam Dei, et merita martyris " multipliciter prædicarent, recensentes liberalitatem, " urbanitatem, et magnificentiam ejus ad homines, " fidem, zelum legis, constantiæ perseverantiam, quam " ab initio promotionis suæ in Deo semper habuerat, " canonici Sancti Austregisili Bituricensis in audientia " clamaverunt, 'Fecit et nobiscum Deus misericordiam " 'suam; et beatus Thomas bene remuneravit humani- " 'tatem quam ei exhibueramus dum apud nos in " 'diebus exsilii et proscriptionis suæ, quando dominus " 'papa morabatur in civitate ista, jure hospitis ver- " 'saretur.' Injunxeruntque cantori ut referret mira- " culum, quod celebre erat in clero et populo Bituri- " censi, et in serviente sancti Austregisili fuerat " perpetratum.

" Tunc ita cantor exorsus est: 'Erat in obsequio " 'ecclesiæ nostræ adolescens qui adhuc in sancti " 'Austregisili castro moratur, nomine Bucecius. Is " 'effectus fistulosus ad extrema fere deductus est. " 'Ramusculi enim qui a pestifera radice infirmitatis " 'multipliciter pullulaverant, jam in locis pluribus " 'perforaverant collum miseri, humeros, latera, manus " 'et pedes; a planta pedis usque ad verticem non " 'erat in eo sanitas. Omnem tamen curationi suæ " 'adhibuerat diligentiam; sollicitaverat medicos, nec

" 'profecerant illi. Circuierat loca sanctorum Franciæ, " 'et tandem Minoris Britanniæ, quibus gratia curandi " 'morbum istum collata creditur, et totius consola- " 'tionis expers ad propria reversus est. Quid multa? " 'Tandem auditis miraculis sancti Thomæ, Cantuariam " 'profectus obtinuit ut stilla sacri liquoris vulneribus " 'ejus infunderetur. Quo facto, tanta doloris acerbitas " 'totum corpus ejus interius et exterius occupavit, " 'continuata per multos dies, ut fere singulis horis " 'se crederet spiritum exhalare. Sed imminente " 'solemnitate Pentecostes obdormiens ad memoriam " 'martyris plenam consolationem accepit. Pariter " 'enim contigit ut omnino cessaret dolor et morbus " 'exstingueretur et vulnera sanarentur, relictis dum- " 'taxat cicatricibus et gratiosa mutatione cutis, quæ " 'adhuc perseverant ad veræ liberationis indicium.'

" Hæc cantor sub attestatione circumfusæ multitu- " dinis retulit, et excitavit omnes ut clementiam Dei " et martyris sui magnalia collaudarent. Quæ quia " tam solemni relatione et tam irrefragabili attestatione " publicata sunt, scribenda censui sanctitati vestræ, ut " vestra quoque opera Dei gloria dilatetur, et debitus " martyri cultus accrescat. Quem in eo maxime con- " sistere arbitror, ut causa quam pretiosiorem habuit " quam animam suam, id est divinæ legis integritas " et sacrosanctæ libertas ecclesiæ, justificata servetur et " illæsa permaneat. Alioquin ridiculum, immo certe " omnino damnabile est, hominis, quantumcunque jus- " tus sit, venerari personam, et causam Dei, pro qua " ille justificatus est, impugnare.

" Sanctitatem vestram in longa tempora conservet " Altissimus. Estote memores mei in orationibus " vestris."

(58.) *Confirmatio.*

The bishop of Clermont to

" Reverendis fratribus et dilectis in Christo dominis " et amicis suis, priori et conventui Cantuariensi,

the monks of Christ-church, in confirmation of the story of John the Scot.

" Pontius Arvernorum humilis minister, salutem et
" sinceræ dilectionis affectum.

" Servat consuetudinem antiquam pagina nostra
" miracula quæ per beatissimum Thomam martyrem
" suum Dominus operari dignatus est præcordiis exsul-
" tantibus retexendo. Siquidem quidam miles erat in
" episcopatu nostro, Johannes Scotus nomine. Qui,
" percussus elephantia, et propterea facie et membris
" reliquis deformatus, sepulchrum gloriossisimi Thomæ
" martyris devotus adiit, et patrocinio ipsius cum
" lachrymis et multa cordis contritione implorato, in
" reditu suo ita plene restitutus est sanitati, ut vestigia
" infirmitatis in ipso non appareant, et vigore pristino
" sibi reddito officia militiæ, quam deseruerat, strenuus
" exsequatur."

(59.) *De converso a ruptura sanato, qua triginta annis laboraverat; et de Ricardo monacho a paralysi sanato.*

The abbot of Sawtry to the monks of Christ-church.

" Dominis serenissimis et amplectendis in Christi
" caritate patribus, domino priori et venerabili conven-
" tui ecclesiæ Christi Cantuariæ, frater P., vocatus
" abbas de Saltereia, modicum id quod est.

A lay-brother cured of rupture after thirty years of suffering.

" Laudandi patris laudem silere degeneris est filii
" et infidelis. Ad gloriam igitur et honorem glorio-
" sissimi martyris et patris nostri beati Thomæ, cujus
" una vobiscum paternitate gloriamur, breviter et sum-
" matim perstringimus quod meritis ipsius apud nos
" operatus est Deus. Ingratitudinis quippe vitium
" devitare cupientes impertitam nobis cœlitus gratiam
" veremur occultare sub modio. Est in domo nostra
" quidam frater conversus, vir piæ admodum simpli-
" citatis et conversationis egregiæ, Alfwinus nomine.
" Qui multis laboribus, quibus Domino desudaverat,
" ita ex utraque parte ruptus est, ut intestina ejus in
" testium cellulam descenderent, nisi ea cingulo tali

" incommodo aptato cohiberet. Quod cum triginta cir-
" citer annos ageret, ipsumque cinctorium non modi-
" cam ei molestiam sive impedimentum afferret, quin
" etiam et cuti et carni gravem læsionem afferret,
" crebrescentibus miraculis quæ per gloriosum patrem
" et præsulem vestrum Thomam operatur Qui facit
" mirabilia solus, conversus ad Dominum et ad sæpe
" dicendum martyrem ejus supplicat opportune impor-
" tune ut diutino dolori remedium indulgerent. In-
" terdum etiam quasi murmurans causabatur quod
" Dominus per beatum martyrem suum multos sa-
" naret qui ei tam laborioso famulatu non fuerant
" obsecuti.

" Quadam denique nocte, quum deposita zona quam
" prædiximus membra sopori dedisset, invocato tamen
" prius ex intimo cordis affectu Deo, ipsiusque gene-
" trice beata Maria, et mirifico martyre Thoma, con-
" tigit ut, surgentibus cæteris ad vigilias fratribus,
" ipso somno depressus remaneret in lectulo. Qui ex-
" pergefactus, et quasi a quodam, nesciebat quo, exci-
" tatus, advertit fratres in oratorium introisse. Acce-
" leransque relicto præ festinatione cingulo oratorium
" ingreditur, apposita utraque manu ad loca rupturæ,
" ne viscera more solito defluerent interius. Post mo-
" dicum vero exigente necessitate alteram manum
" amovit, sed nihil incommodi exinde subsequi obstu-
" puit. Quid multa? Diem illam discinctus sub veste
" et pedetentim incedens transegit; sequenti fiducialius
" et fortius figens pedem, desiderium pauperis exau-
" ditum et se plene redintegratum gavisus est. Quinta
" vero cingulum infirmitatis suæ fratri coriario reddi-
" dit, dicens se gratia Dei et beati Thomæ sanum
" factum nec illo nec altero amplius indigere. Evoluto
" autem duarum hebdomadarum circulo, confirmatum
" sentiens quod in illo operatus est Dominus et Christus
" ejus, seriem totius rei nobis exposuit ad liquidum.
" Nos igitur ista vestræ serenitati congruum duximus

"intimare, ut quod erga nos actum est in tenebris "vos manifestetis in lumine. Valete.

"Alio autem tempore cellerarius noster, nomine Ricardus, iter agens pro officio suo, dira passione percussus est, ita ut os ejus aurem versus retorqueretur. "Necessitate tali coactus divertit ad quendam familiarem nostrum, magistrum Johannem de Sancto Albano, beati Thomæ præcipuum dilectorem, ibique "infusa ori ejus aqua prædicti martyris eadem hora "ab omni incommodo et dolore convaluit. Iterum "valete in Domino, sine quo nihil est validum."

The cellarer cured of paralysis in the face.

(60.) *De juvene cujus equus furto sublatus est.*

Juvenis quidam Huardus, de territorio Luxoviensi, equum suum in agro ligaverat. Quo furto sublato, precabatur martyrem ne ipse re privaretur cujus pretium destinaverat in peregrinationis viaticum si suum ei placeret peregrinationis iter. Audientes autem convicanei damnum et querimonias ejus, adhibito consolationis remedio monere studuerunt ne furtum persequeretur (nam post multum laborem re furtiva frustraretur et inani labore consumeretur), sed domi sederet totum martyri committens. Ille vero non adquiescens abiit viam multam, quasi fortunam sequens et in incertum dirigens gressus suos. Cumque quasi viginti quinque milliaria pertransisset, prospexit secus viam, et ecce caballus ejus pascens, et fur astans. Qui quum stupore metuque rigescens supervenientem salutaret, "Non "salveris," ait, "fur pessime, qui equum meum, propter peregrinationem beati Thomæ distrahendum, abduxisti." Ille vero rogabat eum intuitu martyris ut suum recipiens sibi indulgeret, perhibens se circumventum hoste maligno, et cum solidos aliquot promitteret ne furtum proderet, ex condicto reduxit equum ad locum unde abduxerat, et [sic][1] furtum sopitum

Huard of Lisieux recovers a stolen horse, which he had intended to pay the costs of pilgrimage.

He spares the thief for St. Thomas's sake.

[1] Interlined in MS.

est. Oportuit enim mediante martyre ut et homo servaretur indemnis, peregrinaturus ad martyrem, nec homo damnaretur deprecatus ad martyrem.

(61.) *De porco qui quadraginta diebus mortuus incorruptus inventus est.*

A pig, given in reward for working at a chapel of St. Thomas at Arthington, is preserved forty days incorrupted in the river Wharfe.

Villa est in episcopatu Heboracensi quæ dicitur Hardintona. Qua construens capellam beati Thomæ Godefredus monachus Pontefractensis ecclesiæ, custos Deo devotarum sanctimonialium ejusdem villæ, Turgiso cuidam operario dedit pro mercede laboris sui porcum de oblationibus populi. Quem cum domum suam ligatum super jumentum suum transferret, periclitans in aqua quæ dicitur Werf abjecit, et objecit martyri cujus operi insudaverat quia pretio laboris sui privaretur. Evadens autem periculum, fratri prædicto jacturam suam indicavit. Qui cum compateretur ei, volens aliam supererogare mercedem, "Non," ait, "pretium duplex accipiendum est mihi." O virum pauperem, sed paupertate sua contentum, et paupertatis fructu non frustratum! Nam post quadraginta dies audiens quia sus suus appareret, abiit ad locum quo submersus emerserat, et sicut ligatum abjecerat invenit, quamvis mortuum, tamen recentem, tanquam eodem die trucidatum, et ne uno pilo diminutum. Intelligensque quia suem sibi servasset martyr incorruptum, in usum rei familiaris exenteravit, ipsaque intestina, tanto tempore conservata, mensis suis reservavit.

(62.) *De ampulla martyris quæ in igne liquescere non potuit.*

Austin, of London, is unable to melt a phial which had held a relic

Fundebat Augustinus quidam, civis Londoniensis, artis fusoriæ peritus, veteres ampullas, ut ex confusis novas effigiaret, sacro ministerio cultuique divina dedicandas, addiditque aliquot ex vasculis novi martyris

quæ circumferri solent. Quibus omnibus liquescentibus, una fuso stamini supernatare videbatur. Miratus fusor forcipes admovit, et liquido stamini infusibile stamen impressit. Sed non tanto calori cessit, quamvis modicum soliditatis haberet. Cumque stupens super visis existimaret fornacem suam minus prævalere quia minus caloris haberet, prunas vasculo substravit et superposuit, sed nec sic metalli rigorem domare potuit. Unde novitatis causas investigans, deprehendit aliquid de corpore sancti martyris vasi infuisse, quod ei refrigerium conferebat, et combustionis injurias repellebat.

of St. Thomas.

(63.) *De puero qui annulum deglutivit.*

Apud oppidum quod Angli vocant Eie, parvulo suo, qui vagiebat in cunis, mulier quædam annulum dedit in manus. Sed dum lugentem sedabat, luctum suscitabat. Nam fulvo splendore puer delectatus metallum absorbuit, quod vitæ canalibus obstructis faciem tetra nigredine decoloravit. Cumque sanguinem nares et aures effunderent, vicinum testabantur interitum. Stabat anxia mater, manibus suis imputans duplex damnum prolis et possessionis. Tandem martyri promittens annulum quem perdiderat, filium recepit quem deflebat; ad nomen namque martyris annulus erupit a præcordiis.

A child at Eye, having swallowed a ring, is delivered on his mother's vowing it to St. Thomas.

(64.) *De muliere per cujus narem martyr os ejecit.*

Cantuariæ mulier quædam, dum gulose pranderet olus, pœnam gulositatis incurrit; nam gutturi os stetit infixum. Quo spiraminis iter intercipiente, cecidit similis exanimi penitus et exanimata pæne. Concurrentibus vicinis, non erat qui subvenire posset. Unde cum moritura putaretur, unus arrepto filo mensus caput et collum moribundæ vovit martyri Thomæ. Mira res; protinus os non per oris latitudinem

A woman of Canterbury, being choked by a bone, discharges it through her nose.

sed per naris angustiam exsiliit. Quod cum exhiberetur ad videndum, nisi vidissent cominus astantes, non credidissent quod os ejus quantitatis per eam angustiam trajici potuisset. Nam unum et semis pollicem habens longitudine, caput alterum dilatabat, alterum ad acuminis angulum coarctabat, ut sagittæ gereret effigiem. Claruit autem omnibus virtus martyris, qui qua via non ierat,[1] quod vitam subtrahebat eduxit.

(65.) *De pirata, qui, quum diripuisset peregrino byzanteum beato Thomæ destinatum, movere se non potuit.*

A pirate, having robbed a pilgrim of a bezant intended for St. Thomas, is unable to stir from the spot.

Peregrinus quidam de territorio sancti martyris Eadmundi servierat in xenodochio Jerosolimitano. Servitii gratia byzanteum acceperat; quem inde peregre rediens miserat in ampullam martyris Thomæ, tumulo ejusdem martyris offerendum. Veniens autem in mare, incidit in manus piratarum, quorum unus diripiens sibi peram ejus prædam putabat. Sed in præda deprædatus se movere non poterat, et tentus est ab eo quod tenebat. Res enim martyri destinata prædonem prædabatur. Stabat igitur immotus, lingua liber et manibus, sed fixus pedibus. Vidensque socios liberos et expeditos, stupens super impedimento suo, interrogabat quidnam sibi contigisset. Dumque cogitationes diducebat, et conscientiam conveniebat, recordatus rapinæ abjecit alienum a se et recepit se.

(66.) *De accipitre in Norwegia qui avolaverat.*

A Norwegian returns thanks for

Clericos duos nobis Norwegia præsentavit, Gillinum quendam, vico archidiaconi fungentem, quem subita passione percussum et obmutescentem martyr post

[1] This first letter of this word interlined in MS.

votum peregrinationis subito sanitati restituit, virumque litteratum Gotefridum, non de se sed de accipitre[1] gratias referentem. Quod decrevi non præterire silentio. Habuerat in cavea vir iste plures accipitres; quorum duos male habentes, sive ex clausura sive marinorum fluctuum molestia, (nam navi cavea adhærebat,) super perticam exposuit. Unus autem sub divo respirans, suspectosque habens carceris angustias, avolavit, in naturalemque libertatem receptus insulas et maria transvolavit, quæ regio illa habet intermixta, ut non oculos omnium duntaxat evaderet, sed et redeundi spem penitus auferret. Unde dominus, tristis quia persecutio difficilis erat, et quia animantia quorum fera est natura mansuetudinem suam levi occasione dediscunt, ipsum martyri Thomæ vovit, si fugitivum recipere mereretur. Ut igitur avibus et aeri constaret martyrem dominari, aquilis duobus injunctum est volucrem reducere; quæ præ se die sequente reducem agitantes, strepituque alarum et rostro tanquam fugitivum increpantes, eo usque perurgere videbantur donec aere in navim unde avolaverat inter cruscula adolescentis unius formidolosus dilaberetur, dilapsus teneretur, tentus domino suo resignaretur, et inde ad tumulum martyris transferretur.

his cure, and another for the recovery of a lost hawk.

(67.) *De vitulo martyri Thomæ reddito.*

" Dilectis fratribus Cantuariensis ecclesiæ A. humilis
" minister Stocatoniensis ecclesiæ debitam subjectionem
" et fidelem in Christo fraternitatem.

" Rem, fratres carissimi, testamur, quam scimus, et
" quæ in nostra diocesi contigisse dignoscitur. Mulier
" siquidem paupercula apud nos ægrotavit, et vacca
" pariter, quam unicam habebat, furere cœpit. De
" cujus propriaque salute desperans,[2] voto se peregrina-

A woman of Stockton (?), having promised to go on pilgrimage, and to give a calf to St. Thomas, is punished

[1] *ancipitre*, MS. | [2] *disperans*, MS.

for attempting evasion.

" tionis ad limina vestri martyris obligavit. Spondens-
" que eidem martyri vitulum vaccæ prægnantis, utrique
" sanitatem impetravit. Sed in voto prævaricata solvit
" iter peregrinationis, vitulum vero bovis enixæ filio
" dedit quem de sacro fonte sustulit. Unde cœpit
" offensus martyr suum vindicare promissum. Quem
" suum recte dixerim, nam et candidus est, quum can-
" didos nesciatur habuisse parentes; sive candidatus,
" tanquam coloris innaturalis indicio sancto dedicatus.
" Dixitque mulieri, sub specie cujusdam venerabilis
" mulieris visione nocturna, non nisi soluto promisso
" posse eam salvari. Quæ visione consternata con-
" suluit nos, qui injunximus ei quod vitulum redimeret,
" redemptum martyri Thomæ restitueret, et nos interim
" eum in custodiam susciperemus, quoadusque majus-
" culus duci posset ad martyrem. Adquievit, cus-
" todiam nobis relegavit, sed, cum 'varium et mutabile
" 'semper fœmina' sit, condicto non stetit, et in aliam
" villam rem martyris distraxit.

Virg. Æneid. iv. 569.

" Quod cum pervenisset ad notitiam nostram, eam
" et emptorem convenimus, dicentes quod damnum
" suarum rerum incurrerent nisi suum martyri resti-
" tuerent. Quod contigit juxta quod diximus. Nam
" mox emptor, amisso jumento suo, ipsius rei didicit
" experimento quia ex injuriis sancti damna sua pro-
" cessissent. Itaque timore et ammonitione concussi
" reddiderunt, illa denarios, ille vitulum. Quo reddito,
" post tres hebdomadas reddidit et jumentum martyr
" amissum, tanquam diceret, 'Aufers mihi, aufero tibi;
" 'reddis mihi, reddo tibi.' Mittimus igitur vitulum
" ad vos, jam adultum et conternantem,[1] sperantes de
" gratia martyris in obsequio muneris. Valete."

---

[1] Cf. Isai. xv. 5 (*vitulam conternantem*). "Conternans dicitur illo "qui est in completione tertii "anni."—Ducange.

(68.) *De muliere quæ invenit telam furto sublatam.*

Venit ad nos peregrinus dicens, "Tela, fratres, quam "præ manibus habeo meis, et in vestris depono, vestri "martyris exenium est. Cuidam siquidem mulieri de "Dorseta, regione Anglicana, sexdecim ulnarum tela "furto sublata est. Quæ martyri conquesta est quod "eum diligens et debita veneratione colens tanto "damno permitteretur affici. Denique promittebat ei "partem telæ, si totam sibi restitueret. Quid plura? "post triduum mane surgens ad ostium domus suæ "telam jacentem invenit."

A woman in Dorsetshire recovers a stolen web.

(69.) *De muliere quæ sandaliis suis varium et grisium insuerat.*

Abutebatur cultu fœmineo nobilis fœmina Anglicana, Galiena nomine. Nam sandaliis suis non aurum tantum appinxerat, sed et varium et grisium insuerat. Viro suo fortasse placere cupiebat, sed in pede delicioso pudicitiam matronalem suspectam reddebat. Accidit autem ut ultione divina percuteretur et inflatura distenderetur; quæ superiores partes et inferiores occupans, pedis insolentiam in cæteros transfundebat artus, minabaturque celeri suffocatione humilitatis injurias vindicare. Sed mulier gnara, considerata percussionis suæ causa, martyri Thomæ calceamenta[1] enormitatis vovit, et convaluit. Et factum est ut per tumorem corporis reprimeretur tumor mentis, et vice conversa, sanato morbo mentis sanatus est et morbus corporis.

Galiena punished for vanity of apparel, but restored on repentance.

(70.) *De uxore militis quæ periclitabatur in partu.*

Periclitabatur dies tres et eo amplius Alienor, Willelmi cujusdam militis uxor, de vico Oxenefordia nati,

Eleanor, wife of a knight of

---

[1] *calciamenta*, MS.

Oxford, delivered in the danger of childbirth.

vicina partui, sed vicinior morti, ut de vita ejus nihil omnino speraretur. Nam nondum erat ejus ætatis ut mater fieri deberet. Unde vir ei compatiens, præcipue quod intempestivæ conceptionis pericula pateretur, collo ejus reliquias martyris appendit, et in ictu oculi duos in uno homine conservavit; nam puerpera puerum edidit.

(71.) *De filia sacerdotis fistulosa, quæ, postquam ter petiit tumbam sancti Thomæ, sanari meruit.*

The daughter of William, priest of Burton, cured of disease in her breast.

Astitit nobis vir veneranda canitie, Willelmus nomine, testans quod in filia sua, quam exhibebat, martyr operatus fuerat. Quorum testimonio stare decrevimus, quod ambo peregrini essent, quod illa rerum indicia proferret, ille presbyteri nomen haberet, et certo loco quem Burtonam vocant presbyteratus officium exerceret. Mulier hæc fistula laboraverat quinque annis ante passionem martyris, quæ alteram papillarum totam cum parte pectoris occupaverat, et sex foraminibus excurrebat. Non ei tanto in tempore spes sanitatis adipiscendæ provenerat, quia sine effectu medicos convenerat, necdum veri medici nomen in orbe claruerat. Postquam autem terebinthus nova spinis confossa resinam suam distillare cœpit in medicinas ægrotantium, spe sanitatis adducta locum sanitatis adivit. Inde domum reversa, rursus eo repedavit, et ex parte curari promeruit. Tertia autem peregrinatione sanitatem sibi penitus impetravit.

(72.) *De eo qui a beato Thoma, quem blasphemavit, sanatus est a fistula.*

Gerard, after having been cured by St. Thomas,

Ecce iterum Gerardus adest, denuo mihi vocandus ad partes. Qui cum curam fistulæ pridem reperisset apud martyrem, et nunc a martyre rediens mari transmisso in Flandrias repedaret, graviter vexari cœpit ea

parte corporis qua curatus fuerat. Utque pedes ibat, (non enim jumentum curabat in itinere,) divertit a via, non valens iter conviantium prosequi, incumbensque genibus, gemitibus et planctibus cruciatum suum testabatur. Tandem rogantibus viæ comitibus, qui dolenti condolebant, jumento impositus in iter rediit. Et ecce in blasphemiam erumpens ait, "Thoma, vir nequam, "senex delire, non martyrizatus sed strangulatus, cur "laborem meum evacuasti? Inanis est peregrinatio "mea." In hunc modum verbo, non animo, blasphemans, quibusdam tumbam petentibus sancti obviavit. Quibus audientibus repetens blasphemiam suam, etiam ad tumbam ejus quem provocabat tanquam indignanter suam transmisit oblationem.

(See above, p. 280) feels a renewal of his pains, and blasphemes the saint,

Mirabantur audientes quod blasphemantem virum vir Dei sustineret. Nos autem, qui patientem eum vidimus dum corruptibilis fuit et humanæ fragilitati subjacuit, non miramur si incorruptibilis nunc, et motibus humanis exemptus, maledicos patienter portat, et læsus non relædit.[1] Nimirum ad modum terreni medici cœlestis se medicus habebat, qui, cum freneticum ligat, cujus curam suscepit, quamvis ille minetur, maledicat, et spiritu furoris agitetur in curatorem suum, tamen curam ejus non dimittit, ne sibi dimittatur et pereat. Sic medicus cœlestis virum delirum et obloquentem, dum medicina torqueretur efficaci, patienter sustinuit, sciens quod non ex corde sed ex cruciatu verba damnabilia jactaret. Nam verba verberibus non modo vindex non corripuit, sed et opus salutis medicus exhibuit, ex loco cruciatus saniem multam ejiciens, ut qui torquebatur alleviatus et blasphemiæ pœnitens iter repeteret, et post modicum omnimodam sanitatem reciperet.

who yet forgives him, and completes the cure.

[1] Altered to *relidit* (the more correct form) by interlineation in MS.

(73.) *De eo qui sibi articulum cancerosum abscidit.*

Peter, a Frenchman, is cured of cancer in his toes.

Cujusdam Petri, Francigenæ, pedi quem offenderat cancer obrepserat. Ex quo cum multa et diutina sustineret adversa, a sapientibus accepit quod sanitatem non recuperaret nisi morbosum articulum abscideret. Quod quamvis facturus erat invite, maluit tamen vitæ suæ consulere. Eo igitur absciso articulo, succrevit morbus, contiguumque vindicavit articulum; et facta sunt novissima pejora prioribus. Nam membris diminutis major erat dolor, et causa doloris non minor. Rursus suggestum est ut et alterum articulum abscideret, si sanitate gauderet; alioquin ei salus non proveniret. Respondit se malle mori quam tanto subjacere dolori; nec potuit ad hoc suasionibus ullis induci. Cum itaque novo dolore veterique morbo contabesceret, novum medicum divinitus inspiratus adivit. Cujus veram medicinam experiens, suæ imputavit imperitiæ quod imperitis credidisset.

(74.) *De viro et uxore ejus, quos accusatos de adulterio martyr de carcere liberavit.*

A pilgrim and his wife, from Devonshire, are charged with adultery.

Vir de territorio Exoniensi orandi causa Cantuariam venerat cum uxore sua. Quæ cum biberet apud Radulfum quendam, civem Cantuariensem, affuit Romeus petens potum sibi; cui quod habebat in scypho suo transfudit in scyphum.[1] Indignatus ille quod sibi despective dedisset, refudit illud partim in poculum transfundentis, partim in gremium, exclamans, "Expediret tibi alias esse cum Colemanno viro tuo, quam hic cum viro altero." Cujusmodi convitium vir ejus audiens convitiantem expulit a domo; qui cum minis abiens ad primates urbis, homines illegitime conjugatos et incestuosos urbem sub specie peregrinationis ingressos

The magistrates of Canter-

[1] *cipho . . ciphum*, MS. Winton.

nuntiavit. Qui lucrandæ pecuniæ cupidi, venientes convenerunt eos tanquam adulterii reos; et inspecta est substantia eorum, custodiæque assignata, sicut et accusator, donec de accusatione cognosceretur.

bury arrest them, and make them over to the ecclesiastical authorities.

Postera die, quia quæstio talis spectabat ad forum poli, traducens eos decanus in capellam unam separatos ab invicem examinavit. Et ait mulieri, "Quot ex "isto suscepisti pueros?" Respondit, "Quatuor." Et amota ea interrogavit virum de numero filiorum suorum; quo respondente "Duos," reminiscente duorum superstitum, non duorum qui excesserant, tanquam convictos judicavit. Cumque juramentum deferret accusator, quod duobus annis retro mulierem alii viro conjunctam ipse vidisset, reclamavit accusatus quia non accusanti sed inficianti juramentum de jure deferendum esset. Judex autem concatenatos eos infra curtim archidiaconi reclusit in domo. Ubi illa gemitibus et planctibus insistente, ille nummorum quos ex equo suo in urbe vendito adeptus fuerat, et rerum quarumlibet quæ lucro sibi possent obvenire, beato Thomæ decimas assignavit. Factum est autem post lacrymas et multam afflictionem spiritus, cum se sopori dedisset, astitit viro vir venerandus aspectu, dicens, "Surge, liber es; exi per foramen illud;" et ostendit foramen patulum; "domus "portam patentem invenies. Exhibe te videndum fratribus meis. Eum autem qui te vexare præsumpsit, "pœna manet." Dixit et in auras rediit. Expergefactus ille, conquestus de frigore quod dormiendo pertulerat pedem suum liberum reperit, et ait, "Solvit "me Dominus." Admirans illa se solutam pariter invenit. Tunc ferrum quo stringebantur tollentes obseratum, et exeuntes juxta præceptum sancti, portam reseratam repererunt, et mane gratias egerunt. Rem refero Cantuariæ gestam. Sed an accusati rei criminis essent, vel non essent, non ad liquidum compertum habeo. Sed sive legitime vel illegitime nuptias contraxissent, non vacat res gesta miraculo. Nam si legitime conjuncti persecutionem passi sunt, sicut et

They are imprisoned,

but are released by St. Thomas.

The author's comment on the case.

qui pie volunt vivere in Christo, patet in liberatione eorum miraculum. Si vero illegitime conjuncti fuerunt, et mulier huic viro nupsit vivente adhuc viro priore, quem ipsa ante aliquot annos decessisse perhibebat, et accusatur adhuc vivere, nihilominus virtus martyris innotescit, qui scelus eorum occultum ibi ubi latere putabant detexit.

(75.) *De nautis quorum navis sic fracta est ut fractura non posset obstrui.*

A vessel of Newcastle-on-Tyne preserved from wreck.

Nautis quibusdam de Castro Novo, quod fluvius Thynus alluit, mare navigantibus, navis subtus attrita, magnaque ruina fatiscens, fluctus bibebat a carina. Nam sex hinc, septem inde, clavi excussi partes quas munierant infirmabant. Quod advertentes nautæ fluctus irrumpentes exhaurire satagebant, quoad poterant periculo occurrentes. Sed quum irruptio fluctuum laborem cassaret, nec fractura pateretur obstructionem, navim mari periculoque reliquerunt, ingementes et dicentes, "Tibi, Domine, navis et animarum nostrarum "curam committimus. Respice periclitantes in mar-"tyre Thoma, quibus merita propria non suffragantur. "Ceream ei navim pollicemur, ut ligneam conserves." Dignum stupore suffragium. Post preces et votum diebus tribus et totidem noctibus in ponto detenti, viderunt fluctus navim influere et refluere. Sed influentibus termini constituti sunt, ne supereffluendo submergerent; refluentibus autem, sicut et influentibus, injunctum est timorem videntibus inferre, et devotionem excitare.

(76.) *De nautis quorum aliis supernam claritatem martyr Thomas ostendit, aliis navem fractam servavit.*

St. Thomas shows to some

Aliis alio tempore nautis de portubus diversis, sed Cantuariæ vicinis, martyr auxilium contulit. His, va-

lida maris tempestate jactatis, crebro vocatus super mali summitatem supernæ claritatis radios effudit, et mox procellam sedavit; illis fractam navem, cui propter mercem interpositam subveniri non poterat, per longa maris spatia servavit. Quam quum expulsa scapha jam pro derelicto haberent, ex admonitione[1] unius ipsorum voventes martyri mox de subventione ejus certi facti sunt, ut certo periculo suas animas crederent, et durarent in contrita navi donec in navale projicerentur.

sailors a bright light at the mast-head, and brings others safe into port.

(77.) *De nautis Saxonibus, quos martyr liberavit ab imminenti periculo.*

Nautis aliquot e Saxonia multam exoticam mercem advectantibus, et jam mare Britannicum annavigantibus, scopuli assurgebant eminentes et prærupti, mare subjectum tristi vertice despicientes. Quid facerent? Periculum emergebat ex improviso, ventus incumbebat a tergo, prora procurrebat impulsa vento et velo suo, nec erat declinare periculum imminens sine divino suffragio. Unde martyrem supplices inclamitare, donaria polliceri; et ecce ventus exsurgens velo repercusso navem retorsit a periculo, sua contrarietate significans quia non sine numine periclitantibus aspiraret.

Deliverance of a Saxon vessel near the British coast.

(78.) *De juvene qui se armatum misit in flumen.*

Oppidum in Petragoricensi diocesi situm comite Pictavensi Ricardo bellica manu invadente, juvenis Johannes, animo præstans et viribus, quia pontem transire non poterat, quem oppidani fregerant, misit se in fluvium, non cogitans galeam, non loricam, qua impeditior ibat, non corium quod loricæ suberat. Dumque laudem sitiebat, et fremebat in hostem, profundum insiluit,

John, at the siege of a town in Perigord by Richard Cœur de Lion, throws himself armed into the water,

[1] *ammonitione*, MS.

and is preserved, while another is drowned.

invitatus ab alio quodam qui se gurgiti prior immerserat. Cui dum animositate niteretur æquiparari, non anima refugit et corpore periclitari; trahebaturque cum eo, quem fata trahebant. Nam post aliquot passus submersus et abreptus est impetu gurgitis, qui temeritatis ausum præstitit. Alter vero, cum vadum non sentiret, deprecari martyrem cœpit, in cujus honore missam ea die decantari fecerat, et cujus peregrinus pridem fuerat. Ex tunc tanto pondere pressus est ut sub aqua vaderet et videret, donec emergeret et ripam teneret.

(79.) *De clerico per cujus orationem martyr Thomas repulit incendium quod imminebat horreo, et de ampulla in domum accensam projecta, quam dimidiam conservavit incombustam.*

Hugh, parson of Rutheby (?) has his barn preserved from fire.

Clerico duo, profecti Cantuariam orare, convenerunt in itinere; et interrogavit alter alterum quis esset, unde, et quo tenderet. Qui respondit, "Hugo nomen "mihi, villa Ruthebi, qua me Dominus, quanquam "indignum, beneficio dignatur ecclesiastico et perso- "natus honore. Causam peregrinandi præstitit mihi "martyr Thomas et orandi. Accidit enim, credo, "peccatis meis exigentibus, aut [ut][1] opus Dei mani- "festaretur in me, domum meam incendio deperire; "a qua ventus incumbens flammam et favillam im- "pellebat in horreum, quod stabat domui contiguum, "minabaturque annonam, quæ servabatur in annum, "pariter in favillam redigere. Quod damnum videns "et gemens imminere, (ignis enim magnus excreverat, "tum e domus sublimitate, tum ex acervo fabæ qui "horreo adjacebat,) martyrem Thomam deprecatus "sum, ne cætera nondum depasta depasceret ignis. "Mirabile dictu; ad nomen martyris ventus parcere[2] "visus est, flatusque suos, quo in perniciem rei fami-

[1] Interlined.

[2] *parere?*

"liaris intenderat, in partem contrariam retorsit. Nec "animadverti poterat alias ventum mutari nisi ubi "damnum imminebat. Nimirum flatum suum per "martyrem jussus est ibi mutare, ubi invocanti mar- "tyrem poterat officere. Sed tibi, frater, quæ sit "causa peregrinandi referre non videatur onerosum."

"Ego," inquit, "ejusdem professionis et nominis "cujus et tu, villam Avertonam inhabito. Quam cum "die quadam viderem incendio consumi, non modo "privatis sed et publicis rebus subvenire volens, hujus "sancti martyris ampullam, cujus meministi, in domum "quandam ex maxima parte jam combustam jactavi. "Et factum est ut ignis domui parceret, dimidiamque "partem relinqueret intactam. Ipsam vero ampullam, "cum corrigiola sua, quam consumere non potuit, "eatenus perstringere præsumpsit ut denigraret, et "summas cristas lamberet; fortassis ut innotesceret "quantum igni permitteretur in re dicata martyri."

Hugh, priest of Everton(?), extinguishes a fire by throwing in one of St. Thomas's phials, which is not melted.

(80.) *De civitate Hiberniensi, qua, cum cæteræ domus accenderentur, domus eorum qui construxerant capellam martyri Thomæ accensæ non sunt.*

Est civitas in Hibernia quam Largum Portum vocant, civibus Anglis, Francis, et Normannis habitata, sed habens domos stramineas. Quam cum tempore quodam ignis invaderet, et circumquaque depasceret eo quod facilem materiam et domos contiguas inveniret, eorum qui in ea beato Thomæ capellam construxerant mapalia flamma non attigit, quamvis aliis in cinerem collabentibus adhærerent. Igitur civitate suis ædificiis ex parte nudata, videbatur ædicula cum illis quibus præsidio fuit illibata. Et erat manifeste cernere divinitus collatum beneficium propter humanitus impensum obsequium.

At Waterford, "called by the British or Irish *Portlargi*," (Ware's Works, ed. Harris, i. 526), the houses of those who had built a chapel to St. Thomas are preserved in a conflagration.

(81.) *De duobus quorum alter per biennium languerat, alter venenum biberat.*

Cures of two servants of the English and Scottish courts.

Robertus et Henricus, alter cubicularii regis Anglorum minister, venatu doctus et aucupio, alter œconomi regis Scotorum, assuetus dolabro. Quorum Henricus, cum per biennium adversa valetudine lecto affixus, et sui penitus impos effectus, eousque deduceretur ut absque dubio judicaretur moriturus, de consilio benevolorum quorundam aquam martyris potans infra triduum surrexit et convaluit. Alter vero veneno potatus decidit in lectum, finem morbi mortem subitam pertimescens aut immedicabilem languorem. Pestis enim pariter thoracem et superiores partes immodica distendebat inflatura, et pertingebat ad vitalia. Cumque dies præterissent, jacebat anxius, quia martyrem adire affectabat, et pes sibi negabat officium. Sed itineris labore quandoque transituro periclitari malens quam diuturno languore, expetito martyre omnicolorem saniem evomuit. Et cum quinquies vel eo amplius abiens et rediens aqua sacra potaretur, per singulas vices tanto vomitu vires potionis exhausit, ut salutifero potui nocivam potionem cessisse perhibeatur.[1]

(82.) *De vicecomite civitatis Augustæ febricitante.*

The viscount of Aosta cured of a fever.

In valle Moriana, civitate Augusta, vicecomes Boso multipliciter flagellabatur a Domino. Nam circumquaque inquietabatur a comprovincialibus, et post filium suum primogenitum mortuum triginta duos menses febre quartana decoctus eo usque deductus est ut tremens et gemens arma capere cogeretur. Cum autem Domino placuit paternæ correptionis manum continere, transeuntibus per eas partes peregrinis visæ sunt ampullæ sæpe dicti martyris. Et cum impetraretur modica stilla sacri et rubricati liquoris, bibit ægrotans, obdormivit, et ab ea die non febricitavit.

[1] *perhibetur*, MS.

(83.) *De milite de Sancto Quintino quem de tribus infirmitatibus martyr sanavit.*

Miles unus, cujusdam ex fratribus nostris frater co-uterinus vel germanus, de Sancto Quintino cognominatus, sinistram in sinistro pede guttam patiebatur. Qui die quadam expetens ecclesiam cogitare cœpit de capella martyris construenda. Cogitando pes æger sonum dedit; ille audiens substitit, obstupuit; stuporem repentina sanitas comitata est. Nimirum merito bonæ voluntatis consecutus est effectum sanitatis. Post aliquantum tempus vir idem ægrotavit et decidit in lectum. Cumque decursis aliquot hebdomadibus diem extremum sibi putaret imminere, recordatus est reliquiarum martyris apud se reconditarum. Quas aqua lavans et bibens, sensit eadem hora (neque enim intercessit mora), sibi morbum a summo thoracis detrahi. Erat autem sonus tanquam corium carni detraheretur. Tertia plaga percussus est, sed et tertio sanatus. Nam excrevit ei pustula supercilium obumbrans, officiens lumini et indecens conspectui, quamvis minimum dolorem, magnam tamen deformitatem, generans. Ipse autem medicans sibi quotidianâ saliva luxum ejus reprimere nitebatur; sed præcurrentibus elephantiæ signis facies succrescere cœpit, et color alterari, ut lepra putaretur. Unde tristis effectus, et quia jam vilis habebatur et despectus, martyrem voto [et] prece sollicitavit. Quid plura? facies informis formam recepit.

A knight, named of St. Quentin, is healed of three ailments.

(84.) *Litteræ Baiocensis episcopi de leproso quodam per martyrem Thomam curato.*

" Henricus, Dei gratia Baiocensis episcopus, omnibus " clericis per episcopatum Baiocensem constitutis salu- " tem, gratiam, et benedictionem.

" Noverit auditorum caritas præsentium litterarum

Henry, bishop of Bayeux, relates how William, of Rouen,

was cured of leprosy.

" bajulum, Willelmum nomine, Rothomagensem natu, " meritis beati martyris Thomæ curatum a lepra. " Curationis modum nobis exposuit. Nam cum per " annum et dimidium a cœtu communi segregatus fra- " tribus simili morbo laborantibus cohabitasset, desi- " derio sanitatis accensus est ex benignitate martyris, " quem sæpius audiebat et videbat huic infirmitati " subvenire. Circa cujus sepulchrum aditum dies ali- " quot delitescens, cum se præter quotidianam afflic- " tionem devotione orationis peregrinationisque molestiis " afflixisset, die quadam martyrem videt manum suam " sibi porrigentem. Evigilans autem, (nam videndo " sopore tenebatur), subitis doloribus concussus spiritu " infremuit, corpore totus exhorruit. Videbatur erup- " tis tuberibus sanies effluere, talisque apparebat cui " manum medicus adhibuisset. Quod plane cernere " erat. Nam abscedens a sepulchro, indies melioratus, " tandem sine lepræ notis visus est, et cum notis suis " conversatus est. Hunc, quem in aliis curatis notas " et quædam relinquat indicia, docta manus mundavit " ad unguem, ut si eum casus oculis vestris obtulerit, " nec elephantiosum fuisse advertatis. Valete."

(85.) *De leproso Neustriensi per martyrem sanato.*

Hugh, of Cerisy, cured of leprosy.

Ab eodem sancto propter eundem morbum a convicaneis suis segregatus juvenis Hugo, de Cirisi, villa Neustriensi, natus, et cum elephantiosis per annum fere conversatus, gratia peregrinationis mundari meruit; sed faciem subrubeam post tubera demolita reservavit.

(86.) *Litteræ militis de furioso menti restituto.*

Roger de Berkeley reports the cure of a madman.

" Conventui Cantuariensi et universis ecclesiæ filiis " Rogerius de Bercheleia salutem.

" Noverit dilectio vestra præsentium latorem sic a " dæmonio fuisse vexatum, ut hominum spreto con-

" sortio more bestiarum lustraret lustra ferarum. Ubi " a quodam fideli repertus, ad capellam sancti Thomæ " adductus est, et meritis ejus, ut credimus, ad men- " tem reductus. Cujus rei decanus et ejusdem capellæ " capellanus cum parochianis suis mecum testimonium " perhibent. Valete."

(87.) *De milite a furore sanato.*

Non puduit militem Osbernum opprobrium[1] suum referre, ne martyris laudem subticeret. Nam cum a possessione cujusdam villæ per episcopum Dunelmensem dejectus ita turbaretur ut alienationem mentis incurrens in vincula conjiceretur, gratia pensionis annuæ martyri promissæ sibi redditus est.

Osbern, a knight, cured of mental derangement.

(88.) *De filio militis Pontii occiso, cujus vulnera sine humana medicina curata sunt.*

Vita præsens periculosa est. Nemo sibi securitatem vitæ citra vitæ novissima promittat, nisi circumveniri velit. Ultima semper exspectanda dies homini est. Mane tibi serenum illuxit; poterit obtenebrescere solis occasus. Si laudasti felicitatem navigantis ante portum, non scopulos, non Jovem cogitasti. Si prælïantem probasti priusquam victoria provenerit, non probasti varios eventus belli.

Juvenis Wigo, filius militis Pontii, civis Granopolensis,[2] a domo paterna exierat in agros. Cui quidam, qui in cognationem ejus inimicitias exercebat, supervenit, et pariter pergens amice colloquebatur; sed insurgens in eum, adepto loco et tempore, capiti plagis inflictis, cerebrum effudit, manuque sinistra cum brachio vulnerata, cadaver dimisit, gaudens in unius cæde totam cognationem læsisse, odiumque suum ex parte,

The son of Pontius, a knight of Grenoble, restored when desperately wounded by treachery.

[1] *obprobrium*, MS.

[2] *i.e.* Gratianopolitanus.

quamvis non omnino, satiasse. Cum autem clamor facti paternas perveniret ad aures, qui ab eo loco tribus vel quatuor milliariis aberat, nesciens, sed arbitrans quodam futurorum præsagio, quod sollicitas mentes agitat, filium suum percussum advolavit. Advolanti qui percussum circumsteterant occurrerunt, consolantes et dicentes quia mortuus est. "Si," inquit, "mortuus est, certe scio quia vivus est." Tantam namque fixerat in martyre fiduciam ut et impossibilia speraret. Veniens autem ad corpus, in quo nec modicum motus aut spiritus palpitare videbatur; acceptam trochleam collo jacentis innectens cum clamore lugubri ait, "Voveo eum tibi, martyr Thoma." Mira res; ad nomen martyris respirare cœpit, domumque reductus indies convaluit. Vulnera autem letifera sine humano medicamento curata manifestum cœlestis medici testabantur auxilium.

(89.) *De duobus nobilibus, quorum alter topazium obtulit, ad parandum feretrum martyris Thomæ, alter exhibuit filium suum, qui fuerat mortuus.*

Ralph Fitz-Bernard offers for his recovery a topaz brought from Jerusalem by Robert of Normandy.

Nobiles duo Angli, noti nobis et magni, Radulphus filius Bernardi et Bernardus filius Reginaldi, venerunt orandi gratia Cantuariam. Ex quibus Radulphus, lapidem pretiosum deponens in manus subprioris nostri, ait, "Frater, do topazium hunc martyri Thomæ de "monitu ipsius, per manus tuas, cui, sicut audimus, "traduntur quæ ad ejus parandum feretrum offerun- "tur. Nam graviter infirmanti manifeste astitit mihi; "quem quamvis dormiendo, claro tamen contemplabar "mentis intuitu, ut oculis corporeis clarius et mani- "festius non videretur. 'Lapidem,' inquit, 'pretiosum, "'quem servas tibi, da ad opus feretri mei, ut con- "'valescere possis.' In his cœleste numen evanuit, "ego autem convalui. Inde est quod auctori sanitatis "meæ gratias refero, causamque sanitatis offero. La-

"pidem hunc, ne te lateat rei series, comes Neustriæ "Robertus Jerosolymis allatum successoribus suis moriens reliquit, a quibus ad me devolutus est. A me "tandem voluit ad se martyr transferre dominium. "Gratulor quidem multum, sicut est humanæ fragilitatis, super hac collatione sanitatis, nec minus suc"cessione talis hæredis."

Bernard Fitzreginald relates the restoration of his son from death.

In hunc modum confabulantibus eis nobilis alter subintulit, "Rem, frater, refero tibi quam fratribus "tuis referre te volo. Parvulum hunc filium meum, "quem cum uxore mea et parvulis aliis exhibeo, mor"bus et mors abstulerant de medio; cujus rei seriem "cum audieris, non aliud judicabis. Nam valetudine "correptus adversa, tandemque deductus ad extrema, "sudoris guttulas emisit, ut putaretur signum crisis. "Ob quod lætificatus oratorium peto. Nuntiatum est "post modicum mihi quia migrasset a corpore. Pro"tinus sacellum exsiliens funeri gemebundus assisto. "Quid plura? funeri quod funeris est impendentes "clausimus oculos, pedes et brachia composuimus, et "in manus luminare dedimus pro consuetudine loci. "Quantus animum paternum dolor irrepserit, conjicere "poteris, si nomen in sæculo patris habuisti. Ego "enim, quamvis de muliebri consuetudine lacrymas "non effunderim, dolore contabui, et dixi, 'Si tibi, "'martyr sancte, ei qui morte præpropera rebus hu"'manis eximitur placeret inducias vitæ præstare, "'gratum et jucundum nobis fieret, quibus tanquam "'juvenibus nomen orbitatis odiosum est; nunc, quia "'aliud placet, in manus tuas commendetur, et requi"'escat in pace.' Hoc dicens præ tristitia oculos "meos averti, et abscessi. Dum itaque pararentur "exsequiæ, exclamavit nutrix dicens, 'Væ mihi! sic"'cine dividimur? taline fine labor meus concludetur? "'In nomine Domini beatæque Mariæ virginis et "'sancti martyris Thomæ jubeo, fili, ne deseras me "'priusquam vox audiatur ex te.' Mira res; ad hanc

" vocem cœpit defunctus mutire tanquam mammam " postularet. Et subito pullulante vigore restitutus " est, et reflorescente colore, ut et hoc miraculo mira- " culum adjungat. Hinc peregrinantes laudes dedimus; " vestrum est martyri famulantium laudum præconia " prosequi."

(90.) *De filio Radulfi, oppidani Oxenefordiæ, mortuo.*

The son of Ralph, of Oxford, restored to life.

Sed et silendum esse non existimo quod oppidanus Oxenefordiæ Radulfus, vir devotionis et peregrinationis amans, de filio suo retulit, quem præsentem exhibuit. Nam dum nocturna silentia vagiens inquietaret, extendit manum suam mater ejus, ut eum a cunis ad se transferret. Et cum jam teneret, sensit eum a spiritu teneri, virumque acclamavit; qui stratis exsiliens puerum apprehendit. Puer autem subitis doloribus discerptus exspiravit. Tunc advocatis vicinis innotuit quia vitam exhalasset. Flebat igitur pater, et vovens martyri Thomæ ait, "Aut hic mihi vivus reddetur, aut Cantu- " ariam mortuus efferetur." Et persistente eo in fletu, martyr beneficii sui risum differebat, ne non mortuus putaretur si sine cunctatione suscitaretur. Ne vero una[1] moræ prolixitas interveniret, et miraculum non crederetur, congruo tempore ejusdem noctis vitam revocavit.

Other cures omitted by the writer.

Aliquot autem mortui scribendi restant, qui, si post mortem vivere cupiunt, suamque in ævum prorogare memoriam, quamvis in tabulis nostris prænotentur, tamen alium quam nostrum stylum exspectent. Sed et sanitates alias beneficio martyris impensas prosequi non possumus; nam malitia temporis impediti nec necessaria nec tempus habemus ad scribendum.

---

[1] *nimia?*

(91.) *De inquietatione regis Anglorum.*

His et hujusmodi martyr miraculis infra quartum annum suæ passionis, quasi quibusdam commonitoriis, caritatem novissimi temporis, qui refriguerat, excitabat. Sed et dominum suum, sub quo degens in carne pridem militaverat, ad humilitatem et fraternam dilectionem revocabat. Sed quia quæ audimus et non sentimus minus irritare solent, adversis etiam rebus excitandus erat. Suscitavit itaque ei de femore suo adversarium, qui soceri sui regis Francorum Lodovei fretus auxilio, et multitudine Flandrigenarum quos sibi promissionibus devinxerat, contra patrem castella quatuor obtinuit, Augum, Albamarliam, Driwencurt, et Blangium. Econtra ipse vice vicaria congressionem hostilem elisit. Nam hinc regem Francorum obsidentem Vernonem in fugam compulit, inde comitis interfectione Bononiensis partes infirmavit adversas; et prosperatum est prælium in manu ejus, nam eos apprehendit quorum machinatione filius suus a se discesserat.

Rebellion of the younger Henry against his father, A.D. 1173.

He gets possession of Eu, Albemarle, Driencourt, and Blangy. (Verneuil.)

(92.) *De captione consulis Leecestrensem, et deditione Flandrigenarum quos ad invadendum insulam adduxerant.*

Per idem tempus consul Leecestrensis, qui et ipse contra torrentem brachia direxit, cum multitudine Flandrigenarum partes Anglicanas irrupit, existimans se fortiter facturum, et regium castrum, cui Raudulfus quidam præerat, oppugnavit, et expugnavit eas, ut aiebant, partes; divinitus perdere permissus cui filius perditionis custos delegatus est; de ratione Britanniam[1] damnorum primitias perferente, ubi servo peccati dominium sui contulit, qui patrem patriæ odiis inexo-

The earl and countess of Leicester land in Suffolk with a force of Flemings. Hakenet castle, commanded by R. de Broc, is taken.

[1] *Britannia?*

rabilibus et enormibus vexabat injuriis. Interim uxore consulis applicante, et in triginta navibus late littus occupantes,[1] accidit quodam futurorum præsagio res digna relatu.

The Flemings, plundering in the church of Gedgrave,[2] are scared by a bleeding crucifix.

Nam discurrentibus et diripientibus alienigenis quæque poterant, potius paupertatem quam præstantiam suam prostituerant. Presbyter Johannes villæ Gategrave, timens ecclesiæ suæ, in quam provinciales bona sua congesserant, dedit eis ex conventione pecuniam, ut vel loco sacro deferrent. Qui nihilominus direptis ex parte quæ servabantur in illa, condixerunt auferre quæ reliqua fuerant occulte, et surgentes ante lucem, cum luminaribus universa perscrutati sunt. Stabat autem quidam ex ipsis ad ostium observans, cujus super liminaribus crucifixum presbyter affixerat; qui tollens oculos ad ortum erumpentis auroræ, guttas sanguinis excepit in facie defluentes a cruce; quas intuens et manibus abstergens præ stupore vociferatus est, "Fugi-"amus! fugiamus! sine dubio cuncti perimus." Consternati illi et conterriti, existimantes superirruisse aliquos qui sibi prædam excuterent, ad carram quo lanam et variam supellectilem comportaverant subsistunt, quod remulis duobus alligatis cœperunt ad naves trahere velle. Et venit stupor super stuporem; nam circiter octoginta viris, aliis trahentibus, aliis impellentibus, loco penitus birotum moveri non poterat; et tanta stabilitate fixerat mobilitatem rotarum sacerdos orans, immo, sancti invocati, qui comprovincialium protectioni providebant, ut onerata biga dimissa diffugerent. In cujus rei memoriam usque inpræsentiarum rotas presbyter apud se servare dignum duxit.

The bishop excommunicates them, and

Qui cum consulturus episcopum suum super cruce quæ sanguine stillaverat discalceatus adiisset, et cuncta quæ contigerant retulisset, ductus ille zelo justitiæ

---

[1] *occupante?*

[2] Formerly a distinct parish, now included in Orford.

gladium ecclesiasticæ præcisionis in effractores exseruit, et eadem die gladio materiali percussi sunt. Cum enim per mediam regionem quam martyr Eadmundus non sopitis, ut exprobraverant, sed vigilibus tuetur excubiis, ad castrum suum longe situm consul prædictus penetrare præsumpsisset, tanquam copiis alienigenarum confisus, incidit in manus indigenarum et captus est. Cum quo capti sunt et cæsi quasi tria millia. Cæteri vero miseratione captivantium sine mutilatione membrorum ad seductores suos transpositi sunt.

the earl of Leicester is made prisoner, with great loss of his followers. Oct. 16, 1173.

Sic alterna ducibus bellorum vulnera passis, videntes Franci cum Flandrigenis quod non pro voto machinationes suæ processissent, juramento præstito et termino præfixo ad invadendum insulam Britannorum accincti sunt, quadringentosque milites mare transmittentes, quos præstantia corporis claros fecerat, interim in navalibus sederunt. Igitur cernere erat anceps periculum. A transmarinis namque partibus cervici regis reges et hostilis exercitus imminebant. A cismarinis quoque rex Scotorum et hostilis exercitus late regni fines occupabant. Æstuabat ergo animo dividuo, nesciens quid esset potissimum factu. Sed elegit, credo, Divino consilio fretus et auxilio martyris Thomæ, cui satisfacere meditabatur, vacillanti succurrere regno, sperans eos per præsentiam suam revocare qui propter absentiam suam quotidie discedebant a se. Itaque et pro re et pro tempore dispositis castellis et civitatibus, Britanniam advectus est.

A combination of French, Flemings, and Scots against Henry.

He crosses from Normandy into England. July 7–8, 1174

(93.) *De adventu regis ad tumbam martyris Thomæ.*

Postpositis illico regni negotiis, satisfactioni martyris intendens, occultum iter Cantuariam peregrinationis arripuit. Et pergens itinere suo per capellas et xenodochia, confitendo, benedictiones et reditus impendendo, quod Christianissimum hominem et filium

The king's penance at the tomb of St. Thomas.

July 12, 1174.

(Harbledown.)

ecclesiæ decet implevit. Appropinquans autem ad urbem, formam humilitatis et peregrinationis exhibuit. Nam ab ædicula beati Nicholai, quæ stadiis duobus distat ab urbe, pedestre iter aggressus est. Ab oratorio vero Sancti Dunstani, quod ducit in suburbium, ad tumbam sancti pede discalceato spectandus accessit. Ibi præsentibus suis, et fratribus omnibus congregatis, reatum suum publice protestatus est, asserens causam quandam martyrii martyris Thomæ a se processisse. Quia enim quædam moto et turbato animo aliquando dixerat, sumpta sicarii occasione grassari in virum Dei præsumpserunt, per privatam impietatem regium favorem mendicantes. Rogabat itaque ad pedes omnium prostratus, et corpus suum flagris exponens, injurias martyris in se vindicari, et pro se orari. Quibus expletis, tumbæ martyris marcas auri purissimi quatuor cum holoserico pallio imposuit, et quadraginta librarum reditus Cantuariensi ecclesiæ in perpetuum assignavit, restituitque ei omnia quæ sui juris erant et martyr Thomas vindicavit. Postremo promittens in honorem ejus cœnobium construere, reconciliari meruit.

Quis ferreæ mentis lacrymas teneret, videns tantæ sublimitatis humilitatem et novam Ninivitæ regis contritionem? Ille, princeps et vir Ninivita, de solio suo surrexit, et sedit in cinere et cilicio. Iste, princeps et vir Israelita,[1] in sago et cinere et pedibus illotis perduravit. Ille, prioribus et modernis exemplum; iste, modernis et futuris. Ille jejunio avertit indignationem Divinam a civitate sua; iste jejunio et eleemosynis a regno suo. Nam Dorobberniæ a mane diei usque in diem alterum non cibum non potum sumpsit, non ad necessaria naturæ vel semel exivit, gratum habens peregrinationis sustinere molestias. Et cum cogeretur a fratribus, omnino non adquievit, sed assidens tumbæ martyris, solum nudum premens, et nihil sibi sub-

---

[1] *Israhelita*, MS.

sterni sinens, diem et noctem sine dormitatione etiam transegit, et populo spectaculum fuit; neque enim quenquam volentium ad tumbam accedere repelli passus est. Mane vero celebratis missarum solenniis, et visitatis omnium sanctorum patronorum ecclesiæ lipsaniis,[1] signum peregrinationis asportans, sicut erat illotis pedibus stando ocreas induit; præcipiens ut se Cantuarienses sequerentur, et res suas mobiles fluvium Medewaihe transferrent, quia irruptionem hostium immuniti sustinere non possent. Eum sibi diem præfixerat hostilis exercitus.

July 13.

He desires the Canterbury people to remove their property beyond the Medway, for fear of of the enemy.

(95.) *De repressione alienigenarum invadentium Angliam.*

Verum martyr regiam humilitatem respiciens hostilem invasionem cohibuit; quod præostendere dignatus est. Cum enim indigenæ Tenedos insulæ locorumque maritimorum contra irruptionem latrunculorum per mare discurrentium et villulas immunitas deprædantium congregati marinum littus observarent, beatumque Thomam tanquam patriæ defensorem invocarent, quendam Walvordum nomine, hominem rusticanum, de captivitate filii sui vehementer afflictum, in visione allocutus est: "Levastis jam bis manus vestras ad "me, rogantes pro defensione vestra. Exaudivi vos. "Adhuc et tertio levate manus vestras ad Dominum, "et liberabit vos." De eadem itidem liberatione et alii viro duabusque mulieribus insulam illam inhabitantibus ostendit.

St. Thomas signifies in a vision to Walvord, and others in Thanet, the deliverance of England.

Sed et beatus Johannes apparuit cuidam viro bono et pleno dierum de villa Kingestune vicina Cantuariæ, dicens, "Ignis iste maximus, quo quicquid tibi videtur "accenditur, per jejunium extinguetur. Vade nuntia-"tum fratribus Cantuariensibus quod solenne jejunium

St. John gives a like intimation to an old man at Kingstone, with a message

[1] *i.e.* relics.

to the monks of Christ-church.

"secunda, tertia, et sexta feria tribus hebdomadibus "indicant." Hoc dicens disparuit. Ille somnium credens visioni non paruit. Apparuit igitur ei sanctus secundo, increpans quod mandatum effectui non mancipasset. Tertio autem tanquam succensens ait, "Fac "quod tibi injunctum est vel hac vice. Nam si "neglexeris, noveris pro certo quia pro negligentia "pœnam dabis." Igitur eo mandatum exsequente, et jejunantibus fratribus, eo die quo rex redibat ab oratione, placato martyre, rabies hostilis, quasi cœlesti castigata verbere, a finibus Anglicanis repulsa est.

(95.) *De captione regis Scottorum.*

William, king of Scots, is taken at Alnwick. (July 13.)

Sed et eodem die rex Scottorum Willelmus, cui tanquam majori innitebantur qui regnum invadere conabantur, incidit in manus eorum quos impugnabat. Abalienaverat se a jurisdictione humilis et magni regis Henrici, jurans quod in perpetuum nomine ejus res soli non possideret; sed ei in contrarium versum est. Nam (Prudhoe.) cum castrum quod Anglice Prudeho nuncupatur obsideret, nuntiatum est ei de superventione militum (Felton.) comprovincialium. Unde dimissa obsidione villa Feltona se recepit repatriaturus. Inde quindecim circiter Galoecensium millibus ad prædandum regionem a se dimissis, mane castra movens sedit ante castrum Alnvic, quasi centum militibus secum retentis, observans ne erumpentes oppidani prædones prædarentur. Scotos quoque ad prædam dimisit, qui duce Dunecano discurrentes maximam prædam coegerunt, et in vico (Warkworth.) Worchewerze, quo viri et mulieres sub spe pacis confluxerant, quasi centum quinquaginta trucidaverunt, presbyteros et mulieres altare tenentes vestibus suis denudaverunt, crucifixum ipsum capite et membris diminuerunt. Sed subsecuta est e vestigio vindicta, quamvis citra quantitatem delicti. Nam latenter hostes superveniebant, paucitate sui iter suum occultantes.

Dirigebat autem Dominus adventum eorum, nebula tegens quam vel ex incendio vel ex aquosis locis educebat.

Et accidit quasi miraculum quiddam aliud. Nam cum Willelmus de Vesci filio suo, qui castello prædicto Alnuic præerat, significaret quia infra triduum transmittendum erat ei auxilium, monens interim viriliter agere, incidit litterarum bajulus in manus Scottorum. Qui litteras ereptas, non inspecto tenore earum, tanquam non necessaria sibi projecerunt, ceram duntaxat ad usum retinentes. Et cum puerum in præsentia sui regis statuerent, non cognoverunt quid contra se fieret; nolente eo Domino cujus templo pro barbarorum more parum detulerant ex inspectione litterarum sibi præcavere, quia traditurus erat eos in manus adversariorum. Igitur ex insperato superirruentibus Anglis quasi numero trecentis, nihil hostile metuens rex Scotus invaditur, et cum tergiversari cœpisset, unus equum cui insidebat lancea transverberavit, et equitem retinuit. Fugiente desertorum acie, viri tres cum eo capti sunt, aliquot autem fugiendo trucidati.

Videns itaque rex Anglorum humilis et magnificus quia pro humilitate sua Dominus pugnasset, non sibi sed Domino martyrique quem placaverat attribuit, sperans eodem propitio et alia adversantia felici fine superare. Nec spe frustratus est. Nam rebellium munitiones sine periculo et sine cæde penitus obtinuit, Huntedune, Leecestriam; octogenariumque illum Bigoth, qui in Nestorinis annis Hectoris audacia delirabat, cum alienigenis suis ad deditionem compulit. Infraque unius mensis spatium non modo spaciosos et diffusos regni sui fines, a quo pæne ceciderat, pacificavit, sed et Albaniam cum munitionibus suis sibi sine motu pedis aut manus, manifesto martyris auxilio cui se devoverat, subjugavit. Quod a tempore regis Malgo, qui post Arturum quartus regnavit, cæteris retro regibus Britanniæ non provenerat.

Hugh, earl of Norfolk, surrenders.

Galfr. Mon. l. xi. c. 7.

Mirabilis alteritas, miranda rerum transmutatio! Securis arboris radicem ex parte succiderat, subque ruinoso pondere lignum nutabat, ramis et robore suo destitutum; sed nescio quo fortunæ sufflamine restitutum, unde cadebat majus excrevit, unde nutabat, ramos expandit, ex securi succrescens et ex defectu proficiens. Sic ex veneno cervus innovatur, sic ex suis cineribus phœnix[1] suscitatur. Dicat quilibet sententiam suam. Ego regiæ majestatis humilitatem et martyris miserationem causam tantæ promotionis existimo. Quia enim veridica sententia Salvatoris, "Omnis qui se humiliat, exal- " tabitur," dignum fuit eum qui se gratis humiliavit ex culmine tantæ sublimitatis gratuita Domini bonitate denuo sublimari, et ex spontanea minoratione magnificari. Rursus Divinæ miserationis fuit ut qui peccaverat tanquam filius corriperetur, et qui martyrem, immo martyrum Dominum, infestaverat, juxta quod dicit, "Qui vos spernit, me spernit," versa vice infestaretur; ne, si in peccato suo floreret, pertinax et impœnitens permaneret. Inde est quod a martyre contumax percutitur et exterretur minaci flagello, tanquam dejiciendus a regno; humiliatus autem non tantum erigitur, sed et supra pristinum statum restituitur; ut hinc cognosceret quantum ex humilitatis modestia proficeret; illinc, quantum ex superbiæ tumore decresceret.

(96.) *De transfretatione regis, et repulsione regum qui Rotomagum obsederant.*

Henry compels the French king to withdraw from the siege of Rouen.

Quibus auctore Deo miraculose expletis, audiens quia suam præsentiam obsessi Rotomagenses optarent, suam cœpit urgere fortunam, et ad invocationem sancti martyris ventis aspirantibus mare transmittens obsessam quidem sed munitam civitatem invenit. Inde

[1] *fenix*, MS

mittens, sicut fertur, causam hostilis invasionis regem obsidentem interrogat, rogat ut ab injusta inquietatione desisteret, et citra rerum discrimina abiret. Respondente eo se non aliena invasisse, sed regem ab ipso creatum et coronatum in regnum suum induxisse, subjecit sponte vel invite ei recedendum fore. Sic et similiter alternantibus illis, intercedentibus viris magnis, eousque processum est ut petitis induciis infra quatriduum a castris recederent. Sane sanum consilium, magnam stragem virorum prævenire, et citra gravem rei familiaris inopiam et obsidionis molestias fugæ præsidium quærere. Jam enim loca nemorosa Walenses irruperant, portandis victualibus insidiantes, et obsidentes obsidebant, jam circumquaque regi suo regiones auxiliarium turmarum copiäs ebulliebant. Martyr itaque regni motus infra mensem pacificavit, infra quatriduum obsidionem dissipavit. Nam sine Divino nutu turbatio tanta non quievisset, nec sine Divina manu parva cohors equitum secentorum quasi quindecim millia militum cum decem et novem comitibus et turbam innumerabilem sicut arenam maris in fugam compulisset.

Aug. 11–14, 1174.

(97.) *De visione regis.*

Procedente tempore prior ecclesiæ Christi Cantuariæ Benedictus ad curiam venerat, regem promissionis admonere quam Cantuariæ fecerat. Quo differente petitionibus satisfacere, tanquam qui multis occupatus erat et nihil magnum agebat incircumspecte, placuit martyri Thomæ sic rem expedire ut et dilatio præcideretur et reædificationi ecclesiæ suæ dilationis expensæ reservarentur. Namque sicut dictum est, cum regia prudentia promissum suum differret, et monachilis improbitas, quamvis quotidie instaret, non impetraret, contigit post varia loca regem Walingefordiam devenire. Ad quem prior ingressus petitioni institit. Ille in-

Benedict, prior of Christ-church, goes to remind Henry of his promises.

Interview at Wallingford; the

king relates a vision.

stantem attentius intuens subrisit, et ait, "Scis quare "tibi, domine prior, arrideo? Somnium vidi nocte "hac. Nam tanquam venatum pergens ad pontem per- "veni, et cum transirem fracto ponte decidere cœpi. "Apprehendens autem manu tabulatum, anxius et "vitæ dubius de ponte pependi. Et cum multorum "sanctorum auxilia inclamitarem, postremo beatum "Thomam invocavi. Et ecce accurrens pendentem "me supra pedes meos statuisti. Et cum interro- "garem quam ob causam ad locum illum venisses, "respondisti te non ob aliud venisse nisi ut liberares "me. In his gravi expergefactus de somno visa re- "volvi, et cœpi mœstus esse, arbitrans te tædio ex- "spectationis et circuitionis locorum affectum ad pro- "pria redisse. Cogitabam enim casus et pericula "quæ mortalibus obveniunt; quæ si mihi, dum varias "regiones peragro, infecto promisso contingerent, ego "voti reus et ecclesia cui teneor ex voto desolata re- "linqueretur in perpetuum. Unde promissa libertate "eam dono."

He grants the petition.

(98.) *Carta Regis.*[1]

Charter confirming the liberties of Christchurch cathedral.

"Henricus Dei gratia rex Anglorum et dux Nor- "mannorum[2] et Aquitaniæ et comes Andegaviæ, "archiepiscopis, episcopis, abbatibus, comitibus, baroni- "bus, justitiariis,[3] vicecomitibus, et omnibus ministris "et fidelibus suis, Francis et Anglis, totius Angliæ,[4] "salutem.

"Sciatis quod ad honorem Dei et pro redemptione "animæ meæ et patris et matris meæ[5] et regis Hen- "rici avi mei, et antecessorum meorum, et præsertim

[1] Collated with MS. C. 21 in the Cathedral Treasury, Canterbury, and with Rymer, i. 40, where it is printed from MS. Cotton. Galba, E. iv.

[2] *Normanniæ*, Rymer.

[3] *justitiis*, MS. Winton.

[4] *Francis . . Angliæ* omitted in MS. Cant.

[5] *patris mei*, MS. Winton.

"ad honorem Sanctæ Trinitatis, et omnium sanctorum "qui requiescunt in ecclesia Christi Cantuariæ, con- "cessi et confirmavi eidem ecclesiæ omnes possessiones "et libertates quas proavus meus rex Willelmus et "rex Henricus avus meus eidem ecclesiæ concesserunt "et confirmaverunt. Præterea dono eis et concedo, "et hac carta mea confirmo, has libertates; scilicet "geld et Denegeld, hidagium, pecuniam pro murdro, "opus pontium, castellorum, parcorum,[1] clausurarum, "auxilium pecuniæ pro exercitu, warpeni, blodwite, "chilwite,[2] per omnia dominia archiepiscopi et mona- "chorum, et villanagia. Volo etiam quod dominia "eorundem et villanagia sint libera et quieta a siris "et hundredis et lestis hundredorum.[3] Quare volo et "firmiter præcipio quod ipsa ecclesia Christi Cantuariæ "habeat et teneat omnes prædictas libertates, sicut "supra determinatum est, cum terris et omnibus pos- "sessionibus[4] suis, bene et in pace, libere et quiete, "integre et plenarie et honorifice, in bosco et plano, "in pratis et pasturis, in aquis et molendinis, in "vinariis et stagnis, et piscariis et mariscis, in viis "et semitis, et in omnibus aliis locis et aliis rebus ad "eas pertinentibus, cum omnibus libertatibus et liberis "consuetudinibus suis, sicut eidem ecclesiæ concessi et "hac carta mea confirmavi.

"Testibus, R. Wint., G. Hel.,[5] J. Saresb.,[6] H. Bajoc., "[Regin. Bath.],[7] A. Scti. Asaph., episcopis, Joh^e^. decan. "[Sar.],[8] R. de Luci,[9] [Ricardus[10] com. de Strigol., Will^o^. "fil. Aldel, dapifero, Gilberto Malet, dapifero, Rand. de "Glanvill, Phil. de Hasting, apud Merleberg].

---

[1] Omitted in MS. Winton.

[2] *childwite*, Cant.

[3] *siris hundr' et boscis hundr'*, Rym.

[4] Omitted, Rym.

[5] *Elyen.*, Rym.

[6] *Sarum.*, Rym.

[7] Cant., Rym.

[8] *Sarum.*, Rym.

[9] The remaining words are not in MS. Winton.

[10] Cant.

(99.) *De juvene cujus manibus flagellum adhæsit.*

Robert of Angoville, in Normandy, for threshing on St. Thomas's day, is punished by the flail sticking to his hands. On his master's vowing, he is delivered.

Contigit in villa quæ vocatur Angovilla quo Neustria provocetur ad bonum. Nam juveni Roberto messem flagellanti flagellum manibus adhæsit, atque a mane usque ad vesperam diei multis utriusque sexus spectaculum fuit, quia tempus operi suo congruum non observabat, et natali martyris Thomæ minus deferebat. Unde ut venerabilis et sacra festivitas monstraretur, non ipse poterat illud a se rejicere, non dominus ejus a manibus amovere. Qui cum compungeretur quod ad opus eum illicite compulisset, et causam culpæ dedisset, vovens se limina martyris visitaturum quem offenderat, et servientem exhibiturum in quo offenderat, salvum eum recepit.

(100.) *De quodam Podiensi mortuo.*

A man of Le Puy restored from death.

Aystorius quidam de Podio pro humana conditione decessisse se perhibebat, sed per vota notorum suorum, martyrem Thomam invocantium, revixisse. Audivimus ab eo qua infirmitate laborasset, quota infirmitatis die et hora diei decessisset, quantum tempus mortem et vitæ restitutionem intercessisset. Præsentem vidimus fratrem ejus, qui clauserat ei os et oculos; examinatisque testibus, quos plures producebat, prout examinari potuerunt ex longinqua peregrinatione, ex dictorum comprobatione, ex devotione et gratiarum actione, revertentem dimisimus ad propria.

(101.) *De medico cui potio toxicata data fuit ab alio medico.*

Recovery of a physician who had been poisoned by a rival.

Ademaro cuidam medico de territorio Petragoricensi febricitanti medicus alius occasione oxi.[1] toxicatam potionem dedit, quia* ei invidit. Ille suam sentiens

---

[1] ?

læsionem medicamenta adhibuit; quibus nihil conferentibus, potio quinque dies eum duxit, et quos non oportuit eduxit humores, attenuans et debilitans materiam adeo ut in lectum et defectum incidens ad extrema duceretur, tandemque per triduum ejectus a lecto deponeretur in cinere et cilicio, congelatus et elinguis, sine memoria, sine visu. Cui beatus Thomas tertia aurora infulatus et mitratus apparuit, dicens, "Ne timeas mori." Illo autem statim convalescente et oculos aperiente, æstimabant circumstantes et fratres ejus quia phrenesi[1] agitaretur. Ille vero se sanum, non phreneticum, testabatur, et surgens eadem hora, facto quod verbo dixit exhibuit; procedente die gratias egit per monasteria usque in quintum milliare proficiscens.

(102.) *De muliere Scota mortua.*

Nobilis quidem Osbernus, de regione Scottorum, uxoris suæ, quam mortuam deposuerat, in cinere pulchritudinem deflebat, et prohibebat sepeliri, volens in ea martyris Thomæ virtutem prius experiri. Mittens itaque ad ecclesiam, allatam ejusdem martyris aquam ori ejus infudit, quod vix rigor patiebatur reserari. Quæ aliquanta mora interveniente oculos aperuit, et emisso suspirio vitæ dedit indicium. Interrogata autem quid viderit, respondit candidatum quendam, ab ecclesia venientem de qua fuerat aqua allata, sibi vitam restituisse.

The wife of Osbern, a Scottish nobleman, restored to life.

(103.) *De muliere quæ mortua putabatur, et juvene fistuloso.*

Miles Rogerius, de Calce cognominatus, testabatur de uxore sua, quam præsentem nobis exhibuit, quod per biduum excessisset a corpore. Dum autem differretur

The wife of Roger de Calce restored to life.

[1] *frenesi . . freneticum*, MS.

efferri ad locum remotum, quo decreverat humari, et a quibusdam vicina morti, non mortua, putaretur, devotam martyri spiritu recepto convaluisse. Sed et juvenem pariter exhibuit, de cujus infirmitate et subsecuta sanitate cum constanter assereret, pariter infirmitatis et sanitatis indicia oculis nostris prætulit et auribus nostris modum sanandi protulit. Siquidem cum per triennium fistula laborasset, quæ a summitate genu tumoris enormitate, foraminum numerositate, doloris anxietate, tibiam totam subverterat, medicum Thomam expetiit, medicinam exposcit, et ecce dormiens vidit et sensit martyrem tibiæ suæ utraque manu admota omnimodam sanitatem conferre.

(104.) *De puella quæ potata aqua martyris Thomæ sana surrexit.*

The daughter of Walter of Wrz (?) cured.

Uxor militis Walterii, de castro quod vocatur Wrz, statuit ante nos filiam suam quasi septennem ætate, dicens, "Laboraverat hæc adversa valetudine hujus- " modi, ut quasi per singulas horas visum amitteret " et auditum, manus tremeret, enormiter tumeret, et " os distorqueretur, quasi paralysi percuteretur. Sus- " cepi autem aliquem monachum hospitio, qui martyris " vestri reliquiis aqua lotis infirmam potavit; quæ " dormivit, et sana surrexit."

(105.) *De duobus fistulosis.*

A man of Plumbere (Plombières?) cured of an ulcer in his leg.

Hæc ea dicente, cœperunt et duo quidam martyrem glorificare. Quorum alter, "Notum est," ait, "quod " narro per villam quam Plumbere nostrates vocitant. " Siquidem ego per quinquennium fistula laboraveram, " quæ a pede usque ad genu alteram tibiarum mearum " foraminibus multis subvertens, vires et vitales ex- " hauriebat humores. Ob gratiam autem sanitatis ora- " torium martyris hujus advectus (non enim pedem

"poteram in terram defigere), secunda die melius "habui, caballumque sine suffragio famulantis ascen- "dens, infra quartum decimum diem prorsus convalui. "Nam postquam foraminibus aquam sanctam vestram "infudi, desiccari cœperunt, et os inde sine appositione "humanæ manus effluxit, quod, sicut palam videtis, "sex in longitudine pollices implet."

"Alter autem, Rogerius nomine, conversus officio, de "Molli-Monte Burgundiæ, "Vexabar," inquit, eodem "morbo, diverso membro, tempore breviori, non an- "gustia minori. Nam a radice auris in verticem "capitis mihi pertingens, et ore multifido manans, for- "mam reddebat informem. Conveneram sæpius chirur- "gicos,[1] qui partes illas inefficaciter scindentes morti "me vicinum dimiserunt et desperatum. Unde humani "spe destitutus auxilii, mente concepi cœlestem me- "dicum Thomam expetere; et bonis avibus iter pere- "grinationis arripiens, infra dies octo, rejecta tenta non "modica, qua morbi scrutabar hiatum, ex toto convalui."

Roger, a lay brother of Molesme (?) in Burgundy, cured of a like ailment.

(106.) *De puero quem martyr salvavit ubi inter alveum aquæ et rotam molendini duo digiti vix poterant intermitti.*

Egrediens miles Robertus a domo sua, quæ est tertio milliario a cœnobio Abendoniæ, transibat aquam juxta molendinum unum cum filio suo duodenni. Et cum pervènisset ad caput ligni per quod transibat, erectum est alterum caput ligni, in quo jam filius transibat, quia levior erat; qui decidit in amnem, clamans et invocans martyrem Thomam, nesciente patre, nec propter sonitum rotæ casum et clamorem filii advertente. Cadens autem, nescio quo, sed mirabili, modo de cursu fluminis ejectus, pilæ seorsum adhæsit, a qua sagenæ religatæ fluitabant. Qui, si cum flumine de-

A son of Robert, a knight in the neighbourhood of Abingdon, saved from destruction by a mill.

[1] *cirurgicos*, MS.

ductus fuisset, in aliud voraginosum profundum raptus fuisset, et ei subveniri non posset propter suppositos veteres palos. Clamantibus autem molendinariis, respiciens pater pueri vidit cappam, quam puer propter longitudinem duplicatam induerat, impetu fluminis decurrentem, recurrensque audivit puerum in ore adhuc martyris nomen habentem. Quem transsumens ad se jussit in pedes consistere, manus et brachia movere; et cum illæsum per omnia membra reperiret, manifestum martyris auxilium deprehendit; qui, sive traduxit eum in canali subtus rotam, vel inter canalem et rotam, utrumque miratione dignum fuit. Nec enim, sicut miles asserebat et juramentum præstabat, poterat inter canalem et rotam subtus vel a latere quicquam intermitti quod duorum digitorum grossitudinem excederet.

(107.) *De uxore militis, quæ propter blasphemiam cervisam*[1] *suam amisit.*

The knight's wife punished for refusing drink in the name of St. Thomas.

Hujus militis uxore quandoque pro consuetudine sæculari cervisam faciente, accidit peregrinos quinque martyris Thomæ per villam prædictam transitum habere, et ad domum ejus divertere, rogantes sibi martyris intuitu potum dari. Quos illa crudeliter intuens ringi cœpit, et ait, "Nemo sanctus, non Thomas. Non Do-" mini, non beatæ Mariæ virginis intuitu quicquam " postulatur hodie. Abite trutanni." Illi non sustinentes blasphemiam discesserunt, imprecantes ei. Qui cum aliquantum processissent, cuppa quæ melior videbatur, et meliori cervisa replebatur, tanquam ruptis circulis suis effluere cœpit, et cervisæ multum effundit. Quod videntes ministri domus raptis alveis et vacuis vasis exceperunt quod potuerunt. Materfamilias autem, timens ne et ipsa propter blasphemiam perculeretur,

---

[1] So throughout in MS.

prosecuta viros rogabat reverti ad se, et pro libitu suo potum sumere. Quibus nolentibus, sed maledicentibus, timens illa domum redire nisi prius placato martyre, misit per domos ægrotorum lectis affixorum, ut ad se sua vasa transmitterent. Cumque precaretur etiam martyrem quod aliquos ad se dirigeret quibus ipsa de parcitatis suæ reliquiis impertiret, paupercula mulier gravida cum duobus puerulis intervenit, et statim cervisa stetit. Quod videns materfamilias, dolium illud ex magna parte vacuatum, de monitu ancillarum ad summum usque replevit, sciens et videns illud quodlibet infusum posse continere, sed propter blasphemiam prius effluxisse. Sic mulier beneficia contulit invita quæ gratis et gratia majori potuit contulisse.

(108.) *De milite qui curatus est ex parte a beato Thoma, et partim ab alio sancto.*

A knight cured of an ailment in his knee.

Miles quidam, de Bricheni cognominatus, altero genuorum suorum dolorem gravissimum patiens, non solum non incedebat, sed nec movebatur, nisi manu transportaretur aliena. Qua passione laborans quasi menses quinque, iter tandem vovit et oblationem martyri, sed nondum convaluit, volente Domino ut ei primo major in curatione manus apponeretur. Igitur ex admonitione[1] divina membra sua commetitus ad ecclesiam beatæ Mariæ luminare transmisit, aliquanto spatio ab eo loco disparatam quo decubuit; statimque in sanitatem profecit, ut pedes deambularet, quamvis adhuc inniteretur baculo. Postquam autem juxta votum suum ad limina martyris iter arripuit, plena sibi sanitate restitutus est.

---

[1] *ammonitione*, MS.

(109.) *De nobili qui nisum suum amissum recuperavit.*

The lord of Parthenay, in Poitou, recovers his hawk.

Nobilis quidam Pictavensis, a castello Parthenai denominatus, cujus dominus est, nisum ad prædam a manu sua dimisit, et amisit. Transeunte die illo, quia delectabatur aucupio,[1] pro re mœstus et sollicitus erat, et ait, "Redde volucrem fugitivum, martyr Thoma, "quem deliciis hujusmodi quandoque novimus occu-"patum et damnis consimilibus contristatum." Dixit, et ob damnum suum cereum accendendum misit ad ecclesiam beati Petri, qua martyris reliquiæ condecenti servantur honore. Igitur dum fratres nocturnalibus horis insisterent, decidit nisus ante cereum; qui domino suo restitutus gratia restitutoris sui meruit carior haberi.

(110.) *De cive Cantuariensi qui nisum amissum recuperavit.*

A citizen of Canterbury recovers his hawk.

Manet juxta nos civis Cantuariæ, qui, quamvis militiam non novit, militarem tamen vanitatem non contemnit. Hic nisum quem misit in caveam servandum tradidit uxori suæ; qui avolavit, et custodiam evadens, custodem per diem et noctem tristem reliquit; nam virum timebat, qui, minus comis in uxorem, damnum suum inultum non dimitteret. Accidit autem, postquam mulier super amissione volucris martyrem Thomam interpellaverat, nisus revolavit in cryptam qua sancti corpus requiescit humatum, et scapulæ mulieris ante martyrem orantis insedit, vicinæ ejus mulieris quæ volucrem perdiderat; a qua et ipsa ipsum recepit. Hoc autem factum est, ut notum fieret nutu martyris ipsum fuisse restitutum; ipse namque nisum restituit ad quem nisus revolavit.

---

[1] *ancupio*, MS.

(111.) *De muliere quæ per martyrem, quem vidit in somnis, convaluit.*

The wife of Reginald, a clerk, restored to health.

Patiebatur uxor cujusdam Reginaldi clerici longo tempore fluxum sanguinis. Quæ, cum per doloris excrementa morbus in dies invalesceret, memor extremorum suorum, Judicisque districti qui reddit unicuique prout gessit in corpore, petiit ut mutato statu vitæ suæ continenter vivere permitteretur. Contradicente viro suo, sub dolore magno durans, et in solutione carnis solutionem doloris exspectans, quadam nocte visionem vidit. Erat autem hora quinta antelucana, et ecce episcopus in veste sacerdotali, redimitus[1] aurea mitra, sequens clericum crucem præferentem, ingressus est ad eam. Cui cum astaret, pastoralem baculum rasit, [et][2] quod abrasit mittens in scyphum propinavit infirmanti. "Quid," inquit illa, "bibam? "mortua sum." Respondit, "Baculus iste sanctorum "fuit pastorum Cantuariensis ecclesiæ, in qua et abbas "Burgensis depositus est. Bibe, convalesces." Hoc dicens, in auras evanuit. Illa rediit ad se, nesciens an somno vel exstasi mentis teneretur, et mane surrexit. Post tempus modicum, sana visitavit medicum suum.

(112.) *De puella quæ, quam devoveretur martyri, calculum ejecit in balneis.*

A girl of Oystreham, or Estreham (at the mouth of the Orne, Normandy), freed from calculous disease.

Fuit in portu Ostreham puellula ex progenitoribus Francone et Emma, octo circiter annorum, statim ab ipsis cunis calculosa. Quæ, quamvis ab infirmitatis initio semper angustiaretur, tamen instante tempore curationis suæ majori vexabatur angustia, adeo ut per duorum mensium spatium ab omnibus miserabilis haberetur, ipsisque parentibus mors ejus optaretur. Con-

---

[1] The word seems to have been *prædimitus*, altered in MS. into *præditus*.

[2] Interlined in MS.

sultis autem et consulentibus medicis ne incideretur propter incisionis periculum, martyri Thomæ devovetur, et in balneis deponitur; ubi per genitalia membra calculum ejecit, qui pro magnitudine sui magnum posset spectantibus generare stuporem. Poterat jam, ablata doloris causa, dolore privata videri; sed successit dolor dolori, et erat novissimus gravior priore. Nam quicquid in potum sibi trajiciebat, per partes illas contra consuetudinem debitæ necessitatis ejiciebat. Ut autem morbi hujus curatio, sicut et alterius, martyri posset ascribi, differebatur a festo beati apostoli Thomæ usque ad solennitatem martyris Thomæ; qua veniente, cum gaudio festivitatis suscepit et gaudium sanitatis.

(113.) *De muliere ab alienatione mentis liberata et a dolore parturiendi.*

Alice, concubine of Ralph, a dean in Lindsey, freed from delirium and the pain of childbirth.

Laborabat in partu diebus quindecim Azelicia. Quid, lector, consulis? Eloquar, an sileam? Dico quod rei veritas habet, an supprimo veritatem? Si sileo, minus innotescet ea de qua loquor; si loquor, timeo ne audita trahantur ad consequentia, et ad abusiones mentes hominum, qui proni sunt ad vitium, invitentur. Sed quis cœptum sermonem tenere potest? Fuit hæc mulier concubinaria Radulfi cujusdam, decani in regione Lindeseia. Quæ, cum ex periculo partus vehementiam doloris et alienationem mentis incurreret, timebatur ne in se sæviret, et partum interimeret. Unde aqua martyris potata est, potata confestim soporem cepit, soporata mente[m] corpusque sanata recepit. Rursum recidens in somnium (sic enim circa eam curam suam medicus cœlestis agebat), tanquam manum hominis utero suo leniter sensit admotam; evigilans autem invenit se partui vicinam, et infantem ad nascendum dispositum. Mirabatur quod horam sine dolore transisset, quæ gravissima parturientibus esse solet, sciens esse divini muneris, immo, meriti martyris, quod sibi con-

tigisset. Vocansque obstetrices, hominem cum gaudio produxit in mundum.

(114.) *De puella furca ferrea in capitis summitate vulnerata.*

Narro quod narraverunt qui rem gestam viderunt et narrationi suæ multos testes adhibuerunt. Rusticus in episcopatu Norwicensi furcam ferream, qua stramenta in culmen congesserat, a se dejecit, et verticem filiolæ suæ ludentis subtus congeriem nesciens trajecit; quæ statim corruens volutabatur spumans. Erat enim furca bidentalis, altero dentalium verticem transfigens, altero scapulas perstringens. Sed et virguncula vix biennium impleverat, ut vulneris minus patiens putaretur. Quod ut audivit miles, rustici illius dominus, motus super eventu rei currens advenit, et misellam sic vulneratam adinveniens, extrahensque ferrum quod rusticus in capite stupidus fixum reliquerat, stabat intuens. Cumque medico vocato de vita desperaret, quia læsum cerebrum putabat, de monitu uxoris suæ, et quia erat in procinctu peregrinationis, oblationem assignabat martyri, si vulnerata redderetur sanitati. Iter itaque prosequens quod susceperat, prospere rediit, et puellam jam ludentem reperit; quam et post aliquantum tempus cum aliquot convicaneis et litteris suis sanam ad gratiarum actiones destinavit.

A girl, wounded by her father with a hayfork, is cured.

(115.) *De juvene surdo et muto, qui in Cantuariensi ecclesia loquelam recepit.*

Adolescens Garinus, de territorio Cenomanensi, surdus et mutus ab utero matris, cum convicaneis suis et aliis peregrinis laudes martyri decantantibus Cantuariensem ecclesiam introierat, votum solvens quod fecerat. Nam ante paucos dies auditu recepto, nec æger ex toto nec valens erat. Et factum est, dum excubaret, lapsus

Garin, of Maine, receives the power of speech.

in somnum vidit quia a quodam itineris sui comite domum repedante ipse Cantuariæ relinqueretur. Unde somno excusso exclamavit, vocans eum nomine suo. Ille, ut proximus ei excubabat, stupens interrogabat utrum loquendi facultatem recepisset, audiensque quia loqueretur expedite, in laudes martyris erupit lingua materna. Peregrini vero litterati, qui plures pariter convenerant, pariter excubabant, sine denuntiatione miraculi factorem miraculi magnificare cœperunt, decantantes hymnum qui in hujusmodi decantari solet. Fratres jam nocturnam synaxim ad eundem hymnum deduxerant; et divinitus procuratum est ut hinc qui miraculum faciebat, inde per quem miraculum fiebat, magnificaretur.

(116.) *De juvene surdo et muto, cui possibilitas loquendi, non actus, collata est.*

A young man, of Provins, deaf and dumb, is cured, but has to learn the use of speech.

Adolescentem surdum et mutum a nativitate de Pruvino venientem, martyr noster in benedictionibus prævenit. Nam possibilitatem ei loquendi contulit et vinculam linguæ solvit. Ille, sicut puer bonæ indolis, quamvis obiter itineris sui causam consecutus est, et arbitrio revertendi relinqueretur, iter inceptum ad gratias usque prosecutus est, et in longitudine laboris æquanimiter durans majorem gratiam merebatur. Nam cum possibilitate loquendi etiam actum loquendi non acceperat, sed erat rudis, nescius linguæ quam non audierat, et tanquam bimus aut trimus prima rudimenta docendus infantiæ.

(117.) *De juvene quem, quia non loquebatur, dominus suus exhæreditavit.*[1]

Henry of Deux-Jumeaux, in

Raro, sicut dicitur[2] in proverbio, muto terra datur; sed et raro contingit mutum propter exuberantem

[1] *exheredavit*, MS.

[2] Interlined in MS.

temporis hujus cupiditatem, quo quilibet alterius damno noscitur inhiare, terram suam tueri posse. Tibi, juvenis Henrice Neustriensis, temporalia et naturalia bona bonitas divina contulerat; sed infirmitas inimica, væ! collatam gratiam damnatione labiorum tuorum denigravit, naturæque beneficium tenuem demutavit in sibilum, adeo ut nihil distincte, nihil[1] aperte, loquendo proferres, sed quodam strepitu inarticulato et confuso balbutires. Unde dominus tuus terram tuam tanquam non loquentis occupavit, pensionem vertens in proprietatem, nec formidans interpellationem. Sed mox, ut limina martyris visitans in auribus ejus querimoniam lacrymabilem deposuisti, non sustinens tantæ cupiditatis injurias tibi vocem pariter et possessionem restituit. Igitur in tanti curatoris et patroni præconia redditæ vocis modulos expende, vicusque qui Duorum Gemellorum nomen habet visitationis suæ magnificando martyrem memor exsistat.

Normandy by being enabled to speak, saves his feudal possessions.

(118.) *De nobili qui post reversionem de Ibernia dolore capitis vexatus est.*

Fili[2] Hugonis Roberte, nobilis Anglice, hostile invasione vexaveras Hyberniam, sed rediens ab expeditione dolore capitis peracuto vexabaris, adeo ut etiam spiritus exhalatione fusum Hyberniensium sanguinem luisses, nisi martyris sanguinem in doloris remedium tibi sumpsisses in potum.

Robert Fitzhugh is freed from pain in his head, contracted in the Irish expedition.

(119.) *De milite qui vehementer doluit brachium suum.*

Miles Gileberte, de territorio martyris Eadmundi, tanta doloris angebaris vehementia ut brachium tuum amputasses, aut alienationem mentis incurrisses, nisi te devovendo martyri tibi succurrisses.

Gilbert, a knight of Suffolk, is cured of a pain in his arm.

---

[1] Interlined in MS. | [2] MS. *Filii.*

(120.) *De decano a vertigine et gutta liberato.*

Walter, a dean in Yorkshire, is cured of gout and dizziness.

Si memoriter teneo, Galteri, quæ de te narrasti, de Eboracensi climate peregrinus ad gratias venisti. Vertigine laboraveras, et ex gutta quæ tibi pertingebat a renibus ad articulos pedum duas hebdomades affixus lecto decubueras, gerens in desiderio jugiter aqua potari martyris. Qua tandem potatus hora diei tertia, die postera resolutus in sudorem eadem hora convaluisti, et surgens deambulasti. Hoc referens fidem relationi facere meruisti, sacerdos et decanus.

(121.) *De puero per invocationem martyris ab extremis revocato.*

The son of Stephen, parson of Chesterfield, restored when in extremity.

Stephanus quidam, gerens personatum ecclesiæ villæ Cestrefeld, filium suum ex diuturnitate languoris ad extrema deductum sepelisset, nisi martyrem de sanitate ejus lacrymans interpellasset; nam clauserat oculos ut decessisse putaretur, quos aperuit mox ut martyr invocari cœpit.

(122.) *De canonico epilentico.*

William, of Stokenbery (Stockbury ?), a canon, cured of epilepsy.

Sanctæ conversationis canonicus Willelmus viginti annis epilensia laboraverat. Quæ, quamvis eum rarius quam plerosque solet arriperet, quandoque per intermissionem unius anni vel dimidii, sæpe per interpolationem mensis unius aut plurium, non minori tamen vexabat angustia. Nam cum pateretur, ex mora et modo patiendi mortuus vel morti vicinus putabatur. Post passionem vero, biduo vel triduo membrorum suorum destituebatur officio, nec ullo refectionis trahebatur affectu. Et siquando frigida manibus ejus infundebatur aqua, tanquam transfigeretur aculeo obstupescebat. Hinc fratris fratres misera conditione vulnerabantur. Nam honori eum, quamvis oneri esset,

habebant, tum quia bonus erat, tum quia ex divite canonicum induerat. Nisi autem misericors Dominus miseriæ tantæ ejus pepercisset, quem nocturno tempore fratribus duntaxat consciis permittebat affligi, miser et miserabilis diceretur. Sicque lustris quatuor decursis, quia tempus medicinam sibi postulavit, et præsumptuosæ postulationis argui posse videretur, nisi quia de potentia medici sine dubitatione confidebat. Non per se tamen, sed per quendam mediatorem, cœnobitam Cantuariensis ecclesiæ Thomam nomine, aures medici cœlestis interpellavit; cui idem vivens in carne testimonium perhibuerat, dicens, " Inveni virum secundum " cor meum." Ille, ut rogatus fuerat, super conferenda fratri sanitate medicum rogavit, non pure, sed sicut ei sanitas expediret; si vero non expediret, sic ægritudinem corporis modificaret ne in ea sanitas animi periclitaretur. Hæc cum lacrymis oravit, et ei pro quo oravit incontinenti perfectam sanitatem impetravit.

(See p. 102.)

(123.) *Confirmatio miraculi.*

Letter from the monks of Oseney, confirming the preceding account.

"Venerabili et veneratione digno conventui ecclesiæ " Christi Cantuariæ humilis conventus Oseneiensis ec- " clesiæ salutem et orationum devota suffragia.

"Benedictus Dominus, qui per gratiam suam ita " vestram illustravit ecclesiam ut pæne totus orbis " sentiat sibi inde provenire medelam. Quæ enim est " terra aut gens in qua Dominus miracula non sit " operatus per merita martyris Cantuariensis? Opera- " tus est quidem per ejus merita et inter nos. Qui- " dam enim de fratribus nostris, nomine Willelmus de " Stokingeberi, morbo epilentico viginti annis per tem- " porum intervalla, ut se habet morbus ille, laboraverat. " Nam a prima vice qua eum vexare cœpit usque ad " secundam fuit intervallum duorum annorum et di- " midii; a secunda autem usque ad tertiam, unius " anni et fere dimidii. Sicque processu temporis

" breviata sunt intervalla, ut aliquotiens eo bis, aliquotiens ter, in anno laboraret. Quod tamen flagellum ita ei Dei miseratio temperaverat ut nunquam non per noctes et in lecto quiescentem eum arriperet, ita ut ex strepitu quem pedibus suis ipsa hora faciebat excitati fratres ad eum currerent, et cum quasi mortuum invenirent. Tantaque erat ipsius morbi inclementia, ut per sequens biduum post ejus accessionem ita omnium membrorum suorum destitueretur officio ut vix se pedibus suis loco movere, vix manus suas ad os levare, prævaleret, et si infra illud biduum gutta aquæ frigidæ manibus suis attigisset, indicibili anxietate usque ad cor ejus pertingere ei videbatur.

" Evolutis igitur in hac infirmitate, ut jam memoravimus, viginti annis, cum jam solam mortem A.D. 1171. ægritudinis suæ remedium exspectaret, in illo Pentecosten[1] quod passionem beati Thomæ martyris primum secutum est, Cantuariam orationum causa petiit. Ibique bonæ memoriæ Thomæ de Meidestane, commonachi vestri, usus colloquio, quia eum (See p. 509.) familiarem beati Thomæ fuisse didicerat, orationibus ejus se commisit, et ut Deo et beato martyri[2] pro salute ejus supplicaret, devote supplicavit. Cujus orationibus et sancti martyris meritis tam certam se gaudet recepisse sanitatem, ut ex tunc usque modo nè aliquod quidem signum aut vestigium præfatæ valetudinis in se remansisse persenserit. Quam nostram lætitiam vobis communicare volentes, ad honorem Dei martyris sui gloriam his litteris diligenter vobis insinuare curavimus. Valeat in æternum dilecta nobis fraternitas vestra."

---

[1] sic MS.

[2] Written in margin of MS.

(124.) *De monacho paralytico sanato.*

Letter from the monks of Clincurce (?) relating how the bearer, Robert, was cured of paralysis.

"Viro venerabili ac domino suo Benedicto, ecclesiæ
" Sanctæ Trinitatis priori, atque conventui, frater Eus-
" tacius, Sancti Petri de Clincurce pauper abbas, reli-
" quique qui cum eo sunt pauperes fratres, in salutari
" Deo salutem perpetuam.

"Latores præsentium fratres nostros caritatis vestræ
" sublimitati præsentamus, eo quidem fiducialius vobis
" eos commendantes quo alterum de illis, nomine Ro-
" bertum, per merita precesque beati martyris vestri,[1]
" immo et nostri, Thomæ, a periculo non dubiæ mortis
" liberatum esse gaudemus, vobisque potissimum gau-
" dere necesse est. Ille nimirum frater per decem
" hebdomadas et eo amplius morbo paralysis tam gravi
" laboraverat, ut totius corporis dextra parte penitus
" emortua, manus atque pedis ac totius partis illius
" totum perdidisset sensum motumque voluntarium. Ad
" quem curandum cum frequenter vocati fuissent
" medici, inefficaces recesserunt omnes et desperati.
" Nihil electuaria, nihil pigmenta proficiebant, nihil
" unguenta contulerunt. Ad ultimum [autem],[1] quo-
" dam ad hoc ipsum accito[2] medico certius affirmante
" nulla eum manu posse liberari, salutis ejus spem
" omnem amisimus et fiduciam. Ille vero, quod[3] mira-
" bilius videri potest, quanto plus ab humani auxilii
" spe decidit, tanto plus in ipso divinæ clementiæ
" crevit fiducia, ac per adjutorium beati Thomæ, quem
" semper in memoriam[4] tenebat, crebrisque precibus
" invocabat, constanter affirmabat sese liberandum.

"Factum est igitur modico tempore post despera-
" tionem illam, ut idem frater quodam die, post perac-
" tum primæ horæ officium, post longas vigilias tenu-
" issimo apprehenderetur somno; sibique visus est in

---

[1] Interlined in MS.
[2] *ascito*, MS.
[3] *quid*, MS.
[4] *memoria ?*

" profundo stare lacu horribilis aquæ ac tenebrosæ. " Cumque summo pereundi timore premeretur, audita " est vox dicentis 'Porrige mihi manum, et eruam te; " tu vero tene rectam viam.' Ad quam vocem evigi- " gilans frater, seseque sentiens saluti restitutum, " quanto gestierit gaudio non est dubitandum, qui post " tam horrendam passionem, post tot jejunia, post " labores et angustias, tam repentine[1] redditus est sani- " tati.

" Nec diu frater siluit, sed in voces excelsas statim " prosiliens crebro et alte exclamabat, precibus manu- " que beati martyris Thomæ sese liberatum. Ad cu- " jus voces et gaudium nos quoque, sicut necesse erat, " congaudentes convenimus, ducentes eum in ecclesiam " cum gaudio magno, ac *Te Deum laudamus* cantantes " in sublime laudes persolvimus Deo, qui fecit mirabilia " magna, non prætermittentes beati præconia martyris, " per quem nobis lætitia, per quem illi sospitas venit " et vita. Vobis igitu r eundem præsentamus, gratias " Deo relaturum tanquam suæ salutis auctori, sanc- " toque simul martyri Thomæ, tanquam pro salute " sua pio intercessori. Rogamusque sanctitatem ves- " tram ut de sacrosanctis reliquiis beati viri per fratres " nostros quod et quantum vobis placuerit transmit- " tere non gravemini, quatenus per præsentiam sui " muneris devotius apud nos fiat ejus memoria, et " cum majori veneratione perpetuo natalis ejus agatur " solennitas. Bene valeat sanctitas vestra."

(125.) *De monacho Punteniacensi a paralysi et ephilensia liberato, qui et mortuus putabatur.*

Pontius, abbot of Pontigny, relates how Pontius, one of his

"Venerabili priori sanctæ Cantuariensis ecclesiæ " B[enedicto] totique ejusdem ecclesiæ sancto conventui, " frater Petrus, dictus abbas Pontiniacensis æternam " in Christi salutem.

---

[1] Or *repentinæ* (the MS. having no diphthongs).

"Magno et jucundo nuper lætificati gaudio dignum "duximus vos lætitiæ nostræ participes adhibere, ut "nostris communicetis gaudiis, quorum nos aliquando "tribulationibus participavimus atque doloribus. Si-"quidem præveniens nos omnipotens Deus in benedic-"tionibus suis lætificavit nos in gaudio meritis pre-"tiosi martyris sui Thomæ mirabilia faciens in nobis, "qui facit mirabilia solus. Præsentium quippe lator, "monachus noster, Pontius nomine, duplici ægritudine "vehementer oppressus ad mortem usque deductus "est. Laborabat enim gravissima paralysi, ita ut "pede dextro usque ad renes prorsus emortuo, ejus-"dem pedis extremitates, ut videbatur, jam fere "putrescere inciperent. Premebatur etiam alio quodam "morbo, quem caducum vocant, adeo misere ut per "dimidium ferme diem officio linguæ amisso exanimis, "ut videbatur, exsistens, horrorem non modicum in-"tuentibus incuteret. Hæc itaque per decem ferme "hebdomadas circa eum gesta sunt. Tandem divino "nutu, ut credimus, inspiratus faciendi votum ad "beatum Thomam licentiam postulavit, aliisque pro "eo supplicantibus impetravit. Deinde processu tem-"poris, prædictis ægritudinibus eum vehementer ur-"gentibus, et quasi quodam conflictu in corpore "moribundo certantibus, ad extrema deducitur.

monks, was cured of paralysis and epilepsy, and revived when seemingly dead.

"Desperatur igitur de vita ejus, et mortem imminen-"tem cernentes ministri me e mediis vigiliis cum parte "conventus eductum ad infirmum sacra unctione inun-"gendum sub omni celeritate evocant. Peracta autem "ex more unctione, sabbato quod Ramos Palmarum "præcedit, tenui in ejus pectore palpitante spiritu "dies illuxit. Parantur itaque omnia quæ sepeliendo "corpusculo necessaria videbantur, et eo sub hujusmodi "agone agente dies declinat ad vesperam. Vespere "igitur prædictus frater, de somno, ut credebamus, "mortis evigilans, vocat ministros; quibus ad jussum "ejus opem ei ferentibus, sustentantibus baculis in-

" cedere tentat. Mirabile dictu; subito sentit sanitatem " adesse, et totis vocibus beatum invocans martyrem, " quem in corde habebat, cum ministris suis ad eccle- " siam properans, mihi aquam benedictam danti post " completorium[1] fratribus de more, qui moriturus in " præsenti exspectabatur, præsens apparuit. Fateor, " stupefactus expavi. Tandem in me reversus, et re- " pentinam hanc mutationem dexteræ Excelsi cogno- " scens, aquam benedictam poscenti porrexi. Qui " statim ad altare quod in honore beati martyris con- " secratum est gratias et laudes redditurus properans, " noctem ibi duxit pervigilem.

" Tertia autem post salutem redditam die, ille minus " caute agens ad removendos calores quos adhuc in " pede curato patiebatur, sanguinem, veluti fomentum " caloris, de eodem pede minuere ferro tentavit. Sed " sanguine in partes alias secedente, ita ut nec gutta " quidem extrahi posset, adest ei nocte ipsa beatus " martyr, pedem ægrum tangens et tergens, sanitati " restituens et confirmans. Hujus rei testes sumus, " quia verum est testimonium nostrum, si quidem quod " audivimus et vidimus, hoc testamur.

" Hæc itaque vobis, dilectissimi, nuntianda judicavi- " mus, quibus nihil[2] acceptius fore credimus quam " aliqua beati martyris magnalia certa audire. Si " quid autem minus in litteris continetur, quod ad " ordinem rei gestæ pertineat, præsentium lator, in " quem hæc facta sunt, viva voce vobis latius enar- " rabit. Valeat in Christo et oret pro nobis sancta et " venerabilis vestra congregatio."

---

[1] *complectorium*, MS.

[2] This word, which in MS. Winton. had been written, but struck out, before *judicavimus*, appears to belong to this place.

(126.) *De latrone liberato.*

"Sanctissimo priori et universo Sanctæ Trinitatis "Cantuariensis ecclesiæ capitulo Willelmus de Sancto "Audomaro castellanus salutem.

Letter from William, castellan of St. Omer. One taken at Fauquembergue, and sentenced to death as a robber, is saved on the gallows by invoking St. Thomas.

"Sanctitati vestræ tam per præsentium latoris præ-"sentiam quam per litteras notum facimus villicum "nostrum ac famulos nostros quosdam de latrocinio "apud Falquenberge intercepisse, quorum quidam a "villico nostro et burgensibus nostris rei mortis con-"demnati sunt. Eorundem quidam, nulla fortassis "coinquinatus latrocinii macula, beatum Thomam de-"votissime reclamabat. Et ante se quodam alio sus-"penso, et in ictu oculi exstincto, priusquam suspen-"deretur, et dum suspenderetur, sanctum jugiter "invocabat. Quo suspenso retrocessit populus: cir-"cumstantes vero, videntes eum manu retorta signa "facientem ac si aliquid populo innueret, scala supposita "illum diu sustentaverunt; nihil tamen eis respondit. "Cum ergo gentes viderent eum [jam][1] frigidum, "jam toto corpore rigidum, utpote mortis angustia "congelatum, demissa scala eum pendentem reliquerunt. "Ille vero, stipiti pede affixo, cuidam mulieri astanti "locutus est sanctum Thomam misericorditer invo-"cando; quo viso circumstantes populum revocave-"runt. Post multum vero temporis villicus noster "ad cruces reversus est, et reciso fune illum deposuit. "Ille vero parum attonitus beati Thomæ nomen recen-"suit. Itaque audientibus et videntibus credentes "illum beati Thomæ suffragio liberatum fuisse non "ambigimus. Ne vos ergo Dei lateat miraculum, "sigilli nostri impressione testimonium perhibemus. "Valete."

---

[1] *jam* interlined in MS.

(127.) *De quodam fodiente, qui vas inventum frangens visum perdidit, et per martyrem Thomam recuperavit.*

Letter from the convent of La Sie-en-Brignon (Poitou). One punished with blindness for irreverent treatment of a vessel found in digging, is restored to sight.

"Abbas Bringnonnensis cœnobii humilisque conventus "ejusdem loci Benedicto priori Cantorberiæ cum uni-"versis religiosis Deo sub sua vigilantia devote mili-"tantibus, salutem.

"Noverit pro certo vestræ discretionis sancta "consideratio quoniam præsentium litterarum baju-"lus cum alio quodam homine terram fodiebat "in prædio cujusdam nostræ novellæ ecclesiæ. Qui "cum in altum foderet, vas quoddam vitreum miræ "pulchritudinis subito adinvenit; quod ligone quo "fodiebat nescius effregit. Deinde quum ea quæ intus "habebantur, videlicet terram nigram et quædam "minuta ossa, indignis tractaret manibus, mora in-"terveniente parvissima lumen oculorum amisit, et "aliena manu ductus est in oratorium ejusdem fundi, "ibique quod supererat diei orando peregit. Interea "nocte finem diei terminante domum suam tractus "sub inflicta cæcitate nocti diem sequentem continu-"avit. Sed tamen in secunda nocte suæ cæcitatis, "parumper ante ortum lucis, vox quædam facta est "ad eum ut surgeret, ecclesiam peteret, missas audiret, "misericordiam Dei orans cum fide et devotione ex-"spectaret. Qui sane protinus surrexit, et se duci ad "prædictum oratorium humiliter postulavit. Quo in-"gresso votum vovit, se limina Cantuariensis ecclesiæ "petiturum, si martyris intercessione visum recipere "mereretur.

"His ita gestis, auditis missis et canonicis horis, "fratribusque loci illius secundum præceptum regulæ "ad laborem manuum discedentibus, prædictus cæcus "solus in oratione remansit, diu et devote oravit, pres-"sus somno dormivit, dormiendo quandam venerabilem "personam ante se transire, ut fatetur vidit, vestibus

" jacinctinis indutam more archiepiscopi, et sic se " demum a dextro cornu altaris ibidem, super quod " recubuit, confortantem, 'Noli timere, fili, quia lumen " 'tuum hodie recipies eadem hora qua amisisti feria " 'secunda. Votum tamen, quo te martyri Thomæ " 'obligasti, redde prout poteris festinato, ne graviori " 'constringaris disciplina.' Itaque demum factum est " cæco quod sanctus ei promiserat in somno. Nam " lumen quod idibus Martii circa horam tertiam ami- " sit, xv^to. kal. Aprilis circa eandem horam tertiam " per Domini nostri Jesu Christi gratiam recepit. " Hoc miraculum testificantur vobis coram Deo et " angelis ejus monachi nostri et laici quidam, qui " viderant, et qui horam diligenter notaverant qua " lumen perdidit, et eandem qua recepit."

(128.) *Confirmatio prædictorum*[1] *sex miraculorum.*

Letter from the abbots of Trois-Fontaines and Haute-Fontaine (Champagne) introducing the following stories.

" Benedicto venerabili priori et sancto conventui " ecclesiæ Cantuariensis frater A., Trium-Fontium " dictus abbas, cum abbate Altifontensi salutem in " Domino.

" Miracula quæ vobis transmisimus certa habemus, " et sigillo abbatis Claustrensis confirmata. Insuper " ex ore fratris Sefredi, cui virilia, ut diximus,[2] beatus " Thomas reddidit, quæ exarata sunt cognovimus. Qui " se vidisse quædam horum miraculorum, quædam " vero, quamvis non visa, pro certo scire, testatus est. " Nos vero, nolentes sancti merita, qui longe lateque " mira operatur, sub modio abscondi, scientes quia " quæ memoria debent retineri, nisi litteris alligentur, " citius ignorantia cæca complectitur, dignum duximus " hæc scripto commendata vobis transmittere, quos " petimus pro nobis intercessores apud Deum et sanc-

[1] The letter really relates to the *following* six chapters.

[2] See below, p. 520.

" tum Thomam existere, cujus meritis innovatur " ecclesia fidelium, et in fide virescit et roboratur."

(129.) *De contracto sanato in capella sancti Thomæ juxta Claustrum constructa.*

A lame man cured by relics of St. Thomas at a chapel built by Lewis, a German knight.

Miles quidam Theutonicus, nomine Lodovicus, nobilis et dives substantia, ditiorque fide et devotione, cum uxore sua sepulchrum beati Thomæ martyris adivit. Qui rediens, reliquiis devote adquisitis, juxta cœnobium quod vocatur Claustrum in honorem ejusdem sancti in pandochio suo capellam construxit, et ibi reliquias collocavit. Ubi cooperantibus meritis ejus multi multimodam gratiam consecuti sunt.

Contractus igitur quidam, a lumbis et deorsum totus emortuus, ad martyris suffragium ductus est, pernoctavit, candelam habuit, quæ, ut dicitur, septies plus duravit quam alia posset durare. Media nocte beatus Thomas astitit ei, imperans ut surgeret. Cui ille, " Domine, qui tanto tempore figere gressus non valui, " quomodo surgam?" Dixit ei sanctus, "Surge, quia " sanatus es." Confidens podagricus surrexit sanus, et gaudens ivit ad domum militis prædicti candelam accendere. Militi autem quædam vox dixerat in sua capella fieri tale unde mille homines commoverentur. Qui statim cum uxore sua surgens ire cœpit in capellam; et pergentibus eis venit vir obviam per martyrem consecutus sanitatem. Quem venerabilis uxor militis intuens vidit splendidum et quasi angelicis vestibus adornatum. Introducensque in domum suam, requisito eventu miraculi, ut vidit eum pannosis indutum vestibus, inquisivit quid de ejus pretiosis vestibus actum fuisset. Illo negante se aliquid pretiosum habuisse, illa e contrario quod in illo viderat affirmabat. Ex quo perpendi potest mulieri visionem divinitus ostensam, ut et virtus martyris ostenderetur, et devotio mulieris augeretur.

(130.) *De energumenis mulieribus sanatis.*

Sed et hoc silendum non est quod energumenæ mulieres ibi sanæ menti redditæ sunt. Quædam quæ per quindecim dies neque biberat neque comederat neque somnum ceperat; quædam annis octo vexata, cujus lingua dæmonium Latine, Theutonice, variisque modis loquebatur.

Two possessed women cured.

(131.) *De cæca illuminata, de muta, et de blasphemante.*

Quædam ibi per plures annos cæca illuminata est. Quædam inter missarum solemnia ex muta loquens facta est. Quædam miraculis auditis blasphemans ex loquente muta facta est.

Cures of blindness and dumbness. Blasphemy punished with loss of speech.

(132.) *De muliere habente inflatam manum.*

Quædam autem[1] habens manum inflatam vestimentum martyri promisit in ministerium altaris, si sanaretur ab illo. Facto voto, statim frustum carnis fœtens et putridum ab inflatura prosiliens tumorem causamque tumoris amovit.

A woman cured of a tumour.

(133.) *De milite qui per medium pedem ferro transforatus est.*

Miles quidam de partibus illis satis opulentus in vigilia Purificationis sanctæ Mariæ vovit se nudis pedibus cum commilitonibus suis sequenti die circa reliquias martyris processurum. Facto mane, cum cœpissent proficisci, unus eorum ad ostium perveniens dixit se pigrum et somnolentum, nec posse procedere. Aliis

A knight, declining to perform a vow of procession, is pierced through the foot while in bed.

---

[1] This word is struck out in MS. Winton. with the red ink used for the headings of chapters.

itaque abeuntibus, ad lectum suum remeans, subito acuto ferro per medium pedem transforatus est. Qui graviter anxiatus, quo modo potuit a pede ferrum extraxit, pigritiæque suæ pœnitens socios subsecutus, ut pervenit ad capellam sancti, sanitati restitutus est.

(134.) *De monacho qui seipsum castravit.*

Sefrid, a German monk, lamenting his self-mutilation as a bar to priestly ordination, recovers the loss. See p. 158.

Monachus quidam de Claustro, Sefridus nomine, tam vita quam moribus satis ornatus, evolutis jam sex annis pro castitate servanda propria genitalia absciderat. Qui considerans accessum ad sacros ordines sibi de cætero non patere, vehementer anxiabatur, et frequentius ingemiscens rogabat Deum et sanctum Thomam, per cujus interventum membra abscisa cuidam plenissime restituta fuisse audierat, ut sibi quod indiscrete perdiderat restitueret, et suo dolori compatiens subveniret. Cujus infirmitatem sanctus in visu aliquando attigerat, sed usque ad tempus effectum curationis differebat. Quodam igitur tempore ex petitione monachi spiritualis pater eum ad martyris oratorium duxit, cum quo tres dies jejunavit et totidem noctes pernoctavit. Quarta nocte, medio noctis tempore, exstinctis luminaribus quæ accensa fuerant, fratri Sefrido, stanti juxta parietem (nam stando obreptioni soporis occurrebat, et vigilem se servabat) sanctus Thomas apparuit, et quæ esset causa sui doloris inquisivit. Cui ille, "Domine, contristor quia ad ministerium "altaris ordinari non valeo." Ad hæc sanctus, "Confide, "et sanaberis ad præsens." Quæ cum dixisset, attigit locum infirmitatis, et ei quæ minus sapienter absciderat naturalia membra misericorditer restauravit, dicens, "Quæ tibi reddo suscipe non ad usum naturæ, "sed ad officium divinæ culturæ."

(135.) *De viro malleo campanæ percusso.*

"Reverendissimo[1] domino Ricardo, sanctæ Cantuariensis ecclesiæ archiepiscopo, ac per Dei gratiam totius Angliæ primati, A. Astensis, dictus qualiscumque magister, sincerissimum per omnia famulatum.

Master A., of Asti, to archbishop Richard of Canterbury.

"Memor beneficiorum gloriosissimi prædecessoris vestri Thomæ martyris, ejus præconia reticere nequaquam possum. Contigit namque anno transacto, inter octavas Nativitatis et Epiphaniam, dum horum lator, Surleo nomine, moribus ornatus satis ac litteratura, in quadam turri plebis Nanitearum, quæ ab Aste civitate milliariis fere distat duobus, campanas pulsaret. Quem dum campanæ malleus, ponderis decem marcharum tribus unciis minus, ab altitudine viginti quinque cubitorum corruens eum per mediam cervicem ita percussit, ut osse juxta mallei rotunditatem effracto ad cerebri suberam[2] premeretur. Sicque factum est ut maxima diei parte quinque sensuum officio penitus privaretur. Postmodum vero, quasi de gravi somno consurgens, martyris Thomæ devotissime nomen invocavit. Cumque die tertio in Astensi civitate in modum crucis medici vulnus inciderent, ingenti febrium occupatus dolore totum diem illum cum nocte sequenti usque ad auroram duxit insomnem. Unde ut incumbens evitaret periculum, gloriosum martyrem se visitaturum suppliciter vovit. Medici enim et qui eum viderant, de ipsius salute penitus diffidebant. O mira voti efficacia, immo, Dei et martyris clementia! Nondum bene voti sermone completo, febribus et dolore vulneris liberatus suaviter obdormivit, et per merita jam dicti martyris sanitati est restitutus. Testem in cœlo habeo Deum quia hæc vera sunt. Super his quoque testatur prælibatæ plebis archipresbyter et alii quamplures

Surleo, wounded in the head by the tongue of a bell, is restored.

---

[1] *Reverentissimo*, MS.

[2] Probably the cortical part of the brain, from *suber*, cork.

vivi et sacerdotes, et ipse idem qui hæc omnia in suo pertulit corpore.

(136.) *De puella quæ cecidit in puteum altitudinis viginti pedum ab aqua sursum.*

A child of Elfwin, in Essex, restored after falling into a deep well.

Nolo quæ miraculo peregrinantes ascribunt, et quorum gratia peregrinantur, inter miracula non computare, vel de eis quos et viderunt decessisse in contrarium perhibere. Nam si constiterit de bona opinione et vita narrantium, constare debet et de ipsorum vero sermone. Dic igitur, Elfwine, qui quasi stadiis octo trans flumen Tamisiam habitas, et da gloriam Deo. "Filia," inquit, "mea cadens in puteum submersa est. "Nam ejus ætatis nondum erat ut puteum [vitare][1] "sciret. Puteus altus quasi viginti pedum ab aqua "sursum; quantum vero penetraret in profundum, non "multum ad rem reor attinere, cum citra laticis pro-"funditatem et frigiditatem, citra corpusculi sui colli-"sionem, posset parvula, et quæ sibi subvenire nesciret, "solo casu præfocari. Extracta vero ab aqua sine con-"tradictione mortua apparuit. Flentibus nobis et suf-"fragium martyris postulantibus, reviviscere cœpit. "Si negatis increduli quæ non vidistis, affirmare possu-"mus in contrarium, comprobantes quæ vidimus ex "compressis labris defunctæ, quæ rigor mortis aperiri "prohibuit, ex mora temporis quod mortem et vitam "medium intercessit."

Robert, a Fleming, finds his son drowned in a cave, but the boy is restored.

Dic et tu, Roberte Flandrensis, testimonium Christo [et] martyri. "Inveni," inquit, "filium meum in spe-"lunca, aqua submersum, et gaudeo per invocationem "martyris mihi restitutum."

(137.) *De filio cujusdam Henrici mortuo.*

A child of Henry, of Minster,

Filium suum nobis Henricus exhibuit, quem indubitanter mortuum fuisse perhibuit. Cumque morbi

[1] Supplied by a later hand in MS., perhaps unnecessarily.

mortisque genus exposuisset, quibus præsentibus vita excessisset, quomodo per martyrem vitæ restitueretur, dixi non simplici verbo fidem posse fieri. "Si," inquit, "Ministra, quæ est villa Exoniensis territorii, "mecum tibi satisfacere non potest, testis est mihi "veritas quia mortuum credidi quem vivum exhibeo. "Sed et hoc subjicio, quia per triduum post restitu-"tionem spiritus solo spiritu palpitaret, non mamillam "maternam biberet, aut aliud aliquid; ut diceretur "eum ad horam vivificatum propter consolationem "parentum."

in Devon, restored from death.

(138.) *De filio Eadwini mortuo.*

Dicis, Eadwine, quia filius tuus, cujus gratia gratias agis, pro humana conditione rebus humanis excedens, post clausos oculos et exsequialia exhibita per aquam martyris spiritum recepit. Nomen, ætatem, et nativitatis locum ejus innotescis. Sed cave ne, dum martyris nomen extollis, fabulam narres, et secundum nomen tuum fabula fias. Veritas enim, quæ perdit loquentem mendacium, mendacium laude non delectatur." "Non immerito secundum," inquit, "vestratum "usurpationem, qui stultum vocant Edwinum,[1] repu-"tarer Eadwinus,[1] si martyri quod martyr non fecisset "imponerem. Naturalis enim ratio dictat etiam litte-"ras ignoranti falsitatem non placere Veritati."

Edwin asserts that his son was restored from death.

(139.) *Quomodo contendebatur utrum Lucia mortua fuisset.*

Agente in extremis uxore militis unius de Monte Pavonis, Lucia nomine, facta est contentio inter circumstantes utrum excessisset a corpore, non quia os aut oculos suos clausisset, sed quia motu vel signo

Lucy, wife of a knight of Montpaon (in Rouergue, or Provence ?).

---

[1] Sic MS.

restored when supposed to be dead.

aliquo de vita superstite nihil enuntiaret. Aliis alia et alia sentientibus, martyr litem diremit. Nam cum sibi devoveretur, ilico revocato spiritu motum corporis excitavit.

(140.) *De filio nobilis Angligenæ mulieris mortuo.*

The son of Mabel, a noble lady, said to have been restored to life.

"Scribe, manus, Mabiliam mulierem Angligenam et "nobilem, filium suum primogenitum in cinere mor-"tuum deposuisse, sed super aquam martyris vivum "recepisse." "Non est," ait, "scribendum mihi quic-"quam de cujus veritate non constat." "Mulierem," inquit scribens, "audivimus, et sicut decuit nobilem "examinavimus, et præsumere possumus de veritate "relationis ex peregrinatione et devotione referentis. "Nam quamvis rara fides est quia multi multa loquun-"tur, tamen sicut mendicos mendaces, sic nobiles qui "sibi divinam propitiationem peregrinando conciliant "minime conjicimus."

(141.) *De muliere quæ laqueo sibi vitam extorserat.*

A woman who had hanged herself is cut down by her husband, and restored to life.

Dixit mihi vir aliquis de uxore sua quia laqueo sibi vitam extorsisset. Frænum exhibebat quod faucibus suis aptaverat; sed quia vicinis et contribulibus suis illud habebat absconditum, ne confundantur ex martyris visitatione, nolo turpitudinem ejus revelare. Quod fecit, in genere propono. Quæ fecit, salvo pudore sub lodice relinquo. Cur fecerit, causam diabolicam suggestionem puto. Ubi fecit, ne nihil dicatur, in mundo. Quando fecit, audivi, sed memoriter non teneo. A laqueo liberata est per virum, a morte per martyrem; hic in voto, illic in ferro.

(142.) *De muliere quæ ad clamatum nomen martyris Thomæ locuta est.*

Elizabeth, of Lisieux, restored when supposed to be dead.

Judicio meo, sicut judicantis ita scribentis est taxare quum res immen[sitatem][1] videtur excedere. Matrona Luxoviensis Elisabeth ex adversa valetudine penitus defecit, (non dico *decessit*, quamvis se decessisse perhibuerit,) ut amissis sensibus corporeis a corpore videretur excessisse. Processit autem dies ab hora media noctis in tertiam. Lugentibus cognatis et notis, et eis quæ mortuo debentur impensis, nondum Thomæ nomen occurrit. Quo tandem clamato, resedit quæ mortua putabatur, et ait, "Si beato viro devoverer, " sine dubio convalerem."

(143.) *De capellano Cabinensi, quem agentem in extremis martyr sanitati restituit.*

John, a chaplain of Chaban(?) in the Limousin, is restored when in extremity.

Quid est, Johannes, capellane Cabinensis, de territorio Lemovicensi, quod ab introitu Cantuariensis ecclesiæ panniculis lineis manus et pedes involutus, et interula duntaxat indutus, hymnum martyri decantasti? Non sine causa spectaculum populo te fecisti. "Ego," inquit, " corporea valetudine detentus et ductus ad extrema, " post unctionem quæ deficientibus exhiberi solet obmutui, cæterisque sensibus amissis, quid circa me " gereretur penitus ignoravi. Sic per triduum agens in " extremis nec certum dedi vitæ vel mortis indicium. " Devotus autem martyri Thomæ, merui tandem noctu " martyrem videre. Qui, super faciem meam manum " suam leniter ducens, 'Surge,' ait, 'de lecto.' Mox " recuperatis sensibus salutiferæ visitationis signa mon- " stravi." Respondit qui colloquebatur, "Quia ex te " prædicasti martyrem in partibus istis, volo te ex re- " latione mea cognoscere quæ referas in partibus suis."

[1] The last part of the word supplied by a later hand; *mensuram* would seem to be a more suitable word.

(144.) *De suscitato filio sacerdotis cujus domus plaga percussa est quia ad tumbam martyris suscitatus exhibitus non est.*

Nicolas, son of a priest of Necton, in the diocese of Norwich, is restored when seemingly dead.

Parvulus Nicholaus in episcopatu Norwicensi, villa Necatona, infra annum nativitatis suæ mortuus est. Constabat parentibus de morte ejus, et aliis qui præsentes intererant, videntibus corpusculum sine spiritu, membra sine motu, spumam per os erumpentem, et quæ deficientes emittunt per inferiorem regionem. Mater hæc videns martyrem precibus et lachrymis interpellabat. Pater vero, quamvis sacerdos, quamvis evangelica doctrina eruditus, inter cætera mortis indicia preces inutiles reputans, vitam posse revocari desperabat. Verum mulier fide plena voto peregrinationis obtinuit ut puer alterum oculorum suorum aperiret, paulatimque revivisceret.

The parents, neglecting to perform their vow of pilgrimage, are severely punished in their family.

Procedente tempore, supersedentibus illis martyrem glorificare et suscitatum exhibere, cœpit domus illa plaga adversitatis affligi. Cujus pueris duobus vitæ præreptis, tertia virguncula, focum incidens cui assedit, facie combusta digitisque alterius manuum suarum amissis prævaricatorum parentum peccatum luit. Cumque nondum ad peregrinandum propter intercidentes necessitates expedirentur, moniti sunt etiam per visionem mulieris effectui votum suum mancipare, ne graviora pericula mererentur incurrere.

(145.) *De nave quæ scopulis allisa sine læsione evadit.*

A vessel of Caen saved after having struck on a rock.

Quidam nautæ Cadumenses onerata nave velificantes impetierunt in scopulos; et factus est strepitus magnus, et collisio tanta ut, etsi adamantina navis esset et vacua, putaretur elidi. Unde exsilierunt in scapham, salvantes animas suas, navi rebusque dimissis, custodiam martyri delegantes, et ei spondentes oblationem si res servaret quas ipsi servare non poterant. Mira

res: ad terram navigantes, et inde rursus ad damna sua remigantes, navem fluctuantem reperiunt, nec uno clavo diminutam, quam scopulis impendentem reliquerant. Perpendebant autem in virtute dominici nominis quod invocarant, et auxilio martyris quod postulaverant, lignum lapidem confregisse; nec enim poterat tanta sine læsione alterius collidentium collisio fieri.

(146.) *De eo qui projectus in mare sine periculo evasit.*

Œconomus Henrici regis Anglorum Willelmus, navigans Hybernicum mare, malo navis suæ lanternam appenderat, quæ lumen et ducatum præberet sociis navibus. Ad ortum autem diurnæ lucis jussit nocturnam deponi. Quam quum quidam juvenis, Henricus nomine, funem ascendens niteretur deponere, ruit irruenti vento dejectus in undas, et in articulo temporis æstu marino, qui ibi locorum velocius et periculosius Britannico discurrit, abreptus est et oculis omnibus ereptus. Qui cum volutaretur in fluctibus, et ad quandam ex sociis navibus, quam fluctus offerebat, clamitaret, quamvis ex nomine et persona notitiam sui faceret, non obtinuit ut admitteretur, timentibus nautis ne, dum periclitanti subvenirent, periclitarentur, et in mora mortem incurrerent. Mira Conditoris benignitas, qui peccatori quem ad se trahit periculum aut necessitates aliquas inducit, quæ non humano suffragio vitare possit, ut divinum invocet, invocans vinculo quodam se sanctæ promissionis astringat et voveat, [ut][1] mores suos in melius convertat, et operetur bonum quo divinæ propitiationis mereatur indulgentiam.

A young man, having fallen from the rigging of a vessel into the sea, is preserved.

Igitur humano destitutus auxilio invocat divinum, et martyri vovens exauditus est. Nam ex jussu domini ejus, scapham exponentis et remiges imponentis, qui et

[1] The MS. has *vovet*, which is altered into a second *voveat*.

ipse se voto obligavit, post latam maris perlustrationem repertus et revectus, sociis spem dedit evadendi periculum in navi, quod ipse sine navi potuit evadere. Repertus est autem super freta sedens et undarum ministerio subvectus, tanquam servaretur ad votum perficiendum quod martyri fecerat.

(147.) *De falcone regis Anglorum.*

Story of a falcon belonging to king Henry.

Commiserat rex Anglorum Henricus secundus cuidam Radulfo volucres aucupii sui, campumque inæstimabilis pretii, qui pro strenuitate sua meruit Wiscardus appellari. Quos cum [ex][1] mandato regio mutatos et pennis suis renovatos ad curiam transferret, a præsule Wintoniensi, a quo sumptus itineris accepturus erat, in mandatis accepit ut sibi gruem captam afferret. Quia vero tempus et commotio aeris aucupio non pollicebantur effectum, de petitionis impletione diffidebat. Volens tamen, sicut est hominis, homini placere, nullum suorum volucrum ad hanc prædam tali tempore reputabat idoneum præter Wiscardum; quem tamen a se dimittere metuebat propter rerum varios eventus et regis imperium, qui non in eo sicut in cæteris jocandi potestatem dederat. Confidens tamen volucris de strenuitate, in eo solo agmen gruum aggressus est; qui nubium sublimia conscendens, præpeti et præcipiti dilapsu in unam ruit, et secus prostratam terræ victor insedit, prædam servans ei cui prædo grassabatur. Dum de præda victor gloriatur, (quid in humanis rebus animatis ab alio tutum credimus?) grus alia, forsan avis sociæ dolens interitum, violentis unguibus in ipsum dilabitur, et rostrum infigens semianimem relinquit.

Superveniens auceps reperit prædonem suum penitus horridum, enormi tumore distentum, et jam clausis oculis morti vicinum. Quid faciat? Non ales in pedi-

[1] Interlined in MS.

bus consistit, non escam appositam respicit; unde regiam formidans adire præsentiam, Turonis secessit, et in suburbio latitans de consilio cujusdam sacerdotis missarum trium solennia celebrari fecit, martyrem Thomam devote interpellans ne caderet ab amicitia domini sui. Cujus dolori martyr compatiens, sed et domino suo veteri novum præstans obsequium, dicit ei per visum noctis in volucre duodecim posse pupulas inveniri, quibus apertis restituatur sanitati. Mane facto, pennis interspectis et tribus pupulis vel quatuor auceps inventis socios suos vocat, dicens quia si duodecim daretur reperiri, fantasticum non esset quod per somnium vidisset. Cum itaque plumas revolvens juxta numerum præmonstratum ulcera reperiret, et cum multa sanie causam doloris ejiceret, oculos suos ales aperuit, escamque poposcit. His regi relatis, martyri delicias et ludicra sua conservanti gratias retulit.

(Tours.)

(148.) *De sturno humana lingua loquente, quem milvus in aere transportavit.*

A starling seized by a kite, is delivered on invoking St. Thomas.

Cf. Cæsar. Heisterbac. de Miraculis, x. 56.

Narro quod passim et[1] vulgo narratur per Britanniam, quod et in Britannia contigisse dignoscitur. Docuerat quædam mulier sturnum quem servabat in cavea voces humanæ linguæ conari, et quædam verba patrocinium beati Thomæ martyris invocantia posuerat in rostro aviculæ, jucundum putans magisterium contra naturæ decretum docibilem reddidisse discipulum, quemque ipsa docens ederet ipso obloquente repetitum audire sermonem. Garriebat igitur avicula Thomam suum sicut phithacus[2] chere[3] suum, naturale idioma linguæ dediscebat, et in loquendi disciplina proficiebat. Gaudebat mulier quod in avicula sua laudaretur a quo sibi salus sperabatur. Quadam die dimissus ales sibi

[1] *a* interlined by a later hand in MS. Winton.

[2] i.e. *psittacus*.

[3] *i.e.* χαῖρε = *salve*, hail!

sub divo residebat, et post balnea deliciosus siccabat pennas suas. Et ecce milvus eum violenter unguibus arreptum in sublime transportavit. Ille vero clamans quod didicerat per inane replicabat, et inter ungues raptoris invocabat auxilium martyris. Audiens autem deprope vocem humanam prædo prædam dimisit, et quia in præconem martyris violentos injecerat ungues, de cœlo mortuus ruit.

(149.) *De quodam cui martyr, ne discederet a loco quem ei dedicavit, fontem ostendit et librum contulit.*

A man, building a hospital (on Shooter's Hill?) in honour of St. Thomas, is directed in dreams where to find water,

Fretus quidam, septimo milliario ab urbe Lundoniarum xenodochium construens, montem martyri dedicavit ab orientali parte; quo vitæ viantium latrones insidiari consueverant. Ubi cum per aliquantum tempus laborasset, quia suscipiendis pauperibus minus idoneus locus videbatur propter aquæ penuriam, cogitabat alio secedere. Hæc cogitans monebatur in somnis dumum unum suffodere qui suberat ædiculæ quam fecerat, sub quo lectus anguillarum reperiretur. Evigilans autem conjecit in anguillis aquam figurari, quia in loco limoso et aquoso nascuntur anguillæ. Igitur fodiente eo fons exsiliit, viantibus et villæ necessarius.

and how to procure a book for his chapel.

Procedente tempore apposuit martyr zelum suum circa locum suum ostendere. Nam virum prædictum præcepit in somnis Jocio cuidam Londoniensi nomine suo præcipere quatenus librum capellæ suæ conferret, quem pignori suppositum et repositum apud se sine humana utilitate conservabat, juxta quod sapiens dicit, " Scientia abscondita et thesaurus absconditus, quæ " utilitas in utrisque ? " Quod cum juxta mandatum sancti lætus peregisset, invenit virum propitium et facilem datorem, et conjici poterat ex hilaritate datoris voluntas mandatoris.

(150.) *Quomodo capellam sibi martyr Thomas cum apostolo Thoma jusserit ædificari.*

Cuidam[1] surdo manenti primo milliario a[2] castro quod Angli Divisiones vocant apostolus Thomas et martyr Thomas apparuerunt, præcipientes Aluredum quendam sacerdotem de eodem castro adire, et nomine ipsorum præcipere ut in foro martyri capellam construeret. Illum autem prætendentem infirmitatem et impossibilitatem suam assumentes et transportantes in fulchro[3] locum constructioni destinatum ostenderunt, et facta scrobe signaverunt. Cumque mensurasset apostolus spatium duodecim pedum pede dextro, martyr vero tredecim dextro et sinistro, more gentis suæ, virum restituerunt in locum suum. Surdo igitur visionem propalante, et sæpius illuc oratum veniente, deridebatur rustica simplicitas, et visio reputabatur pro somnio. Procedente tempore apparuerunt sancti et cuidam cæco de castro illo, præcipientes quod cum surdo prætaxato cuidam Radulpho, qui castello præerat, ex præcepto ipsorum præciperet in nemore arborem præcidere, quæ reperiretur tribus locis sine securi signata, et ex ea factam crucem in loco designato erigere. Paruit cæcus. Postquam juxta mandata sanctorum quæque effectui mancipata sunt, incepit ibi Dominus, (immo incipit, quia quicquid de martyre scribimus contigit in brevi post martyrium) virtutes operari et sanitates conferre. Igitur infra paucos dies confluente populo locus ille celeberrimus factus est. Cæcus autem et surdus, nuntii sanctorum, primi omnium misericordiam consecuti, sanitati restituti sunt.

A deaf man and a blind man are directed by St. Thomas the apostle and St. Thomas the martyr to build a chapel near Devizes.

The place becomes distinguished by miracles, and the two are cured of their infirmities.

[1] *Quidam*, MS., corrected in the margin.

[2] Interlined in MS. by a later hand.

[3] "A tressel, a bedstead."—Holyoake's Dictionary.

(151.) *De archipresbytero Lungdunensi et monacho Anglico sanatis.*

Cures of Wicard, an arch-priest of the Lyonnese, and of a monk of Wenlock.

Archipresbyter Wicardus, in pago Lungdunensi, morbo laborabat incurabili, qui protuberabat ei in medio nasi, serpens et crescens indies, jamque oculorum aciem occupabat. Sed et monachus de cœnobio quod Angli vocant Wenloc alterum oculorum suorum et partes adjacentes cum nimio dolore tumebat, poteratque imprансus ebrius videri, quia singulis diebus rubor ei circularis in fronte ducebatur ante prandium. Utroque martyri vovente, contigit ante voti prosecutionem sobrium videri quem morbus ebrium ante prandium mentiebatur, et eum venustatem suam sine vestigio deformitatis induere quem nasi pravitas deturpaverat, adeo ut divina manu curati recte dicerentur ex beneficio sanitatis et subita curatione infirmitatis, quæ in altero septem, in altero tres circiter annos invaluerat.

(152.) *Quomodo martyr Thomas Ponteniaci converso obmutescente loquelam reddidit.*

Robert, a lay-brother of Pontigny, formerly a servant of St. Thomas, when chancellor, recovers his speech.

Conversus in domo Punteniacensi Robertus, pridem servus cancellarii Thomæ, ex synantia, sicut creditur, obmutuit, et per hebdomadem sine cibo duravit. Cui jam desperato sub intempestæ noctis silentio martyr ait, "Frater Roberte, nonne loqueris?" Æstimabat autem æger quia sibi colloquerentur fratres, quorum sollicitis servabatur excubiis. Sed et iterum martyr repetiit eundem sermonem. Redeuntibus autem fratribus a nocturnalibus vigiliis ait et tertio, "Frater "Roberte, loquere mihi; Thomas ego sum." Ille conjectis oculis ad radios lucernæ, quæ necdum extinguebatur, martyrem conspexit, et in vocem imperfectam ex lætitia mentis erupit, "Thomas, Thomas!" et confestim solutum linguæ vinculum in preces et præconia laxavit.

(151.) *Quomodo archiepiscopi Bituricensis consecrationi quartus episcoporum interfuerit.*

Eligebatur ad regimen Bituricensis ecclesiæ Puntenniacensis abbas, qui beato Thomæ hospitalitatis humanitatem exhibuerat. Veniente autem die consecrationis, duobus duntaxat episcopis præsentibus, desperabatur de celebratione consecrationis eo die, quia tertius episcopus deerat, sine quo archipræsulis ordinatio celebrari non potest. Secundum quod Anacletus scribit, " Beatus " Jacobus, primus Jerosolimitanus archiepiscopus, qui " Justus dicebatur et secundum carnem Domini frater " nuncupatus est, a Petro et Jacobo et Johanne apostolis " est ordinatus, successoribus suis formam dantibus[1] " ut minus[2] quam a tribus episcopis, reliquisque om" nibus assensum præbentibus, nullatenus[3] ordinetur, et " communi voto ordinatio celebretur."

Guarin, abbot of Pontigny, being elected archbishop of Bourges, only two bishops appear for his consecration.

A.D. 1174.

Pseudo-Isid. in Migne, Patrol. cxxx. 69; Gratian. Dist. lxvi. 2.

Conferentibus et graviter ferentibus dilationem negotii qui præsentes erant, ait abbas unus vidisse se nocte præterita per somnum clericum beati martyris Thomæ, Alexandrum Walensem, tanquam missum celeri gradu advenisse, et electum in lecto recumbentem paucis convenisse, et abscessisse. Electum autem interrogatum quam ob causam venisset, respondisse, Mandasse beatum Thomam quod consecrationi ejus die crastina quartus episcoporum interforet.

An abbot relates a vision showing that St. Thomas intended to be present as a fourth.

Hæc abbate referente, et exspectantibus illis, eousque dies processit ut instante tempore prandii electus in palatium ecclesiæ diverteret, et a spe consecrationis eo die penitus excideret. Cum repente civitatem equo a[d]misso Caturcensis intravit, socios itineris præveniens, quos inundatio aquarum detinuerat et pæne submerserat; qui quod deerat consecrationi præsentia sua supplevit. Et qui se tertium exhibuit, sanctum quartum non deesse probavit.

The canonical number is made up by the arrival of the bishop of Cahors, and the fulfilment of the promise is inferred.

[1] *dantes*, Pseudo-Is., Grat.
[2] *non minus*, ib.
[3] *ullatenus*, ib.

(159.) *Qualiter Saracenus ad fidem Christi conversus est.*

Story told by the bishop of Evreux as to the conversion of a wealthy Saracen of Palermo.

Dives quidam Saracenus Palernæ[1] habitat. Cui beatus Thomas per somnum videbatur, pannis coccineis corpus amictus, et ejusdem coloris mitra caput ornatus, dicens, "Vir bonus es et zelator legis tuæ; sed opera "tua infructuosa sunt, quia non sunt in Christo radi- "cata, nec sacramento baptismi condita. Unde bap- "tismus tibi suscipiendus est, ut fructificare possis." In his somnianti somnus excussus est, et aperiens oculos vidit ad lumen lampadarum domui nocturnas tenebras amoventium[2] quem viderat in spiritu, quæritque quis esset qui se talia monuerat. Respondit se Thomam Cantuariensem esse, pro Christo martyrizatum, et iterato prætaxato sermone ab oculis evanuit. Ille protinus surgens ante diem ejusdem civitatis archiepiscopum adiens petiit ut ab eo baptizaretur. Archiepiscopus vero, sciens hominis professionem, admiratus ait nec tempus esse baptizandi et se causam postulationis ejus ignorare; et non adquievit ad horam, sed præfixit diem crastinum. "Si morior," inquit "in- "terim, requirat a te Dominus animam meam." Et reversus domum, convocata familia sua mysterioque suæ voluntatis indicato, die crastina se in nonnullis animabus baptizandum exhibuit, et baptizatus ab archiepiscopo templum suum martyri consecravit. Hæc Ebroicensis nobis episcopus narravit, et capellanus ejus, qui in eadem ecclesia solemnia missæ celebravit.

(155.) *De peregrino qui quatuor nummos in ampulla invenit.*

A pilgrim, having been

Quidam peregrinus martyris Thomæ Cantuariensis perdiderat viaticum suum. Concinno siquidem præci-

[1] As the dwelling-place of a Saracen, this was more likely Palermo (properly *Panormus* in Latin), than Palerna, near the Lake f Fucino.

[2] *ammoventium*, MS.

derat ei marsupium. Invenit autem uxor ejus lugens qui sibi daret obolum[1] caritatis intuitu, quo in panibus expenso, datus est ei et alius obolus, et per aliquot spatium itineris sui revertentes domum stipe modica confortati sunt. Ne autem aliqua portione substantiæ suæ pauperes fraudarentur, et de martyre juste conquererentur, divinitus exhilarati sunt. Nam dum vir itinere suo pergeret, audivit tanquam tinnitum in ampulla quam collo suo appenderat. Admiratus existimabat aliquid staminis esse de quo facta fuerat ampulla, et aperiens eam cum aqua martyris, quam infuderat, quatuor nummos effudit; aquam vero reinfundens vasculum plenum reperit usque ad summum. Convertens igitur luctum suum in risum, prorupit in gratias quod viaticum suum sibi in duobus obolis et quatuor nummis in integrum restitueretur.

robbed of his purse, finds money in his phial of St. Thomas's water.

(156.) *De vitulo qui statim mortuus est quia non dabatur martyri.*

Notum esse volumus quod quidam nobis notus et consanguinitate conjunctus de se retulit, Helyas nomine, rerum sæcularium dives, et magnus inter contribules et convicaneos suos. Hujus namque domum vituli, sicut rure fit sæpius, ex pascuis venientes irruperunt. Erant autem sex. Quos cum quidam videret obesis carnibus et lascivientes, ait, "Detur hic vitulus," et ostendit unum pulcherrimum illorum, "martyri Thomæ." "Nequaquam," ait dominus; "non multis diebus trans- "actis unum ad oratorium ejus contuli." Audiat cujus lingua in ludo est quid contigit. Ponat custodiam ori suo et ostium circumstantiæ labris suis, ne forte lingua stultitiam et quod non expediat ebulliat. Dixerat, et parvipendit quod in facilitate sua dixerat. Martyr autem in vitulo quid stultiloquia nostra mere-

Elias, having refused to give a calf to St. Thomas, is punished by the loss of it.

[1] *obulum*, MS., throughout.

antur ostendit. Nam egressis[1] vitulis in] agrum, eum vitulum qui sibi negabatur, qui et speciosior cæteris et sanior videbatur, e vestigio plaga percussit, et mortuus est; nec ulterius visus est donec putridus et vermibus consumptus inter culmos segetis præ foribus domus domini sui reperiretur.

(157.) *De vacca a morte suscitata.*

A poor man's cow in the Limousin restored from death,

Qui habet aures audiendi audiat quid Lemovicenses dicant. Res fide major est; sed tot referentibus quis fidem vel auditum non adhibeat? Quodammodo nolentes dicimus, quod tamen a multis didicimus quorum vita probata et auctoritas præcepta fidem meruerunt. Fuit quidam pauper in ea regione unicam habens vaccam, de qua rei familiaris impendia consequebatur et domum suam pauperculam sustentabat. Hæc morbo enecta domum victu destituit, dominumque desolatum dereliquit. Qui tamen quam potuit utilitatem ex cadavere consecutus est. Nam corium distraxit, terræ vero cadaver infodit, eximens asinorum sepulturæ et ingratis avium morsibus quod totiens sibi gratum contulisset beneficium.

as St. Nicholas restored three boys whose bodies had been cut in pieces.

Non habens ergo solitum rei familiaris adminiculum, martyri Thomæ lacrymabilem querimoniam deposuit et sibi victualia depoposcit. Quod cum sæpius faceret, et martyrem sollicitaret, motus et volens martyr veterum sanctorum renovare miracula, mirificaque Nicholai sectari vestigia, (eloquar an sileam?) morticinum ad vitam revocavit, et ad ostium queruli pauperis vaccam redivivam quadam nocte dimisit. Quam cum mugientem et tanquam præsepe suum postulantem materfamilias audisset, vocavit filium suum, dicens, "Surge, fili, aperi, ne nostrorum vacca vicinorum "morsibus luporum culpa nostra laceranda tradatur."

[1] *egressus*, MS.

"Quæ cura nobis de vaccis alienis," ait, "qui pro-"priam perdidimus?" Subdidit, "Surge, fili; tenemur "ex præcepto Domini velle idem alii quod nobis "volumus fieri." Eo itaque surgente et aperiente, bos ad notum præsepe se contulit.

Mane facto, pastum dimissa vesperi rediit. Sic secunda et tertia die; cumque sæpius agrum mane peteret, et sine ductore vespere rediret, admirans paterfamilias quod ea se sic familiarem exhiberet, et vestigia quædam amissæ bovis in bove reperiens, præ gaudio clamavit, "Ecce quam perdidimus! Benedictus "martyr Thomas, qui fidelium suorum lacrymas ex-"audit." Quia tamen consimilis membrorum compositio et coloris identitas diversa sæpe eadem mentitur animalia, ne alicujus vicinorum suorum sibi rem usurpasse videretur, abiens humum rejecit qua cadaver infoderat, et non invento cadavere coriarium adiit et convenit, quærens si apud se corium haberet quod ei vendiderat. Respondit se habere. Postulat ille illud exhiberi, quia necesse habebat videre. Quæsito ergo corio per omnia corticeæ confectionis dolia, et non invento, "Sciebam," inquit, "apud te corium "non posse reperiri; vaccam quam perdideram, cum "corio quod distraxeram, munere gratuito martyris "recepi; et ecce restituo pretium quod a te suscepi."

(158.) *De bove qui revixit ex parte excoriato.*

An ox, in the diocese of Quimper, when stolen, killed, and partly skinned, is brought to life.

Quidam e regione Lata Via, episcopatu Kempercorentin[ensi] boves duos sibi furto sublatos investigans et quaquaversum vagari visum est cursitans, ducatu martyris hujus, cui boves illos spopondit, per domum quandam transibat, in quam et introiit; vidensque ibi boves furtivos, alterum ligatum, alterum trucidatum, quem ex parte carnifices excoriaverant, exclamavit, "Quid, pessimi fures? mea res est." Dissilientibus illis revixit bos occisus, et surgens se excus-

sit. Quem cum altero dominus assumens domum suam reducere cœpit. Et ecce subita correptus infirmitate sensit, quamvis nondum intellexit, iram martyris in se supervenientem, qui rem suam repetebat et prævaricationi pœnam intentabat. Recolens autem factæ promissionis, et pœnitens prævaricationis, (non enim quos sibi martyr lucrifecerat ad se traducere debuit,) capellam martyris expetiit et boves offerens reconciliari meruit et sanari.

and, having been devoted to St. Thomas, is claimed by him.

(159.) *De juvene qui propter prævaricationem voti pedem suum vulneravit.*

Roger of Valognes, in Normandy, having neglected a vow of pilgrimage, wounds himself in the foot, but is cured at Canterbury.

Juvenis quidam de Valonia, vico Neustriensi, Rogerius nomine, voverat iter peregrinationis martyri Thomæ. Qui peregrinantibus convicaneis suis, qui pariter tenebantur in voto, detentus a patre domi resedit, et martyrem voti prævaricator, sicut rei patefecit effectus, offendit. Nam eadem die qua socii peregrinari cœperunt, ipse ligna cædens in nemore securim ex incude recentem inter ramalia labentem medio sinistri pedis infixit. Domum autem advectus, multa cura adhibita et ossiculis multis extractis, tandem sensit in fistulam humanam desiisse curationem, et non provenit sanitatis effectus, ne curaretur alias et ab alio quam Cantuariæ et ab eo cui tenebatur in voto. Cum itaque quasi tres menses salutis dispendia deflevisset, et otiositatis damna (nec enim tanto tempore poterat opus exercere), impositus vehiculo divinam tandem medicinam post vulnus non sine effectu quæsivit. Nam postquam apud martyrem martyris aqua pedem lavit, dolor quievit, ut nocte qua excubabat per monasterium pede fixo deambularet, mane vero tenta ejecta clausum et sanatum vulnus inveniret.

(160.) *De milite cujus digitus incurvus erectus est.*

Rogerius de Merlai, miles noti nominis in regione sua, manum suam nobis ostendit, dicens, "Jam ter vel " eo amplius de confinio Albaniæ et Loegriæ oratorium " istud gratia gloriosi martyris hujus adivi, qui mihi " minimum digitum dextræ manus restituit. Procubu- " erat siquidem in vola, et officii militaris opus impe- " diebat. Nam nec mihi lancea manu poterat appre- " hendi, vel aliud aliquid. Siquid infigeretur manui, " tenebam, sed ad usum suum non eam penitus ape- " riebam. Reverso autem mihi ab oratione dixit martyr " in visu noctis quia infra quadraginta dies sanaretur " manus mea. Quod et factum est; nam die quadam, " sicut fit, pergens cum quibusdam militibus frænum " cujusdam ludens apprehendi et attraxi; et ecce digi- " tus incurvus suum caput erexit, et laxato nervo, vel " quovis alio quo deducebatur in radicem suam, sanitati " restitutus sum." Manus, ut videtur, valet, sed et vestigia valetudinis apparent.

Roger de Merlai, a border knight, recovers the use of his right little finger.

(161.) *De naufrago et pueris quos inundatio maris non submersit.*

Vir alienigena, claudicans utroque pede, causam claudicationis fratribus nostris exposuit, inquiens, "Apud " nos mare nuper inundans in agros et agricolas ruptis " obicibus suis erupit, regionemque Hoilandam, quam " inhabitamus, occupavit, irrogans enormia damna. " Nam, ut de rebus aliis sileam, quinque circiter homi- " num millia submersit. Ego autem et plures alii " promiscui sexus ad navem unam confugimus; sed " æstu ventoque direpti tandem naufragantes mortis " laqueos incidimus quos evasimus, et internectis om- " nibus solus in siccum projectus sum. Non dubito " quin affuerit auxilium martyris Thomæ, quem jugiter " postulabam. Hinc ex diuturnitate naufragii pedes

Miracles of preservation from a flood in Holland. (May 1173. Beka de Epp. Ultraj., p. 55.)

" decocti vel exulcerati solito mihi non famulantur
" incessu.

" Minimum est quod narro. Quidam vicinorum meo-" rum, prævidens diluvium, arreptis uxore et quodam " parvulorum suorum, duobus dimissis infra domum " suam cum vacca, quos præ temporis angustia non " poterat ejicere, fugit ante fluctum, custodiæ martyris " cuncta relinquens quæ reliquerat. Mirabile dictu! " post regressum fluctus in alveum suum regressus " est et rusticus ad agrum suum, inter spem et ti-" morem positus. Nam sperabat de misericordia mar-" tyris, quamvis secundum periculum non dubitaret de " amissione possessionis; reperiensque domum suam " adhuc stantem, et parvulos salvos, cum universis quæ " dimiserat, manibus expansis in cœlum exclamavit, " 'Papæ! nonne mortui estis, filioli mei?' 'Non,' " inquiunt; 'quidam vir albis indutus nobis dedit panem " 'et vaccæ fœnum.' Et secundum modulum suum " martyrem describentes, etiam in argumentum fidei " panis et fœni reliquias ostenderunt."

(162.) *De puero trienni mortuo.*

A boy in Northamptonshire revived, when seemingly dead.

Quidam non ignobilis de pago Northamtonensi, cujus nomen non interrogavimus, miraculum scire contenti, nobis filium suum triennem circiter exhibuit; quem decessisse constanter asseruit, et reviviscendi modum aperuit. Nam exspirans post morbi molestiam quam dies aliquod sustinuit, exsequialibus impensis quasi per tres horas funus jacuit. Sed per matrem lugentem et dicentem se non credituram sanctum vel martyrem Thomam, nisi in eo virtutem suam ostenderet.[1] . .

[1] Some words signifying the child's restoration to life appear to be omitted.

(163.) *De puero qui mox interiit ut natus est.*

A child, dying immediately after birth, is restored at Bamberg.

Mater esse Bortradis desiit,
edens partum qui mox interiit;
sed vovente quæ partum edidit,
vitam dedit qui vitam condidit.
Thomæ vovit inter gravamina
enitendi devota fœmina,
parvipendens viæ luctamina,
nam sperabat Dei juvamina.
Mora longa cadaver jacuit,
et constabat quod vita caruit.
Urbs Babemberg videre potuit,
sed perpaucos testes adhibuit.
Sic asserebat fidelis nuntia,
ipsa mater et rei conscia,
quam oratum misit Bavaria
terræ, maris, per longa spatia.

(164.) *De leproso Walense.*

Cure of a Welsh leper.

Quidam leprosus horrore nimio
apud nos solo vitandus vitio,
Waliarum natus de confinio,
ejectus fuit ab oratorio.
Qui post tempus modicum domum repedavit,
et nil præter lacrymas secum reportavit.
Sed cum moram faceret martyr ei lavit,
et extergens maculas faciem mundavit.
Agens ergo gratias venit alteratus,
et nobis apparuit tanquam transformatus,
sic ad unguem faciem totam permundatus
ut in ea specie videretur natus.
Hæc videntes diximus, "Vive continenter;
" nam si tibi fuerat dissolutus venter,
" tollet a te Dominus quod dedit clementer.
" Sic male viventibus contingit frequenter."

(165.) *Quomodo locutus est martyr Thomas de priore facto post mortem suam in Cantuariensi monasterio, amovendo, et de quodam alio non promovendo.*

St. Thomas foretells to a monk the removal of a prior [Odo] of Christchurch, and signifies that a certain person will not be chosen in his stead.

Odo becomes abbot of Battle, and is succeeded by Benedict, A.D. 1175.

Quidam fratrum Cantuariensis ecclesiæ oraturus ad tumbam martyris Thomæ, nondum luce miraculorum coruscantis, circiter horam diei tertiam ostia cryptæ super se clausit. Qui cum post precum multiplicationes conquereretur quod sine martyris dispositione jam prior ecclesiæ Cantuariensi præficeretur qui ejus oneri sub impacato tempore manum compassionis non supposuit, nec pro domo Dei murum opposuit, dixit sanctus quia sibi successurus archiepiscopus amoveret eum. Quod et re[i][1] probavit effectus. Nam juxta quod sanctus dixerat, quibusdam causis intercidentibus alio translatus est, et abbas promotus. Quo amoto nitebantur fratres ut dignus et merito vitæ commendabilis prior unanimi consensu constitueretur; archiepiscopus, ut suo nomine, citra conniventiam fratrum, promoveretur.

Substiterat autem frater prætaxatus post nocturnas vigilias ad peculiarem orationem. Ad quem frater accedens, cujus excubiis monasterium Cantuariense deputabatur, prorupit in vocem, dicens quia die crastina prior fratribus præficeretur invitis. Existimans autem quia quidam promovendus esset quem sermo vulgaris interventione sordium ad hoc aspirasse percrebuerat, erupit in lacrymas, et in tristitia tendens ad locum quo martyrium beatus Thomas pertulerat, inter eundum audivit, "Non erit ille;" loquente in eo spiritu adeo manifeste et expresse ut aliquid intelligibilius et manifestius antea minime percepisset. Verbum quippe quod auditum aperit et habere sonitum nescit, cujus interna inspiratione cor hominis aperitur, et sine verbis et syllabis edocetur, loquebatur per se, quomodo Spi-

[1] *i* interlined in MS.

ritus Sanctus dixisse Philippo creditur, "Adjunge te "currui," et Petro, "Ecce, tres viri quærunt te." Sic vero per Angliam[1] loquebatur, sicut Zachariæ dicenti, "Dixit angelus ad me qui loquebatur in me,"—angelus ille procul dubio fuit qui ab ecclesia in qua et pro qua martyr occubuit sordes corruptionis eliminat.

Sed et eidem fratri martyr idem, pridem vivens in carne et in Galliis exsistens, post graves inimicitias magnarum potestatum reconciliationem suam reconciliationisque tempus spiritualiter innotuit. Sedebat frater ille legens Ysayam Cantuariæ; et ecce oculi ejus aperti sunt, et vidit in spiritu (fortasse quia bonum pacis optabat) quod ecclesiæ reddenda pax erat. Mirabatur super insueta visione; sed recordatus quod beatus Benedictus missis discipulis suis construere monasterium in somnis apparuisset, et quæ officina in quo loco debuisset ædificari spiritualiter designasset, minus mirandum duxit quod modo confessor et martyr futurus quæ circa se erant futura, et ecclesiæ profutura, præsignare potuisset.

An earlier vision of the same monk.

Greg. Magn., Dialog. ii. 22.

166.) *Quomodo Winlandiam Daciæ subjecit.*

Clemens quidam redibat a Rusia, deferens exenia Sophiæ reginæ Dacorum, a patre suo rege transmissa; qui captus [est][2] a duobus fratribus, dominis Winlan[diæ, et in co]mpedes missus. Quod audi[ens regina] viro suo regi Dacorum Wald[emaro con]questa est. Cui cum non vacaret, quam[vis] in se redundarent injuriæ, negotia regni sui omittere, archiepiscopum suum Lundensem super hoc convenit; a quo in consilio accepit ut filium suum Can[utum], jam adultum, jam cingulo militari donandum, cum optimatibus regni

The country of the Wends subdued by the Danes, in punishment of an outrage done by the chiefs.

---

[1] *Si vero per angelum?*

[2] A patch of parchment has been lost from the Winchester MS. in this place, and the words or letters in brackets are a conjectural restoration.

mitteret, qui suas persequeretur injurias. Nam tantæ fuerant ut persecutione dignæ viderentur.

Placuit consilium. Missus itaque Canutus cum viris strenuis et archiepiscopo prædicto, in ducentis circiter navibus terram prædonum improvisus irrupit, et castrum illud, quo se prædones et prædam contulerant, invasit et cepit, acceptisque obsidibus sibi terram illam tributariam fecit. Sic factum est ut privarentur propriis qui prædabantur aliena, et magnus haberetur martyr Thomas in Dacia, cui non modo sua damna resarsit, sed et Winlandiam[1] subjecit.

A vision foreshowing this conquest.

Quod pridie quam fieret ostensum est. Namque dum prætaxatus reginæ nuntius oraret in capella beati Thomæ, quem jugi prece super liberatione sua sollicitabat, in somnum lapsus vidit archiepiscopum suum Lundensem illic applicare, ducentem monachum quendam albis et sandaliis conspicuum, tanquam vulneratum et cruentatum, sed diademate Dachi regis insignitum. Qui cum timeret ne et ipse teneretur et in vincula conjiceretur, interrogaretque quare veniret, et quis esset quem terram hostilem induceret, respondit sibi timendum non esse, eo quod a beato Thoma, quem ducebat, protegeretur, sed potius exsultandum quod per eum regio illa Dacis subjicienda esset. Evigilans autem postera die vidit et in re juxta quod præviderat in visione. Nam Danis[2] applicantibus, juxta quod narratum est, factum est.

(167.) *De canonico Lundensis ecclesiæ paralytico, qui, postquam vovit adire memoriam martyris Thomæ, convaluit.*

Sweyn, a canon of Lund, is

[S]uenonem[3] Lundensis ecclesiæ canonicum morbus vexabat arteticus, quem cum per extremitates mem-

[1] *Wilandiam*, MS.

[2] So the MS. here.

[3] In MS. Winton. the first letter of this word is missing; the second is *u*, marked by dots as if for omission.

brorum naturali vigore destituisset, demum ad interiora corporis et vitalia penetravit. Diversis autem adhibitis, sed nil conferentibus, medicinis, subsecuta paralysis ab umbilico deorsum partes invasit, subjectumque corpus insensibile reddidit et exsangue, adeo ut vigoris impos et caloris expers lecto ferme quinque menses affigeretur. Recordatus autem malorum quæ validus antea perpetraverat, flagellum suum æquanimiter excipiebat, sciens quia castigat Dominus omnem filium quem recipit. Cumque jam multum sustinuisset, multo majori se dignum adhuc reputabat; nam commissorum suorum pondera fideli libra ponderabat. Accersito tandem sacerdote, ne forte infirmitas animæ corpus infirmaret, quodque solet accidere, corruptus interior homo corrumperet exteriorem, confessus est et memoriam martyris Thomæ vovit adire, si sanitas restitueretur. Quo facto, sopore Lethæo correptus et per spatium naturalis diei detentus, quia divinitus visitaretur indicium dedit. Excitatus autem postera die apostolicum illud in se gavisus est adimpletum, "Corde "creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad "salutem." Nam pristinæ sanitati restitutus, quod non præsumeret ut fieret, in se factum miratus expavit.

cured of paralysis in his limbs on vowing pilgrimage.

(168.) *De quodam in Hybernia, qui per votum eidem martyri factum reperit equos suos sibi furto sublatos in loco quo sublati sunt.*

A Dacia transimus in Hyberniam, quia sic ducimur a martyre ad cujus nutum fugimus aut mutamus tabernaculum, tanquam nubis præviæ subsequentes obumbraculum.

Galterius quidam, sub comite Ricardo militans in Hybernia, equos duos, quos in prædatione regionis fatigaverat, infra septa capellæ martyris Thomæ sine custode pastum dimisit, prope civitatem Duuelinam;

Walter, serving under Strongbow in Ireland, recovers two horses which he had lost near Dublin.

quos post modicum non inveniens, a capellano repetiit. Eo autem dicente quia a se repetendum non esset quod ipse custodiendum non suscepisset, imperitiæ suæ cœpit imputare quod custodiam rebus suis non deputasset, ubi prædones ad prædam passim convolare, ubi rebus alienis fures certatim sciret insidiari. Cumque quærendo et[1] loca perlustrando cum nocte diem inaniter consumpsisset, jam prope erat ut martyrem Thomam infidelitatis argueret, cui crediderat, apud quem sua deposuerat. Sed credens potius invocationibus quam increpationibus agendum, confugit ad votum. Et videtur ex rerum consequentia ad devotionem voventis martyrem respexisse; fortassis ut ei qui grassando et diripiendo aliena totus in præceps ferebatur sufflamen opponeret, et ab animo prædandi prædonem revocaret. Fur enim qui furtivos equos abducebat, iter tota nocte faciens, per longos erroris circuitus ibi se mane reperit ubi furtum perpetravit. Ad locum quippe unde venerat, martyr eum reducebat, ne re[m ejus qui][2] sibi in voto tenebatur abduceret. Quod videns fur vitæ suæ consuluit, et dimissis equis aufugit.

[1] Interlined in MS.

[2] A defect in the parchment makes conjectural restoration necessary here.

LONDON:
Printed by GEORGE E. EYRE and WILLIAM SPOTTISWOODE,
Printers to the Queen's most Excellent Majesty.
For Her Majesty's Stationery Office.
[750.—11/75.]

[redacted]

CATALOGUE

OF

RECORD PUBLICATIONS

ON SALE

BY

Messrs. Longman & Co., and Messrs. Trübner & Co., London;
Messrs. James Parker & Co., Oxford and London;
Messrs. Macmillan & Co., Cambridge and London;
Messrs. A. & C. Black, Edinburgh;
and Mr. A. Thom, Dublin.

CONTENTS.

CALENDARS OF STATE PAPERS, &c.

[IMPERIAL 8vo., cloth. *Price* 15*s*. each Volume or Part.]

As far back as the year 1800, a Committee of the House of Commons recommended that Indexes and Calendars should be made to the Public Records, and thirty-six years afterwards another Committee of the House of Commons reiterated that recommendation in more forcible words; but it was not until the incorporation of the State Paper Office with the Public Record Office that the Master of the Rolls found himself in a position to take the necessary steps for carrying out the wishes of the House of Commons.

On 7 December 1855, he stated to the Lords of the Treasury that although "the Records, State Papers, and Documents in his charge constitute the most "complete and perfect series of their kind in the civilized world," and although "they are of the greatest value in a historical and constitutional "point of view, yet they are comparatively useless to the public, from the "want of proper Calendars and Indexes."

Acting upon the recommendations of the Committees of the House of Commons above referred to, he suggested to the Lords of the Treasury that to effect the object he had in view it would be necessary for him to employ a few persons fully qualified to perform the work which he contemplated.

Their Lordships assented to the necessity of having Calendars prepared and printed, and empowered the Master of the Rolls to take such steps as might be necessary for this purpose.

The following Works have been already published under the direction of the Master of the Rolls:—

CALENDARIUM GENEALOGICUM; for the Reigns of Henry III. and Edward I. *Edited by* CHARLES ROBERTS, Esq., Secretary of the Public Record Office. 2 Vols. 1865.

This is a work of great value for elucidating the early history of our nobility and landed gentry.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGNS OF EDWARD VI., MARY, ELIZABETH, and JAMES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* ROBERT LEMON, Esq., F.S.A., (Vols. I. and II.), and MARY ANNE EVERETT GREEN, (Vols. III.-XII.). 1856-1872.

Vol. I.—1547-1580.	Vol. VII.—Addenda, 1566-1579.
Vol. II.—1581-1590.	Vol. VIII.—1603-1610.
Vol. III.—1591-1594.	Vol. IX.—1611-1618.
Vol. IV.—1595-1597.	Vol. X.—1619-1623.
Vol. V.—1598-1601.	Vol. XI.—1623-1625, with Addenda, 1603-1625.
Vol. VI.—1601-1603, with Addenda, 1547-1565.	Vol. XII.—Addenda, 1580-1625.

These Calendars render accessible to investigation a large and important mass of historical materials. The Northern Rebellion of 1566-67; the plots of the Catholic fugitives in the Low Countries; the numerous designs against Queen Elizabeth and in favour of a Catholic succession; the Gunpowder-plot; the rise and fall of Somerset; the Overbury murder; the disgrace of Sir Edward Coke; the rise of the Duke of Buckingham, &c. Numerous other subjects are illustrated by these Papers, few of which have been previously known.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF CHARLES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* JOHN BRUCE, Esq., F.S.A., (Vols. I.-XII.); *by* JOHN BRUCE, Esq., F.S.A., and WILLIAM DOUGLAS HAMILTON, Esq., F.S.A., (Vol. XIII.); and *by* WILLIAM DOUGLAS HAMILTON, Esq., F.S.A., (Vol. XIV.). 1858-1873.

Vol. I.—1625-1626.	Vol. VIII.—1635.
Vol. II.—1627-1628.	Vol. IX.—1635-1636.
Vol. III.—1628-1629.	Vol. X.—1636-1637.
Vol. IV.—1629-1631.	Vol. XI.—1637.
Vol. V.—1631-1633.	Vol. XII.—1637-1638.
Vol. VI.—1633-1634.	Vol. XIII.—1638-1639.
Vol. VII.—1634-1635.	Vol. XIV.—1639.

This Calendar presents notices of a large number of original documents of great value to all inquirers relative to the history of the period to which it refers. Many of them have been hitherto unknown.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, DURING THE COMMONWEALTH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* MARY ANNE EVERETT GREEN. Vol. I.—1649-1650. 1875.

This Calendar is in continuation of those during the reigns from Edward VI. to Charles I., and contains a mass of new information.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF CHARLES II., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* MARY ANNE EVERETT GREEN. 1860-1866.

Vol. I.—1660-1661.	Vol. V.—1665-1666.
Vol. II.—1661-1662.	Vol. VI.—1666-1667.
Vol. III.—1663-1664.	Vol. VII.—1667.
Vol. IV.—1664-1665.	

Seven volumes of this Calendar, of the period between 1660 and 1667, have been published.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to SCOTLAND, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* MARKHAM JOHN THORPE, Esq., of St. Edmund Hall, Oxford. 1858.

Vol. I., the Scottish Series, of the Reigns of Henry VIII. Edward VI., Mary, and Elizabeth, 1509–1589.

Vol. II., the Scottish Series, of the Reign of Elizabeth, 1589–1603; an Appendix to the Scottish Series, 1543–1592; and the State Papers relating to Mary Queen of Scots during her Detention in England, 1568–1587.

These two volumes of State Papers relate to Scotland, and embrace the period between 1509 and 1603. In the second volume are notices of the State Papers relating to Mary Queen of Scots.

CALENDAR OF DOCUMENTS relating to IRELAND, preserved in Her Majesty's Public Record Office, London. *Edited by* HENRY SAVAGE SWEETMAN, Esq., B.A., Trinity College, Dublin, Barrister-at-Law (Ireland). Vol. I.—1171–1251. 1875.

This is the first volume of a selection of all documents relating to Ireland, preserved in the Public Record Office, London; the work is to be continued to the end of the reign of Henry VII.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to IRELAND, OF THE REIGNS OF HENRY VIII., EDWARD VI., MARY, AND ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* HANS CLAUDE HAMILTON, Esq., F.S.A. 1860–1867.

Vol. I.—1509–1573. | Vol. II.—1574–1585.

The above have been published under the editorship of Mr. Hans Claude Hamilton; another volume is in the press.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to IRELAND, OF THE REIGN OF JAMES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by the* Rev. C. W. RUSSELL, D.D., and JOHN P. PRENDERGAST, Esq., Barrister-at-Law. 1872–1874.

Vol. I.—1603–1606.
Vol. II.—1606–1608.
Vol. III.—1608–1610.

This series is in continuation of the Irish State Papers commencing with the reign of Henry VIII.; but, for the reign of James I., the Papers are not confined to those in the Public Record Office of England.

CALENDAR OF STATE PAPERS, COLONIAL SERIES, preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by* W. NOEL SAINSBURY, Esq. 1860–1870.

Vol. I.—America and West Indies, 1574–1660.
Vol. II.—East Indies, China, and Japan, 1513–1616.
Vol. III.—East Indies, China, and Japan, 1617–1621.

These volumes include an analysis of early Colonial Papers in the Public Record Office, the India Office, and the British Museum.

CALENDAR OF LETTERS AND PAPERS, FOREIGN AND DOMESTIC, OF THE REIGN OF HENRY VIII., preserved in Her Majesty's Public Record Office, the British Museum, &c. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. 1862–1872.

Vol. I.—1509–1514.
Vol. II. (in Two Parts)—1515–1518.
Vol. III. (in Two Parts)—1519–1523.
Vol. IV., Part 1.—1524–1526.
Vol. IV., Part 2.—1526–1528.

These volumes contain summaries of all State Papers and Correspondence relating to the reign of Henry VIII., in the Public Record Office, of those formerly in the State Paper Office, in the British Museum, the Libraries of Oxford and Cambridge, and other Public Libraries; and of all letters that have appeared

in print in the works of Burnet, Strype, and others. Whatever authentic original material exists in England relative to the religious, political, parliamentary, or social history of the country during the reign of Henry VIII., whether despatches of ambassadors, or proceedings of the army, navy, treasury, or ordnance, or records of Parliament, appointments of officers, grants from the Crown, &c., will be found calendared in these volumes.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF EDWARD VI., preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1547–1553. *Edited by* W. B. TURNBULL, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law, and Correspondant du Comité Impérial des Travaux Historiques et des Sociétés Savantes de France. 1861.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF MARY, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1553–1558. *Edited by* W. B. TURNBULL, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law and Correspondant du Comité Impérial des Travaux Historiques et des Sociétés Savantes de France. 1861.

The two preceding volumes exhibit the negotiations of the English ambassadors with the courts of the Emperor Charles V. of Germany, of Henry II. of France, and of Philip II. of Spain. The affairs of several of the minor continental states also find various incidental illustrations of much interest.

A valuable series of Papers descriptive of the circumstances which attended the loss of Calais merits a special notice; while the progress of the wars in the north of France, into which England was dragged by her union with Spain, is narrated at some length. The domestic affairs of England are of course passed over in these volumes, which treat only of its relations with foreign powers.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office, &c. *Edited by* the Rev. JOSEPH STEVENSON, M.A., of University College, Durham, (Vols. I.-VII.), and ALLAN JAMES CROSBY, Esq., M.A., Barrister-at-Law, (Vols. VIII. and IX.) 1863–1874.

Vol. I.—1558–1559.	Vol. VI.—1563.
Vol. II.—1559–1560.	Vol. VII.—1564–1565.
Vol. III.—1560–1561.	Vol. VIII.—1566–1568.
Vol. IV.—1561–1562.	Vol. IX.—1569–1571.
Vol. V.—1562.	

These volumes contain a Calendar of the Foreign Correspondence during the early portion of the reign of Queen Elizabeth, deposited in the Public Record Office, &c. They illustrate not only the external but also the domestic affairs of Foreign Countries during that period.

CALENDAR OF TREASURY PAPERS, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* JOSEPH REDINGTON, Esq. 1868–1874.

Vol. I.—1557–1696.	Vol. III.—1702–1707.
Vol. II.—1697–1702.	

The above Papers connected with the affairs of the Treasury comprise petitions, reports, and other documents relating to services rendered to the State, grants of money and pensions, appointments to offices, remissions of fines and duties, &c. They illustrate civil and military events, finance, the administration in Ireland and the Colonies, &c., and afford information nowhere else recorded.

CALENDAR OF THE CAREW PAPERS, preserved in the Lambeth Library. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London; and WILLIAM BULLEN, Esq. 1867–1873.

Vol. I.—1515–1574.	Vol. V.—Book of Howth; Miscellaneous.
Vol. II.—1575–1588.	Vol. VI.—1603–1624.
Vol. III.—1589–1600.	
Vol. IV.—1601–1603.	

The Carew Papers relating to Ireland, deposited in the Lambeth Library, are unique, and of great importance. The Calendar (now completed) cannot fail to be welcome to all students of Irish history.

Calendar of Letters, Despatches, and State Papers, relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives at Simancas, and elsewhere. *Edited by* G. A. Bergenroth. 1862–1868.

Vol. I.—Hen. VII.—1485–1509.
Vol. II.—Hen. VIII.—1509–1525.
Supplement to Vol. I. and Vol. II.

Mr. Bergenroth was engaged in compiling a Calendar of the Papers relating to England preserved in the archives of Simancas in Spain, and the corresponding portion removed from Simancas to Paris. Mr. Bergenroth also visited Madrid, and examined the Papers there, bearing on the reign of Henry VIII. The first volume contains the Spanish Papers of the reign of Henry VII.; the second volume, those of the first portion of the reign of Henry VIII. The Supplement contains new information relating to the private life of Queen Katharine of England; and to the projected marriage of Henry VII. with Queen Juana, widow of King Philip of Castile, and mother of the Emperor Charles V.

Calendar of Letters, Despatches, and State Papers, relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives at Simancas, and elsewhere. *Edited by* Don Pascual de Gayangos. 1873.

Vol. III., Part 1.—Hen. VIII.—1525–1526.

Upon the death of Mr. Bergenroth, Don Pascual de Gayangos was appointed to continue the Calendar of the Spanish State Papers. He has pursued a similar plan to that of his predecessor, but has been able to add much valuable matter from Brussels and Vienna, with which Mr. Bergenroth was unacquainted.

Calendar of State Papers and Manuscripts, relating to English Affairs, preserved in the Archives of Venice, &c. *Edited by* Rawdon Brown, Esq. 1864–1873.

Vol. I.—1202–1509.
Vol. II.—1509–1519.
Vol. III.—1520–1526.
Vol. IV.—1527–1533.
Vol. V.—1534–1554.

Mr. Rawdon Brown's researches have brought to light a number of valuable documents relating to various periods of English history; his contributions to historical literature are of the most interesting and important character.

Syllabus, in English, of Rymer's Fœdera. *By* Sir Thomas Duffus Hardy, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. Vol. I.—Will. I.–Edw. III.; 1066–1377. Vol. II.—Ric. II.–Chas. II.; 1377–1654. 1869–1873.

The "Fœdera," or "Rymer's Fœdera," is collection of miscellaneous documents illustrative of the History of Great Britain and Ireland, from the Norman Conquest to the reign of Charles II. Several editions of the "Fœdera" have been published, and the present Syllabus was undertaken to make the contents of this great National Work more generally known.

Report of the Deputy Keeper of the Public Records and the Rev. J. S. Brewer to the Master of the Rolls, upon the Carte and Carew Papers in the Bodleian and Lambeth Libraries. 1864. *Price* 2*s*. 6*d*.

Report of the Deputy Keeper of the Public Records to the Master of the Rolls, upon the Documents in the Archives and Public Libraries of Venice. 1866. *Price* 2*s*. 6*d*.

In the Press.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to IRELAND, OF THE REIGN OF ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* HANS CLAUDE HAMILTON, Esq., F.S.A. Vol. III.—1586, &c.

CALENDAR OF LETTERS AND PAPERS, FOREIGN AND DOMESTIC, OF THE REIGN OF HENRY VIII., preserved in Her Majesty's Public Record Office, the British Museum, &c. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. Vol. IV., Part 3.—1529, &c.

SYLLABUS, IN ENGLISH, OF RYMER'S FŒDERA. *By* Sir THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. Vol. III.—Appendix and Index.

CALENDAR OF STATE PAPERS AND MANUSCRIPTS, relating to ENGLISH AFFAIRS, preserved in the Archives of Venice, &c. *Edited by* RAWDON BROWN, Esq. Vol. VI.—1555, &c.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF CHARLES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* WILLIAM DOUGLAS HAMILTON, Esq., F.S.A. Vol. XV.—1639–1640.

CALENDAR OF LETTERS, DESPATCHES, AND STATE PAPERS, relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives at Simancas, and elsewhere. *Edited by* DON PASCUAL DE GAYANGOS. Vol. III., Part 2.—Hen. VIII.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to IRELAND, OF THE REIGN OF JAMES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by the* Rev. C. W. RUSSELL, D.D., and JOHN P. PRENDERGAST, Esq., Barrister-at-Law. Vol. IV.—1611, &c.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, DURING THE COMMONWEALTH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* MARY ANNE EVERETT GREEN. Vol. II.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* ALLAN JAMES CROSBY, Esq., M.A., Barrister-at-Law. Vol. X.—1572–1574.

In Progress.

CALENDAR OF STATE PAPERS, COLONIAL SERIES, preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by* W. NOEL SAINSBURY, Esq. Vol. IV.—East Indies, China, and Japan, 1622, &c. Vol. V.—America and West Indies, 1661, &c.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF GEORGE III., &c., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* JOSEPH REDINGTON, Esq. (1760–1800), and JOHN RINGWOOD ATKINS, Esq. (1801–1829).

CALENDAR OF TREASURY PAPERS, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* JOSEPH REDINGTON, Esq. Vol. IV.—1708, &c.

CALENDAR OF DOCUMENTS relating to IRELAND, preserved in Her Majesty's Public Record Office, London. *Edited by* HENRY SAVAGE SWEETMAN, Esq., B.A., Trinity College, Dublin, Barrister-at-Law (Ireland). Vol. II. 1252, &c.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* ALLAN JAMES CROSBY, Esq., M.A., Barrister-at-Law. Vol. XI.—1575, &c.

THE CHRONICLES AND MEMORIALS OF GREAT BRITAIN AND IRELAND DURING THE MIDDLE AGES.

[ROYAL 8vo., half-bound. *Price* 10s. each Volume or Part.]

On 25 July 1822, the House of Commons presented an address to the Crown, stating that the editions of the works of our ancient historians were inconvenient and defective; that many of their writings still remained in manuscript, and, in some cases, in a single copy only. They added, "that an "uniform and convenient edition of the whole, published under His Majesty's "royal sanction, would be an undertaking honourable to His Majesty's reign, "and conducive to the advancement of historical and constitutional know- "ledge; that the House therefore humbly besought His Majesty, that He "would be graciously pleased to give such directions as His Majesty, in His "wisdom, might think fit, for the publication of a complete edition of the "ancient historians of this realm, and assured His Majesty that whatever "expense might be necessary for this purpose would be made good."

The Master of the Rolls, being very desirous that effect should be given to the resolution of the House of Commons, submitted to Her Majesty's Treasury in 1857 a plan for the publication of the ancient chronicles and memorials of the United Kingdom, and it was adopted accordingly. In selecting these works, it was considered right, in the first instance, to give preference to those of which the manuscripts were unique, or the materials of which would help to fill up blanks in English history for which no satisfactory and authentic information hitherto existed in any accessible form. One great object the Master of the Rolls had in view was to form a *corpus historicum* within reasonable limits, and which should be as complete as possible. In a subject of so vast a range, it was important that the historical student should be able to select such volumes as conformed with his own peculiar tastes and studies, and not be put to the expense of purchasing the whole collection; an inconvenience inseparable from any other plan than that which has been in this instance adopted.

Of the Chronicles and Memorials, the following volumes have been published. They embrace the period from the earliest time of British history down to the end of the reign of Henry VII.

1. THE CHRONICLE OF ENGLAND, by JOHN CAPGRAVE. *Edited by* the Rev. F. C. HINGESTON, M.A., of Exeter College, Oxford. 1858.

Capgrave was prior of Lynn, in Norfolk, and provincial of the order of the Friars Hermits of England shortly before the year 1464. His Chronicle extends from the creation of the world to the year 1417. As a record of the language spoken in Norfolk (being written in English), it is of considerable value.

2. CHRONICON MONASTERII DE ABINGDON. Vols. I. and II. *Edited by* the Rev. JOSEPH STEVENSON, M.A., of University College, Durham, and Vicar of Leighton Buzzard. 1858.

This Chronicle traces the history of the great Benedictine monastery of Abingdon in Berkshire, from its foundation by King Ina of Wessex, to the reign of Richard I., shortly after which period the present narrative was drawn up by an inmate of the establishment. The author had access to the title-deeds of the house; and incorporates into his history various charters of the Saxon kings, of great importance as illustrating not only the history of the locality but that of the kingdom. The work is printed for the first time.

3. LIVES OF EDWARD THE CONFESSOR. I.—La Estoire de Seint Aedward le Rei. II.—Vita Beati Edvardi Regis et Confessoris. III.—Vita Æduuardi Regis qui apud Westmonasterium requiescit. *Edited by* HENRY RICHARDS LUARD, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge. 1858.

The first is a poem in Norman French, containing 4,686 lines, addressed to Alianor, Queen of Henry III., and probably written in the year 1245, on the occasion of the restoration of the church of Westminster. Nothing is known of the author. The second is an anonymous poem, containing 536 lines, written between the years 1440 and 1450, by command of Henry VI., to whom it is dedicated. It does not throw any new light on the reign of Edward the Confessor, but is valuable as a specimen of the Latin poetry of the time. The third, also by an anonymous author, was apparently written for Queen Edith, between the years 1066 and 1074, during the pressure of the suffering brought on the Saxons by the Norman conquest. It notices many facts not found in other writers, and some which differ considerably from the usual accounts.

4. MONUMENTA FRANCISCANA; scilicet, I.—Thomas de Eccleston de Adventu Fratrum Minorum in Angliam. II.—Adæ de Marisco Epistolæ. III.—Registrum Fratrum Minorum Londoniæ. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. 1858.

This volume contains original materials for the history of the settlement of the order of Saint Francis in England, the letters of Adam de Marisco, and other papers connected with the foundation and diffusion of this great body. It has been the aim of the editor to collect whatever historical information could be found in this country, towards illustrating a period of the national history for which only scanty materials exist. None of these have been before printed.

5. FASCICULI ZIZANIORUM MAGISTRI JOHANNIS WYCLIF CUM TRITICO. Ascribed to THOMAS NETTER, of WALDEN, Provincial of the Carmelite Order in England, and Confessor to King Henry the Fifth. *Edited by* the Rev. W. W. SHIRLEY, M.A., Tutor and late Fellow of Wadham College, Oxford. 1858.

This work derives its principal value from being the only contemporaneous account of the rise of the Lollards. When written, the disputes of the school-

men had been extended to the field of theology, and they appear both in the writings of Wycliff and in those of his adversaries. Wycliff's little bundles of tares are not less metaphysical than theological, and the conflict between Nominalists and Realists rages side by side with the conflict between the different interpreters of Scripture. The work gives a good idea of the controversies at the end of the 14th and the beginning of the 15th centuries.

6. THE BUIK OF THE CRONICLIS OF SCOTLAND; or, A Metrical Version of the History of Hector Boece; by WILLIAM STEWART. Vols. I., II., and III. *Edited by* W. B. TURNBULL, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law. 1858.

This is a metrical translation of a Latin Prose Chronicle, and was written in the first half of the 16th century. The narrative begins with the earliest legends, and ends with the death of James I. of Scotland, and the "evil ending of the traitors that slew him." Strict accuracy of statement is not to be looked for in such a work as this; but the stories of the colonization of Spain, Ireland, and Scotland are interesting if not true; and the chronicle is valuable as a reflection of the manners, sentiments, and character of the age in which it was composed. The peculiarities of the Scottish dialect are well illustrated in this metrical version, and the student of language will find ample materials for comparison with the English dialects of the same period, and with modern lowland Scotch.

7. JOHANNIS CAPGRAVE LIBER DE ILLUSTRIBUS HENRICIS. *Edited by* the Rev. F. C. HINGESTON, M.A., of Exeter College, Oxford. 1858.

This work is dedicated to Henry VI. of England, who appears to have been, in the author's estimation, the greatest of all the Henries. It is divided into three distinct parts, each having its own separate dedication. The first part relates only to the history of the Empire, and extends from the election of Henry I., the Fowler, to the end of the reign of the Emperor Henry VI. The second part is devoted to English history, and extends from the accession of Henry I. in the year 1100, to the year 1446, which was the twenty-fourth year of the reign of King Henry VI. The third part contains the lives of illustrious men who have borne the name of Henry in various parts of the world.

Capgrave was born in 1393, in the reign of Richard II., and lived during the Wars of the Roses, for the history of which period his work is of some value.

8. HISTORIA MONASTERII S. AUGUSTINI CANTUARIENSIS, by THOMAS OF ELMHAM, formerly Monk and Treasurer of that Foundation. *Edited by* CHARLES HARDWICK, M.A., Fellow of St. Catharine's Hall, and Christian Advocate in the University of Cambridge. 1858.

This history extends from the arrival of St. Augustine in Kent until 1191. Prefixed is a chronology as far as 1418, which shows in outline what was to have been the character of the work when completed. The only copy known is in the possession of Trinity Hall, Cambridge. The author was connected with Norfolk, and most probably with Elmham, whence he derived his name.

9. EULOGIUM (HISTORIARUM SIVE TEMPORIS): Chronicon ab Orbe condito usque ad Annum Domini 1366; a Monacho quodam Malmesbiriensi exaratum. Vols. I., II., and III. *Edited by* F. S. HAYDON, Esq., B.A. 1858–1863.

This is a Latin Chronicle extending from the Creation to the latter part of the reign of Edward III., and written by a monk of the Abbey of Malmesbury, in Wiltshire, about the year 1367. A continuation, carrying the history of England down to the year 1413, was added in the former half of the fifteenth century by an author whose name is not known. The original Chronicle is divided into five books, and contains a history of the world generally, but more especially

of England to the year 1366. The continuation extends the history down to the coronation of Henry V. The Eulogium itself is chiefly valuable as containing a history, by a contemporary, of the period between 1356 and 1366. The notices of events appear to have been written very soon after their occurrence. Among other interesting matter, the Chronicle contains a diary of the Poitiers campaign, evidently furnished by some person who accompanied the army of the Black Prince. The continuation of the Chronicle is also the work of a contemporary, and gives a very interesting account of the reigns of Richard II. and Henry IV. It is believed to be the earliest authority for the statement that the latter monarch died in the Jerusalem Chamber at Westminster.

10. MEMORIALS OF HENRY THE SEVENTH: Bernardi Andreæ Tholosatis Vita Regis Henrici Septimi; necnon alia quædam ad eundem Regem spectantia. *Edited by* JAMES GAIRDNER, Esq. 1858.

The contents of this volume are—(1) a life of Henry VII., by his poet laureate and historiographer, Bernard André, of Toulouse, with some compositions in verse, of which he is supposed to have been the author; (2) the journals of Roger Machado during certain embassies on which he was sent by Henry VII. to Spain and Brittany, the first of which had reference to the marriage of the King's son, Arthur, with Catharine of Arragon; (3) two curious reports by envoys sent to Spain in the year 1505 touching the succession to the Crown of Castile, and a project of marriage between Henry VII. and the Queen of Naples; and (4) an account of Philip of Castile's reception in England in 1506. Other documents of interest in connexion with the period are given in an appendix.

11. MEMORIALS OF HENRY THE FIFTH. I.—Vita Henrici Quinti, Roberto Redmanno auctore. II.—Versus Rhythmici in laudem Regis Henrici Quinti. III.—Elmhami Liber Metricus de Henrico V. *Edited by* CHARLES A. COLE, Esq. 1858.

This volume contains three treatises which more or less illustrate the history of the reign of Henry V., viz.: A Life by Robert Redman; a Metrical Chronicle by Thomas Elmham, prior of Lenton, a contemporary author; Versus Rhythmici, written apparently by a monk of Westminster Abbey, who was also a contemporary of Henry V. These works are printed for the first time.

12. MUNIMENTA GILDHALLÆ LONDONIENSIS; Liber Albus, Liber Custumarum, et Liber Horn, in archivis Gildhallæ asservati. Vol. I. Liber Albus. Vol. II. (in Two Parts), Liber Custumarum. Vol. III., Translation of the Anglo-Norman Passages in Liber Albus, Glossaries, Appendices, and Index. *Edited by* HENRY THOMAS RILEY, Esq., M.A., Barrister-at-Law. 1859–1862.

The manuscript of the *Liber Albus*, compiled by John Carpenter, Common Clerk of the City of London in the year 1419, a large folio volume, is preserved in the Record Room of the City of London. It gives an account of the laws, regulations, and institutions of that City in the twelfth, thirteenth, fourteenth, and early part of the fifteenth centuries.

The *Liber Custumarum* was compiled probably by various hands in the early part of the fourteenth century during the reign of Edward II. The manuscript, a folio volume, is also preserved in the Record Room of the City of London, though some portion in its original state, borrowed from the City in the reign of Queen Elizabeth and never returned, forms part of the Cottonian MS. Claudius D. II. in the British Museum. It also gives an account of the laws, regulations, and institutions of the City of London in the twelfth, thirteenth, and early part of the fourteenth centuries.

13. CHRONICA JOHANNIS DE OXENEDES. *Edited by* Sir HENRY ELLIS, K.H. 1859.

Although this Chronicle tells of the arrival of Hengist and Horsa in England in the year 449, yet it substantially begins with the reign of King Alfred, and

comes down to the year 1292, where it ends abruptly. The history is particularly valuable for notices of events in the eastern portions of the kingdom, which are not to be elsewhere obtained, and some curious facts are mentioned relative to the floods in that part of England, which are confirmed in the Friesland Chronicle of Anthony Heinrich, pastor of the Island of Mohr.

14. A COLLECTION OF POLITICAL POEMS AND SONGS RELATING TO ENGLISH HISTORY, FROM THE ACCESSION OF EDWARD III. TO THE REIGN OF HENRY VIII. Vols. I. and II. *Edited by* THOMAS WRIGHT, Esq., M.A. 1859–1861.

These Poems are perhaps the most interesting of all the historical writings of the period, though they cannot be relied on for accuracy of statement. They are various in character; some are upon religious subjects, some may be called satires, and some give no more than a court scandal; but as a whole they present a very fair picture of society, and of the relations of the different classes to one another. The period comprised is in itself interesting, and brings us, through the decline of the feudal system, to the beginning of our modern history. The songs in old English are of considerable value to the philologist.

15. The "OPUS TERTIUM," "OPUS MINUS," &c., of ROGER BACON. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. 1859.

This is the celebrated treatise—never before printed—so frequently referred to by the great philosopher in his works. It contains the fullest details we possess of the life and labours of Roger Bacon: also a fragment by the same author, supposed to be unique, the "*Compendium Studii Theologiæ.*"

16. BARTHOLOMÆI DE COTTON, MONACHI NORWICENSIS, HISTORIA ANGLICANA; 449–1298: necnon ejusdem Liber de Archiepiscopis et Episcopis Angliæ. *Edited by* HENRY RICHARDS LUARD, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge. 1859.

The author, a monk of Norwich, has here given us a Chronicle of England from the arrival of the Saxons in 449 to the year 1298, in or about which year it appears that he died. The latter portion of this history (the whole of the reign of Edward I. more especially) is of great value, as the writer was contemporary with the events which he records. An Appendix contains several illustrative documents connected with the previous narrative.

17. BRUT Y TYWYSOGION; or, The Chronicle of the Princes of Wales. *Edited by* the Rev. JOHN WILLIAMS AB ITHEL, M.A. 1860.

This work, also known as "The Chronicle of the Princes of Wales," has been attributed to Caradoc of Llancarvan, who flourished about the middle of the twelfth century. It is written in the ancient Welsh language, begins with the abdication and death of Caedwala at Rome, in the year 681, and continues the history down to the subjugation of Wales by Edward I., about the year 1282.

18. A COLLECTION OF ROYAL AND HISTORICAL LETTERS DURING THE REIGN OF HENRY IV. 1399–1404. *Edited by* the Rev. F. C. HINGESTON, M.A., of Exeter College, Oxford. 1860.

This volume, like all the others in the series containing a miscellaneous selection of letters, is valuable on account of the light it throws upon biographical history, and the familiar view it presents of characters, manners, and events. The period requires much elucidation; to which it will materially contribute.

19. THE REPRESSOR OF OVER MUCH BLAMING OF THE CLERGY. By REGINALD PECOCK, sometime Bishop of Chichester. Vols. I. and II. *Edited by* CHURCHILL BABINGTON, B.D., Fellow of St. John's College, Cambridge. 1860.

The "Repressor" may be considered the earliest piece of good theological disquisition of which our English prose literature can boast. The author was born

about the end of the fourteenth century, consecrated Bishop of St. Asaph in the year 1444, and translated to the see of Chichester in 1450. While Bishop of St. Asaph, he zealously defended his brother prelates from the attacks of those who censured the bishops for their neglect of duty. He maintained that it was no part of a bishop's functions to appear in the pulpit, and that his time might be more profitably spent, and his dignity better maintained, in the performance of works of a higher character. Among those who thought differently were the Lollards, and against their general doctrines the "Repressor" is directed. Pecock took up a position midway between that of the Roman Church and that of the modern Anglican Church; but his work is interesting chiefly because it gives a full account of the views of the Lollards and of the arguments by which they were supported, and because it assists us to ascertain the state of feeling which ultimately led to the Reformation. Apart from religious matters, the light thrown upon contemporaneous history is very small, but the "Repressor" has great value for the philologist, as it tells us what were the characteristics of the language in use among the cultivated Englishmen of the fifteenth century. Pecock, though an opponent of the Lollards, showed a certain spirit of toleration, for which he received, towards the end of his life, the usual mediæval reward—persecution.

20. ANNALES CAMBRIÆ. *Edited by* the Rev. JOHN WILLIAMS AB ITHEL, M.A. 1860.

These annals, which are in Latin, commence in the year 447, and come down to the year 1288. The earlier portion appears to be taken from an Irish Chronicle, which was also used by Tigernach, and by the compiler of the Annals of Ulster. During its first century it contains scarcely anything relating to Britain, the earliest direct concurrence with English history is relative to the mission of Augustine. Its notices throughout, though brief, are valuable. The annals were probably written at St. Davids, by Blegewryd, Archdeacon of Llandaff, the most learned man in his day in all Cymru.

21. THE WORKS OF GIRALDUS CAMBRENSIS. Vols. I., II., III., and IV. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. Vols. V. and VI. *Edited by* the Rev. JAMES F. DIMOCK, M.A., Rector of Barnburgh, Yorkshire. 1861–1873.

These volumes contain the historical works of Gerald du Barry, who lived in the reigns of Henry II., Richard I., and John, and attempted to re-establish the independence of Wales by restoring the see of St. Davids to its ancient primacy. His works are of a very miscellaneous nature, both in prose and verse, and are remarkable chiefly for the racy and original anecdotes which they contain relating to contemporaries. He is the only Welsh writer of any importance who has contributed so much to the mediæval literature of this country, or assumed, in consequence of his nationality, so free and independent a tone. His frequent travels in Italy, in France, in Ireland, and in Wales, gave him opportunities for observation which did not generally fall to the lot of mediæval writers in the twelfth and thirteenth centuries, and of these observations Giraldus has made due use. Only extracts from these treatises have been printed before, and almost all of them are taken from unique manuscripts.

The Topographia Hibernica (in Vol. V.) is the result of Giraldus' two visits to Ireland. The first in the year 1183, the second in 1185–6, when he accompanied Prince John into that country. Curious as this treatise is, Mr. Dimock is of opinion that it ought not to be accepted as sober truthful history, for Giraldus himself states that truth was not his main object, and that he compiled the work for the purpose of sounding the praises of Henry the Second. Elsewhere, however, he declares that he had stated nothing in the Topographia of the truth of which he was not well assured, either by his own eyesight or by the testimony, with all diligence elicited, of the most trustworthy and authentic men in the country; that though he did not put just the same full faith in their reports as in what he had himself seen, yet, as they only related what they had themselves seen, he could not but believe such credible witnesses. A very interesting portion of this treatise is devoted to the animals of Ireland. It shows that he was a very accurate and acute observer, and his descriptions are given in a way that a scientific naturalist of the present day could hardly improve upon. The Expugnatio Hibernica was written about the year 1188 and may be regarded rather

as a great epic than a sober relation of acts occurring in his own days. No one can peruse it without coming to the conclusion that it is rather a poetical fiction than a prosaic truthful history.

Vol. VI. contains the Itinerarium Kambriæ et Descriptio Kambriæ.

22. LETTERS AND PAPERS ILLUSTRATIVE OF THE WARS OF THE ENGLISH IN FRANCE DURING THE REIGN OF HENRY THE SIXTH, KING OF ENGLAND. Vol. I., and Vol. II. (in Two Parts). *Edited by* the Rev. JOSEPH STEVENSON, M.A., of University College, Durham, and Vicar of Leighton Buzzard. 1861–1864.

The letters and papers contained in these volumes are derived chiefly from originals or contemporary copies extant in the Bibliothèque Impériale, and the Depôt des Archives, in Paris. They illustrate the line of policy adopted by John Duke of Bedford and his successors during their government of Normandy, and such other provinces of France as had been acquired by Henry V. We may here trace, step by step, the gradual declension of the English power, until we are prepared to read of its final overthrow.

23. THE ANGLO-SAXON CHRONICLE, ACCORDING TO THE SEVERAL ORIGINAL AUTHORITIES. Vol. I., Original Texts. Vol. II., Translation. *Edited and translated by* BENJAMIN THORPE, Esq., Member of the Royal Academy of Sciences at Munich, and of the Society of Netherlandish Literature at Leyden. 1861.

This Chronicle, extending from the earliest history of Britain to the year 1154, is justly the boast of England; for no other nation can produce any history, written in its own vernacular, at all approaching it, either in antiquity, truthfulness, or extent, the historical books of the Bible alone excepted. There are at present six independent manuscripts of the Saxon Chronicle, ending in different years, and written in different parts of the country. In this edition, the text of each manuscript is printed in columns on the same page, so that the student may see at a glance the various changes which occur in orthography, whether arising from locality or age.

24. LETTERS AND PAPERS ILLUSTRATIVE OF THE REIGNS OF RICHARD III. AND HENRY VII. Vols. I. and II. *Edited by* JAMES GAIRDNER, Esq. 1861–1863.

The Papers are derived from MSS. in the Public Record Office, the British Museum, and other repositories. The period to which they refer is unusually destitute of chronicles and other sources of historical information, so that the light obtained from these documents is of special importance. The principal contents of the volumes are some diplomatic Papers of Richard III.; correspondence between Henry VII. and Ferdinand and Isabella of Spain; documents relating to Edmund de la Pole, Earl of Suffolk; and a portion of the correspondence of James IV. of Scotland.

25. LETTERS OF BISHOP GROSSETESTE, illustrative of the Social Condition of his Time. *Edited by* HENRY RICHARDS LUARD, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge. 1861.

The Letters of Robert Grosseteste (131 in number) are here collected from various sources, and a large portion of them is printed for the first time. They range in date from about 1210 to 1253, and relate to various matters connected not only with the political history of England during the reign of Henry III., but with its ecclesiastical condition. They refer especially to the diocese of Lincoln, of which Grosseteste was bishop.

26. DESCRIPTIVE CATALOGUE OF MANUSCRIPTS RELATING TO THE HISTORY OF GREAT BRITAIN AND IRELAND. Vol. I. (in Two Parts); Anterior to the Norman Invasion. Vol. II.; 1066–1200. Vol. III.; 1200–1327. *By* Sir THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. 1862–1871.

The object of this work is to publish notices of all known sources of British history, both printed and unprinted, in one continued sequence. The materials, when historical (as distinguished from biographical), are arranged under the year in which the latest event is recorded in the chronicle or history and not

under the period in which its author, real or supposed, flourished. Biographies are enumerated under the year in which the person commemorated died, and not under the year in which the life was written. This arrangement has two advantages; the materials for any given period may be seen at a glance; and if the reader knows the time when an author wrote, and the number of years that had elapsed between the date of the events and the time the writer flourished, he will generally be enabled to form a fair estimate of the comparative value of the narrative itself. A brief analysis of each work has been added when deserving it, in which the original portions are distinguished from those which are mere compilations. When possible, the sources are indicated from which such compilations have been derived. A biographical sketch of the author of each piece has been added, and a brief notice has also been given of such British authors as have written on historical subjects.

27. ROYAL AND OTHER HISTORICAL LETTERS ILLUSTRATIVE OF THE REIGN OF HENRY III. Vol. I., 1216–1235. Vol. II., 1236–1272. *Selected and edited by* the Rev. W. W. SHIRLEY, D.D., Regius Professor in Ecclesiastical History, and Canon of Christ Church, Oxford. 1862–1866.

The letters contained in these volumes are derived chiefly from the ancient correspondence formerly in the Tower of London, and now in the Public Record Office. They illustrate the political history of England during the growth of its liberties, and throw considerable light upon the personal history of Simon de Montfort. The affairs of France form the subject of many of them, especially in regard to the province of Gascony. The entire collection consists of nearly 700 documents, the greater portion of which is printed for the first time.

28. CHRONICA MONASTERII S. ALBANI.—1. THOMÆ WALSINGHAM HISTORIA ANGLICANA; Vol. I., 1272–1381: Vol. II., 1381–1422. 2. WILLELMI RISHANGER CHRONICA ET ANNALES, 1259–1307. 3. JOHANNIS DE TROKELOWE ET HENRICI DE BLANEFORDE CHRONICA ET ANNALES, 1259–1296; 1307–1324; 1392–1406. 4. GESTA ABBATUM MONASTERII S. ALBANI, A THOMA WALSINGHAM, REGNANTE RICARDO SECUNDO, EJUSDEM ECCLESIÆ PRÆCENTORE, COMPILATA; Vol. I., 793–1290: Vol. II., 1290–1349: Vol. III., 1349–1411. 5. JOHANNIS AMUNDESHAM, MONACHI MONASTERII S. ALBANI, UT VIDETUR, ANNALES; Vols. I. and II. 6. REGISTRA QUORUNDAM ABBATUM MONASTERII S. ALBANI, QUI SÆCULO XV^mo^ FLORUERE; Vol. I., REGISTRUM ABBATIÆ JOHANNIS WHETHAMSTEDE, ABBATIS MONASTERII SANCTI ALBANI, ITERUM SUSCEPTÆ; ROBERTO BLAKENEY, CAPELLANO, QUONDAM ADSCRIPTUM: Vol. II., REGISTRA JOHANNIS WHETHAMSTEDE, WILLELMI ALBON, ET WILLELMI WALINGFORDE, ABBATUM MONASTERII SANCTI ALBANI, CUM APPENDICE, CONTINENTE QUASDAM EPISTOLAS, A JOHANNE WHETHAMSTEDE CONSCRIPTAS. *Edited by* HENRY THOMAS RILEY, Esq., M.A., Cambridge and Oxford; and of the Inner Temple, Barrister-at-Law. 1863–1873.

In the first two volumes is a history of England, from the death of Henry III. to the death of Henry V., written by Thomas Walsingham, Precentor of St. Albans and prior of the cell of Wymundham, belonging to that abbey. It is printed from MS. VII. in the Arundel Collection in the College of Arms, London, a manuscript of the fifteenth century, collated with MS. 13 E. IX. in the King's Library in the British Museum, and MS. VII. in the Parker Collection of Manuscripts at Corpus Christi College, Cambridge.

In the third volume is a Chronicle of English History, attributed to William Rishanger, monk of Saint Albans, who lived in the reign of Edward I., printed from the Cottonian Manuscript, Faustina B. IX. (of the fourteenth century) in the British Museum, collated with MS. 14 C. VII. (fols. 219–231) in the King's Library, British Museum, and the Cottonian Manuscript, Claudius E. III., fols. 306–331: Also an account of transactions attending the award of the kingdom of Scotland to John Balliol by Edward I., 1291–1292, from MS. Cotton. Claudius D. VI., attributed to William Rishanger above mentioned, but on no sufficient ground: A short Chronicle of English History,

from 1292 to 1300, by an unknown hand, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: A short Chronicle from 1297 to 1307, Willelmi Rishanger Gesta Edwardi Primi Regis Angliæ, from MS. 14 C. I. in the Royal Library, and MS. Cotton. Claudius D. VI., with an addition of Annales Regum Angliæ, probably by the same hand: A fragment of a Chronicle of English History, 1299, 1300, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: A fragment of a Chronicle of English History, 1295 to 1300, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: and a fragment of a Chronicle of English History, 1285 to 1307, from MS. 14 C. I. in the Royal Library.

In the fourth volume is a Chronicle of English History, by an anonymous writer, 1259 to 1296, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: Annals of Edward II., 1307 to 1323, by John de Trokelowe a monk of St. Albans, from MS. Cotton, Claudius D. VI.: A continuation of Trokelowe's Annals, 1323, 1324, by Henricus de Blaneforde, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: A full Chronicle of English History, by an anonymous writer of St. Albans, 1392 to 1406, from MS. VII. in the Library of Corpus Christi College, Cambridge; and an account of the benefactors of St. Albans, written in the early part of the fifteenth century, from MS. VI. in the same Library.

The fifth, sixth, and seventh volumes contain a history of the Abbots of St. Albans, and of the fortunes and vicissitudes of the house, from 793 to 1411, mainly compiled by Thomas Walsingham, Precentor of the Abbey in the reign of Richard II.; from MS. Cotton. Claudius E. IV., in the British Museum; with a Continuation, from the closing pages of the Parker MS. No. VII., in the Library of Corpus Christi College, Cambridge.

The eighth and ninth volumes, in continuation of the Annals, contain a Chronicle, probably written by John Amundesham, a monk of St. Albans.

The tenth and eleventh volumes relate especially to the acts and proceedings of Abbots Whethamstede, Albon, and Wallingford, and may be considered as a memorial of the chief historical and domestic events occurring during those periods.

29. Chronicon Abbatiæ Eveshamensis, Auctoribus Dominico Priore Eveshamiæ et Thoma de Marleberge Abbate, a Fundatione ad Annum 1213, una cum Continuatione ad Annum 1418. *Edited by* the Rev. W. D. Macray, M.A., Bodleian Library, Oxford. 1863.

The Chronicle of Evesham illustrates the history of that important monastery from its foundation by Egwin, about 690, to the year 1418. Its chief feature is an autobiography, which makes us acquainted with the inner daily life of a great abbey, such as but rarely has been recorded. Interspersed are many notices of general, personal, and local history which will be read with much interest. This work exists in a single MS., and is for the first time printed.

30. Ricardi de Cirencestria Speculum Historiale de Gestis Regum Angliæ. Vol. I., 447–871. Vol. II., 872–1066. *Edited by* John E. B. Mayor, M.A., Fellow of St. John's College, Cambridge. 1863–1869.

The compiler, Richard of Cirencester, was a monk of Westminster, 1355–1400. In 1391 he obtained a licence to make a pilgrimage to Rome. His history, in four books, extends from 447 to 1066. He announces his intention of continuing it, but there is no evidence that he completed any more. This chronicle gives many charters in favour of Westminster Abbey, and a very full account of the lives and miracles of the saints, especially of Edward the Confessor, whose reign occupies the fourth book. A treatise on the Coronation, by William of Sudbury, a monk of Westminster, fills book iii. c. 3. It was on this author that C. J. Bertram fathered his forgery, *De Situ Brittaniæ*, in 1747.

31. Year Books of the Reign of Edward the First. Years 20–21, 21–22, 30–31, and 32–33. *Edited and translated by* Alfred John Horwood, Esq., of the Middle Temple, Barrister-at-Law. 1863–1873.

The volumes known as the "Year Books" contain reports in Norman-French of cases argued and decided in the Courts of Common Law. They may be considered to a great extent as the "lex non scripta" of England, and have been held in the highest veneration by the ancient sages of the law, and were received by them as the repositories of the first recorded judgments and dicta of the great

legal luminaries of past ages. They are also worthy of the attention of the general reader on account of the historical information and the notices of public and private persons which they contain, as well as the light which they throw on ancient manners and customs.

32. Narratives of the Expulsion of the English from Normandy, 1449–1450.—Robertus Blondelli de Reductione Normanniæ: Le Recouvrement de Normendie, par Berry, Hérault du Roy: Conferences between the Ambassadors of France and England. *Edited, from MSS. in the Imperial Library at Paris, by* the Rev. Joseph Stevenson, M.A., of University College, Durham. 1863.

This volume contains the narrative of an eye-witness who details with considerable power and minuteness the circumstances which attended the final expulsion of the English from Normandy in the year 1450. The history commences with the infringement of the truce by the capture of Fougères, and ends with the battle of Formigny and the embarkation of the Duke of Somerset. The whole period embraced is less than two years.

33. Historia et Cartularium Monasterii S. Petri Gloucestriæ. Vols. I., II., and III. *Edited by* W. H. Hart, Esq., F.S.A., Membre correspondant de la Société des Antiquaires de Normandie. 1863–1867.

This work consists of two parts, the History and the Cartulary of the Monastery of St. Peter, Gloucester. The history furnishes an account of the monastery from its foundation, in the year 681, to the early part of the reign of Richard II., together with a calendar of donations and benefactions. It treats principally of the affairs of the monastery, but occasionally matters of general history are introduced. Its authorship has generally been assigned to Walter Froucester, the twentieth abbot, but without any foundation.

34. Alexandri Neckam de Naturis Rerum libri duo; with Neckam's Poem, De Laudibus Divinæ Sapientiæ. *Edited by* Thomas Wright, Esq., M.A. 1863.

Neckam was a man who devoted himself to science, such as it was in the twelfth century. In the "De Naturis Rerum" are to be found what may be called the rudiments of many sciences mixed up with much error and ignorance. Neckam was not thought infallible, even by his contemporaries, for Roger Bacon remarks of him, "this Alexander in many things wrote what was true and useful; "but he neither can nor ought by just title to be reckoned among authorities." Neckam, however, had sufficient independence of thought to differ from some of the schoolmen who in his time considered themselves the only judges of literature. He had his own views in morals, and in giving us a glimpse of them, as well as of his other opinions, he throws much light upon the manners, customs, and general tone of thought prevalent in the twelfth century. The poem entitled "De Laudibus Divinæ Sapientiæ" appears to be a metrical paraphrase or abridgment of the "De Naturis Rerum." It is written in the elegiac metre; and though there are many lines which violate classical rules, it is, as a whole, above the ordinary standard of mediæval Latin.

35. Leechdoms, Wortcunning, and Starcraft of Early England; being a Collection of Documents illustrating the History of Science in this Country before the Norman Conquest. Vols. I., II., and III. *Collected and edited by* the Rev. T. Oswald Cockayne, M.A., of St. John's College, Cambridge. 1864–1866.

This work illustrates not only the history of science, but the history of superstition. In addition to the information bearing directly upon the medical skill and medical faith of the times, there are many passages which incidentally throw light upon the general mode of life and ordinary diet. The volumes are interesting not only in their scientific, but also in their social aspect. The manuscripts from which they have been printed are valuable to the Anglo-Saxon scholar for the illustrations they afford of Anglo-Saxon orthography.

36. Annales Monastici. Vol. I.:—Annales de Margan, 1066–1232; Annales de Theokesberia, 1066–1263; Annales de Burton, 1004–1263. Vol. II.:—Annales Monasterii de Wintonia, 519–1277; Annales Monasterii de Waverleia, 1–1291. Vol. III.:—Annales Prioratus de Dunstaplia, 1–1297; Annales Monasterii de Bermundeseia, 1042–1432. Vol. IV.:—Annales Monasterii de Oseneia, 1016–1347; Chronicon vulgo dictum Chronicon Thomæ Wykes, 1066–1289; Annales Prioratus de Wigornia, 1–1377. Vol. V.:—Index and Glossary. *Edited by* Henry Richards Luard, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, and Registrary of the University, Cambridge. 1864–1869.

The present collection of Monastic Annals embraces all the more important chronicles compiled in religious houses in England during the thirteenth century. These distinct works are ten in number. The extreme period which they embrace ranges from the year 1 to 1432, although they refer more especially to the reigns of John, Henry III., and Edward I. Some of these narratives have already appeared in print, but others are printed for the first time.

37. Magna Vita S. Hugonis Episcopi Lincolniensis. From Manuscripts in the Bodleian Library, Oxford, and the Imperial Library, Paris. *Edited by* the Rev. James F. Dimock, M.A., Rector of Barnburgh, Yorkshire. 1864.

This work contains a number of very curious and interesting incidents, and, being the work of a contemporary, is very valuable, not only as a truthful biography of a celebrated ecclesiastic, but as the work of a man, who, from personal knowledge, gives notices of passing events, as well as of individuals who were then taking active part in public affairs. The author, in all probability, was Adam Abbot of Evesham. He was domestic chaplain and private confessor of Bishop Hugh, and in these capacities was admitted to the closest intimacy. Bishop Hugh was Prior of Witham for 11 years before he became Bishop of Lincoln. His consecration took place on the 21st September 1186; he died on the 16th of November 1200; and was canonized in 1220.

38. Chronicles and Memorials of the Reign of Richard the First. Vol. I.:—Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi. Vol. II.:—Epistolæ Cantuarienses; the Letters of the Prior and Convent of Christ Church, Canterbury; 1187 to 1199. *Edited by* William Stubbs, M.A., Vicar of Navestock, Essex, and Lambeth Librarian. 1864–1865.

The authorship of the Chronicle in Vol. I., hitherto ascribed to Geoffrey Vinesauf, is now more correctly ascribed to Richard, Canon of the Holy Trinity of London. The narrative extends from 1187 to 1199; but its chief interest consists in the minute and authentic narrative which it furnishes of the exploits of Richard I., from his departure from England in December 1189 to his death in 1199. The author states in his prologue that he was an eye-witness of much that he records; and various incidental circumstances which occur in the course of the narrative confirm this assertion.

The letters in Vol. II., written between 1187 and 1199, are of value as furnishing authentic materials for the history of the ecclesiastical condition of England during the reign of Richard I. They had their origin in a dispute which arose from the attempts of Baldwin and Hubert, archbishops of Canterbury, to found a college of secular canons, a project which gave great umbrage to the monks of Canterbury, who saw in it a design to supplant them in their function of metropolitan chapter. These letters are printed, for the first time, from a MS. belonging to the archiepiscopal library at Lambeth.

Recueil des Croniques et anchiennes Istories de la Grant Bretaigne a present nomme Engleterre, par Jehan de Waurin. Vol. I.,

Albina to 688. Vol. II., 1399–1422. *Edited by* WILLIAM HARDY, Esq., F.S.A. 1864–1868.

40. A COLLECTION OF THE CHRONICLES AND ANCIENT HISTORIES OF GREAT BRITAIN, NOW CALLED ENGLAND, by JOHN DE WAVRIN. Albina to 688. (Translation of the preceding Vol. I.) *Edited and translated by* WILLIAM HARDY, Esq., F.S.A. 1864.

This curious chronicle extends from the fabulous period of history down to the return of Edward IV. to England in the year 1471, after the second deposition of Henry VI. The manuscript from which the text of the work is taken is preserved in the Imperial Library at Paris, and is believed to be the only complete and nearly contemporary copy in existence. The work, as originally bound, was comprised in six volumes, since rebound in morocco in 12 volumes, folio maximo, vellum, and is illustrated with exquisite miniatures, vignettes, and initial letters. It was written towards the end of the fifteenth century, having been expressly executed for Louis de Bruges, Seigneur de la Gruthuyse and Earl of Winchester, from whose cabinet it passed into the library of Louis XII. at Blois.

41. POLYCHRONICON RANULPHI HIGDEN, with Trevisa's Translation. Vols. I. and II. *Edited by* CHURCHILL BABINGTON, B.D., Senior Fellow of St. John's College, Cambridge. Vols. III., IV., and V. *Edited by* the Rev. JOSEPH RAWSON LUMBY, M.A., late Fellow of Magdalene College, Cambridge. 1865–1874.

This is one of the many mediæval chronicles which assume the character of a history of the world. It begins with the creation, and is brought down to the author's own time, the reign of Edward III. Prefixed to the historical portion, is a chapter devoted to geography, in which is given a description of every known land. To say that the Polychronicon was written in the fourteenth century is to say that it is not free from inaccuracies. It has, however, a value apart from its intrinsic merits. It enables us to form a very fair estimate of the knowledge of history and geography which well-informed readers of the fourteenth and fifteenth centuries possessed, for it was then the standard work on general history.

The two English translations, which are printed with the original Latin, afford interesting illustrations of the gradual change of our language, for one was made in the fourteenth century, the other in the fifteenth. The differences between Trevisa's version and that of the unknown writer are often considerable.

42. LE LIVERE DE REIS DE BRITTANIE E LE LIVERE DE REIS DE ENGLETERE. *Edited by* JOHN GLOVER, M.A., Vicar of Brading, Isle of Wight, formerly Librarian of Trinity College, Cambridge. 1865.

These two treatises, though they cannot rank as independent narratives, are nevertheless valuable as careful abstracts of previous historians, especially "Le Livere de Reis de Engletere." Some various readings are given which are interesting to the philologist as instances of semi-Saxonized French.

It is supposed that Peter of Ickham must have been the author, but no certain conclusion on that point has been arrived at.

43. CHRONICA MONASTERII DE MELSA, AB ANNO 1150 USQUE AD ANNUM 1406. Vols. I., II., and III. *Edited by* EDWARD AUGUSTUS BOND, Esq., Assistant Keeper of the Manuscripts, and Egerton Librarian, British Museum. 1866–1868.

The Abbey of Meaux was a Cistercian house, and the work of its abbot is both curious and valuable. It is a faithful and often minute record of the establishment of a religious community, of its progress in forming an ample revenue, of its struggles to maintain its acquisitions, and of its relations to the governing institutions of the country. In addition to the private affairs of the monastery, some light is thrown upon the public events of the time, which are however kept distinct, and appear at the end of the history of each abbot's administration. The text has been printed from what is said to be the autograph of the original compiler, Thomas de Burton, the nineteenth abbot.

44. MATTHÆI PARISIENSIS HISTORIA ANGLORUM, SIVE, UT VULGO DICITUR, HISTORIA MINOR. Vols. I., II., and III. 1067–1253. *Edited by* Sir FREDERIC MADDEN, K.H., Keeper of the Department of Manuscripts, British Museum. 1866–1869.

The exact date at which this work was written is, according to the chronicler, 1250. The history is of considerable value as an illustration of the period during which the author lived, and contains a good summary of the events which followed the Conquest. This minor chronicle is, however, based on another work (also written by Matthew Paris) giving fuller details, which has been called the "Historia Major." The chronicle here published, nevertheless, gives some information not to be found in the greater history.

45. LIBER MONASTERII DE HYDA: A CHRONICLE AND CHARTULARY OF HYDE ABBEY, WINCHESTER, 455–1023. *Edited, from a Manuscript in the Library of the Earl of Macclesfield, by* EDWARD EDWARDS, Esq. 1866.

The "Book of Hyde" is a compilation from much earlier sources, which are usually indicated with considerable care and precision. In many cases, however, the Hyde chronicler appears to correct, to qualify, or to amplify—either from tradition or from sources of information not now discoverable—the statements, which, in substance, he adopts. He also mentions, and frequently quotes from writers whose works are either entirely lost or at present known only by fragments.

There is to be found, in the "Book of Hyde," much information relating to the reign of King Alfred which is not known to exist elsewhere. The volume contains some curious specimens of Anglo-Saxon and Mediæval English.

46. CHRONICON SCOTORUM: A CHRONICLE OF IRISH AFFAIRS, from the EARLIEST TIMES to 1135; with a SUPPLEMENT, containing the Events from 1141 to 1150. *Edited, with a Translation, by* WILLIAM MAUNSELL HENNESSY, Esq., M.R.I.A. 1866.

There is, in this volume, a legendary account of the peopling of Ireland and of the adventures which befell the various heroes who are said to have been connected with Irish history. The details are, however, very meagre both for this period and for the time when history becomes more authentic. The plan adopted in the chronicle gives the appearance of an accuracy to which the earlier portions of the work cannot have any claim. The succession of events is marked, year by year, from A.M. 1599 to A.D. 1150. The principal events narrated in the later portion of the work are, the invasions of foreigners, and the wars of the Irish among themselves. The text has been printed from a MS. preserved in the library of Trinity College, Dublin, written partly in Latin, partly in Irish.

47. THE CHRONICLE OF PIERRE DE LANGTOFT, IN FRENCH VERSE, FROM THE EARLIEST PERIOD TO THE DEATH OF EDWARD I. Vols. I. and II. *Edited by* THOMAS WRIGHT, Esq., M.A. 1866–1868.

It is probable that Pierre de Langtoft was a canon of Bridlington, in Yorkshire, and that he lived in the reign of Edward I., and during a portion of the reign of Edward II. This chronicle is divided into three parts; in the first is an abridgment of Geoffrey of Monmouth's "Historia Britonum," in the second, a history of the Anglo-Saxon and Norman kings, down to the death of Henry III., and in the third a history of the reign of Edward I. The principal object of the work was apparently to show the justice of Edward's Scottish wars. The language is singularly corrupt, and a curious specimen of the French of Yorkshire.

48. THE WAR OF THE GAEDHIL WITH THE GAILL, or, THE INVASIONS OF IRELAND BY THE DANES AND OTHER NORSEMEN. *Edited, with a Translation, by* JAMES HENTHORN TODD, D.D., Senior Fellow of Trinity College, and Regius Professor of Hebrew in the University, Dublin. 1867.

The work in its present form, in the editor's opinion, is a comparatively modern version of an undoubtedly ancient original. That it was compiled from contemporary materials has been proved by curious incidental evidence. It is stated in

the account given of the battle of Clontarf that the full tide in Dublin Bay on the day of the battle (23 April 1014) coincided with sunrise; and that the returning tide in the evening aided considerably in the defeat of the Danes. The fact has been verified by astronomical calculations, and the inference is that the author of the chronicle, if not himself an eye-witness, must have derived his information from those who were eye-witnesses. The contents of the work are sufficiently described in its title. The story is told after the manner of the Scandinavian Sagas, with poems and fragments of poems introduced into the prose narrative.

49. Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti Abbatis. The Chronicle of the Reigns of Henry II. and Richard I., 1169–1192; known under the name of Benedict of Peterborough. Vols. I. and II. *Edited by* William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, Oxford, and Lambeth Librarian. 1867.

This chronicle of the reigns of Henry II. and Richard I., known commonly under the name of Benedict of Peterborough, is one of the best existing specimens of a class of historical compositions of the first importance to the student.

50. Munimenta Academica, or, Documents illustrative of Academical Life and Studies at Oxford (in Two Parts). *Edited by* the Rev. Henry Anstey, M.A., Vicar of St. Wendron, Cornwall, and lately Vice-Principal of St. Mary Hall, Oxford. 1868.

This work will supply materials for a History of Academical Life and Studies in the University of Oxford during the 13th, 14th, and 15th centuries.

51. Chronica Magistri Rogeri de Houedene. Vols. I., II., III., and IV. *Edited by* William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford. 1868–1871.

This work has long been justly celebrated, but not thoroughly understood until Mr. Stubbs' edition. The earlier portion, extending from 732 to 1148, appears to be a copy of a compilation made in Northumbria about 1161, to which Hoveden added little. From 1148 to 1169—a very valuable portion of this work—the matter is derived from another source, to which Hoveden appears to have supplied little, and not always judiciously. From 1170 to 1192 is the portion which corresponds with the Chronicle known under the name of Benedict of Peterborough (*see* No. 49); but it is not a copy, being sometimes an abridgment, at others a paraphrase; occasionally the two works entirely agree; showing that both writers had access to the same materials, but dealt with them differently. From 1192 to 1201 may be said to be wholly Hoveden's work: it is extremely valuable, and an authority of the first importance.

52. Willelmi Malmesbiriensis Monachi de Gestis Pontificum Anglorum Libri Quinque. *Edited, from William of Malmesbury's Autograph MS., by* N. E. S. A. Hamilton, Esq., of the Department of Manuscripts, British Museum. 1870.

William of Malmesbury's "Gesta Pontificum" is the principal foundation of English Ecclesiastical Biography, down to the year 1122. The manuscript which has been followed in this Edition is supposed by Mr. Hamilton to be the author's autograph, containing his latest additions and amendments.

53. Historic and Municipal Documents of Ireland, from the Archives of the City of Dublin, &c. 1172–1320. *Edited by* John T. Gilbert, Esq., F.S.A., Secretary of the Public Record Office of Ireland. 1870.

A collection of original documents, elucidating mainly the history and condition of the municipal, middle, and trading classes under or in relation with the rule of England in Ireland,—a subject hitherto in almost total obscurity. Extending over the first hundred and fifty years of the Anglo-Norman settlement, the series includes charters, municipal laws and regulations, rolls of names of citizens and members of merchant-guilds, lists of commodities with their rates, correspondence, illustrations of relations between ecclesiastics and laity; together with many documents exhibiting the state of Ireland during the presence there of the Scots under Robert and Edward Bruce.

54. THE ANNALS OF LOCH CÉ. A CHRONICLE OF IRISH AFFAIRS, FROM 1014 to 1590. Vols. I. and II. *Edited, with a Translation, by* WILLIAM MAUNSELL HENNESSY, Esq., M.R.I.A. 1871.

The original of this chronicle has passed under various names. The title of "Annals of Loch Cé" was given to it by Professor O'Curry, on the ground that it was transcribed for Brian Mac Dermot, an Irish chieftain, who resided on an island in Loch Cé, in the county of Roscommon. It adds much to the materials for the civil and ecclesiastical history of Ireland; and contains many curious references to English and foreign affairs, not noticed in any other chronicle.

55. MONUMENTA JURIDICA. THE BLACK BOOK OF THE ADMIRALTY, WITH APPENDICES. Vols. I., II., and III. *Edited by* SIR TRAVERS TWISS, Q.C., D.C.L. 1871–1874.

This book contains the ancient ordinances and laws relating to the navy, and was probably compiled for the use of the Lord High Admiral of England. Selden calls it the "jewel of the Admiralty Records." Prynne ascribes to the Black Book the same authority in the Admiralty as the Black and Red Books have in the Court of Exchequer, and most English writers on maritime law recognize its importance.

56. MEMORIALS OF THE REIGN OF HENRY VI.:—OFFICIAL CORRESPONDENCE OF THOMAS BEKYNTON, SECRETARY TO HENRY VI., AND BISHOP OF BATH AND WELLS. *Edited, from a MS. in the Archiepiscopal Library at Lambeth, with an Appendix of Illustrative Documents, by* the Rev. GEORGE WILLIAMS, B.D., Vicar of Ringwood, late Fellow of King's College, Cambridge. Vols. I. and II. 1872.

These curious volumes, which are of a very miscellaneous character, were, in all probability, compiled under the immediate direction of Bekynton, and commenced before he had attained to the dignity of the Episcopate. They contain many of the Bishop's own letters, and several written by him in the King's name. Besides these, there are letters sent to himself while he was the Royal Secretary, as well as others addressed to the King. This work will elucidate some obscure points in the history of the nation during the first half of the fifteenth century.

57. MATTHÆI PARISIENSIS, MONACHI SANCTI ALBANI, CHRONICA MAJORA. Vol. I. The Creation to A.D. 1066. Vol. II. A.D. 1067 to A.D. 1216. *Edited by* HENRY RICHARDS LUARD, M.A., Fellow of Trinity College, Registrary of the University, and Vicar of Great St. Mary's, Cambridge. 1872–1874.

This work contains the "Chronica Majora" of Matthew Paris, one of the most valuable and frequently consulted of all the ancient English Chronicles. It is now published from its commencement, for the first time. The editions by Archbishop Parker, and William Wats, severally begin at the Norman Conquest.

58. MEMORIALE FRATRIS WALTERI DE COVENTRIA.—THE HISTORICAL COLLECTIONS OF WALTER OF COVENTRY. Vols. I. and II. *Edited, from the MS. in the Library of Corpus Christi College, Cambridge, by* WILLIAM STUBBS, M.A., Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford. 1872–1873.

This work, now printed in full for the first time, has long been a *desideratum* by Historical Scholars. The first portion, however, is not of much importance, being only a compilation from earlier writers. The part relating to the first quarter of the thirteenth century is the most valuable and interesting.

59. THE ANGLO-LATIN SATIRICAL POETS AND EPIGRAMMATISTS OF THE TWELFTH CENTURY. Vols. I. and II. *Now first collected and edited by* THOMAS WRIGHT, Esq., M.A., Corresponding Member of the National Institute of France (Académie des Inscriptions et Belles-Lettres). 1872.

The Poems contained in these volumes have long been known and appreciated as the best satires of the age in which their authors flourished, and were deservedly popular during the 13th and 14th centuries.

60. Materials for a History of the Reign of Henry VII., from original Documents preserved in the Public Record Office. Vol. I. *Edited by* the Rev. William Campbell, M.A., one of Her Majesty's Inspectors of Schools. 1873.

This volume is valuable as illustrating the acts and proceedings of Henry VII. on ascending the throne, and shadows out the policy he afterwards adopted.

61. Historical Papers and Letters from the Northern Registers. *Edited by* James Raine, M.A., Canon of York, and Secretary of the Surtees Society. 1873.

The documents in this volume illustrate, for the most part, the general history of the north of England, particularly in its relation to Scotland.

62. Registrum Palatinum Dunelmense. The Register of Richard de Kellawe, Lord Palatine and Bishop of Durham; 1311–1316. Vols. I., II., and III. *Edited by* Sir Thomas Duffus Hardy, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. 1873–1875.

Bishop Kellawe's Register contains the proceedings of his prelacy, both lay and ecclesiastical, and is the earliest Register of the Palatinate of Durham.

63. Memorials of Saint Dunstan Archbishop of Canterbury. *Edited, from various MSS., by* William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford. 1874.

This volume contains several lives of Archbishop Dunstan, one of the most celebrated Primates of Canterbury. They open various points of Historical and Literary interest, without which our knowledge of the period would be more incomplete than it is at present.

64. Chronicon Angliæ, ab Anno Domini 1328 usque ad Annum 1388, auctore Monacho quodam Sancti Albani. *Edited by* Edward Maunde Thompson, Esq., Barrister-at-Law, and Assistant-Keeper of the Manuscripts in the British Museum. 1874.

This chronicle gives a circumstantial history of the close of the reign of Edward III. which has hitherto been considered lost.

65. Thómas Saga Erkibyskups. A Life of Archbishop Thomas Becket, in Icelandic. Vol. I. *Edited, with English Translation, Notes, and Glossary, by* M. Eiríkr Magnússon, Sub-Librarian of the University Library, Cambridge. 1875.

This work is derived from the Life of Becket written by Benedict of Peterborough, and apparently supplies the missing portions in Benedict's biography.

66. Radulphi de Coggeshall Chronicon Anglicanum. *Edited by* the Rev. Joseph Stevenson, M.A. 1875.

This volume contains the "Chronicon Anglicanum," by Ralph of Coggeshall, the "Libellus de Expugnatione Terræ Sanctæ per Saladinum," usually ascribed to the same author, and other pieces of an interesting character.

67. Materials for the History of Thomas Becket, Archbishop of Canterbury. Vol. I. *Edited by* the Rev. James Craigie Robertson, M.A., Canon of Canterbury. 1875.

This Publication, when completed, will comprise all contemporary materials for the history of Archbishop Thomas Becket. The first volume contains the life of that celebrated man, and the miracles after his death, by William, a monk of Canterbury.

In the Press.

Roll of the Privy Council of Ireland, 16 Richard II. *Edited by* the Rev. James Graves, A.B., Treasurer of St. Canice, Ireland.

The Works of Giraldus Cambrensis. Vol. VII. *Edited by* the Rev. James F. Dimock, M.A., Rector of Barnburgh, Yorkshire.

Chronicle of Robert of Brunne. *Edited by* Frederick James Furnivall, Esq., M.A., of Trinity Hall, Cambridge, Barrister-at-Law.

Chronica Monasterii S. Albani.—7. Ypodigma Neustriæ; Historia, a Thoma Walsingham, Monacho Monasterii S. Albani, conscripta. *Edited by* Henry Thomas Riley, Esq., M.A., Cambridge and Oxford; and of the Inner Temple, Barrister-at-Law.

Corpus Historicum Eboracense. Chronica Pontificum Ecclesiæ Eboraci auctore Thoma Stubbs Dominicano; and other Documents relating to the Primacy of York. *Edited by* James Raine, M.A., Canon of York, and Secretary of the Surtees Society.

Materials for a History of the Reign of Henry VII., from original Documents preserved in the Public Record Office. Vol. II. *Edited by* the Rev. William Campbell, M.A., one of Her Majesty's Inspectors of Schools.

Register of Malmesbury Abbey: preserved in the Public Record Office. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London.

The Historical Works of Ralph de Diceto, Dean of St. Paul's. 1181–1210. *Edited by* William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford.

Matthæi Parisiensis, Monachi Sancti Albani, Chronica Majora. Vol. III. *Edited by* Henry Richards Luard, B.D., Fellow of Trinity College, Registrary of the University, and Vicar of Great St. Mary's, Cambridge.

The Metrical Chronicle of Robert of Gloucester. *Edited by* William Aldis Wright, Esq., M.A.

Polychronicon Ranulphi Higden, with Trevisa's Translation. Vol. VI. *Edited by* the Rev. Joseph Rawson Lumby, B.D., Fellow of St. Catharine's College, Cambridge.

A Collection of Sagas and other Historical Documents relating to the Settlements and Descents of the Northmen on the British Isles. *Edited by* George Webbe Dasent, Esq., D.C.L., Oxon., and M. Gudbrand Vigfusson, M.A.

Thómas Saga Erkibyskups. A Life of Archbishop Thomas Becket, in Icelandic. Vol. II. *Edited, with English Translation, Notes, and Glossary, by* M. Eiríkr Magnússon, Sub-Librarian of the University Library, Cambridge.

Monumenta Juridica. The Black Book of the Admiralty, with Appendices. Vol. IV. *Edited by* Sir Travers Twiss, Q.C., D.C.L.

REGISTRUM PALATINUM DUNELMENSE. The Register of Richard de Kellawe, Lord Palatine and Bishop of Durham; 1311–1316. Vol. IV. *Edited by* SIR THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records.

MATERIALS FOR THE HISTORY OF THOMAS BECKET, ARCHBISHOP OF CANTERBURY. Vol. II. *Edited by* the Rev. JAMES CRAIGIE ROBERTSON, M.A., Canon of Canterbury.

In Progress.

DESCRIPTIVE CATALOGUE OF MANUSCRIPTS RELATING TO THE HISTORY OF GREAT BRITAIN AND IRELAND. Vol. IV.; 1327, &c. *By* Sir THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records.

YEAR BOOKS OF THE REIGN OF EDWARD THE FIRST. Years 33, 34, and 35. *Edited and translated by* ALFRED JOHN HORWOOD, Esq., of the Middle Temple, Barrister-at-Law.

PUBLICATIONS

OF

THE RECORD COMMISSIONERS, &c.

ROTULORUM ORIGINALIUM IN CURIÂ SCACCARII ABBREVIATIO. Henry III.—Edward III. *Edited by* HENRY PLAYFORD, Esq. 2 Vols. folio (1805—1810). *Price* 25*s.* boards, or 12*s.* 6*d.* each.

CALENDARIUM INQUISITIONUM POST MORTEM SIVE ESCAETARUM. Henry III.—Richard III. *Edited by* JOHN CALEY and JOHN BAYLEY, Esqrs. Vols. 3 and 4, folio (1821—1828), boards: Vol. 3, *price* 21*s.*; Vol. 4, *price* 24*s.*

LIBRORUM MANUSCRIPTORUM BIBLIOTHECÆ HARLEIANÆ CATALOGUS. Vol. 4. *Edited by* the Rev. T. HARTWELL HORNE. Folio (1812), boards. *Price* 18*s.*

ABBREVIATIO PLACITORUM. Richard I.—Edward II. *Edited by* the Right Hon. GEORGE ROSE and W. ILLINGWORTH, Esq. 1 Vol. folio (1811), boards. *Price* 18*s.*

LIBRI CENSUALIS vocati DOMESDAY-BOOK, INDICES. *Edited by* Sir HENRY ELLIS. Folio (1816), boards, (Domesday-Book, Vol. 3). *Price* 21*s.*

LIBRI CENSUALIS vocati DOMESDAY-BOOK, ADDITAMENTA EX CODIC. ANTIQUISS. *Edited by* Sir HENRY ELLIS. Folio (1816), boards (Domesday-Book, Vol. 4). *Price* 21*s.*

STATUTES OF THE REALM. *Edited by* Sir T. E. TOMLINS, JOHN RAITHBY, JOHN CALEY, and WM. ELLIOTT, Esqrs. Vols. 7, 8, 9, 10, and 11, including 2 Vols. of Indices, large folio (1819—1828). *Price* 31*s.* 6*d.* each; except the Indices, *price* 30*s.* each.

VALOR ECCLESIASTICUS, temp. Hen. VIII., Auctoritate Regia institutus. *Edited by* JOHN CALEY, Esq., and the Rev. JOSEPH HUNTER. Vols. 3 to 6, folio (1817-1834), boards. *Price* 25*s.* each.

*** The Introduction, separately, 8vo., cloth. *Price* 2*s.* 6*d.*

ROTULI SCOTIÆ IN TURRI LONDINENSI ET IN DOMO CAPITULARI WESTMONASTERIENSI ASSERVATI. 19 Edward I.—Henry VIII. *Edited by* DAVID MACPHERSON, JOHN CALEY, and W. ILLINGWORTH, Esqrs., and the Rev. T. HARTWELL HORNE. Vol. 2, folio (1819), boards. *Price* 21*s.*

FŒDERA, CONVENTIONES, LITTERÆ, &c.; or, RYMER'S FŒDERA, New Edition. Vol. 3, Part 2, 1361—1377, folio (1830): Vol. 4, 1377—1383 (1869). *Edited by* JOHN CALEY and FRED. HOLBROOKE, Esqrs. Vol. 3, Part 2, *price* 21*s.*; Vol. 4, *price* 6*s.*

DUCATUS LANCASTRIÆ CALENDARIUM INQUISITIONUM POST MORTEM, &c. Part 3, Calendar to the Pleadings, &c., Henry VII.—13 Elizabeth. Part 4, Calendar to the Pleadings, to end of Elizabeth. (1827—1834.) *Edited by* R. J. HARPER, JOHN CALEY, and WM. MINCHIN, Esqrs. Folio boards, Part 3 (or Vol. 2), *price* 31*s.* 6*d.*; Part 4 (or Vol. 3), *price* 21*s.*

CALENDARS OF THE PROCEEDINGS IN CHANCERY, IN THE REIGN OF QUEEN ELIZABETH ; with Examples of earlier Proceedings from Richard II. *Edited by* JOHN BAYLEY, Esq. Vols. 2 and 3 (1830—1832), folio, boards, *price* 21*s*. each.

PARLIAMENTARY WRITS AND WRITS OF MILITARY SUMMONS, together with the Records and Muniments relating to the Suit and Service due and performed to the King's High Court of Parliament and the Councils of the Realm. *Edited by* Sir FRANCIS PALGRAVE. (1830—1834.) Folio, boards, Vol. 2, Division 1, Edward II., *price* 21*s*. ; Vol. 2, Division 2, *price* 21*s*. ; Vol. 2, Division 3, *price* 42*s*.

ROTULI LITTERARUM CLAUSARUM IN TURRI LONDINENSI ASSERVATI. 2 Vols. folio (1833, 1844). Vol. 1, 1204—1224. Vol. 2, 1224—1227. *Edited by* THOMAS DUFFUS HARDY, Esq. *Price* 81*s*., cloth; or separately, Vol. 1, *price* 63*s*. ; Vol. 2, *price* 18*s*.

PROCEEDINGS AND ORDINANCES OF THE PRIVY COUNCIL OF ENGLAND. 10 Richard II.—33 Henry VIII. *Edited by* Sir NICHOLAS HARRIS NICOLAS. 7 Vols. royal 8vo. (1834—1837), cloth. *Price* 98*s*.; or separately, 14*s*. each.

ROTULI LITTERARUM PATENTIUM IN TURRI LONDINENSI ASSERVATI. 1201 —1216. *Edited by* THOMAS DUFFUS HARDY, Esq. 1 Vol. folio (1835), cloth. *Price* 31*s*. 6*d*.

*** The Introduction, separately, 8vo., cloth. *Price* 9*s*.

ROTULI CURIÆ REGIS. Rolls and Records of the Court held before the King's Justiciars or Justices. 6 Richard I.—1 John. *Edited by* Sir FRANCIS PALGRAVE. 2 Vols. royal 8vo. (1835), cloth. *Price* 28*s*.

ROTULI NORMANNIÆ IN TURRI LONDINENSI ASSERVATI. 1200—1205 ; also, 1417 to 1418. *Edited by* THOMAS DUFFUS HARDY, Esq. 1 Vol. royal 8vo. (1835), cloth. *Price* 12*s*. 6*d*.

ROTULI DE OBLATIS ET FINIBUS IN TURRI LONDINENSI ASSERVATI, tempore Regis Johannis. *Edited by* THOMAS DUFFUS HARDY, Esq. 1 Vol. royal 8vo. (1835), cloth. *Price* 18*s*.

EXCERPTA E ROTULIS FINIUM IN TURRI LONDINENSI ASSERVATIS. Henry III., 1216—1272. *Edited by* CHARLES ROBERTS, Esq. 2 Vols. royal 8vo. (1835, 1836), cloth, *price* 32*s*.; or separately Vol. 1, *price* 14*s*. ; Vol. 2, *price* 18*s*.

FINES, SIVE PEDES FINIUM ; SIVE FINALES CONCORDIÆ IN CURIÂ DOMINI REGIS. 7 Richard I.—16 John, 1195—1214. *Edited by* the Rev. JOSEPH HUNTER. In Counties. 2 Vols. royal 8vo. (1835—1844), cloth, *price* 11*s*. ; or separately, Vol. 1, *price* 8*s*. 6*d*.; Vol. 2, *price* 2*s*. 6*d*.

ANCIENT KALENDARS AND INVENTORIES OF THE TREASURY OF HIS MAJESTY'S EXCHEQUER ; together with Documents illustrating the History of that Repository. *Edited by* Sir FRANCIS PALGRAVE. 3 Vols. royal 8vo. (1836), cloth. *Price* 42*s*.

DOCUMENTS AND RECORDS illustrating the History of Scotland, and the Transactions between the Crowns of Scotland and England ; preserved in the Treasury of Her Majesty's Exchequer. *Edited by* Sir FRANCIS PALGRAVE. 1 Vol. royal 8vo. (1837), cloth. *Price* 18*s*.

Rotuli Chartarum in Turri Londinensi asservati. 1199—1216. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. folio (1837), cloth. *Price* 30*s*.

Report of the Proceedings of the Record Commissioners, 1831—1837. 1 Vol. folio (1837), boards. *Price* 8*s*.

Registrum vulgariter nuncupatum "The Record of Caernarvon," e codice MS. Harleiano, 696, descriptum. *Edited by* Sir Henry Ellis. 1 Vol. folio (1838), cloth. *Price* 31*s*. 6*d*.

Ancient Laws and Institutes of England; comprising Laws enacted under the Anglo-Saxon Kings, from Æthelbirht to Cnut, with a Translation of the Saxon; the Laws called Edward the Confessor's; the Laws of William the Conqueror, and those ascribed to Henry the First; Monumenta Ecclesiastica Anglicana, from 7th to 10th century; and Ancient Latin Version of the Anglo-Saxon Laws; with Glossary, &c. *Edited by* Benjamin Thorpe, Esq. 1 Vol. folio (1840), cloth. *Price* 40*s*. Or, 2 Vols. royal 8vo. cloth. *Price* 30*s*.

Ancient Laws and Institutes of Wales; comprising Laws supposed to be enacted by Howel the Good; modified by subsequent Regulations under the Native Princes, prior to the Conquest by Edward the First; and anomalous Laws, consisting principally of Institutions which, by the Statute of Ruddlan, continued in force. With a Translation of the Welsh. Also, a few Latin Transcripts, containing Digests of the Welsh Laws, principally of the Dimetian Code. With Glossary, &c. *Edited by* Aneurin Owen, Esq. 1 Vol. folio (1841), cloth. *Price* 44*s*. Or, 2 Vols. royal 8vo. cloth. *Price* 36*s*.

Rotuli de Liberate ac de Misis et Præstitis, Regnante Johanne *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. royal 8vo. (1844), cloth. *Price* 6*s*.

The Great Rolls of the Pipe, 2, 3, 4 Hen. II., 1155—1158. *Edited by* the Rev. Joseph Hunter. 1 Vol. royal 8vo. (1844), cloth. *Price* 4*s*. 6*d*.

The Great Roll of the Pipe, 1 Ric. I., 1189—1190. *Edited by* the Rev. Joseph Hunter. 1 Vol. royal 8vo. (1844), cloth. *Price* 6*s*.

Documents Illustrative of English History in the 13th and 14th centuries, selected from the Records of the Department of the Queen's Remembrancer in the Exchequer. *Edited by* Henry Cole, Esq. 1 Vol. fcp. folio (1844), cloth. *Price* 45*s*. 6*d*.

Modus Tenendi Parliamentum. An Ancient Treatise on the Mode of holding the Parliament in England. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. 8vo. (1846), cloth. *Price* 2*s*. 6*d*.

Registrum Magni Sigilli Regum Scotorum in Archivis Publicis asservatum. 1306—1424. *Edited by* Thomas Thomson, Esq. Folio (1814). *Price* 15*s*.

The Acts of the Parliaments of Scotland. 11 vols. folio (1814—1844). Vol. I. *Edited by* Thomas Thomson and Cosmo Innes, Esqrs. *Price* 42*s*. Also, Vols. 4, 7, 8, 9, 10, and 11; *price* 10*s*. 6*d*. each.

The Acts of the Lords Auditors of Causes and Complaints (Acta Dominorum Auditorum). 1466—1494. *Edited by* Thomas Thomson, Esq. Folio (1839). *Price* 10*s*. 6*d*.

THE ACTS OF THE LORDS OF COUNCIL IN CIVIL CAUSES (ACTA DOMINORUM CONCILII). 1478—1495. *Edited by* THOMAS THOMSON, Esq. Folio (1839). *Price* 10*s*. 6*d*.

ISSUE ROLL OF THOMAS DE BRANTINGHAM, Bishop of Exeter, Lord High Treasurer of England, containing Payments out of His Majesty's Revenue, 44 Edward III., 1370. *Edited by* FREDERICK DEVON, Esq. 1 Vol. 4to. (1835), cloth. *Price* 35*s*. Or, royal 8vo. cloth. *Price* 25*s*.

ISSUES OF THE EXCHEQUER, James I.; extracted from the Pell Records. *Edited by* FREDERICK DEVON, Esq. 1 Vol. 4to. (1836), cloth. *Price* 30*s*. Or, royal 8vo. cloth. *Price* 21*s*.

ISSUES OF THE EXCHEQUER, Henry III.—Henry VI.; extracted from the Pell Records. *Edited by* FREDERICK DEVON, Esq. 1 Vol. 4to. (1837), cloth. *Price* 40*s*. Or, royal 8vo. cloth. *Price* 30*s*.

HANDBOOK TO THE PUBLIC RECORDS. *By* F. S. THOMAS, Esq., Secretary of the Public Record Office. 1 Vol. royal 8vo. (1853), cloth. *Price* 12*s*.

HISTORICAL NOTES RELATIVE TO THE HISTORY OF ENGLAND. Henry VIII. —Anne (1509—1714). Designed as a Book of Reference for ascertaining the Dates of Events. *By* F. S. THOMAS, Esq. 3 Vols. 8vo. (1856), cloth. *Price* 40*s*.

STATE PAPERS, DURING THE REIGN OF HENRY THE EIGHTH: with Indices of Persons and Places. 11 Vols., 4to. (1830—1852), cloth. *Price* 5*l*. 15*s*. 6*d*.; or separately, *price* 10*s*. 6*d*. each.

Vol. I.—Domestic Correspondence.
Vols. II. & III.—Correspondence relating to Ireland.
Vols. IV. & V.—Correspondence relating to Scotland.
Vols. VI. to XI.—Correspondence between England and Foreign Courts.

WORKS PUBLISHED IN PHOTOZINCOGRAPHY.

DOMESDAY BOOK, or the GREAT SURVEY OF ENGLAND OF WILLIAM THE CONQUEROR, 1086; fac-simile of the Part relating to each county, separately (with a few exceptions of double counties). Photozincographed, by Her Majesty's Command, at the Ordnance Survey Office, Southampton, Colonel SIR HENRY JAMES, R.E., F.R.S., &c., Director. 35 Parts, imperial quarto and demy quarto (1861–1863) boards. *Price* 4*s.* 6*d.* to 1*l.* 1*s.* each Part, according to size; or, bound in 2 Vols., 18*l.*

This important and unique survey of the greater portion of England* is the oldest and most valuable record in the national archives. It was commenced about the year 1084 and finished in 1086. Its compilation was determined upon at Gloucester by William the Conqueror, in council, in order that he might know what was due to him, in the way of tax, from his subjects, and that each at the same time might know what he had to pay. It was compiled as much for their protection as for the benefit of the sovereign. The nobility and people had been grievously distressed at the time by the king bringing over large numbers of French and Bretons, and quartering them on his subjects, "each according to the measure of his land," for the purpose of resisting the invasion of Cnut, King of Denmark, which was apprehended. The commissioners appointed to make the survey were to inquire the name of each place; who held it in the time of King Edward the Confessor; the present possessor; how many hides were in the manor; how many ploughs were in demesne; how many homagers; how many villeins; how many cottars; how many serving men; how many free tenants; how many tenants in soccage; how much wood, meadow, and pasture; the number of mills and fish-ponds; what had been added or taken away from the place; what was the gross value in the time of Edward the Confessor; the present value; and how much each free man or soc-man had, and whether any advance could be made in the value. Thus could be ascertained who held the estate in the time of King Edward; who then held it; its value in the time of the late king; and its value as it stood at the formation of the survey. So minute was the survey, that the writer of the contemporary portion of the Saxon Chronicle records, with some asperity—"So very narrowly he caused it to be traced out, that there was not a single hide, nor one virgate of land, nor even, it is shame to tell, though it seemed to him no shame to do, an ox, nor a cow, nor a swine was left, that was not set down."

Domesday Survey is in two parts or volumes. The first, in folio, contains the counties of Bedford, Berks, Bucks, Cambridge, Chester and Lancaster, Cornwall, Derby, Devon, Dorset, Gloucester, Hants, Hereford, Herts, Huntingdon, Kent, Leicester and Rutland, Lincoln, Middlesex, Northampton, Nottingham, Oxford, Salop, Somerset, Stafford, Surrey, Sussex, Warwick, Wilts, Worcester, and York. The second volume, in quarto, contains the counties of Essex, Norfolk, and Suffolk.

Domesday Book was printed *verbatim et literatim* during the last century, in consequence of an address of the House of Lords to King George III. in 1767. It was not, however, commenced until 1773, and was completed early in 1783. In 1860, Her Majesty's Government, with the concurrence of the Master of the Rolls, determined to apply the art of photozincography to the production of a fac-simile of Domesday Book, under the superintendence of Colonel Sir Henry James, R.E., Director of the Ordnance Survey, Southampton. The fac-simile was completed in 1863.

---

*For some reason left unexplained, many parts were left unsurveyed; Northumberland, Cumberland, Westmoreland, and Durham, are not described in the survey; nor does Lancashire appear under its proper name; but Furness, and the northern part of Lancashire, as well as the south of Westmoreland, with a part of Cumberland, are included within the West Riding of Yorkshire. That part of Lancashire which lies between the Ribble and Mersey, and which at the time of the survey comprehended 688 manors, is joined to Cheshire. Part of Rutland is described in the counties of Northampton and Lincoln.

Fac-similes of National Manuscripts, from **William the Conqueror** to **Queen Anne**, selected under the direction of the Master of the Rolls, and Photozincographed, by Command of Her Majesty, by Colonel **Sir Henry James**, R.E., Director of the Ordnance Survey. *Price*, each Part, with translations and notes, double foolscap folio, 16*s*.

Part I. (William the Conqueror to Henry VII.). 1865.
Part II. (Henry VIII. and Edward VI.). 1866.
Part III. (Mary and Elizabeth). 1867.
Part IV. (James I. to Anne). 1868.

The first Part extends from William the Conqueror to Henry VII., and contains autographs of the kings of England, as well as of many other illustrious personages famous in history, and some interesting charters, letters patent, and state papers. The second Part, for the reigns of Henry VIII. and Edward VI., consists principally of holograph letters and autographs of kings, princes, statesmen, and other persons of great historical interest, who lived during those reigns. The third Part contains similar documents for the reigns of Mary and Elizabeth, including a signed bill of Lady Jane Grey. The fourth Part concludes the series, and comprises a number of documents taken from the originals belonging to the Constable of the Tower of London; also several records illustrative of the Gunpowder Plot, and a woodcut containing portraits of Mary Queen of Scots and James VI., circulated by their adherents in England, 1580–3.

Public Record Office,
December 1875.

3